

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้
ความคิดครอบครัวนิเวศ

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2560

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

GUIDELINE FOR LEARNING ENHANCEMENT FOR SKIPPED GENERATION FAMILY TO
PROMOTE CHILD WELL-BEING BASED ON THE FAMILY ECOLOGY FRAMEWORK

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Development Education
Department of Educational Policy Management and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2017

Copyright of Chulalongkorn University

พัฒนาพร ไทยพิบูลย์ : แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวหัวงกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ (GUIDELINE FOR LEARNING ENHANCEMENT FOR SKIPPED GENERATION FAMILY TO PROMOTE CHILD WELL-BEING BASED ON THE FAMILY ECOLOGY FRAMEWORK) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ. ดร. จริญญา มาติลลิกโกวิท, อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม: รศ. ดร. จิตตินันท์ เดชะคุปต์, 489 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวหัวงกลาง และวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวหัวงกลาง รวมทั้งนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวหัวงกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) โดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ ครอบครัวหัวงกลาง 109 ครอบครัว ในตำบลโบลด์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม 2 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าสหสัมพันธ์ สำหรับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกับครอบครัวหัวงกลาง 109 ครอบครัว และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก กรณีศึกษาครอบครัวหัวงกลาง 9 ครอบครัว รวมทั้ง ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวหัวงกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี 40 คน เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ 3 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบและการสรุปแบบอุปนัย เก็บข้อมูลระหว่าง เมษายน – กรกฎาคม 2559 ผลการวิจัยพบว่า

1. ครอบครัวหัวงกลางมีความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในระดับปานกลาง ทั้งด้านการเป็นพ่อแม่ ด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านกฎหมาย แม้ครอบครัวหัวงกลางจะยังขาดความรู้ด้านกฎหมาย และด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว แต่ครอบครัวกลับมีความต้องการอย่างมากที่จะเรียนรู้ในด้านการเป็นพ่อแม่ และด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวหัวงกลางที่สำคัญที่สุด ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) โทรทัศน์ วิทยุ และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อย่างไรก็ตาม พบว่า อบต. เป็นผู้จัดการความรู้ที่ยังมีช่องว่างมากที่สุดระหว่างความต้องการของครอบครัวหัวงกลางและบทบาทในการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวหัวงกลางที่สำคัญที่สุด คือ การไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยบริการทางสังคมในชุมชน เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อบต. และพบว่า วิธีจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวหัวงกลางที่มีช่องว่างมากที่สุด 3 วิธี ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (2) สื่อในชุมชน หอกระจายข่าวและวิทยุชุมชน และ (3) สื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล สำหรับปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวหัวงกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก จำแนกได้เป็น 6 ประเด็น ได้แก่ (1) ลักษณะครอบครัวหัวงกลาง (2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวหัวงกลาง (3) เศรษฐกิจของครอบครัวหัวงกลาง (4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวหัวงกลาง (5) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ และ (6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวหัวงกลาง

2. ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวหัวงกลางครอบคลุม (1) รายได้รวมของครอบครัว (2) การอยู่ร่วมกันของพ่อแม่ (3) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวหัวงกลาง (4) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน (5) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหัวงกลางกับชุมชน และ (6) ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวหัวงกลาง ได้แก่ (1) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวหัวงกลาง (2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวหัวงกลางกับชุมชน และ (3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวหัวงกลาง

3. แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวหัวงกลาง ประกอบด้วย 25 แนวทาง ซึ่งมุ่งให้ทุกครอบครัวสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวหัวงกลางได้อย่างเต็มศักยภาพตามสภาพของแต่ละครอบครัวหัวงกลาง ได้แก่ ครอบครัวหัวงกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ครอบครัวหัวงกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และครอบครัวหัวงกลางที่มีความพร้อม ทั้งนี้ สามารถจำแนก 25 แนวทางดังกล่าวเป็น 6 กลุ่ม ตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ของหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ

ภาควิชา	นโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา	ลายมือชื่อนิสิต .....
สาขาวิชา	พัฒนศึกษา	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....
ปีการศึกษา	2560	ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาร่วม .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีได้ ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ดร.จรูญศรี มาติลโกโกวิท อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และรองศาสตราจารย์ ดร.จิตตินันท์ เตชะคุปต์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รวมทั้งประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทั้ง 4 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชื่นชนก โควินท์ อาจารย์ ดร.พรทิพย์ อันทิวโรทัย อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงส์วิทยากร และรองศาสตราจารย์ นายแพทย์สุริยเดว ทรีปาตี ที่กรุณาให้คำชี้แนะเพื่อให้อาจารย์วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน ที่กรุณาตรวจสอบเครื่องมือตลอดจนให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์ ดร.กุศล สุนทรธาดา อาจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล ดร.สุรวิทย์ ลิ้มพิพัฒน์กุล นางสาวสมพร อินทร์แก้ว และนางฐานิษา ลิ้มพานิช รวมทั้งขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 9 ท่าน ที่กรุณาตรวจสอบร่างแนวทางฯ ตลอดจนให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงให้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย นางพนิตา กำภู ณ อยุธยา นายเลิศปัญญา บูรณบัณฑิต นายอรรถพร สิงหวิชัย ดร.นายแพทย์พิศิษฐ์ ศรีประเสริฐ ดร.ติศกุล เกษมสวัสดิ์ ดร.มานิตย์ มณีธรรม นางภาภรณ์ วสุเสถียร นางจิราภรณ์ อุ๋นเสียม และนางประภาวดี สิงหวิชัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในสาขาพัฒนาศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาประสาทความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และชี้แนะผู้วิจัยอย่างกัลยาณมิตรมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณครอบครัวแห่งกลางทั้ง 109 ครอบครัว และชาวบ้านตำบลโบสถ์ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดนครราชสีมา และชาวบ้านตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี รวมทั้งนายพคุณ แทนผักแว่น นางอมรรัตน์ เอมอาจ และบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลุงตามัน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดแก้ว ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่ทั้ง 40 ท่าน ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์อย่างยิ่งต่อผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนสนับสนุนให้อาจารย์วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณแม่พ่อกุณแม่ รวมทั้งน้าเอ็ก โอภาส ไทยพิบูลย์ และเด็กชายบุญญพัฒน์ ไทยพิบูลย์ที่เป็นแรงใจสำคัญในการจัดการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ตอนที่ 1 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	11
1.1 ความหมายและความสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	11
1.2 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข.....	16
1.3 นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	37
ตอนที่ 2 ครอบครัวแห่งกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	43
2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัวแห่งกลาง.....	43
2.2 สถานการณ์และผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง.....	65
2.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง.....	106

2.4 สภาพการณ์การเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	127
ตอนที่ 4 แนวคิดทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง	157
4.1 ความคิดระบบครอบครัวนิเวศ (Family Ecological Concept).....	157
4.2 แนวคิดพื้นฐานในวิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนา (Family Development Approach).....	162
4.3 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม	164
4.4 แนวคิดมุมมองของช่วงชีวิต (Life Course Perspective)	167
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	174
ตอนที่ 1 ศึกษาสถานการณ์และปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และการวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	174
ตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ.....	184
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	189
ตอนที่ 1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง.....	190
1.1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง	190
1.2 สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	242
ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง.....	321
2.1 ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง.....	321
2.2 เงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	341
ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง.....	354
3.1 ร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	354

3.2 ผลการประเมินและการนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อ ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง.....	362
3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของ ครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง.....	369
3.4 การวิเคราะห์ผลการประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อ ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อนำไปใช้.....	371
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	374
สรุปผลการวิจัย.....	374
อภิปรายผล.....	387
ข้อเสนอแนะ	428
รายการอ้างอิง	431
ภาคผนวก.....	451
ภาคผนวก ก รายนาม.....	452
ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	459
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	489

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1. 1 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตาม ครอบครัวและประชากร.....	2
ตารางที่ 2.1 มิติของความอยู่ดีมีสุข จำแนกตามองค์ประกอบด้านบวกและด้านลบ	15
ตารางที่ 2.2 ดัชนีรวมและองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข	18
ตารางที่ 2.3 ดัชนีและองค์ประกอบของมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็ก... ..	20
ตารางที่ 2.4 มิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กในระดับชาติของสหรัฐอเมริกา	23
ตารางที่ 2.5 มิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กอเมริกันในระดับชาติ.....	25
ตารางที่ 2.6 ภาพรวมความอยู่ดีมีสุขเชิงอ้อมวิสัยของ New Philanthropy Capital.....	30
ตารางที่ 2.7 องค์ประกอบและมิติของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ของ Fattore Fattore, et al.....	31
ตารางที่ 2.8 แสดงการเปรียบเทียบดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ของ University of Porto	34
ตารางที่ 2.9 องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	35
ตารางที่ 2.10 แสดงองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	36
ตารางที่ 2.11 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนเด็กที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนของปู่ ย่า ตา ยาย.....	72
ตารางที่ 2.12 ประชากรอายุไม่เกิน 14 ปี ในครอบครัวของแคนาดา จำแนกตาม ปี พ.ศ.	74
ตารางที่ 2.13 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตามจำนวน ครัวเรือน.....	76
ตารางที่ 2.14 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตามจำนวน ประชากร	76
ตารางที่ 2.15 สรุปผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลางตามลำดับปี ...	84
ตารางที่ 2.16 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวของไทย ระดับครอบครัว ปี 2557	95
ตารางที่ 2.17 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทย จำแนกตามภาค ปี 2554-2557.....	95

ตารางที่ 2.18 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยในระดับชุมชนจำแนกตามด้าน ปี 2554-2557	96
ตารางที่ 2.19 เปรียบเทียบสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยในระดับครอบครัวและระดับชุมชนปี พ.ศ. 2554-2557 จำแนกตามภาค	97
ตารางที่ 2.20 แสดงสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในประเทศไทย จำแนกตามภูมิภาค	98
ตารางที่ 2.21 สภาวะการณั้ต้นทุนชีวิตของเยาวชนไทยในภาพรวมของประเทศไทย ปี 2551-2552 .	99
ตารางที่ 2.22 การวิเคราะห์บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งของไทย จำแนกตามภาค....	101
ตารางที่ 2.23 ปัญหาความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ของครอบครัวผู้สูงอายุ	103
ตารางที่ 2.24 ความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ของครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท	105
ตารางที่ 2.25 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการครอบครัว	124
ตารางที่ 2.26 แสดงวิสัยทัศน์สังคมกับวัยที่มีต่อครอบครัว	148
ตารางที่ 2.27 การวิเคราะห์ความเหลื่อมระหว่างมุมมองของชีวิต (Life Course Perspective) และมุมมองของ 8 ทฤษฎีด้านพลวัตการศาสตร์	170
ตารางที่ 3.1 เหน้ทีในการจัดกลุ่มแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	186
ตารางที่ 4.1 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง	190
ตารางที่ 4.2 ลักษณะส่วนบุคคลของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	193
ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	194
ตารางที่ 4.4 รายละเอียดทรัพยากรวิัตถุในครัวเรือนแห่งกลาง	196
ตารางที่ 4.5 รายได้และแหล่งที่มาของรายได้โดยเฉลี่ยของครอบครัวแห่งกลาง	197
ตารางที่ 4.6 เวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้ในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	198
ตารางที่ 4.7 ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง	199
ตารางที่ 4.8 ระดับความสุขของโดยรวมของของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย	201
ตารางที่ 4.9 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของเด็ก	202
ตารางที่ 4.10 ระดับความสุขของโดยรวมของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็ก ...	204

ตารางที่ 4.11 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย.....	205
ตารางที่ 4.12 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ ของเด็ก.....	208
ตารางที่ 4.13 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย	209
ตารางที่ 4.14 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยวิเคราะห์ จากการสนับสนุนทางสังคม.....	211
ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยการ สัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง.....	212
ตารางที่ 4.16 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ โดยวิเคราะห์จาก การ สนับสนุนทางสังคม	215
ตารางที่ 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัว แห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง	216
ตารางที่ 4.18 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ของเด็กและเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวแห่งกลาง.....	217
ตารางที่ 4.19 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา.....	220
ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์ เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง.....	221
ตารางที่ 4.21 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อน	223
ตารางที่ 4.22 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและเพื่อน โดยการสัมภาษณ์ เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง.....	224
ตารางที่ 4.23 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน.....	226
ตารางที่ 4.24 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน โดยการสัมภาษณ์ เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง.....	227
ตารางที่ 4.25 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก	228

ตารางที่ 4.26 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวแห่งกลาง.....	230
ตารางที่ 4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนเด็ก	232
ตารางที่ 4.28 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวแห่งกลาง.....	233
ตารางที่ 4.29 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางและชุมชน.....	236
ตารางที่ 4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนในเรื่องการสนับสนุนทางสังคม ..	238
ตารางที่ 4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคมในพื้นที่.....	239
ตารางที่ 4.32 ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม ...	241
ตารางที่ 4.33 ระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งครอบครัว แห่งกลางมีอยู่ในปัจจุบัน	243
ตารางที่ 4.34 ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	249
ตารางที่ 4.35 เปรียบเทียบช่องว่างระหว่างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งครอบครัวแห่งกลางมีกับความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม	254
ตารางที่ 4.36 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน.....	262
ตารางที่ 4.37 ความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้านผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว	264
ตารางที่ 4.38 แสดงช่องว่างระหว่าง การมีบทบาทเป็นจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน และความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	266
ตารางที่ 4.39 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน.....	269
ตารางที่ 4.40 ความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน	270
ตารางที่ 4.41 แสดงช่องว่างระหว่างวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน และความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	272
ตารางที่ 4.42 สรุปสภาพและระดับความรุนแรงของปัญหาของครอบครัวแห่งกลาง จำแนก ตามสภาพของครอบครัวแห่งกลางและเงื่อนไข.....	288

ตารางที่ 4.43	สรุปปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ.....	315
ตารางที่ 4.44	ลักษณะของครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา	322
ตารางที่ 4.45	ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา.....	324
ตารางที่ 4.46	ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา.....	326
ตารางที่ 4.47	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวแห่งกลาง กับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	328
ตารางที่ 4.48	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับความอยู่ดีมีสุข ของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	329
ตารางที่ 4.49	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน ครอบครัวแห่งกลาง.....	330
ตารางที่ 4.50	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน ครอบครัวแห่งกลาง.....	331
ตารางที่ 4.51	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน ครอบครัวแห่งกลาง.....	332
ตารางที่ 4.52	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กกับความอยู่ดีมี สุขของเด็ก	334
ตารางที่ 4.53	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนของเด็กกับความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	335
ตารางที่ 4.54	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมกับความ อยู่ดี มีสุขของเด็ก	336
ตารางที่ 4.55	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมกับ ความอยู่ดี มีสุขของเด็ก	337
ตารางที่ 4.56	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) ระบบภายนอก (Exosystem) ของครอบครัว แห่งกลาง	338

ตารางที่ 4.57	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัว หว่างกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	339
ตารางที่ 4.58	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) กับเนื้อหาการเรียนรู้ของครอบครัวหว่างกลาง.....	342
ตารางที่ 4.59	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวหว่างกลาง	343
ตารางที่ 4.60	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวหว่างกลาง	344
ตารางที่ 4.61	การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวหว่างกลางได้รับในปัจจุบัน.....	346
ตารางที่ 4.62	ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวหว่างกลาง	347
ตารางที่ 4.63	เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวหว่างกลางได้รับ	349
ตารางที่ 4.64	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวหว่าง กลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	353
ตารางที่ 4.65	สรุป (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข ของเด็กในครอบครัวหว่างกลาง จำแนกตามการสนองตอบประเด็นปัญหาใน การเรียนรู้และความต้องการของครอบครัวหว่างกลาง.....	355
ตารางที่ 4.66	ผลการประเมิน (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความ อยู่ดี มีสุขของเด็กในครอบครัวหว่างกลาง จำแนกตามค่าเฉลี่ยผลการประเมินและ การจัดกลุ่มความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง	362
ตารางที่ 4.67	สรุปการจัดกลุ่มแนวทางจำแนกตามความเหมาะสมและการนำไปใช้.....	372

สารบัญแผนภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 2.1 แสดงมิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ของ OECD	22
แผนภาพที่ 2.2 ประเภทครัวเรือน ตามความหมายของนิพนธ์ พัวพงศกร, 2556.....	48
แผนภาพที่ 2.3 การเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอายุ 0-4 ปี ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี 2538-2554	73
แผนภาพที่ 2.4 แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวแต่ละประเภท ระหว่างปี 2525-2552.....	75
แผนภาพที่ 2.5 สัดส่วนครัวเรือนไทยจำแนกตามประเภทครอบครัว เปรียบเทียบปี 2529 กับปี 2552.....	75
แผนภาพที่ 2.6 แนวโน้มของครัวเรือนแห่วงกลางจำแนกตามภูมิภาค ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2556	78
แผนภาพที่ 2.7 แสดงสาเหตุที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและ/หรือในภาพรวมของประเทศไทย ปี 2552	79
แผนภาพที่ 2.8 แสดงกลไกบางอย่างระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก.....	83
แผนภาพที่ 2.9 ดัชนีความก้าวหน้าของคนระดับภาค	93
แผนภาพที่ 2.10 ผลการสำรวจภาพรวมต้นทุนชีวิตจากการฟังเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชน จำแนกตามภูมิภาค	99
แผนภาพที่ 2.11 ตัวแบบเชิงนิเวศของ Bronfenbrenner.....	159
แผนภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมของเด็ก ตามตัวแบบเชิงนิเวศ	162
แผนภาพที่ 2.13 แสดงความสัมพันธ์ของบุคคล สภาพแวดล้อม และเวลา.....	168
แผนภาพที่ 2.14 กรอบแนวคิดในการวิจัยแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่วงกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ	173
แผนภาพที่ 4.1 กรอบแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่วงกลางเพื่อการส่งเสริม	361

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (child well-being) เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต เพราะสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก เช่น ภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ สถานภาพครอบครัวและลักษณะทางกายภาพรอบตัวเด็ก ล้วนส่งผลต่อบุคลิก ความสามารถของเด็ก ความพึงพอใจในสิ่งที่จำเป็นต่อความต้องการของเด็ก ล้วนนำไปสู่ความสมบูรณ์ของสุขภาพจิต ความสามารถ และการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก (Thompson & Aked, 2009) ซึ่งเริ่มต้นมาจากครอบครัวที่มีความอบอุ่น เข้มแข็ง มีความเข้าใจในการเลี้ยงดู และจัดกิจกรรมที่มีคุณค่าเหมาะสมกับเด็ก เด็กทุกคนจึงควรมีโอกาสได้เติบโตในสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้เกิดพัฒนาการที่สมบูรณ์ทั้ง 4 มิติ คือ กาย จิต สังคม และปัญญา ทั้งนี้ เนื่องจากปัญหาความอยู่ดีมีสุขของเด็กไม่ได้เป็นสิ่งที่จำกัดอยู่แค่เพียงผลกระทบต่อชีวิตปัจจุบันของเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลอย่างสำคัญยิ่งต่ออนาคตของเด็กทุกคน

สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้สำรวจภาวะการดำเนินงานของประชากร (ไตรมาส 3) ระหว่าง พ.ศ. 2530-2553 ซึ่งข้อมูลให้เห็นชัดเจนว่า โครงสร้างครอบครัวของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานการณ์ที่ในครอบครัวมีเพียงปู่ ย่า ตา ยาย และหลานวัยเด็ก (Skipped-generation Family) หรือ “ครอบครัวแห่งกลาง” มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากจากร้อยละ 3.2 ในปี พ.ศ. 2530 เป็นร้อยละ 5.5 ในปี พ.ศ. 2553 และจากข้อมูลการสำรวจภาวะการดำเนินงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2530-2556 แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันมีครอบครัวแห่งกลางมากกว่า 400,000 ครอบครัว หรือคิดเป็นร้อยละ 2 ของครัวเรือนทั้งหมดในประเทศไทย และมีแนวโน้มที่คาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ นั่นหมายความว่าเมื่อเด็กจำนวนมากถึง 1.24 ล้านคนในประเทศไทยที่ปัจจุบันอาศัยอยู่ในครอบครัวแห่งกลางดังกล่าว ทั้งนี้ถึงแม้ครอบครัวแห่งกลางจะพบได้มากกว่าในพื้นที่ชนบท แต่ในพื้นที่เขตเมืองก็มีครอบครัวลักษณะนี้เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งจำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลางจำแนกตามจำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากร ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1. 1 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแอ่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตาม
ครอบครัวและประชากร

ปี พ.ศ.	จำนวน ครอบครัว แอ่งกลาง (ครัวเรือน)	ร้อยละ ของ ครอบครัว แอ่งกลาง	ร้อยละของ ครอบครัว แอ่งกลาง	จำนวน ประชากร วัยเด็กใน ครอบครัว แอ่งกลาง (คน)	ร้อยละของ ประชากร วัยเด็กใน ครอบครัว แอ่งกลาง	ร้อยละของ ประชากรวัยเด็ก ในครอบครัว แอ่งกลาง ในพื้นที่ชนบท
2530	107,494	0.95	86.0	353,250	0.7	85.1
2540	168,396	0.01	98.8	598,932	1.0	85.1
2550	359,092	1.97	83.4	1,224,758	1.7	75.8
2556	405,615	2.07	76.1	1,241,635	1.8	75.5

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2530-2556
อ้างอิงใน คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเอม และรัตนารณณ์ ดงธนเศรษฐ์, 2559

ทั้งนี้ ผลการศึกษาของนิพนธ์ พัวพงศกร (2554) ได้ให้ข้อสังเกตว่า แม้ว่า ครอบครัวแอ่งกลาง
ในประเทศไทยปี พ.ศ. 2552 จะมีจำนวนมากกว่า 1.4 ล้านครัวเรือน และก็ยังดูเป็นจำนวนที่
ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับครัวเรือนประเภทอื่นๆ แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะพบว่าครัวเรือน
ประเภทนี้ มีอัตราการเปลี่ยนแปลงมากถึงร้อยละ 6.68 ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราที่สูงสุดเมื่อเปรียบเทียบกับ
อัตราการเปลี่ยนแปลงของครัวเรือนทุกประเภท การปรับตัวที่สูงขึ้นนี้สามารถสังเกตเห็นได้ชัดใน
พื้นที่ชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาเหตุหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อการเพิ่มขึ้น
อย่างมากของจำนวนครอบครัวแอ่งกลางในประเทศไทยคือการย้ายถิ่นของคนรุ่นพ่อแม่ ประกอบกับ
การมีอายุที่ยืนยาวขึ้นของประชากรรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งในบางสถานการณ์ ปู่ ย่า ตา ยายอยู่ในภาวะ
จำยอมต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานตามลำพังในครอบครัวแอ่งกลางโดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ร่วมอาศัยใน
ครัวเรือนด้วย ทั้งนี้ปัญหาดังกล่าวจะทวีความรุนแรงมากขึ้นหากปู่ ย่า ตา ยายเหล่านั้นมีข้อจำกัดหรือมี
ปัญหาทางสุขภาพกาย จิตใจและเศรษฐกิจอยู่แล้ว และยังจำต้องมาแบกรับทั้งภาระทางด้านเศรษฐกิจ
และด้านสังคมที่เพิ่มมากขึ้นจากการเลี้ยงดูหลาน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) ไม่ว่าจะสถานการณ์
“ครอบครัวแอ่งกลาง” จะเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจหรือด้วยความจำยอมของปู่ ย่า ตา ยายก็
ตามแต่ความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือ “ครอบครัวแอ่งกลาง คือ สภาวะเปราะบางที่วัยพึ่งพิงสอง
กลุ่มวัย ได้แก่ เด็ก และผู้สูงอายุ มาพึ่งพากันเอง” และสภาวะนี้อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่

ของทั้งผู้สูงอายุและเด็กกลุ่มนี้ในระดับความรุนแรงที่มากน้อยแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละครอบครัว เมื่อครอบครัวแห่งกลางอยู่ท่ามกลางสภาพสังคมในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง และเร่งเร้าให้ครอบครัวแห่งกลางเสี่ยงที่จะกลายเป็นกลุ่มประชากรที่มีความเปราะบางมากขึ้นทุกขณะ ครอบครัวแห่งกลางจึงมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากกว่าครอบครัวแบบอื่นๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนั้นการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางจึงเป็นเรื่องความสำคัญ ซึ่งเชื่อมโยงในหลากหลายแง่มุม ทั้งด้านลบและด้านบวก ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต อย่างไรก็ตาม ปู่ ย่า ตา ยายถือว่าเป็นแหล่งทรัพยากรทางสังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมมาในชีวิตอย่างยาวนาน ซึ่งมีความสำคัญมากต่อความอยู่ดีมีสุขของชีวิตหลานๆ อย่างมั่นคงสืบเนื่องในภายหน้า เนื่องจาก ความอยู่ดีมีสุขของเด็กเป็นการอธิบายถึงความเป็นเด็กที่สมบูรณ์ในภาพรวม ทั้งความสุขในปัจจุบัน (well-being) ความอยู่ดีมีสุขที่เด็กจะมีในอนาคต (well-becoming) และความต้องการ (need) ตามช่วงวัยของเด็ก โดยผลลัพธ์ทั้งด้านบวกและด้านลบขึ้นอยู่กับปัจจัยนำเข้า (input) อย่างเป็นเหตุเป็นผลและวัดได้หลายวิธี และจากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและผลการศึกษาวิจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่าความอยู่ดีมีสุขของเด็กสามารถวัดได้จากการรับรู้ของตัวเด็กเอง ที่มีต่อตนเอง (self) ครอบครัว (family) ชุมชนที่อยู่รอบๆ (community) และสังคมภาพใหญ่ในระบบประเทศและระดับโลก

ดังนั้น “กรอบความคิดครอบครัวนิเวศ (Family Ecology Framework)” จึงมีความเหมาะสมสำหรับการศึกษา “การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” กรอบความคิดครอบครัวนิเวศ คือ บริบทหรือชั้น (layer) 4 ชั้น ได้แก่ ระบบจุลภาค (microsystem) ที่เป็นสถานการณ์จริงที่เด็กมีชีวิตอยู่และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ระบบกึ่งกลาง (ecosystem) ระหว่างครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอก ระบบภายนอก (ecosystem) สถานการณ์นอกครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเด็กที่เด็กไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรง และระบบมหภาค (microsystem) ในระดับประเทศและสังคมโลก นอกจากนี้ ความคิดครอบครัวนิเวศยังให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นครอบครัวทั้งในแนวลึกและแนวกว้าง เพื่ออธิบายสะท้อนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับครอบครัว โดยคำนึงถึงปัจจัยหลากหลายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัว ในอันที่จะทำความเข้าใจครอบครัวได้อย่างลึกซึ้งตามสภาพที่เป็นจริง (จิตตินันท์ เดชะคุปต์, 2556)

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีหลายแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การเรียนรู้แบบเฉพาะเรื่องเน้นการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของพ่อแม่/ผู้ปกครอง การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้กระบวนการดูแลช่วยเหลือเป็นกลุ่ม (group support) การเรียนรู้แบบรวมกลุ่มหรือจากเครือข่าย (learning network) และการเรียนรู้โดยการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชน (knowledge

management) โดยเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละแบบต่างมุ่งเน้นให้ครอบครัวสามารถเรียนรู้ และปรับตัวต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของครอบครัวได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมปัจจัยต่างๆ จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของครอบครัว เช่น การมีสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับการเรียนรู้ของครอบครัวยังจะช่วยให้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (อุทุมพร อินทจักร, 2553) ซึ่งกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ระบุว่า ครอบครัวจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการเรียนรู้และการสนับสนุนจากกลไกทุกภาคส่วนในการส่งเสริมให้ครอบครัวมีศักยภาพในการทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งหากสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ที่ตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว ก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และหากครอบครัวมีการเรียนรู้เพื่อสร้างและรักษาสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวก็จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพัน เข้าใจกัน และช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ก็จะลดการเกิดปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมอื่นๆ ที่จะเกิดตามมา

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยยังมีข้อมูลที่จำกัดอย่างมากในเรื่องการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมีเพียงข้อมูลพื้นฐานที่ขาดการนำไปสู่ความรู้ในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพบว่าในประเทศไทยมีการศึกษาวิจัยจำนวนน้อยมากในเรื่องครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งในจำนวนนี้ ส่วนมากจะเน้นการศึกษาวิจัยเพื่อทำความเข้าใจแบบแผนการย้ายถิ่นที่ทำไมคนถึงย้ายถิ่น และผลที่เกิดขึ้นกับครอบครัวแห่งกลางในถิ่นปลายทาง โดยมีงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่ศึกษาประเด็นการส่งเสริมการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง นอกจากนี้ยังขาดการศึกษาวิจัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงผลกระทบอย่างรอบด้านซึ่งจำเป็นต้องใช้การศึกษาแบบสหวิทยาการจากหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันจึงยังไม่เพียงพอที่จะพัฒนาเป็นองค์ความรู้สำหรับหน่วยงาน/ผู้ที่เกี่ยวข้องในการนำไปส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้เกิดประสิทธิผลอย่างเป็นรูปธรรม แม้ว่าประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าหลายด้านในการพัฒนานโยบายเพื่อการส่งเสริมสถาบันครอบครัว เด็ก และผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ยังคงมีภารกิจอีกมากที่ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องร่วมกันดำเนินการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษา เรื่อง “แนวทาง การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ” จะเป็นการพัฒนาอีกหนึ่งองค์ความรู้ที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาทั้งเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลาง เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทั้งการกำหนดนโยบายในระยะต่อไป และในระดับปฏิบัติที่ต้องการสร้างรูปแบบการทำงานที่เป็นระบบเชิงป้องกันและการพัฒนาเด็กที่เน้นสัมฤทธิ์ผลในอนาคต เป็นแนวทางที่ยั่งยืนในการลดผลกระทบในทางลบต่อเด็กและผู้สูงอายุอันเนื่องจากการไม่มีรุ่นพ่อแม่อยู่ในครอบครัว ที่จะสามารถส่งผลต่อการขับเคลื่อนการพัฒนาเด็ก ผู้สูงอายุ และครอบครัว โดยการบูรณาการความ

ร่วมมือของทุกภาคส่วนในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เพื่อให้เด็กและผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มเปราะบางในสังคมได้รับโอกาสในการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และส่งผลกระทบทางบวกต่อสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และการเรียนรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ รวมทั้งแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยใช้แนวความคิดครอบครัวนิเวศ

2. ขอบเขตเชิงพื้นที่

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ภาคกลาง: ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

3. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

3.1 ครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย

3.1.1 ปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง

3.1.2 เด็กในครอบครัวแห่งกลาง อายุ 5-18 ปี

3.2 ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ครอบครัวแห่งกลาง หมายถึง ครอบครัวที่มีปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และหลานที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่รุ่นพ่อแม่ไม่ได้พำนักอยู่อาศัยด้วยกันเป็นประจำติดต่อกันมากกว่า 6 เดือน

การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง หมายถึง เนื้อหาการเรียนรู้ ผู้จัดการเรียนรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้ ที่ทำให้อุปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลางรับรู้เข้าใจ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น

การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง หมายถึง การสนับสนุนปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ของครอบครัวจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้การเรียนรู้นั้นนำไปสู่ความสามารถในการปรับตัวของครอบครัวแห่งกลางภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบัน

ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก หมายถึง ความเป็นเด็กที่สมบูรณ์ตามช่วงวัยของบุคคลอายุไม่เกิน 18 ปี ประกอบด้วย 4 มิติ ดังนี้

- 1) สุขภาพกาย ได้แก่ ความสมบูรณ์ของสุขภาพกาย การเจ็บป่วย/โรคเรื้อรัง การเติบโตสมวัย และพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ
- 2) สุขภาพจิต ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความวิตกกังวล ความเชื่อมั่นในตนเอง และความสามารถในการควบคุมอารมณ์
- 3) พฤติกรรม ได้แก่ ความใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ ความเต็มใจช่วยเหลือและแบ่งปันให้ผู้อื่น การมีพฤติกรรมโดยรวมดีเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และการมีปัญหาคัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่น
- 4) สติปัญญา ได้แก่ ความสุขในการไปเรียน ความสามารถในการเรียนรู้ ความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน และระดับผลการเรียนที่ดี

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก หมายถึง ข้อเสนอในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว เพื่อเพิ่มความสามารถของครอบครัวแห่งกลางในการเลี้ยงดูเด็กรุ่นหลานให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่ดีขึ้น

การสนับสนุนทางสังคม หมายถึง การสนับสนุนด้านวัตถุประสงค์ของหรือบริการ ด้านข้อมูล ข่าวสาร และด้านอารมณ์

ความคิดครอบครัวนิเวศ หมายถึง บริบท 4 ระบบชั้น ประกอบด้วย

1) **ระบบจุลภาค (microsystem)** เป็นระบบชั้นในสุด หมายถึง

- 1.1) สมาชิกในครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย (1) ลักษณะของปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยายในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา และอาชีพ (2) ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส และจำนวน

พี่น้อง อายุของหลานเมื่อแรกที่ปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยายเลี้ยงดู ระดับการศึกษา อาชีพ และสาเหตุที่หลานมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย (3) ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ โครงสร้างของครอบครัว รายได้รวมของครอบครัว จำนวนหลานที่ปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยายเลี้ยงดู และจำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยายใช้เลี้ยงดูหลาน ในครอบครัวแห่งกลาง และ (4) ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ สุขภาพ ภาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ สังคม และความสุขโดยรวมของปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย

1.2) ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และเด็ก (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก (3) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และลูกหลานคนอื่นๆ และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ และเด็ก

2) ระบบชั้นกลาง (mesosystem) เป็นระบบที่อยู่กลางระหว่างชั้นในสุดและชั้นนอก หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบชั้นในสุดทั้งระบบ โดยมีปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อม ในระยะใกล้เคียง ประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน (2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนเด็ก (3) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน

3) ระบบภายนอก (exosystem) เป็นระบบที่อยู่ชั้นนอกต่อจากชั้นกลาง เป็นสถานการณ์นอกครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อเด็ก แต่เด็กไม่ได้มีส่วนร่วมโดยตรง หมายถึง (1) หน่วยบริการทางสังคม (2) ชุมชนที่เด็กและครอบครัวอาศัยอยู่ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคม (4) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน (5) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน และ (6) การสนับสนุนทางสังคม ได้แก่ ด้านวัตถุสิ่งของหรือบริการ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านอารมณ์

4) ระบบมหภาค (macrosystem) เป็นระบบใหญ่ชั้นนอกสุด ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กและครอบครัว และไม่มีอำนาจในการควบคุมสภาพแวดล้อมดังกล่าว ได้แก่ ค่านิยมในสังคม วัฒนธรรม กฎหมาย นโยบายรัฐบาล เทคโนโลยี และสื่อ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางและตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก เพื่อนำไปสู่การออกแบบนโยบายและโครงการเชิงรุกเพื่อการส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่สร้างสมาชิกที่มีคุณภาพ

2. ได้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ที่ช่วยให้ภาครัฐและภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสามารถออกแบบและ

ใช้เครื่องมือทางนโยบายด้านสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยการบูรณาการความร่วมมือในการดำเนินการ ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

3. เป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายในระยะต่อไป และในระดับปฏิบัติที่ต้องการสร้าง รูปแบบการทำงานที่เป็นระบบเชิงป้องกันและการพัฒนาเด็กที่เน้นสัมฤทธิผลในอนาคต

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ” ได้มีการทบทวนเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ และนำมาใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ โดยแบ่งเนื้อหาการนำเสนอเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

- 1.1 ความหมายและความสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
  - 1.1.1 ความหมายของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
  - 1.1.2 ความสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
- 1.2 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข
- 1.3 นโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนงานด้านการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
  - 1.3.1 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
  - 1.3.2 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตอนที่ 2 ครอบครัวแห่งกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.1.1 ความหมายของครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.1.2 ความสำคัญของครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.1.2.1 ความสำคัญของครอบครัว
    - 2.1.2.2 ความสำคัญของครอบครัวที่มีโครงสร้างเป็นครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.1.3 ความเสี่ยงของครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.1.3.1 การประเมินหน้าที่ของครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.1.3.2 ความเสี่ยงจากการเป็นครอบครัวแห่งกลาง
- 2.2 สถานการณ์และผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.2.1 สถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.2.1.1 สถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.2.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง

- 2.2.2 สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.2.2.1 สถานการณ์ของครอบครัวแห่งกลางในต่างประเทศ
  - 2.2.2.2 สถานการณ์ของครอบครัวแห่งกลางของประเทศไทย
- 2.2.3 ผลกระทบจากการเป็นครอบครัวแห่งกลาง
- 2.2.4 สภาพการณ์การพัฒนารเด็กและครอบครัวในประเทศไทย
- 2.2.5 ความต้องการสวัสดิการสำหรับครอบครัวแห่งกลาง
- 2.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.3.1 กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)
  - 2.3.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
    - 2.3.2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)
    - 2.3.2.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)
  - 2.3.3 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว
    - 2.3.3.1 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว (พ.ศ. 2547-2556)
    - 2.3.3.2 ร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว (พ.ศ. 2560-2564)
  - 2.3.4 กรอบทิศทางแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560-2574
  - 2.3.5 แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559
  - 2.3.6 ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พ.ศ. 2560-2564)
  - 2.3.7 ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน
  - 2.3.8 เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด
  - 2.3.9 การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ
  - 2.3.10 แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง
- 2.4 สภาพการณ์การส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.4.1 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่งกลาง
    - 2.4.1.1 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายแบบเดิม
    - 2.4.1.2 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบัน
  - 2.4.2 ผลกระทบของการมีปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแห่งกลาง

ตอนที่ 3 การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

- 3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้ของครอบครัว
  - 3.1.1 ความหมายของการเรียนรู้ของครอบครัว
  - 3.1.2 ความสำคัญของการเรียนรู้ของครอบครัว
- 3.2 กระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
  - 3.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว
  - 3.2.2 กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
  - 3.2.3 การเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อการบริหารความเปลี่ยนแปลง
  - 3.2.4 การเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามช่วงวัย
  - 3.2.5 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
- 3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
  - 3.3.1 แนวโน้มของการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
  - 3.3.2 ประเด็นในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
    - 3.3.2.1 ปู่ ย่า ตา ยายที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลาน
    - 3.3.2.2 ความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ
    - 3.3.2.3 กลุ่มสนับสนุน

ตอนที่ 4 แนวคิดทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

- 4.1 ความคิดระบบครอบครัวนิเวศ (Family Ecological Concept)
- 4.2 แนวคิดพื้นฐานในวิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนา (Family Development Approach)
- 4.3 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม (Social Supports Concept)
- 4.4 แนวคิดมุมมองของช่วงชีวิต (Life Course Perspective Concept)

ตอนที่ 1 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1.1 ความหมายและความสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1.1.1 ความหมายของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ความอยู่ดีมีสุข หรือ well-being มีการให้คำนิยามที่แตกต่างกันไป ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) ได้กำหนดความหมายของอยู่ดีมีสุขโดยรวมของคนไทยภายใต้ปรัชญาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่มีคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาว่า ความอยู่ดีมีสุขหมายถึง “การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ”

Gough and Gregor (2007, อ้างถึงในบัว พรหมพักพิง, 2549) สรุปไว้ว่า ความอยู่ดีมีสุข คือ เงื่อนไขและภาวะของสังคมที่เอื้ออำนวยให้มนุษย์สามารถแสวงหาและบรรลุถึงสิ่งที่เขาปรารถนา โดยที่การกระทำของเขาเองไม่ได้ลดทอนความอยู่ดีมีสุขของผู้อื่น

บัวพันธ์ พรหมพักพิง (2556) เสนอว่า ความหมายของความอยู่ดีมีสุขเป็นเรื่องของ “คุณค่าและเป้าหมาย” คุณค่าดังกล่าวนี้ก็คือสิ่งที่ดีที่มนุษย์แสวงหา สิ่งที่มีมนุษย์ปัจเจกปรารถนา จะมีความแตกต่างกันไป หรือ สิ่งที่ดีที่พึงปรารถนาของแต่ละสังคมชุมชนย่อมมีความผันแปรแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม ข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ ทำให้ความอยู่ดีมีสุขไม่อาจจะใช้มาตรฐานอันเดียวในการตัดสิน อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่ามนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตหรือชุมชนย่อมมีอิทธิพลเหนือปัจเจกอื่นด้วย ดังนั้น มนุษย์ก็จำเป็นต้องมีคุณค่าและเป้าหมายร่วม (universal values and goals)

Rees (2012) เสนอว่า เมื่อกล่าวถึงประเด็นทางสังคมเรื่องความอยู่ดีมีสุข “well-being” มีความหมายที่ใช้กันทั่วไปในปัจจุบัน คือ คุณภาพของการใช้ชีวิตของมนุษย์ (quality of people’s lives) ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องของ subjective และ objective โดยความอยู่ดีมีสุขที่เป็น subjective ให้ความสำคัญว่าบุคคลรู้สึกอย่างไร ในขณะที่ความอยู่ดีมีสุขที่เป็น objective ให้ความสำคัญกับสภาพซึ่งส่งผลต่อความรู้สึกเหล่านั้นของบุคคล เช่น สุขภาพ หรือการศึกษา มุมมองทั้งสองด้านนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจเรื่องความอยู่ดีมีสุขของเด็ก “children’s well-being”

อย่างไรก็ตาม “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” แตกต่างจาก “ความอยู่ดีมีสุขของผู้ใหญ่” เพราะเด็กมีสิ่งแวดล้อมที่แคบกว่าและมีความสัมพันธ์ที่ไม่ซับซ้อนกว้างขวาง เด็กยังมีวุฒิภาวะและความเข้มแข็งที่น้อยกว่าผู้ใหญ่ เด็กจึงมีรูปแบบความคิด ความตระหนัก ประสบการณ์และความมุ่งหวังที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ (Thomas, 2009) ดังนั้น ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กบางตัวจึงต้องแตกต่างกันกับที่ชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของผู้ใหญ่ เช่น ในเรื่องผลสัมฤทธิ์ในการเรียน ความสุข สนุกสนานที่โรงเรียน และโครงสร้างครอบครัว เป็นต้น ในขณะที่มีตัวชี้วัดบางตัวที่ใช้ด้วยกันได้ เช่น ความยากจน รายได้ การบริโภค การมีงานทำของครอบครัว เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (child well-being)” เป็นการอธิบายถึงความเป็นเด็กที่สมบูรณ์ในภาพรวม ทั้งความสุขในปัจจุบัน (well-being) และความอยู่ดีมีสุขที่จะมีในอนาคต (well-becoming) ความต้องการ (need) ตามช่วงวัยของเด็ก โดยผลลัพธ์ทั้งด้านบวกและด้านลบจะขึ้นอยู่กับปัจจัยนำเข้า (input) อย่างเป็นเหตุเป็นผล และสามารถวัดได้จากการรับรู้ของสาธารณะ ตัวเด็กเอง ครอบครัว และชุมชนที่เด็กอยู่อาศัย

1.1.2 ความสำคัญของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่า “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (child well-being)” มีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจาก “ความอยู่ดีมีสุข” เป็นการอธิบายถึงความเป็นเด็กที่สมบูรณ์ในภาพรวม ทั้งความสุขในปัจจุบัน (well-being) และความอยู่ดีมีสุขที่จะมีในอนาคต (well-becoming) ความต้องการ (need) ตามแต่ละช่วงวัยของเด็ก โดยผลลัพธ์ทั้งด้านบวกและด้านลบจะขึ้นอยู่กับปัจจัยนำเข้า (input) อย่างเป็นเหตุเป็นผล และสามารถวัดได้จากการรับรู้ของ 1) สาธารณะ 2) ตัวเด็ก 3) ครอบครัว และ 4) ชุมชนที่เด็กอยู่อาศัย

Thompson & Aked (2009) ระบุว่า การมีมุมมองที่จะเป็นประโยชน์มาก คือ การตระหนักว่า “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัต (children’s well-being as a dynamic process) ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก เช่น ภูมิหลังทางสังคม เศรษฐกิจ สถานภาพครอบครัว ลักษณะทางกายภาพต่างๆ ที่แวดล้อมตัวเด็ก ล้วนส่งผลต่อบุคลิกภาพของเด็ก (เช่น บุคลิกส่วนตัว และความสามารถทางการเรียน) ความพึงพอใจต่อความต้องการของเด็กทั้งที่เป็นเรื่องสาระสำคัญหรือเรื่องที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย ตลอดจนการนำไปสู่สุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ความสามารถของเด็ก และปฏิสัมพันธ์ทางบวกในโลกของเด็กแต่ละคน

ปัจจุบัน “กรอบแนวคิด และการวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” ได้กลายเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับหลากหลายนโยบายระดับนานาชาติ ระดับชาติ และระดับส่วนราชการ ดังนั้น “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” จึงได้ถูกบรรจุอยู่ในนโยบายของหลายหน่วยราชการ อาทิ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม ทั้งนี้ การวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทั้งการกำหนดนโยบายในระยะต่อไป และในระดับปฏิบัติที่ต้องการสร้างรูปแบบการทำงานที่เป็นระบบเชิงป้องกันและการพัฒนาเด็กที่เน้นสัมฤทธิ์ผลในอนาคต

อาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มสำคัญของการวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

1) การวัด “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” ควรเน้นที่การพัฒนาความรู้สึกและหน้าที่ของเด็ก ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์ของนโยบายที่ดีกว่า ดังนั้น หากระดับคะแนนความ

อยู่ดีมีสุข (well-being scores) ของเด็กเพิ่มมากขึ้น ก็ย่อมส่งผลให้สามารถจัดทำนโยบายและการจัดบริการต่างๆ ได้รับการตอบรับจากสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ในการระบุปัญหาและระดับความต้องการ การสนับสนุนจากกลุ่มเด็กเป้าหมายหรือเด็กเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การดำเนินงานและบริการต่างๆ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การวัดความอยู่ดีมีสุขด้านระดับพฤติกรรมเป็นเรื่องที่ทำได้ค่อนข้างยากและมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสื่อสารที่สูงมาก

2) “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็นเรื่องที่เหมาะสมได้รับความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากปัญหาเรื่องความอยู่ดีมีสุขของเด็กไม่ได้เป็นสิ่งที่จำกัดอยู่แค่เพียงชีวิตในปัจจุบันของเด็กเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงอนาคตในระยะยาวของเด็กเหล่านั้นด้วย อีกทั้งเด็กยังคงเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบสูงที่สุดจากภาวะความยากจน แต่ปัจจุบันเรายังคงมีเพียงข้อมูลพื้นฐานที่ขาดซึ่งการนำไปสู่ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับชีวิตของเด็ก (Fernandes , Mendes and Teixeira, 2010) จากรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์เด็กและสตรี พ.ศ. 2554 ขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (องค์การยูนิเซฟ) ได้สรุปไว้ว่า สถานการณ์เด็กดีขึ้นมากนับตั้งแต่ที่องค์การยูนิเซฟได้ทำการศึกษาวิเคราะห์สถานการณ์เด็กและสตรีเมื่อ พ.ศ. 2548 ข้อมูลของประเทศไทยเกี่ยวกับความยากจนได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง จำนวนประชากรที่อยู่ใต้เส้นความยากจนลดลงจากร้อยละ 28.4 ในปี พ.ศ. 2535 เหลือร้อยละ 8.1 ในปี พ.ศ. 2552 และประเทศไทยสามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษได้หลายปีก่อนเป้าหมาย พ.ศ. 2558 อย่างไรก็ตาม ความจริงแล้วไม่ใช่ว่าประชากรทุกคนจะได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกันจากการพัฒนาดังกล่าวนี้ และยังคงมีความเหลื่อมล้ำอย่างมากในตัวชี้วัดทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งเด็กมักจะเป็นกลุ่มเปราะบางที่ต้องประสบกับปัญหาที่เลวร้ายที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กต้องประสบกับปัญหาความท้าทายที่มีความซับซ้อนที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำด้านการพัฒนาที่เพิ่มมากขึ้น คุณภาพการศึกษาที่ไม่ทัดเทียมกัน ความเป็นเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศ การเลือกปฏิบัติทางเพศ และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการอพยพย้ายถิ่น เป็นต้น

3) “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็น “ผลลัพธ์ (outcomes)” ไม่ใช่เป็น “ปัจจัยนำเข้า (inputs)” และประกอบด้วยองค์ประกอบทั้งที่เป็นด้านบวก (positive) และที่เป็นด้านลบ (negative) เสมอ ซึ่งวิเคราะห์มิติของความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบด้านบวกและด้านลบได้ดังตารางที่

ตารางที่ 2.1 มิติของความอยู่ดีมีสุข จำแนกตามองค์ประกอบด้านบวกและด้านลบ

มิติ (Dimension)	องค์ประกอบ	
	ด้านบวก (positive)	ด้านลบ (negative)
สุขภาพกาย การพัฒนา ความปลอดภัย (Physical health, development and safety)	การออกกำลังกาย (Exercise)	การเจ็บป่วย (Illness)
	สุขนิสัยการกิน (Healthy eating habits)	โรคอ้วน (Obesity)
	สุขนิสัยด้านความปลอดภัย (Safety habit)	การได้รับบาดเจ็บ (Injury)
การพัฒนาสุขภาพจิต อารมณ์ (Psychological emotional development)	ความพึงพอใจในชีวิต (Life satisfaction)	ความเครียด (Depression)
	ความหวัง (Hope)	ความภาคภูมิใจในตัวเอง ต่ำ (Low Self-Esteem)
	ความเห็นใจผู้อื่น (Empathy)	ความคิดฆ่าตัวตาย (Suicidal thoughts)
การพัฒนาด้านสังคมและ พฤติกรรม	การเป็นพลเมือง (Civic engagement)	การดื่มเครื่องดื่ม แอลกอฮอล์ (Drinking)
	จิตอาสา (Volunteering)	การใช้ยาเสพติด (Drug use)
	การรักษาสิ่งแวดล้อม (environmental stewardship)	การเข้าแก๊ง (Gang involvement)
การพัฒนาด้านการเรียนรู้และ สัมฤทธิ์ผลทางการเรียน (Cognitive Development & Education achievement)	การเข้าถึงการศึกษา (Educational engagement)	การออกจากโรงเรียน (Dropout)
	ความอยากรู้ (Curiosity)	การด่าว่า (Taunt)
	การคิดวิเคราะห์ (Critical thinking)	การไล่ออก (Expulsion)
ความสัมพันธ์ (Relationship)	ความสัมพันธ์ทางบวกกับพ่อแม่ (Positive relationship with parents)	ความขัดแย้ง (Conflict)
	ความสัมพันธ์ทางบวกกับญาติๆ (Positive sibling relationship)	ความรุนแรง (Violence)
	มิตรภาพ (Positive friendship)	การทะเลาะ (Arguments)

แม้ว่า “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” จะไม่ใช่แนวคิดใหม่ แต่ประเทศต่างได้ให้ความสำคัญต่อสารสนเทศเรื่องเด็กและความอยู่ดีมีสุขของเด็ก เพื่อประโยชน์ทั้งต่อระดับนโยบายและระดับปฏิบัติในการประเมินและติดตามการดำเนินตามนโยบายด้านเด็กของแต่ละประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากเด็กเป็นกลุ่มประชากรที่ควรมีนโยบายที่จัดให้เป็นการเฉพาะ รวมทั้งจำเป็นต้องมีตัวชี้วัดเฉพาะสำหรับกลุ่มประชากรเด็ก การวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กจึงควรให้ความสำคัญทั้งที่เป็นการเตรียมวัยเด็กให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุข และการพิจารณาถึงความสุขของเด็กที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็นกระบวนการที่เป็นพลวัตที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว (Michaelson, Abdallah, Steuer, Thompson and Marks, 2009)

โดยสรุป “ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็นการอธิบายถึงความเป็นเด็กที่สมบูรณ์ในภาพรวม ทั้งความสุขในปัจจุบัน (well-being) และความสุขที่จะมีในอนาคต (well-becoming) ความต้องการ (need) ตามแต่ละช่วงวัยของเด็กตามระบบเวลา (chronosystem) ซึ่งผลของงานวิจัยด้านเด็กและครอบครัวที่ผ่านมาได้ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าใจองค์ประกอบสำคัญและพลวัตของความอยู่ดีมีสุขที่มีความเป็น subjective ได้มากขึ้น แต่โดยลำพังเพียงปัจจัยส่วนบุคคล (personality) และสังคมประชากร (sociodemographic) สามารถอธิบายได้เพียงบางส่วนของความอยู่ดีมีสุขของเด็กในส่วนที่เป็น subjective ในขณะที่ปัจจัยภายนอก (external) แสดงบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์ความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) และโอกาสในชีวิตของเด็ก (life chances) ซึ่งเมื่อพิจารณา “ความอยู่ดีมีสุขที่ส่งผลให้ชีวิตในอนาคตของเด็กแต่ละคนแตกต่างกัน” สามารถจำแนกได้เป็น 6 องค์ประกอบสำคัญ คือ (1) สิทธิในการเรียนรู้ (learn) และพัฒนา (develop) (2) การมีมุมมองทางบวกต่อตนเอง และเคารพในเอกลักษณ์ (identity) ของตัวเอง (3) ความพอเพียงในเรื่องวัตถุนิยม และมีประสบการณ์ในเรื่องของตัวเอง (4) ความสัมพันธ์ทางบวกกับครอบครัวและเพื่อน ๆ (5) สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมปลอดภัย และ (6) โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างสรรค์ซึ่งจะช่วยให้เด็กเจริญก้าวหน้า ซึ่งเมื่อพิจารณา ทั้ง 6 องค์ประกอบดังกล่าวจะเห็นได้ว่า “การส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก” เป็นภารกิจในความรับผิดชอบของหลายส่วนราชการ ตั้งแต่ระดับนโยบายไปจนถึงระดับปฏิบัติ ทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น

1.2 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข

ในการกำหนดนโยบายของประเทศมีจุดมุ่งหมายสำคัญ คือ “ความอยู่ดีมีสุขของประชาชน” โดยจำแนกความอยู่ดีมีสุขได้ 2 ประเภท คือ

1) ความอยู่ดีมีสุขในเชิงอัตวิสัย (subjective well-being) หมายถึง การตีค่าความสุขของปัจเจกบุคคลซึ่งจะแตกต่างกันไปตามภูมิหลังทางสังคม และวัฒนธรรมของตนเอง มักใช้วิธีการวัดโดยการให้คะแนนจากบุคคล (รศรินทร์ เกรย และคณะ, 2549) และ

2) ความอยู่ดีมีสุขในเชิงภาวะวิสัย (objective well-being) หมายถึง การวัดค่าความสุขของบุคคลจากองค์ประกอบภายนอก และเป็นความสุขที่จะเกิดขึ้นจากการมีองค์ประกอบที่เหมาะสมหลายด้านรวมกัน ไม่ใช่เพียงตัวใดตัวหนึ่งเท่านั้น (สำนักงานพัฒนานโยบายสาธารณะ, 2549) ดังนั้นการวัดในเชิงภาวะวิสัย จึงนิยมนำมาทำเป็นดัชนีมวลรวม (composite index) เพื่อนำมาใช้ชี้วัดความสุขประเภทนี้

แม้ว่าความอยู่ดีมีสุขในเชิงอัตวิสัยและในเชิงภาวะวิสัยจะมีความแตกต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ทั้งหมด เพราะความสุขที่เกิดจากภายในก็เป็นส่วนหนึ่งของความสุขจากภายนอก ในขณะที่ความสุขจากภายนอกก็เป็นส่วนหนึ่งของความสุขจากภายใน จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่ได้แยกการศึกษาความอยู่ดีมีสุขทั้งสองแบบไว้ แต่กลับใช้วิธีการศึกษาไปพร้อมๆ กัน จึงทำให้เราไม่สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของการวัดทั้งสองแบบอย่างชัดเจน และไม่ได้แสดงให้เห็นว่าความอยู่ดีมีสุขจากปัจจัยภายนอกจะสามารถตอบสนองต่อความสุขจากภายในของบุคคลได้อย่างไร (บัวพันธ์ พรหมพักพิง, 2549)

1.2.1 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้จัดทำดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข (Well-being Index) ประกอบด้วย การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริการจัดการที่ดีของภาครัฐ ดัชนีชี้วัดสำคัญๆ ครอบคลุมองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุข 7 ด้าน จำนวน 25 ตัวชี้วัด ดังตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2 ดัชนีรวมและองค์ประกอบของความอยู่มีสุข

ดัชนี	องค์ประกอบ	ตัวชี้วัด
1. สุขภาพ อนามัย	1. การมีชีวิตยืนยาว 2. การมีสุขภาพอนามัยที่ดี 3. การสร้างความเป็นธรรมในระบบสาธารณสุข	1. อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 2. สัดส่วนประชากรที่ไม่เจ็บป่วยในแต่ละปี 3. สัดส่วนประชากรที่มีหลักประกันสุขภาพ
2. ความรู้	4. การได้รับการศึกษาของ คนไทยอย่างทั่วถึง เท่าเทียม กัน 5. คุณภาพการศึกษา	4. จำนวนปีเฉลี่ยที่ได้รับการศึกษาของประชาชน 5. อัตราการเข้าเรียนของเด็กชั้น ม.ต้นและ ม.ปลาย 6. ผลคะแนนการทดสอบวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์
3. ชีวิตการ ทำงาน	6. การมีงานทำ 7. ความมั่นคงในการทำงาน	7. สัดส่วนผู้ว่างงาน 8. สัดส่วนแรงงานที่มีบริการสวัสดิการและอยู่ในข่าย ครอบคลุมกองทุนประกันสังคม
4. รายได้/ การกระจาย รายได้	8. รายได้ 9. การกระจายรายได้	9. สัดส่วนคนยากจนด้านรายได้ 10. สัมประสิทธิ์การกระจายรายได้
5. สภาพ แวดล้อม	10. ด้านที่อยู่อาศัยและการได้รับ บริการสาธารณสุขปก 11. ด้านความปลอดภัยใน ชีวิตและทรัพย์สิน 12. สิ่งแวดล้อม	11. สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านและที่อยู่เป็นของตนเอง 12. สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ 13. สัดส่วนคดีอาชญากรรมต่อประชากร 14. สัดส่วนคดียาเสพติดต่อประชากร 15. ดัชนีคุณภาพแหล่งน้ำ 16. สัดส่วนขยะต่อประชากรแต่ละปี 17. สัดส่วนพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ทั้งหมด
6. ด้านชีวิต ครอบครัว	13. สัมพันธภาพของสมาชิก ในครอบครัว 14. การพึ่งตนเองทาง เศรษฐกิจ	18. อัตราการหย่าร้าง 19. อัตราการจดทะเบียนสมรส 20. ความอบอุ่นของครอบครัว 21. ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้มากกว่ารายจ่ายร้อยละ 10
7. การ บริการ จัดการที่ดี	15. หลักคุณธรรม 16. การมีส่วนร่วม 17. ความคุ้มค่า 18. ความโปร่งใส	22. สัดส่วนจำนวนข้าราชการที่ถูกลงโทษทางวินัย 23. สัดส่วนของผู้มาใช้สิทธิ์เลือกตั้ง 24. สัดส่วนค่าใช้จ่ายภาครัฐต่อ GDP 25. ดัชนีวัดคอร์รัปชันของ

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548) เสนอว่า ความอยู่ดีมีสุขต้องครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น 7 ด้าน คือ 1) ด้านสุขภาพอนามัย 2) ความรู้ 3) ชีวิตการทำงาน 4) รายได้และการกระจายรายได้ 5) ชีวิตครอบครัว 6) สภาพแวดล้อม และ 7) การบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน เพื่อให้เกิดผลต่อความอยู่ดีมีสุขของคนได้อย่างแท้จริง

1.2.2 มาตรฐานและคู่มือการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็ก

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติศึกษาการพัฒนามาตรฐานและคู่มือการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ เพื่อการขยายผลการนำไปใช้ โดยระพีพรรณ คำหอม และทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2550) ผู้ศึกษาเรื่องนี้ได้กำหนดดัชนีและองค์ประกอบของมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็กไว้ ดังตารางที่ 2.3

ตารางที่ 2.3 ดัชนีและองค์ประกอบของมาตรฐานการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็ก

ดัชนี	องค์ประกอบของมาตรฐาน
1. ความมั่นคงในชีวิต	1.1 สุขภาพ
	1.2 ที่อยู่อาศัย
	1.3 การเจริญเติบโตและการพัฒนาการ
	1.4 ทักษะทางสังคม
	1.5 ผู้ดูแลเด็ก
	1.6 ครอบครัว - ครอบครัวมีความอบอุ่นและเข้มแข็ง - ความพร้อมในการใช้ชีวิตคู่/มีครอบครัว
2. การศึกษา	2.1 การศึกษา
	2.2 ทักษะการใช้ชีวิต
3. เศรษฐกิจ	3.1 อาชีพ – งาน – รายได้
4. สังคม/ชุมชน	4.1 การยอมรับ
	4.2 มีบริการ
	4.3 นันทนาการ
	4.4 การมีส่วนร่วม
	4.5 ภูมิปัญญา/วัฒนธรรม
	4.6 สังคม/ชุมชน
	4.7 การใช้บริการ
5. สิทธิทางสังคม/การคุ้มครองสิทธิ	5.1 การได้รับการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ
	5.2 การมีพื้นที่สำหรับเด็ก
	5.3 การมีระบบส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม
	5.4 การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่
	5.5 การบริโภคข้อมูลข่าวสาร
6. สภาพแวดล้อม	6.1 การเกื้อหนุนเอื้อเฟื้อ
	6.2 การมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

ที่มา: ระพีพรรณ คำหอม และ ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, 2550

1.2.3 Hamilton & Redmond

Hamilton & Redmond (2010) ได้นำเสนอกรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางสังคมและอารมณ์ ซึ่งมี 2 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) ด้านส่วนตัว (individual dimension) ประกอบด้วยเรื่องภายในตัวบุคคล และลักษณะด้านสัมพันธภาพ (สังคม หรือ ระหว่างบุคคล)
- 2) ด้านสิ่งแวดล้อม (environmental dimension) ประกอบด้วยอิทธิพลจาก 3 ส่วน คือ ครอบครัว/บ้าน การศึกษาในช่วงปฐมวัย และธรรมชาติ ซึ่งผลของอิทธิพลด้านสิ่งแวดล้อม จะผันเปลี่ยนไปตามอายุของเด็ก

1.2.4 กองทุนเด็กระหว่างประเทศ (UNICEF)

ฐานความคิดของแนวคิดสิทธิเด็ก (Child Rights - based Approach) จากข้อตกลงเรื่องสิทธิเด็กความอยู่ดีมีสุขของเด็ก เป็นความอยู่ดีมีสุขในด้านสุขภาวะทางกายและทางจิตใจ รวมทั้งลักษณะอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนหรือสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ประกอบด้วย

- 1) ความสามารถในการเรียน และความรู้สึกสนุกที่โรงเรียน
- 2) สุขภาวะด้านจิตใจ
- 3) สุขภาพอนามัย
- 4) ความพึงพอใจในชีวิต
- 5) การดูแลและความประพฤติกของเด็ก
- 6) ความรับผิดชอบในบ้านและการทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัว
- 7) บทบาทครอบครัว

ทั้งนี้ กองทุนเด็กระหว่างประเทศ (UNICEF) ได้จัดทำรายงาน เรื่อง Child well-being in rich countries ปี พ.ศ. 2556 เพื่อสรุปผลการวัดระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในประเทศพัฒนาแล้ว จำนวน 29 ประเทศ โดย UNICEF ใช้การวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน 5 มิติ ประกอบด้วย

- 1) สภาพความเป็นอยู่ในทางวัตถุ
- 2) สุขภาพ
- 3) การศึกษา
- 4) พฤติกรรม และ
- 5) สิ่งแวดล้อมในชุมชนที่พักอาศัย

1.2.5 องค์กรความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ: OECD)

องค์กรความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development: OECD) (2013) ได้จัดทำ OECD a multi-dimensional child

well-being framework เพื่อเปรียบเทียบความอยู่ดีมีสุขของเด็กในระหว่างประเทศ OECD ใน 6 มิติ ดังแผนภาพที่ 2.1

	Indicator characteristics					Country coverage	Complementarity in dimension				
	Child centred	Year	Standard collection	Age coverage (years)	Policy relevance ¹		Age coverage (years)	Efficiency measures	Equity measures	Today and tomorrow	Concept coverage
Material well-being							0 to 17	✓	✓	✓	✓
Average disposable income	x	2005	x	0 to 17	High	30					
Children in poor homes	x	2005	x	0 to 17	High	30					
Educational deprivation	✓	2006	✓	15	Med	30					
Housing and environment							0 to 17	✓	✓	x	✓
Overcrowding	✓	2006	x	0 to 17	High	26					
Poor environmental conditions	✓	2006	x	0 to 17	Med	24					
Educational well-being							15 to 19	✓	✓	✓	✓
Average mean literacy score	✓	2006	✓	15	Med	30					
Literacy inequality	✓	2006	✓	15	Med	30					
Youth NEET rates	✓	2006	x	15 to 19	High	28					
Health and safety							0 to 19	✓	✓	✓	x
Low birth weight	✓	2005	x	0	Med	30					
Infant mortality	✓	2003-05	x	0-1	Med	30					
Breastfeeding rates	✓	1998-06 ³	x	0	High	29					
Vaccination rates (pertussis)	✓	2003-05	x	2	High	29					
Vaccination rates (measles)	✓	2003-05	x	2	High	29					
Physical activity	✓	2005-06	✓	11 to 15	High	26					
Mortality rates	✓	2001-06 ²	✓	0 to 19	Med	28					
Suicide rates	✓	2001-06 ²	✓	0 to 19	Med	28					
Risk behaviours							13 to 19	✓	✓	✓	✓
Smoking	✓	2005-06	✓	15	High	24					
Drunkenness	✓	2005-06	✓	13 to 15	Med	24					
Teenage births	✓	2005	✓	15 to 19	Med	30					
Quality of school life							11 to 15	✓	✓	x	x
Bullying	✓	2005-06	✓	11 to 15	Med	24					
Liking school	✓	2005-06	✓	11 to 15	Med	25					

1. Policy relevance: High: governments can directly intervene with the family or individual through established policies, or through multiple secondary interventions. Medium: government relies on third-party intervention (professional or community [non-familial] actors). Low: no established routes for government intervention. In practice, no "low" policy relevant indicators were retained. An example of such an indicator might be, for example, peer relationships.

2. Belgian data is for 1997.

3. Swiss data is for 1994.

"✓" refers to where selection criteria for the indicator or dimension are met.

"x" refers to where selection criteria for the indicator or dimension are not well met.

แผนภาพที่ 2.1 แสดงมิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ของ OECD

ที่มา: Child well-being in rich countries, 2013

1.2.6 ดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็กและเยาวชนของสหรัฐอเมริกา

สำหรับ 28 ตัวชี้วัดความเป็นอยู่ที่ดีของเด็กแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Indicators of Child Well-being in the United States) สามารถสรุปมิติและตัวชี้วัดได้ดังตารางที่ 2.4

ตารางที่ 2.4 มิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กในระดับชาติของสหรัฐอเมริกา

มิติ	ตัวชี้วัดความเป็นอยู่ที่ดีของเด็ก
ความอยู่ดีมีสุข เชิงวัตถุ	1. อัตราความยากจน 2. อัตราการมีงานทำที่มั่นคง 3. รายได้กลางปี 4. อัตราความครอบคลุมของการประกันสุขภาพ
สัมพันธภาพ ทางสังคม	5. อัตราของครอบครัวแม่/พ่อคนเดียว 6. อัตราการย้ายที่อยู่ภายในปีที่ผ่านมา
สุขภาพ	7. อัตราการตายของทารก 8. อัตราเด็กแรกเกิดที่มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ 9. อัตราการตายเด็กอายุ 1-19 ปี 10. อัตราเด็กที่มีสุขภาพดี 11. อัตราของเด็กที่มีกิจกรรมจำกัด 12. อัตราเด็ก/วัยรุ่นที่มีน้ำหนักเกิน ของเด็กอายุ 6-17 ปี
ความปลอดภัย/ พฤติกรรม	13. อัตราการมีชีวิตรอดของวัยรุ่น อายุ 10-17 ปี 14. อัตราการเป็นเหยื่อ อาชญากรรม/ความรุนแรง ของเด็กอายุ 12-17 ปี 15. อัตราการทำ ความผิดอาชญากรรม/ความรุนแรง ของเด็กอายุ 12-17 ปี 16. อัตราการ สูบบุหรี่ ของเด็กระดับเกรด 12 17. อัตราการดื่มแอลกอฮอล์ ของเด็กระดับ เกรด 12 18. อัตราการใช้สารเสพติด ของเด็กระดับเกรด 12
ประสิทธิผลทาง การศึกษา	19. การทดสอบทางการอ่าน ของเด็กอายุ 9, 13, 17 ปี 20. การทดสอบทางคณิตศาสตร์ ของเด็กอายุ 9, 13, 17 ปี
สถานที่ในชุมชน	21. อัตราการเข้าศึกษาก่อนวัยเรียน ของเด็กอายุ 3-4 ปี 22. อัตราการสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ของเด็กอายุ 18-24 ปี 23. อัตราการไม่ทำงานและไม่อยู่ในระบบการศึกษาของเด็กอายุ 16-19 ปี 24. อัตราการสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีของเยาวชนอายุ 25-29 ปี 25. อัตราการใช้สิทธิเลือกตั้ง ของเด็กอายุ 18-20 ปี
อารมณ์และ จิตวิญญาณ	26. อัตราการฆ่าตัวตาย ของเด็กอายุ 10-19 ปี 27. อัตราการไม่เอาใจใส่ต่อศาสนา ของเด็กระดับเกรด 12 28. ร้อยละของบุคคลที่ให้ความสำคัญต่อศาสนา ของเด็กระดับเกรด 12

ที่มา: The index of child and youth well-being in the United States, 2013

1.2.7 ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขระดับชาติของเด็กอเมริกันของปี พ.ศ. 2556

การประชุม The Federal Interagency Forum ว่าด้วยสถิติเรื่องเด็กและครอบครัว (Child and Family Statistics) เมื่อปี พ.ศ. 2556 ได้ระบุว่า ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขระดับชาติของเด็กอเมริกันของปี พ.ศ. 2556 (America's Children: Key National Indicators of Well-Being, 2013) ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบสำคัญ คือ ครอบครัวและสังคม (family and social environment) สภาพเศรษฐกิจ (economic circumstances) บริการสุขภาพ (health care) สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย (physical environment and safety) พฤติกรรม (behavior) การศึกษา (education) และสุขภาพ (health) โดยสามารถสรุปมิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขระดับชาติของเด็กอเมริกันได้ดังตารางที่ 6 ซึ่งทั้ง 7 องค์ประกอบดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกัน และสามารถนำผลมาสังเคราะห์ถึงความอยู่ดีมีสุขได้ ทั้งนี้ ตัวชี้วัดสามารถแสดงถึงความอยู่ดีมีสุขหรืออิทธิพลของความอยู่ดีมีสุข ได้ดังนี้

- 1) ครอบครัวและสังคม (Family and Social Environment) ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่แสดงถึงครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคมของเด็ก
- 2) สภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Circumstances) ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับความต้องการด้านวัตถุดิบพื้นฐาน
- 3) การดูแลสุขภาพ (Health Care) ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการเข้าถึงและการได้ใช้บริการสุขภาพของเด็ก
- 4) สภาพสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย (Physical Environment and Safety) ประกอบด้วยตัวชี้วัดที่แสดงลักษณะสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กหรือที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของเด็ก
- 5) พฤติกรรม (Behavior) ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่แสดงถึงพฤติกรรมส่วนบุคคลและผลที่เกิดขึ้น
- 6) การศึกษา (Education) ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่แสดงถึงการเรียนและผล การเรียนของเด็กที่โรงเรียน
- 7) สุขภาพ (Health) ประกอบด้วย ตัวชี้วัดที่แสดงถึงสุขภาพทางร่างกาย จิตใจ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพเด็ก

ทั้งนี้ สามารถสรุปมิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขระดับชาติของเด็กอเมริกันได้ดัง ตารางที่ 2.5

ตารางที่ 2.5 มิติและตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กอเมริกันในระดับชาติ

ครอบครัวและสังคม (Family and Social Environment)	
โครงสร้างครอบครัวและความเป็นอยู่ของเด็ก	เด็กอายุ 0–17 ปี อาศัยอยู่กับพ่อแม่
เด็กที่เกิดจากหญิงที่มีได้สมรส	เด็กที่เกิดจากหญิงที่มีได้สมรสอายุ 15–44 ปี
	เด็กที่เกิดจากหญิงที่มีได้สมรสอายุทุกช่วงอายุ
การเลี้ยงดูเด็ก	เด็กอายุ 0–4 ปี ที่แม่ทำงานนอกบ้าน และมีญาติเป็นผู้ดูแลเด็ก
	เด็กอายุ 3–6 ปี ที่ยังไม่ได้เข้าชั้นอนุบาล และรับบริการของศูนย์รับเลี้ยงเด็ก
เด็กที่มีพ่อและ/หรือแม่เป็นชาวต่างชาติ	เด็กอายุ 0–17 ปี พ่อและ/หรือแม่เป็นชาวต่างชาติ
ภาษาที่ใช้ในครอบครัวและความยากในการสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ	เด็กอายุ 5–17 ปี ที่พูดภาษาอื่นในครอบครัวซึ่งไม่ใช่ภาษาอังกฤษ
	เด็กอายุ 5–17 ปี ที่พูดภาษาอื่นในครอบครัวซึ่งไม่ใช่ภาษาอังกฤษ การสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ไม่ดี
แม่วัยรุ่น	เด็กที่เกิดจากหญิงอายุ 15–17 ปี
เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม	รายงานของการเลี้ยงดูเด็กอายุ 0–17 ปี ที่ไม่เหมาะสม
สภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Circumstances)	
เด็กยากจนและรายได้ของครอบครัว	เด็กอายุ 0–17 ปี ที่อยู่ในภาวะยากจน
การจ้างงานที่มั่นคงของพ่อแม่	เด็กอายุ 0–17 ปี ที่อาศัยอยู่กับพ่อและ/หรือแม่ที่ทำงานเต็มเวลาในรอบปี
ความไม่มั่นคงทางอาหาร	เด็กอายุ 0–17 ปี ในครอบครัวที่ได้รับการจัดประเภทโดย USDA ว่าไม่มีความมั่นคงทางอาหาร
การดูแลสุขภาพ (Health Care)	
ความครอบคลุมของการประกันสุขภาพ	เด็กอายุ 0–17 ปี ที่เข้าถึงการประกันสุขภาพในบางครั้ง ในระหว่างปี
หน่วยบริการสุขภาพ	เด็กอายุ 0–17 ปี ที่ไม่หน่วยบริการสุขภาพ
การปลอดโรค(Immunization)	เด็กอายุ 19–35 เดือนที่ได้รับ 4:3:1:3:3:1 combined series
สุขภาพปาก	เด็กอายุ 5–17 ปี ที่ได้ไปพบทันตแพทย์เมื่อปีที่ผ่านมา
สภาพสิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย (Physical Environment and Safety)	
คุณภาพอากาศ	เด็กอายุ 0–17 ปี อาศัยในประเทศที่มีระดับคุณภาพอากาศดีกว่ามาตรฐานคุณภาพอากาศในปัจจุบัน

ตารางที่ 2.5 (ต่อ)

ครอบครัวและสังคม (Family and Social Environment)	
อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีการสูบบุหรี่	เด็กอายุ 4–11 ปี ที่ตรวจพบ blood cotinine level เป็น secondhand smoke
คุณภาพของน้ำดื่ม	เด็กบริโภคน้ำในระบบน้ำในชุมชนที่ไม่ได้มาตรฐานน้ำดื่ม
สารตะกั่วในเลือดของเด็ก	เด็กอายุ 1–5 ปี ที่มีระดับสารตะกั่วในเลือดมากกว่าหรือเท่ากับ 5 µg/dL
ปัญหาที่อยู่อาศัย	ครัวเรือนที่มีเด็กอายุ 0–17 ปี และมีภาระค่าใช้จ่ายเรื่องที่อยู่อาศัย ความแออัด และ/หรือความไม่พอเพียงของสถานที่อยู่อาศัย
เยาวชนตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรม	การตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงทางอาชญากรรมของเด็กอายุ 12–17 ปี
การได้รับบาดเจ็บและการเสียชีวิตของเด็ก	เด็กอายุ 1–4 ปี ที่ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต เด็กอายุ 5–14 ปี ที่ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต
การได้รับบาดเจ็บและการเสียชีวิตของวัยรุ่น	เด็กวัยรุ่นอายุ 15–19 ปี ที่ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต
พฤติกรรม (Behavior)	
การสูบบุหรี่เป็นประจำ	เด็กนักเรียนที่ถูกรายงานว่าสูบบุหรี่เป็นประจำทุกวันในช่วง 30 วันที่ผ่านมา
การดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์	เด็กนักเรียนที่ถูกรายงานว่าดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ มากกว่า 5 ครั้ง ในช่วง 2 สัปดาห์ที่ผ่านมา
การใช้สารเสพติดอย่างผิดกฎหมาย	เด็กนักเรียนที่ถูกรายงานว่าใช้สารเสพติดอย่างผิดกฎหมายในช่วง 30 วันที่ผ่านมา
กิจกรรมทางเพศ	เด็กนักเรียนมัธยมที่ถูกรายงานว่าเคยมีเพศสัมพันธ์
การกระทำผิดของเยาวชนที่เป็นอาชญากรรมที่รุนแรง	เยาวชนอายุ 12–17 ปี ที่เป็นผู้ต้องขังเกี่ยวกับอาชญากรรมที่รุนแรง
การศึกษา (Education)	
การอ่านหนังสือให้เด็กฟังของครอบครัว	การอ่านหนังสือให้เด็กอายุ 3–5 ปี ฟัง ตั้งแต่ 3 ครั้งต่อสัปดาห์
ความสามารถทางคณิตศาสตร์และการอ่าน	คะแนนเฉลี่ยวิชาคณิตศาสตร์ คะแนนเฉลี่ยการอ่าน
การเข้าเรียนระดับมัธยม	ผู้ที่จบมัธยมสายคณิตวิทย์
การจบระดับมัธยม	ผู้ใหญ่ตอนต้นอายุ 18–24 ปี ที่สำเร็จระดับมัธยม
เยาวชนที่ไม่เข้าเรียนในโรงเรียนและไม่ได้ทำงาน	เยาวชนอายุ 16–19 ปี ไม่เข้าเรียนในโรงเรียนและไม่ได้ทำงาน

ตารางที่ 2.5 (ต่อ)

ครอบครัวและสังคม (Family and Social Environment)	
การเข้าเรียนในวิทยาลัย	ผู้สำเร็จจากโรงเรียนมัธยมที่เข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยทันทีที่สำเร็จระดับมัธยม
สุขภาพ (Health)	
การคลอดก่อนกำหนด และ น้ำหนักน้อย	ทารกที่คลอดก่อนอายุครรภ์ 37 สัปดาห์ ทารกแรกเกิดที่น้ำหนักน้อยกว่า 5 lb. 8 oz.
การตายของทารก	การตายในวันคลอด
ความยุ่งยากของอารมณ์และพฤติกรรม	เด็กอายุ 4–17 ปี ที่ถูกรายงานจากพ่อแม่ว่ามีปัญหารุนแรงในเรื่องพฤติกรรม ความสนใจ อารมณ์ หรือการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
อาการซึมเศร้าของวัยรุ่น	เยาวชนอายุ 12–17 ปี ที่มีอาการซึมเศร้าในช่วงปีที่ผ่านมา
ความจำกัดของกิจกรรม	เด็กอายุ 5–17 ปี ที่มีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมอันเป็นผลมาจากปัญหาสุขภาพ
คุณภาพโภชนาการ	คะแนนเฉลี่ยสำหรับเด็กอายุ 2–17 ปี ตามร้อยละมาตรฐานคุณภาพโภชนาการ
โรคอ้วน (Obesity)	เด็กอายุ 6–17 ปี ที่เป็นโรคอ้วน
โรคหืด (Asthma)	เด็กอายุ 0–17 ปี ที่เป็นโรคหืด

ที่มา: การประชุม The Federal Interagency Forum ว่าด้วยสถิติเรื่องเด็กและครอบครัว (Child and Family Statistics) ปี พ.ศ. 2556

1.2.8 ดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็กในสหภาพยุโรป

University of Porto (2014) ได้สรุปดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็กในสหภาพยุโรป (The index of child well-being in the EU) ปี พ.ศ. 2550 ว่า ประกอบด้วย 8 มิติครอบคลุม 23 องค์ประกอบ รวมจำนวน 51 ตัวชี้วัด ดังนี้

- 1) ด้านวัตถุ (material situation): ข้อมูลเกี่ยวกับความยากจนของเด็ก การไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคม และการไม่มีงานทำของพ่อแม่
- 2) ที่อยู่อาศัย (housing): ความแออัด บริเวณและสิ่งแวดล้อม และปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับตัวบ้าน
- 3) สุขภาพ (health): สุขภาพเด็กตั้งแต่แรกเกิด การรับวัคซีน และสุขลักษณะ
- 4) ความอยู่ดีมีสุขที่เป็นนามธรรม (subjective well-being): บุคคลให้ข้อมูลตนเองด้านสุขภาพ ความเป็นอยู่ส่วนตัว และความสุขในโรงเรียน

5) การศึกษา (education): การเข้ารับการศึกษาของเด็ก และการเข้าสู่ตลาดแรงงานเด็กซึ่งเป็นผลของการศึกษา

6) ความสัมพันธ์ของเด็ก (children's relationships): โครงสร้างครอบครัว ความสัมพันธ์กับพ่อแม่ และญาติ

7) หน้าที่พลเมือง (civic participation): การเข้าร่วมกิจกรรมในฐานะพลเมือง และสิทธิทางการเมือง

8) ความเสี่ยงและความปลอดภัย (risk and safety): อัตราการตายของเด็ก พฤติกรรมเสี่ยง และการถูกรังแกด้วยความรุนแรงในครอบครัว

1.2.9 ดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็กระดับจุลภาคของสหรัฐอเมริกา (A micro data child well-being index)

ตัวแปรที่นำมาใช้สำหรับดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็กระดับจุลภาคของสหรัฐอเมริกา มาจาก National Survey of America's Families (NSAF) ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้

1) เด็กกับความปลอดภัยของสุขภาพ (child and health safety) ซึ่งมีตัวชี้วัดด้านสุขภาพ และการเล่นกีฬา

2) ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และการพัฒนาทางเรียนรู้ของเด็ก (child educational achievement and cognitive development) ซึ่งรวมทั้งตัวชี้วัดด้านการเข้าเรียนของเด็กด้วย

3) สังคมและพัฒนาทางอารมณ์ของเด็ก (child social and emotional development) ซึ่งมีตัวชี้วัดที่หลากหลายในด้านพฤติกรรมความอยู่ดี และมีความสุขทางจิตใจ

4) กระบวนการครอบครัว (family processes) ซึ่งรวมทั้งตัวชี้วัดด้านการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา ชุมชน และสัมพันธ์กับพ่อแม่ของเด็ก

5) ลักษณะครอบครัว (family demographic) รวมทั้งสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งมีตัวชี้วัด เช่น ประเภทของครอบครัว และรายได้

1.2.10 New Philanthropy Capital: NPC

New Philanthropy Capital (2009) ได้พัฒนาแบบสอบถามที่มีความเชื่อมโยงระหว่างเด็กและองค์กรที่ทำงานด้านเด็กในหลายมิติอย่างละเอียด เพื่อใช้สำหรับวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กอายุระหว่าง อายุ 11-16 ปี ใน 7 องค์ประกอบ ดังนี้

- 1) การนับถือตัวเอง (Self-esteem)
- 2) ความยืดหยุ่น (Resilience)
- 3) ความสุขทางอารมณ์ (Emotional Well-being)
- 4) สัมพันธภาพกับเพื่อน (Peer Relationships)
- 5) สัมพันธภาพในครอบครัว (Family Relationships)
- 6) ความพอใจในสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน (Satisfaction with School Environment)
- 7) ความพอใจในชุมชนที่อยู่ (Satisfaction with Local Community Environment)

ซึ่งความแตกต่างของทั้ง 7 องค์ประกอบดังกล่าว สรุปได้ดังตารางที่ 2.6

ตารางที่ 2.6 ภาพรวมความอยู่ดีมีสุขเชิงอัตวิสัยของ New Philanthropy Capital

Subjective well-being		คำอธิบาย
องค์ประกอบ	ด้าน	
Subjective well-being		มาตรวัดความสุขของเด็กหรือความพึงพอใจในชีวิตของตัวเด็กเองที่เป็นสากล
ตัวเด็กเอง (self)	การนับถือตัวเอง (self-esteem)	เด็กประเมินคุณค่าของตนเอง เป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับความมั่นใจในตัวเอง ซึ่งมีความสำคัญต่อสุขภาพและความสุขของเด็ก
	ความยืดหยุ่น (resilience)	ความสามารถทางบวกของเด็กที่ใช้จัดการกับความเครียดและยากลำบาก ซึ่งเป็นปัจจัยที่ปกป้องและสนับสนุนเด็กให้สามารถจัดการกับปัญหาทางลบในอนาคตได้ดียิ่งขึ้น ส่งผลให้เด็กเกิดการนับถือตนเอง มีทักษะในการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง และมีสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ใหญ่
	ความสุขทางอารมณ์ (emotional well-being)	มีขอบเขตไปถึงประสบการณ์ความซึมเศร้าทางอารมณ์และความรู้สึกของเด็ก ความวิตกกังวลและความเครียด ระดับคะแนนที่ต่ำจะเชื่อมโยงกับความซึมเศร้าและความทุกข์ของเด็ก
สัมพันธภาพ (relationships)	สัมพันธภาพกับเพื่อน (peer relationships)	ความพึงพอใจต่อจำนวนและคุณลักษณะของเพื่อนๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน
	สัมพันธภาพในครอบครัว (family relationships)	ความพึงพอใจต่อสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งรวมทั้งจำนวนและคุณภาพที่เด็กได้อยู่กับพ่อแม่หรือผู้ดูแลตลอดจนสิ่งดีๆ ที่ครอบครัวได้รับ
สิ่งแวดล้อม (environment)	ความพอใจในสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน (satisfaction with school environment)	ความพึงพอใจในสภาพแวดล้อมของโรงเรียน เด็กรู้สึกมีความสุข มีความสนใจ และรู้สึกปลอดภัย
	ความพอใจในชุมชนที่อยู่ (satisfaction with local community environment)	ความพึงพอใจในชุมชนที่อยู่อาศัย และคนในชุมชน รู้สึกปลอดภัย และพอใจในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

ที่มา: Measuring children's subjective well-being for charities and funders, NPC: 2009

1.2.10 องค์ประกอบและมิติของความอยู่ดีมีสุขของเด็กของ Fattore, et al

Fattore, et al (2009) ได้เสนอแบบแผนองค์ประกอบและมิติของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก สรุปได้ดังตารางที่ 2.7

ตารางที่ 2.7 องค์ประกอบและมิติของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ของ Fattore Fattore, et al

องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข	มิติของความอยู่ดีมีสุข
(หน่วย) Agency	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กมีโอกาสได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงในแต่ละวันจากสถานการณ์และสัมพันธ์ภาพ (ครอบครัว สถาบันการศึกษา ชุมชนที่อยู่อาศัย) - เด็กมีโอกาสในการเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองและสิทธิพลเมือง
ความปลอดภัยและความมั่นคง (Safety and security)	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กปลอดภัยจากการถูกล่วงละเมิด และการถูกทอดทิ้งโดยครอบครัว - เด็กมีความปลอดภัยจากการกระทำรุนแรง การข่มขู่ และการแบ่งแยกโดยกลุ่มและชุมชน - เด็กอาศัยในบ้านที่เขารู้สึกว่าได้รับการปกป้อง ปลอดภัยและมั่นคง - เด็กอาศัยในชุมชนที่เป็นมิตรกับเด็กๆ
ตัวเด็ก (Self)	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กมีความรู้สึกทางบวกต่อคุณค่าและความของตนเอง และรู้สึกว่าตนเป็นคนดี - เด็กมีความซาบซึ้งและเคารพต่อบุคคลในครอบครัว ครู และเพื่อนที่เด็กรับรู้ว่าเป็นผู้ให้สิ่งดีๆ กับตัวเด็ก - เด็กมีความรู้สึกที่บ้านเป็นที่ซึ่งสามารถผ่อนคลาย และเป็นตัวของตัวเอง
กิจกรรม ความเป็นอิสระ ความสามารถ และความสนุก (Activities, freedom, competence & fun)	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กมีความสุขกับประสบการณ์ในการเรียนที่รู้สึกถึงความสามารถ ความสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษา และมีแรงจูงใจในการเรียน - เด็กมีศักยภาพ และได้รับการสนับสนุนให้ไปถึงเป้าหมาย - เด็กได้เข้าร่วมในกิจกรรมที่ส่งเสริมประสบการณ์ด้านบวกทางอารมณ์ และมีความสุขสนุกสนาน
การจัดการกับความยากลำบาก (Dealing with Adversity)	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กอาศัยในครอบครัวที่สามารถให้คำปรึกษาและขอความช่วยเหลือได้เสมอเมื่อเด็กประสบปัญหา - เด็กมีเพื่อนที่สนิทและสามารถไว้วางใจได้ - มีผู้ใหญ่ภายนอกครอบครัวที่เด็กสามารถขอรับความช่วยเหลือได้ - เด็กรู้สึกว่ามีความคุณค่าและควบคุมตนเองได้ และสามารถจัดการกับปัญหาที่ตัวเองต้องเผชิญ - เด็กมีกลยุทธ์ในการหลีกเลี่ยงและบรรเทาความเครียด/ความทุกข์ร้อน

ตารางที่ 2.7 (ต่อ)

องค์ประกอบของ ความอยู่ดีมีสุข (Well-being domain)	มิติของความอยู่ดีมีสุข (Well-being dimension)
วัตถุประสงค์ และทรัพยากรทางเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กอาศัยในครอบครัวที่มีทรัพยากรด้านวัตถุประสงค์เพียงพอที่เด็กควรจะได้รับและได้ทำสิ่งต่างๆ รวมถึงมีสิ่งจำเป็นต่างๆ ที่พึงมี - เด็กอาศัยในครอบครัวที่ไม่จัดว่ายากจน - เด็กได้รับการสนับสนุนทางการเงินที่พอเพียงในการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ
สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กรู้สึกปลอดภัยและมั่นคงในชุมชนที่อยู่อาศัย - เด็กได้เข้าถึงสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทรัพยากรในชุมชนที่เหมาะสม ที่ทำให้เด็กสามารถเล่นได้อย่างสร้างสรรค์ - เด็กได้มีโอกาสในการเข้าถึงความหลากหลายทางเชิงนิเวศ
สุขภาพทางกาย กินดี ร่าเริง	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กสามารถเข้าถึงบริการทางสุขภาพขั้นพื้นฐานเมื่อมีความต้องการ - เด็กได้เข้าร่วมในการส่งเสริมสุขภาพ เช่น กิจกรรมทางร่างกาย สุขภาวะการกิน - เด็กปลอดภัยจากความเจ็บป่วยทางกาย ความผิดปกติ และเสียชีวิต ตลอดจนกิจกรรมที่ถูกจำกัดด้วยความพิการต่างๆ
หน่วยงานที่ให้บริการทางสังคม การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - เด็กมีค่านิยมเชิงบวกที่ช่วยชี้นำพฤติกรรม รวมถึงสิ่งอื่นที่มีคุณค่าในชุมชนที่เด็กอยู่ - เด็กมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่เหมาะสมในครอบครัว และปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบ - เด็กได้มีโอกาสทำกิจกรรมในชุมชนและแสดงความรับผิดชอบต่อชุมชนที่อยู่อาศัย

ที่มา: Fattore, et al, 2009

1.2.11 ความอยู่ดีมีสุขระดับปัจเจกบุคคลของเด็ก (Individual child well-being) ของ Moore

Moore (2008) ได้จำแนกความอยู่ดีมีสุขระดับบุคคลของเด็ก (Individual child well-being) เป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) สุขภาพทางกาย (physical health) ได้แก่ สภาพร่างกาย ซึ่งรวมถึง สุขภาพโดยรวม ความปกติของร่างกาย น้ำหนัก และสภาวะในการใช้ชีวิตของเด็กแต่ละคน

2) สุขภาพทางจิตใจ (psychological health) ได้แก่ สิ่งที่เด็กคิดเกี่ยวกับ ตนเองและอนาคตของตนเอง รวมทั้งการจัดการแก้ไขปัญหาของเด็กแต่ละคน

3) สุขภาวะทางสังคม (social health) ได้แก่ สิ่งต่างๆ ในสังคมนิเวศที่เกี่ยวข้อง กับเด็กแต่ละคน รวมทั้งทักษะพื้นฐาน การเข้าร่วมกิจกรรมที่สร้างสรรค์ความสามารถในการจัดการ กับอารมณ์ของผู้อื่นและเพื่อนๆ

4) การศึกษา สติปัญญา (educational/intellectual) ได้แก่ ทักษะที่ เกี่ยวข้องกับความสามารถของเด็กในการเรียน การจดจำ การใช้เหตุผลอย่างตามช่วงวัย สามารถนำ ทักษะความรู้ไปใช้ที่โรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

โดย Moore (2008) ได้จำแนกบริบทของความอยู่ดีมีสุข เป็น 3 บริบท ดังนี้

1) ครอบครัว (family) ประกอบด้วย โครงสร้างครอบครัว ทรัพยากรใน ครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัว

2) ชุมชน (community) ประกอบด้วย เพื่อนบ้าน และหรือชุมชนที่บุคคล และครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ และการเข้าร่วมในสถาบันทางสังคม และการเป็นเพื่อนบ้านทั้งในเชิง ระยะทางและหน่วยทางสังคม

3) สังคมประชากร (sociodemographic) ประกอบด้วย ลักษณะทางสังคม และเศรษฐกิจของครอบครัวที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1.2.12 การจัดทำประมวลมาตรฐานวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กของ University of Porto

University of Porto (2014) ได้ประมวลมาตรฐานวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็ก เป็น 4 มิติ ดังนี้

1) บริบททาง วัตถุ/เศรษฐกิจสังคม (Material situation/Socio-economic)

2) สุขภาพ/สุขภาพทางกาย (Health/Physical Health)

3) สัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา/สติปัญญา (Education/Cognitive achievement) และ

4) สัมพันธภาพทางสังคม (Social relationships/Social health)

รายละเอียดตามตารางที่ 2.8

ตารางที่ 2.8 แสดงการเปรียบเทียบดัชนีความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ของ University of Porto

มิติ ตัวชี้วัด และ ข้อจำกัด/ลักษณะทั่วไป (Dimensions, Indicators and Limitation/ General characteristics)	ดัชนีความ อยู่ดีมีสุขของ เด็กและ เยาวชนของ สหรัฐอเมริกา ปี 2544: The Child and Youth Well-Being Index in US (2001)-Land et al.	ดัชนีความ อยู่ดีมีสุขของ เด็กและ เยาวชนของ สหรัฐอเมริกา ปี 2549: Expanded Child and Youth Well- Being Index in US (2007)- Land et al.	ดัชนีความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก สหภาพยุโรป ปี 2549 : Index of Child Well- Being in EU (2007)- Brandshaw et al.	ดัชนีความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก สหภาพยุโรป ปี 2552: Index of Child Well- Being in EU (2009)- Brandshaw and Richardson	ข้อมูลจุลภาค ดัชนีความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก ปี 2550: A Micro data Child Well- Being Index (NSCH) (2007)- Moore et al.	ข้อมูลจุลภาค ดัชนีความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก ปี 2551: A Micro data Child Well- Being Index (NSCH) 2008)-Moore et al.	ดัชนีความ ขาดแคลน ปี 2551: A deprivation Index (2008) Bastol et al.	ดัชนีผลรวม ความ ขาดแคลน ปี 2552: A Composite deprivation Index (2009) Bastol et al.
สถานภาพทางวัตถุ/ บริบททางเศรษฐกิจสังคม	X	X	X	X	X	X	X	
ที่อยู่อาศัยและ สภาพแวดล้อม/ บริบทด้านเพื่อนบ้าน			X	X		X	X	X
สุขภาพกายใจ	X	X	X	X	X	X	X	X
ความสำเร็จด้าน การศึกษา/สติปัญญา	X	X	X	X	X	X	X	X
ความสัมพันธ์ทาง สังคม/สุขภาวะ	X	X	X	X	X	X	X	X
ความสุขทางอัตวิสัย/ ความสุขทางจิตใจ	X	X	X	X	X	X		
ความเสี่ยงและ ความปลอดภัย/ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง	X	X	X	X				
การเข้าร่วมกิจกรรม ทางสังคม/สถานที่ ในชุมชน	X	X	X	X				
อื่นๆ: กระบวนการ ครอบครัว/บริบท ครอบครัว					X	x		
จำนวนตัวชี้วัด	28	44	51	43	29	69	12	20

ที่มา: A Review Areas on Child Well-being Measurement: Uncovering the Paths for Future Research. University of Porto, Portugal, 2010

จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการ และผลการศึกษาวิจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2544-2556 ที่ได้นำเสนอมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (Indicators of child well-being) จำแนกได้หลากหลายกลุ่ม อาทิ 1) ตัวชี้วัดที่ให้ความสำคัญที่ตัวเด็ก (child-focused) 2) ตัวชี้วัดที่นำมาจากแหล่งข้อมูลทางสังคมต่างๆ ที่มีผู้จัดทำไว้แล้ว ซึ่งใช้หน่วยการวิเคราะห์ทั้งในระดับบุคคล (ตัวเด็ก) และระดับครอบครัว และอาจเป็นข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับประเภทของบริการและวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคล/หน่วยงาน/องค์กรที่จัดทำข้อมูล 3) ตัวชี้วัดที่เน้นที่ความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่เกิดขึ้นจริง 4) ตัวชี้วัดที่เน้นวัดเฉพาะข้อมูลที่มีแนวโน้มความเป็นไปได้ของการได้มาซึ่งข้อมูล อย่างไรก็ตาม พบว่าการจัดกลุ่มตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่นิยมใช้ในปัจจุบัน คือ การแบ่งเป็น 1) ความอยู่ดีมีสุขที่เป็นภาวะวิสัย (objective) คือข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการสังเกตสภาพของเด็ก เช่น สุขภาพ การศึกษา และ 2) ความอยู่ดีมีสุขที่เป็นในเชิงอัตวิสัย (subjective) คือข้อเท็จจริงที่เด็กประเมินจากความรู้สึกของตัวเอง และสามารถวัดความอยู่ดีมีสุขของเด็กได้จากการรับรู้ของตัวเองที่มีต่อตนเอง (self) ครอบครัว (family) ชุมชนที่อยู่รอบๆ (community) และสังคมภาพใหญ่ในระบบประเทศและระดับโลก ซึ่งความอยู่ดีมีสุขของเด็ก โดยสามารถสรุปองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของเด็กได้ ดังตารางที่ 2.9-2.10

ตารางที่ 2.9 องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

	ความอยู่ดีมีสุขของเด็กเชิงอัตวิสัย (subjective well-being)	สุขภาวะทางจิตของเด็ก (psychological well-being)
ตัวเด็ก (self)	สุขภาพทางกายของเด็ก (physical health)	มีเป้าหมาย (sense of purpose)
	อารมณ์ของเด็ก (emotional health)	เป็นตัวของตัวเอง (autonomy)
	การใช้เวลาของเด็ก (time use)	มีศักยภาพ (competence)
ความสัมพันธ์ (relationships)	ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัว	การควบคุมตนเอง (self-control)
	ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน (friend)	ความภูมิใจในตนเอง (self-esteem)
	ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน (community)	การมองโลกในแง่ดี (optimism)
สิ่งแวดล้อม (environment)	วัตถุสิ่งของ (material well-being)	ความมุ่งหวังในอนาคต (aspiration for the future)
	บ้าน (home)	
	โรงเรียน (school)	
	ชุมชน (community)	
	ประเด็นในระดับชาติและระดับโลก (national and global issues)	

ตารางที่ 2.10 แสดงองค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย และตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

องค์ประกอบหลัก (major domain)	องค์ประกอบย่อย/ความสัมพันธ์ (subdomain/correlated)	ตัวชี้วัด (indicator)
ครอบครัว (family)	การอาศัยรวมกันในครอบครัว (togetherness)	สัมพันธ์ภายในครอบครัว (family cohesion)
		การจัดการในครอบครัว (family management)
	ความวิตกกังวล (worry)	รู้สึกว่ายากกว่าคนอื่น (vulnerability - significant other)
		รู้สึกว่ามีอันตรายจากบุคคลอื่น (harmful - significant other)
เพื่อน (friends)	การสนับสนุนและความขัดแย้ง (support and conflict)	ระดับของความสนิท/การสนับสนุนจากเพื่อนที่สนิทที่สุด (degree of closeness/support - closest friend)
		ความขัดแย้งกับเพื่อนที่สนิทที่สุด (conflict - closest friend)
โรงเรียน (school)	สัมพันธ์ภาพ (correlate/factual)	การสนับสนุนจากครู (teacher support)
	ความสนุกสนาน (enjoyment)	ความพอใจทั่วไปต่อโรงเรียน (school - general satisfaction)
	กิจกรรมอื่นๆ นอกโรงเรียน (outside school activities)	ความพึงพอใจส่วนลึกที่มีต่อโรงเรียน (school - Intrinsic motivation)
สุขภาพ (health)	สุขภาพทางกายและสุขภาพจิต (mental and physical health)	ความอยู่ดีมีสุขทางกาย (psychological well-being)
		ความอยู่ดีมีสุขทางใจ (physical well-being)
ภาพตัดรวม ทุกองค์ประกอบ (cross-cutting domains)	รู้สึกมีความทุกข์ (bullying)	ความทุกข์ (bullying)
	ความรู้สึกดี (feeling good)	ความอยู่ดีมีสุขโดยรวม (overall wellbeing)

1.3 นโยบาย ยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1.3.1 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

นโยบายการพัฒนาของรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประกอบด้วย

1.3.1.1 นโยบายด้านสาธารณสุขที่ให้ความสำคัญกับการปฏิรูประบบสุขภาพ การพัฒนาระบบบริการ และพัฒนาสุขภาพประชาชน โดยกำหนดเป็นพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 และยุทธศาสตร์การพัฒนาสุขภาพในด้านต่างๆ อาทิ การป้องกันและแก้ไข ปัญหาเอดส์การป้องกันและควบคุมการระบาดของไข้หวัดนก โภชนาการเน้นการจัดการระบบอาหาร ของประเทศ และความปลอดภัยของอาหาร โดยจัดตั้งคณะกรรมการอาหารแห่งชาติเป็นกลไกหลัก ดูแลในเรื่องนี้

1.3.1.2 นโยบายด้านการศึกษาที่มุ่งปฏิรูปการศึกษา ขยายโอกาส และพัฒนา คุณภาพการศึกษา มีทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และยุทธศาสตร์การพัฒนา การศึกษาในระดับต่างๆ เช่น โรงเรียนขนาดเล็ก อุดมศึกษา และการศึกษานอกระบบ รวมทั้งกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ

1.3.1.3 นโยบายด้านการคุ้มครองทางสังคม ที่ได้กำหนดแผนและยุทธศาสตร์ หลายด้าน อาทิ ยุทธศาสตร์ 5 ปี สร้างสวัสดิการสังคมไทยฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2550-2554) แผนพัฒนา สถาบันครอบครัวและแผนพัฒนาสตรี เป็นต้น ทำให้ครอบครัวสามารถเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพขณะที่ การคุ้มครองเด็กมีพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 และกำหนดเป็นแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน พ.ศ. 2545-2554 แผนแก้ไขปัญหาลูกในภาวะยากลำบาก พ.ศ. 2545-2549 และกำหนดเป็นวาระ แห่งชาติ เร่งรัดการดำเนินงานเพื่อเด็กและเยาวชน เป็นการสร้างความมั่นคงทางสังคมให้แก่เด็กทุก คนอย่างทั่วถึง

1.3.1.4 นโยบายด้านเศรษฐกิจ ที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมมีการจัดทำแผน แม่บทการเงินการคลังเพื่อสังคม พ.ศ. 2551-2555 ที่มุ่งพัฒนาสังคมไทยให้มีความสุขพึ่งตนเองได้และ สร้างภูมิคุ้มกันในระยะยาว ส่วนนโยบายการคลังใช้การเก็บภาษีเป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือบุตร การนำรายได้จากสลากกินแบ่งรัฐบาลมาช่วยเหลือเด็กยากจนและเด็กด้อยโอกาส ขณะเดียวกัน มีโครงการทางการเงินอื่นๆ ที่มีผลกระทบทางอ้อมกับเด็ก เช่น กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ธนาคารประชาชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

โดยสรุป การดำเนินนโยบายมาตรการและยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น ได้ปรากฏผลการดำเนินงานที่ชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาเด็กในทุกมิติได้ชัดเจน ความยากจนและความหวือหวา

ในกลุ่มเด็กลดลง ระดับโภชนาการดีขึ้น นโยบายการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ประสบผลสำเร็จ เด็กได้รับการศึกษาอย่างน้อยระดับประถม และเด็กด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาในทุกมิติอย่างกว้างขวาง

1.3.2 แผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

รัฐบาลได้ดำเนินแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็กไทยที่สำคัญ มีดังนี้

1.3.2.1 ด้านโภชนาการมุ่งส่งเสริมให้เด็กทุกคนได้รับโภชนาการครบ 5 หมู่ อย่างถูกต้องและเหมาะสม ประกอบด้วยการจัดระบบอาหาร ความปลอดภัยด้านอาหาร และการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านโภชนาการ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

1) การจัดการระบบอาหาร มีคณะกรรมการอาหารแห่งชาติเป็นองค์กรหลักและกลไกในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ด้านอาหารเกี่ยวกับคุณภาพความปลอดภัยและความมั่นคง โดยครอบคลุมห่วงโซ่อาหารมีระบบบริหารจัดการด้านอาหารของประเทศ รวมทั้งการตรวจสอบควบคุมและเฝ้าระวังคุณภาพความปลอดภัยของอาหาร โดยใช้หลักการ From Farm to Table

2) ความมั่นคงและปลอดภัยด้านอาหาร ได้จัดตั้งระบบความปลอดภัยด้านอาหารแห่งชาติ เน้นมาตรฐานอาหารสำหรับคนไทยที่สอดคล้องตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก จัดทำแผนอาหารและโภชนาการแห่งชาติส่งเสริมให้ประชาชนมีพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่เหมาะสมตามวัย และเร่งรัดการขจัดหรือลดปัญหาทุโภชนาการในกลุ่มเป้าหมายอย่างจริงจัง

3) การสร้างความรู้ความเข้าใจภาวะโภชนาการแก่ประชาชนในการเลือกซื้อ การเตรียมการปรุง การถนอมอาหารและการบริโภคอาหาร เพื่อให้ได้อาหารที่มีคุณค่าและถูกหลักโภชนาการ แต่ปัจจุบันมีปัญหาโภชนาการแบบใหม่ที่คุกคามประชากรไทยโดยเฉพาะในเด็กและเยาวชน คือ ปัญหาภาวะโภชนาการเกิน นับเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงที่ก่อให้เกิดโรคอ้วน

4) การส่งเสริมโภชนาการเด็ก ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหามาตรฐานอาหารขาดสารไอโอดีน สนับสนุนการผลิตและกระจายเกลือเสริมไอโอดีนและระบบเฝ้าระวังภาวะการขาดสารไอโอดีนในประชาชน

1.3.2.2 ด้านสุขภาพ รัฐได้ดำเนินนโยบายด้านสาธารณสุขเพื่อพัฒนาให้เด็กไทยมีสุขภาพดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีกรอบการดำเนินงานสำคัญ ดังนี้

1) ระบบบริการสาธารณสุขและการควบคุมคุณภาพ มีการพัฒนาจากแนวคิดที่รัฐจัดบริการสาธารณสุขในรูปแบบสังคมสงเคราะห์ โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบต่อการจัดให้มีบริการถ้วนหน้า ตั้งแต่การดูแลตนเอง ครอบครัว ชุมชน บริการระดับปฐมภูมิ ทุติยภูมิ การบริการเฉพาะสาขาหรือเฉพาะทาง และการบริการฉุกเฉินทางการแพทย์ ควบคู่กับการพัฒนาระบบรองคุณภาพและการประเมินการใช้เทคโนโลยีด้านสุขภาพ

2) ระบบการสร้างเสริมสุขภาพ เป็นระบบที่เน้นพฤติกรรมของบุคคล สุขภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่นำไปสู่การมีร่างกายแข็งแรง สภาพจิตที่สมบูรณ์ มีอายุยืนยาว และคุณภาพชีวิตที่ดี ปัจจุบันมีการดำเนินงานภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

3) ระบบการป้องกันควบคุมโรคและปัจจัยที่คุกคามสุขภาพ มุ่งการป้องกันและควบคุมปัจจัยที่คุกคามสุขภาพ ซึ่งก่อให้เกิดโรคมัยไข้เจ็บหรือก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ที่นำไปสู่ภาวะการเจ็บป่วย ความพิการ และความตาย

4) อนามัยเจริญพันธุ์ เป็นนโยบายส่งเสริมการเกิดทุกรายให้เป็นที่ยอมรับ ปลอดภัย และมีคุณภาพ ด้วยการส่งเสริมให้คนทุกเพศทุกวัยมีอนามัยการเจริญพันธุ์ โดยยึดหลักความสมัครใจ เสมอภาคและทั่วถึง สร้างครอบครัวใหม่และเด็กรุ่นใหม่ให้เข้มแข็ง มีคุณภาพ ส่งเสริมให้คนไทยทุกเพศทุกวัยมีความรู้เรื่องอนามัยการเจริญพันธุ์และสุขภาพทางเพศอย่างเหมาะสม การพัฒนาระบบบริการอนามัยการเจริญพันธุ์และสุขภาพทางเพศที่มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพ พัฒนากฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้และเทคโนโลยีอนามัยการเจริญพันธุ์

1.3.2.3 ด้านการคุ้มครองเด็ก ที่มุ่งคุ้มครองสวัสดิภาพและส่งเสริมความประพฤติกว้างปัญหาเกี่ยวกับเด็ก รวมทั้งป้องกันมิให้เด็กถูกละเมิด

1) การคุ้มครองเด็กและเยาวชนให้ได้รับการสงเคราะห์ การคุ้มครองสวัสดิภาพและการส่งเสริมพฤติกรรมที่ดี รวมทั้งได้รับสวัสดิการจากรัฐด้วยความเป็นธรรมและเสมอภาค มุ่งแก้ไขปัญหาลูกในภาวะยากลำบากให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข รวมทั้งป้องกันมิให้เด็กกลุ่มเสี่ยงตกอยู่ในภาวะยากลำบาก ให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองสวัสดิภาพหญิงและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ นอกจากนี้ ขจัดรูปแบบที่เลวร้ายของการใช้แรงงานเด็ก การขาย และการขนส่งเด็กแรงงาน แรงงานบังคับ การใช้จัดหารหรือเสนอเด็กเพื่อการค้าประเวณี ผลิตสื่อหรือการแสดงลามก และการใช้แรงงานเด็กเพื่อกิจกรรมผิดกฎหมาย โดยเฉพาะการผลิตและขนส่งยาเสพติด

2) การคุ้มครองเด็กและเยาวชนเฉพาะกลุ่มพิเศษ ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดห่างไกลที่ประสบความยากลำบาก และเด็กในครอบครัวแรงงานต่างด้าว ที่มุ่งพัฒนาศักยภาพคุ้มครองและพิทักษ์สวัสดิภาพเด็ก ครอบครัวเด็ก ที่อยู่ในและนอกระบบการศึกษา เด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยง และเด็กไร้สัญชาติ ส่วนเด็กต่างชาติที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย มีความหลากหลายทั้งช่วงอายุและเชื้อชาติ เป็นกลุ่มที่เป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ กลุ่มภัยสงครามและการเมืองกลุ่มที่เป็นผู้ติดตามแรงงานต่างชาติ กลุ่มเกิดใหม่จากแรงงานต่างชาติ หรือกลุ่มไร้สัญชาติ โดยเปิดโอกาสให้เด็กไร้สัญชาติเข้าเรียนในการศึกษาภาคบังคับ และได้ใบรับรองเทียบเท่าใบสุทธิเมื่อจบการศึกษา และการจดทะเบียนแรงงานต่างชาติได้เปิดโอกาสให้ผู้ติดตามซึ่งรวมทั้งเด็กสามารถจดทะเบียนได้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547

1.3.2.4 ด้านการศึกษา ถือเป็นนโยบายสำคัญที่ดำเนินการมาเป็นระยะเวลา ยาวนานและจะต่อเนื่องไปในอนาคต การพัฒนาการศึกษาที่สำคัญมีดังนี้

1) การปฏิรูปการศึกษายึดหลัก “คุณธรรมนำความรู้” โดยใช้คุณธรรม เป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ทุกรูปแบบ เสริมสร้างคุณธรรมในระบบการศึกษา และเสริมสร้างความเข้มแข็งใน 3 สถาบันหลัก ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อน

2) การขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานของเด็กและเยาวชนให้ครอบคลุมอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และขยายโอกาสทางการศึกษาทุกระดับ ภายใต้แผนระดับชาติและแผนปฏิบัติการต่างๆ ที่เชื่อมโยงกัน รวมทั้งนโยบายรัฐบาลได้สนับสนุนให้ทุกคนได้รับการศึกษาฟรี 15 ปี ตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งสายสามัญและสายอาชีพ โดยสนับสนุนค่าใช้จ่าย 5 รายการ ได้แก่ ค่าเล่าเรียน ค่าหนังสือเรียนอุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน และกิจกรรมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน พร้อมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการให้เกิดความเสมอภาคและความเป็นธรรมในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ทั้งผู้ยากไร้ ผู้พิการหรือทุพพลภาพ ผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบากให้ได้รับโอกาสทางการศึกษาด้วย

3) การพัฒนาคุณภาพการศึกษา มุ่งพัฒนาระบบการบริหารจัดการ การเรียนการสอน และการประกันคุณภาพการศึกษา ประยุกต์ใช้ ICT ในการพัฒนาคุณภาพและ ประสิทธิภาพการเรียนรู้ การบริหารจัดการ และการให้บริการทางการศึกษา

4) การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่

- การพัฒนาการศึกษาเด็กปฐมวัย มุ่งพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง ช่วงก่อนเข้าโรงเรียน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้เหมาะสมกับวัย ส่งเสริมเด็กปฐมวัยทุกคนให้มี พัฒนาการสูงสุดตามศักยภาพ พัฒนาหลักสูตรสื่อบทเรียนทางไกลในหลายรูปแบบ พัฒนาผู้ดูแล จัดสภาพแวดล้อมและสื่อ

- การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส มีบริการด้านการศึกษา และวิชาชีพ พัฒนาศักยภาพให้รอดพ้นจากสภาพด้อยโอกาส สามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับเด็กยากจน แบ่งเป็น การจัดการศึกษาสงเคราะห์ให้แก่เด็กที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ซึ่งเป็นเด็กที่อยู่ในสภาวะ ยากลำบาก จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือเป็นกรณีพิเศษและช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสยากจนใน โรงเรียนทั่วไป ซึ่งเป็นเด็กยากจนประมาณร้อยละ 30 ของนักเรียนปกติ ส่วนเด็กพิการขยายโรงเรียน แกนนำจัดการเรียนร่วมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เด็กพิการได้เรียนในโรงเรียนใกล้บ้าน และได้รับการพัฒนาการศึกษาในรูปแบบวิธีการที่เหมาะสม และจัดตั้งกองทุนการศึกษาเพื่อบุคคล ออทิสติก บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้และบุคคลสมาธิสั้น เพื่อส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา องค์ความรู้ และเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาไกลและศักยภาพการผลิตบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัด

การศึกษาสำหรับบุคคลออทิสติก บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้และบุคคลสมาธิสั้น ขณะที่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยและไร้สัญชาติซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถเข้าเรียนได้ โดยไม่จำกัดระดับประเภทหรือพื้นที่การศึกษา

5) การสนับสนุนทุนการศึกษา แบ่งเป็นทุนการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่นที่มีพัฒนาการมาจาก “โครงการ 1 อำเภอ 1 ทุน” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษา พัฒนาศักยภาพของเด็กยากจน ทั้งในชุมชนและชนบท โดยจัดสรรทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่มีผลการเรียนดีมีความประพฤติเรียบร้อยและมีฐานะยากจนจากทุกอำเภอทั่วประเทศ ให้มีโอกาสดูแลต่อระดับปริญญาตรีทั้งในและต่างประเทศ และกองทุนเงินให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) สำหรับเด็กนักเรียนยากจน ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายสามัญและสายอาชีพ จนถึงอนุปริญญา และปริญญาตรี เพื่อใช้เป็นค่าเล่าเรียนค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและค่าครองชีพ เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2539

1.3.2.5 ด้านการคุ้มครองทางสังคม ที่มุ่งสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวและชุมชน ซึ่งเป็นการคุ้มครองเด็กทางอ้อม ประกอบด้วย

1) การพัฒนางานด้านสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์เพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิบุคคลครอบครัวและชุมชน มุ่งพัฒนาระบบความมั่นคงทางสังคม ส่งเสริมความเข้มแข็งของภาคประชาสังคมให้ประชาชนทุกคนมีความมั่นคงทางสังคมชุมชนเข้มแข็ง โดยให้งบประมาณสนับสนุนท้องถิ่น เพื่อช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในชุมชนจัดสวัสดิการชุมชนในพื้นที่ 2,072 ตำบล จากพื้นที่เป้าหมาย 3,000 ตำบล คิดเป็นร้อยละ 69.07

2) การพัฒนาสถาบันครอบครัว มุ่งให้ครอบครัวมีชีวิตเป็นสุขพึ่งพาตนเอง โดยจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนให้เป็นศูนย์กลางในการรวมตัวของคนในชุมชน ส่งเสริมและพัฒนาระบบการป้องกันและลดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

1.3.2.6 นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก”

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” ระหว่าง พ.ศ. 2550-2559 ซึ่งเป็นแนวทางระยะยาวสำหรับวาระแห่งชาติในเรื่องเด็กและเยาวชน โดยแผนระยะ 10 ปี ช่วยส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งในการปฏิบัติตามพันธกิจตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก แผนยุทธศาสตร์ระดับประเทศของประเทศไทยได้เพิ่มเติมเป้าหมายหลักของ “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” จากเดิม 4 เป้าหมายหลัก เป็น 11 เป้าหมายหลัก ได้แก่ 1) ด้านครอบครัวกับเด็ก 2) ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตของเด็ก 3) ด้านการเสริมสร้างความปลอดภัยและการป้องกันการบาดเจ็บในเด็ก 4) ด้านเด็กกับผลกระทบจากโรคเอดส์ 5) ด้านการศึกษาสำหรับเด็ก 6) ด้านเด็กกับนันทนาการ 7) ด้านสื่อมวลชนกับเด็ก 8) ด้าน

วัฒนธรรมและศาสนากับเด็ก 9) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็ก 10) ด้านการคุ้มครองเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ และ 11) ด้านกฎหมาย กฎระเบียบที่เกี่ยวกับเด็ก โดยมีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ โดยจัดทำแผนปฏิบัติการระยะสั้น 3 ปี คือระหว่าง พ.ศ. 2550-2552 สำหรับการดำเนินการตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” ส่วนนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” ในระยะยาว และแผนระยะสั้น 3 ปีที่จัดทำขึ้นต่อมาจะช่วยส่งเสริมการ บูรณาการและการผนวกโครงการต่างๆ ในปัจจุบันที่เกี่ยวกับเด็กและการให้ภาคส่วนต่างๆ ทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการตามเป้าหมายหลัก 11 ประการ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีหน้าที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ เพื่อนำแผนไปใช้ปฏิบัติแผนระยะสั้น 3 ปี ยังเป็นโอกาสในการพิจารณาประเด็นปัญหาเฉพาะด้านบางประการที่ต้องการการเอาใจใส่เป็นพิเศษ

1.3.2.7 แผนยุทธศาสตร์ชาติด้านเด็กปฐมวัย

ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ (ก.พ.ป.) ครั้งที่ 1/2555 เมื่อวันที่ 4 มกราคม 2555 ได้เห็นชอบในหลักการข้อ 1 ความสำคัญของเด็กปฐมวัย และข้อ 2 นโยบายของรัฐคือ เร่งรัดเพื่อให้เด็กปฐมวัย ปฐมวัย (แรกเกิดถึงก่อนเข้าประถมศึกษาปีที่ 1)ทุกคนได้รับการพัฒนารอบด้าน ตามวัย อย่างมีคุณภาพและต่อเนื่อง ดังนี้

1) ความสำคัญของเด็กปฐมวัย

1.1) พัฒนาการด้านสมองและการเรียนรู้เป็นไปอย่างรวดเร็วที่สุดในชีวิต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.2) เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า

1.3) ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเป็นธรรมในสังคม

1.4) สร้างรากฐานของชีวิต (Foundation/Building Blocks)

1.5) เป็นช่วงวัยที่ต้องการการปลูกฝัง บ่มเพาะเป็นพิเศษ

2) นโยบายของรัฐ

2.1) เร่งรัดเพื่อให้เด็กปฐมวัยทุกคนได้รับการพัฒนารอบด้านตามวัย อย่างมีคุณภาพและต่อเนื่อง และมีมติให้กระทรวงที่เกี่ยวข้องทราบนโยบาย มาตรการ และเร่งนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม โดยร่วมมือกับกระทรวง ศึกษาธิการ

2.2) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ประสานงานและบูรณาการการดำเนินงานของทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กทุกวัย โดยจัดทำรายละเอียด

และแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม แล้วรายงานต่อคณะกรรมการพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ รวมทั้งติดตามผลการดำเนินงาน

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ในฐานะฝ่ายเลขานุการ ได้จัดประชุมปฏิบัติการด้านเด็กปฐมวัยตามนโยบายนายกรัฐมนตรี โดยเชิญผู้แทนหน่วยงานมาร่วมประชุมปฏิบัติการ และจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติด้านเด็กปฐมวัย โดยมีสาระครอบคลุมนโยบายของรัฐทั้งหมด 4 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 เด็กทุกคนได้รับบริการในการพัฒนาเต็มศักยภาพ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ไอโอทีกับการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 กลไกการดำเนินงานพัฒนาเด็กปฐมวัย

โดยในแต่ละยุทธศาสตร์ มีสาระสำคัญประกอบด้วย เป้าหมาย ปัญหา เป้าหมายเฉพาะ (target) แนวทางปฏิบัติ และหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก/หน่วยงานสนับสนุน

ตอนที่ 2 ครอบคลุมห่วงกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

2.1 ความหมายและความสำคัญของครอบครัวห่วงกลาง

2.1.1 ความหมายของครอบครัวห่วงกลาง

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบครอบครัว พ.ศ. 2547-2556 ได้กำหนดความหมายของครอบครัวไว้กว้างๆ ว่า “ครอบครัว” หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันและใช้ชีวิตร่วมกัน ทำหน้าที่เป็นสถาบันหลัก เป็นแกนกลางของสังคม ที่เป็นรากฐานสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิต ครอบครัวมีหลากหลายรูปแบบและหลายลักษณะนอกเหนือจากครอบครัวที่ครบถ้วนทั้งบิดามารดาและบุตร” (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2547)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2554) ได้จัดทำ “ร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบครอบครัว พ.ศ. 2560-2554” โดยได้ให้นิยาม “ครอบครัว” ว่าหมายถึง บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปที่ใช้ชีวิตร่วมกัน โดยมีความผูกพันทางสายโลหิต ทางกฎหมาย ทางจิตใจหรือทางสังคมซึ่งสมาชิกในครอบครัวต่างมีบทบาทหน้าที่ต่อกันและมีความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกัน

ราชบัณฑิตยสถาน (2525) ได้ให้ความหมาย “ครอบครัว” ว่าหมายถึง ผู้ร่วมครัวเรือนคือสามีภรรยาและบุตร เป็นต้น

ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ (2538) ได้ให้คำนิยาม “ครอบครัว” ว่าหมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่พักอาศัยรวมกัน (อาจจะอาศัยอยู่ประจำหรืออยู่ชั่วคราว) ภายในบ้านที่ตกเป็น ตัวอย่าง และกลุ่มบุคคลดังกล่าวมีความสัมพันธ์กันโดยสายโลหิตหรือโดยการสมรส

สุพัตรา สุภาพ (2540) กล่าวว่า “ครอบครัว” เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของ สังคม เป็นหน่วยย่อยของสังคมที่มีความสัมพันธ์และร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด เป็นสถาบันที่คงทนที่สุด และยังไม่เคยปรากฏว่าสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ไม่มีสถาบันครอบครัว เพราะมนุษย์ทุกคนต้องอยู่ใน สถาบันครอบครัว เนื่องจากเป็นกลุ่มสังคมกลุ่มแรกที่มนุษย์ทุกคนเจอตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโต และมีครอบครัวแยกออกมา ครอบครัวจะให้ตำแหน่งชื่อและสกุล ซึ่งเป็นเครื่องบอกสถานภาพ บทบาท ตลอดจนกำหนดสิทธิหน้าที่ที่สมาชิกมีต่อกันและต่อสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันแห่งแรก และแห่งสำคัญของสังคมในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปตามระเบียบแบบแผน ซึ่งมีการ กำหนดมาตรฐานความประพฤติของครอบครัว

คณะอนุกรรมการครอบครัวในคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรี แห่งชาติ (กสส.) ได้จัดประชุมสมัชชาแห่งชาติขึ้น และให้คำนิยามของ “ครอบครัว” ว่า หมายถึงกลุ่ม บุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์และจิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน รวมทั้งการพึ่งพิงทางสังคม เศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย หรือทางสายโลหิต โดยบางครอบครัวอาจมีลักษณะ เป็นข้อยกเว้นบางประการจากดังกล่าวก็ย่อมได้ ซึ่งอาจหมายถึงรวมถึงครอบครัวที่มีสมาชิกข้ามช่วงอายุ อาศัยอยู่ด้วยกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยายอาศัยอยู่กับหลาน (ศิริกุล อิศรานุรักษ์, 2542)

วราภรณ์ ตระกูลสุชาติ (2545) ให้ความหมายของ “ครอบครัว” ว่าหมายถึง การอยู่ร่วมกันของบุคคลที่เป็นสมาชิก ซึ่งมีความสัมพันธ์กันผูกพันกัน เช่น ความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือการรับเป็นบุตรบุญธรรม สมาชิกที่มีความสัมพันธ์กันจะมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน เช่น เป็น บิดา มารดา สามี ภรรยา หรือ บุตร ฯลฯ

สมาคมคหเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (2542) ได้ให้ความหมายของ “ครอบครัว” ในเชิงสหวิทยาการ ดังนี้

- 1) ด้านชีววิทยา ครอบครัวหมายถึงกลุ่มคนที่มีความผูกพันทางสายโลหิต
- 2) ด้านเศรษฐศาสตร์ ครอบครัวหมายถึงกลุ่มบุคคลที่ใช้จ่ายเงินจาก งบประมาณเดียวกัน แม้จะอาศัยอยู่ต่างสถานที่กัน
- 3) ด้านสังคมศาสตร์ ครอบครัวหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ร่วมเคหสถานหรือบ้าน เดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์สนใจต่อทุกข์ซึ่งกันและกันมีความผูกพันกัน มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน โดยมีจำเป็นต้องสืบสายโลหิตเดียวกัน
- 4) ด้านนิติศาสตร์/กฎหมาย ครอบครัวหมายถึงครอบครัวที่ชายหญิงจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งครอบคลุมถึงบุตรและบุตรบุญธรรม กฎหมายยังได้

กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของบิดา มารดา สามี ภรรยา และบุตรที่มีต่อกันและกำหนดสิทธิในการรับมรดกทางกฎหมาย

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2545) เสนอว่า “ครอบครัว” เป็นสถาบันทางสังคมแห่งแรกที่มีมนุษย์สร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน เพื่อเป็นตัวแทนของสถาบันสังคมภายนอกที่จะปลูกฝังความเชื่อค่านิยมและทัศนคติกับสมาชิกรุ่นใหม่ของสังคมที่มีชีวิตอุบัติขึ้นในครอบครัว

เพ็ญจันทร์ เลิศรัตน์ (2551) ได้นำเสนอความหมายของ “ครอบครัว” ไว้หลายความหมาย เช่น ผู้ที่อยู่ร่วมกัน คนที่อยู่ร่วมครัวเรือน กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันทางอารมณ์จิตใจในการดำเนินชีวิตร่วมกัน การพึ่งพิงกันทางสังคมเศรษฐกิจ และมีความสัมพันธ์กันทางกฎหมายหรือสายเลือด ความหมายของครอบครัวมีการขยายความในมิติด้านความสัมพันธ์ที่เพิ่มมากขึ้น เช่น การพึ่งพาอาศัยกัน มีความผูกพันกันทางด้านจิตใจ เป็นต้น

พูนสุข ช่วยทอง (2548) กล่าวถึงความหมายของ “ครอบครัว” ในสองลักษณะคือ 1) ในเชิงโครงสร้างและในเชิงคุณภาพ สำหรับครอบครัวในเชิงโครงสร้างหมายถึงสถาบันทางสังคมที่เป็นพื้นฐานที่มีหน่วยเล็กที่สุด ที่คนตัดสินใจมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันภายในกฎระเบียบเดียวกันที่สมาชิกในครอบครัวร่วมกันกำหนด โดยสมาชิกในครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่ตัดสินใจมาใช้ชีวิตร่วมกันด้วยพันธะกรณีต่อกันทั้งทางนิตินัยและพฤตินัย ครอบครัวในที่นี้ มี 2 ประเภท คือ ครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย กล่าวคือ (1) ครอบครัวเดี่ยว หมายถึง ครอบครัวที่มีโครงสร้างของสมาชิกครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีปฏิสัมพันธ์ดูแลซึ่งกันและกัน (2) ครอบครัวขยาย หมายถึง ครอบครัวที่มีโครงสร้างของสมาชิกครอบครัวที่ประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ และลูก โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าวใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลในครอบครัว มีการดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันด้านสังคมและเศรษฐกิจ 2) ครอบครัวในเชิงคุณภาพ หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวปรับตัวกันได้เหมาะสมสามารถให้ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นที่พึ่งพิงที่อบอุ่นทั้งร่างกายและจิตใจของสมาชิกในครอบครัว ชัดเจนสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ปลูกฝังและสร้างค่านิยมที่ดีให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของสมาชิกในครอบครัว

จรรยา สุวรรณทัต และจิตตินันท์ เดชะคุปต์ (2555) ให้นิยามว่า “ครอบครัว” หมายถึง กลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกันและผูกพันกันทางสายเลือดหรือมีความเกี่ยวพันกันทางกฎหมาย ซึ่งได้แก่ บิดา (สามี) มารดา (ภรรยา) ลูก และญาติพี่น้อง โดยแต่ละคนมีบทบาทหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกันด้วยความรับผิดชอบและความรักความเอาใจใส่ซึ่งกัน

Toremann (2007) เสนอว่า “ครอบครัว” คือ โครงสร้าง ซึ่งครอบครัวมีกฎ (rules) ขอบเขต (boundaries) ลำดับศักดิ์ (hierarchies) และการเป็นสมาชิก (membership)

ที่ประกอบ ด้วยบุคคลตั้งแต่สองคนที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต การสมรส และหรือการรับมาเลี้ยง ตามกฎหมาย (adoption) และอาศัยอยู่ด้วยกัน

ชาย โพรสิตา (2552) ได้อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวไทย ในปัจจุบันมีรูปแบบการอยู่อาศัยมีความหลากหลายมากขึ้น เช่น ครอบครัวหรือครัวเรือนที่มีสมาชิก เพียงคนเดียว (one-person households) ครอบครัวที่อยู่กันหลายคน แต่ทั้งหมดไม่มีความสัมพันธ์ ทางเครือญาติติดต่อกัน (primary individual households) หรือครอบครัวข้ามรุ่น (skipped-generation households) ที่มีเฉพาะรุ่น ปู่ ย่า ตา ยาย กับรุ่นหลานในวัยเด็ก ส่วนรุ่นพ่อแม่ (พ่อแม่ ของหลาน) ย้ายถิ่นไปทำงานอยู่ที่อื่น แทบไม่ได้ใช้เวลาอยู่ร่วมในครัวเรือนเดียวกัน นอกจากนี้ยังมี ครอบครัวที่มีแต่หัวหน้าครอบครัวกับคู่สมรส ซึ่งโดยมากแล้วเป็นครัวเรือนที่มีคู่สมรสอยู่กันตามลำพัง ไม่มีบุตรหลานวัยแรงงานอยู่ด้วย และปัจจุบันยังมีครอบครัวของผู้ขาดโอกาสทางสังคม ครอบครัว คนชายขอบ และครอบครัวข้ามพรมแดนที่ครอบครัวของแรงงานจากต่างประเทศที่อพยพเข้ามาอย่าง ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และครอบครัวหรือครัวเรือนโลกาภิวัตน์ เช่น การแต่งงานของหญิงไทยกับ คู่สมรสชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวยุโรปและอเมริกา เนื่องจากการเคลื่อนไหวแบบไร้พรมแดน ของเงินทุน คน เทคโนโลยี และข้อมูลข่าวสาร

อมรา สุนทรธาดา และ สุพัตรา เลิศชัยเพชร (2552) ได้แบ่งรูปแบบของ ครอบครัวไทยเป็น 6 รูปแบบ ดังนี้

1) ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวรูปแบบนี้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น สาเหตุมาจากการสิ้นสุดชีวิตคู่ 4 รูปแบบ คือ การละทิ้ง การแยกทาง การหย่าร้าง และการเสียชีวิต ของคู่สมรส เป็นผลให้ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวตามลำพัง จากการรายงานเด็กไทยในมิติวัฒนธรรม พบว่าประเทศไทยมีครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยวประมาณ 1.3 ล้านครอบครัว ครอบครัวเหล่านี้ ส่วนมากยังอยู่ร่วมกับครอบครัวเดิมและได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูลจากคนรอบข้างทั้งด้านความ ต้องการพื้นฐานและด้านจิตใจ เช่น จากเครือญาติ นายจ้าง เพื่อนบ้าน เป็นต้น

2) ครอบครัวเพศเดียวกัน เป็นผลมาจากการเปิดกว้างของสังคมไทยต่อกระแส สังคมโลกกว่าด้วยคนรักเพศเดียวกัน ซึ่งให้โอกาสแก่บุคคลที่ใช้ชีวิตแบบเพศทางเลือก สามารถเปิดเผย ตนเองและปรับตัวเพื่ออยู่ในสังคมได้มากขึ้น รวมทั้งการใช้ชีวิตคู่กับคนเพศเดียวกัน แต่ในประเทศไทย ยังไม่ได้จัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นทางการ จึงไม่ทราบจำนวนที่แท้จริง

3) ครอบครัวบุญธรรม เป็นครอบครัวที่คู่สมรสไม่สามารถมีบุตรสืบสกุลได้ และขอเด็กมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม

4) ครอบครัวผู้สูงอายุ มีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี เนื่องจากอายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ของคนไทยสูงขึ้น อันเป็นผลมาจากบริการสาธารณสุขที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและครอบคลุมทั้ง ประเทศ ครอบครัวลักษณะนี้เป็นครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) อาศัยอยู่ตาม

ลำพัง ไม่มีบุตรหลานดูแล สาเหตุหนึ่งสืบเนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ตำแหน่งงานกระจุกตัวในเมืองใหญ่ๆ ทำให้ประชากรในวัยแรงงานจำเป็นต้องอพยพไปหางานทำในเมืองและบางส่วนสร้างครอบครัวใหม่ในถิ่นฐานที่ทำกินใหม่ ผู้สูงอายุจึงถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพังมากขึ้น

5) ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุและเด็ก ครอบครัวรูปแบบนี้พบมากในสังคมชนบท เนื่องจากสมาชิกของครอบครัวที่อยู่ในวัยทำงานละทิ้งภูมิลำเนาเดิมชั่วคราวหรือถาวรเพื่อไปหางานทำในเมือง เมื่อสร้างครอบครัวใหม่ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวต้องทำงานหนักเพื่อสร้างฐานะเมื่อมีลูกแล้วไม่มีเวลาเลี้ยงดู จำเป็นต้องส่งลูกไปให้ปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้ผู้สูงอายุต้องแบกรับภาระเลี้ยงดูเด็ก แทนที่จะได้รับการดูแลจากลูกหลาน และหากพ่อแม่เด็กไม่รับผิดชอบค่าเลี้ยงดูหรือขาดการติดต่อ ผู้สูงอายุเหล่านี้ต้องรับภาระหาเลี้ยงตนเองและหลาน เกิดเป็นครอบครัวอีกรูปแบบหนึ่งที่มีแต่เด็กและผู้สูงอายุและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากรายงานการศึกษาเด็กไทยในระยะยาว ระยะที่ 1 พบว่า มีเด็กอยู่ในความดูแลของปู่ ย่า ตา ยายประมาณร้อยละ 37 ของครอบครัวที่สำรวจ

6) ครอบครัวที่เด็กกำพร้าอาศัยอยู่กับตามลำพัง เป็นครอบครัวที่บิดามารดาเสียชีวิตด้วยสาเหตุต่างๆ

นิพนธ์ พัวพงศกร (2556) ได้จำแนกครอบครัว เป็น 6 ประเภท คือ ครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือนอยู่กับเพื่อนหรือญาติครัวเรือน 1 รุ่น ครัวเรือน 2 รุ่นครัวเรือน 3 รุ่น และครัวเรือนแห่วงกลาง ทั้งนี้ ครัวเรือนแห่วงกลาง หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน (หรือ) ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก (หรือ) ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน หรือ) ทวด ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน และคนนอก ตามแผนภาพที่ 2.2

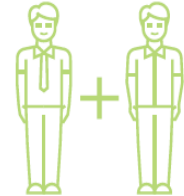

1

ครัวเรือนอยู่คนเดียว

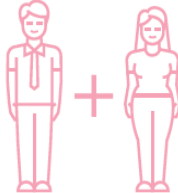
หมายถึง ครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่ลำพังเพียงคนเดียว

2

ครัวเรือนอยู่กับเพื่อนหรือญาติ

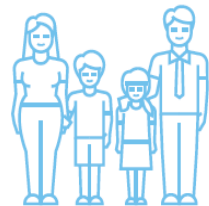
หมายถึง ครัวเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่กับบุคคลอื่นที่ไม่มีใช้สามี-ภรรยา หรือ ญาติ พี่น้องของตนเอง โดยบุคคลที่อาศัยอยู่ด้วยกันถือเป็นบุคคลอื่นนอกครอบครัว

3

ครัวเรือน 1 รุ่น

หมายถึง สามีและภรรยา (หรือ) สามีและภรรยา และคนนอก หรือ ญาติพี่น้อง หรือเพื่อน

4

ครัวเรือน 2 รุ่น

หมายถึง พ่อ แม่ ลูก (หรือ) พ่อ แม่ ลูก และคนนอก (หรือ) พ่อ ลูก (หรือ) พ่อ ลูก และคนนอก (หรือ) แม่ ลูก (หรือ) แม่ ลูก และคนนอก

5

ครัวเรือน 3 รุ่น

หมายถึง พ่อ แม่ ลูก หลาน (หรือ) พ่อ แม่ ลูก หลาน และคนนอก (หรือ) พ่อ ลูก หลาน (หรือ) พ่อ ลูก หลาน และคนนอก (หรือ) แม่ ลูก หลาน (หรือ) แม่ ลูก หลาน และคนนอก

6

ครัวเรือนแหวกกลาง

หมายถึง ปู่-ย่า-ตา-ยาย และหลาน (หรือ) ปู่-ย่า-ตา-ยาย หลาน และคนนอก (หรือ) ทวด-ปู่-ย่า-ตา-ยาย และหลาน (หรือ) ทวด-ปู่-ย่า-ตา-ยาย หลาน และคนนอก

ครัวเรือนที่มีเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุ หมายถึง ครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีและมีผู้สูงอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไปอยู่ร่วมกันเท่านั้น

เด็ก หมายถึง บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี

ผู้สูงอายุ หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเมื่อเปรียบเทียบสถิติปี พ.ศ. 2529 กับ พ.ศ. 2552 เท่านั้น

แผนภาพที่ 2.2 ประเภทครัวเรือน ตามความหมายของนิพนธ์ พัวพงศกร, 2556

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบครอบครัว พ.ศ. 2560-2564 ซึ่งระบุรูปแบบและองค์ประกอบของครอบครัว ไว้ ดังนี้

1) ครอบครัวเดี่ยว มี 2 รูปแบบ ได้แก่ ครอบครัว 1 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยสามีและภรรยา และครอบครัว 2 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก

2) ครอบครัวขยาย หรือครอบครัว 3 รุ่น คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกอยู่ร่วมกับปู่ ย่า ตา ยาย

3) ครอบครัวลักษณะเฉพาะ หมายถึง ครอบครัวที่มีองค์ประกอบหรือความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่มีเพศเดียวกัน ครอบครัวที่มีภาระในการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องชัง และครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

ครอบครัวแห่วงกลาง (Skip-generation family) หมายถึง ครอบครัวที่ประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยายและหลาน โดยพ่อแม่ของเด็กไม่ได้อยู่ด้วย (Statistics Canada, 2012)

ครัวเรือนแห่วงกลาง (Skipped Generation Household) หมายถึง ครัวเรือนที่ปู่ ย่า ตา ยายและหลานอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยพ่อแม่ของเด็กไม่ได้อยู่ด้วย (Toremann, 2007)

ครัวเรือนแห่วงกลาง (Skipped Generation Household) คือ ความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ที่นิยามปรากฏการณ์ที่กำลังขยายตัวขึ้น ซึ่งพ่อแม่ไม่สามารถให้การเลี้ยงดูลูกของตนได้อย่างมั่นคงและปลอดภัย ขาดความสามารถในการทำหน้าที่พ่อแม่ ในบางกรณี ภาระนี้จึงต้องตกเป็นของสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายมักต้องเป็นผู้เติมเต็มเป็นผู้นำหน้าที่พ่อแม่หรือเป็นผู้เลี้ยงดู (Toremann, 2007)

ครัวเรือนแห่วงกลาง (skipped-generation households) ปรากฏขึ้นทั้งในเขตเมืองและชนบท อันเป็นผลของความทันสมัยที่ไม่สมดุล (Unbalanced Modernization) ระหว่างเมืองกับชนบท (Guo, 2008)

ครัวเรือนแห่วงกลาง (skipped generation households) ปรากฏขึ้นเมื่อผู้สูงอายุ ซึ่งมักเป็นปู่ ย่า ตา ยายต้องมาเป็นผู้เลี้ยงดูหลักให้กับเด็กผู้ซึ่งสูญเสียพ่อและ/หรือแม่ หรือพ่อและ/หรือแม่ไม่ได้อยู่อาศัยร่วมกับเด็กเป็นระยะเวลาเวลานาน (Samuels and Wells, 2009)

กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (UN Population Fund: UNFPA) นิยามว่า ครอบครัวแห่วงกลาง (skipped-generation households) คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยเด็ก

และผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองของคนรุ่นพ่อแม่ที่เป็นวัยแรงงาน (UNFPA, 2010)

ครัวเรือนแห่งกลาง (Skipped generation households) เป็นบรรทัดฐานใหม่ของสังคมในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นพ่อ/แม่ รุ่นลูก และรุ่นหลาน อันเนื่องมาจากผลของการพัฒนาอุตสาหกรรมและการแสวงหางานทำนอกภาคการเกษตรของคนรุ่นลูก (Zhang Jiyuan, 2011)

โดยสรุป “ครอบครัว” คือกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางด้านกฎหมายและสายโลหิต โดยมีภาระหน้าที่ ความรัก ความผูกพัน ความรับผิดชอบร่วมกัน และมีสัมพันธภาพที่ดีที่จะนำพาครอบครัวไปสู่ความอยู่ดีมีสุข (สดใส คัมภีร์พยานันต์, 2554) ส่วน “ครอบครัวแห่งกลาง (Skipped generation family)” คือ ครอบครัวที่ปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยาย เป็นหัวหน้าครอบครัว และทำหน้าที่เลี้ยงดูหลาน เนื่องจากพ่อแม่ของหลานไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยในครอบครัว ทั้งนี้ ยังพบว่ามีคำที่มีความหมายเดียวกับ “ครอบครัวแห่งกลาง (Skipped generation family)” ในงานวิจัยและเอกสารต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ “ครอบครัวข้ามรุ่น (Skip-generation family)” “ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลาน (Grandparents Raising Grandchildren)” “ปู่ ย่า ตา ยายที่ทำหน้าที่พ่อแม่ (Grandparent as parents)” “ปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นพ่อแม่ (Grandparenting)” “ผู้เลี้ยงดูที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย (Grandparent caregivers, caregiving)” เป็นต้น

2.1.2 ความสำคัญของครอบครัวแห่งกลาง

2.1.2.1 ความสำคัญของครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์แก่สังคมหลายประการ สังคมย่อมให้การสนับสนุนครอบครัวอย่างมั่นคง โดยมุ่งหวังให้ครอบครัวทำหน้าที่ซึ่งสังคมมอบหมายอย่างสมบูรณ์ หน้าที่ของครอบครัวคืองานที่ครอบครัวพึงปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่มวลสมาชิกในครอบครัว เพื่อให้สมาชิกเหล่านั้นอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยที่ครอบครัวเป็นสถาบันที่เก่าแก่และจำเป็นที่สุดของมนุษย์ ครอบครัวจึงมีการทำหน้าที่ต่างๆ แบบเดียวกันในทุกสังคมของมนุษย์ จนเราอาจเรียกได้ว่าเป็นหน้าที่สากล คือ เป็นหน้าที่ซึ่งครอบครัวในทุกสังคมต้องกระทำ ซึ่งมีผู้สรุปความสำคัญของครอบครัวได้ ดังนี้

สุพัตรา สุภาพ (2536) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวตามลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทยไว้ดังนี้

1) สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ (reproduction) เพื่อให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ เพราะสังคมจะต้องมีสมาชิกใหม่แทนสมาชิกเดิมที่ตายไป หน้าที่นี้มีความสำคัญมาก ถ้าไม่มีการสร้างสมาชิกใหม่สังคมนั้นๆ ก็จะต้องสูญหายไป การมีสมาชิกใหม่ก็ต้องมีให้สมดุลกับทรัพยากร

ภายในประเทศ คือ ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ถ้ามีมากเกินไปจนทรัพยากรภายในประเทศไม่อาจจะอำนวยสังคมก็ยากลำบากและเกิดปัญหาต่างๆ เช่น ความยากจน อาชญากรรม เป็นต้น แต่ถ้ามีสมาชิกลดเกินไป สังคมนั้นก็อาจจะประสบปัญหาขาดแคลนกำลังคน

2) บำบัดความต้องการทางเพศ (sexual gratification) ซึ่งจะออกมาในรูปของการสมรส เป็นการลดปัญหาทางเพศบางอย่าง เช่น ช่มชู้ การสมรสจึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมที่มีการจัดระเบียบ เพราะการสมรสคือวิธีหนึ่งที่สังคมเข้ามาควบคุมความสัมพันธ์ทางเพศแต่อย่างเดียว จะต้องทำให้มนุษย์มีครอบครัวเสมอไปเพราะมนุษย์มีทางระบายออกทางอื่นๆ ได้ โดยไม่ต้องมีครอบครัว เพราะการสมรสให้มากกว่าความพอใจในเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ

3) ให้ความรักและความอบอุ่น (affection) ครอบครัวเป็นแหล่งที่สมาชิกได้รับความรักและอบอุ่นอย่างบริสุทธิ์ใจ เป็นแหล่งที่ให้ประกันว่าจะมีคนที่เรารักและคนที่รักเราเสมอ เช่น ความรักของสามีภรรยา หรือ ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก นอกจากนั้น ถ้าสมาชิกคนใดประสบความผิดหวัง ไม่ว่าจะในด้านการงานหรือด้านอื่นๆ ครอบครัวจะเป็นแหล่งให้กำลังใจและปลุกปลอบใจเพื่อให้สามารถผ่านอุปสรรคไปได้ สรุปลแล้วครอบครัวจึงเป็นแหล่งที่ให้ความรักความคุ้มครองและความมั่นคงทางด้านจิตใจแก่สมาชิก ทำให้สมาชิกมีพลังใจในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ให้ลุล่วงไปได้

4) เลี้ยงดูผู้เยาว์ให้เติบโตในสังคม (maintenance of immature children or raising the young) จะเห็นได้ว่าไม่มีสถาบันใดทำหน้าที่ได้ดีกว่าสถาบันนี้ เพราะเด็กจะหาความรักและอบอุ่นจากที่อื่นใดเหมือนครอบครัวนั้นเป็นเรื่องที่ยากมาก พ่อแม่ส่วนใหญ่มีความรักลูกก็ย่อมจะประคับประคองเลี้ยงดูลูกของตนเป็นอย่างดีแม้จะยากลำบากก็ตาม ครอบครัวจึงเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตใหญ่ การเลี้ยงดูจากที่อื่นแม้จะทำได้ เช่น สถานสงเคราะห์ โรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็ก ก็ทำไม่ได้ดีเท่าครอบครัว เพราะอาจจะให้เด็กได้แต่การเลี้ยงดูทางด้านร่างกาย แต่ทางด้านจิตเจ้านั้นทำได้ยากมากเพราะมีเด็กในความดูแลเป็นจำนวนมาก การจะให้ความอบอุ่นแก่เด็กทุกคนเหมือนพ่อแม่ให้แก่ลูกนั้นทำไม่ค่อยได้ ด้วยเหตุนี้เด็กในสถานสงเคราะห์ส่วนใหญ่จึงพัฒนาได้ช้า เช่น เดินช้า พูดช้า อารมณ์ไม่มั่นคง และบางครั้งก็ทำร้ายตัวเองเพื่อเรียกร้องความสนใจ

5) ให้การขัดเกลาทางสังคม (socialization) ครอบครัวเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้น ที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด เป็นสถาบันที่เตรียมตัวเด็กให้ออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่พ้นไปจากบ้าน ครอบครัวช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ ค่านิยม แบบของความประพฤติ ฯลฯ สอนให้เด็กปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม วิธีการอบรมก็อาจทำได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงก็โดยการสั่งสอนหรือดูตำราหรือว่ากล่าว โดยอ้อมก็โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมนี้ก็มีอยู่ตลอดเวลา จึงนับได้ว่าครอบครัวเป็นสถาบันที่ให้การอบรมแก่เด็กตั้งแต่เกิดจนตาย

6) กำหนดสถานภาพ (social placement) บุคคลได้ชื่อสกุลจากครอบครัว ซึ่งส่วนมากก็เปลี่ยนได้ในเวลาต่อมา โดยเฉพาะถ้าเป็นหญิง เมื่อแต่งงานแล้วก็เปลี่ยนตามชื่อสกุลสามีสถานภาพตำแหน่งที่ครอบครัวให้นี้ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใครอยู่กับคนกลุ่มไหน เช่น ชื่อสกุลเป็นไทยก็จัดว่าเป็นคนไทย นอกจากนี้สถานภาพก็เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่เกิด เช่น เป็นลูกคนจน ลูกคนรวย เป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นลูกรัฐมนตรี เป็นลูกพ่อค้า ฯลฯ และสถานภาพดังกล่าวอาจจะเปลี่ยนสถานภาพเป็นพ่อค้า เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นต้น

เฉลียว บุญยงค์ (2538) ได้สรุปความสำคัญของครอบครัวโดยทั่วไป ดังนี้

1) หน้าที่ทางชีววิทยาหรือหน้าที่การให้กำเนิดสมาชิก ความต้องการทางสรีระอย่างหนึ่งของมนุษย์คือเพศรส ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีบุตร การให้กำเนิดแก่สมาชิกต้องอาศัยพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางชีววิทยา การให้กำเนิดสมาชิกควรจะเป็นตามธรรมชาติ กล่าวคือเมื่อชายหญิงกระทำกิจกรรมทางเพศร่วมกันฝ่ายหญิงก็มีครรภ์ เมื่อครบกำหนดก็คลอดบุตร ถ้าสุขภาพของมารดาและบุตรดีบุตรก็จะเจริญเติบโตไปตามลำดับ บิดามารดาจะต้องเลี้ยงดูบุตรให้มีคุณภาพสามารถทำประโยชน์ให้สังคมได้ ถ้าคู่สมรสไม่สามารถให้กำเนิดแก่สมาชิกได้ด้วยเหตุบางประการสังคม ก็ผ่อนปรนให้คู่สมรสรับเด็กอื่นมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมได้ การรับบุตรบุญธรรมถ้าปฏิบัติตามประเพณีและกฎหมายแล้ว บุตรบุญธรรมก็มีฐานะเหมือนกับบุตรซึ่งเกิดจากสายโลหิตทุกประการ

2) หน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เมื่อครอบครัวผลิตเด็กออกมาแล้วพ่อแม่ญาติพี่น้องจะต้องช่วยกันเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนให้เด็กได้เจริญเติบโตเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไปหน้าที่นี้นับว่าสำคัญมาก ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการด้วยกัน คือ

2.1) การเลี้ยงดูเด็กอ่อน ให้มีร่างกายแข็งแรงเจริญเติบโต มีจิตใจสมบูรณ์

2.2) การอบรมสั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามให้เด็ก โดยที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีภาวะเป็นเด็กอ่อนต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับครอบครัวของตนนานมากกว่าลูกของสัตว์ประเภทอื่นๆ ฉะนั้น โอกาสในการเรียนรู้ถ่ายทอดลักษณะอุปนิสัยใจคอ บุคลิกภาพต่างๆ จากญาติที่ใกล้ชิดเคียงผู้ซึ่งเลี้ยงดูตนมาโดยพ่อแม่จึงมีอยู่มาก ถ้าลูกมีอุปนิสัยที่ไม่ดีหรือเป็นสมาชิกที่เลวของสังคม ความผิดย่อมตกเป็นของครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

3) หน้าที่ในการให้ความรัก หน้าที่นี้ยังไม่มีสถาบันใดทำแทนได้ดีกว่าครอบครัว ความรักที่เด็กได้รับจากบิดามารดาหรือจากครอบครัวตน เป็นความรักที่ต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด เด็กที่ขาดความรักขาดความเอาใจใส่จากครอบครัวมักจะก่อปัญหาขึ้นเพื่อเรียกร้องความสนใจ เด็กมักจะมีอาการโกรธ ขี้ใจหาย ไม่รักใคร่ จะปรับตัวให้เข้ากับบุคคลภายนอกครอบครัวก็มักจะปรับตัวไม่ได้ หรือได้ก็ไม่ดีพอ เมื่อถึงวัยแต่งงานก็ปรับตัวให้เข้ากับคู่สมรสของตนไม่ได้

4) หน้าที่ในทางเศรษฐกิจ คือการหาเงินมาใช้จ่ายเลี้ยงดูสนองความต้องการตามปัจจัยสำคัญ 5 ประการ คือ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย และการศึกษา อันเป็นความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ หน้าที่ทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวตะวันตกกับครอบครัวชาวตะวันออกมีลักษณะแตกต่างกันบ้าง ในสังคมชาวตะวันตกการที่ชายและหญิงมาสมรสกันก็ถือว่าชีวิตสมรสคือหุ้นส่วน มีการแบ่งความรับผิดชอบ คู่สมรสบางคู่ผลักดันกันทำหน้าที่หาเงินเพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งศึกษาต่อวิชาชีพ บุตรต้องขอยืมเงินจากบิดามารดา ในสังคมชาวตะวันออกครอบครัวต้องรับผิดชอบในทางเศรษฐกิจต่อบุตรมาก ต้องส่งเสียสนับสนุนในทางการเงินจนกว่าบุตรของตนจะแยกครอบครัวไปอยู่ต่างหาก

5) หน้าที่ในการให้ความปลอดภัย บิดา มารดามีหน้าที่ให้ความปลอดภัยแก่บุตรนับตั้งแต่บุตรปฏิสนธิ เมื่อคลอดออกมาแล้วบุตรจะต้องได้รับการปกป้องความก้าวหน้าในทางวิทยาศาสตร์ ความก้าวหน้าในทางโภชนาการจะช่วยให้เด็กปลอดภัยและเจริญเติบโตแข็งแรง นอกจากนี้พ่อแม่จะให้ความปลอดภัยแก่บุตรโดยตรงแล้ว สมาคมผู้ปกครอง สมาคมสุขภาพจิต คลินิกสุวิทย์วิทยาจิต ฯลฯ ล้วนเป็นสถาบันที่ช่วยปกป้องอันตราย ให้ความปลอดภัยแก่เด็ก และให้ความรู้แก่ครอบครัวเพื่อทำหน้าที่นี้ได้อย่างดี

6) หน้าที่ในการให้การศึกษา การศึกษาในตอนเริ่มแรกชีวิตนั้น เด็กไม่ได้รับไปจากการสั่งสอนด้วยวาจาอย่างเดียว แต่เรียนรู้โดยการเลียนแบบด้วยในฐานะครูคนแรกของบุตร บิดามารดาจะต้องให้ความรู้ทุกๆ ด้านแก่บุตร ให้บุตรยอมรับและเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน ถ้าครอบครัวมีสิ่งแวดล้อมที่ดีให้กับเด็ก การศึกษาของเด็กก็จะดีทั้งด้านคุณภาพและปริมาณ การศึกษาในครอบครัวจะเป็นผลเพียงไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับแรงเสริมที่ครอบครัวให้แก่เด็ก เด็กที่บิดามารดาฝึกให้ช่วยตนเองจะเป็นคนทำงานเป็นรับผิดชอบในการทำงาน วินัยที่ครอบครัวฝึกให้ย่อมช่วยให้เด็กเป็นคนที่อยู่ในระเบียบวินัยหน้าที่

7) หน้าที่ในทางสันตนาการ การขจัดปลดปล่อยความเคร่งเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ การปลดปล่อยความเคร่งเครียดทางอารมณ์เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับผู้ใหญ่ แต่สำหรับเด็ก การให้เล่นอย่างสนุกสนานเป็นส่วนที่ช่วยให้เด็กเจริญเติบโตในด้านต่างๆ พร้อมกันหลายด้าน ครอบครัวจึงควรจัดสันตนาการให้กับเด็กทั้งในบ้านและในบริเวณบ้าน รวมทั้งนอกบ้านด้วย

8) หน้าที่ในการสงเคราะห์คนชรา หน้าที่นี้เป็นแนวโน้มในสังคมที่น่าเป็นห่วง

9) หน้าที่ในทางศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องผ่อนคลายความกดดันในชีวิตประจำวันผู้ที่ใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นเครื่องชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ย่อมมีโอกาสที่จะมีชีวิตที่มีคุณภาพมากกว่าคนที่ละเลยต่อศาสนา สภาพของสังคมในปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาต่างๆ

มากมาย อาทิ ปัญหาอาชญากรรม การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไม่ละอายต่อบาปล้วนแต่แสดงให้เห็นว่าสังคมไทยที่มีจำนวนไม่น้อยเป็นพุทธศาสนิกชนแต่ชื่อ สักแต่ว่านับถือศาสนาพุทธ แต่ไม่ได้ประพฤติและปฏิบัติตนตามกฎและหลักการแห่งศาสนาพุทธ ครอบครัวควรจะอบรมสั่งสอนและชักจูงให้บุตรได้กระทำหน้าที่อันเป็นศาสนกิจประจำวัน

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2545) กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวไว้ดังนี้

1) หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ ในสมัยโบราณคนในครอบครัวเดียวกันต้องช่วยกันทำมาหากิน ลูกต้องรับภารกิจของพ่อแต่ยังไม่ได้เป็นเจ้าของจนกว่าพ่อจะตาย ครอบครัวเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคในปัจจุบันการผลิตต่างๆ ถูกตัวแทนนอกครอบครัวรับไปทำแทนทั้งสิ้น อาหารที่เคยทำในบ้านก็มีตัวแทนทำนอกบ้าน ในสังคมปัจจุบันสิ่งต่างๆ อาจหาซื้อได้ไม่ว่าอาหารหรือเสื้อผ้า นอกจากนั้นยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ทุนแรง

2) หน้าที่ในการให้การศึกษา สมัยก่อนแม่สอนเรื่องการบ้านการเรือนให้ลูก สอนให้อ่านเขียนหรือทำเลขง่าย แต่ทุกวันที่เด็กใช้เวลาในโรงเรียนหรือในการเรียนมากกว่าอยู่บ้าน กินข้าวกลางวันที่โรงเรียน ถึงบ้านในเวลาเย็นโรงเรียนเล็กก็มีกิจกรรมนอกหลักสูตร แต่กระนั้นครอบครัวก็ยังเป็นตัวแทนวัฒนธรรมที่จะถ่ายทอดขนบธรรมเนียมและประเพณีความเชื่อ ค่านิยม งานอดิเรกและกิจกรรมที่จะเรียนได้ในบ้าน ซึ่งเด็กจะเรียนจากที่อื่นไม่ได้ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ทำอะไรๆ ร่วมกันจะต่างจากเด็กที่มาจากบ้านที่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ การปฏิบัติและดำเนินชีวิตในครอบครัวเป็นตัวแทนในการเรียนที่เข้มแข็งกว่าจะเรียนจากหนังสือที่โรงเรียน ถ้าครอบครัวไม่ยอมทำอะไรเลยก็จะสูญเสียหน้าที่ทางการศึกษา และเด็กที่ดีจะขาดความสนับสนุนที่ควรได้จากครอบครัว

3) หน้าที่ในการปกป้องสวัสดิภาพ หน้าที่สำคัญอีกประการที่ไม่ควรละเลยของครอบครัว คือ ครอบครัวต้องปกป้องสวัสดิภาพของสมาชิก อาจอาศัยตำรวจหรือหน่วยงานอื่นๆ เช่นสาธารณสุข ประกันชีวิต ประกันรถ ฯลฯ

4) หน้าที่ในการสันทนาการ สันทนาการเป็นส่วนสำคัญของชีวิตครอบครัวในปัจจุบัน เช่น ฟุตบอล บาสเกตบอล ภาพยนตร์ การใช้เวลาสันทนาการร่วมกันจะทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวดีขึ้น

5) หน้าที่ทางศาสนา การศาสนาในบ้านเรามีน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะความไม่สะดวก คนหนุ่มสาวไม่สนใจการเข้าวัด ในชนบทเวลามีงานวัดก็เข้าไปเพื่อสนุกมากกว่าที่จะสนใจกับพิธีศาสนา ความเชื่อพื้นฐานต่างๆ เด็กก็มักจะได้จากครอบครัว ครอบครัวควรช่วยให้เด็กมีปรัชญาชีวิตศีลธรรมที่เขามีเขาได้มาจากครอบครัวของเขาเอง หนุ่มสาวเรียกตนเองว่าพุทธศาสนิกชน

เพราะเกิดมาในครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ แต่แท้จริงแล้วครอบครัวส่วนมากไม่สามารถให้คุณค่าทางศาสนาแก่เด็กได้อย่างแท้จริงและได้ผลสำเร็จ

6) หน้าที่ในการให้ความรัก ในวัยทารกเด็กจะได้รับการอุ้มชูกอดรัด ในระหว่างให้นมมารดาจะทำให้เขาเกิดความไว้วางใจ เขาได้รับการเปลี่ยนผ้าที่เปียกแฉะและมีคนในครอบครัวมาเล่นด้วย เมื่ออายุได้ 3 เดือน เด็กก็เริ่มจะเห็นความแตกต่างระหว่างบุคคลแต่ละคนรู้ว่าใครเป็นใครในครอบครัว การอุ้มชูแสดงความรักเด็กจะเกิดความรู้สึกอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย ซึ่งจะช่วยให้เขาปรับตัวให้เข้ากับโลกภายนอกได้

7) หน้าที่ทางชีววิทยาของครอบครัว ครอบครัวมีหน้าที่ให้เกิดบุตร เมื่อมนุษย์สามารถสืบพันธุ์อยู่ต่อไปได้ เด็กที่เกิดไม่ถูกกฎหมายในครอบครัวที่ไม่ต้องการมักจะเป็นปัญหาและภาระของสังคม ซึ่งมีอยู่มากในสังคมไทย ดังนั้นทุกชีวิตที่เกิดต้องมีสิทธิที่จะได้รับความรักและความเอาใจใส่

นิตยา คชภักดี และคณะ (2546) ได้สรุปคุณลักษณะสำคัญของครอบครัวไว้ ดังนี้

1) รักใคร่ปรองดองและเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทร และห่วงใยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2) หวังดี คิดดี และทำดีต่อกัน พุดจาด้วยกันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัย มีเหตุผล ไม่ใช่ถ้อยคำหยาบคายหรือพุดจาถูกเหยียดหยามซึ่งกันและกัน ไม่ทุบตี ทำร้ายร่างกายและจิตใจกัน

3) ไม่คอยจ้องจับผิด หรือคอยควบคุมกำกับความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิตของอีกฝ่ายหนึ่ง

4) มีความยุติธรรมในการตัดสินความผิดของสมาชิกแต่ละคน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง หรือสร้างความแตกแยก ด้วยการใช้วาจาคำพุด หรือแสดงความลำเอียง

5) ให้ความเคารพยกย่อง ให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเคารพในสิทธิของแต่ละคน

6) มีประชาธิปไตย สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น หรือร่วมในการตัดสินใจ

7) หาเวลาว่างทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน หรือมีสันทนาการร่วมกัน เพื่อสัมพันธ์ภาพที่ดี

8) มีเวลาให้กันและกันและหันหน้าเข้าหากัน เพื่อการพูดคุยสื่อสารในเรื่องต่างๆ ให้มากขึ้น

วรวิทย์ พัฒนาอิทธิกุล (2546) ได้กล่าวถึงความสำคัญของครอบครัวว่า ครอบครัวมีบทบาทต้องให้สิ่งต่อไปนี้กับสมาชิกคือ นิสัย (habit) ค่านิยม (value) การมองโลกหรือโลกทัศน์ (world view) ซึ่งเป็นเรื่องของการรับรู้ (perception) บุคลิกภาพ (personality) ทศนคติ (attitude) การที่จะชอบไม่ชอบสิ่งใดก็ตามครอบครัวจะมีหน้าที่ต่อสมาชิกเสมอหน้าที่ของครอบครัว (functions of the family) ที่เป็นหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการของครอบครัว ดังนี้

1) ทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว (economic well-being) ความกินดีอยู่ดีในเชิงเศรษฐกิจ ความรับผิดชอบของครอบครัวก็คือการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับครอบครัว ในอดีตครอบครัวไทยมีสมาชิกทำหน้าที่เป็นผู้สร้างรายได้เพื่อเลี้ยงดูภรรยาและบุตรแต่เพียงผู้เดียว แต่ในปัจจุบันนั้นบทบาทของภรรยามีความรับผิดชอบในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยต้องทำงานนอกบ้าน ด้วยเหตุนี้บทบาทในการเลี้ยงดูบุตรจึงเปลี่ยนแปลงไป ผู้ชายจำเป็นต้องมีบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรและช่วยงานบ้านมากขึ้น เนื่องจากครอบครัวมีหน้าที่ในการหารายได้

2) ทำหน้าที่เสริมสร้างขวัญกำลังใจ (emotional support) หน้าที่ที่สำคัญของครอบครัวอีกประการหนึ่ง ก็คือการแก้ปัญหาการดูแลและ (หรือ) ให้ความอบอุ่นกับสมาชิกของครอบครัว บิดาและมารดาเป็นนักจิตวิทยาหรือผู้ให้คำแนะนำระดับมืออาชีพในการแก้ปัญหาด้านจิตใจหรือด้านอารมณ์แก่บุตรในครอบครัว

3) ทำหน้าที่วางรูปแบบการดำรงชีวิตของครอบครัวที่เหมาะสม (suitable family lifestyle) หน้าที่ของครอบครัวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมผู้บริโภค ก็คือการสร้างรูปแบบชีวิตที่เหมาะสมให้กับครอบครัว เช่น การให้คำแนะนำหรือข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษา การเลือกอาชีพการอ่านหนังสือ การชมโทรทัศน์ การรับประทานอาหารนอกบ้าน การเลือกรายการบันเทิง และกิจกรรมการพักผ่อน รูปแบบการดำรงชีวิตในครอบครัว ตัวอย่างเช่น การเพิ่มจำนวนสตรีทำงานเมื่อแต่งงานแล้วจะเป็นตัวสร้างโอกาสทางการตลาด สำหรับสินค้าสะดวกซื้อและร้านอาหารฟาสต์ฟู้ด ดังนั้นทั้งบิดาและมารดาซึ่งทำงานนอกบ้านจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของเวลา (quality of time) แทนที่จะเป็นปริมาณของเวลา (quantity of time) ที่ให้สำหรับเด็กและสมาชิกในครอบครัว

4) ทำหน้าที่สร้างให้เกิดกระบวนการทางสังคม (การขัดเกลา) ของสมาชิกในครอบครัว (socialization of children and other family members) กระบวนการสังคม (socializing) หมายถึงการเตรียมตัวให้สมาชิกเข้าสู่สังคม เป็นกระบวนการซึ่งเด็กค้นหาทักษะ (skill) ความรู้ (knowledge) และทัศนคติ (attitude) ที่จำเป็นในครอบครัว ครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมของผู้บริโภค (consumer socialization) โดยการเตรียมสมาชิกเข้าสู่สังคม กระบวนการทางสังคมนอกจากจะได้รับอิทธิพลจากครอบครัวแล้ว ยังมีสถาบันการศึกษา

ศาสนาชาติการเมืองสื่อมวลชนสถาบัน เหล่านี้ถือว่ามีอิทธิพลต่อการสร้างให้เกิดกระบวนการทางสังคม

โดยสรุป ครอบครัวมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานแรกที่สุดของมนุษย์ที่ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ของสมาชิกใหม่ในครอบครัว โดยการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว และการให้การศึกษาในครอบครัวมีอิทธิพลต่อระดับคุณภาพของคนและบุคลิกภาพ ซึ่งรวมทั้งค่านิยมเจตคติและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ครอบครัวเป็นหน่วยของสังคมพื้นฐานที่ประกอบด้วยวิถีชีวิตของสมาชิกทุกคน ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และจริยธรรม ซึ่งมีผลต่อคุณภาพของสังคมและที่สำคัญ ครอบครัวยังเป็นหน่วยเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคม ที่สามารถจุนเจือเด็กและเยาวชนที่ยังต้องการพึ่งพาผู้อื่นในวัยเยาว์ ภารกิจหน้าที่ของครอบครัว ดังนั้น สดใส (2554) จึงสรุปภารกิจหลักของครอบครัวเป็น 3 ภารกิจ คือ 1) ภารกิจพื้นฐาน (Basic Tasks) เป็นการจัดหาปัจจัยสี่ให้แก่สมาชิกในครอบครัว 2) ภารกิจพัฒนาการ (Developmental Tasks) คือ การส่งเสริมให้สมาชิกในครอบครัวได้มีพัฒนาการไปตามวัยอย่างเหมาะสมตามขั้นตอนต่างๆ ของวงจรชีวิต และ 3) ภารกิจยามวิกฤต (Crisis Tasks) เป็นการจัดการภาวะฉุกเฉินในครอบครัว ซึ่งตาม “นโยบายการพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2560-2564” ได้ระบุบทบาทและหน้าที่ของครอบครัว 4 ประการซึ่งครอบคลุมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ได้แก่ (1) สร้างสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพ เพื่อสืบต่อและรับช่วงวงจรชีวิตครอบครัว ทำให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้ (2) อบรมเลี้ยงดูบุตรและดูแลสมาชิกของครอบครัวด้วยความรักและความอบอุ่นอย่างเหมาะสมตามพัฒนาการของช่วงวัยต่างๆ รวมถึงการดูแลเกื้อกูลและปกป้องคุ้มครองภัยลูกหลานและญาติพี่น้อง (3) ส่งเสริมการเรียนรู้ วิถีชีวิต ค่านิยม หลักคิด และระเบียบแบบแผน วิถีปฏิบัติของสังคม รวมทั้งถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงานให้แก่สมาชิกของครอบครัว การดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรมจรรยาที่ดี การรู้จักพิจารณาว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด และ (4) เป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับครอบครัว และระหว่างครอบครัว ชุมชน และสังคมภายนอก

2.1.2.2 ความสำคัญของครอบครัวที่มีโครงสร้างเป็นครอบครัวแห่งกลาง

สถานการณ์ครอบครัวที่เด่นชัดขึ้นทั่วโลกในช่วง 25 ปี ที่ผ่านมา คือ โครงสร้างครอบครัวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเพิ่มขึ้นของหัวหน้าครอบครัวที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นโครงสร้างครอบครัวแบบใหม่ที่เรียกกันว่า “ครอบครัวแห่งกลาง” ซึ่งสภาพดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อปู่ ย่า ตา ยายเข้ามารับบทบาทหน้าที่พ่อแม่ จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีบทบาทสำคัญอย่างมากในสังคมปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต โครงสร้างครอบครัวลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ครอบครัวแห่งกลาง” เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อหลากหลายสาเหตุที่ส่งผลให้เด็กไม่สามารถได้รับการเลี้ยงดูโดยพ่อแม่ใน

โครงสร้างครอบครัวแบบปกติ ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดที่ทำหน้าที่เติมเต็มให้เด็กๆ เหล่านั้นมีชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งในชีวิตปัจจุบันและชีวิตในอนาคตของเด็กดังกล่าว ซึ่งจากผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยและต่างประเทศ สามารถสรุป “การทำหน้าที่ของครอบครัวแห่งกลาง” เพื่อตอบสนองสถานการณ์ต่างๆ จำแนกเป็น 6 ด้านสำคัญ ดังนี้

1) การย้ายถิ่นของพ่อแม่ (Migrant Worker)

เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีประสบการณ์ต้องแยกกันอยู่กับพ่อแม่เนื่องจากพ่อแม่ไปทำงานที่อื่นในช่วงระยะเวลาหนึ่งของชีวิต และมีเด็กจำนวนมากที่พ่อแม่ออกไปทำงานที่อื่นตั้งแต่ก่อนเด็กเกิด ซึ่งสาเหตุหลักของการย้ายถิ่นมาจากเหตุผลทางเศรษฐกิจ (อารี จำปา กลาย และคณะ (2556) สำหรับความหมายของ “การย้ายถิ่น” มีลักษณะร่วมที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ระยะทาง และ 2) ระยะเวลา ซึ่งทั้ง 2 ลักษณะสามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของการย้ายถิ่นได้อีกหลายประเภท (พัชรวาลัย วงศ์บุญสิน, 2552) กล่าวคือ หากเป็นการย้ายถิ่นตามมุมมองด้านระยะทางหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ จำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ (1) ย้ายถิ่นระหว่างประเทศ (International Migration) หรือการย้ายถิ่นข้ามชาติ (Transnational Migration) คือ การย้ายถิ่นข้ามเขตการปกครองของประเทศ และ (2) การย้ายถิ่นภายในประเทศ (Internal Migration) คือ การย้ายถิ่นระหว่างชนบทกับชนบท การย้ายถิ่นระหว่างชนบทกับเมือง การย้ายถิ่นระหว่างเมืองกับชนบทและการย้ายถิ่นระหว่างเมืองกับเมือง ซึ่งเป็น 4 รูปแบบหลักในการย้ายถิ่นภายในประเทศ การที่สมาชิกวัยแรงงานของครอบครัวส่วนหนึ่งย้ายถิ่นออกไปทำงานย่อมส่งผลกระทบต่อสมาชิกในครอบครัวข้ามรุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้ายถิ่นออกของแรงงานจะไม่เป็นปัญหาต่อการดำรงชีวิตและสภาพความเป็นอยู่มากนักสำหรับผู้สูงอายุวัยต้นที่ยังแข็งแรง สุขภาพดี ช่วยเหลือตนเองได้ รวมทั้งผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่ยังคงมีลูกอาศัยอยู่ด้วย หรืออาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง ทั้งนี้ผลกระทบด้านลบของการย้ายถิ่นของแรงงานจะเริ่มปรากฏเมื่อผู้สูงอายุอายุที่มากขึ้นและมีสุขภาพเสื่อมลง แรงงานผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่เป็นควายนุ่มสาว ซึ่งหมายความว่าแรงงานเหล่านั้นต้องจากครอบครัวและทิ้งให้พ่อแม่ผู้สูงอายุอยู่ที่หมู่บ้าน ในปัจจุบันการย้ายถิ่นของแรงงานวัยหนุ่มสาวกำลังถูกมองว่าจะมีผลกระทบทางลบต่อสังคมมากขึ้นในแง่ที่ว่า เด็กอาจถูกทอดทิ้งไว้ในหมู่บ้านเพื่อให้อยู่อาศัยร่วมกับผู้สูงอายุ (ปราโมทย์ ประสาทกุล และพิมลพรรณ อิศรภักดี, 2542) โดยให้เหตุผลว่า การมีลูกอยู่อาศัยร่วมด้วยไม่เหมาะสมกับเงื่อนไขของการทำงานและดำรงชีวิตในเมืองทำให้เด็กไม่มีผู้ให้การดูแล อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้สูงอายุอยู่ในวัยปลายที่สุขภาพทรุดโทรมลงจนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ การย้ายถิ่นของแรงงานย่อมส่งผลกระทบต่อผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก เพราะการไม่มีลูกอยู่ด้วยทำให้ขาดคนดูแลยามเจ็บป่วยและช่วยเหลือกิจกรรมในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ผลทางด้านบวกที่เกิดจากการย้ายถิ่นของสมาชิกวัยแรงงาน ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อหนุนเรื่องเงินและวัสดุสิ่งของ เพราะแรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานย่อมมีรายได้และส่งเงินกลับ (remittance) ให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่อยาม

เจ็บป่วยก็มักได้รับความช่วยเหลือผ่านสวัสดิการของลูกที่เป็นแรงงานย้ายถิ่นให้สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพได้ (จิราพร เกศพิชญวัฒนา, 2551) ดังนั้น การย้ายถิ่นยังเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สังคมชนบทดำรงอยู่ได้ ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรก คือ ลดแรงกดดันทางประชากรอันเกิดจากการเพิ่มประชากรที่มีต่อที่ดินทำกินและอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน และอีกประการหนึ่ง คือ แรงงานผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้จะส่งเงินกลับมาช่วยเหลือครอบครัว ซึ่งถือเป็นกระแสรายได้ที่สำคัญที่เข้ามาหล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และคาดว่า การย้ายถิ่นออกนี้จะเป็นทางออกต่อแรงกดดันทางประชากรในชนบททั่วไปของประเทศไทย (ปราโมทย์ ประสาทกุล และพิมลพรรณ อิศรภักดี, 2542)

2) การเสียชีวิตของพ่อแม่

2.1) การเสียชีวิตของพ่อแม่เด็กเนื่องจากความรุนแรงในครอบครัว (Death due to family violence)

ผลการศึกษาในประเทศออสเตรเลีย ได้แสดงให้เห็นสัญญาณเตือนเกี่ยวกับจำนวน ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เลี้ยงหลาน เนื่องจากแม่ของเด็กถูกทำให้เสียชีวิตโดยคู่สมรส (Fitzpatrick, 2004)

2.2) การเสียชีวิตของพ่อแม่เด็กเนื่องจาก HIV/AIDS

การแพร่กระจายของ HIV/AIDS ยังคงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็ก ๆ ต้องอยู่ในความดูแลของปู่ ย่า ตา ยาย (Fuller-Thomson & Minkler 2000; Help Age International, 2003) แม้ว่าความก้าวหน้าทางสาธารณสุขที่ผ่านมาจะส่งผลให้อัตราการเสียชีวิตด้วย AIDS ลดลง แต่อย่างไรก็ตาม ยังพบว่าจำนวนปู่ ย่า ตา ยายที่ต้องเลี้ยงดูเด็กกำพร้าและติดเชื้อ HIV ก็ยังคงเพิ่มขึ้นในศตวรรษที่ 21 (Joslin, 2000) สำหรับประเทศไทยมีการคาดประมาณว่า เด็กอายุไม่เกิน 15 ปี เกือบ 300,000 คน ต้องสูญเสียพ่อหรือแม่ (อย่างน้อย 1 คน) ด้วยสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับ AIDS (UNAIDS, 2002) โดยผลการศึกษาเรื่องครอบครัวที่ติดเชื้อเอชไอวีในจังหวัดเชียงใหม่ของประเทศไทย (AIDS affected families in the Chiang Mai province of Northern Thailand) โดย Safman (2004) พบว่า ปู่ ย่าตา ยายเป็นบุคคลที่มีความเหมาะสมที่สุดที่จะรับหน้าที่เลี้ยงดูเด็กในกรณีที่พ่อแม่เด็กเสียชีวิตลงหรือด้วยเหตุผลใดๆ ที่ไม่สามารถเลี้ยงดูเด็กได้ สำหรับ ประเทศในกลุ่มแอฟริกาใต้ (Sub-Saharan Africa) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุดจากวิกฤตการณ์เด็กกำพร้าเนื่องจากเอดส์ มีการประมาณการว่า ในพื้นที่ดังกล่าวมีเด็กที่กำพร้าเนื่องจากเอดส์ราว 12 ล้านคน และอาจจะเพิ่มสูงถึง 18 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2553 (UNAIDS, 2004) ซึ่งผลการศึกษาในประเทศกานา (Ansah-Koi, 2006) ได้ระบุการประมาณการจำนวนเด็กในประเทศกานาที่กลายเป็นเด็กกำพร้าจากเอดส์ว่าสูงถึง 132,000 คน และจะเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 291,000 คน ในปี พ.ศ. 2558 และยังสามารถอธิบายเพิ่มเติมว่า

ด้วยความเข้มแข็งของระบบเครือญาติของกานา เด็กๆ จำนวนมากที่ประสบปัญหาเหล่านี้จึงได้รับการเลี้ยงดูจากย่าและยายในครอบครัวขยาย

3) การหย่าร้าง และตั้งครรภ์วัยรุ่น (Divorce, Teen pregnancy)

อัตราการหย่าร้างที่เพิ่มขึ้นในสหรัฐอเมริกา ส่งผลให้เด็กจำนวนมากจำต้องไปอยู่ในการเลี้ยงดูของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายชาวอเมริกันจึงเป็นผู้ดูแลลำดับแรก หรือ the primary caregivers ของเด็กๆ ที่กำเนิดจากแม่วัยรุ่น หรือ teen mothers (Kornhaber, 1996) ซึ่ง Minkler (2005) ได้ให้ข้อเสนอว่า การปฏิรูปสวัสดิการที่ให้สิทธิพิเศษกับวัยรุ่นเหล่านี้ ทั้งการให้อาศัยอยู่กับพ่อแม่ การเข้าเรียนและ/หรือการมีงานทำ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนปู่ ย่า ตา ยายที่ต้องเข้ามาเป็นผู้เลี้ยงดูหลาน

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทยในปัจจุบันของครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นผลพวงสำคัญของการพัฒนาประเทศ ความหลากหลายของครอบครัวทั้ง 4 ลักษณะ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะครอบครัววัยรุ่นที่แม่มีวุฒิภาว่น้อยจะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูแทน เช่นเดียวกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว บางรายที่ไม่มีรายได้จำเป็นต้องพึ่งพาพ่อ/แม่ (ครอบครัวผู้สูงอายุ) ให้มีหน้าที่เลี้ยงหลานต่อไป เนื่องจากตัวเองต้องทำงานหารายได้ ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ หลานจึงถูกส่งกลับไปชนบท เพราะลูกคิดว่าครอบครัวของผู้สูงอายุสามารถเลี้ยงหลานได้ดีกว่าการจ้างคนอื่นเลี้ยง และสิ่งที่สำคัญคือ ไม่มีเงินค่าจ้างในการเลี้ยงดูเด็กด้วยสำหรับครอบครัวที่มีลูกพิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง (ทิพาภรณ์, 2554)

4) ปัญหาสุขภาพจิตของพ่อแม่ (Mental health problems)

ปัญหาสุขภาพจิตต่างๆ ของพ่อแม่เด็ก ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายต้องเข้ามาเป็นผู้เลี้ยงดูหลาน จากการศึกษาวิจัยในสหรัฐอเมริกาของ Ackerson (2003) แสดงให้เห็นว่า สำหรับพ่อแม่ที่มีปัญหาสุขภาพจิต ปู่ ย่า ตา ยาย มักจะเข้ามาเป็นผู้ดูแลหลานๆ ในช่วงระหว่างที่พ่อแม่ของเด็กเข้ารับการรักษาอาการทางจิตในโรงพยาบาล การศึกษาในทัสมาเนีย ประเทศออสเตรเลีย ให้ความสำคัญต่อความต้องการของเด็กและวัยรุ่นที่มีพ่อแม่ป่วยทางจิต ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ปู่ ย่า ตา ยายได้พิสูจน์ให้เห็นว่า พวกเขาเป็นบุคคลสำคัญผู้ทำหน้าที่ดูแลเด็กเมื่อพ่อแม่เด็กป่วยหรือเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล (Tasmanian School of Nursing & Department of Health and Human Services, 1999)

5) การทารุณกรรมเด็กและการทอดทิ้งเด็กโดยพ่อแม่ (Child abuse and neglect)

การทารุณกรรมเด็กและการทอดทิ้งเด็กเป็นอีกเหตุผลที่ทำให้ปู่ ย่า ตา ยายต้องเข้ามารับบทบาทเป็นพ่อแม่ให้แก่หลานๆ (Fitzpatrick, 2004) ซึ่งผลการศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ ของ Worrall (2006) พบว่ามากกว่าร้อยละ 46 ของปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นกลุ่มที่

ศึกษาให้ข้อมูลว่า การถูกทอดทิ้งของหลานๆ เป็นทั้งเหตุผลเดี่ยวๆ หรือเหตุผลที่มีตัวแปรอื่นๆ ร่วมด้วยว่าทำไมปู่ ย่า ตา ยายจึงต้องเข้ามารับบทบาทเป็นผู้เลี้ยงดูหลานๆ ซึ่งผลการศึกษาในออสเตรเลียก็ได้ชี้ชัดว่า เด็กๆ ชาวออสเตรเลียจำนวนมากได้รับผลกระทบจากการทารุณกรรมและการถูกทอดทิ้งที่เพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ทุกตัวชี้วัดของการทารุณกรรมและการทอดทิ้งล้วนเพิ่มสูงขึ้น ตัวอย่างเช่น การแจ้งความเกี่ยวกับการทารุณกรรมเด็ก คดีทารุณกรรมจำนวนมาก จำนวนคำสั่งให้เด็กได้รับการคุ้มครองดูแล และจำนวนสถานที่สำหรับเด็กที่ต้องแยกออกจากครอบครัว

6) การใช้ยาเสพติดและติดสุราของพ่อแม่เด็ก (drug and alcohol issues with the children's parents)

มีการคาดการณ์ว่า การใช้ยาเสพติดและการติดสุราจะยังคงเป็นต้นเหตุสำคัญในการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวที่มีปู่ ย่า ตา ยายเป็นหัวหน้าครอบครัว ในศตวรรษที่ 21 (Fuller-Thomson and Minkler, 2000)

การผลการศึกษาต่างๆ ข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การเป็นครอบครัวแห่งกลาง คือ ภาวะที่ปู่ ย่า ตา ยายต้องมาทำหน้าที่แทนพ่อแม่ของเด็กในครอบครัว ซึ่งสาเหตุสำคัญคือ การย้ายถิ่นของพ่อแม่ การเสียชีวิตของพ่อแม่ การหย่าร้างของพ่อแม่ การต้องโทษคุมขังของพ่อแม่ การตั้งครรภ์วัยเยาว์ของแม่ การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ และปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ ซึ่งสำหรับประเทศไทย การย้ายถิ่นของพ่อแม่ยังคงเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุดของการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของครอบครัวแห่งกลางในสังคมทั่วโลก จะเห็นว่าครอบครัวแห่งกลางเป็นครอบครัวที่มีความยืดหยุ่น เข้าใจ ยอมรับ ปรับตัวกับภาวะยากลำบากในชีวิตครอบครัวได้ เนื่องจากปู่ ย่า ตา ยายมีประสบการณ์ชีวิตในด้านการเลี้ยงดูเด็กมาก่อน หากจะต้องมารับบทบาทหน้าที่ดูแลหลานในครอบครัวแห่งกลางก็ยอมรับได้ เพราะไม่คาดหวังสิ่งใดมาจากลูกและหลาน ดังนั้น การเป็นครอบครัวแห่งกลางในสังคมไทยจึงแสดงให้เห็นว่า สังคมมีความซับซ้อนและการเป็นตัวร่วมของครอบครัวไทยที่ยังคงต้องให้ความสำคัญ/ให้คุณค่ากับผู้สูงอายุในมุมมองของการใช้ประโยชน์จาก “ความเป็นพ่อ ความเป็นแม่” การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุกลับมามีบทบาทหน้าที่ในครอบครัว

2.1.3 ความเสี่ยงของครอบครัวแห่งกลาง

2.1.3.1 ความเสี่ยงของครอบครัวแห่งกลางในประเทศไทย

การขาดทักษะชีวิตและความไม่พร้อมที่จะมีครอบครัวของคนรุ่นใหม่ ทรัพยากรที่ลดน้อยลงและสภาพเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง ส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายผู้ดูแลเด็กในปัจจุบันมีความยากลำบากมากขึ้นในการเลี้ยงดูเด็ก ส่งผลให้เด็กจำนวนไม่น้อยถูกทอดทิ้ง ถูกเลี้ยงดูแบบ

ปล่อยปละละเลยหรือควบคุมเข้มงวด เด็กจำนวนมากไม่ได้รับการเลี้ยงดูในลักษณะที่จะส่งเสริมให้สามารถพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ รวมทั้งมีความเปราะบางทางจิตใจ และ/หรือมีปัญหาสุขภาพจิต นอกจากนี้แบบแผนการดำเนินชีวิตและค่านิยมที่ให้คุณค่ากับความร่ำรวย การบริโภค ความสบาย มากกว่าความพอเพียง การมีวินัยและการทำงานหนัก ทำให้เด็กจำนวนมากเข้าไปพัวพันกับอบายมุขต่างๆ เช่น สารเสพติด เหล้า บุหรี่ การพนัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ซึ่งทำให้มีความเสี่ยงต่อชีวิต การกระทำความผิด การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งนี้ ความยากจนของครอบครัวยังเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กจำนวนมากต้องตกอยู่ในภาวะยากลำบาก ขาดโอกาสศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีความเสี่ยงต่อการเข้าไปพัวพันกับอาชญากรรมและยาเสพติด การเข้าไม่ถึงบริการที่จะส่งเสริมสนับสนุนให้มีพัฒนาการเต็มตามศักยภาพ แม้ว่ารัฐจะลงทุนกับเด็กและเยาวชนมากในเรื่องการศึกษาในลักษณะตั้งรับที่ให้ความสำคัญกับสถานศึกษามาก แต่พบว่ายังขาดการบูรณาการครอบครัว ชุมชน สังคม รวมทั้งตัวเด็กและเยาวชนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน รวมทั้งยังขาดการประสานการทำงานที่เป็นระบบระหว่างหน่วยงานในภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและพัฒนาเด็ก ส่งผลให้ระบบและรูปแบบการทำงานที่เป็นอยู่ไม่สามารถรองรับและตอบสนองปัญหาและความต้องการของเด็กได้อย่างแท้จริง (อัญมณี บูรมกานนท์ และ พิมพีใจ นานรัมย์, 2546)

2.1.3.2 การประเมินหน้าที่ของครอบครัวแห่งกลาง

รุจา ภูไพบูลย์ (2556) ได้กล่าวว่าการประเมินหน้าที่ของครอบครัวว่าประกอบด้วย การประเมินด้านการให้ความรักความเอาใจใส่ การอบรมเลี้ยงดูสมาชิก การเผชิญปัญหาของครอบครัว การจัดหาทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และการจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพแก่สมาชิก โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การให้ความรักความเอาใจใส่ ที่สมาชิกในครอบครัวแสดงถึงความรักความเอาใจใส่กัน ได้แก่ (1) สมาชิกแสดงความรัก ความอบอุ่นวิธีใด สนองตอบอย่างไร (2) มีการช่วยเหลือกันภายในครอบครัวหรือไม่ อย่างไร และ (3) มีความสนิทสนมเป็นพิเศษหรือไม่

2) การอบรมเลี้ยงดูสมาชิก เป็นหน้าที่ของสมาชิกที่ดูแลผู้อ่อนเยาว์ เน้นการอบรมสั่งสอนระเบียบวินัยในบ้านในสังคม รวมถึงการให้การศึกษา ได้แก่ (1) การอบรมเด็ก โดยการฝึกระเบียบวินัย วิธีลงโทษ การให้รางวัล และ (2) การฝึกให้เป็นตัวของตัวเอง การให้และการรับความรัก และการสอนให้มีพฤติกรรมเหมาะสม

3) การเผชิญปัญหาของครอบครัว เป็นวิธีการที่ครอบครัวใช้ในการเผชิญปัญหา ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ได้แก่ (1) สาเหตุของภาวะความเครียดในครอบครัว (2) วิธีการแก้ปัญหาหรือภาวะเครียดในครอบครัว เช่น การระดมความคิด การใช้เหตุผล ใช้อารมณ์ขัน เป็นต้น (3) ในอดีตครอบครัวมีกลยุทธ์ในการแก้ปัญหาได้อย่างไร (4) แหล่งสนับสนุนภายในและภายนอกครอบครัว และ (5) ปัจจุบันครอบครัวสามารถเผชิญปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

4) การจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจ เป็นหน้าที่ทำงานหาเงินในครอบครัวให้เพียงพอกับรายจ่ายครอบครัว ได้แก่ (1) รายได้ของสมาชิกในครอบครัว (2) การจัดสรรเงินในการใช้จ่าย (3) รายได้ของครอบครัวโดยรวม (4) เงินสะสมและเงินออม และ (5) การงานและอาชีพ

5) การจัดหาสิ่งจำเป็นพื้นฐานทางกายภาพแก่สมาชิก เป็นหน้าที่ในการจัดหาปัจจัยในการดำรงชีวิต ได้แก่ (1) ประเภทและความมั่นคง ความปลอดภัยของที่อยู่อาศัย (2) เครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมกับฤดูกาล เพียงพอหรือไม่ (3) ความรู้ความเข้าใจของครอบครัวต่อการดูแลสุขภาพ ให้มีความสำคัญหรือไม่ (4) รูปแบบและการปฏิบัติด้านการรับประทานอาหาร เวลา ชนิด การรวมสมาชิกระหว่างการรับประทานอาหาร การเก็บถนอมอาหาร (5) การพักผ่อนนอนหลับของครอบครัว ว่าเหมาะสมกับสุขภาพและวัยหรือไม่ (6) การออกกำลังกายและนันทนาการ เป็นประจำหรือไม่ ประเภทของการออกกำลังกายและการพักผ่อนหย่อนใจ (7) อุบัติภัยการรับประทานอาหาร (8) การรักษาความสะอาดพื้น (9) การตรวจสุขภาพฟันโดยทันตแพทย์ (10) สมาชิกในครอบครัวเสพสิ่งเสพติดหรือไม่ และ (11) แหล่งบริการสุขภาพที่ครอบครัวนิยมไปใช้บริการ ความพึงพอใจต่อสถานบริการสุขภาพ

2.1.3.3 ความเสี่ยงจากการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

1) การจำแนกครอบครัวแห่งกลางเพื่อจัดการความเสี่ยง

การจัดกลุ่มครอบครัวเพื่อให้ความช่วยเหลือมักจำแนกตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2550) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1.1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความมั่นคงในชีวิต หมายถึงครอบครัวแห่งกลางที่ดำรงสถานะความเป็นครอบครัวไว้ได้แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนใดๆ เกิดขึ้นในชีวิต ครอบครัวนั้นก็จะสามารถข้ามผ่านไปได้ เช่น มีผู้ประกอบอาชีพ มีรายได้แน่นอน มีเงินออมหรือมีระบบประกันสุขภาพที่สามารถดูแลสุขภาพครอบครัวครอบคลุมทั้งครอบครัว รวมทั้งมีหลักประกันอื่นๆ ทั้งเชิงกายภาพ และจิตใจ

1.2) ครอบครัวยุทธศาสตร์ที่มีความเปราะบาง หมายถึง

ครอบครัวยุทธศาสตร์ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เพราะครอบครัวยุทธศาสตร์ไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับความเสี่ยงไว้อย่างเพียงพอ เช่น การที่ผู้หาเลี้ยงครอบครัวหลักประสบความเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ และส่งผลให้ครอบครัวทั้งหมดไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

1.3) ครอบครัวยุทธศาสตร์ที่ยากไร้ หมายถึง ครอบครัวยุทธศาสตร์

ที่ยากจน และไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนใดเกิดขึ้น ครอบครัวยุทธศาสตร์นั้นก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนที่สุด และรูปแบบความช่วยเหลือก็ไม่เหมือนกับครอบครัวยุทธศาสตร์ในข้อ 1.1) และ 1.2)

2) การจัดการความเสี่ยงในครอบครัวยุทธศาสตร์

ในการกับความเสี่ยงในครอบครัวยุทธศาสตร์ สามารถ

จำแนกแนวทางการจัดการความเสี่ยงได้ 2 วิธี คือ

2.1) แนวทางการจัดการความเสี่ยงในระดับบุคคล

2.1.1) การออมทรัพย์เป็นแนวทางที่ง่ายที่สุดในการเตรียมจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บป่วย ทุพพลภาพ ประสบอุบัติเหตุ ตกงาน ฯลฯ

2.1.2) การกั๊ยืมเป็นแนวทางต่อมา แต่อาจจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีสินทรัพย์เพียงพอที่จะไปค้ำประกันเงินกู้ยืม

2.1.3) การกระจายแหล่งรายได้ เช่น มีอาชีพหลัก และอาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอแก่การยอมรับความเสี่ยงอันอาจเกิดขึ้น

2.1.4) การแบ่งปันความเสี่ยงของสมาชิกในครอบครัว

2.2) แนวทางการจัดการความเสี่ยงโดยรัฐบาล

บุคคลไม่สามารถจัดการความเสี่ยงได้ หรืออาจทำได้แต่ไม่เพียงพอ โดยเฉพาะครอบครัวยุทธศาสตร์ที่ยากจน ซึ่งไม่สามารถเตรียมการรองรับความเสี่ยงได้ เนื่องจากไม่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะไปลงทุนเพื่อเตรียมการ อีกทั้งความเสี่ยงบางประเภทบุคคลอาจคาดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้ เช่น ภัยธรรมชาติรุนแรง ตัวอย่างแนวทางการจัดการความเสี่ยงที่สามารถกระทำได้โดยสังคม ได้แก่

2.2.1) มาตรการสินเชื่อ: เป็นแนวทางหนึ่งที่สังคมสามารถเข้ามาช่วยเหลือเพื่อให้บุคคลสามารถรักษาระดับการบริโภคหรือมาตรฐานการครองชีพได้ อย่างไรก็ตาม

ตาม มาตรการดังกล่าวจะต้องมีความยั่งยืน เช่น การให้บริการกู้ยืมเงินผ่านทางสถาบันการเงินของ รัฐบาล

2.2.2) การจัดตั้งกลุ่มต่างๆ: บุคคลอาจรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ชุมชนหรือองค์กร เพื่อช่วยเหลือกันในการจัดการความเสี่ยง เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มสินเชื่อเพื่อการผลิต หรือสหกรณ์ ซึ่งอาจมีบริการต่างๆ ให้แก่สมาชิก เช่น บริการด้านเงินกู้และเงินฝาก การอบรม ให้คำแนะนำ

2.2.3) ระบบประกัน: เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้เตรียมการจัดการ กับความเสี่ยงที่มีต่อสุขภาพ อุบัติเหตุ ชีวิตและทรัพย์สินของผู้ประกันตนและครอบครัว รัฐบาล มีบทบาทสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการ ส่งเสริมให้คนป้องกันตนและลดความเสี่ยงด้วยวิธีนี้ ผ่านการ แทรกแซงโดยกำหนดให้มีการประกันแบบสงเคราะห์ด้วยเบี้ยประกันต่ำเพื่อให้ทุกครอบครัวเข้าถึง ระบบประกันนี้ได้

2.2 สถานการณ์และผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

2.2.1 สถานการณ์และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง

2.2.1.1 สถานการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับสถานการณ์ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง สามารถ จำแนกได้เป็น 4 มิติสำคัญ ดังนี้

1) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย ปี 2548-2575 ของ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่า โครงสร้างประชากรเด็กและวัยแรงงาน มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่จำนวนผู้สูงอายุและสัดส่วนประชากรสูงอายุต่อเด็ก 100 คน เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในระหว่างปี 2563-2564 จะเป็นช่วงปีที่มีประชากรผู้สูงอายุเท่าๆ กับ ประชากรเด็ก และหลังจากปี 2564 ประเทศไทยจะมีประชากรผู้สูงอายุมากกว่าเด็กต่อไปเรื่อยๆ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว ทั้งการลดลงของ ประชากรเด็กและวัยแรงงาน และการเพิ่มขึ้นของประชากรผู้สูงอายุ จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของ ครอบครัวและสังคม รูปแบบของการพึ่งพิงกันระหว่างกลุ่มประชากรในช่วงอายุต่างๆ จะเปลี่ยนไป ในแต่ละครอบครัวจะมีสมาชิกวัยแรงงานที่ทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูเด็กและดูแลผู้สูงอายุน้อยลง ด้าน สังคมมีแนวโน้มที่จะประสบกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพและขาดแคลนแรงงาน ดังนั้น เพื่อเตรียมความพร้อมในการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ครอบครัวจึงต้องมีการเตรียมรับมือต่อการ

เปลี่ยนแปลงนี้ โดยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน เตรียมความพร้อมของสมาชิกในครอบครัว ให้มีการวางแผนการใช้ชีวิตในทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวและชุมชนสามารถดูแลปัญหาผู้สูงอายุได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด

2) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโลก และการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจในภูมิภาค โดยเฉพาะการรวมกลุ่มในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบการค้าเสรีของอาเซียนกับจีน ญี่ปุ่น และอินเดีย และการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community) ในปี 2558 ประชากรจาก 10 ประเทศ ซึ่งทำให้ประเทศไทยต้องมีการปรับตัวและเตรียมความพร้อมในหลายด้าน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การศึกษา ทักษะด้านภาษา และทักษะฝีมือแรงงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะส่งผลให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป พื้นที่ทำการเกษตรจะลดน้อยลง มีการนำเครื่องจักรกลเพื่อเป็นเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น ประเทศไทยมีแนวโน้มขาดแคลนแรงงานในภาคการผลิตจากค่านิยมการทำงานและการศึกษาที่เปลี่ยนไป และมีการย้ายถิ่นทั้งของแรงงานในประเทศและระหว่างประเทศมากขึ้น การเปิดประเทศสู่ประชาคมอาเซียนและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรูปแบบ องค์กรประกอบ และสัมพันธภาพของครอบครัว ครอบครัวมีภาระในการเลี้ยงดูและการจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกในครอบครัวเพื่อให้สามารถปรับตัวและแข่งขันได้ นอกจากนั้นการเปิดประเทศสู่ประชาคมอาเซียนอาจจะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอาชีพ และการเคลื่อนย้ายแรงงานของครอบครัว ทำให้สมาชิกครอบครัวต้นทาง โดยเฉพาะเด็กและคนชราถูกทอดทิ้งให้อยู่กันตามลำพังมากขึ้น

3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมสังคมไทยในปัจจุบัน

มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมแบบปัจเจกชนและแยกส่วนมากขึ้น ทำให้คนเห็นแก่ตัวและมีอัตราสูง เชื่อมั่นในตัวเอง ดำรงชีวิตแบบโดดเดี่ยว แยกแยก ใช้ชีวิตตามวิถีสุขนิยม คือมุ่งการบริโภคเพื่อความสุขของตนเท่านั้น สังคมไทยต้องเผชิญกับความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมจริยธรรม เห็นได้จากการที่คนในสังคมมีการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ทั้งการใช้ความรุนแรงในครอบครัวและสังคม การดำรงชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมเมืองส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของสังคมไทย จากสังคมเกษตรกรรมที่มีวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพิง ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน กลายเป็นสังคมที่มีความเป็นบริโภคนิยมและวัตถุนิยมมากขึ้น เป็นสังคมแห่งการแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งสถานะความมั่งคั่ง แนวโน้มของการเข้าสู่โลกแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการเข้าสู่ประชาคมสังคมวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community) จะทำให้ประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีการติดต่อสื่อสารทั้งทางสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติ การเข้ามาของวัฒนธรรมโลกผ่านกระแสโลกาภิวัตน์ และโลกแห่งการสื่อสารไร้สายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมไทยทั้งด้านวิถีชีวิต

ทัศนคติ ความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กระบวนการเรียนรู้ และพฤติกรรมการบริโภค ส่งผลให้มีการมุ่งแสวงหาความสุขและการสร้างอัตลักษณ์ส่วนตัวมากขึ้น มีแนวโน้มสร้างเครือข่ายทางสังคมผ่านโลกไซเบอร์เป็นวัฒนธรรมใหม่ร่วมสมัยในรูปแบบของการรวมกลุ่มของบุคคลที่สนใจเรื่องเดียวกัน ในขณะที่วัฒนธรรมที่บ่งบอกความเป็นไทยไม่สามารถแสดงบทบาทที่ชัดเจน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อสถาบันครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะค่านิยมความเป็นปัจเจก และประกอบกับการดำรงชีวิตประจำวันอย่างรีบเร่ง มีผลต่อระดับความสัมพันธ์ในครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวต่างมีพื้นที่ส่วนตัว ขาดการใช้เวลาร่วมกันในครอบครัว ความสัมพันธ์ที่ไม่แน่นหนา จึงง่ายต่อการนำไปสู่ความแตกแยกของครอบครัว ในขณะที่ชุมชนก็ต่างคนต่างอยู่มากขึ้น สังคมเมืองขาดการปฏิสัมพันธ์กัน การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมสาธารณะลดน้อยลง สถาบันครอบครัวและชุมชนจึงต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้สามารถปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ถาโถมเข้ามา

4) อิทธิพลของสื่อ เทคโนโลยีและสารสนเทศ

สื่อ เทคโนโลยี ข้อมูล ข่าวสารและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนมากขึ้น และมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในสังคม กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสื่อมากที่สุดคือเด็ก เพราะเด็กยังขาดประสบการณ์ ยังไม่รู้จักการแยกแยะ พฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรงจากการเลียนแบบสื่อ สื่อยังทำให้เด็กขาดพัฒนาการทางสังคม ขาดทักษะในการอยู่ร่วมกัน และการปรับตัวในสังคม เพราะหมกมุ่นกับการดูโทรทัศน์หรือเล่นเกม อิทธิพลของการโฆษณาสินค้าในสื่อทำให้เกิดการใช้จ่ายแบบบริโภคนิยม เด็กอ่านหนังสือน้อยลง เพราะให้ความสนใจกับสื่ออื่นมากกว่า ส่งผลกระทบให้เด็กขาดการพัฒนาในเรื่องภาษา และอิทธิพลของสื่อและโฆษณาจะส่งผลให้เด็กๆ รับเอาวัฒนธรรมโดยไม่รู้จักรู้เลือก เช่น การแต่งกาย พฤติกรรม การบริโภค นอกจากนั้นเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยได้สร้างสังคมเสมือนจริง Social Online ซึ่งทำให้คนมีพฤติกรรมที่แปลกแยกจากชีวิตจริงและหมกมุ่นอยู่ในโลกออนไลน์ ซึ่งทำให้สมาชิกในครอบครัวสื่อสารกันน้อยลง สัมพันธภาพในครอบครัวจึงลดลงและเกิดช่องว่างในครอบครัวมากขึ้น ทั้งที่เป็นช่องว่างระหว่างวัยและช่องว่างที่เกิดจากความสามารถในการใช้และการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่งเทคโนโลยีและการสื่อสารสมัยใหม่เป็นช่องทางแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในครอบครัว และระหว่างครอบครัวกับสังคมภายนอก และนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ด้วยตนเองและเป็นประโยชน์ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อประโยชน์ทางสังคม นอกจากนั้นยังมีความสำคัญต่อการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็ง เช่น การส่งเสริมสิทธิของครอบครัว การส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกัน ค่านิยม ทัศนคติ ความเป็นตัวตนของครอบครัวต่อสังคมที่เหมาะสม และทักษะในการแก้ไขปัญหา

ครอบครัว ดังนั้นสังคมจำเป็นต้องสร้าง “ภูมิคุ้มกันข่าวสาร: (Mass Vaccine)” โดยผ่านกลไกของสังคมไม่ว่าจะเป็นนโยบายภาครัฐ การให้การศึกษาในสถาบันการศึกษา การอบรมเลี้ยงดูจากสถาบันครอบครัว การขัดเกลาจากสถาบันศาสนา และการห่วงใยกันจากสถาบันสังคมอื่นๆ

2.2.1.2 ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง

ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวแห่งกลาง สามารถจำแนกได้ 6 มิติ คือ (1) รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลาง (2) คุณลักษณะครอบครัวแห่งกลาง (3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง (4) การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง (5) ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของครอบครัวแห่งกลาง และ (6) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ (1) ครอบครัวข้ามรุ่นที่มีผู้สูงอายุเพียงคนเดียว (Single Grandparent) กล่าวคือ เป็นการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นที่เด็กได้รับการดูแลจากผู้สูงอายุเพียงคนเดียว และ (2) ครอบครัวข้ามรุ่นที่มีผู้สูงอายุสองคน (Couple Grandparent) อันเป็นการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในครอบครัวแห่งกลางที่ประกอบด้วยผู้สูงอายุที่มีสภาพสมรสเป็นสามีและภรรยาและให้การดูแลเด็กที่เป็นหลาน ทั้งนี้ รูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลางทั้งสองรูปแบบได้รับการสนับสนุนทางสังคมและการเข้าถึงทรัพยากรแตกต่างกัน ส่งผลให้การแสดงออกทางพฤติกรรมของการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในมิติบทบาทหน้าที่ครอบครัวแห่งกลาง มิติการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง และมิติการแลกเปลี่ยนทางสังคมในครอบครัวแห่งกลางมีความแตกต่างกัน (วณิชชา ฌรงค์ชัย, 2552)

2) ลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัวคุณลักษณะครอบครัว ได้แก่ อัตราส่วนเพศของสมาชิกในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว อายุเฉลี่ยของปู่ ย่า ตา ยาย อายุเฉลี่ยของเด็ก สถานภาพสมรสของปู่ ย่า ตา ยาย อาชีพของปู่ ย่า ตา ยาย และรายได้รวมของครอบครัว ล้วนไม่มีอิทธิพลต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในครอบครัวแห่งกลาง อย่างไรก็ตาม ครอบครัวแห่งกลางที่มีความเสี่ยงต่อการอยู่อาศัยร่วมกันมีคุณลักษณะครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวแห่งกลางที่มีจำนวนสมาชิกเพียง 2 คน ครอบครัวแห่งกลางที่ปู่ ย่า ตา ยายมีอายุเฉลี่ย 70 ปีขึ้นไปและมีสถานภาพสมรสอยู่คนเดียว ครอบครัวแห่งกลางที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากแรงงานย้ายถิ่น ชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนในระดับต่ำ และครอบครัวแห่งกลางที่ไม่มีทั้งปู่ ย่า ตา ยายและเด็กเป็นกำลังแรงงานสำคัญ ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายในชุมชนได้รับการช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการจากรัฐเพียงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และหรือเบี้ยยังชีพผู้พิการจากองค์การปกครองส่วนตำบล โดยมีปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่ไม่ได้ประกอบอาชีพหลักในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว โดยพ่อแม่ส่วนใหญ่ของเด็กให้ปู่ ย่า ตา

ยายดูแลเด็กตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ปี ด้วยสภาพการเลี้ยงหลานของปู่ย่าตายายที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกาย การให้เวลาในครอบครัวเพราะต้องรับภาระบทบาทหน้าที่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมความเป็นชนบทจึงทำให้ปู่ย่าตายายต้องใช้ความรู้ชุดเดิมในการเลี้ยงดูหลานแบบดั้งเดิมที่เคยเลี้ยงพ่อแม่ของหลาน (วนิชชา ณรงค์ชัย, 2552) นอกจากนี้ ปู่ย่าตายายที่มีอายุมากจะมีความเปราะบางด้านจิตใจสูงกว่าผู้ดูแลอายุน้อย และปู่ย่าตายายในครัวเรือนแห่งกลางที่ร่ำรวยและได้รับเงินส่งกลับสูงจากพ่อแม่ของเด็กจะมีภาวะเปราะบางด้านจิตใจน้อยกว่า (อารี จำปา กลาย และคณะ, 2556)

3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

การสนับสนุนทางสังคมเป็นกลไกทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล เพราะเป็นสิ่งสะท้อนความตั้งใจของผู้ช่วยเหลือที่จะช่วยผู้รับให้ความคาดหวังได้รับการตอบสนอง ดังนั้น การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนจึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลาง ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลาง คือ การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชน ดังนั้น ในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนครอบครัวข้ามรุ่น ชุมชน หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง ควรพิจารณาช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางที่มีคุณลักษณะในกลุ่มเสี่ยงเป็นลำดับต้นๆ ซึ่งหน่วยงานท้องถิ่น เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล ควรเพิ่มมาตรการอันเป็นการสนับสนุนทางสังคมแก่ปู่ย่าตายายและเด็ก อย่างไรก็ตาม หน่วยงานส่วนท้องถิ่นอาจไม่สามารถจะให้การสนับสนุนกับกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งหมด จึงควรมีมาตรการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมคนในชุมชนกันเอง ด้วยการให้ชุมชนจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้มีการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมเพื่อการมีรายได้เสริม ทั้งนี้ชมรมดังกล่าวควรมีบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนทางสังคมให้ปู่ย่าตายายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (วนิชชา ณรงค์ชัย, 2552)

4) การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

การเรียนรู้ของครอบครัวในภาวะยากลำบาก ซึ่งหมายรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ “เสมือนเป็นพ่อแม่” ที่ต้องเลี้ยงดูและให้ความรักต่อหลาน เป็นครอบครัวที่ประสบปัญหาเรื่อง “ช่องว่างระหว่างอายุคนในครอบครัว” เนื่องจากการมีวิถีชีวิตการใช้ชีวิตที่ต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันและความห่างเหินในครอบครัว ดังนั้น การจะส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวได้เรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทันหลายๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการสร้างนักพัฒนาครอบครัวที่ทำหน้าที่เป็นเสมือน “พี่เลี้ยง” หรือ “วิทยากรใกล้ชิดตัว” ที่ช่วยแนะเพิ่มเติมความรู้ให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ได้

ทั้งนี้ แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีหลายแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การเรียนรู้แบบเฉพาะเรื่องเน้นการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของพ่อแม่/ผู้ปกครอง การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้กระบวนการดูแลช่วยเหลือเป็นกลุ่ม (Group Support) การเรียนรู้แบบรวมกลุ่มหรือจากเครือข่าย (Learning Network) และการเรียนรู้โดยการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชน (Knowledge Management) โดยเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละแบบต่างมุ่งเน้นให้ครอบครัวสามารถเรียนรู้และปรับตัวต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของครอบครัวได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมปัจจัยต่างๆ จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของครอบครัว เช่น การมีสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับการเรียนรู้ของครอบครัวยังเป็นประเด็นที่จะช่วยให้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (อุทุมพร อินทจักร, 2553)

5) ความสามารถในการพึ่งพาตนเองของครอบครัวแห่งกลาง

ความสามารถในการพึ่งพาตนเองทั้งทางเศรษฐกิจ ทรัพยากรและการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัว และชุมชนที่จะเป็นพลังให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินเพื่อดูแลครอบครัวของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยมีหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ชีวิตยุคใหม่ที่มีแรงกดดันมากขึ้น รวมทั้งการมีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างควบคู่กับการตระหนักถึงคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง (อุทุมพร อินทจักร, 2553)

6) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐาน ครอบครัว โรงเรียน และชุมชน นับเป็นเรื่องจำเป็นต่อการสนองตอบความต้องการของครอบครัวแห่งกลางในแต่ละท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำงานด้านครอบครัวยังสามารถฟื้นความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยรวมได้ด้วยการทำงานเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนและด้วยการเกื้อหนุนของหน่วยงานภายนอก เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว โดยผลักดันให้เกิดโครงการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชนและครอบครัวในระดับท้องถิ่น กรมฯ ยังควรสนับสนุนให้มีระบบการบริการความรู้สำหรับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับ “พ่อแม่เรียนรู้/ครอบครัวศึกษา” โดยอาจร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ในการจัดหลักสูตร

อบรมเตรียมความพร้อมสำหรับคู่สมรส การมีหลักสูตรครอบครัวศึกษาตั้งแต่อนุบาล และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างครอบครัว (อุทุมพร อินทจักร, 2553)

2.2.2 สถานการณ์ครอบครัวแห่วงกลาง

“สถานการณ์ครอบครัว” หมายถึงข้อมูลของครอบครัวในพื้นที่ที่แสดงถึงโครงสร้าง หน้าที่ และคุณภาพชีวิตสมาชิกในครอบครัว โดยข้อมูลสถานการณ์ครอบครัวจะเป็นตัวสะท้อนตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของการอยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การศึกษา สุขภาพ พฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมต่างๆ อันจะกระทบต่อการทำหน้าที่ และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว (วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์, 2556) การประเมิน “สถานการณ์ครอบครัวแห่วงกลาง” มีความสำคัญอย่างยิ่งทั้งระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับหน่วยงาน/องค์กรที่ต้องทำงานรับผิดชอบกับบริบทของการพัฒนาครอบครัว รวมไปถึงระดับชาติ ซึ่งในปัจจุบันรูปแบบการอยู่อาศัยมีความหลากหลายมากขึ้น ในจำนวนนี้ ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กและผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันมีนัยสำคัญทางนโยบาย และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงเวลาประมาณสิบปีที่ผ่านมา และอาจเป็นไปได้ที่ครอบครัวประเภทนี้จะทวีจำนวนมากขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกับที่เป็นอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ปัจจุบัน ดังจะเห็นว่าในช่วงหลายทศวรรษของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม นอกจากจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและขนาดครัวเรือนเล็กลงมาแล้ว ลักษณะของครัวเรือนไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนแห่วงกลาง (อรทัย ปราโมทย์ และปัทมา, 2553) ทั้งนี้ ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นครอบครัวที่พบมากในชนบทเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมทำให้หนุ่มสาววัยแรงงานต้องอพยพไปหางานทำในเมืองใหญ่ ด้วยต้องทำงานสร้างฐานะของครอบครัวจึงไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูกด้วยตนเอง จึงต้องส่งลูกไปให้ปู่ ย่า ตา ยายของเด็กเลี้ยงดูแทน ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นนอกจากต้องเลี้ยงดูหลานแล้ว อาจต้องหาเลี้ยงครอบครัวด้วย ซึ่งพ่อแม่เด็กอาจไม่ได้ส่งค่าเลี้ยงดูหรือขาดการติดต่อไป ครอบครัวแห่วงกลางหรือครอบครัวข้ามรุ่น นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของครอบครัวซึ่งมีผู้สูงอายุทำหน้าที่พ่อแม่ให้เด็ก แต่ผู้สูงอายุมักวิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยของตนเอง อีกทั้งไม่แน่ใจว่าถ้าตนเสียชีวิตไปแล้วใครจะเลี้ยงดูหลานต่อไป ดังนั้น การเลี้ยงดูเด็กของผู้สูงอายุในครอบครัวแห่วงกลางจึงเต็มไปด้วยความวิตกกังวล บางครั้งตามใจมากเกินไป ไม่คงเส้นคงวา อายุที่แตกต่างกันมากอาจทำให้ปู่ ย่า ตา ยายไม่เข้าใจความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของเด็กได้ดีเท่าพ่อแม่ อีกทั้งการที่พ่อแม่ไม่ได้อยู่เลี้ยงดูเด็ก อาจทำให้เด็กรู้สึกไม่มั่นคงทางใจและสงสัยในคุณค่าของตนเอง เด็กที่เติบโตมาจากการเลี้ยงดูโดยของปู่ ย่า ตา ยาย จึงมักจะประสบปัญหาทางอารมณ์ได้มาก (อุมาพร ตรังคสมบัติ, 2554) ขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้

พักผ่อน ต้องรับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลก็อ่อน
เช่นกัน (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557)

2.2.2.1 สถานการณ์ของครอบครัวแห่งกลางในต่างประเทศ

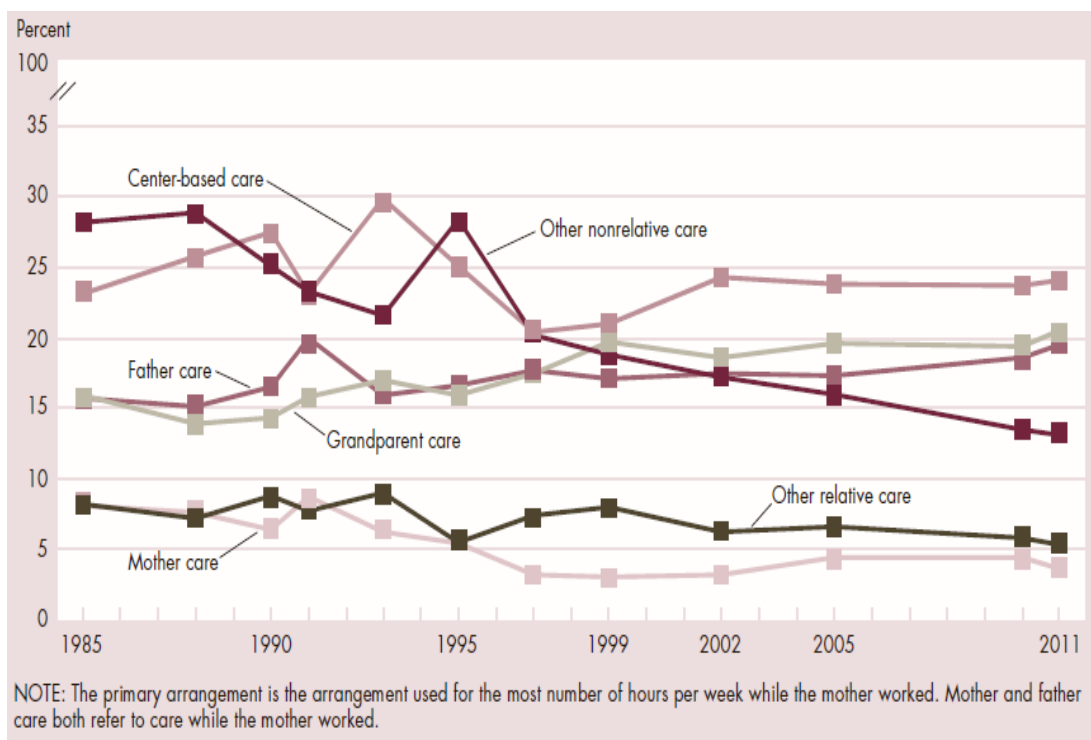
Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics (2556)
ระบุว่าในปี 2555 มีเด็กในสหรัฐอเมริกาที่มีอายุระหว่าง 0-17 ปี ร้อยละ 64 อาศัยกับพ่อแม่ที่สมรส
โดยมีเด็กในอเมริกาจำนวน 2.6 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 4 ของเด็กอายุ 0-14 ปีทั้งหมด ไม่ได้
อาศัยอยู่กับพ่อแม่ และในจำนวนนี้ เด็กประมาณ 1.5 ล้านคน (ร้อยละ 55) อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา
ยาย ซึ่งมีปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูแลแบบเต็มเวลาในสหรัฐอเมริกาที่มีอายุ 30-59 ปี จำนวน
1,790,104 คน และที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 33 หรือจำนวน 895,721 คน โดยใน
ระหว่างปี 2551-2554 มีเด็กในสหรัฐอเมริกานอาศัยในครัวเรือนที่ปู่ ย่า ตา ยายเป็นหัวหน้าครัวเรือน
เพิ่มสูงถึง 5.2 ล้านคน หรือคิดเป็นประมาณ ร้อยละ 7 ของเด็กทั้งหมดในสหรัฐอเมริกา ในจำนวนนี้
เป็นเด็กที่ ปู่ ย่า ตา ยายต้องเป็นผู้รับผิดชอบเลี้ยงดูประมาณ 2.8 ล้านคน (ระหว่างปี 2551-
2554 เพิ่มขึ้นจำนวน 255,000 คน) ดังตารางที่ 2.11

ตารางที่ 2.11 แสดงการเปรียบเทียบจำนวนเด็กที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนของปู่ ย่า ตา ยาย
และเด็กที่ปู่ ย่า ตา ยายเป็นผู้เลี้ยงดู ระหว่างปี พ.ศ. 2548-2553

ปี 2548-2550				ปี 2551-2553			
เด็กอาศัยอยู่ในครัวเรือน ของปู่ ย่า ตา ยาย		เด็กที่ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้เลี้ยงดู		เด็กอาศัยอยู่ใน ครัวเรือนของปู่ ย่า ตา ยาย		เด็กที่ ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้เลี้ยงดู	
จำนวนเด็ก	ร้อยละ	จำนวนเด็ก	ร้อยละ	จำนวนเด็ก	ร้อยละ	จำนวนเด็ก	ร้อยละ
4,651,000	6.3	2,548,000	3.5	5,188,000	7.0	2,803,000	3.8

ที่มา: Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics , 2556

ข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2538-2554 (Federal Interagency Forum
on Child and Family Statistics, 2013) แสดงให้เห็นว่า มีเด็กอายุ 0-4 ปีที่มารดาทำงานนอกบ้าน
มีแนวโน้มที่เด็กจะได้รับการเลี้ยงดูจาก ปู่ ย่า ตา ยาย มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ดังแสดงในแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 การเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอายุ 0-4 ปี ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี 2538-2554

ที่มา: Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics was founded, 2013: 6

สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางของแคนาดา มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยในปี 2554 มีเด็กอายุไม่เกิน 14 ปี ที่อยู่ในครอบครัวที่มีปู่ ย่า ตา ยาย จำนวน 269,315 คน หรือคิดเป็น ร้อยละ 4.8 ของเด็กในกลุ่มอายุดังกล่าว ทั้งนี้มีเด็กอายุไม่เกิน 14 ปี ที่อยู่ในครอบครัวแห่งกลางคือ อาศัยอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย โดยพ่อแม่ไม่ได้อาศัยอยู่ด้วย จำนวน 30,005 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.5 ของเด็กในกลุ่มอายุดังกล่าว ดังตารางที่ 2.12 ในจำนวนนี้ ร้อยละ 42.2 อาศัยอยู่กับปู่ หรือ ย่า หรือ ตา หรือ ยายเพียงคนเดียว ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายต้องรับบทบาทแทนพ่อแม่ของเด็กในเรื่องการดูแลครอบครัว การเงิน ทรัพยากรต่างๆ รวมทั้งในด้านอารมณ์จิตใจด้วย

ตารางที่ 2.12 ประชากรอายุไม่เกิน 14 ปี ในครอบครัวของแคนาดา จำแนกตาม ปี พ.ศ.

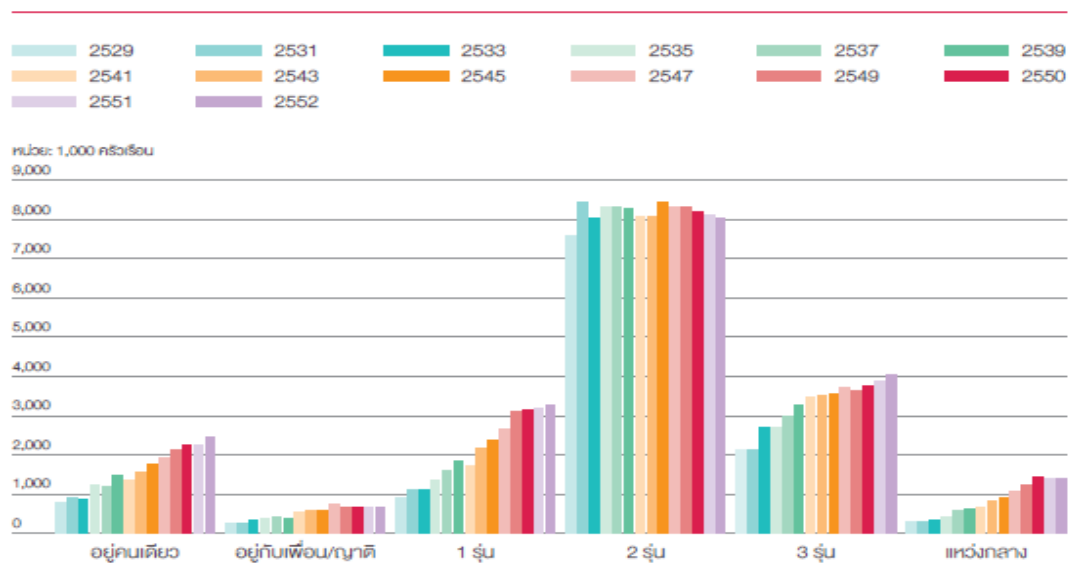
เด็กในครอบครัว	2544		2549		2554	
	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เด็กในครอบครัว	5,723,245	100	5,625,300	100	5,587,160	100
เด็กที่มีปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัว	190,920	3.3	2,210,105	3.8	2,269,315	4.8
เด็กในครอบครัวแห่งกลาง	25,245	0.4	228,190	0.5	330,005	0.5
เด็กที่อาศัยอยู่กับญาติ	44,925	0.8	247,975	0.9	446,940	0.8
เด็กที่อยู่ในครอบครัวอุปถัมภ์	..				229,590	0.5

ที่มา: Statistics Canada, censuses of population, 2001 to 2011

2.2.2.2 สถานการณ์ของครอบครัวแห่งกลางของประเทศไทย

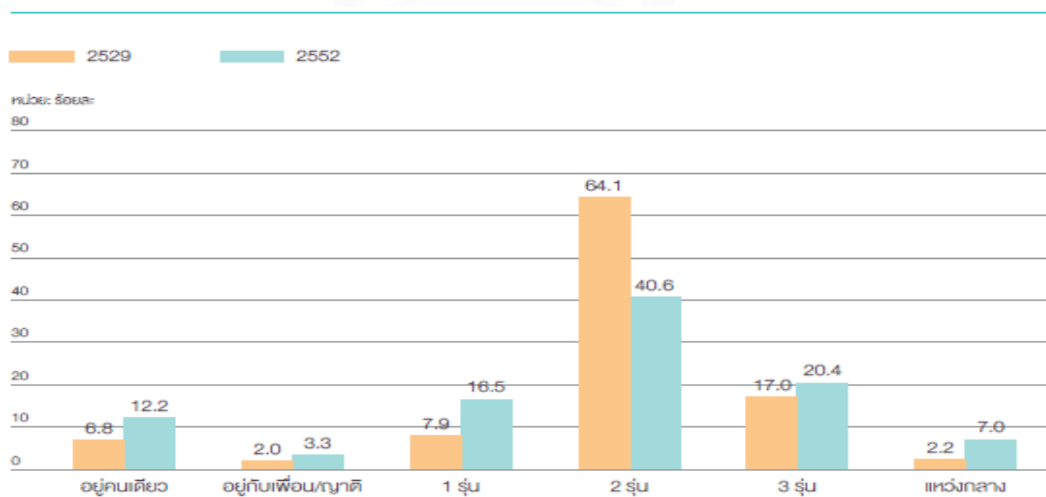
2.2.2.2.1 แนวโน้มของครอบครัวแห่งกลาง

ผลจากการพัฒนาประเทศไทย ทำให้วิถีชีวิตของคนไทย กลายเป็นวิถีชีวิตของสังคมทุนนิยมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลกระทบต่อสถาบันทางสังคมที่มีหน่วยเล็กที่สุดและสำคัญที่สุดสถาบันหนึ่ง ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา มีจำนวนครัวเรือนไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากประมาณ 11.9 ล้านครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2529 เป็น 19.8 ล้านครัวเรือนในปี พ.ศ. 2552 หรือเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 2 ต่อปี (แผนภาพที่ 2.4) การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ครอบครัวไทย ได้แก่ ครอบครัวที่พ่อ-แม่-ลูกอยู่ด้วยกันมีน้อยลง แต่ครอบครัวแบบไม่มีบุตร อยู่คนเดียว และเด็กอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายมีสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวไทยจากการเป็นครอบครัวขยายที่มีสมาชิกอยู่กัน 3 รุ่นหรือมากกว่า กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวที่มีรูปแบบการอยู่อาศัยที่ความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเพิ่มจำนวนของครอบครัวแห่งกลาง หรือ ครอบครัวข้ามรุ่น (skipped-generation families) ที่มีเฉพาะคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายกับรุ่นหลาน ในวัยเด็ก ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสำรวจโครงสร้างประชากรประเทศไทยปี 2551 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ที่พบว่า มีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.7 ทำให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 58.3 ยังอาศัยอยู่กับลูกหลานในครอบครัวขยาย ส่วนร้อยละ 31.0 อยู่ในครอบครัวเดี่ยว คือ อยู่กับสามี ภรรยาและลูก ร้อยละ 7.5 อาศัยอยู่คนเดียวตามลำพัง ขณะที่อีกร้อยละ 3.2 ทำหน้าที่เลี้ยงหลาน โดยรุ่นลูก (พ่อ แม่ของหลาน) ย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่นและไม่ได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกับในครอบครัวเดียวกัน การอยู่อาศัยในรูปแบบใหม่นี้เป็นปรากฏการณ์ที่มีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นอย่างน่าสังเกตในปัจจุบัน (ชาย โปธิสิตา, 2552)

แผนภาพที่ 2.4 แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวนครอบครัวแต่ละประเภท ระหว่างปี 2525-2552
ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ อ้างถึงใน มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, 2556

ในหลายช่วงศตวรรษของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย พบว่า นอกจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างมาก และขนาดครัวเรือนเล็กลงมากแล้ว ลักษณะของครัวเรือนไทยยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เช่น การเพิ่มขึ้นของครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือน 1 รุ่น และครัวเรือนแหว่งกลาง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีผลต่อสถานะความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว (แผนภาพที่ 2.5)

แผนภาพที่ 2.5 สัดส่วนครัวเรือนไทยจำแนกตามประเภทครอบครัว เปรียบเทียบปี 2529 กับปี 2552
ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อ้างถึงใน มิ่งสรรพ์ ขาวสะอาด, 2556

ปัจจุบันมีครอบครัวแห่งกลางมากกว่า 400,000 ครอบครัว หรือคิดเป็นร้อยละ 2 ของครัวเรือนทั้งหมดในประเทศไทย และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ นั้นหมายความว่ามียุวกิจจำนวนมากถึง 1.24 ล้านคนในประเทศไทยที่ปัจจุบันอาศัยอยู่ในครอบครัวแห่งกลางดังกล่าวนี้ ทั้งนี้ แม้ว่าครอบครัวแห่งกลางจะพบได้มากกว่าในพื้นที่ชนบท แต่ในเขตเมืองก็มีครอบครัวลักษณะนี้เพิ่มมากขึ้นด้วยเช่นกัน จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตามจำนวนครัวเรือน (จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 19.5 ล้านครัวเรือน ในปี 2556) ดังตารางที่ 2.13 และ จำแนกตามจำนวนประชากร (จำนวนประชากรทั้งหมด 67.5 ล้านคนในปี 2556) ดังตารางที่ 2.14

ตารางที่ 2.13 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตามจำนวนครัวเรือน

ปี พ.ศ.	จำนวนของครอบครัวแห่งกลาง (ครัวเรือน)	ร้อยละของ ครอบครัวแห่งกลาง	ร้อยละของครอบครัวแห่ง กลางในพื้นที่ชนบท
2530	107,494	0.95	86.0
2540	168,396	0.01	98.8
2550	359,092	1.97	83.4
2556	405,615	2.07	76.1

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2530-2556 อ้างถึงใน คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเอม และรัตนภรณ์ ตั้งธนะเศรษฐ์, 2559

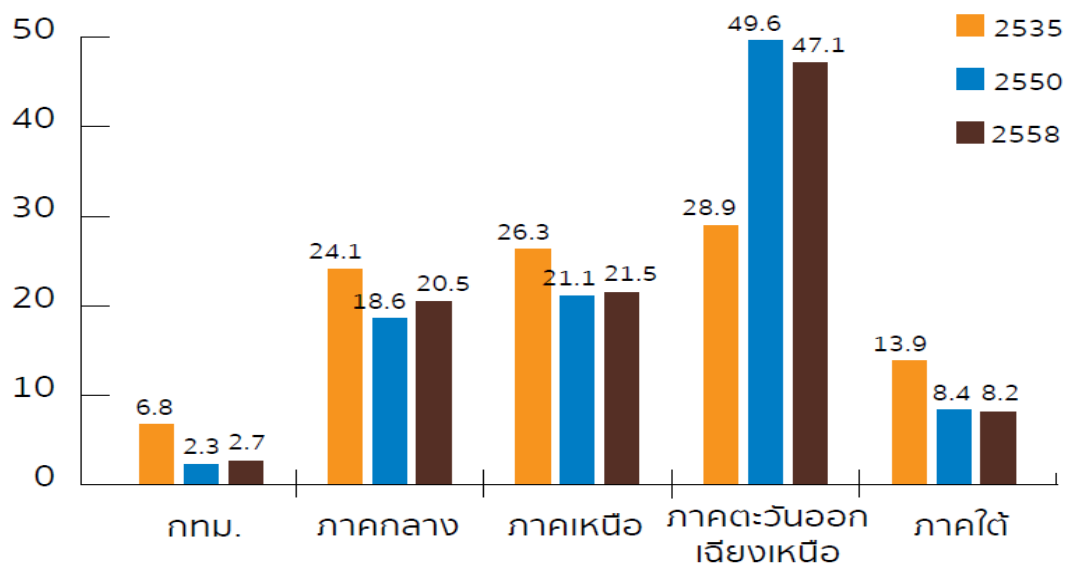
ตารางที่ 2.14 จำนวนและสัดส่วนของครอบครัวแห่งกลาง ปี พ.ศ. 2530-2556 จำแนกตามจำนวนประชากร

ปี พ.ศ.	จำนวนประชากรวัยเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง (คน)	ร้อยละของ ประชากรวัยเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	ร้อยละของประชากรวัยเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง ในพื้นที่ชนบท
2530	353,250	0.7	85.1
2540	598,932	1.0	85.1
2550	1,224,758	1.7	75.8
2556	1,241,635	1.8	75.5

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2530-2556 อ้างถึงใน คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559

อย่างไรก็ตาม คาสปาร์ พิค และคณะ (2559) ได้เสนอความเห็นในรายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 ซึ่งจัดทำโดยกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่า ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา จำนวนครอบครัวหัวกลางมีแนวโน้มคงที่ไม่เพิ่มขึ้นมากแบบในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งอาจบ่งชี้ได้ว่า (1) มีพ่อแม่ย้ายถิ่นจำนวนมากขึ้นที่สามารถนำบุตรติดตามไปอยู่อาศัยด้วยเมื่อตนย้ายถิ่น ซึ่งอาจเป็นข้อบ่งชี้ที่สะท้อนให้เห็นว่าผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองรายใหม่ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีมาตรฐานการครองชีพและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าเดิม (2) มีพ่อแม่จำนวนมากขึ้นที่พาบุตรที่โตแล้วไปอาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ ทั้งนี้เกิดจากการมีรายได้เพิ่มขึ้น และการเป็นเด็กโตทำให้ความต้องการดูแลเด็กหลัง เลิกเรียนน้อยลง นอกจากนี้ในเมืองให้โอกาสทางการศึกษาแก่บุตรที่ดีกว่า การพาบุตรที่โตแล้วไปอยู่ด้วยกับพ่อแม่ในเมืองยังเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระของปู่ตายายที่จะต้องรับภาระดูแลหลานที่เป็นวัยรุ่น (3) ในช่วงที่ผ่านมาผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองจำนวนมากขึ้นเป็นผู้ที่ไม่มีบุตรหรือมีบุตรจำนวนน้อย (4) ผู้ย้ายถิ่นเข้าสู่เมืองน้อยมีแนวโน้มลดลง ซึ่งอาจสะท้อนให้เห็นว่ามีโอกาสทำงานใกล้ถิ่นที่อยู่อาศัยมากขึ้น (5) จำนวนผู้ย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองด้วยกันแบบคู่สามีภรรยา มีน้อยลง แต่เป็นลักษณะของครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่พ่อหรือแม่อาศัยอยู่กับลูกในขณะที่อีกคนหนึ่งไปทำงานหาเงินในเขตเมือง

ครอบครัวหัวกลางกระจายอยู่ในทุกภูมิภาค แต่ตัวเลขจำนวนของครอบครัวรูปแบบนี้ก็ได้เท่ากันในทุกพื้นที่ทั่วประเทศ ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวหัวกลางในสัดส่วนสูงที่สุด (ร้อยละ 47.1) ซึ่งสะท้อนให้เห็นรูปแบบการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองที่เกิดขึ้นมานานแล้วของประชากรจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีโอกาสทางเศรษฐกิจน้อยกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพมหานครและภาคกลาง นอกจากนี้ ทั้งในกรุงเทพมหานครและภาคใต้แสดงให้เห็นว่าการลดลงของครอบครัวประเภทนี้ ส่วนในภาคเหนือและภาคกลางนั้น สัดส่วนของครอบครัวประเภทนี้ค่อนข้างคงที่ ตามแผนภาพที่ 2.6

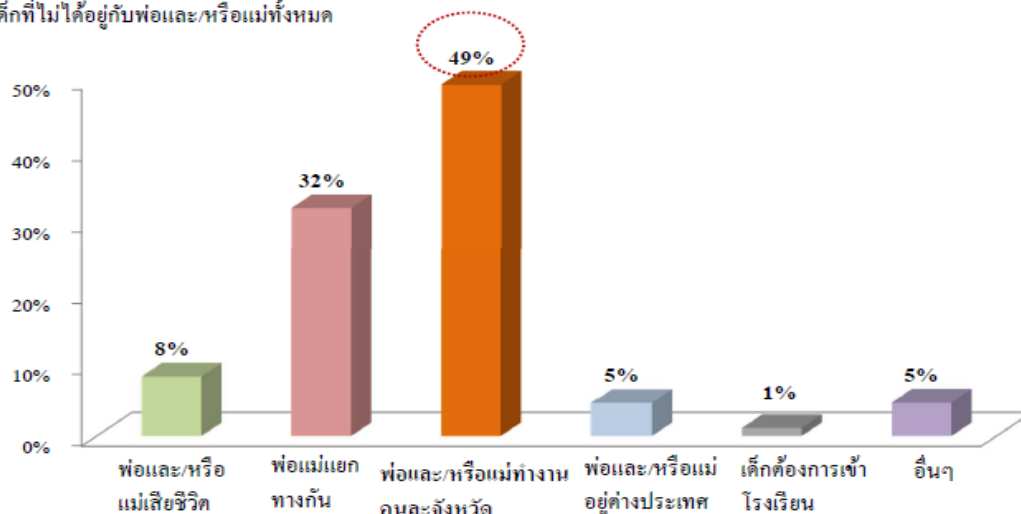
แผนภาพที่ 2.6 แนวโน้มของครัวเรือนแห่งกลางจำแนกตามภูมิภาค ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2556

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, การสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3

อ้างอิงใน คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559

เด็กในครัวเรือนที่ยากจนมีโอกาสได้อยู่กับพ่อแม่ น้อยกว่าเด็กในครัวเรือนที่ไม่ยากจนโดยตัวเลขโอกาสที่เด็กครัวเรือนยากจนจะได้อยู่ร่วมกับพ่อแม่ปรับลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 62 ในปี 2549 ลงเหลือเพียงร้อยละ 55 ในปี 2552 สำหรับกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ได้พักอาศัยกับพ่อแม่ พบว่าอีกร้อยละ 28 จะต้องอยู่กับญาติ ซึ่งช่องว่างความแตกต่างค่อนข้างชัดเจนหากเทียบกับเด็กจากครัวเรือนที่ไม่ยากจน ซึ่งมีโอกาสถึงร้อยละ 63 ที่เด็กจะได้อยู่กับพ่อแม่พร้อมหน้ากัน (แผนภาพที่ 2.7) แสดงให้เห็นถึงสาเหตุที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและ/หรือแม่ว่าส่วนใหญ่เนื่องจากพ่อแม่มีภาระการทำงานอยู่คนละจังหวัด (ร้อยละ 49) รองลงมาคือพ่อแม่แยกทางกัน (ร้อยละ 32) และพ่อหรือแม่เสียชีวิต (ร้อยละ 8) การที่เด็กอาศัยอยู่ในชนบทกับปู่ ย่า ตา ยายน่าจะเป็นการดีเพราะอย่างน้อยที่สุดจะมีคนคอยดูแล ไม่ปล่อยให้เด็กอยู่บ้านเพียงลำพังหากพ่อแม่ไปทำงาน หรือการอาศัยในชนบทน่าจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีกว่า แต่ในอีกแง่หนึ่งการที่เด็กไม่อยู่กับพ่อแม่ก็จะทำให้มีปัญหาด้านความอบอุ่น ขาดคนคอยดูแลเรื่องการเรียนหนังสือ โดยเฉพาะกรณีที่ปู่ย่าตายายไม่รู้หนังสือ

พ่อแม่ที่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่/หรือแม่ทั้งหมด

แผนภาพที่ 2.7 แสดงสาเหตุที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อแม่/หรือในภาพรวมของประเทศไทย ปี 2552

ที่มา: ข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

อ้างถึงใน วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, 2554

อย่างไรก็ตาม ครอบครัวแห่งกลางที่มีความเสี่ยงต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในระดับต่ำมีคุณลักษณะครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวแห่งกลางที่มีจำนวนสมาชิกเพียง 2 คน ครอบครัวแห่งกลางที่ปู่ย่าตายายมีอายุเฉลี่ย 70 ปีขึ้นไป และมีสถานภาพสมรสอยู่คนเดียว ครอบครัวแห่งกลางที่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากพ่อแม่ของเด็กแรงงานย้ายถิ่น ชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนในระดับต่ำ และครอบครัวแห่งกลางที่ไม่มีทั้งปู่ ย่า ตา ยายและเด็กเป็นกำลังแรงงานสำคัญ ครอบครัวแห่งกลางที่มี ปู่ ย่า ตา ยายเพียงคนเดียวขาดการได้รับการสนับสนุนทางสังคม ตลอดจนได้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างจำกัดเมื่อเทียบกับครอบครัวข้ามรุ่นที่มีปู่ย่าตายายอยู่เป็นคู่ ปู่ ย่า ตา ยายในชุมชนได้รับการช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการจากรัฐเพียงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือหากสมาชิกในครอบครัวมีความผิดปกติทางร่างกายหรือทางสมองก็ได้รับสวัสดิการจากเบี้ยยังชีพผู้พิการเพิ่มอีกส่วนจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมากถึงร้อยละ 39.7 ไม่ได้ประกอบอาชีพหลักในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้ให้ปู่ ย่า ตา ยายดูแลเด็กตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ปี ด้วยสภาพการเลี้ยงหลานของปู่ ย่า ตา ยายที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกาย การให้เวลาในครอบครัว เพราะต้องรับภาระบทบาทหน้าที่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมความเป็นชนบทที่ทำให้ต้องใช้ความรู้ชุดเดิมในการเลี้ยงดูแบบดั้งเดิมที่เคยเลี้ยงพ่อแม่ของเด็กเหล่านั้น (วณิชชา ฌรงค์ชัย, 2552)

2.2.2.2 สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง

จากการสำรวจการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2530-2556 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า กว่าร้อยละ 80 ของหัวหน้าครอบครัวแห่งกลางเป็นผู้สูงอายุที่มีวัยมากกว่า 60 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นหญิง ประมาณร้อยละ 37 ของผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ในประเทศไทย ได้รับเงินที่ส่งจากบุตรของตนเองเป็นแหล่งรายได้หลัก และอีกร้อยละ 34 ยังคงทำงานหารายได้เลี้ยงชีพด้วยตนเอง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2557) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ว่า เกือบครึ่งหนึ่งของหัวหน้าครอบครัวข้ามรุ่นยังคงทำงาน ขณะที่ประมาณ 1 ใน 3 ไม่สามารถทำงานได้แล้ว เนื่องจากอายุมาก หัวหน้าครัวเรือนในพื้นที่ชนบทที่ต้องดูแลรับผิดชอบงานบ้านแต่ไม่ได้รับค่าจ้าง มีสัดส่วนที่สูงขึ้น ทั้งนี้ ชายและหญิงในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรม โดยเกือบ 1 ใน 10 ของครอบครัวแห่งกลางในเขตเมืองไม่สามารถทำงานได้เนื่องจากความเจ็บป่วยหรือความพิการซึ่งมากกว่าในชนบทถึงสามเท่า นอกจากนี้ ยังมีผู้สูงอายุที่สุขภาพไม่แข็งแรงอีกเป็นจำนวนมาก จากข้อมูลการสำรวจประชากรสูงอายุ พ.ศ. 2557 ประมาณร้อยละ 15 ของผู้ที่มีอายุมากกว่า 60 ปี มีเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุรายเดือน (600-1,000 บาท ขึ้นอยู่กับอายุ) เป็นแหล่งรายได้หลัก ข้อมูลจากการสำรวจเดียวกันนี้ยังชี้ให้เห็นว่า ร้อยละ 13.9 และร้อยละ 2.1 ของผู้สูงอายुरายงานว่าตนเองมีสุขภาพ “อ่อนแอ” หรือ “อ่อนแอมาก” ยิ่งไปกว่านั้นแล้ว ยังมีครอบครัวแห่งกลางบางครอบครัวที่สตรีสูงอายุที่ไม่เพียงแต่ต้องดูแลหลานเท่านั้น หากยังต้องดูแลสามีที่เจ็บป่วยอีกด้วย (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559)

ครอบครัวแห่งกลางโดยทั่วไปจะมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าครัวเรือนที่เด็กและพ่อแม่อยู่ด้วยกัน (อารี จำปากลาย, 2552) แม้ว่าพ่อแม่จะส่งเงินกลับเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็ก แต่การสนับสนุนนี้อาจไม่เพียงพอหรือไม่สม่ำเสมอ ทำให้ครอบครัวแห่งกลางมีชีวิตอยู่ในสภาพอ่อนแอ เมื่อรายได้ไม่พอกับค่าใช้จ่าย ปู่ ย่า ตา ยายจึงต้องกลายเป็นแหล่งรายได้หลัก ซึ่งหมายความว่า ปู่ ย่า ตา ยายในวัยชราอาจถูกผลักดันให้ต้องกลับไปทำงาน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าร้อยละ 43.5 ของปู่ ย่า ตา ยายในวัยชราที่อาศัยอยู่ในครอบครัวแห่งกลางยังต้องทำงานเพื่อตอบสนองความต้องการของบุตรหลาน ทั้งนี้เมื่อปี พ.ศ. 2555 ประมาณ 1 ใน 5 ของผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางมีรายได้ครัวเรือนต่อหัวต่ำกว่าเส้นความยากจน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) ซึ่งอาจมีผลกระทบร้ายแรงต่อพัฒนาการของหลานที่อยู่ในวัยเรียน ครอบครัวแห่งกลางใช้จ่ายโดยเฉลี่ยประมาณ 12,058 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน โดยแบ่งเป็นค่าใช้จ่ายด้านที่อยู่อาศัย 2,424 บาท ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ 116 บาท และค่าอาหาร 5,402 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556) ทั้งนี้เป็นเพราะระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าของประเทศไทย ทำให้ครอบครัวแห่งกลาง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกผู้สูงอายุได้รับการแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในการดูแลและรักษาสุขภาพยามเจ็บไข้ได้ป่วย กระนั้นภาระทางการเงินก็ยังคงสูงอยู่ ผู้สูงอายุซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงพึ่งพิงเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายुरาย

เดือนเป็นหลัก จากสถิติแสดงให้เห็นว่าเกือบร้อยละ 90 ของครอบครัวแห่งกลางมีหัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้หญิงในวัยผู้ใหญ่หรือวัยชราที่ไม่มีคู่ชีวิตอยู่ด้วย (เนื่องจากเสียชีวิตไปก่อน) ถึงแม้ข้อมูลนี้จะดูเหมือนว่าไม่ได้สร้างความแตกต่างอย่างใดต่อสถานะยากจน แต่ก็สามารถทำให้เกิดความเครียดเพิ่มเติมได้ โดยเฉพาะต่อย่าหรือยายเลี้ยงเดี่ยว เพราะมีแนวโน้มว่าหญิงสูงอายุโดยเฉพาะในพื้นที่นอกเขตเทศบาลมีช่องทางการเงินและโอกาสทางเศรษฐกิจที่จำกัดอยู่แล้ว (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่จะให้การสนับสนุนการย้ายถิ่นของสมาชิกวัยแรงงาน โดยคาดหวังว่าการไปทำงานนอกชุมชนของแรงงานจะมีรายได้สำหรับใช้จ่ายในครัวเรือนและเก็บออมเพื่อสร้างฐานะทางสังคมและความมั่นคงให้กับครอบครัวได้ แม้อาจส่งผลกระทบต่อสภาพการดำเนินชีวิตของตนและเด็กก็ตาม แต่ภายหลังเมื่อสมาชิกวัยแรงงานย้ายถิ่นไปทำงานแล้วกลับพบว่าครอบครัวผู้ย้ายถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการแลกเปลี่ยนไม่เป็นดังความคาดหวัง เช่น การส่งเงินกลับไม่สม่ำเสมอ การไม่กลับมาเป็นกำลังเสริมในงานภาคเกษตรกรรมของแรงงาน การไม่ช่วยเหลือหรือไม่แลกเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ในครอบครัวแห่งกลางกรณีที่สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย (วณิชชา ฌรงค์ชัย, 2552)

2.2.2.2.3 พัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม

ครอบครัวแห่งกลางมีโอกาสเกิดความขัดแย้งและความเครียดได้มาก การไม่มีรุ่นพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วยอาจมีผลกระทบเชิงลบในระยะยาวต่อความผูกพันระหว่างพ่อแม่และลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเด็กเล็ก ที่ผลกระทบเชิงลบอาจเกิดขึ้นได้เมื่อพวกเขาเติบโตขึ้นไปเป็นผู้ใหญ่เมื่อถึงเวลาที่เด็กเหล่านี้ต้องให้การดูแลและสนับสนุนพ่อแม่วัยชรา นอกจากนี้ยังมีผลต่อวัยรุ่นโดยเฉพาะอีกด้วย เนื่องจากเด็กอาจมีความคาดหวังว่าพ่อแม่ที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ในที่สุดแล้วจะกลับมาพาพวกเขาไปอยู่ในเมืองด้วย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อแรงจูงใจทางการศึกษาของเด็ก (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) ทั้งนี้ มีแนวโน้มว่าพ่อแม่ที่ย้ายถิ่นมีโอกาสพบหน้าบุตรของตนไม่บ่อยนัก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาสายใยผูกพันในครอบครัวให้แน่นแฟ้น ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทมักไม่ค่อยได้ติดตามข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเด็กและวัยรุ่นที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นผลให้ปู่ ย่า ตา ยายอาจประสบกับความท้าทายในการเลี้ยงดูเด็กในโลกที่ทันสมัยมากขึ้น และมักพบว่า ปู่ ย่า ตา ยายต้องเผชิญกับความเครียดเนื่องจากความต้องการ ความคาดหวัง และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลานเข้าสู่วัยรุ่น (Darawuttimaprakorn & Punpuing, 2010) นอกจากจะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์แล้ว ภาระทางการเงินในการเลี้ยงดูบุตรหลานนั้นอาจมีผลกระทบต่อระดับความเครียดของปู่ ย่า ตา ยายได้ ในความเป็นจริงนั้น ใ้ว่าปู่ ย่า ตา ยายทุกคนจะเป็นผู้สูงอายุ เพราะด้วยเหตุที่จำนวนแม่วัยรุ่นเพิ่มสูงขึ้น จึงมีปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากยังอยู่ในช่วงอายุ 40 หรือ 50 ปี ความเครียดที่เพิ่มมากขึ้นจากการที่สลับสับเปลี่ยนการใช้เวลาของตนเองระหว่างความจำเป็นที่จะต้องเลี้ยงหลานกับการดูแลหน้าที่การ

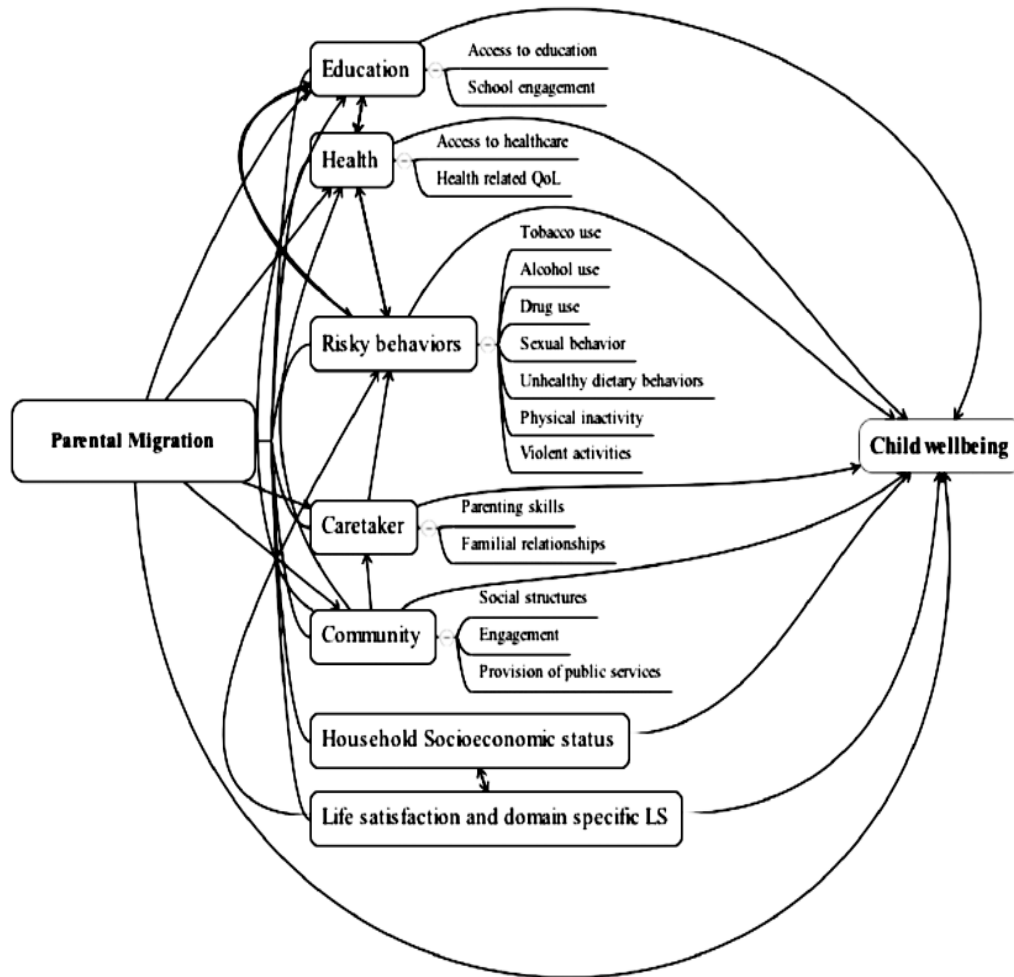
งานของตนเองนั้นอาจก่อให้เกิดภาวะเหน็ดเหนื่อยทางด้านอารมณ์และจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับย่าหรือยาย (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559)

โดยสรุป ครอบครัวแห่งกลางทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศมีแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้น โดยเฉพาะในประเทศไทย พบสถานการณ์ที่เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้ง และปล่อยปละละเลยให้อยู่ตามลำพัง ซึ่งเห็นได้ชัดจากปรากฏการณ์ผู้สูงอายุจำนวนมากในชนบทของประเทศไทยถูกทอดทิ้งให้รับภาระเลี้ยงดูหลาน โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวนครอบครัวแห่งกลางที่เพิ่มขึ้นนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและความลำบากทางเศรษฐกิจ พ่อแม่เกิดแรงจูงใจที่จะปล่อยให้บุตรอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย เพราะการทำเช่นนี้น่าจะทำให้เด็กได้อยู่ในบ้านที่มั่นคงและปลอดภัยในระหว่างที่ตนเองย้ายถิ่นเข้าไปทำงานทำในเมือง แม้ครอบครัวแห่งกลางจะเป็นทางออกหนึ่งในการแก้ปัญหาเพื่อรองรับความต้องการทางเศรษฐกิจของครอบครัว แต่ก็มีแนวโน้มว่าจะเป็นทางออกที่ไม่ยั่งยืน เพราะมีการศึกษาที่แสดงให้เห็นแล้วว่า การเป็นครอบครัวแห่งกลางอาจมีผลเชิงลบต่อสภาพความอยู่ดีมีสุขทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจของทั้งเด็กและปู่ ย่า ตา ยาย อีกทั้งพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กไทยที่ล้าหลังอยู่แล้วนี่้อาจลดต่ำลงอีก อันเป็นผลมาจากการที่ไม่มีพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วย นอกจากนั้นเด็กยังมีแนวโน้มที่จะรับเอาพฤติกรรมเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้น

2.2.3 ผลกระทบจากการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

การมองผลกระทบต่อเด็ก และปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้ดูแลเด็กในครอบครัวแห่งกลาง มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพิจารณาผ่านทางกลไกหลายๆ อย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการออกแบบนโยบายสาธารณะที่ต้องการลดผลกระทบในทางลบของการเป็นครอบครัวแห่งกลางให้มากที่สุด และการเพิ่มพลังให้ข้อดีของการเป็นครอบครัวแห่งกลางเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรมีความเข้าใจในกลไกสาเหตุต่างๆ ที่คนแต่ละกลุ่มได้รับผลกระทบจากการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

UNICEF ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับกลไกระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กของครอบครัวที่เป็นผลจากการย้ายถิ่นของพ่อแม่ (ซึ่งเป็นสาเหตุหลักของการเป็นครอบครัวแห่งกลางในประเทศไทย) อาจส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของลูกในถิ่นต้นทาง โดย UNICEF ใช้ฐานความคิดของแนวคิดสิทธิเด็ก (Child Rights-based Approach) จากข้อตกลงเรื่องสิทธิเด็ก ดังแผนภาพที่ 2.8

แผนภาพที่ 2.8 แสดงกลไกบางอย่างระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
ที่มา: UNICEF อ้างถึงใน อารี จำปากลาย และคณะ, 2556

ข้อค้นพบจากการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางที่ผ่านมาทั้งในประเทศและต่างประเทศชี้ให้เห็นผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง แม้ว่าในประเทศไทยนั้นยังไม่เป็นที่เข้าใจกันอย่างถ่องแท้ว่าการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางจะส่งผลกระทบต่อปู่ ย่า ตา ยาย อย่างไรบ้าง (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอตัวอย่างผลของงานวิจัยที่แสดงให้เห็นผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง โดยจำแนกเป็นสามกลุ่ม คือ (1) พบผลกระทบทางบวกต่อเด็กและ/หรือผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลาง (2) ไม่พบผลกระทบต่อเด็กและ/หรือผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลาง และ (3) พบทางลบต่อเด็กและ/หรือผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลาง ดังตารางที่ 2.15

ตารางที่ 2.15 สรุปผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเป็นครอบครัวแหวงกลางตามลำดับปี

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
การศึกษาผลกระทบ การย้ายถิ่นไป ต่างประเทศต่อ ครอบครัว โดย Puapongsakorn และ Sangthanapurk (1988)			-การย้ายถิ่นไป ต่างประเทศเกี่ยวข้องกับ ความไม่มั่นคงในชีวิตคู่ -การย้ายถิ่นไป ต่างประเทศเกี่ยวข้องกับ เพิ่มโอกาสที่เด็กจะ กลายเป็นเด็กเกเร
-Wilson (1986) -Wilson, Tolson, Hinton, & Kiernan (1990)	เด็กที่ได้รับการเลี้ยง ดูจากปู่ ย่า ตา ยาย สามารถเป็นแบบ อย่างให้แก่เด็กและ เด็กมีการพัฒนา พฤติกรรมที่โรงเรียน เด็กที่อยู่กับย่า ยาย มีพฤติกรรมในทาง เบี่ยงเบนที่น้อยลง		
Solomon and Marx (1995)	เด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดย ปู่ ย่า ตา ยายเพียง ลำพัง มีปัญหาด้าน พฤติกรรมที่ โรงเรียนน้อยกว่า เด็กที่อยู่กับพ่อหรือ แม่คนใดคนหนึ่ง	สุขภาพของเด็กไม่ แตกต่างจากเด็ก กลุ่มอื่นๆ	เด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายเพียงลำพัง (ไม่มี พ่อแม่อยู่ด้วย) มี ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ ต่ำกว่าเด็กกลุ่มอื่นๆ

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
Solomon & Marx (1999)			พบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้เลี้ยงดูจะมีเป็นโรคเรื้อรังมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่น เช่น โรคความดันโลหิต และโรคเบาหวาน
Social support stress and the special coping tasks of grandmother caregivers Musil, Schrader & Mutikani (2000)			ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากต้องลาออกจากงานที่เคยทำ เพื่อมาทำหน้าที่เลี้ยงดูหลาน ส่งผลให้สูญเสียรายได้ สิทธิประโยชน์ จากการจ้างงาน เช่น การรักษาพยาบาลที่ดีกว่า
Strom and Strom (2000)			-ปู่ ย่า ตา ยายส่วนมากไม่แน่ใจว่า ครูคาดหวังให้พวกเขาสนับสนุนการเรียนของเด็กในชั้นเรียนอย่างไร จึงเป็นไปได้ว่าผู้สูงอายุที่มีการศึกษาน้อยจะประสบความยากลำบากในการสอนการบ้านหรือบทเรียนทางวิชาการแก่เด็ก ซึ่งอาจส่งผลให้ผลการเรียนของเด็กที่ลดต่ำลงได้

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
Whitley, Kelley & Sipe (2001)			การเลี้ยงดูหลานเป็นการจำกัดการทำกิจกรรมในชีวิตของปู่ ย่า ตา ยาย อย่างมีนัยสำคัญ และมีผลให้ปู่ ย่า ตา ยายมีความพึงพอใจในชีวิตที่ต่ำ และรู้สึกว่าคุณมีสุขภาพที่แย่งลง
Goodman and Silverstein (2005)			เมื่อพิจารณาถึงความยุ่งยากด้านจิตใจของผู้เลี้ยงดู จำนวนชั่วโมงที่ใช้เลี้ยงดูเด็กส่งผลกระทบต่อโรคเกี่ยวกับความเครียดของปู่ ย่า ตา ยายที่มากขึ้น และความพึงพอใจในชีวิตชีวิตที่น้อยลง นอกจากนี้ ยังมีปัญหาด้านอารมณ์ที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงหลานที่มีปัญหาพฤติกรรม
การศึกษาการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับผลกระทบด้านไอคิว การเจ็บป่วย ภาวะโภชนาการ และพัฒนาการของเด็ก โดย สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2549)			-พบความสัมพันธ์ในทางลบระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่ กับพัฒนาการของเด็ก -ความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นของพ่อแม่กับการดูแลเด็กที่ไม่เหมาะสม กล่าวคือ โอกาสที่เด็กในครัวเรือนย้ายถิ่นจะมีระดับไอคิวต่ำกว่าค่าเฉลี่ยสูงกว่าเด็กอื่นๆ 1.4 เท่า

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
Hayslip and Kaminski (2005)	<p>การเลี้ยงดูหลานโดยปู่ ย่า ตา ยายเป็นประโยชน์ต่อปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ได้แก่ 1) ช่วยให้ปู่ ย่า ตา ยายมีรูปแบบกิจกรรมในชีวิตและทานอาหารที่มีประโยชน์มากขึ้น</p> <p>2) ปู่ ย่า ตา ยายได้สร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับหลานผ่านงานเลี้ยงดูเด็ก</p> <p>3) เด็กได้รับประโยชน์ คือไม่ต้องเข้ารับการเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์เมื่อพ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูได้</p>		<p>แม้ว่าปู่ ย่า ตา ยายจะมีความสุขกับสัมพันธ์ภาพที่ใกล้ชิดกับหลานๆ แต่ปู่ ย่า ตา ยายก็มีความถดถอยลงด้วยอายุที่มาก เนื่องด้วยภาระและความเครียด ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานที่มีปัญหา จะรู้สึกว่ามีปัญหาทุกๆ ละอายใจ และอับอายต่อปัญหาต่างๆ ของหลาน (Hayslip & Kaminski, 2005)</p>
UNICEF (2007)			<p>-การย้ายถิ่นของพ่อและแม่ จะมีผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กในด้านสุขภาพ และการศึกษา</p> <p>-การย้ายถิ่นของพ่อแม่เป็นการเพิ่มภาระให้แก่เครือญาติหรือปู่ย่าตายายในการเป็นผู้ดูแลเด็ก</p>

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
Hughes, Waite, LA Pierre and Luo (2007)			<p>-เมื่อเปรียบเทียบระหว่าง ย่า ยายในครอบครัวขยายที่มีสมาชิกมากกว่าสองรุ่น ครอบครัวแห่งกลาง และ ครอบครัวที่ย่า ยายไม่ได้อยู่ในครัวเรือนเดียวกับหลาน ปรากฏว่า ผลกระทบต่อสุขภาพของ ย่า ยายในครอบครัว 3 ลักษณะ แตกต่างกัน ทั้งในบริบทและสภาพการเลี้ยงดู โดยย่า ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพที่ถดถอยลง ส่วนย่า ยายที่เลี้ยงดูหลานในครอบครัวอีกสองลักษณะ กลับพบว่าได้เป็นผลดีต่อสุขภาพ</p> <p>-การเติบโตโดยไม่มีพ่อและ/หรือแม่มีผลเสียต่อการเรียน ความพึงพอใจต่อชีวิต พฤติกรรม รวมทั้ง พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และการทำงาน</p>
นิภา ศรีมนตรี (2551)	เด็กได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดี ทดแทนส่วนที่ขาดจากพ่อแม่		เด็กได้รับการตามใจมากเกินไปทำให้เด็กก้าวร้าวเอาแต่ใจตนเอง

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
“ลูกๆ เป็นอย่างไรเมื่อพ่อแม่ย้ายถิ่น อารี จำปากลาง และคณะ (2556)	<p>-ครัวเรือนย้ายถิ่นมีความมั่งคั่งมากกว่า</p> <p>-ครัวเรือนไม่ย้ายถิ่น</p> <p>-เงินส่งกลับมีส่วนยกระดับเศรษฐกิจของครัวเรือน</p> <p>-ความมั่งคั่งของครัวเรือนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับเงินส่งกลับ</p> <p>-เด็กได้รับประโยชน์จากเงินส่งกลับ</p> <p>-ยิ่งครัวเรือนมั่งคั่งขึ้น ผู้ดูแลเด็กก็ยังมีปัญหาด้านจิตใจน้อยลง</p>	<p>- เด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่นเกือบทุกครัวเรือนมีการติดต่อกับพ่อแม่ย้ายถิ่นอย่างใกล้ชิด</p> <p>-สุขภาวะด้านจิตใจไม่พบความแตกต่างระหว่างเด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่นและเด็กที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่น</p>	<p>-เด็กที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่นมีผลการเรียนดีกว่าเพื่อนร่วมชั้นในสัดส่วนที่มากกว่าเด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่น</p> <p>-เด็กในครัวเรือนที่ยากจนกว่ามีแนวโน้มมีปัญหาด้านจิตใจมากกว่าเด็กที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่นมีความรับผิดชอบมากกว่า ฟังพาดตนเองได้มากกว่า และมีความสุขมากกว่าเด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่น</p> <p>-เด็กที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่นทำงานบ้านและทำงานเพื่อช่วยครอบครัวในสัดส่วนที่สูงที่สุด ส่วนเด็กที่ทั้งพ่อและแม่ย้ายถิ่นมีสัดส่วนต่ำที่สุดในเรื่องเดียวกัน</p> <p>-เด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่น ไม่ค่อยได้ใช้เวลาร่วมกับครอบครัว</p> <p>-เด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่นทั้งคู่มีผลการเรียนแย่กว่าเพื่อนร่วมชั้นมากกว่าเด็กที่ไม่มีพ่อแม่ย้ายถิ่น</p> <p>-เด็กที่พ่อแม่ไม่ย้ายถิ่นมีความรับผิดชอบต่อตนเองได้มากกว่า ฟังพาดตนเองได้มากกว่า และมีความสุขมากกว่าเด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่น</p>

ตารางที่ 2.15 (ต่อ)

งานวิจัย	ผลการศึกษา		
	ผลกระทบทางบวก	ไม่พบผลกระทบ	ผลกระทบทางลบ
ภาวะสุขภาพและ ความรู้สึกมีคุณค่าใน ตนเองของผู้สูงอายุ หญิงที่เลี้ยงหลานใน เขตชนบทภาคเหนือ ของประเทศไทย สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2552)	การที่ผู้สูงอายุหญิง ที่เลี้ยงหลานมี ความรู้สึกมีคุณค่า ในตนเองอยู่ใน ระดับสูง เกิดความ ภาคภูมิใจในการ เลี้ยงหลานของ ตนเอง เกิดความ ผูกพัน และมี สัมพันธภาพที่ดี ต่อกัน รวมถึง ผู้สูงอายุหญิง ยังสามารถปฏิบัติ กิจวัตรประจำวันได้ ตามปกติ		ผู้สูงอายุอีกกลุ่มหนึ่งที่มี ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อยู่ในระดับต่ำ ส่วนหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้สูงอายุ กลุ่มนี้ประสบกับปัญหา ทางด้านสุขภาพ ซึ่งเป็น อุปสรรคในการเลี้ยงดู หลาน รวมถึงผู้สูงอายุหญิง ที่มีอายุอยู่ในช่วงตอนต้น ของวัยสูงอายุยังไม่พร้อม ที่จะเลี้ยงดูหลานมากนัก เพราะยังต้องการทำงาน หาเลี้ยงครอบครัว

จากสรุปผลการศึกษาด้านครอบครัวแห่งกลางที่ผ่านมาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่น่าเสนอข้างต้น เป็นตัวอย่างของผลการศึกษาส่วนหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลางอาจนำมาซึ่งทั้งผลดีและผลเสีย ทั้งที่มีต่อเด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุที่ดูแลเด็ก โดยมองผ่านมุมมองทั้งด้านวัตถุและจิตวิทยาสังคม ทำให้เห็นภาพรวมของกลไกต่างๆ ได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง ได้ 7 ประเด็นสำคัญ คือ 1) ปัญหาทางการเงิน (financial) 2) ประโยชน์ (benefit) ที่เด็กได้รับจากการเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย 3) ช่องว่างระหว่างวัยและความสามารถในการทำหน้าที่พ่อแม่ ของปู่ ย่า ตา ยาย 4) สุขภาพทางการและสุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยาย 5) บริบทความแตกต่างของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง 6) ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวแห่งกลาง และ 7) การให้คำแนะนำสำหรับผู้ปฏิบัติงานกับครอบครัวแห่งกลาง

นอกจากนี้ ข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ยังแสดงให้เห็นว่า ครอบครัวไทย มีการเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว โดยพบว่า ด้านความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวชนบทมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย หรือเครือญาติแบบดั้งเดิมในครอบครัวลดน้อยลงไป แต่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่ต่างคนต่างอยู่มากกว่า ผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งให้มีชีวิตลำพังบ้างก็ให้อยู่กับหลาน ซึ่งโครงสร้างลักษณะครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ส่งผลให้ครอบครัวมีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาในครอบครัว และส่งผลกระทบต่อความสุขของสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น (สมพร และคณะ, 2546) บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในสังคมชนบท ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทหน้าที่ในครอบครัวที่หลากหลาย นอกจากหน้าที่หลักในการดูแลสมาชิกในครอบครัวให้สุขสบายและการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านแล้ว ผู้สูงอายุยังมีบทบาทที่สำคัญในครอบครัว คือ การอบรมเลี้ยงดูหลานๆ แทนพ่อแม่ ซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้านหรือไปขายแรงงานต่างถิ่น บางกรณีผู้สูงอายุอาจต้องมีการหารายได้มาเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวด้วย ทั้งๆ ที่สภาพร่างกายเสื่อมถอยไปตามวัยที่เพิ่มขึ้น ซึ่งแน่นอนว่าความทุกข์ยากของครอบครัวจะเพิ่มมากขึ้น หากรายได้ไม่เพียงพอที่จะใช้ในการดำรงชีวิตและเลี้ยงดูหลานๆ หรือผู้สูงอายุอาจไม่สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพได้

ทั้งนี้ บทบาทของผู้สูงอายุในการอบรมดูแลหลานๆ จะมีผลกระทบกับเด็ก โดยเฉพาะเด็กในช่วงอายุ 9-10 ปีขึ้นไป หากผู้สูงอายุให้ความรัก ความดูแลใส่ใจกับหลานมากเป็นพิเศษ โดยการเลี้ยงดูแบบตามใจ คอยปกป้องดูแลหลานทุกอย่าง ปัญหาที่ตามมาก็คือ เด็กได้รับการตามใจมากเกินไป อาจมีผลต่อพฤติกรรมที่ก้าวร้าวและเอาแต่ใจตัวเอง และซึ่งอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมในอนาคต นอกจากนี้ สภาพที่น่าห่วงใยที่สุดคือสภาพการเลี้ยงหลานๆ ของปู่ ย่า ตา ยายด้วยวิธีการเลี้ยงดูแบบดั้งเดิมที่เคยเลี้ยงพ่อแม่ของเด็กเหล่านั้น ด้วยความรู้ชุดเดิม และความสัมพันธ์แบบเดิมระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับหลาน ภายใต้ง่อนไขและสิ่งแวดล้อมใหม่ อาจส่งผลให้เด็กขาดทักษะที่มีพื้นฐานจากการเลี้ยงดูจนทำให้เกิดปัญหากับเด็กตามมา (เยาวพา เดชะคุปต์, 2551) โดยเฉพาะช่วงที่เด็กกำลังเข้าสู่วัยรุ่น ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในครอบครัว ได้แก่ ปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากทั้งของตัวผู้สูงอายุและจากตัวเด็กที่เป็นวัยรุ่นเอง โดยเฉพาะในสังคมมีการปรับเปลี่ยนรวดเร็วในปัจจุบัน อาจส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดภาวะเครียดและระบายออกไปยังเด็กในรูปแบบของการประชดประชัน การทำร้ายร่างกาย ซึ่งอาจจะเกิดจากความตั้งใจหรือไม่ตั้งใจหรืออาจทำไปเพราะความรัก เหตุการณ์ดังกล่าวจะนำมาซึ่งผลกระทบทางจิตใจเด็กมากยิ่งขึ้นหากเหตุการณ์เกิดขึ้นซ้ำๆ เป็นเวลานาน เด็กจะเกิดการซึมซับเลียนแบบและพัฒนาพื้นฐานทางอารมณ์ตามแบบอย่าง โดยแสดงออกในลักษณะของความไม่เชื่อฟังไม่ทำตามที่ผู้ใหญ่บอก หนีออกจากบ้าน ละเมิดกฎโรงเรียน บางรายก็แสดงออกในรูปของความก้าวร้าวในสังคม กลายเป็นอันธพาล อาชญากร

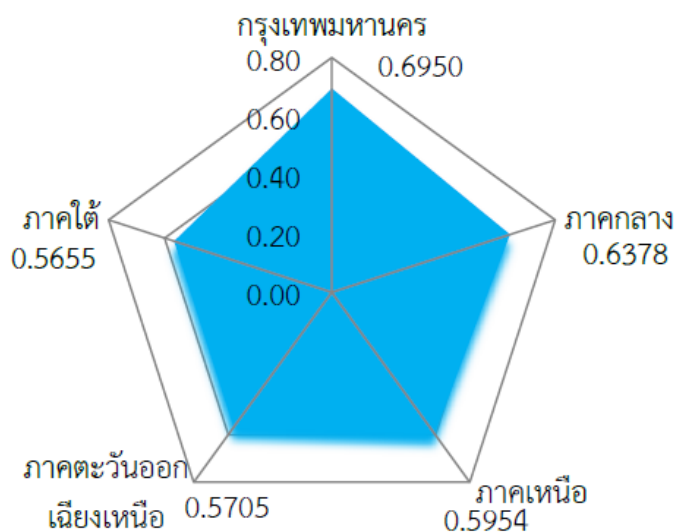
หรือก่อปัญหาที่เกิดความเสียงด้านอื่นตามมา (วินัดดา ปิยะศิลป์, 2546) เช่น ปัญหาติดยาเสพติด ปัญหาทางอารมณ์ เป็นต้น

โดยสรุป “ครอบครัวแห่งกลาง” เป็นรูปแบบของครอบครัวที่ผู้สูงอายุที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย รับผิดชอบดูแลเด็กที่เป็นหลานโดยลำพัง อันเป็นสภาพการอาศัยอยู่ร่วมกันที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในประเทศไทยและในทุกภูมิภาคของโลก ซึ่งสภาพดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อเด็กและผู้สูงอายุทั้งที่เป็นทางบวกและทางลบ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยในประเทศไทยส่วนมากเน้นที่การทำความเข้าใจแบบแผนการย้ายถิ่นที่ทำไมคนถึงย้ายถิ่นและผลที่เกิดขึ้นกับถิ่นปลายทาง แต่มีงานวิจัยจำนวนน้อยมากที่ศึกษาประเด็นการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเป็นวิธีที่จะเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขให้เด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ เนื่องจากครอบครัวแห่งกลางมีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครัวเรือนอยู่ร่วมกับเด็กๆ ซึ่งทั้งสองกลุ่มต่างก็เป็นวัยพึ่งพิง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีงานวิจัยที่ตอบคำถามว่าอะไรคือแนวทางที่ยั่งยืนในการลดผลกระทบต่อเด็กและผู้สูงอายุอันเนื่องจากการไม่มีรุ่นพ่อแม่อยู่ในครอบครัว ทั้งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพกาย และสุขภาพจิต ซึ่งแนวทางการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางจะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถออกแบบและพัฒนาโยบายสาธารณะที่ถูกต้อง เกิดประโยชน์สูงสุดและลดผลกระทบในทางลบของการเป็นครอบครัวแห่งกลางให้เกิดขึ้นน้อยที่สุด

2.2.4 สภาพการณ์การพัฒนาครอบครัวและเด็กในประเทศไทย

2.3.4.1 ดัชนีความก้าวหน้าของคนระดับภาค

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558) ได้จัดทำดัชนีความก้าวหน้าของคน (Human Achievement Index - HAI) ปี 2558 ประกอบด้วย 8 ดัชนีย่อย และ 40 ตัวชี้วัด ซึ่งสามารถสะท้อนการพัฒนาคนทั้งด้านสุขภาพ การศึกษา ชีวิตการงาน รายได้ ที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อม ชีวิตครอบครัว ชุมชน การคมนาคม การสื่อสาร ตลอดจนการมีส่วนร่วมในสังคม หากจังหวัดใดดัชนีความก้าวหน้าของคนอยู่ในระดับสูงจะเป็นเครื่องมือบ่งชี้ได้อย่างหนึ่งว่าคนในจังหวัดนั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเมื่อพิจารณาดัชนีความก้าวหน้าของคนในระดับภาคโดยแบ่งภาคออกเป็น 5 ภาค คือ กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ พบว่า กรุงเทพมหานครเป็นภาคที่มีความก้าวหน้าของคนมากที่สุด โดยมีดัชนีย่อยที่ก้าวหน้ามากกว่าภาคอื่นๆ รวม 5 ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านการศึกษา ด้านชีวิตการงาน ด้านรายได้ และด้านการคมนาคมและการสื่อสาร แต่ด้านการมีส่วนร่วมกลับมีความก้าวหน้าน้อยกว่าทุกภาค โดยความก้าวหน้าของคนรองลงมา คือ ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ตามลำดับตามแผนภาพที่ 2.9

แผนภาพที่ 2.9 ดัชนีความก้าวหน้าของคนระดับภาค

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558

1) กรุงเทพมหานคร: มีความก้าวหน้าด้านการศึกษามากที่สุด แต่มีปัญหาการมีส่วนร่วม เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ดัชนีย่อยด้านการศึกษาที่มีความก้าวหน้ามากที่สุดเนื่องจากเป็นแหล่งรวมสถาบันการศึกษาทำให้จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปของกรุงเทพมหานครสูงที่สุด (11 ปี) คุณภาพการศึกษาที่สะท้อนจากคะแนนเฉลี่ยการทดสอบ O-Net ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายก็สูงที่สุด ก้าวหน้ารองลงมา คือ ด้านชีวิตการทำงาน ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสุขภาพ ด้านรายได้ ด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ด้านครอบครัวและชุมชน ตามลำดับ ส่วนด้านการมีส่วนร่วมล่าสุดของประเทศ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของมหานครขนาดใหญ่ที่การรวมกลุ่มกันในลักษณะองค์กรชุมชนหรือการทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อส่วนรวมจะมีน้อยมาก

2) ภาคกลาง: มีความก้าวหน้าด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมากที่สุด แต่ด้านการมีส่วนร่วมก้าวหน้าน้อยที่สุด เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคนในภาคกลาง พบว่า ดัชนีย่อยที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากที่สุด รองลงมาคือ ด้านสุขภาพ ด้านชีวิตการทำงาน ด้านรายได้ ด้านครอบครัวและชุมชน ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ด้านการศึกษา ตามลำดับ ส่วนด้านการมีส่วนร่วมก้าวหน้าน้อยที่สุด

3) ภาคเหนือ: มีความก้าวหน้าด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมากที่สุด แต่ด้านการศึกษาก้าวหน้าที่สุด เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคนในภาคเหนือ พบว่า ดัชนีย่อยที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากที่สุด รองลงมาคือด้าน

สุขภาพ ด้านชีวิตการงาน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านครอบครัวและชุมชน ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ด้านรายได้ ตามลำดับ ส่วนด้านการศึกษากำหนดให้น้อยที่สุด

4) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: มีความก้าวหน้าด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมากที่สุด แต่ด้านการศึกษาล้าหลังมากที่สุด เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ดัชนีย่อยที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากที่สุด รองลงมาคือ ด้านครอบครัวและชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านชีวิตการงาน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ตามลำดับ ส่วนด้านรายได้น้อย สำหรับด้านการศึกษาล้าหลังมากที่สุด และล้าหลังมากที่สุดกว่าทุกภาคด้วย

5) ภาคใต้: มีความก้าวหน้าด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมากที่สุด แต่ด้านการมีส่วนร่วมและด้านการศึกษากำหนดให้น้อยที่สุด เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของดัชนีความก้าวหน้าของคนในภาคใต้ พบว่า ดัชนีย่อยด้านที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมมีความก้าวหน้ามากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการคมนาคมและการสื่อสาร ด้านรายได้ ด้านครอบครัวและชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านชีวิตการงาน ตามลำดับ ส่วนด้านการมีส่วนร่วมและด้านการศึกษากำหนดให้น้อยที่สุด

2.2.4.2 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทย

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลครอบครัวเข้มแข็ง เพื่อแสดงถึงความเข้มแข็งของครอบครัวในสังคมไทย ตลอดจนการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในทุกระดับเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ความเข้มแข็งของครอบครัว โดยมาตรฐานดังกล่าวแบ่งตัวชี้วัดความเข้มแข็งของครอบครัวออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับครอบครัว 2) ระดับชุมชน และ 3) ระดับประเทศ ซึ่งสามารถสรุปสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทย ระดับครอบครัว ปี 2557 ได้ดังตารางที่ 2.16

ตารางที่ 2.16 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวของไทย ระดับครอบครัว ปี 2557

มิติ	ร้อยละ	ระดับความเข้มแข็ง
ภาพรวม	72.26	ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านสัมพันธภาพ	80.88	ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านการพึ่งพาตนเอง	79.32	ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านเศรษฐกิจ	59.20	ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านสุขภาพ	96.41	ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้	82.34	ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านทุนทางสังคม	81.33	ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน
ด้านหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง	55.49	ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

ที่มา: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557

เมื่อประมวลข้อมูลสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยจำแนกตามภาค ระหว่างปี 2554-2557 ได้ตามตารางที่ 2.17

ตารางที่ 2.17 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทย จำแนกตามภาค ปี 2554-2557

ภาค	ปี 2554	ปี 2555	ปี 2556	ปี 2557
ตะวันออกเฉียงเหนือ	77.16	78.21	79.65	78.10
กลาง	72.87	74.22	72.65	72.86
เหนือ	76.38	75.57	76.44	76.84
ใต้	73.69	73.52	71.27	69.04
กรุงเทพฯ	69.95	67.39	63.90	63.57
ภาพรวมของไทย	75.04	75.40	74.46	74.26

ที่มา: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557

แต่เมื่อพิจารณาสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทยระดับชุมชน ระหว่างปี 2554-2557 ตามตารางที่ 2.18 พบว่ามีแนวโน้มที่ลดในทุกด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้) ด้านทุนทางสังคม และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก

ตารางที่ 2.18 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยในระดับชุมชนจำแนกตามด้าน ปี 2554-2557

ด้าน	ปี 2554	ปี 2555	ปี 2556	ปี 2557
ภาพรวม	68.12	71.97	71.92	69.50
สัมพันธภาพ	66.72	70.29	68.02	67.23
การพึ่งพาตนเอง	74.53	76.80	76.06	74.24
เศรษฐกิจ	82.04	82.22	80.94	79.98
สุขภาพ	79.72	83.20	81.99	81.03
ข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้	61.83	64.97	65.54	61.72
ทุนทางสังคม	69.36	72.76	74.85	70.60
หลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยง	61.85	68.02	67.99	63.39

ที่มา: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557

ทั้งนี้ สัมพันธภาพในครอบครัวไทยที่วัดจากความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกมีต่อกัน ความร่วมมือและการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว ส่วนใหญ่สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นแบบสมดุล รองลงมาเป็นครอบครัวแบบระดับกลางค่อนข้างไปทางสมดุล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าภาคอื่นๆ สัมพันธภาพในครอบครัวแบบสุดขั้วพบได้น้อยมาก และไม่พบเลยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ โดยครอบครัวที่อยู่นอกเขตเทศบาลเป็นครอบครัวแบบสมดุลมากกว่าครอบครัวที่อยู่ในเขตเทศบาล ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลาน คือ สัมพันธภาพในครอบครัว ทั้งนี้ อาจเป็นไปได้ว่า การมีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดี คนในครอบครัวจะมีความรักสามัคคีรักใคร่ซึ่งกันและกัน ดูแลเอาใจใส่และทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน เกิดความใกล้ชิดระหว่างยายกับหลานและเกิดความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ, 2552) ส่วนในด้านเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่มาจากการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภค-บริโภคในครัวเรือน รองลงมาเพื่อการศึกษาของบุตร และเพื่อการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตาม ครอบครัวที่ยากจนก็สามารถมีความสุขได้โดยมีหลักในการดำเนินชีวิตที่แตกต่าง มีความสุขได้ภายใต้สิ่งแวดล้อมเดิม และที่น่าสนใจคือ ปัจจัยที่ 15 ประการที่ทำให้ครอบครัวที่รายได้น้อยพ้นสภาวะความยากจนได้ประกอบด้วย 1) การหลุดพ้นจากความคิดเดิมของสังคมที่ตีตราว่าครอบครัวที่ยากจนต้องโง่ จน เจ็บ 2) การคิดให้เป็นสุข โดยความสุขเกิดจากสิ่งที่อยู่ เกิดจากภายในครอบครัว ไม่ใช่วัตถุภายนอก 3) ครอบครัวอบอุ่น 4) การขยันทำมาหากิน ซึ่งพบว่าบางครอบครัวต้องทำงานเพิ่มขึ้น 6-10

ชั่วโมง 5) มีความอดทน 6) การยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต 7) การจัดการที่ดี ทั้งเรื่องเป็นเวลา การใช้เงิน 8) การฝ่าฟันอุปสรรคไปด้วยกัน 9) กลวิธีในการสร้างความคิดที่ดีให้มีความสุขได้ 10) การมีบุตรเป็นผู้สร้างความสุขให้ครอบครัว 11) การรับบทบาทหน้าที่ของตนเอง 12) การเสริมสร้างกำลังใจให้กับในครอบครัว ผลัดกันให้กำลังใจ 13) การสนับสนุนให้บุตรได้เรียนตามความต้องการเต็มที่ให้เรียนสูงที่สุด 14) ปัจจัยการสนับสนุนจากภายนอกทั้งญาติพี่น้อง โรงเรียน ครู ชุมชน ฯลฯ และ 15) การมีความสุขจากการปฏิบัติความธรรมดาให้ไม่ธรรมดา เช่น การสร้างความคิดและองค์ความรู้ของตัวเองให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบว่า คนจนจริงๆ ไม่มีโอกาสรับรู้ข้อมูลการช่วยเหลือจากภาครัฐ มีเพียงร้อยละ 3 ของครอบครัวที่มีความยากจนที่ได้ประโยชน์จากนโยบายและมาตรการของรัฐบาล สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล (2552)

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งไทยในระดับครอบครัว และ ครอบครัวเข้มแข็งไทยในระดับครอบครัว ระหว่างปี 2554-2557 (ตามตารางที่ 2.19) สามารถสรุปได้ว่า ในระดับครัวเรือนมีความเข้มแข็งมากกว่าในระดับชุมชน โดยมีแนวโน้มเช่นนี้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2557

ตารางที่ 2.19 เปรียบเทียบสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยในระดับครอบครัวและระดับชุมชนปี พ.ศ. 2554-2557 จำแนกตามภาค

	ปี พ.ศ. 2554		ปี พ.ศ. 2555		ปี พ.ศ. 2556		ปี พ.ศ. 2557	
	ระดับครอบครัว	ระดับชุมชน	ระดับครอบครัว	ระดับชุมชน	ระดับครอบครัว	ระดับชุมชน	ระดับครอบครัว	ระดับชุมชน
ภาพรวมของไทย	75.04	68.12	75.40	71.97	74.46	71.92	74.26	69.50

ที่มา: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557

2.2.4.3 สถานการณ์เด็กในท้องถิ่นของประเทศไทย

จากฐานข้อมูลของสำนักตรวจและประเมินผล สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สามารถสรุปสภาพปัญหาของเด็กในท้องถิ่นของประเทศไทย ปี 2555 โดยจำแนกตามภูมิภาคได้ดังตารางที่ 2.20

ตารางที่ 2.20 แสดงสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในประเทศไทย จำแนกตามภูมิภาค

สภาพปัญหาเด็ก และเยาวชน	รวม			ภาคกลาง			ภาคใต้			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคเหนือ		
	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม	ชาย	หญิง	รวม
ขาดอุปกรณ์	16,891	13,898	30,789	4,893	4,271	9,164	2,188	1,671	3,859	513	416	929	6,589	5,470	12,059
ถูกทอดทิ้ง	30,293	26,446	56,739	9,170	7,958	17,128	2,619	2,176	4,795	1,152	1,160	2,312	13,554	12,205	25,759
ไม่ได้รับการเตรียม ความพร้อมก่อนวัยเรียน	7,124	5,615	12,739	1,584	1,420	3,004	2,110	1,443	3,553	171	143	314	2,466	2,182	4,648
กำพร้า	28,711	25,824	54,535	6,437	6,774	13,211	6,651	5,814	12,465	884	843	1,727	9,709	8,406	18,115
ครอบครัวยากจน ที่ไม่มีทุนการศึกษาต่อ	46,573	42,223	88,796	13,327	13,077	26,404	6,405	5,513	11,918	1,424	1,712	3,136	18,881	16,894	35,775
มีพฤติกรรม ไม่เหมาะสมและ พบเห็นในสาธารณะ															
-ดื่มสุรา ใช้สารเสพติด	77,787	16,300	94,087	18,443	5,123	23,566	17,419	2,547	19,966	2,657	520	3,177	31,999	6,667	38,666
-มั่วสุมและทำความ รำคาญให้ชาวบ้าน	31,467	6,061	37,528	7,942	2,295	10,237	3,966	390	4,356	917	219	1,136	16,099	2,681	18,780
- ติดเกม และเล่นการ พนันต่างๆ	33,532	10,300	43,832	9,648	3,352	13,000	4,489	1,229	5,718	1,677	388	2,065	14,712	4,247	18,959
- มีพฤติกรรมทางเพศ	7,763	4,772	12,535	2,421	1,715	4,136	1,580	607	2,187	242	98	340	2,894	2,035	4,929
เด็กและเยาวชนรื้อ รื้อ															
ขอยาน	720	388	1,108	250	149	399	111	20	131	37	27	64	302	183	485
ไม่มีชื่อในทะเบียนบ้าน	4,402	2,925	7,327	1,034	1,238	2,272	417	256	673	92	74	166	1,399	845	2,244
เลี้ยงดูบุตรตามลำพัง	2,925	4,409	7,334	622	1,050	1,672	420	779	1,199	19	53	72	1,583	2,160	3,743
เด็กเยาวชนต่างด้าว	27,683	15,556	43,239	11,456	7,631	19,087	4,160	2,037	6,197	1,365	1,191	2,556	1,114	981	2,095
รวม	315,871	174,717	490,588	87,227	56,053	143,280	52,535	24,882	77,017	11,150	6,844	17,994	121,301	64,956	186,257

ที่มา: ประมวลจากฐานข้อมูลสำนักตรวจและประเมินผล สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคม
และความมั่นคงของมนุษย์, 2555

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

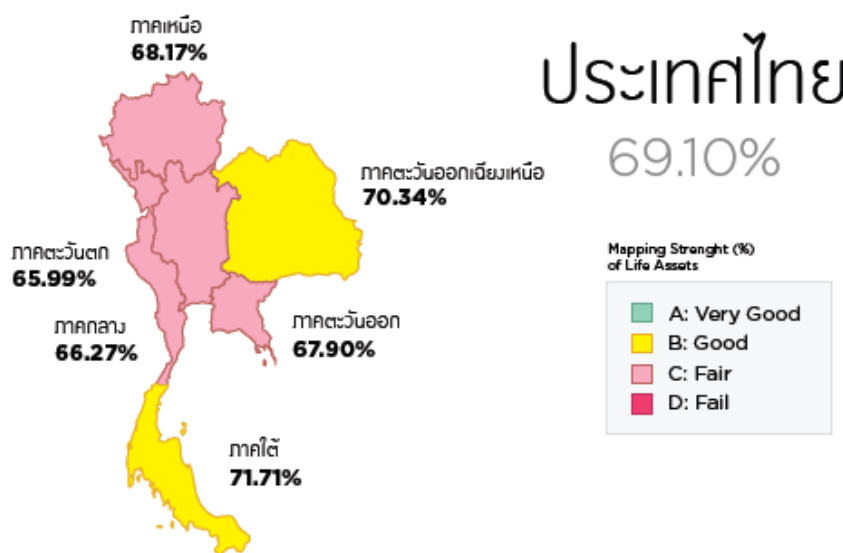
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากข้อมูลสภาพปัญหาเด็กและเยาวชนปี 2555 แสดงให้เห็นว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสภาพปัญหาคิดเป็นจำนวนมากที่สุด (186,257 กรณี) รองลงมา คือ ภาคกลาง (143,280 กรณี) ส่วนภาคใต้และภาคเหนือมีจำนวนเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสภาพปัญหาใกล้เคียงกัน ตามลำดับ

2.2.4.2 สถานการณ์ต้นทุนชีวิตของเด็กและเยาวชนไทย

การสำรวจต้นทุนชีวิตในเด็กระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศโดยแผนงาน สุขภาวะเด็กและเยาวชน สสส. ร่วมกับโครงการ Child Watch สถาบันรามจิตติได้ทำการสำรวจ ต้นทุนชีวิตในเยาวชนไทยอายุ 12-18 ปี ที่อยู่ในสถานศึกษาเมื่อ พ.ศ. 2551 จำนวน 20,892 คน และการสำรวจต้นทุนชีวิตนักเรียนอายุ 14-18 ปี ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2552 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ จำนวน 12,200 คน ผลการสำรวจพบว่า ภาพรวมต้นทุนชีวิตจากการฟังเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนทุกภาคทั่ว

ประเทศ อยู่ในระดับพอใช้ (ร้อยละ 69.11) โดยที่ใน 5 พลังครอบครัวยู่ในเกณฑ์ดีกว่า คือ ระดับปานกลาง ทั้งนี้ เด็กและเยาวชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้มีระดับต้นทุนชีวิตในภาพรวมในระดับดี โดยภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีระดับต้นทุนชีวิตในภาพรวมในระดับพอใช้ (แผนภาพที่ 2.10)

แผนภาพที่ 2.10 ผลการสำรวจภาพรวมต้นทุนชีวิตจากการฟังเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชน
จำแนกตามภูมิภาค
ที่มา: สุริยเดว ทรีปาตี และวิมลทิพย์ มุกสิกพันธ์ (2556)

เมื่อพิจารณาจำแนกตาม 5 พลังของต้นทุนชีวิต คือ พลังตัวตน พลังครอบครัว พลังปัญญา พลังเพื่อน และพลังชุมชน พบว่า พลังครอบครัวยู่ในเกณฑ์ดีกว่าคือระดับปานกลาง ดังตารางที่ 2.22

ตารางที่ 2.21 สภาวะการณ์ต้นทุนชีวิตของเยาวชนไทยในภาพรวมของประเทศไทย ปี 2551-2552

ต้นทุนชีวิต	ภาพรวม 5 พลัง	พลังตัวตน	พลัง ครอบครัว	พลังสร้าง ปัญญา	พลังเพื่อน และกิจกรรม	พลังชุมชน
ปี 2551	80.75	86.71	92.08	78.77	67.10	69.40
ปี 2552	68.90	68.70	76.50	67.90	67.50	64.00

ที่มา: โครงการวิจัยภายใต้แผนงานสุขภาวะเด็กและเยาวชน, สสส. ปี 2551 และ 2552

จากผลการสำรวจสภาวะการณ์ต้นทุนชีวิตของเยาวชนไทยทั่วไปในภาพรวมของประเทศไทยปี 2551 และ 2552 ที่สำรวจทั่วประเทศทั้ง 2 ปีติดกันดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ต้นทุนชีวิตของเยาวชนไทยมีแนวโน้มลดลง ไม่ว่าจะเป็นพลังโดยรวม พลังตัวตน พลังครอบครัว พลังสร้างปัญญา และพลังชุมชน ยกเว้นพลังเพื่อนและกิจกรรมที่มีผลคะแนนเพิ่มเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม พลังครอบครัวเป็นพลังที่มีความเข้มแข็งที่สุดในทั้ง 2 ปี แต่ก็ยังเป็นพลังที่ค่าคะแนนความเข้มแข็งปรับลดลงมากที่สุดในพลังทั้งหมด

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางในประเทศไทย จากสัดส่วนจำนวนครอบครัวแห่งกลางเมื่อเทียบกับครอบครัวประเภทอื่น แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของครอบครัวแห่งกลางระหว่างรูปแบบ แนวโน้มของครอบครัวแห่งกลาง ประกอบกับบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง คือ ดัชนีความก้าวหน้าของคนของประเทศไทยปี 2558 สถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทย ปี 2554-2557 สภาพปัญหาเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ปี 2555 ระดับต้นทุนชีวิตในภาพรวม ปี 2551-2552 สามารถการวิเคราะห์บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางของไทย โดยจำแนกตามภาค ได้ดังตารางที่ 2.22

ตารางที่ 2.22 การวิเคราะห์บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งของไทย จำแนกตามภาค

บริบททางสังคมที่เกี่ยวข้อง ครอบครัวแห่งกลาง	ภาค			
	เหนือ	กลาง	ตะวันออก เฉียงเหนือ	ใต้
สัดส่วนจำนวนครอบครัวแห่งกลาง ปี 2531-2552 (นิพนธ์, 2556)	มากอันดับ 2	มากอันดับ 3	มากที่สุดอันดับ 1	มาก อันดับ 4
แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของจำนวน ครอบครัวแห่งกลาง ปี 2531-2552 (นิพนธ์, 2556)	สูงอันดับ 2	สูงอันดับ 3	สูงสุดอันดับ 1	สูงอันดับ 4
รูปแบบของแนวโน้มจำนวน ครอบครัวแห่งกลาง ปี 2531-2552 (นิพนธ์, 2556)	สูงขึ้น ค่อนข้างมาก อย่างต่อเนื่อง	มีสูงขึ้น และลดลง สลับกัน	สูงขึ้นมาก ที่สุด อย่างต่อเนื่อง	เริ่มลดลง ช้าๆ อย่าง ต่อเนื่อง
ดัชนีความก้าวหน้าของคนของ ประเทศไทย ปี 2558 (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ, 2558)	0.5945	0.6378	0.5705	0.5655
สถานการณ์ความเข้มแข็งของ ครอบครัว ปี 2557 (สำนักงานกิจการ สตรีและสถาบันครอบครัว, 2558)	76.84	72.10	78.10	69.04
สภาพปัญหาเด็กและเยาวชน ปี 2555 (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555)	43,658 กรณี	143,280 กรณี	186,257 กรณี	77,017 กรณี
ระดับต้นทุนชีวิตในภาพรวม ปี 2551-2552 (สสส., 2552)	พอใช้	พอใช้	ดี	ดี

โดยสรุปแล้ว เมื่อพิจารณาสถานการณ์และผลกระทบของการเป็นครอบครัวแห่ง
กลางของไทยแล้ว พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีแนวโน้ม จำนวน และสัดส่วน
ครอบครัวแห่งกลางมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ ซึ่งข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าภูมิภาคนี้มีความรุนแรง
ของสภาพปัญหาครอบครัวแห่งกลางที่มากกว่าภูมิภาคอื่นๆ อีกทั้งยังอาจสะท้อนไปถึงดัชนี
ความก้าวหน้าของคนที่ค่อนข้างต่ำ และจำนวนปัญหาเด็กและเยาวชนรุนแรงมากที่สุดเมื่อเทียบกับ

ภาคอื่นๆ อย่างไรก็ตามพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีบริบททางสังคมที่เป็นปัจจัยทางบวก คือ เด็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีต้นทุนชีวิตในภาพรวมในระดับดี และครอบครัวในภาคนี้มีความเข้มแข็งของครอบครัวที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ดังนั้น แม้จะนำกังวลที่จะต้องเร่งแก้ไขให้สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางในภาคตะวันออกเฉียงใต้อุดหนุนให้ดีขึ้นกว่าจากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่สิ่งที่สำคัญและน่าสนใจยิ่งกว่า คือ จะมีแนวทางใดที่จะร่วมมือกันเสริมสร้างการเรียนรู้ในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนพลังด้านบวกในภูมิภาคนี้ให้สามารถส่งผลต่อการความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้ต่อไป

2.2.5 ความต้องการสวัสดิการสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2664 ได้ नियามรูปแบบและองค์ประกอบของ “ครอบครัวครอบครัวลักษณะเฉพาะ” ว่าหมายถึง ครอบครัวที่มีองค์ประกอบหรือความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่มีเพศเดียวกัน ครอบครัวที่มีภาวะในการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องซิง และครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งทิพากรณ์ โปธิ์ถวิล (2554) ได้ศึกษา “ครอบครัวครอบครัวลักษณะเฉพาะ” 4 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีเด็กพิการและเจ็บป่วยเรื้อรัง และครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพัง พบว่า ครอบครัวครอบครัวลักษณะดังกล่าวมีความต้องการสวัสดิการ สรุปได้ดังนี้

1) ความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้

ความยากลำบากของครอบครัวลักษณะเฉพาะ ส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านการมีอาชีพที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป เรื่องอาชีพที่ครอบครัวลักษณะพิเศษต้องการ คือ อาชีพอิสระการทำงานที่บ้าน (home workers) และมีตลาดรองรับที่จะทำให้เกิดรายได้ชัดเจน เพียงพอต่อการนำมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่เนื่องจากบริการของรัฐที่จัดให้มีเพียงบริการสนับสนุนเงินกู้ด้านการประกอบอาชีพ เช่น เงินกู้ยืมประกอบอาชีพ ครอบครัวลักษณะเฉพาะส่วนหนึ่งต้องเปลี่ยนลักษณะงานเดิม ผลการศึกษาพบว่า สถานภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลต่ออาชีพและรายได้ของครอบครัวลักษณะเฉพาะ ความต้องการจ้างงานลักษณะเฉพาะ จำเป็นต้องเข้าใจบริบทและสภาพแวดล้อมของครอบครัวลักษณะเฉพาะ ข้อสังเกต คือ ครอบครัวลักษณะเฉพาะมีปัญหาาร่วมกัน คือ ขาดรายได้ หรือไม่มีรายได้แน่นอน ขณะที่ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลานเป็นการใช้ประโยชน์จาก “ความเป็นผู้สูงอายุ” จึงทำให้นายจ้างเอาเปรียบผู้สูงอายุที่ยากลำบาก โดยให้รายได้รายวันที่น้อยกว่า

หนุ่มสาว ผู้สูงอายุก็ไม่กล้าเรียกร้องมาก เพราะไม่อย่างมีปัญหา “กลัวเขาไม่จ้างงาน” ซึ่งสรุปปัญหาความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ของครอบครัวผู้สูงอายุได้ ดังตารางที่ 2.23

ตารางที่ 2.23 ปัญหาความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ของครอบครัวผู้สูงอายุ

ปัญหา	ครอบครัวผู้สูงอายุ
1. การจ้างงาน	ไม่แน่นอนเป็นงานชั่วคราว
2. อาชีพ	เกษตรกร รับจ้างทั่วไป
3. รายได้	รายได้ไม่แน่นอน รายได้น้อยเพราะอายุมาก
4. รายจ่าย	รายจ่ายประจำวันสำหรับเด็กไปโรงเรียน
5. ความต้องการความมั่นคงทางอาชีพและรายได้	เงินทุนสนับสนุนให้ครอบครัวของฝ่ายหญิงที่ต้องดูแลลูกเองได้

ที่มา: ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, 2554

2) การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ

การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ โดยมีเหตุผลดังนี้

2.1) ขาดหลักฐานรับรองสถานะบุคคล

การขาดหลักฐานรับรองสถานะบุคคล ได้แก่ ใบสูจิบัตร (ใบเกิด) ไม่ตรงกับความเป็นจริงซึ่งอาจจะส่งผลต่อการใช้สิทธิสวัสดิการเมื่อเด็กโตขึ้น เด็กไม่มีชื่อในทะเบียนบ้านไม่สามารถเข้าถึงสิทธิสวัสดิการตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล จึงทำให้ครอบครัวลักษณะเฉพาะไม่ได้รับความสนใจและความสำคัญเท่าที่ควร ครอบครัวที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสและ/หรือทะเบียนหย่าอาจมีปัญหาฟ้องร้องทางกฎหมายหากอีกฝ่ายไม่ยอมหย่าให้ สำหรับครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยวหลาน พบว่า ผู้สูงอายุได้รับสิทธิสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ 500 บาทต่อเดือนจากการใช้บัตรประชาชนที่แสดงสถานะบุคคลเป็นคนไทยซึ่งมีอายุ 60 ปีบริบูรณ์

2.2) ขาดข้อมูลการใช้สิทธิสวัสดิการหรือบริการทางสังคม

ครอบครัวลักษณะเฉพาะทุกกลุ่มมีปัญหาาร่วมกัน คือ ขาดข้อมูลการใช้สิทธิสวัสดิการหรือบริการทางสังคม โดยเฉพาะกลุ่มครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยวหลานตามลำพัง หากไม่ได้ออกไปทำงานนอกบ้านก็จะทำให้ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารและทำให้ขาดโอกาสการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น เช่น ทุนประกอบอาชีพ ทุนการศึกษา บริการให้คำปรึกษาเมื่อมีปัญหา บริการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กพิการเบื้องต้น เป็นต้น

2.3) ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ

ทัศนคติหรือมุมมองของสังคมไทย/คนทั่วไปยังให้ความสำคัญเชิงอำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงเป็นผู้กระทำ (Actor) ต่อผู้หญิง ฝ่ายชายจึงไม่ต้องรับผิดชอบ เมื่อมีปัญหาครอบครัว แต่ปล่อยให้เป็นการของผู้หญิงต่อการเลี้ยงดูเด็กพิการ เด็กปกติ ครอบครัวลักษณะเฉพาะ ได้สะท้อนภาพความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิง ฝ่ายหญิงเมื่อมีปัญหาจะถูกครอบครัวตำหนิ เช่น ครอบครัววัยรุ่น ผู้หญิงจึงถูกกระทำซ้ำทั้งจากฝ่ายชายที่ทอดทิ้งและครอบครัวทั้ง 2 ฝ่ายก็ไม่ยอมรับผู้หญิง เช่นเดียวกับครอบครัวเด็กพิการที่ผู้หญิงจะต้องรับบทหนักทั้งการดูแลเด็กพิการ การทำงานนอกบ้าน

2.4) ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการ

ครอบครัวลักษณะเฉพาะยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการตามที่กฎหมายกำหนดอย่างจำกัด ส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสิทธิสวัสดิการเฉพาะสิทธิสวัสดิการคนพิการ 500 บาทต่อเดือน และสิทธิสวัสดิการผู้สูงอายุ 500 บาทต่อเดือน แต่บริการทางสังคมอื่นๆ ที่ระบุไว้ในกฎหมายกลุ่ม เป้าหมายส่วนใหญ่ยังไม่รู้

2.5) การประชาสัมพันธ์ข่าวสารสิทธิสวัสดิการ

ครอบครัวเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการ ส่วนหนึ่งมาจากรัฐขาดการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร หรือมีการประชาสัมพันธ์แต่ยังไม่ทั่วถึงเพียงพอเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการให้กับกลุ่มเป้าหมาย

2.6) ความต้องการการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการ

การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สิทธิสวัสดิการหรือบริการทางสังคม การประชาสัมพันธ์ข่าวสารสิทธิสวัสดิการมีความจำเป็นต่อการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการตามที่กฎหมายกำหนด เช่น พ.ร.บ. คุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 ได้นิยามความหมายของเด็กที่ครอบคลุมทั้งเด็กปกติ เด็กพิการ เด็กในภาวะยากลำบาก (ครอบครัวยากจน) ควรได้รับการช่วยเหลือคุ้มครองสวัสดิภาพและการพัฒนาโดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็ก เช่นเดียวกับ พ.ร.บ. ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ที่เน้นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการทุกประเภท การส่งเสริมให้คนพิการเข้าถึงและใช้ประโยชน์สิ่งอำนวยความสะดวก การจัดบริการสาธารณสุขสำหรับคนพิการ และ พ.ร.บ. ผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 เน้นการส่งเสริม คุ้มครองผู้สูงอายุ แต่เนื่องจากครอบครัวลักษณะเฉพาะขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสวัสดิการที่รัฐได้จัดให้ ทั้งนี้ การเข้าไม่ถึงสิทธิสวัสดิการของครอบครัวครอบครัวลักษณะเฉพาะ สรุปรุได้ดังตารางที่ 2.24

ตารางที่ 2.24 ความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ของครอบครัวลักษณะเฉพาะแต่ละประเภท

ประเด็น	ครอบครัวลักษณะเฉพาะ			
	ครอบครัว เลี้ยงเดี่ยว	ครอบครัววัยรุ่น	ครอบครัวเด็กพิการ และเจ็บป่วยเรื้อรัง	ครอบครัว ผู้สูงอายุ
1. ปัญหา				
1.1 การจ้างงาน	นายจ้างไม่ยอมจ้าง เนื่องจากเกรงว่าจะ ทำงานไม่เต็มที่ ขาด/ลาบ่อย	ไม่สามารถทำงาน ได้เนื่องจาก ตั้งครรรค์	มีผู้ทำงานเพียง คน เดียว	ไม่แน่นอน เป็นงาน ชั่วคราว
1.2 อาชีพ	อาชีพที่ทำไม่ เหมาะสม ช่วงเย็น ต้องมีภาระรับลูก แต่ยังไม่เลิกงาน	ไม่มีงานรองรับที่ เหมาะสม	ไม่มีงานรองรับ ที่เหมาะสม	เกษตรกร รับจ้างทั่วไป
1.3 รายได้	ขาดรายได้ที่ เพียงพอ เนื่องจาก ต้องรับภาระ ค่าใช้จ่ายของ ครอบครัวทั้งหมด	ไม่มีรายได้ต้อง พึ่งพาครอบครัว เดิม หากตั้งครรรค์ก็ จะส่งผลกระทบต่อ เด็กในครรรค์	รายได้ไม่เพียงพอ เนื่องจากมีหลาย ครอบครัวอยู่ใน บ้านเดียวกัน	รายได้ไม่ แน่นอน รายได้น้อย เพราะอายุมาก
1.4 รายจ่าย	มีรายจ่ายในการ เลี้ยงดูลูก	-อยู่ในความดูแล ของครอบครัวเดิม -มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นใน ครอบครัวในการ อบรมเลี้ยงดู เช่น ใช้ จ่ายในการอุปโภค บริโภค ค่านม ผ้าอ้อมสำเร็จรูป	มีรายได้เพิ่มขึ้นจาก การเดินทางไปรับ บริการค่าใช้จ่าย ในชีวิตประจำวัน ของเด็กพิการ เช่น ค่าแพมเพิส ค่านม และสิ่งของจำเป็น	-รายจ่าย ประจำวัน สำหรับเด็กไป โรงเรียน -ค่าอาหาร กลางวัน
2. ความต้องการ ความมั่นคงทาง อาชีพและรายได้	-การจ้างงานอิสระ เช่น ซักรีด เย็บผ้า ฯลฯ -เพื่อให้สามารถดู ลูกได้	มีงานทำและมี รายได้ที่สามารถ นำมาใช้เป็น ค่าใช้จ่ายเลี้ยงลูกได้	อาชีพเสริมที่อยู่กับ บ้าน เพื่อให้สามารถ ดูลูกพิการหรือ เจ็บป่วยเรื้อรังได้	เงินทุน สนับสนุนให้ ครอบครัว ของฝ่ายหญิง ที่ดูแลลูกเอง ได้

ที่มา: ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ, 2554

3) ความต้องการของครอบครัวลักษณะเฉพาะต่อการปรับตัวทางสังคม

3.1) ทศนคติ/มุมมองเชิงบวกที่เข้าใจปัญหาของครอบครัวลักษณะเฉพาะ ครอบครัววัยรุ่นและครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวเป็นครอบครัวที่มีความห่วงใย ละเอียดอ่อน ต้องการความเข้าใจในเรื่องราวชีวิตของตนเอง ไม่ต้องการคำพิพากษาคัดสินของคนในชุมชน เพื่อนบ้านและครอบครัว เนื่องจากการพูดคุยกันโดยไม่ให้ครอบครัวลักษณะเฉพาะได้มีโอกาสสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างกัน เป็นต้น

3.2) การสนับสนุนทางสังคมผ่านครอบครัวของเด็ก ครอบครัวลักษณะเฉพาะเห็นว่า การสนับสนุนบริการทางเลือกที่ตรงกับความต้องการของครอบครัว ได้แก่ “ครอบครัววัยรุ่น” ต้องการการสนับสนุนทางการศึกษาที่ตรงกับความสนใจ/ความพร้อม แต่ไม่ใช่การเรียนในระบบเดิม เช่น จัดให้เฉพาะกลุ่มแม่วัยรุ่น การเรียนด้านอาชีพเพื่อส่งเสริมการมีรายได้มาเลี้ยงลูกไม่เป็นภาระของครอบครัวเดิม “ครอบครัวเด็กพิการ” ต้องการกลุ่มสนับสนุน เพื่อให้ครอบครัวดูแลกัน เนื่องจากฐานคิดของครอบครัวเด็กพิการที่น่าสนใจ คือ ความเชื่อที่ว่า ไม่มีใครสามารถเลี้ยงลูกและเข้าใจลูกของตนเองได้มากเท่ากับครอบครัว และ “ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน” ต้องการความช่วยเหลือเป็นครั้งคราวจากเครือญาติ เพื่อนบ้านและชุมชนยามเดือดร้อน

2.3 นโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่วงกลาง

2.3.1 กรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579)

วิสัยทัศน์ของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) คือ ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ โดยมี 2 ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่วงกลาง ได้แก่

ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยพัฒนาเริ่มตั้งแต่ในครรภ์และต่อเนื่องไปตลอดชีวิต 2) การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง 3) การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี และ 4) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม ประกอบด้วย 1) การสร้างความมั่นคงและการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม 2) การพัฒนาระบบบริการและระบบบริหารจัดการสุขภาพ 3) การสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อ

ต่อการดำรงชีวิตในสังคมผู้สูงอายุ 4) การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรม และความเข้มแข็งของชุมชน และ 5) การพัฒนาการสื่อสารมวลชนให้เป็นกลไกในการสนับสนุนการพัฒนา

2.3.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.3.2.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2560)

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2555) ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) โดยวิสัยทัศน์ของแผนฯ ดังกล่าว คือ การเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสร้างโอกาสให้คนครอบครัวและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาหลักดังนี้

1) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของคนในครอบครัวและชุมชน ประกอบด้วย 1.1) การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน 1.2) ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาในทุกกระดับมากขึ้น โดยการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนสามารถกำหนดรายละเอียดของหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพความพร้อมและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ภายใต้การกำหนดโครงสร้างและมาตรฐานทางคุณภาพของหน่วยงานภาครัฐอย่างเป็นระบบ 1.3) ปรับปรุงหลักสูตร ตำราและอุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชน ควบคู่กับการปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจและรักท้องถิ่นของตนและการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมสากล เช่น ความรู้ในภาษา ต่างประเทศ ความรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น 1.4) สอดแทรกความรู้เรื่องครอบครัวศึกษาและการเสริมสร้างทักษะชีวิตในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา รวมทั้งการพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างถูกต้อง และสามารถถ่ายทอดความรู้ในวงกว้างได้ 1.5)

ส่งเสริมการวิจัย พัฒนา และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลป วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงาม เพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน 1.6) จัดเครือข่ายระดับชาติด้านวิชาการที่มีการทำงานเป็นอิสระโดยระดมความร่วมมือจากนักวิชาการและสถาบันต่างๆ ในการประสานแลกเปลี่ยนข้อมูล พัฒนาความรู้และให้มีการเผยแพร่ผลงานเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจังในการกำหนดนโยบายและการปฏิบัติ 1.7) ส่งเสริมให้มีการนำเอาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ด้านต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม

2) การส่งเสริมการใช้สื่อสารมวลชนให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา ศักยภาพของครอบครัวและชุมชน ประกอบด้วย 2.1) สนับสนุนและกระตุ้นให้สื่อมวลชนเสนอสื่อที่

สร้างสรรค์ชีวิตครอบครัวและชุมชน เช่น บทบาทของการเป็นพ่อแม่ลูกที่ดี รวมถึงการแบ่งภาระรับผิดชอบในครัวเรือน ความรู้ในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีพัฒนาการตามวัย เป็นต้น 2.2) พัฒนาและเผยแพร่สื่อที่มีคุณภาพ ถูกต้องและทันสมัย ในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ให้สามารถกระจายเข้าถึงชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงและกว้างขวาง 2.3) สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนให้รู้จักเลือกรับและกลั่นกรองข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีที่เข้ามาในชีวิตประจำวัน เพื่อให้มีโลกทัศน์สากลควบคู่ไปกับการรักษาคุณค่าความเป็นไทย โดยผ่านการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยในรูปแบบต่างๆ 2.4) ส่งเสริมสิทธิการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปกับการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิหน้าที่พื้นฐานของตนและสังคมในการรับบริการสังคม กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และข่าวสารต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนและสังคม

3) การสร้างหลักประกันทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัวและชุมชน ประกอบด้วย 3.1) การพัฒนาทักษะและโอกาสทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน 3.2) ส่งเสริมการฝึกอบรมฝีมือแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในพื้นที่ โดยให้โอกาสแรงงานหญิงชายอย่างเท่าเทียมกัน และปรับปรุงระบบข้อมูลข่าวสารตลาดแรงงาน ตลาดผลิตผลและข้อมูลอื่นๆ 3.3) สนับสนุนอุตสาหกรรมครัวเรือนและอุตสาหกรรมชุมชน ที่มีความสอดคล้องกับความพร้อมและความต้องการของแต่ละพื้นที่ รวมทั้งส่งเสริมการประกอบอาชีพที่มีความมั่นคง มีรายได้ที่แน่นอน โดยไม่ทำลายบทบาทและความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

4) การสร้างหลักประกันความมั่นคงทางสังคมแก่ครอบครัวและชุมชน โดย ประกอบด้วย 4.1) การจัดและพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมที่มีคุณภาพอย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดย 4.1.1) พัฒนาระบบประสานงานการให้บริการแก่ครอบครัวในรูปแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งตอบสนองความต้องการด้านต่างๆ ในแต่ละชุมชน เช่น การจัดบริการดูแลเด็ก และผู้สูงอายุ การให้คำปรึกษาด้านกฎหมายและการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตการครองเรือน 4.1.2) จัดและปรับปรุงบริการพื้นฐานเพื่อสร้างหลักประกันให้แก่ประชาชนทุกคนได้มีโอกาสเข้าถึงบริการอย่างเท่าเทียมกันทั้งในเมืองและชนบท 4.1.3) จัดสวัสดิการสงเคราะห์และบริการฟื้นฟู บำบัด และพัฒนาแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เช่น ครอบครัวที่มีคนพิการ ครอบครัวที่มีผู้ป่วยเรื้อรังและทุพพลภาพ ครอบครัวมีแต่ผู้สูงอายุและเด็ก โดยให้ความช่วยเหลือทางการเงินที่มีหลักเกณฑ์ชัดเจน 4.2) การส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการจัดบริการสังคม โดย 4.2.1) ส่งเสริมบทบาทของครอบครัวและชุมชนในการจัดสวัสดิการชุมชนที่จะดูแลและเฝ้าระวังคนในครอบครัวและชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้เสี่ยงและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่น ครอบครัวที่ยากจนและไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ ผู้สูงอายุและเด็กที่ถูกทอดทิ้ง 4.2.2) สร้างกลไกและระบบที่เอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการตรวจสอบเพื่อพัฒนาบริการสังคมให้ได้มาตรฐาน 4.2.3) สนับสนุนให้ชุมชนเป็นแหล่งศูนย์กลางในการพัฒนา

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน เช่น การจัดสวนสาธารณะ สนามกีฬาและบริการนันทนาการในชุมชน เพื่อให้สมาชิกมีกิจกรรมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

2.3.2.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2559) ได้จัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนดังกล่าวฯ คือ เปลี่ยนประเทศไทยจากประเทศรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง มีการกระจายรายได้และการพัฒนาอย่างเท่าเทียม มีระบบนิเวศน์ที่ดี สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์ระยะยาว “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ซึ่งมีสาระในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

1) การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ประเด็นการพัฒนา ประกอบด้วย 1.1) การพัฒนาศักยภาพคนทุกกลุ่มวัยให้มีความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะการส่งเสริมการทำงานที่มีคุณค่าของกลุ่มผู้สูงอายุ พัฒนาทักษะการทำงานในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (active ageing) และการขยายโอกาสการสร้างงานที่เหมาะสม 1.2) การส่งเสริมให้คนมีพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม โดยควบคุม/ป้องกันปัจจัยเสี่ยงทางสังคมที่กำหนดสุขภาพ (Social determinant of health) สร้างความตระหนักและรอบรู้เรื่องสุขภาพ (Health literacy) พัฒนารูปแบบการกีฬาและโภชนาการที่เหมาะสมแต่ละช่วงวัย 1.3) การสร้างสภาพแวดล้อม/นวัตกรรมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย โดยการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับการดูแลผู้สูงอายุปรับตามสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อสังคมสูงวัย และพัฒนาเมืองที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ 1.4) การเสริมสร้างสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาให้เป็นฐานในการบ่มเพาะคนให้มีคุณภาพโดยสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ส่งเสริมบรรทัดฐานในการเป็นเมืองที่ดีของสังคม ฟื้นฟูบทบาทสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรม/คุณธรรม/จริยธรรม

2) การสร้างความเป็นธรรมลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ประกอบด้วย

(1) การสร้างความมั่นคงทางด้านรายได้ โอกาสในการประกอบอาชีพและการส่งเสริมการออมเพื่อความมั่นคง (2) การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน (3) การสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ประเด็นการพัฒนา (4) การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเสมอภาค และ (5) การดำเนินนโยบายการคลังเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ

2.3.3 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว

2.3.3.1 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2546) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวอย่างเป็นองค์รวมครอบคลุมทุกมิติที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว โดยมีแนวทางการดำเนินยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

2.3.3.1.1 ยุทธศาสตร์หลักการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวแบบองค์รวมประกอบด้วย

1) ยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาครอบครัว เช่น (1) การจัดการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวทุกรูปแบบ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถถ่ายทอดค่านิยมจริยธรรมและคุณธรรมรวม ทั้งมีเจตคติที่ดีในการดำเนินชีวิตครอบครัวที่มีความสุขและพึ่งพาตนเองได้ ตระหนักรู้บทบาทหญิงชาย เคารพสิทธิกันและกัน มีค่านิยมความเป็นครอบครัวและจริยธรรมทางเพศ ตลอดจนการสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตย (2) การเตรียมความพร้อมก่อนสร้างครอบครัว (3) การพัฒนาทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี ดูแลเอื้ออาทรต่อกัน และมีเวลาให้กับครอบครัว (4) การอบรมเลี้ยงดูลูกหลานให้มีพัฒนาการสมดุรอบด้าน และเหมาะสมตามวัย มีวินัยในตนเอง รู้จักใช้สันติวิธีในการแก้ไขปัญหา เป็นผู้มีความรับผิดชอบ รวมทั้งค่านิยมทางเพศ มีทักษะชีวิตปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและพลเมืองดีที่สร้างสรรค์ รู้จักสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบสังคม และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลก (5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครอบครัวมีความรู้ทักษะและสามารถเอาใจใส่ดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะที่เป็นผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ป่วยเรื้อรังได้

2) ยุทธศาสตร์การสร้างสุขภาพของครอบครัว เช่น การส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวตระหนักในความสำคัญของการมีสุขภาพองค์รวม ตลอดช่วงชีวิตให้มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี มีวิถีภาวะทางอารมณ์ มีการปรับตัวตามวัยและสภาวะสังคม และการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของสมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะผู้ชายซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างสุขภาพครอบครัวด้วยตั้งแต่ก่อนสมรส

3) ยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของครอบครัวเพื่อความมั่นคง เช่น การสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจของครอบครัวบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการทำมาหารายได้และจับจ่ายใช้สอยอย่างเหมาะสมรู้จักประหยัดและออมเพื่ออนาคต เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ ไม่ตามกระแสบริโภคนิยมและช่วยให้ครอบครัวสามารถสร้างงานและรายได้อย่างซื่อสัตย์และรับผิดชอบ โดยให้พ่อแม่และผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ดีต่อเด็กและเยาวชน

2.3.3.1.2 ยุทธศาสตร์หลักการสร้างหลักประกันคุ้มครองทางสังคม

ของครอบครัว อาทิ

ยุทธศาสตร์การลดปัจจัยเสี่ยงด้านครอบครัว เช่น (1) การจัดระบบสวัสดิการสังคมพื้นฐานเพื่อความมั่นคงของครอบครัว รวมถึงการจัดบริการรับเลี้ยงและพัฒนาเด็กในหน่วยงานหรือสถานประกอบการและศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (2) การขยายบริการให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาที่จำเป็นแก่ครอบครัว รวมทั้งบริการสุขภาพจิตและบริการแนะแนวกลุ่มเสี่ยงต่างๆ (3) การเสริมสร้างและสนับสนุนให้ครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในด้านศาสนา ศิลปะ ดนตรี กีฬา งานอดิเรก นันทนาการและกิจกรรมชุมชนที่สร้างสรรค์อย่างสม่ำเสมอ (4) การสนับสนุนให้หน่วยงานและผู้บังคับบัญชาผู้บริหารหรือนายจ้างคำนึงถึงความสำคัญของครอบครัวของผู้ใต้บังคับบัญชา เจ้าหน้าที่ พนักงานหรือลูกจ้าง และสนับสนุนคุณภาพชีวิตของครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้โอกาสสมาชิกได้อยู่ร่วมกัน (5) การสร้างระบบเฝ้าระวังเตือนภัยสำหรับครอบครัวและเด็กกลุ่มเสี่ยงประเภทต่างๆ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์การช่วยเหลือและแก้ไขครอบครัวที่มีปัญหา เช่น (1) การสร้างเครือข่ายการแจ้งเหตุสำหรับครอบครัว รวมทั้งเด็กและเยาวชนที่ต้องการความช่วยเหลือและจัดหาสถานที่พักฉุกเฉินชั่วคราว พร้อมบริการที่เข้าถึงได้ง่ายและทันท่วงที (2) การจัดบริการช่วยเหลือขั้นพื้นฐานที่จำเป็น บริการแนะแนวเชิงจิตวิทยาและเชิงกฎหมาย รวมทั้งบริการในรูปแบบต่างๆ โดยอาศัยระบบเครือข่ายครอบครัว ระบบเครือข่าย และความร่วมมือของชุมชนและภาคีทุกภาคส่วน (3) การพัฒนาระบบการติดตามผลของการช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องเพื่อให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ได้ต่อไป (4) การกำหนดมาตรการจูงใจสำหรับอาสาสมัครหรือผู้ดูแลสมาชิกในครอบครัวที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ

ยุทธศาสตร์การป้องกันและขจัดความรุนแรงในครอบครัว เช่น การสร้างเสริมความรู้และทักษะการสื่อสารในครอบครัวเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว พร้อมทั้งจัดการกับปัญหาโดยหลีกเลี่ยงวิธีการรุนแรง (2) ให้การศึกษากับสมาชิกครอบครัวและชุมชนเรื่องบทบาทหญิงชายและการสร้างความสัมพันธ์อันดี (3) การใช้เครือข่ายชุมชนในการเฝ้าระวังการกระทำความรุนแรงในครอบครัวให้มีกลไกการประสานงานเพื่อให้ความช่วยเหลือคุ้มครองโดยสหวิชาชีพอย่างครบวงจรแก่ผู้กระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กสตรีและผู้สูงอายุและผู้กระทำ (4) การสนับสนุนให้สื่อทุกประเภทเสนอเรื่องสร้างสรรค์และส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีของสมาชิกในครอบครัว และกำกับดูแลสื่อไม่ให้นำเสนอสื่อที่มีลักษณะส่งเสริมความรุนแรง

2.3.3.1.3 ยุทธศาสตร์หลักการสร้างระบบกลไกบริหารจัดการให้เกื้อหนุน

ความเข้มแข็งของครอบครัว อาทิ

ยุทธศาสตร์การส่งเสริมและเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนาครอบครัว เช่น (1) การส่งเสริมและพัฒนาสื่อทุกประเภทรวมทั้งสื่อมวลชนให้สร้างสรรค์โดยให้ครอบครัวเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และให้รวมถึงการให้ความรู้ชีวิตครอบครัวตามวงจรชีวิตครอบครัวในแต่ละช่วง เช่น บทบาทการเป็นพ่อแม่ที่ดีการเป็นผู้บริโภคที่ดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ การเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว การสร้างความตระหนักในคุณค่าของครอบครัวไทยและบทบาทหน้าที่ของครอบครัว การปรับเปลี่ยนค่านิยมและความเชื่อที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับครอบครัวและบทบาทหญิงชาย (2) การสนับสนุนให้ครอบครัวและประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบสื่อ โดยเฉพาะสื่อที่สร้างปัจจัยเสี่ยง รู้จักรับเลือกใช้ รู้เท่าทันการโฆษณาและเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว (3) การกำกับดูแลและตรวจสอบสื่อทุกประเภท รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ไม่ให้นำเสนอสื่อที่มีพิษภัย โดยเฉพาะต่อเด็กและเยาวชนในลักษณะกระตุ้นทางเพศ และสร้างความรุนแรงทั้งทางเพศร่างกายวาจาและจิตใจ

2) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพบุคลากรเกี่ยวกับการพัฒนาครอบครัว เช่น (1) การสนับสนุนให้มีการผลิตบุคลากรที่ทำงานด้านครอบครัวโดยมีการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งมีมาตรการประกันคุณภาพ (2) การสร้างเสริมศักยภาพของบุคลากรที่ทำงานด้านครอบครัวอยู่แล้วอันหมายถึงผู้ทำงานด้านเด็กปฐมวัย เด็ก เยาวชน ครอบครัว ผู้สูงอายุ ผู้พิการ กลุ่มครอบครัวผู้ด้อยโอกาส และครอบครัวที่ประสบปัญหาทางสังคม ด้วยการให้การฝึกอบรมทุกประเภทและทุกรูปแบบตลอดจนมีมาตรการประกันคุณภาพ (3) การส่งเสริมการผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทางในรูปแบบและแขนงวิชาที่สัมพันธ์กับครอบครัวและการพัฒนาครอบครัว (4) การสร้างความตระหนักเรื่องจริยธรรมคุณธรรม ระบบค่านิยม เจตคติที่ถูกต้องต่อการพัฒนาครอบครัวในกระบวนการผลิตและการพัฒนาบุคลากร (5) การจัดสรรทรัพยากรเพื่อการผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านครอบครัว (6) การส่งเสริมสนับสนุนและสร้างเครือข่ายองค์กรวิชาชีพ และองค์กรอื่นๆ ที่ทำงานสัมพันธ์กับการพัฒนาครอบครัว

3) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดด้านครอบครัว เช่น (1) การสร้างความเข้มแข็งของกลไกในระดับชาติและในระดับท้องถิ่นเพื่อสร้างแนวร่วมประสานความร่วมมือและระดมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนรวมทั้งองค์กรของรัฐเอกชนองค์กรธุรกิจ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันครอบครัว อาสาสมัครองค์กรชุมชน และประชาชน (2) การพัฒนาระบบข้อมูลและใช้ข้อมูลให้เกิดประโยชน์ในการวางแผนการประเมินผล และการพัฒนาครอบครัวเด็กและเยาวชนในทุกๆระดับ (3) การแสวงหาและจัดสรรทรัพยากรให้เหมาะสมอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2.3.3.2 นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2564

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) ได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560–2564 ซึ่งมีวิสัยทัศน์ คือ สถาบันครอบครัวเป็นเป้าหมายหลักของประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็ง ทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และสมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยกำหนด 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) ยุทธศาสตร์พัฒนาศักยภาพของครอบครัว ได้แก่ (1) ครอบครัวมีศักยภาพ และสัมพันธภาพที่ดี สามารถทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และ (2) สมาชิกของครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา คุณธรรมและจริยธรรม มีภูมิคุ้มกัน และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น
- 2) ยุทธศาสตร์สร้างหลักประกันความมั่นคงของครอบครัว ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงทุกด้านตามเกณฑ์ที่กำหนด
- 3) ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่เอื้อต่อความเข้มแข็งของครอบครัว ระบบการบริหารจัดการด้านครอบครัวที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง
- 4) ยุทธศาสตร์ส่งเสริมและสนับสนุนเครือข่ายทางสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว เครือข่ายทางสังคมทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาครอบครัวอย่างต่อเนื่อง
- 5) ยุทธศาสตร์พัฒนากระบวนการสื่อสารสังคมเพื่อพัฒนาครอบครัว มีกระบวนการสื่อสารสังคมที่มีคุณภาพและสร้างสรรค์ ครอบครัวรู้เท่าทันสื่อ

2.3.4 กรอบทิศทางแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560-2574

สภาการศึกษา (2559) ได้จัดทำกรอบทิศทางแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือการมุ่งเน้นการประกันโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา และการศึกษาเพื่อการมีงานทำและสร้างงานได้ ภายใต้บริบทเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งมีความเป็นพลวัต ภายใต้สังคมแห่งปัญญา (Wisdom-Based Society) สังคมแห่งการเรียนรู้ (Lifelong Learning Society) และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ (Supportive Learning Environment) เพื่อให้พลเมืองสามารถแสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เพื่อให้ประเทศไทยสามารถก้าวข้ามกับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลางไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วในอีก 15 ปีข้างหน้า กรอบทิศทางแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้จะเป็นเสมือนหนึ่งแผนที่นำทางให้ระบบการศึกษาไทยสามารถพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคลให้เต็มตามศักยภาพสำหรับประชากรทุกช่วงวัยตั้งแต่เกิดจนตลอดชีวิต

ที่ประชาชนสามารถแสวงหาความรู้และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาการศึกษา 5 ประการ ได้แก่ การเข้าถึง (Access) ความเท่าเทียม (Equity) คุณภาพ (Quality) ประสิทธิภาพ (Efficiency) และการตอบโจทย์บริบทที่เปลี่ยนแปลง (Relevancy) ภายใต้บริบทเศรษฐกิจและสังคมของประเทศและของโลกที่เป็นพลวัต ประกอบด้วย 8 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง คือ ยุทธศาสตร์ที่ 9 การพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต เช่น (1) การให้ความรู้เกี่ยวกับเพศวิถีศึกษา โภชนาการ การพัฒนาด้านร่างกายที่สอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของผู้เรียน รวมทั้งพ่อแม่ผู้เลี้ยงดู และพ่อแม่ที่เตรียมพร้อมในการมีบุตร ผ่านสื่อ ตำรา สิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และ (2) การส่งเสริมสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาการ 3 วัย ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานในแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

2.3.5 แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559

แผนดังกล่าวมีเป้าหมายหลัก คือ เด็กและเยาวชนมีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างทั่วถึง มีความแข็งแรงทางร่างกายและจิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรม มีสำนึกความเป็นพลเมืองกล้าคิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ตามวิถีประชาธิปไตย และมีความสุข ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องได้แก่ ครอบครัวมีความเข้มแข็งและมั่นคงมีความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวเพิ่มขึ้น ความรุนแรงในครอบครัวลดน้อยลง เด็กและเยาวชนทุกคนเข้าถึงหลักประกันในการดำรงชีวิตอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ประกอบด้วยยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

ยุทธศาสตร์การสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน มาตรการพัฒนาคุณภาพเด็กและเยาวชนในภาพรวม ปกป้องให้เด็กมีความผูกพันกับครอบครัว ภาคภูมิใจในความเป็นไทยและสำนึกรักบ้านเกิด มีคุณธรรม จริยธรรม ยึดมั่นในหลักคำสอนทางศาสนา มีความพอเพียง มีสำนึกความเป็นพลเมือง มีวิถีประชาธิปไตย เคารพสิทธิผู้อื่น รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล มีจิตสาธารณะ รักสิ่งแวดล้อม สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปลอดภัย มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและประเทศชาติ มาตรการเสริมสร้างความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมให้พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็กรวมถึงผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งภาครัฐและเอกชนมีความรู้ความเข้าใจพัฒนาการของเด็ก และได้รับการฝึกให้มีทักษะ มีทัศนคติในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมตามความจำเป็นและความต้องการ โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงบวก มาตรการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อเด็กและเยาวชน พัฒนาศักยภาพของครอบครัวแบบองค์รวม ให้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก พัฒนาทักษะชีวิต ทักษะการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ลดความรุนแรงในครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

ยุทธศาสตร์การคุ้มครองและพัฒนาเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษและเด็กพิเศษ มาตรการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว พัฒนาความรู้และทักษะในการเลี้ยงดูลูก

ให้แก่ครอบครัวที่มีเด็กที่ต้องการการคุ้มครองเป็นพิเศษ ส่งเสริมให้ครอบครัวทำหน้าที่ป้องกัน แก้ไข คุ้มครอง และพัฒนาเด็กอย่างเหมาะสมทุกวิถี

ยุทธศาสตร์การพัฒนากระบวนการจัดการในการคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชน พัฒนากฎหมาย กฎระเบียบทุกฉบับเกี่ยวกับเด็ก เยาวชน และครอบครัวให้มีความเหมาะสม สอดคล้องเชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546 พระราชบัญญัติคุ้มครอง ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและ เยาวชน พ.ศ. 2550 นอกจากนี้ ต้องมีการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ

2.3.6 ยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

(พ.ศ. 2560-2564)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2559) จัดทำยุทธศาสตร์ ดังกล่าว ซึ่งมีวิสัยทัศน์ คือ เป็นองค์กรหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาคนและสังคมเพื่อความอยู่ดีมี สุขอย่างยั่งยืน โดยกำหนด 4 ยุทธศาสตร์ ซึ่งทุกยุทธศาสตร์เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

1) สร้างภูมิคุ้มกันและส่งเสริมโอกาสทางสังคมบนฐานแห่งความพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยทำให้คนในกลุ่มที่ต่ำกว่าสามารถมีโอกาสทางสังคม มีภูมิคุ้มกันช่วยเหลือตนเองได้ โดยเน้นการขับเคลื่อนในมิติการพัฒนา ป้องกันในลักษณะการ เสริมสร้างโอกาส พร้อมกับเสริมศักยภาพไปที่ตัวคน ครอบครัว และชุมชน

2) เสริมประสิทธิภาพทางสังคม (เสริมพลังทางสังคม) เกิดกลไกขับเคลื่อนที่คน ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม โดยเน้นการสร้าง/ขยายและพัฒนาศักยภาพของเครือข่าย

3) ผนึกกำลังทางสังคมจากทุกภาคส่วน และเสริมสร้างธรรมาภิบาล (สร้าง เครือข่ายขยายผลเน้นผลลัพธ์การทำงานของเครือข่าย) ได้แก่ (1) การพลิกกำลังทางสังคม การสร้างความตระหนักและเสริมสร้างพลังการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน คนไทยมีความตระหนักร่วม รับผิดชอบ ตนเอง สร้างค่านิยมให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบตนเอง รับผิดชอบสังคม และ (2) องค์กรมีขีด ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการพัฒนาสังคมและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

4) จัดระบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย การวางรากฐาน ของประเทศเพื่อความมั่นคงและสร้างหลักประกัน ให้ความช่วยเหลือ โดยการสร้างโอกาสให้ กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการตามความต้องการและความจำเป็นเร่งด่วน

2.3.7 ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน

2.3.7.1 ความเป็นมาของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน

การจัดตั้ง “ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.)” เพื่อให้คำปรึกษาและบริการด้านต่างๆ เกี่ยวกับครอบครัว ทั้งด้านสุขภาพและการวางแผนแก้ไขปัญหาคอครอบครัว โดยศพค. เป็นศูนย์กลางในการเฝ้าระวังป้องกันแก้ไขส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ครอบครัวและให้คำแนะนำแก่ครอบครัวที่มีปัญหา วัตถุประสงค์หลักๆ ก็เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการพัฒนาสถาบันครอบครัวในลักษณะบูรณาการจากทุกภาคส่วนในสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนมีศูนย์รวมในการพัฒนาสถาบันครอบครัวบริหารจัดการโดยชุมชนในรูปศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนและสร้างโอกาสให้ชุมชนได้เรียนรู้ และมีส่วนร่วมพัฒนาสถาบันครอบครัวที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในการบริหารงานและแก้ไขปัญหาสังคมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น ศพค. จึงบริหารจัดการในรูปแบบทีมงานประกอบด้วยตัวแทน/องค์กร/กลุ่มในชุมชนและตัวแทนเครือข่ายครอบครัว (กลุ่มละ 5-10 ครอบครัว) เน้นสมาชิกซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลและการสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล/กรุงเทพมหานคร ในด้านงบประมาณและวิชาการ (สำนักส่งเสริมสถาบันครอบครัว, 2551)

2.3.7.2 หน้าที่ของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน

ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนจะทำหน้าที่ที่สำคัญ 3 ประการ

1) สำรวจปัญหาด้านครอบครัวในพื้นที่หมู่บ้าน/ตำบล หมายถึง การสำรวจและจัดทำข้อมูลเพื่อให้ทราบว่า แต่ละหมู่บ้านมีกลุ่มบุคคลเป้าหมายที่ต้องการความช่วยเหลือด้านต่างๆ มากน้อยเพียงไร เพื่อ ศพค. จะวางแผนในการจัดทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ จำนวนครอบครัวยากจนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ จำนวนครอบครัวที่มีเด็กเล็ก (อายุแรกเกิด-6ปี) จำนวนครอบครัวที่มีเยาวชน (อายุ 15-25 ปี) ก่อนสมรส จำนวนครอบครัวที่มีการหย่าร้าง จำนวนครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่ตามลำพัง และจำนวนครอบครัวที่ต้องดูแลผู้พิการ

2) เฝ้าระวังป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านครอบครัว หมายถึง ศพค. จะทำหน้าที่ในการวางแผนเพื่อจัดทำกิจกรรมด้านการพัฒนาครอบครัวที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีให้แก่สมาชิกในครอบครัวในหมู่บ้าน/ตำบล และเฝ้าระวังปัญหาเสพติดและความรุนแรงในครอบครัว โดยงบประมาณดำเนินการของ ศพค. ในระยะเริ่มแรกจะเป็นเงินอุดหนุนจากสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว สำหรับในระยะต่อไป ศพค. ควรเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือส่วนราชการ ซึ่งเป็นผู้กำกับดูแลและให้คำปรึกษาการทำงานแก่ ศพค.

3) การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถาบันครอบครัว หมายถึง การที่ ศพค. เป็นผู้ริเริ่มจัดทำกิจกรรมหรือให้คำแนะนำปรึกษาแก่ประชาชนในหมู่บ้าน/ตำบลตามผลการสำรวจข้อมูล เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในครอบครัว ต่างๆ ภายใน

หมู่บ้าน/ตำบลมีสัมพันธภาพที่ดี มีความรักใคร่สมานฉันท์ รู้จักวิธีการสื่อสารภายในครอบครัวที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนสมาชิกในครอบครัวมีความเอื้อเฟื้อและดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะนำไปสู่ครอบครัวเข้มแข็งต่อไป

2.3.8 เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด

2.3.8.1 ความเป็นมาของโครงการ

โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด เป็นนโยบายสำคัญระดับชาติตามแผนบูรณาการการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต มุ่งเน้นให้เด็กแรกเกิดได้รับการเลี้ยงดูที่มีคุณภาพ และมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย เพื่อเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพในอนาคต รวมทั้งเป็นหลักประกันให้เด็กได้รับสิทธิด้านการอยู่รอด และการพัฒนาตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2558 เห็นชอบหลักการโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด โดยให้เงินอุดหนุนแก่เด็กแรกเกิด ที่เกิดระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม 2558 ถึง 30 กันยายน 2559 อยู่ในครัวเรือนยากจนและครัวเรือนที่เสี่ยงต่อความยากจน รายละ 400 บาท ต่อคน ต่อเดือน เป็นเวลา 12 เดือน ถือเป็นสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่รัฐบาลส่งผ่านไปยังมารดา หรือผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็กแรกเกิด โดยให้เงินอุดหนุนเพื่อแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่าย ทำให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างมีคุณภาพและมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย เป็นการคุ้มครองทางสังคมและสวัสดิการขั้นพื้นฐานที่ทัดเทียมนานาประเทศ รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มโอกาสและช่องทางในการเข้าถึงบริการของรัฐ ด้วยการส่งต่อข้อมูลหญิงตั้งครรภ์ที่ขอรับสิทธิให้กระทรวงสาธารณสุข เพื่อให้ทีมหมอครอบครัวและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ลงพื้นที่เยี่ยมบ้านให้คำแนะนำดูแลสุขภาพแม่และเด็ก และติดตามพัฒนาการเด็ก รวมทั้งอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.) ในพื้นที่ให้การดูแลในมิติด้านสังคมต่างๆ เพื่อให้หญิงตั้งครรภ์และเด็กได้รับการดูแลอย่างมีคุณภาพ (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2558) และในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติขยายระยะเวลาการช่วยเหลือเด็กแรกเกิดจาก 1 ปี เป็น 3 ปี และเพิ่มวงเงินช่วยเหลือจากเดิม 400 บาท เป็น 600 บาทต่อเดือน (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559)

2.3.8.2 ประโยชน์ของโครงการ

กรมกิจการเด็กและเยาวชน (2558) ได้สรุปประโยชน์ของโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดได้ ดังนี้

- 1) ประโยชน์ต่อเด็ก: ผลการศึกษาในหลายประเทศ พบว่าเด็กแรกเกิดที่ได้รับเงินอุดหนุนจะได้รับการเลี้ยงดูที่มีคุณภาพกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับ สามารถเข้าถึงบริการทางสาธารณสุขได้มากกว่า ได้รับสารอาหารที่ดีกว่า ซึ่งปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จะส่งเสริมให้เด็กแรกเกิดและปฐมวัยมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในช่วงวัยอื่นๆ

ต่อไป ผลการศึกษายังพบว่า เด็กที่ได้รับเงินอุดหนุนในช่วงแรกเกิดจนถึง 6 ปี เมื่อเติบโตขึ้นถึงวัยเรียน ก็จะมีระดับผลการเรียนที่ดีกว่าเด็กกลุ่มที่ไม่ได้รับเงินอุดหนุน นอกจากนี้ การให้เงินอุดหนุนแก่เด็กเล็กจะช่วยลดความแตกต่างของผลการเรียน ระหว่างเด็กที่เกิดในครอบครัวยากจนและเด็กที่อยู่ในครอบครัวปกติรวมทั้งยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในระยะยาว

2) ประโยชน์ต่อพ่อแม่ ผู้ปกครองและผู้ดูแลเด็ก: เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดจะช่วยแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็ก รวมทั้งเปิดโอกาสให้พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้ดูแลเด็ก สามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุขได้มากขึ้น ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3) ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ: ผลการศึกษาทั่วโลกพบว่า เด็กที่รับเงินอุดหนุนเมื่อโตขึ้นจะมีผล การเรียนที่ดีขึ้นกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับ และนำไปสู่ระดับรายได้ที่สูงขึ้น เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดจึงเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เด็กได้เติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพ เป็นกำลังสำคัญและเป็นการสร้างรากฐานที่เข้มแข็งในการร่วมพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

2.3.9 การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

2.3.9.1 การจัดสวัสดิการสังคมตามกฎหมายว่าด้วยผู้สูงอายุ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 กำหนดให้บุคคลซึ่งมีอายุเกิน 60 ปี บริบูรณ์และไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพมีสิทธิได้รับสวัสดิการ สิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะอย่างสมศักดิ์ศรี และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ (มาตรา 53) และกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้ (มาตรา 80(1)) ซึ่งรัฐได้ดำเนินการให้สิทธิผู้สูงอายุได้รับสิทธิการคุ้มครอง ส่งเสริมและสนับสนุนในด้านต่างๆ ดังนี้ (มาตรา 11 แห่งพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546)

1) การบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ กระทรวงสาธารณสุขได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่องการบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุขที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ ลงวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2548 กำหนดให้หน่วยบริการในระดับโรงพยาบาลของรัฐให้บริการดังกล่าว โดยจัดให้มีช่องทางเฉพาะสำหรับผู้สูงอายุในแผนกผู้ป่วยนอก และกำหนดขั้นตอนและระยะเวลาในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุ โดยปิดประกาศและประชาสัมพันธ์ในระหว่างให้บริการ

2) การศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต กระทรวงศึกษาธิการได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนผู้สูงอายุในการศึกษา และข้อมูลข่าวสารที่เป็น

ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ลงวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2557 กำหนดให้จัดบริการข้อมูลข่าวสาร ครอบคลุมการศึกษาในและนอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย จัดบริการอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ ผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงอุดมศึกษา และส่งเสริมสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

3) การประกอบอาชีพหรือฝึกอาชีพที่เหมาะสม กระทรวงแรงงานได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพและฝึกอาชีพที่เหมาะสม ลงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2547 กำหนดให้สำนักงานจัดหางานจัดให้มีเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ตลาด แรงงานและบริการจัดหางานที่ตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุ จัดอบรมทักษะอาชีพหรือฝึกอาชีพตามอัธยาศัย จัดให้มีศูนย์กลางข้อมูลทางการอาชีพและตำแหน่งงานสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะและหาอาชีพที่เหมาะสมตามควรแก่อัตภาพให้แก่ผู้สูงอายุ

4) การพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการพัฒนาตนเองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายหรือชุมชน ลงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2547 กำหนดให้สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ ร่วมกับหน่วยงานอื่น กำหนดแนวทางการดำเนินการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมผู้สูงอายุในชุมชนให้สามารถดำเนินการด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุและความพร้อมของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำหนดให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดส่งเสริม สนับสนุนด้านความรู้ ความเข้าใจ การให้คำปรึกษา เพื่อให้การดำเนินงานด้านการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมผู้สูงอายุในชุมชนเข้มแข็ง รวมทั้งหน่วยงานในสังกัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ต้องประสานงานในระดับ ตำบล อำเภอ และจังหวัด รวมตลอดถึงกรุงเทพมหานคร นอกจากนี้ ยังกำหนดให้สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดประสานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสรรหาและจัดทำทะเบียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สังคม โดยให้สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็กฯ จัดทำทะเบียนองค์กรผู้สูงอายุและองค์กรที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ เพื่อประสานงานและสร้างเครือข่ายทุกระดับด้วย

5) การอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะ หรือการบริการสาธารณะอื่น กระทรวงมหาดไทยได้ออกกฎกระทรวง กำหนดสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคารสำหรับผู้พิการหรือทุพพลภาพ และคนชรา พ.ศ. 2548

ลงวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ. 2548 กำหนดสาระสำคัญเพื่อจัดสวัสดิการให้แก่ทั้งผู้สูงอายุและคนพิการ หรือทุพพลภาพเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกในอาคาร ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวกในการบริการ สาธารณะอื่นนั้น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยโดยตรงแก่ผู้สูงอายุในการบริการสาธารณะอื่น ลงวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2547 กำหนดให้มีการจัดสวัสดิการดังกล่าวโดยให้บริการแก่ผู้สูงอายุเป็นลำดับต้นหรือเป็นกรณี พิเศษ โดยเน้นบริการแบบเบ็ดเสร็จ และจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเชิงรุกเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่อยู่ในพื้นที่ จัดทำ มาตรฐานในการจัดบริการในสถานสงเคราะห์ จัดสถานที่ของหน่วยงานให้ผู้สูงอายุ จัดกิจกรรม ประชุม หรือเป็นศูนย์กลางดำเนินงานของผู้สูงอายุ

6) การช่วยเหลือด้านค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม กระทรวงคมนาคมได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง ให้หน่วยงานในสังกัดกระทรวงคมนาคม กำหนด หลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนแก่ผู้สูงอายุในส่วนที่ เกี่ยวข้องกับการขนส่งสาธารณะ ลงวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2547 กำหนดให้คณะกรรมการตาม กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งสาธารณะในสังกัดกระทรวงคมนาคมจัดอำนวยความสะดวกในส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการขนส่งสาธารณะในความรับผิดชอบทั้งในอาคาร สถานที่ ยานพาหนะหรือการ บริการสาธารณะอื่น การลดค่าโดยสารยานพาหนะตามความเหมาะสม เช่น กำหนดให้ผู้สูงอายุมีสิทธิ ได้รับลดหย่อนค่าโดยสารรถไฟฟ้าครั้งราคา เป็นต้น

7) การยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ สำนักนายกรัฐมนตรีได้ออก ประกาศ เรื่อง กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 กำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องยกเว้นค่าเข้าชมสถานที่ของรัฐ แต่หน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ดังกล่าวก็ ยังดำเนินการไม่สอดคล้องกับกฎหมาย ตัวอย่าง กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้ออกประกาศ กระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุน ผู้สูงอายุในการจัดบริการเพื่ออำนวยความสะดวกสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดกิจกรรมกีฬาและ นันทนาการ โดยกำหนดให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนสนับสนุนการให้บริการและลด อัตราค่าเข้าชมหรือการร่วมกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ

8) การช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจากการถูกทำธุรกรรมหรือ ถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมาย หรือถูกทอดทิ้ง การจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ในเรื่องดังกล่าวอาจแยกพิจารณาเป็น 2 ด้าน คือ ด้านสังคม และด้านคดี ซึ่งด้านสังคม กระทรวงการ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการช่วยเหลือผู้สูงอายุซึ่งได้รับอันตรายจาก การถูกทำธุรกรรม หรือถูกแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือถูกทอดทิ้ง และการให้

คำแนะนำปรึกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางการแก้ไขปัญหาครอบครัว ลงวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2548

9) การให้คำแนะนำ ปรึกษา ดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องในทางคดี หรือในการแก้ไขปัญหาครอบครัว สำหรับด้านคดีนั้น กระทรวงยุติธรรมได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง การให้คำแนะนำ ปรึกษาและดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ ลงวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2548 กำหนดให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นหน่วยงานหลักในการให้บริการ ผู้สูงอายุด้วยความสะดวกรวดเร็ว เป็นกรณีพิเศษ

10) การจัดที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่มตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุน การจัดที่พักอาศัย อาหาร และเครื่องนุ่งห่มให้ผู้สูงอายุตามความจำเป็นอย่างทั่วถึง ลงวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2548 กำหนดให้ความช่วยเหลือตามปัญหาความเดือดร้อนและความจำเป็นของผู้สูงอายุ

11) การสงเคราะห์เบี้ยยังชีพตามความจำเป็นอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติได้ออกระเบียบว่าด้วย หลักเกณฑ์การจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ พ.ศ. 2552 ลงวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 กำหนดให้มีการจ่ายเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเป็นรายเดือนแบบขั้นบันได แบ่งตามอายุของผู้สูงอายุเป็น 4 อัตรา อันได้แก่ (1) 600 บาท สำหรับอายุตั้งแต่ 60 ปี ถึง 69 ปี (2) 700 บาท สำหรับอายุตั้งแต่ 70 ปี ถึง 79 ปี (3) 800 บาท สำหรับอายุตั้งแต่ 80 ปี ถึง 89 ปี และ (4) 1,000 บาท สำหรับอายุตั้งแต่ 90 ปี ขึ้นไป

12) การสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนการสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณี ลงวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2547 กำหนดให้สงเคราะห์โดยจ่ายช่วยเหลือเป็นเงินจัดการศพผู้สูงอายุตามประเพณีในอัตรารายละ 2,000 บาท

2.3.10.2 การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับระบบการออม

รัฐต้องดำเนินการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุตามแนวนโยบายด้านเศรษฐกิจตามรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้รัฐต้องจัดให้มีการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราแก่ประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างทั่วถึง (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 84(4)) รัฐจึงจัดให้มีระบบการออมเพื่อการดำรงชีพในยามชราภาพของผู้สูงอายุและเพื่อเป็นการสร้างวินัยการออมของประชาชนในวัยทำงาน ซึ่งการจัดตั้งกองทุนดังกล่าวจะเป็นช่องทางการออมขั้นพื้นฐานให้แก่ผู้ที่ยังไม่ได้รับความคุ้มครองเพื่อการชราภาพให้ได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบบำนาญ อันเป็นการสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมในการดูแลผู้สูงอายุซึ่งถือเป็นสิทธิประโยชน์ของ

ระบบการออมตามพระราชบัญญัติกองทุนการออมแห่งชาติ พ.ศ. 2554 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2554

2.3.10.3 การจัดสวัสดิการเกี่ยวกับประโยชน์ทดแทนกรณีชราภาพ

นอกจากนั้นผู้สูงอายุที่เคยเป็นผู้ประกันตนประเภทซึ่งเป็นลูกจ้าง โดยส่งเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมสำหรับกรณีสงเคราะห์บุตรและกรณีชราภาพมาแล้วไม่น้อยกว่า 180 เดือน และสิ้นสภาพการเป็นลูกจ้างในขณะที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปี ขึ้นไป มีสิทธิได้รับประโยชน์ทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยประกันสังคม ได้แก่ เงินบำนาญชราภาพ และเงินบำเหน็จชราภาพ

2.3.10 แนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ตามร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2664 ได้นิยามรูปแบบและองค์ประกอบของ “ครอบครัวครอบครัวลักษณะเฉพาะ” ว่าหมายถึง ครอบครัวที่มีองค์ประกอบหรือความต้องการเฉพาะด้าน เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เลี้ยงดูลูกตามลำพัง ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวที่มีเพศเดียวกัน ครอบครัวที่มีภาระในการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องขัง และครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ (2554) ได้ทำการศึกษา “ครอบครัวครอบครัวลักษณะเฉพาะ” 4 ประเภท ได้แก่ ครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว ครอบครัวที่มีเด็กพิการ และเจ็บป่วยเรื้อรัง และครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพัง พบว่า ครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพังอาจจะมียุทธศาสตร์และสภาวะของครอบครัวเหมือนหรือแตกต่างจากครอบครัวปกติทั่วไป องค์ประกอบของครอบครัวมีความบกพร่อง บุคคลที่ควรทำหน้าที่หลักของครอบครัวขาดหายไป เหลือแต่ผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกหลาน หรือในสภาวะการณ์ยุ่งยากซับซ้อนของครอบครัวที่มีเด็กพิการ หรือมีเด็กเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือมีโรคประจำตัว ครอบครัวต้องประสบปัญหา เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้สถานภาพครอบครัวดังกล่าวต้องคลอนแคลน ไม่นั่นคงไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ครอบครัวต้องใช้ศักยภาพอย่างมากและพยายามเสริมสร้างศักยภาพสมาชิกของครอบครัวในการฝ่าวิกฤตและปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ ครอบครัวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ใหม่เพื่อเตรียมรองรับกับการดูแลลูกหลานในระยะยาว และทำให้ครอบครัวสามารถทำภารกิจหลักของครอบครัวได้ต่อไป ซึ่งผลการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ (ซึ่งรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) ไว้ดังนี้

- 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหุ้นส่วนทางสังคมตามแนวคิด บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ร่วมกับ บวช. (บ้าน-วัด-ชุมชน) เป็นการบูรณาการแนวคิดที่ใช้ครอบครัว (บ้าน) เป็นฐานหลักร่วมกับวัด-โรงเรียน-ชุมชนเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะกลุ่มอาสาสมัครได้มีการทำงานเชื่อมโยงบูรณา

การงาน-คน-เงินและภูมิปัญญาเข้าด้วยกัน จึงจะทำให้การจัดสวัสดิการสำหรับครอบครัว ลักษณะเฉพาะได้รับโอกาสการดูแลอย่างทั่วถึง เป็นธรรมตามความเป็นจริงของแต่ละลักษณะของครอบครัว

2) วิธีการจัดสวัสดิการสังคมครอบครัวลักษณะเฉพาะ ควรสนับสนุนให้กลุ่มเป้าหมาย (ครอบครัวลักษณะเฉพาะ) มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายครอบครัวในชุมชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว/ครอบครัววัยรุ่น/ครอบครัวเด็กพิการและครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลาน ต่างก็เป็นคนในชุมชนและอาจมีการซ้อนทับระหว่างกันได้ ครอบครัวลักษณะเฉพาะมิได้หมายถึงเฉพาะครอบครัวลักษณะเชิงเดี่ยวแต่มีมิติที่ซับซ้อนทับซ้อนระหว่างกัน

3) การส่งเสริมให้ครอบครัวในชุมชนได้ทำกิจกรรมครอบครัวร่วมกัน การทำให้ครอบครัวในชุมชนมีกิจกรรมด้านครอบครัว เพื่อทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์การทำงานร่วมกัน รวมทั้งการสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมครอบครัวอย่างต่อเนื่องของชุมชน

4) การส่งเสริมให้กองทุนสวัสดิการชุมชนมีการจัดสวัสดิการกับครอบครัวลักษณะเฉพาะในชุมชน ปัจจุบันองค์กรชุมชนได้มีการขึ้นทะเบียนการเป็นองค์กรชุมชน และองค์กรสวัสดิการชุมชนเป็นองค์กรประเภทหนึ่งที่ต้องได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้โครงการ/กิจกรรมจากกองทุนสวัสดิการสังคม ซึ่งการขึ้นทะเบียนรับรององค์กรทั้ง 2 ลักษณะ จะส่งผลให้ชุมชนสามารถจัดสวัสดิการกับครอบครัวลักษณะเฉพาะได้อีกช่องทางหนึ่ง

5) การส่งเสริมการสนับสนุนทางสังคมจากคนภายในชุมชน เครือญาติต่อการดูแลครอบครัวลักษณะเฉพาะ

6) การสนับสนุนและพัฒนากลไกการทำงานระดับท้องถิ่นและหน่วยงานของรัฐให้มีการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดบริการสวัสดิการครอบครัวลักษณะเฉพาะอย่างต่อเนื่องในเชิงการพัฒนาศักยภาพการดูแลเด็กในครอบครัว การเสริมทักษะการครองเรือนกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว (ที่อาจจะมีครอบครัวใหม่) ครอบครัววัยรุ่น การให้การปรึกษาด้านครอบครัว ศึกษาตั้งแต่การเลือกคู่ครอง การใช้ชีวิตคู่ และการใช้ชีวิตหลังแต่งงาน

7) การจัดทำฐานข้อมูลด้านครอบครัว รวมทั้งครอบครัวลักษณะเฉพาะ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนยุทธศาสตร์การจัดสวัสดิการครอบครัวที่เหมาะสม รวมทั้งการผลักดันให้มีการนำฐานข้อมูลไปพัฒนาเป็นนโยบาย/แผนงาน/แผนพัฒนา/แผนปฏิบัติการประจำปี/โครงการ/กิจกรรมครอบครัวลักษณะเฉพาะ โดยใช้กลไกของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนทำหน้าที่ของ การสะท้อนภาพของครอบครัว/ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างฐานการทำงานจากระดับตำบล ชุมชนในลักษณะ 3 ขา (ประกอบด้วย รัฐ-ท้องถิ่น-ประชาชนในชุมชน) เน้นกระบวนการทำงานร่วมกัน

8) การจัดตั้ง “คณะกรรมการยุทธศาสตร์ครอบครัวระดับจังหวัด” ที่มีตัวแทนจากทุกภาคส่วนเพื่อนำเสนอนโยบายและติดตามการทำงานด้านครอบครัวภายในจังหวัด โดยบูรณาการความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ภาคประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

9) การศึกษาและพัฒนางานวิจัยด้านครอบครัวลักษณะเฉพาะในประเด็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัว และนำผลที่ได้ไปกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ครอบครัวระดับจังหวัดในการสร้างครอบครัวเข้มแข็ง

10) การกำหนดให้ทุกตำบลจัดเวทีเรียนรู้ สนับสนุนให้มีการบูรณาการการทำงาน มีเครือข่ายการทำงานที่เชื่อมโยงกัน โดยนำประเด็น “ครอบครัว” เป็นแกนหลักในการทำงานที่เชื่อมโยงกับประเด็นการทำงานยุทธศาสตร์ของจังหวัด

11) การผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านครอบครัว ได้มีการจัดเวทีการสร้างแนวทางการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมกับครอบครัวลักษณะเฉพาะ เนื่องจากมีหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังตารางที่ 2.25

ตารางที่ 2.25 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการครอบครัว

สวัสดิการสังคม	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ด้านสุขภาพ	กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ สำนักงานประกันสังคม
ด้านการมีงานทำ/รายได้	กระทรวงแรงงาน กระทรวงศึกษาธิการ กทม. องค์ปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
ด้านนันทนาการ	กรุงเทพมหานคร องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น
ด้านที่อยู่อาศัย	การเคหะแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ บริษัทธุรกิจเอกชนด้านอสังหาริมทรัพย์
ด้านบริการสังคม	กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
ด้านกระบวนการยุติธรรม	กระทรวงยุติธรรม

ที่มา: ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ, 2554

13) การบูรณาการและพัฒนากลไกการทำงานของภาคียุทธศาสตร์ ภาคีหลักภาคีร่วมด้านครอบครัว โดยครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นส่วนหนึ่งของประเด็น “การพัฒนาครอบครัว” ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาครอบครัว จัดวาระเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการ เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ครอบครัวในชุมชน การบูรณาการฐานข้อมูลครอบครัวลักษณะเฉพาะของภาคียุทธศาสตร์

เพื่อจัดทำนโยบายสาธารณะ การส่งเสริมการเข้าถึงสิทธิสวัสดิการของครอบครัวลักษณะเฉพาะตามที่กฎหมายกำหนด การลดขั้นตอนการให้บริการหรือลดการสร้างปัญหา การจัดทำรายงานสถานการณ์ครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นรายจังหวัดและในระดับประเทศ

จากนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ตลอดจนบริการทางสังคมต่างๆ ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ปัจจุบันประเทศไทยมีกฎหมาย การบริการทางสังคม การสนับสนุนและความช่วยเหลือที่หลากหลายรูปแบบสำหรับครอบครัว ผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังขาดนโยบาย ยุทธศาสตร์สำหรับครอบครัวแห่งกลางโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาสวัสดิการสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะของ ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ (2554) ที่พบว่า 1) การบริการสวัสดิการสังคมเป็นบริการแบบแยกส่วน แบ่งพื้นที่ผู้รับผิดชอบ ตามนโยบายและโครงสร้างการบริหารงานของภาครัฐ บริการสวัสดิการสังคมถือเป็นการจัดสวัสดิการโดยรัฐเป็นหลักในรูปแบบของสถาบัน (Institutional Model) มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบตามประเภท/สาขาของการจัดบริการสวัสดิการสังคม วิธีคิดแบบแยกส่วนที่มีอยู่นี้มีการกำหนดพื้นที่ หน่วยงานและบุคคลรับผิดชอบชัดเจน จึงทำให้บริการที่จัดให้กับครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นบริการแบบแยกส่วนตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ 2) การจัดบริการเป็นรายบุคคล (Individual Service) ตามกลุ่มเป้าหมาย ขาดการมองคนแบบองค์รวมของครอบครัว บริการสวัสดิการสังคมของครอบครัวลักษณะเฉพาะ เป็นการจัดบริการเป็นรายบุคคลตามแนวคิดตะวันตก มิติการมองคนแบบกลุ่มเป้าหมาย (Target Group) แยกคนออกมาจากครอบครัว ขาดมุมมองของการมองคนแบบองค์รวมในมิติครอบครัว ขาดการเชื่อมโยงของคนในมิติครอบครัว ดังจะเห็นได้จากบริการสวัสดิการสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ สวัสดิการเด็ก สวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นบริการที่มุ่งตรงกับกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ขาดมิติของการใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นรากฐานในการจัดสวัสดิการกับครอบครัวลักษณะเฉพาะ 3) บริการเชิงสงเคราะห์ในรูปแบบตัวเงินมากกว่าบริการเชิงป้องกัน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาครอบครัว ประกอบกับปัจจุบันปัญหาของครอบครัวมีความวิกฤต ความรุนแรงเพิ่มขึ้น บริการสวัสดิการสังคมในเชิงสงเคราะห์จึงไม่สามารถตอบสนองให้กลุ่มเป้าหมายระยะยาวได้ หากบริการไม่เชื่อมโยงกับการเสริมพลังครอบครัวให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันกับภาครัฐ 4) ภาพรวมการจัดบริการสวัสดิการสังคมของครอบครัวลักษณะเฉพาะยังขาดด้านอาชีพและรายได้ และด้านที่อยู่อาศัย บริการการสนับสนุนทางสังคม เช่น การให้กำลังใจ การให้การแนะนำปรึกษาจากสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน และคนในชุมชนยังมีความสำคัญมาก เพราะครอบครัวไทยมีฐานความสัมพันธ์กันภายในมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก บริการของรัฐจึงเป็นบริการที่แปลกแยกจากครอบครัวลักษณะเฉพาะๆ ยังขาดบริการการคุ้มครอง ส่งเสริม

สนับสนุนทางสังคมด้านอื่นๆ ตามกฎหมาย ครอบครัวลักษณะเฉพาะขาดการรับรู้ ขาดความเข้าใจ และเข้าไม่ถึงบริการสวัสดิการสังคม

ในเรื่องนี้ อุทุมพร อินทจักร (2553) ได้เสนอว่า องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (อปท.) สามารถมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวทางและดำเนินกิจกรรมการส่งเสริมการเรียนรู้ของ ครอบครัวและสนับสนุนปัจจัยเงื่อนไขให้เอื้อต่อการเรียนรู้และปรับตัวภายใต้รูปแบบครอบครัวที่หลากหลายในแต่ละท้องถิ่น การเรียนรู้ของครอบครัวครอบครัวผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ “เสมือนเป็นพ่อแม่” ที่ต้องเลี้ยงดูและให้ความรักต่อลูกหลานเป็นครอบครัวที่ประสบปัญหาเรื่อง “ช่องว่างระหว่างอายุคนในครอบครัว” เนื่องจากการมีวิถีชีวิตการใช้ชีวิตที่ต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันและความห่างเหินในครอบครัว ดังนั้น การจะส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวได้เรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทัน หลากหลาย จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี เช่น การสร้างนักพัฒนาครอบครัวที่ทำหน้าที่เป็นเสมือน “พี่เลี้ยง” “คุณเอื้อ” หรือ “วิทยากรใกล้ตัว” ที่ช่วยแนะเติมเต็มความรู้หรือหลักคิดให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ได้ โดยมีแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีหลายแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การเรียนรู้แบบเฉพาะเรื่องเน้นการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของพ่อแม่/ผู้ปกครอง การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้กระบวนการดูแลช่วยเหลือเป็นกลุ่ม (Group Support) การเรียนรู้แบบรวมกลุ่มหรือจากเครือข่าย (Learning Network) และการเรียนรู้โดยการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชน (Knowledge Management) โดยเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละแบบนี้ต่างมุ่งเน้นให้ครอบครัวสามารถเรียนรู้ และปรับตัวต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของครอบครัวได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมปัจจัยต่างๆ จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของครอบครัว เช่น การมีสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับการเรียนรู้ของครอบครัวจะช่วยให้การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น สำหรับปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว คือ การทำให้ครอบครัวมีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินเพื่อดูแลครอบครัวของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การมีหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ชีวิตยุคใหม่ที่มีแรงกดดันมากขึ้น การมีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างควบคู่กับการตระหนักถึงคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองทั้งทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัว และชุมชนที่จะเป็นพลังให้บุคคล ครอบครัว และชุมชนให้สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ทั้งนี้ การส่งเสริมครอบครัวให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทางเลือกหรือการศึกษาทางเลือกในลักษณะต่างๆ ตลอดจนผลักดันให้ครอบครัวยุคใหม่มีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมถึงการเชื่อมต่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ สำหรับครอบครัว ทั้งการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกโรงเรียน และการเรียนรู้ตาม

อัยยาศัย จะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในอนาคต โดย “การศึกษาทางเลือก” จะเป็นคำตอบสำคัญ เพราะสามารถปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของครอบครัวที่แตกต่างกันได้ ทั้งนี้ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐานของการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน นับเป็นเรื่องจำเป็นต่อการสนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และกลุ่มคน หลากหลายวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำงานด้านครอบครัว ยังสามารถฟื้นความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยรวมได้ด้วยการทำงานเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนและด้วยการเกื้อหนุนของหน่วยงานภายนอก เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในเครือข่าย การเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่นั้น ตลอดจน มีการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับ ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับท้องถิ่น กรมฯ ยังควรสนับสนุนให้มีระบบการบริการความรู้สำหรับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ ความสำคัญกับ “พ่อแม่เรียนรู้/ครอบครัวศึกษา” โดยอาจารย์ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ในการ จัดหลักสูตรอบรมเตรียมความพร้อมสำหรับคู่สมรส การมีหลักสูตรครอบครัวศึกษาตั้งแต่อนุบาล และ แลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างครอบครัว (อุทุมพร อินทจักร, 2553)

2.4 สภาพการณ์การเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในทุกภูมิภาคของโลกในช่วง 20-30 ปี ที่ผ่านมา ส่งผลให้สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางที่วัยพึงพึ่งสองกลุ่มมาอยู่ร่วมกันได้ปรากฏภาพที่ ชัดเจนของปัญหาในทุกภูมิภาคของโลก สภาพปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางได้กลายเป็น ประเด็นหนึ่งที่สำคัญมากที่สมควรต้องได้รับการศึกษาอย่างจริงจังว่า แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวเพื่อเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางควรเป็นอย่างไร ทั้งนี้ สามารถสรุปภาพรวมสภาพการณ์การเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางใน ภูมิภาคต่างๆ ของโลก ได้ดังนี้

2.4.1 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ในครอบครัวแห่งกลาง ปู่ ย่า ตา ยายนอกจากจะมีบทบาทเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ตามบทบาทแบบดั้งเดิมแล้ว ยังต้องรับหน้าที่เพิ่มมากขึ้นเมื่อต้องกลับมารับบทบาทเป็นพ่อแม่อีกครั้ง ให้เด็กๆ ซึ่งเป็นหลาน บางครั้งปู่ ย่า ตา ยายเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง ตลอดจน การรับบทบาทหน้าที่ที่หนักเกินไปก็สร้างความกังวลและเป็นเหตุของปัญหาความเครียดเรื้อรัง อย่างไรก็ตาม สถานการณ์เช่นนี้ พบได้ทั้งในภาวะจำยอมที่ไม่มีทางเลือกและจากเป็นความเต็มใจของ

ปู่ ย่า ตา ยายเอง ซึ่งมีผลการศึกษาทั้งในและต่างประเทศที่แสดงให้เห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยายได้รับผลกระทบในหลากหลายด้าน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

2.4.1.1 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายแบบเดิม

การศึกษาเรื่อง An Examination of the Traditional Role of Grandparents in American Society ในสหรัฐอเมริกา โดย Cox (2000) พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายแสดงบทบาทในฐานะเป็นเพื่อนของหลานๆ ที่มีส่วนช่วยรักษาไว้ซึ่งความรู้สึกของเอกลักษณ์และการดำรงอยู่ของครอบครัว รวมทั้งมีบทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมทางจริยธรรมสู่หลานๆ Cox ยังพบอีกว่า ความเป็นปู่ ย่า ตา ยายแบบดั้งเดิมจะมีส่วนร่วมเพียงเฉพาะบทบาทรอบนอกชีวิตของหลาน และเป็นเพียงการเสริมบทบาทพ่อแม่ของหลานเท่านั้น แต่ปู่ ย่า ตา ยายแบบดั้งเดิมไม่ได้เข้าไปรับผิดชอบเลี้ยงหลานโดยตรง กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บทบาทของ ปู่ ย่า ตา ยายในแบบดั้งเดิมจะขึ้นอยู่กับความพอใจของปู่ ย่า ตา ยาย แต่ไม่ได้เป็นภาระที่ต้องเข้าไปความรับผิดชอบเลี้ยงดูหลานโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “The Meaning of Grandparenthood” ในอังกฤษ โดย Clarke and Roberts (2004) ที่พบว่า แม้อุบัติการณ์ของปู่ ย่า ตา ยายจะแสดงบทบาทที่สำคัญในครอบครัวก็ตาม แต่พวกเขาก็มีค่านิยมที่จะไม่เข้าไปแทรกแซงในการดำเนินชีวิตของหลานๆ

2.4.1.2 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบัน

การศึกษาเรื่อง “Contemporary Grandparenting” ของ Kornhaber (1996) พบว่า แบบจำลองบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายแบบเดิมไม่สามารถใช้ได้กับสภาพการณ์ของปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบัน เนื่องจากปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันมักมีบทบาทสำคัญในการเข้าไปช่วยครอบครัวในการเลี้ยงดูหลานๆ การสนับสนุนทางการเงินแก่ลูกหลาน รวมทั้งการส่งเสริมจริยธรรมในครอบครัว นอกจากนี้ ปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันยังมีบทบาทในฐานะ ที่ปรึกษา และเป็นแบบอย่างของการอบรมสั่งสอนในครอบครัวด้วย เช่นเดียวกับการศึกษาเกี่ยวกับปู่ ย่า ตา ยายในออสเตรเลียของ Ochiltree (2006a) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีส่วนสนับสนุนสังคมมากกว่าในอดีต และปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่จะลงทุนทั้งเวลา เงิน ความรัก ความสนใจและการดูแลให้แก่หลานๆ ของเขา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Kornhaber (1996) กรณีปู่ ย่า ตา ยายที่รับบทบาทเป็นพ่อแม่ของหลานๆ ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่มีสุขภาพแข็งแรง มีการศึกษาดี และมั่งคั่งกว่าปู่ ย่า ตา ยายในอดีต ตลอดจนการมีอายุที่ยืนยาวมากขึ้น แสดงให้เห็นว่าปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต โดยผลการศึกษาเกี่ยวกับเด็กในออสเตรเลียของ Rowe (2004a) ก็พบเช่นกันว่า ภาพลักษณ์ของปู่ ย่า ตา ยายมีสุขภาพแข็งแรง กระตือรือร้น มีพลัง และขี้เล่นมากขึ้นกว่าในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Ochiltree (2006b) ที่พบว่า บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายชาวออสเตรเลียในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก: บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในการดูแลหลานก่อนวัยเรียน (preschool children) การดูแลในช่วงเวลา

ก่อนและหลังหลานเข้าเรียน (before-and-after school care) และการดูแลหลานในช่วงวันหยุด (holiday care) สำหรับเด็กวัยเรียน ประการที่สอง: การติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและหลานๆ อย่างแนบแน่นใกล้ชิด ที่เกิดขึ้นหลังจากการแยกทางหรือการหย่าร้างของพ่อแม่เด็กและหรือการมีครอบครัวใหม่ของพ่อแม่เด็ก ผลกระทบจากการหย่าร้างดังกล่าวเป็นทั้งผลดีและผลเสียต่อปู่ ย่า ตา ยาย ผลดีคือ ปู่ ย่า ตา ยายสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับหลานๆ ได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น และสามารถเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญมากขึ้นในการส่งเสริมและดูแลหลาน ในทางกลับกันการหย่าร้างของพ่อแม่เด็กในบางครอบครัวอาจเป็นสาเหตุให้ปู่ ย่า ตา ยายปฏิเสธหลานๆ และขาดการติดต่อกับหลานๆ ในที่สุดได้เช่นกัน ในกรณีที่อำนาจการปกครองเด็กไม่ได้อยู่กับฝ่ายลูกของตนเอง ประการที่สาม: ปู่ ย่า ตา ยายที่แสดงบทบาทพ่อแม่มากกว่าบทบาทของผู้สนับสนุน ซึ่งสถานการณ์ที่ปู่ ย่า ตา ยายแสดงบทบาทเป็นพ่อแม่นี้ได้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในทุกสังคมในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ภาพลักษณ์ของปู่ ย่า ตา ยายแบบดั้งเดิมจะปรากฏอยู่ในบทบาทรอบนอกของชีวิตหลานๆ เท่านั้น การเลี้ยงดูหลานๆ ของปู่ ย่า ตา ยายจึงเป็นเรื่องของความพอใจแต่ไม่มีภาระต้องรับผิดชอบในการเข้าไปรับภาระในบทบาทเป็นพ่อแม่ของหลาน อีกทั้งมีค่านิยมที่ว่า ปู่ ย่า ตา ยายไม่ควรเข้าไปแทรกแซงในชีวิตของหลานๆ ซึ่งค่านิยมนี้ถือว่าเป็นมุมมองคนละด้านกับบทบาทของปู่ ย่า ตา ยายเป็นอยู่ในสังคมปัจจุบันทั่วโลกซึ่งปู่ ย่า ตา ยายต่างต้องเข้าไปช่วยเหลือหรือรับผิดชอบต่อเลี้ยงดูหลานแทนคนรุ่นพ่อแม่

2.4.2 ผลกระทบของการมีปู่ ย่า ตา ยายเป็นหัวหน้าครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัวที่ปู่ ย่า ตา ยายเป็นหัวหน้าครอบครัวอยู่กับหลานๆ โดยลำพังและไม่มีคนรุ่นพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วยเป็นระยะเวลาหลายๆ หรือโดยถาวร อาจเกิดผลกระทบที่หลากหลายทั้งในส่วนของตัวเด็กและในส่วนของปู่ ย่า ตา ยาย ดังนี้

2.4.2.1 ด้านความเป็นส่วนตัว (personal) ของปู่ ย่า ตา ยาย

การดูแลหลานๆ ทำให้เวลาในการดูแลตนเองของปู่ ย่า ตา ยายลดลงไป เช่น การออกกำลังกาย การไปพบแพทย์ตามนัด ตลอดจนเวลาในการทำกิจกรรมอดิเรกและการทำกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ (Backhouse, 2009)

2.4.2.2 ด้านปัญหาสัมพันธภาพ (interpersonal) ในครอบครัว อาทิ การดูแลหลานส่งผลต่อสุขภาพโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตความสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ตลอดจนการมีบทบาททางสังคม อย่างไรก็ตาม การรับภาระดูแลหลานๆ อาจสร้างความตึงเครียดในสัมพันธภาพกับคู่สมรสของปู่ ย่า ตา ยาย พ่อแม่ของหลาน เด็กคนอื่นๆ หรือตัวหลานที่ตัวเองดูแล การเลี้ยงดูหลานอาจส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายจำเป็นต้องลดชั่วโมงการทำงานที่สร้างรายได้ประจำ ซึ่งอาจนำไปสู่ความเดือนร้อนทางการเงิน นอกจากนี้ การเป็นพ่อแม่ครั้งที่ 2 ของปู่ ย่า

ตา ยายกลุ่มนี้ยังจำเป็นต้องเรียนรู้จากประสบการณ์และพัฒนาทักษะความเป็นพ่อแม่ในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งการเป็นพ่อแม่เด็กรุ่นปัจจุบันที่แบบแผนทางวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากตอนที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูรุ่นลูกของตนเอง และผลการศึกษาพบว่า สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเครียดให้ปู่ ย่า ตา ยาย (Musil, Schrader and Mutikani, 2000) การขาดทักษะความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบันของปู่ ย่า ตา ยายสามารถสร้างปัญหาใหม่หรือเพิ่มความรุนแรงของปัญหาที่มีอยู่แล้ว ทั้งนี้ มีผลการศึกษาวิจัยในออสเตรเลียที่ได้นำเสนอตัวอย่างความกังวลของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น “มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปจากสมัยที่ปู่ ย่า ยายเป็นพ่อแม่” “มีความจำเป็นที่ปู่ ย่า ยายต้องเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน” “ปู่ ย่า ยายจำเป็นต้องอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับวัยรุ่น เพื่อที่ปู่ ย่า ตา ยายจะได้เข้าใจการวางตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับหลานๆ ได้” (Orb and Davey, 2004) อย่างไรก็ตาม ยังมีงานศึกษาวิจัยจำนวนไม่มากนักที่ให้ความสำคัญต่อมุมมองของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากปู่ ย่า ยาย ตลอดจนความยากลำบากที่เด็กๆ กลุ่มนี้ต้องเผชิญ นอกจากนี้ ยังมีผลการศึกษาเด็กๆ ในออสเตรเลียตะวันตกที่พบว่าเด็กบางคนในครอบครัวแห่งกลางรู้สึกเศร้า สูญเสีย อับอายและไม่ต้องการเปิดเผยสาเหตุที่พ่อแม่ไม่สามารถเลี้ยงดูพวกเขาได้ เด็กๆ กลุ่มนี้ยังมีความยากลำบากในการใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่แออัด ความขัดสนทางการเงินของครอบครัว ตลอดจนความเครียดที่เป็นผลจากปัญหาสุขภาพและความเป็นอยู่ของปู่ ย่า ตา ยายที่พวกเขาอาศัยอยู่ด้วย ความยากลำบากอื่นๆ ของเด็กๆ กลุ่มนี้ ยังรวมถึงการถูกทะเลาะวิวาทหรือไม่ก็เป็นความเข้มงวดที่มากเกินไปของปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งอาจคาดหวังต่อพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างมากและเกินกว่าความเป็นจริง (Hislop, Horner et al., 2004) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Australian COTA เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากปู่ ย่า ตา ยาย ที่พบว่าเด็กบางคนในครอบครัวแห่งกลางอาศัยอยู่ในสภาพที่แออัด มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับปัญหาสุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย ขาดความเป็นอิสระหรืออยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่เข้มงวดในครอบครัว รวมทั้งการถูกสังคมนำหน้าว่าไม่มีพ่อแม่เลี้ยงดู (Fitzpatrick, 2004)

2.4.2.3 ด้านปัญหาเศรษฐกิจของครอบครัว (economic consequences)

การรับบทบาทเป็นพ่อแม่อีกครั้งของปู่ ย่า ตา ยาย อาจส่งผลให้เกิดความตึงเครียดระหว่างคู่สมรส และยังทำให้รูปแบบการดำเนินชีวิตมีความยุ่งยากยิ่งขึ้น ปู่ ย่า ตา ยาย จำนวนมากจำเป็นต้องละทิ้งหน้าที่การงานนอกบ้านเพื่อมาดูแลหลาน การสูญเสียรายได้และผลประโยชน์ที่พึงได้จากการจ้างงาน นอกจากนั้น ผลการศึกษาในสหรัฐอเมริกายังแสดงให้เห็นว่าปู่ ย่า ตา ยาย จำนวนมากเสียเงินไปเป็นค่าเช่าบ้านในสัดส่วนที่มีนัยสำคัญกับรายได้ (Fuller-Thomson and Minkler, 2003) ทั้งนี้ ยังมีการหลักฐานว่า ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานอยู่ในสภาพการดำรงชีวิตที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน (Fuller-Thomson, Minkler and Driver 2000) ทั้งนี้การสูญเสียรายได้ของปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากในครอบครัวแห่งกลางเกิดขึ้นหลังจากถูกภาวะ

ปีบังคับให้ต้องออกจากงานมาเลี้ยงดูหลาน ซึ่งเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญของปัญหาทางการเงินของครอบครัวแห่งกลาง (Fitzpatrick, 2004; Worrall, 2005) ผลการศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ยังพบว่า ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากประสบความเครียดทางการเงินเพราะการเข้ามารับภาระเลี้ยงดูหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลานเติบโตขึ้น มีความต้องการเพิ่มขึ้นตามวัย และการเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงขึ้น (Worrall, 2005) ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางในออสเตรเลียได้เปิดเผยถึงการใช้จ่ายพิเศษต่างๆ ที่เพิ่มสูงขึ้น โดยส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายเพื่อสนองตอบความต้องการทางกาย อารมณ์ และการดูแลสุขภาพของหลาน (Fitzpatrick, 2004) นอกจากนี้ ผลการศึกษานี้ ผลการศึกษานี้ ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานของ Orb and Davey (2004) ยังแสดงให้เห็นถึงความทุกข์ยากเรื่องการเงินของครอบครัวแห่งกลางเมื่อถึงเวลาต้องซ่อมหรือต้องเปลี่ยนรถคันใหม่ ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายเปิดเผยว่าค่าใช้จ่ายในการดูแลหลานๆ ไม่ได้ถูกรวมอยู่ในเงินออมหลังเกษียณอายุและเงินประจำปีต่างๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย และนั่นก็หมายความว่า การไม่ได้รับความช่วยเหลือทางการเงินคือความท้าทายของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางกำลังเผชิญอยู่โดยทั่วไปในออสเตรเลีย (Dunne and Kettler's, 2007) ทั้งนี้ที่ความเป็นจริงแล้วปู่ ย่า ตา ยายเหล่านี้มีส่วนช่วยลดภาระรัฐบาลในการต้องจัดสรรเงินงบประมาณเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลเด็กในสถานสงเคราะห์ (Backhouse, 2009)

2.4.2.4 ความเสื่อมโทรมของสุขภาพทางกายและจิตใจ (Poorer physical and mental health)

สภาพความเจ็บป่วยซึ่งพบว่าจะเกิดขึ้นกับปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานๆ เป็นประจำทุกวันมากกว่าปู่ ย่า ตา ยายที่ไม่ได้ต้องเป็นผู้รับผิดชอบเลี้ยงดูหลาน ได้แก่ ภาวะความดันต่ำ เบาหวาน ความเครียด ความดันโลหิตสูง และนอนไม่หลับ (Minkler and Fuller-Thomson, 1999) ทั้งนี้ มีผลการศึกษาจำนวนมากที่เสนอแนะว่า การใช้ร่างกายและภาวะความเครียดส่งผลเสียต่อสุขภาพปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลาน (Grinstead, Leder, Jensen and Bond, 2003) ทั้งนี้ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานเป็นประจำทุกวันโดยเฉพาะหลานที่เป็นเด็กเล็กมากๆ จะยิ่งส่งผลเสียต่อร่างกายปู่ ย่า ตา ยาย กล่าวคือ ได้รับการพักผ่อนนอนหลับที่ไม่เพียงพอ และนำไปสู่การติดเชื้อต่างๆ ได้ง่าย นอกจากนี้ ยิ่งกรณีทีปู่ ย่า ตา ยายเป็นผู้สูงอายุมากๆ และต้องมาดูแลหลานจะเกิดภาวะบีบคั้นทั้งเรื่องเวลา อารมณ์ และการงาน ซึ่งอาจนำไปสู่ความเครียดที่ปู่ ย่า ตา ยายเกินจะรับได้ ยิ่งกว่านั้น หากต้องรับภาระดูแลหลานที่เป็นเด็กเล็กหรือหลานที่มีความผิดปกติ/พิการเป็นประจำทุกวันยังมีผลให้ปู่ ย่า ตา ยายต้องอุทิศเวลา แรงกาย แรงใจที่เพิ่มมากขึ้น ที่อาจทำให้ปู่ ย่า ตา ยายอยู่ภาวะโดดเดี่ยวและซับซ้อนใจมากขึ้น และการความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ จะยิ่งทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางกลุ่มนี้ยากลำบากและสะสมความเครียดที่มากขึ้น (Minkler, 2005)

จากผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในประเทศต่างๆ ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์สภาพและปัญหาของครอบครัวแห่งกลางที่มีความเชื่อมโยงซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและเป็นผลของความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยจำแนกเป็น 2 ประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

1) บทบาทของพ่อ แม่ ตา ยาย ที่เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำแนกเป็น 2 บทบาท ได้แก่ (1.1) บทบาทของพ่อ แม่ ตา ยาย แบบดั้งเดิมในครอบครัว 2 รุ่น และ 3 รุ่น และ (1.2) บทบาทของพ่อ แม่ ตา ยาย ในปัจจุบันในครอบครัวแห่งกลาง

2) ผลกระทบของจากโครงสร้างครอบครัวแห่งกลางที่พ่อ แม่ ตา ยายเป็นหัวหน้าครอบครัวแห่งกลาง จำแนกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (2.1) ด้านความเป็นส่วนตัว (2.2) ปัญหาสัมพันธภาพในครอบครัว (2.3) ด้านเศรษฐกิจ และ (2.4) ด้านปัญหาสุขภาพทางกายและจิตใจของคนในครอบครัว

ตอนที่ 3 การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

3.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้ของครอบครัว

3.1.1 ความหมายของการเรียนรู้ของครอบครัว

“การเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้” เป็นการยกระดับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ หาทางเลือกการแก้ปัญหา การตัดสินใจเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาและสรุปบทเรียน เพื่อยกระดับสติปัญญาให้สูงขึ้น ในการมุ่งมั่นจะแก้ปัญหาและพึ่งตนเอง และเรื่องของการพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดการกับปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ในแบบนี้จะต้องเป็นการเรียนรู้ที่ควบคู่ไปกับการปฏิบัติหรือการกระทำต่างๆ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540)

Stauss และ Howe (1991) เห็นว่า การเรียนรู้ของบุคคลอาจหมายถึงรวมถึง

1) แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง (self-concept) เปลี่ยนจากบุคลิกที่พึงพิงคนอื่นไปสู่การเป็นมนุษย์ที่กำหนดทิศทางชีวิตตนเองได้

2) บุคคลสามารถเพิ่มพูนประสบการณ์จนกลายเป็นทรัพยากรการเรียนรู้ได้อีก

3) ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของบุคคลจะกลายเป็นจุดหลักของการพัฒนางานในภาระหน้าที่ตามบทบาทในสังคม

4) ระยะเวลาได้เปลี่ยนจากการถ่ายทอดความรู้ต่อๆ กันมาของบุคคล เป็นการใช้ความรู้ในปัจจุบัน

5) บุคคลจะเรียนรู้ได้ดี ถ้ามีเงื่อนไขของการเรียนรู้ เช่น ผู้เรียนรู้สึกอยากจะเรียน สภาพแวดล้อมทางกายภาพของการเรียนรู้ที่เอื้ออำนวย มีความเคารพและยอมรับซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีอิสระและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การยอมรับความแตกต่างของบุคคล ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายไว้เองว่าประสบการณ์เรียนรู้นั้นเป็นเป้าหมายของตนเอง ผู้เรียนยอมรับที่จะแบ่งปันความรับผิดชอบในการวางแผนและดำเนินการตามประสบการณ์การเรียนรู้จึงเกิดความรู้สึกผูกพันกับหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกันกับการนำไปประยุกต์ใช้ในประสบการณ์ของผู้เรียน และผู้เรียนรู้สึกถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ตามเป้าหมายที่ตนเองกำหนดไว้

โดยสรุป การเรียนรู้ของครอบครัว ไม่ได้หมายถึงการให้ครอบครัวไปท่องหนังสือหรือให้มีใครไปสอนความรู้สำเร็จรูป เพราะปัญหาของครอบครัวยากเกินกว่าที่ท่องหนังสือหรือการรับความรู้สำเร็จรูปจะแก้ปัญหาได้ การเรียนรู้ของครอบครัวต้องเป็นการศึกษาที่ยืดหยุ่นและอรรถประโยชน์ต่อกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาการวินิจฉัยปัญหา การวิเคราะห์ทางเลือก การตัดสินใจทางเลือกที่ถูกต้องให้คนในครอบครัวแล้ว ดั่งมีตัวอย่างมาแล้วทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย ทั้งในชนบทและในเมืองว่า เมื่อคนในครอบครัวได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและวิเคราะห์ทางเลือกยอมทำให้ครอบครัวสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดตามมาได้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าบริบทของสังคมและของโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นก็จะเป็นตัวแปรที่ครอบครัวนำมาวิเคราะห์ เพื่อวินิจฉัยปัญหา และสามารถตัดสินใจในการปรับตัวไปได้ต่อไปเรื่อยๆ

3.1.2 ความสำคัญของการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2554) ระบุว่า การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในชีวิตของบุคคลและครอบครัว ทั้งนี้เพราะผลจากการเรียนรู้อาจนำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมและจิตใจ กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นนับแต่เวลาที่เด็กเกิดปฏิสนธิในท้องของแม่ เด็กเรียนรู้ที่จะปรับตัวตั้งแต่ก่อนเกิด เมื่อเกิดมาแล้วและมีชีวิตอยู่จนตราบเท่าที่หมดสิ้นชีวิตก็มีกระบวนการเรียนรู้ดำเนินไปตลอดเวลาไม่สิ้นสุด ครอบครัวเข้มแข็งจึงต้องมีลักษณะการพึ่งตนเองได้ในด้านนี้ ถ้าปราศจากความสามารถในด้านดังกล่าวแล้ว ครอบครัวก็ไม่อาจพัฒนาไปสู่เสถียรภาพที่จะต่อต้านต่อสิ่งที่เป็นอันตรายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวได้ ครอบครัวจึงมีภาระสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในการที่จะต้องช่วยให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้อย่างถูกต้องในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีข้อปฏิบัติดังนี้

1) ให้ครอบครัวตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ในวัฏจักรการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งครอบครัว การดูแลครอบครัวที่มีสมาชิกในวัย

ต่างๆ ไปจนกระทั่งการเข้าสู่ระยะท้ายสุดของความสมบูรณ์ในชีวิตครอบครัว คือ การพรากจากคู่ครองหรือสมาชิกครอบครัว ทุกขั้นทุกตอนของชีวิตครอบครัวล้วนมีการเรียนรู้ที่ต้องกระทำทั้งสิ้น

2) ครอบครัวจึงต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อการปรับปรุงดูแลพฤติกรรมและจิตใจของสมาชิกครอบครัวให้ไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา เริ่มตั้งแต่การเรียนรู้ที่จะให้การรู้คิด รู้จักใช้เหตุผลในการขบปัญหาต่างๆ และการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตสอดคล้องกับสังคมภายนอกโดยรวมและสังคมโลก

3) พยายามเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นจากภาวะการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัวของตนเองและของผู้อื่นซึ่งมีอยู่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการรู้จักและพัฒนาครอบครัวของตนให้มากขึ้น

4) ครอบครัวจะต้องตระหนักในคุณค่าความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้และรู้จักแสวงหาแหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้ต่างๆ ตลอดจนรู้จักถ่วงการใช้จ่ายจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เหล่านั้น

5) แต่ละครอบครัวควรตระหนักในคุณค่าของการรวมพลังความรู้ ให้รู้จักผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายความรู้ เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกัน การรู้จักเรียนรู้จากการสร้างเครือข่ายจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวอื่นๆ ซึ่งอาจมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ โดยต่างให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกัน การพึ่งตนเองได้ทางด้านการเรียนรู้ของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมเข้มแข็ง โดยผู้รับผิดชอบครอบครัวเป็นผู้เริ่มก่อนด้วยการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ในตนเอง แล้วขยายสู่การเรียนรู้จากแหล่งภายนอกตน รู้จักผสมผสานความรู้ที่ได้จากแหล่งภายในและภายนอกตน ให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อการเรียนรู้ การรักษา และการสืบทอดคุณค่าของการเป็นครอบครัวไว้ตลอดไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียนรู้ของครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ เช่น ครอบครัวแห่วงกลางซึ่งมีคนในวัยพึ่งพิงอาศัยอยู่ร่วมกันและมีผู้สูงอายุเป็นหัวหน้าครอบครัว ยังจะต้องมีการเรียนรู้ที่มีเนื้อหา ผู้จัดการเรียนรู้ และวิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งหลายประเทศได้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มีใช้มุ่งที่เนื้อหาสาระอย่างเดียว แต่เน้นให้เรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิตจริงต่างๆ หรือไม่ก็เป็นกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการตั้งโจทย์การเรียนรู้ด้วยตัวเอง เช่น กิจกรรมโครงการ ทัศนศึกษา การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการสืบค้นต่างๆ จนเกิดผลกระทบไปสู่การสร้างข้อตกลงภายในครอบครัว หรือ การปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางอย่างของครอบครัวที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก ครอบครัว และชุมชน

ดังนั้น ครอบครัวแห่วงกลางจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการเรียนรู้ และการสนับสนุนจากกลไกทุกภาคส่วนในการส่งเสริมให้ครอบครัวมีศักยภาพในการทำบทบาทหน้าที่ได้อย่าง

เหมาะสม ซึ่งหากสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ที่หึงต่อตนเองและต่อสมาชิกในครอบครัว ก็จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว และหากครอบครัวมีการเรียนรู้เพื่อสร้างและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีในครอบครัว ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและทำให้สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพัน เข้าใจกันและช่วยเหลือสนับสนุนซึ่งกันและกัน ลดการเกิดปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมอื่นๆ ที่จะเกิดตามมา (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

3.2 กระบวนการเรียนรู้ของครอบครัวในการสร้างเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

3.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน หรือการใช้วิธีการต่างๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในความหมายของผลการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่ได้รับความรู้และประสบการณ์ ซึ่งโปเวอร์และอัลการ์ด (1987) (อ้างถึงใน สิริลักษณ์ ยัมประสาพร, 2548) กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการ มีการสั่งสมและประมวล พัฒนาข้อมูลหรือชุดข้อมูลประสบการณ์ที่ตนประสบมาโดยวิธีการต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยมีกระบวนการและขั้นตอนของการเรียนรู้ ได้แก่ (1) การรับรู้ (reception) หมายถึงขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคล “รับ” เอาข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ต่างๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายซึ่งตนเองพบผ่านประสาทสัมผัสเข้ามาสั่งสมเป็นประสบการณ์ของตนเอง (2) การเข้าใจ (comprehension) หมายถึง การที่บุคคลมองเห็นถึงความหมายและความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ตนเองรับรู้หรือมีประสบการณ์มาในระดับที่สามารถอธิบายในเชิงเหตุเชิงผลได้ และ (3) การปรับเปลี่ยน (transformation) เป็นระดับของการเรียนรู้ที่แท้จริง หมายความว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงจะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีคิด (conceptualization) และ/หรือการเปลี่ยนแปลงระดับคุณค่า (values) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (behavior) ในสิ่งที่รับรู้และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี

อีลิจีโอ บี บาซากา (อ้างถึงในศักดิ์ชัย นิรัญทร์, 2551) สรุปไว้ว่า การศึกษาที่เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์นี้ต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต มีความหมายครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงในที่ทำงาน และมีความหมายรวมไปถึงการก่อรูปร่างบุคลิกภาพ อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้เวลาใดก็ได้ตลอดชีวิต โดยการเรียนรู้ในการศึกษาตลอดชีวิตมีสาระสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การเรียนรู้เพื่อรู้ เน้นการเรียนรู้ความรู้ทั่วไปอย่างกว้างๆ ผนวกกับการเรียนวิชาจำนวนหนึ่งอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือเป็นการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์จากโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตด้วยการเรียนรู้เพื่อทำ คือ การฝึกหัดอาชีพหรือการทำงานจำเป็นต้องพัฒนาความสามารถเผชิญหน้าในสถานการณ์ที่หลากหลายที่ไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้นและความสามารถในการ

ทำงานเป็นทีม (2) การเรียนรู้เพื่อเป็น ทุกคนจำเป็นต้องมีอาชีพเพิ่มขึ้น มีการตัดสินใจที่ถูกต้องและมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการทำงานของตนเอง และ (3) การเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน ต้องเข้าใจผู้อื่นเข้าใจธรรมเนียมประเพณีและจิตใจของผู้อื่น

ทั้งนี้ สามารถสรุปความหมายและความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ได้ 3 ประเด็น คือ (1) ด้านการเรียนรู้ การเรียนรู้ควรมีลักษณะเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีการเรียนรู้เพื่อทำการเรียนรู้เพื่อเป็นและการเรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน การเรียนรู้ควรมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ เรียนรู้เพื่อตนเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์กับตนเองทั้งใกล้และไกล และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว (2) ด้านการปฏิบัติ เมื่อการเรียนรู้แล้วเกิดความรู้ และนำความรู้มาสืบทอดปฏิบัติผ่านช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม ประเพณี ค่านิยม วัฒนธรรม วิถีชีวิต การเรียนรู้และปฏิบัติเป็นเนื้อเดียวกัน และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นที่มีมุมมองแตกต่างกันออกไป และ (3) การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องค่อนข้างถาวรในเรื่องของความรู้ ทักษะ และทักษะ ดังนั้น ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ทั่วโลกเต็มไปด้วยข่าวสารและข้อมูลต่างๆ ที่ล้วนส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจของผู้คนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ที่สามารถเข้าถึงและมีความแม่นยำในข่าวสารและข้อมูลมากกว่า ย่อมตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนพื้นฐานของการเรียนรู้ด้วยตนเอง

3.2.2 กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง

แนวคิดพื้นฐานมาจากทฤษฎีกลุ่มมานุษยนิยม (humanism) ซึ่งมีความเชื่อเรื่องความเป็นอิสระและความเป็นตัวเองของมนุษย์ ดังที่มีผู้กล่าวไว้ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับความดี มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สามารถหาทางเลือกของตนเอง มีศักยภาพและพัฒนา ศักยภาพของตนเองอย่างไม่มีขีดจำกัด มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับนักจิตวิทยา มานุษยนิยม (humanistic psychology) ที่ให้ความสำคัญในฐานะที่ผู้เรียนเป็นปัจเจกบุคคลและมีแนวคิดที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพและมีความโน้มเอียงที่จะใส่ใจใฝ่รู้ ขวนขวายเรียนรู้ด้วยตนเอง มนุษย์สามารถรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเองและถือว่าตนเองเป็นคนที่มีความ

3.2.2.1 กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองของครอบครัว

ครอบครัวต้องสามารถประเมินความต้องการของครอบครัว (assessing needs) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (setting goals) การกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (specifying learning content) ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้แบบนี้จะสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ มีสาระสำคัญดังนี้ (Knowles, 1978) ดังนี้

1) ความต้องการและความสนใจ (need and interests) ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี หากตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา เพราะฉะนั้นควรมีการเริ่มต้นในสิ่งเหล่านี้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะกิจกรรมเพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ขึ้นต้องคำนึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ

2) สถานการณ์เกี่ยวข้องกับชีวิต (life situations) การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน ดังนั้น การจัดหน่วยการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่เป็นสำคัญ มิใช่ตัวเนื้อหาวิชา

3) การวิเคราะห์ประสบการณ์ (analysis of experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้นหลักสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ก็คือ การวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่า มีส่วนไหนของประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้บ้าง แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

4) ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (self-directing) ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ก็คือการมีความรู้สึกที่จะสามารถนำตนเองได้ เพราะฉะนั้นบทบาทของครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบร่วมกันกับผู้เรียน มากกว่าการทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่าเขาคล้อยตามเพียงใด

5) ความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละบุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้น และประการสำคัญคือความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน

โดยสรุป กระบวนทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวจำเป็นต้องเปิดกว้างมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะกระบวนทัศน์ด้านการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning) เป็นกระบวนทัศน์ที่เชื่อว่าจะแก้ปัญหาหรือข้อจำกัดต่างๆ ได้ อาทิ ครอบครัวสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเปิดโลกแห่งความรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุดให้ผู้เรียนทุกเพศวัย การส่งเสริมเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อการค้นหาประสบการณ์การเรียนรู้ทางสังคมในโลกพหุวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายซับซ้อนขึ้นทุกขณะ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อการรู้จักตนเองและพัฒนาตนเองไปตามความถนัดและความสนใจอย่างเต็มศักยภาพซึ่งต้องอาศัยความยืดหยุ่นในการแสวงหาประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีให้แก่ปัจเจกบุคคล ดังนั้น การหาแนวทางสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมและเงื่อนไขที่ช่วยให้ครอบครัวสามารถจะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตเพื่อเติมเต็มศักยภาพสมาชิกในครอบครัวจึงเป็นโจทย์ที่ท้าทายการพัฒนาและปฏิรูปการเรียนรู้ของทุกสังคมในปัจจุบัน ทั้งนี้การได้มาซึ่งคำตอบในการพัฒนาระบบ กลไก และวิธีการที่จะส่งเสริมให้ครอบครัวสามารถเรียนรู้

ได้อย่างต่อเนื่องอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาที่สำคัญยิ่งของทุกสังคมในอนาคต

3.2.3 การเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อการบริหารความเปลี่ยนแปลง

ยุทธศาสตร์การบริหารความเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับธรรมชาติของพ่อแม่ผู้ปกครองให้ค่อยๆ รับวัฒนธรรมและพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองเข้าไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยอาศัยหลักการการบริหารความเปลี่ยนแปลง (change management) ที่ดีบางประการ ดังนี้

3.2.3.1 หลักของการ “จัดการความรู้” (knowledge management) เพื่อให้ความริเริ่มและความสำเร็จจากตัวแบบการเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นบทเรียนที่ถูกถอด ทำความเข้าใจ และขยายผลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไปยังครอบครัวได้

3.2.3.2 หลักของการเพิ่มขีดความสามารถ (capacity building) ที่ครอบคลุมทั้งการฝึกอบรม การดูงาน การจัดกิจกรรมวิชาการ เช่น การประชุมปฏิบัติการต่างๆ ในเรื่องการเรียนรู้ด้วยตนเองให้แก่ครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ

3.2.3.3 หลักของการ “เสริมพลังอำนาจ” (empowerment) คือการเปิดพื้นที่การริเริ่มให้แก่ครอบครัวให้สามารถริเริ่ม ทดลอง ประเมินผล และสรุปความรู้ในการริเริ่มนวัตกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองแบบต่างๆ

3.2.3.4 หลักของการ “สร้างเครือข่าย” (networking) ให้ครอบครัวมีการเชื่อมต่องานและแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลถึงกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อรองรับการจัดการความรู้และการขยายผลความสำเร็จในระยะยาว

3.2.3.5 หลักของการสร้าง “แรงจูงใจ” (incentives) ได้แก่ มาตรการเสริมแรงต่างๆ ทั้งในรูปความก้าวหน้าในหน้าที่การงานไปจนถึงการยกย่องทางสังคม เพื่อหนุนให้ครอบครัวมีกำลังใจริเริ่มและสานต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากยิ่งขึ้น

สำหรับแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2555) อธิบายว่าประกอบด้วย 4 หลักสำคัญ คือ (1) การกำหนดเนื้อหา/กิจกรรมการเรียนรู้ (2) การเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้ (3) การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้/สื่อการเรียนรู้ และ (4) การวิจัยและพัฒนา โดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องวางแผนและดำเนินการตามความเหมาะสมของหน่วยงานและบริบทของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมศักยภาพภาคีเครือข่าย หน่วยงานของรัฐที่มีพันธกิจในการจัดการศึกษาและมีความรับผิดชอบกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุจัดการส่งเสริม สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพภาคีเครือข่ายต่างๆ เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับชุมชน ตลอดจนสนับสนุนการทำงานบนพื้นฐานของชุมชนผ่านชมรม

ผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุด้วยการสร้างความตระหนัก และการพึ่งตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและสนับสนุนให้มีสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ มีการฝึกอาชีพและกิจกรรมตามความสนใจ

3.2.4 การเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามช่วงวัย

การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมไม่ใช่กระบวนการที่ใช้เพียงสัญญาชญาณ เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ การหล่อหลอมสมาชิกในครอบครัวมีพฤติกรรมหรือการกระทำที่สังคมปรารถนา เป็นกระบวนการที่ต้องมีเป้าหมายและวิธีการ จึงต้องมีกระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวแห่ง ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เลี้ยงดูเด็กจำเป็นต้องเลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมตามช่วงวัย ตามที่ระพีพรรณ คำหอม และทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล (2550) ได้ระบุไว้ใน “รายงานการศึกษาการพัฒนามาตรฐานและคู่มือการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ เพื่อการขยายผลการนำไปใช้” ว่า การแบ่งช่วงพัฒนาการเด็กตามช่วงวัย แบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ แรกเกิด-ไม่เกิน 3 ปี อายุ 3-ไม่เกิน 6 ปี อายุ 6-ไม่เกิน 9 ปี อายุ 9-ไม่เกิน 12 ปี อายุ 12-ไม่เกิน 15 ปี และอายุ 15-ไม่เกิน 18 ปี ซึ่งครอบครัวควรเรียนรู้เพื่อการเลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมอย่างเท่าทันสถานการณ์ ใน 4 บริบท คือ ด้านสุขภาพกาย/จิต ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ดังนี้

3.2.4.1 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด-ไม่เกิน 3 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) การเกิดและการมีชีวิตอยู่รอด การมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการ หรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อนอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การได้รับวัคซีน และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ความสะอาดของที่พักและการปลอดภัยจากการคุกคามบุกรุก (3) พัฒนาการด้านต่างๆ ทั้งพัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการด้านการเรียนรู้ และพัฒนาการด้านอารมณ์และพฤติกรรม (4) ทักษะในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม (5) ผู้ดูแลเด็กดูแลเด็กอย่างเหมาะสมทั้งในด้านการดูแลพื้นฐานสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ สิทธิด้านการเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียนจากผู้ดูแล/สถานรับเลี้ยงเด็ก

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) เด็กควรอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย มีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง (2) การมีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อนจำเป็น และ (3) ความมั่นคงปลอดภัยของที่พักอาศัย

4) สังคม ได้แก่ (1) บริการทางสังคมในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ (2) การใช้บริการและการเข้าถึงบริการที่มีอยู่ในชุมชนได้ (3) มีส่วนร่วมในครอบครัว/กิจกรรมของครอบครัว (4) ได้รับสิทธิตามกฎหมาย (5) การมีพื้นที่สำหรับเด็กและครอบครัว การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่ (6) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการเกื้อหนุน เอื้อเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

3.2.4.2 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กอายุ 3-ไม่เกิน 6 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) การมีชีวิตอยู่รอด การมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการ หรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อน/เล่นอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การได้รับวัคซีน และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก (3) พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านการเรียนรู้ตนเอง พัฒนาการด้านการเรียนรู้สังคม พัฒนาการด้านการเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาการด้านอารมณ์ พฤติกรรม (4) ทักษะในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม และ (5) ผู้ดูแลเด็ก ดูแลเด็กอย่างเหมาะสม ทั้งในด้าน การดูแลพื้นฐานด้านสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้ การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตราย/สอนทักษะในการหลีกเลี่ยงอันตรายให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ การดูแลในโรงเรียน/ศูนย์เด็กเล็ก

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) อยู่ในครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย การมีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง (2) มีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อนจำเป็น และ (3) ความมั่นคงปลอดภัยของที่พักอาศัย ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก

4) สังคม ได้แก่ (1) บริการทางสังคมในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ (2) สามารถใช้บริการ/เข้าถึงบริการต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนได้ (3) มีส่วนร่วมในครอบครัว /กิจกรรมของครอบครัว (4) สิทธิตามกฎหมาย และ (5) มีพื้นที่สำหรับเด็กและครอบครัว การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่สภาพแวดล้อมที่มีการเกื้อหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

3.2.4.3 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กอายุ อายุ 6-ไม่เกิน 9 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) การมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการ หรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อน/เล่นอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การได้รับวัคซีน และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ความสะอาดของที่พักและการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก (3) พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านการเรียนรู้ตนเองและครอบครัว พัฒนาการด้านการเรียนรู้สังคม พัฒนาการด้านการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม พัฒนาการด้านอารมณ์และพฤติกรรม (4) ทักษะทางสังคมในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม และ (5) ผู้ดูแลเด็ก การดูแลพื้นฐานด้านสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้ การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตรายให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ (1) โอกาสทางการศึกษา และ (2) โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตร

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) ครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย การมีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง (2) มีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อนจำเป็น (3) ความมั่นคงปลอดภัยของที่พักอาศัย ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก

4) สังคม ได้แก่ (1) ในชุมชนที่มีสถานบริการต่างๆ ในชุมชน (2) สามารถใช้บริการ/เข้าถึงบริการต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนได้ (3) สิทธิด้านโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ (4) การมีส่วนร่วมในครอบครัว (5) การมีส่วนช่วยเหลือสังคม/ชุมชน/สถานศึกษา และการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม (6) การพิทักษ์สิทธิตามกฎหมาย (7) การมีพื้นที่สำหรับเด็กและครอบครัว การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่ และ (8) สภาพแวดล้อมที่มีการเกื้อหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

3.2.4.4 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กอายุ อายุ 9-ไม่เกิน 12 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) การมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการหรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อน/เล่นอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การได้รับวัคซีน การมีความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ความสะอาดของที่พักและการปลอดภัยจากการคุกคามบุกรุก (3) พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านการเรียนรู้ตนเองครอบครัว พัฒนาการด้านการเรียนรู้สังคม พัฒนาการด้านการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาการด้านอารมณ์ พฤติกรรม (4) ด้านทักษะในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม และ (5) ผู้ดูแลเด็ก การดูแลเด็กอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านการดูแลพื้นฐานด้านสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้

และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตรายให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ (1) โอกาสทางการศึกษา และ (2) โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตร

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) ครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย การมีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง (2) มีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อนจำเป็น และ (3) ความมั่นคงปลอดภัยของที่พักอาศัย ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก

4) สังคม ได้แก่ (1) ในชุมชนที่มีสถานบริการต่างๆ ในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่สามารถใช้บริการ/เข้าถึงบริการต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้ (2) นันทนาการ เด็กควรได้รับการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิในด้านโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี (3) การมีส่วนร่วมในครอบครัว การมีส่วนช่วยเหลือสังคม/ชุมชน/สถานศึกษา และการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม (4) สิทธิด้านการพิทักษ์สิทธิตามกฎหมาย การมีพื้นที่สำหรับเด็กและครอบครัว การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่ และ (5) สภาพแวดล้อมที่มีการเกื้อหนุน เอื้อเพื่อช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

3.2.4.5 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กอายุ อายุ 12-ไม่เกิน 15 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) สิทธิด้านการมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการ หรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อน/เล่นอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การได้รับวัคซีน การมีความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์ และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก (3) พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านการเรียนรู้ตนเองและครอบครัว พัฒนาการด้านการเรียนรู้สังคม พัฒนาการด้านการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม พัฒนาการด้านอารมณ์และพฤติกรรม (4) ทักษะในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม และ (5) การดูแลเด็กอย่างเหมาะสม ทั้งในด้านการดูแลพื้นฐานด้านสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตรายให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ (1) โอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน และ (2) โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตร

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) ครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย การมีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง และ (2) การมีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อนจำเป็น

4) สังคม ได้แก่ (1) ชุมชนที่มีสถานบริการต่างๆ ในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ สามารถเข้าถึงบริการต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้ (2) ครอบครัวสามารถเข้าถึงบริการที่มีคุณภาพภายในชุมชน/สังคมและสามารถเข้าไปใช้บริการได้ (3) นันทนาการ การเข้าร่วมกิจกรรม นันทนาการ และการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี (4) การมีส่วนร่วมในครอบครัว การมีส่วนช่วยเหลือสังคม/ชุมชน/สถานศึกษา และการมีส่วนร่วมในวัฒนธรรม (5) การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ ตามกฎหมาย การมีพื้นที่สำหรับเด็กและครอบครัวได้ใช้เวลาว่างทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ การมีระบบส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมและ การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่ และ (6) อยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีการเกื้อหนุน เอื้อเพื่อ ช่วยเหลือ พึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

3.2.4.6 การเรียนรู้ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กอายุ อายุ 15-ไม่เกิน 18 ปี ประกอบด้วยปัจจัยเงื่อนไข 4 ด้าน ดังนี้

1) สุขภาพกาย-สุขภาพจิต ได้แก่ (1) การมีสุขภาพแข็งแรง การไม่มีความพิการ หรือได้รับการดูแลเมื่อมีความพิการ การได้รับอาหารและน้ำดื่มอย่างเพียงพอ การได้พักผ่อน/เล่นอย่างเพียงพอ การมีร่างกายที่สะอาด การมีความรู้เกี่ยวกับอนามัยการเจริญพันธุ์ และการมีเอกลักษณ์แห่งตน (2) ที่พักอาศัย ความสะอาดของที่พัก และการปลอดภัยจากการคุกคาม บุกรุก (3) พัฒนาการด้านร่างกาย พัฒนาการด้านการตนเองและครอบครัว พัฒนาการด้านการเรียนรู้สังคม พัฒนาการด้านการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาการด้านอารมณ์ พฤติกรรม (4) ด้านทักษะในการดูแลตนเอง การแสดงออกทางสังคม รวมทั้งการมีความสัมพันธ์ทางสังคม (5) ผู้ดูแลเด็ก การดูแลพื้นฐานด้านสุขภาพกาย การกระตุ้นการเรียนรู้ การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การพัฒนาขอบเขตระหว่างเด็กกับผู้อื่น การดูแลความปลอดภัยด้านสิ่งแวดล้อมและป้องกันอันตรายให้แก่เด็ก

2) การศึกษา ได้แก่ (1) ด้านโอกาสทางการศึกษา และ (2) โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตร/กิจกรรมในสังคม

3) เศรษฐกิจ ได้แก่ (1) ครอบครัวที่มีรายได้เพียงพอต่อรายจ่าย การมีเงินออม การทำงานมีความมั่นคง (2) การมีกองทุนช่วยเหลือครอบครัวกรณีเดือดร้อน จำเป็น รวมทั้งการมีรายได้ (3) การมีโอกาส/ทางเลือกในการประกอบอาชีพ

4) สังคม ได้แก่ (1) ชุมชนที่มีสถานบริการต่างๆ ในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ สามารถใช้บริการ/เข้าถึงบริการต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนได้ (2) นันทนาการ โอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการ (3) การมีส่วนร่วมในครอบครัว การมีส่วนช่วยเหลือสังคม/ชุมชน/สถานศึกษา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง การปกครอง (4) การคุ้มครองพิทักษ์สิทธิตามกฎหมาย การมีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรม และการมีระบบส่งเสริม

สนับสนุนกิจกรรมของเด็ก (5) การบริโภคข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่างๆ (6) สภาพแวดล้อมที่มีการ
เกื้อหนุน เอื้อเพื่อ ช่วยเหลือพึ่งพากันและกัน และการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน

โดยสรุปแล้ว การเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 6 กลุ่ม
อายุ ครอบคลุมกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน 4 ด้าน คือ (1) ด้านสุขภาพกาย/จิต ประกอบด้วย การ
เจริญเติบโตและพัฒนาการ ทักษะในการดูแลตนเอง ผู้ดูแลเด็กความสะดวกสบายของที่อยู่อาศัยและความ
ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ด้านการศึกษา ประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน
จากผู้ดูแล/สถานรับเลี้ยงเด็ก (3) เศรษฐกิจ ประกอบด้วย เศรษฐกิจการเงินของครอบครัว ที่อยู่อาศัย
(4) สังคม ประกอบด้วย การมีบริการทางสังคมในชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ การใช้บริการและการ
เข้าถึงบริการและการมีส่วนร่วมในครอบครัวการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ การมีพื้นที่สำหรับเด็ก การมี
ระบบส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรม การคุ้มครองจากภัยพิบัติ/ภัยต่างๆ/ความรุนแรงในพื้นที่และการ
บริโภคข้อมูลข่าวสารการเกื้อหนุนเอื้อเพื่อและการมีเครือข่ายระหว่างชุมชน และความพร้อมในการใช้
ชีวิตคู่/มีครอบครัว

3.2.5 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวครัวเรือน

3.2.5.1 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวครัวเรือน

ปู่ ย่า ตา ยายผู้เลี้ยงดูเด็กต้องมีคุณลักษณะที่สามารถเลี้ยงดูเด็กได้
อย่างเหมาะสม ซึ่งงามตา วรนิทานนท์ (2545) ได้สรุปถึงคุณลักษณะของผู้ที่จะสามารถเลี้ยงดูเด็กได้
อย่างเหมาะสม ได้แก่ (1) เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อเด็ก มีความรักความพอใจในตัวเด็ก เห็นว่าเด็กมีคุณค่า
มีประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว พร้อมทั้งจะให้การช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กเสมอ (2) มีสุขภาพจิตที่ดี
มีความวิตกกังวลน้อยและเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง ไม่มีปัญหาหรือความวิตกกังวลมากเกินไปหรือถ้ามี
ปัญหาก็กควบคุมอารมณ์ได้ ไม่มีอารมณ์รุนแรงเกินไปทั้งด้านร้ายแรง ซึมเศร้าหรือโกรธเกรี้ยว (3) มีความ
เชื่อว่าตนเองสามารถเลี้ยงดูเด็กได้ดีที่สุด สามารถทำให้เด็กเป็นคนดีและคนเก่งได้ มีความเชื่อว่าเด็ก
สามารถเป็นคนดีและคนเก่งได้ด้วยการอบรมเลี้ยงดู ไม่ได้ขึ้นกับโชคชะตาหรือพรสวรรค์ของเด็ก (4) มีความรู้
เรื่องพัฒนาการเด็กอย่างถูกต้อง (5) มีความใกล้ชิดเด็กมาก ใช้เวลากับเด็กอย่างมีคุณภาพ และ (6) มี
ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคู่สมรส มีความรักต่อกัน ช่วยเหลือสนับสนุนกันทั้งด้านวัสดุสิ่งของเงินทอง
ด้านอารมณ์ ด้านการสื่อสาร พูดคุยปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้

3.2.5.2 บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวครัวเรือน

ปู่ ย่า ตา ยายเป็นผู้ดูแลเด็กในครอบครัวครัวเรือนที่สำคัญที่สุด
ซึ่งระพีพรรณ และทิพาภรณ์ (2550) ระบุว่า ผู้ดูแลเด็กควรให้การดูแลเด็กในด้านพื้นฐานของสุขภาพ

กาย การกระตุ้นการเรียนรู้และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ รวมทั้ง การพัฒนาขอบเขตระหว่างตนเองและผู้อื่น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ผู้ดูแลให้การดูแลขั้นพื้นฐานด้านสุขภาพกาย

1.1) ให้การดูแลสุขภาพอนามัยเด็ก ได้แก่ (1) ให้เด็กไปรับบริการทางการแพทย์ตามนัด เช่น ติดตามรักษาโรคจากการเจ็บป่วย พบทันตแพทย์/ทันตภิบาล หากมี ปัญหาสุขภาพช่องปากและฟัน หรือพาเด็กไปรับวัคซีนตามกำหนด (2) ฝึกให้เด็กกินอาหาร น้ำดื่ม สะอาดหรือจัดหาให้เด็กได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์ (3) ฝึกให้เด็กดูแลที่พังกายให้สะอาด มี ระเบียบ ถูกสุขอนามัย (4) ฝึกทักษะให้เด็กทำความสะอาดร่างกาย เสื้อผ้า และที่พังกายของตนเองอย่าง สม่าเสมอ (5) สนับสนุนและติดตามดูแลว่าเด็กได้ออกกำลังกาย และดูแลตนเองให้แข็งแรง (6) ให้เด็ก ได้นอนพักผ่อนตามเวลาเหมาะสมกับอายุ

1.2) ดูแลเด็กให้มีความปลอดภัยด้านสุขภาพ โดยให้การดูแลหรือ ปฐมพยาบาลเบื้องต้นเมื่อเด็กเจ็บป่วยหรือได้รับบาดเจ็บ หากอาการไม่ดีขึ้นให้ส่งเด็กไปรับการรักษา ในสถานพยาบาล

2) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

2.1) กระตุ้นให้เด็กดูแลและพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสมในการ ดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น จัดตารางสอน การรับผิดชอบการใช้จ่ายเงิน การเก็บออม การประกอบ อาหาร การจ่ายตลาด

2.2) สนับสนุนส่งเสริมและช่วยให้เด็กเห็นคุณค่าในตนเอง และ ตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง ได้แก่ (1) กระตุ้นส่งเสริมให้เด็กมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เช่น ชมเชยเมื่อ เด็กทำได้สำเร็จ ชมเชยเมื่อเด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (2) แสดงความภาคภูมิใจในตัวเด็ก มีการ ชมเชยเมื่อเด็กแสดงความสามารถ ความรับผิดชอบ

2.3) ส่งเสริมให้การศึกษาเรียนรู้แก่เด็ก ได้แก่ (1) ดูแลให้เด็กได้รับการ ศึกษาอย่างสม่าเสมอ (2) ดูแลเอาใจใส่กับผลการเรียน ผลงานของเด็ก และช่วยเหลือแก้ไขในกรณี ที่มีปัญหา และ (3) ผู้ดูแลสนับสนุน ส่งเสริมให้เด็กเรียนต่อในระดับชั้นที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องตาม เศรษฐฐานะ และตามความสามารถของตน

2.4) ส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคมแก่เด็ก ได้แก่ (1) สนับสนุนให้ เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งใหม่นอกชั้นเรียน เช่น ทักษะศึกษา ร่วมกิจกรรมชุมชน ไปค่าย เป็นต้น (2) เปิด โอกาสให้เด็กเรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม (3) สนับสนุนให้เด็กรู้จักการแบ่งปัน การให้ การรับกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม และ (4) สนับสนุนให้เด็กปฏิบัติตามกฎระเบียบของที่บ้าน/ สถานศึกษา/สังคม

3) ตอบสนองทางอารมณ์

3.1) ให้การยอมรับ ให้กำลังใจเมื่อเด็กแสดงความคิดเห็น หรือต้องการความช่วยเหลือ ได้แก่ (1) ยอมรับและตอบสนองเมื่อเด็กแสดงความคิดเห็น (2) แสดงการยอมรับฟังและสนใจเมื่อเด็กต้องการพูดคุยด้วย สื่อสาร หรือเล่นด้วย (3) เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ยอมรับและตอบสนองเมื่อเด็กแสดงความคิดเห็น (4) สร้างความมั่นใจ ให้กำลังใจ คอยช่วยเหลืออยู่เคียงข้างเด็กเสมอ เช่น ให้คำปรึกษาเมื่อเด็กทุกข์ใจ หรือต้องการความช่วยเหลือ (5) กระตุ้นให้สมาชิกในครอบครัวมีความเอื้ออาทร แสดงความอ่อนโยน รักใคร่ ดูแลกัน มีน้ำใจ ช่วยเหลือกัน (6) แสดงออกถึงความรัก ความผูกพันและเอาใจใส่ต่อเด็กเสมอ เช่น ชื่นชมในความพยายาม ปลอบโยนเมื่อผิดหวัง ให้กำลังใจเมื่อผิดหวัง และ (7) ยอมรับและเปิดโอกาสให้เด็กระบาย และควบคุมอารมณ์อย่างเหมาะสมเมื่อโกรธ กลัว กังวล เศร้า เสียใจ โดยไม่让孩子ทำร้ายตนเอง ผู้อื่น และทำลายสิ่งของ

3.2) ไม่ใช้ความรุนแรงหรือระบายนอารมณ์กับเด็ก ได้แก่ (1) ไม่กดดันหรือเคี่ยวเข็ญเด็กเพื่อให้ประสบความสำเร็จ (2) ปฏิบัติต่อเด็ก/บุคคลอื่น/สัตว์ โดยไม่ใช้ความรุนแรง เช่น การซ้ำเติม การลงโทษ การดุด่าด้วยคำหยาบคาย การประชดประชัน ตำหนิ กดดัน เคี่ยวเข็ญ หรือเกลียดชัง หรือทำให้เด็กรู้สึกว่าเป็นที่ต้องการบ่อยๆ และ (3) ไม่โทษเด็กในปัญหาของผู้ใหญ่ ไม่นำปัญหาของตนไปเป็นภาระให้เด็กร่วมรับผิดชอบ

4) ผู้ดูแลเด็กมีความมั่นคงในความสัมพันธ์กับเด็ก

4.1) เด็กได้รับการดูแลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจากผู้ดูแล ได้แก่ (1) มีผู้ดูแลหลักเป็นที่พึ่งของเด็กอย่างน้อย 1 คน และ (2) ผู้ดูแลเด็ก มีรูปแบบการเลี้ยงดูเด็กในชีวิตประจำวันอย่างคงเส้นคงวา ตอบสนองด้วยวิธีการที่คาดเดาได้

4.2) ผู้ดูแลเด็ก เอาใจใส่ สร้างความมั่นใจในความรัก ความผูกพัน ได้แก่ (1) ยอมรับว่าเด็กเป็นสมาชิกของครอบครัว และไม่เลือกปฏิบัติต่อเด็ก ทั้งในเรื่องชาติพันธุ์ ความด้อยทางสติปัญญา ความพิการ เพศ สีผิว รูปร่างหน้าตา (2) เปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของครอบครัว เช่น งานฉลองต่างๆและหรือการช่วยเหลืองานบ้านตามความสามารถของเด็ก และ (3) ผู้ดูแลเด็กมีโอกาสดูแลหรือทำกิจกรรมร่วมกับเด็กอย่างสม่ำเสมอ

4.3) ส่งเสริมให้เด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนภายนอก ได้แก่ (1) เปิดโอกาสให้เด็กพบญาติพี่น้องและมีการเยี่ยมเยียนตามความเหมาะสม และ (2) สนับสนุนเด็กให้สร้างมิตรภาพกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม

5) ส่งเสริมเด็กให้มีการพัฒนาขอบเขตระหว่างตนเองและผู้อื่น

5.1) สอนให้เด็กรู้จักตัวเอง มั่นใจในตนเอง และปกป้องตนเองได้ ได้แก่ (1) เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นตามพัฒนาการและความสนใจของเด็ก โดยไม่รบกวนหรือแทรกแซง

เปลี่ยนความสนใจอย่างไม่เหมาะสม ขณะที่เด็กกำลังสนใจในการเล่นหรือการเรียนรู้ และ (2) ยอมรับในสิทธิส่วนบุคคลของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กสามารถตัดสินใจเรื่องส่วนตัวได้ตามความเหมาะสม เช่น เลือกเล่นกีฬาหรือฟังดนตรีที่เด็กชอบ

5.2) สอนให้เด็กรู้จักการวางตัวกับผู้อื่น ได้แก่ (1) ให้เด็กรู้จักปกป้องตนเองหรือปฏิเสธมิให้ผู้อื่นมาสัมผัสร่างกายของตนเองอย่างไม่เหมาะสม (2) สอนให้เด็กรู้จักปกป้องสิทธิส่วนตัวของตนเองและเคารพสิทธิส่วนตัวของผู้อื่น และ (3) เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กในการดำเนินชีวิต เช่น มีสัมพันธภาพอย่างเหมาะสมต่อบุคคลในครอบครัวและผู้อื่น สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง เคารพสิทธิและสมบัติของผู้อื่น เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม การไม่ติดสารเสพติด/การพนัน

5.3) ปลูกฝังจริยธรรม/บทบาททางเพศแก่เด็ก ได้แก่ (1) ผู้ดูแลเด็กให้ความรู้/สอนให้เด็กหลีกเลี่ยงการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร และ (2) สอนให้เด็กเคารพในความเป็นหญิง-ชาย

6) สอนและพัฒนาทักษะด้านความปลอดภัยแก่เด็ก

6.1) สอน/พัฒนาทักษะในการหลีกเลี่ยง ป้องกันอันตรายต่างๆ ให้แก่เด็ก ได้แก่ (1) สอนให้เด็กหลีกเลี่ยงสถานการณ์อันตราย เช่น ไม่รับของหรือไปกับคนแปลกหน้า เป็นต้น (2) สอนให้เด็กรู้จักป้องกันไม่ให้ผู้อื่นมาสัมผัสร่างกายในส่วนที่ควรปกป้อง เช่น ปาก หน้าอก ก้น และอวัยวะเพศ (3) ระวังไม่ปล่อยให้มีการทะเลาะหรือรังแกกันในระหว่างเด็ก ป้องกันและแก้ไขไม่ให้เด็กและบุคคลแวดล้อมใช้ความรุนแรงต่อกัน (4) สอนให้เด็กรู้วิธีการที่เหมาะสมเมื่อเผชิญสถานการณ์อันตราย เช่น หนี ตะโกน ขอความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่และฝึกหัดแจ้งเหตุร้าย (5) ป้องกันและฝึกทักษะให้เด็กปลอดภัยจากอุบัติเหตุที่ป้องกันได้ เช่น ไม่ว่ายน้ำในแม่น้ำไหลเชี่ยว ไม่ขี่จักรยานบนถนนที่มีรถพลุกพล่าน (6) สอดส่องดูแลและให้คำแนะนำไม่ให้เด็กเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุหรี่ เครื่องดื่มมีแอลกอฮอล์ สารเสพติด การพนัน (7) ปกป้องเด็กและสอนให้เด็กปกป้องตนเองจากบุคคลอันตราย เช่น เพื่อนเกเร บุคคลเสพยาเสพติด บุคคลที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์ บุคคลที่มีปัญหาทางเพศหรือเมาสุรา และ (8) สอนเด็กไม่ให้อยู่กับคนแปลกหน้าตามลำพัง

6.2) กำหนดความปลอดภัยในด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่เด็ก ได้แก่ (1) กำหนดบริเวณปลอดภัยเมื่อเด็กอยู่นอกตัวอาคารและต้องขออนุญาตเมื่อจะออกนอกบริเวณปลอดภัยทุกครั้ง (2) เก็บอาวุธ ยา/ของที่เป็นอันตราย ไว้ในที่ซึ่งเด็กไม่สามารถหยิบได้ (3) ห้องพักเด็กและที่พักอาศัยมีประตูหน้าต่างที่สามารถป้องกันการบุกรุกจากบุคคลภายนอกได้ตามสมควร และ (4) ดูแลให้การเดินทางของเด็กมีความปลอดภัย เช่น โดยสารรถจักรยานยนต์โดยใส่หมวกนิรภัย คาดเข็มขัดนิรภัยในรถยนต์

3.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

3.3.1 แนวโน้มในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

สุภาวดี หาญเมธี (2554) ได้สรุปแนวโน้มโลกที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัว ในรายงานการระดมความคิดและการค้นคว้าเอกสาร เรื่อง “การเปลี่ยนผ่านของครอบครัวไทย” ว่า บริบทของโครงสร้างประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป ระบบการศึกษาที่อ่อนแอ การบริหารงานของรัฐขาด วิสัยทัศน์และไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งทุกอย่างขึ้นอยู่กับภัยธรรมชาติ ความฉับไวเทคโนโลยี เศรษฐกิจโลก เดียว และวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ครอบงำ ดังนั้นเราควรพิจารณาแนวโน้มโลกที่มีผลกระทบต่อรูปแบบ และการเรียนรู้ของครอบครัวไทย อาทิ ยุคของการสื่อสารทันใจโลก เศรษฐกิจไร้พรมแดน การอพยพ เคลื่อนย้ายข้ามโลกอย่างไม่เคยมีมาก่อน มนุษย์ถูกผลักเข้าไปอยู่ในบริบทเดียว ทำอย่างไรจะปกป้อง ธรรมชาติจากน้ำมืออันโหดร้ายของมนุษย์ ความไม่แน่นอนในทุกอย่าง การขยายตัวของเมือง ขนาดใหญ่ การเรียนรู้และทำธุรกิจผ่านอินเทอร์เน็ต การเกิดสังคมบริการใหม่ การงานอาชีพเปลี่ยนไป ความยากจน และยุคปัจเจกนิยมครองโลก

ครอบครัวที่จะอยู่รอดได้อย่างสง่างามจึงต้องเป็นครอบครัวที่รู้เท่าทันการ เปลี่ยนแปลง มีทั้งภูมิด้านทานและมีขีดความสามารถในการ “เลี้ยววิกฤติเสาะโอกาส” จากความ เปลี่ยนแปลงที่เข้ากระทบจากรอบข้าง มีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินของ ตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคม มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้าง แต่ในขณะเดียวกัน ควรตระหนักถึงคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองหรือชุมชนตนเอง และที่สำคัญที่สุดคือ ความสามารถในการพึ่งตนเองของบุคคลและชุมชนให้สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่าง เข้มแข็ง ซึ่งสามารถสรุปให้เห็นเงื่อนไขของการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวได้ ดังตารางที่ 2.26 ตารางที่ 2.26 แสดงวิสัยทัศน์สังคมกับวัยที่มีต่อครอบครัว

วิสัยทัศน์	นัยต่อครอบครัว
โครงสร้างอำนาจเศรษฐกิจการเมืองคลี่คลาย ไปสู่ภาคการผลิตที่ย่อมลงและลงสู่ชุมชนมากขึ้น	ความสามารถในการพึ่งตนเอง จัดการวิถีชีวิต การทำกินและทรัพยากรของครอบครัว
การผสมผสานของวัฒนธรรมกระแสหลัก/ การ ผูกเรือนของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น	การมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมควบคู่กับ การมีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง ยอมรับความแตกต่าง ทางวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
วิถีชีวิตที่ซับซ้อน ปัญหาคุณภาพชีวิตปัญหา ทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้น	การมีหลักทางใจ เพื่อเผชิญความกดดันในชีวิต สมัยใหม่
เทคโนโลยีที่เร่งเร้าการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา	ความสามารถในการรับรู้ เรียนรู้ และเลือกสรร สิ่งที่ดีให้ตนเองและครอบครัว

ที่มา: สุภาวดี หาญเมธี, 2554

สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นโจทย์ที่ท้าทายของการศึกษา ที่พึงต้องเตรียมความพร้อมทางกำลังกาย กำลังความคิด กำลังสติปัญญาในการออกแบบการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลางมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับสังคมยุคใหม่ และช่วยให้สมาชิกครอบครัวแห่งกลางสามารถดูแลตนเอง ครอบครัว และชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุปแล้ว ครอบครัวแห่งกลางเป็นหน่วยย่อยของของสังคมที่ต้องตกอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ครอบครัวแห่งกลางจึงจำเป็นต้องรู้เท่าทันและเข้าถึงข้อมูลที่ส่งผลกระทบต่อทั้งทางลบและทางบวกกับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเตรียมทักษะที่จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เท่าทันสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ให้เด็กมีทักษะในการวิเคราะห์ ตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ส่งผลต่อตนเองและครอบครัวในอนาคต การเพิ่มโอกาสในการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลางจึงเป็นสิ่งที่ทุกภาคส่วนสามารถมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้โดยมีกลไกภาครัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน และสร้างนโยบายส่งเสริมครอบครัวแห่งกลางที่มีศักยภาพพร้อมกับมาตรการการดูแลครอบครัวที่ขาดโอกาส ในที่สุดแล้วครอบครัวแห่งกลางที่เรียนรู้จะเป็นครอบครัวที่อบอุ่น ยืดหยุ่น และพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม

3.3.2 ประเด็นในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ สามารถสรุปประเด็นสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางได้ ดังนี้

3.3.2.1 ปู่ ย่า ตา ยายซึ่งทำหน้าที่เลี้ยงดูหลาน

การศึกษาสภาพของปู่ ย่า ตา ยายที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กในช่วงที่ผ่านมา ทั้งที่ทำการศึกษาด้านวิจัยหรือผู้ปฏิบัติงานกับครอบครัวโดยตรง สามารถจำแนกประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่เลี้ยงดูหลานของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1) ค่าใช้จ่ายและประโยชน์ตอบแทนจากการเลี้ยงดูหลาน

ในสภาวะที่ปู่ ย่า ตา ยายต้องมาทำหน้าที่แทนพ่อแม่ของหลาน อาจส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายได้รับกระทบด้านลบทั้งต่อการดำเนินชีวิตส่วนตัว การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น สภาพเศรษฐกิจ ตลอดจนผลกระทบทางสุขภาพกายและสุขภาพจิตใจที่เสื่อมถอยมากขึ้น (Kaminski และ Hayslip, 2004) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Strawbridge, Wallhagen, Schema, and Kaplan (1997) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพกายที่เสื่อมถอยและสุขภาพจิตใจที่ย่ำแย่มากกว่าปู่ ย่า ตา ยายในวัยเดียวกันที่ไม่ต้องมีภาระเลี้ยงดูหลาน นอกจากนี้ การศึกษาของ Minkler and Fuller-Thomson (2005) ยังพบว่า การเจ็บป่วยจากความเครียด เบาหวาน ความดันโลหิต และโรคนอนไม่หลับมักเกิดกับกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภาระเลี้ยง

ดูหลานมากกว่าผู้สูงอายุกลุ่มอื่นๆ และผู้สูงอายุกลุ่มที่เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่กลางยังมี ความเห็นว่า การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของพวกเขาเป็นไปอย่างยากลำบากมากกว่า ผู้สูงอายุกลุ่มอื่นในวัยเดียวกัน ในขณะที่ผลการศึกษาของ Musil, Schrader และ Mutikani (2000) พบว่า ย่า ยายหลายคนจำใจต้องลาออกจากงานประจำที่ทำนอกบ้านเพื่อมาเลี้ยงดูหลาน ส่งผลให้ ต้องสูญเสียรายได้ประจำและสิทธิประโยชน์ต่างๆ ที่พึงได้จากการจ้างงาน ซึ่งความเครียดทางด้าน เศรษฐกิจจะเพิ่มขึ้นเมื่อปู่ ย่า ตา ยายมีความจำเป็นต้องใช้จ่ายเงินเพิ่มมากขึ้นเพื่อเป็นค่าเช่าที่พัก แห่งใหม่ให้เหมาะสมกับการเป็นสถานที่เลี้ยงดูหลาน โดยค่าใช้จ่ายดังกล่าวมีสัดส่วนที่มากเมื่อเทียบกับ รายได้อย่างมีนัยสำคัญ (Fuller-Thomson and Minkler, 2003) ดังจะเห็นว่า องค์กร LEGACY (Living Equitably - Grandparents Aiding Children and Youth) ของสหรัฐอเมริกาได้รับการ อนุมัติจากสภาองเกรส (Congress) ในปี 2003 ให้ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่รับเรื่อง (front-line staff) กรณีปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่กลางที่มีคุณสมบัติจะขอรับความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและ ความช่วยเหลือทางการเงินสำหรับการต่อเติมดัดแปลงที่อยู่อาศัยเดิมให้เหมาะสมต่อการเลี้ยงดูเด็กๆ (Generations United, 2004) สำหรับความเครียดของปู่ ย่า ตา ยายที่รับภาระเลี้ยงดูหลานๆ ใน ครอบครัวแห่กลาง ผลการศึกษา ของ Pruchno and McKenney (2000) พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายที่มี สัมพันธภาพที่ดีกับพ่อแม่ของหลานจะรู้สึกว่าการเลี้ยงดูหลานเป็นภาระน้อยกว่ากลุ่มที่มี สัมพันธภาพไม่ดีกับพ่อแม่ของหลาน ทั้งนี้ ผลการศึกษาของ Baird (2003) ยังพบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย หลายคนในครอบครัวแห่กลางมีความรู้สึกเศร้าและคับข้องใจที่จำต้องเข้ามาทำหน้าที่เลี้ยงหลาน แทนพ่อแม่เด็กในกรณีที่พ่อแม่ของเด็กเสียชีวิตหรือต้องโทษคุมขัง สอดคล้องกับที่ Levine-Perkell & Hayslip, 2002 สรุปไว้ว่า ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากที่เลี้ยงดูหลานต้องจัดการกับการความสูญเสียครั้ง ที่สองของตนเองอันเนื่องมาจากการเสียชีวิตหรือการจากไปของพ่อแม่เด็ก รวมทั้งภาวะความซึมเศร้า ของหลานอันเนื่องมาจากการสูญเสียพ่อแม่ ซึ่งภาวะความเศร้าของปู่ ย่า ตา ยายอาจไม่มีใครได้รับรู้ หรือไม่ได้รับความสนใจ และส่งผลให้ผู้สูงอายุกลุ่มนี้สูญเสียโอกาสในการได้รับความช่วยเหลือต่างๆ ทางสังคม

อย่างไรก็ตาม พบว่า มีปู่ ย่า ตา ยายอีกจำนวนมากที่ชีวิตมี ความสุขมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่มีโอกาสได้เลี้ยงดูหลานและได้ใกล้ชิดหลาน (Giarrusso, Silverstein and Feng, 2000) ร้อยละ 90 ของกลุ่มตัวอย่างปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานยืนยันว่าจะ รับผิดชอบเลี้ยงดูหลานๆ หากมีโอกาส (Hayslip and Shore, 2000) การได้เป็นผู้เลี้ยงดูหลานใน ครอบครัวแห่กลางทำให้ปู่ ย่า ตา ยายรู้สึกว่าชีวิตนี้มีเป้าหมายและรู้สึกว่าต้องการดำรงเอกลักษณ์ และความผาสุกในครอบครัวของตนต่อไป (Giarrusso et al., 2000) ยิ่งกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงของ ปู่ ย่า ตา ยาย กลุ่มนี้ คือ การได้หวนกลับมาทำหน้าที่ พ่อ แม่ อีกครั้ง (a “second chance” at

parenting) การศึกษาของ Gatti and Musatti (1999) พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้สามารถเรียนรู้ได้จากประสบการณ์ที่เคยเป็นพ่อแม่และสามารถพัฒนาทักษะดังกล่าวต่อไปได้

แน่นอนว่า หลานๆ ย่อมต้องได้รับผลประโยชน์จากการได้รับการเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาคครอบครัวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน (African American families) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้เป็นแบบอย่างให้หลานๆ มีส่วนช่วยพัฒนาผลการเรียนของหลาน ช่วยให้การพึ่งพิงบริการทางสังคม ส่งเสริมหลานให้มีการตัดสินใจที่ดี และมีหลานๆ จำนวนน้อยมากที่มีพฤติกรรมออกนอกกลุ่มนอกลู่นอกทาง ในขณะที่การศึกษาของ Solomon and Marx (1995) พบว่า เด็กส่วนใหญ่ในครอบครัวเดี่ยวที่มีทั้งพ่อและแม่ มีผลการเรียนที่ยอดเยี่ยม และพบว่าเด็กในครอบครัวที่มีปู่ ย่า ตา ยาย (grandparent-headed families) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใกล้เคียงกับเด็กจากครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว (single-parent families) แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ปู่ ย่า ตา ยายสามารถให้ความรัก ความปลอดภัย และให้การสนับสนุนหลานๆ นอกจากนี้ ปู่ ย่า ตา ยายสามารถใช้โครงข่ายความปลอดภัย (safety net) สำหรับเด็กที่ครอบครัวล่มสลายเนื่องจากพ่อแม่เด็กเสียชีวิต ใช้สารเสพติด ใช้ความรุนแรงในครอบครัว ล่วงละเมิดเด็ก ถูกต้องขัง และหย่าร้าง

2) ความแตกต่างกันของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลาน

สิ่งที่ต้องคำนึงในการทำความเข้าใจต่อสถานการณ์และความต้องการของเด็กในครอบครัวแหวกกลาง ได้แก่ ลักษณะของครอบครัว สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความต้องการดูแลเด็ก การสนับสนุนทางสังคม ความตึงเครียดทางการเงิน อย่างไรก็ตาม สิ่งซึ่งส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายเข้ามารับภาระเลี้ยงดูหลานในจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้นมาจากหลากหลายสาเหตุ โดยสาเหตุที่พบเห็นได้ทั่วไปในสหรัฐอเมริกา คือ การหย่าร้าง (divorce) การใช้สารเสพติดของพ่อแม่เด็ก (adult parent drug abuse) และการล่วงละเมิดเด็กในครอบครัว (Fuller-Thomson and Minkler, 2000) ส่วนการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น (teen pregnancy) การต้องคุมขัง (incarceration) ความพิการ (disability) หรือ การเสียชีวิตของพ่อแม่เด็กก็เป็นสาเหตุที่ผลักดันให้ปู่ ย่า ตา ยายต้องเข้าไปรับภาระเป็นผู้เลี้ยงดูหลานเช่นกัน นอกจากนี้ ปู่ ย่า ตา ยายบางคนอาจได้ไตร่ตรองแล้วเห็นว่าตนเป็นญาติที่เหลื่ออยู่ของหลาน และเชื่อว่าตนจะสามารถดูแลหลานได้ดีกว่าพ่อแม่ของเด็ก หรือต้องการช่วยเหลือลูก (พ่อแม่ของเด็ก) ในเวลาที่ยากลำบาก ยิ่งไปกว่านั้น หากปู่ ย่า ตา ยายต้องเลี้ยงดูหลานที่มีความบกพร่องพิการหรือหลานที่ติดเชื้อ HIV จะยิ่งต้องเผชิญปัญหาที่ย่างยากยิ่งขึ้นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคม ในกรณีที่ครอบครัวแหวกกลางได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ไม่เพียงพอ อาจส่งผลกระทบเป็นปัญหาให้กับปู่ ย่า ตา ยายที่รับภาระเลี้ยงดูหลาน ซึ่งจากการศึกษาของ Wohl, Lahner and Jooste (2003) พบว่า ปัญหาที่มีนัยสำคัญของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลาน ได้แก่ ความรู้สึกโดดเดี่ยว (loneliness) ความรู้สึกแตกต่าง (feeling different) และการมองไม่เห็นทางออกในการดำเนินชีวิต (having a sense of invisibility)

การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง อาจแบ่งเป็นสองส่วน คือ 1) ด้านอารมณ์จิตใจ (emotional) เช่น มิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และ 2) ด้านเครื่องมือ (instrumental) เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก การจัดการบริการในชุมชน ทั้งนี้ พบว่ามีผลการศึกษามากมายแสดงให้เห็นว่า การขาดการสนับสนุนทางสังคมในทั้งสองด้านดังกล่าวอาจส่งผลให้ ปู่ ย่า ตา ยายมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้า มีความนับถือตัวเองต่ำ มีการแยกตัวลำพังของของปู่ ย่า ตา ยาย (Erhle, 2001) ในทางกลับกัน ปู่ ย่า ตา ยายที่รับภาระเลี้ยงหลานนั้น ถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือสังคมโดยตรง ทั้งนี้เพราะความอยู่ดีมีสุขมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมโดยรวม ด้วยเหตุที่ทางออกหนึ่งของปัญหาการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่มีประสิทธิภาพของพ่อแม่ คือ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ยิ่งไปกว่านั้น สุขภาพและการปรับตัวของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจะเป็นไปอย่างดีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่เหมาะสมในทุกด้าน ในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพไม่แข็งแรง หรือหลานเป็นเด็กที่มีปัญหาบกพร่อง ครอบครัวแห่งกลางยิ่งต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่มากขึ้น จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสามารถของปู่ ย่า ตา ยายในการบริหารจัดการสิ่งจำเป็นในการรับบทบาทพ่อแม่ของหลานในครอบครัวแห่งกลาง

3) การปฏิบัติและทัศนคติของการเป็นพ่อแม่ของปู่ ย่า ตา ยาย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีงานวิจัยจำนวนมากที่ได้นำการศึกษาว่า การปฏิบัติและทัศนคติของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานแตกต่างจากพ่อแม่ของเด็กอย่างไร แต่มีข้อมูลเบื้องต้นบางส่วนที่อาจจะพอชี้แนะได้ว่า มีความแตกต่างในบางเรื่อง ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงดูและพฤติกรรมของการเป็นพ่อแม่ (Kaminski and Hayslip, 2004) เมื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะทางประชากร (เพศ สถานภาพการสมรส รายได้ อายุของเด็ก) ของพ่อแม่ และปู่ ย่า ตา ยาย กล่าวคือ ร้อยละ 50 ของทั้งกลุ่มปู่ ย่า ตา ยาย และกลุ่มพ่อแม่ต่างเลี้ยงดูเด็กด้วยความยากลำบากทั้งในด้านอารมณ์และพฤติกรรม แต่สิ่งที่ทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน คือ ความเข้าใจถึงพัฒนาการโดยทั่วไปของเด็ก ความเชื่อ และการเห็นถึงความจำเป็นของการทำโทษเด็กทางร่างกาย อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าปู่ ย่า ตา ยายจะสามารถส่งเสริมหลานบรรลุความต้องการในด้านสังคมได้มากกว่าในด้านร่างกายและจิตใจ ตัวอย่างเช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ต่างเห็นพ้องตรงกันว่า “เด็กดีควรยอมตามพ่อแม่เมื่อเกิดมีการโต้เถียงกัน” ดังนั้นจึงยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการทำหน้าที่เลี้ยงหลานกับการแยกตัวทางสังคมหรือปัญหาสุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานจะมีความระวังและตอบสนองต่ออารมณ์จิตใจของเด็กในระดับที่น้อยกว่าพ่อแม่ของเด็ก แต่ปู่ ย่า ตา ยายจะส่งเสริมให้เด็กเชื่อฟังและเห็นว่าเด็กที่มีความเห็นต่างออกไปหรือไม่เชื่อฟังเป็นการแสดงถึงความไม่เคารพ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของประสบการณ์การเป็นพ่อแม่ดังกล่าวก็เป็นคุณสมบัติของบุคคลแต่ละรุ่นที่สามารถ

ทำการศึกษาเปรียบเทียบได้กับปู่ ย่า ตา ยายที่ไม่ได้เลี้ยงดูงาน ความเข้าใจถึงคุณลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาโปรแกรมด้านอารมณ์จิตใจสำหรับผู้สูงอายุกลุ่มนี้ต่อไป

4) ข้อเสนอแนะในการเข้าช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลาน

นโยบายและเครือข่ายการบริการทางสังคมที่จะเข้าช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยาย ในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนระบบต่างๆ ในทางกฎหมายที่จะช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยาย ในการแทรกแซงดังกล่าวควรต้องมีความเข้าใจบริบทของรูปแบบและระดับการเข้าแทรกแซงช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการดังกล่าวให้ได้ผลทางบวกต่อปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้จะต้องมุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรมหลัก ชุมชน หรือระบบภายในบุคคลและระหว่างบุคคลของปู่ ย่า ตา ยาย (Hayslip and Patrick, 2003) อุปสรรคในการขอรับบริการทางสังคม เช่น ขาดสถานที่เลี้ยงดูเด็ก ขาดข้อมูลเกี่ยวกับบริการต่างๆ รวมทั้งการขาดการพิทักษ์สิทธิ์ของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้ (Baird, 2003) การศึกษาของ Landry-Meyer (2000) แสดงให้เห็นว่า ร้อยละ 92 ของปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัว แหวกกลางไม่ได้รับผลประโยชน์ในด้านความมั่นคงทางสังคม และร้อยละ 85 ไม่ได้รับความช่วยเหลือใดๆ ทางสังคม (public assistance) ในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ความช่วยเหลือเป็นครั้งคราวสำหรับครอบครัวแหวกกลางที่เดือดร้อน 2) การช่วยเหลือทางการเงิน และ 3) การเข้าเรียนของเด็กพิการ แต่ก็มีพบว่ามียุ่ ย่า ตา ยายจำนวนหนึ่งที่พอใจในการจัดบริการเลี้ยงดูเด็ก บ่อยครั้งที่ปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้ต้องประสบปัญหาในการขอรับบริการจากหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดบริการทางสังคมและอาจต้องเผชิญปัญหาทั้งในเรื่องความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมและรูปแบบการให้บริการ มีงานวิจัยจำนวนไม่น้อยที่เสนอแนะไว้ว่า การจัดบริการสำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแหวกกลางมีความจำเป็นต้องศึกษาถึงความต้องการของปู่ ย่า ตา ยายแต่ละคน และต้องทำให้สามารถเข้าถึงบริการได้ง่ายกว่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งหน่วยงานต้องเพิ่มเจตนาธรมณ์ของการพิทักษ์สิทธิ์ของบุคคลในครอบครัวแหวกกลางให้มากขึ้นด้วย

ผลการศึกษาของ Kaminski and Hayslip (2004) พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56) มีความเห็นว่า พวกเขามีความยากลำบากในการเข้าถึงบริการทางสังคมสำหรับหลานๆ ซึ่งส่วนใหญ่ ได้แก่ บริการทางการแพทย์ บริการทางด้านกฎหมายและระเบียบต่างๆ ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายบางคนไม่มีความรู้ว่ามีบริการทางสังคมสำหรับหลานๆ ที่สามารถเข้ารับบริการได้ หรือบางคนอาจทราบว่ามีบริการทางสังคมแต่ไม่มีเวลาไปรับบริการเหล่านั้น ปัญหาดังกล่าวสมควรต้องได้รับการสนับสนุนให้หาทางแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายไม่มีเวลา ก็อาจมีการจัดทำสื่อ/ทัศนูปกรณ์เพื่อให้ความรู้ที่จำเป็นแก่ปู่ ย่า ตา ยายสำหรับเรียนรู้ที่บ้าน ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและพยายามดำเนินขจัดปัญหาอุปสรรคในการรับบริการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น เผยแพร่ข้อมูลการจัดบริการด้านสุขอนามัย บริการทางด้านการเงิน ความ

ช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย การให้คำปรึกษา บริการต่างๆ ของกลุ่มสนับสนุนต่างๆ (support group) สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ปู่ ย่า ตา ยายจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับบริการทางสังคมต่างๆ ที่หน่วยงานต่างๆ จัดไว้ให้ และต้องทราบว่าจะสามารถเข้าถึงบริการเหล่านั้นได้อย่างไร

5) การฝึกอบรมทักษะพ่อแม่ (Parent Skills Training) ให้กับปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลาน

ในการช่วยเหลือของปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานๆ ในเรื่องทักษะการเป็นพ่อแม่ สิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึง (ยกเว้นในกรณีที่ ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานมาตั้งแต่เป็นทารก) คือ ประสบการณ์ของการเป็นพ่อแม่ของเด็กหนึ่งคนมีความซับซ้อน ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเด็กคนนั้นสูญเสียพ่อแม่เพียงชั่วคราวหรือโดยถาวร สถานการณ์ที่เด็กไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วยส่งผลให้เด็กรู้สึกวุ่นวาย ตลกเศร้า เด็กจึงต้องการได้รับการเติมเต็มจากผู้ที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย เด็กเล็กที่ยังไม่สามารถพัฒนาความสามารถในการแสดงความรู้สึก สิ่งที่ต้องทนเจ็บปวดบาดลึกแต่ไม่สามารถสื่อสารออกมาเป็นวาจาได้ ความโศกเศร้าอาจแสดงออกได้ในหลายทาง เช่น อาการปวดท้อง ความซึมเศร้า การก่อกวน การมีปัญหาด้านการเรียน เป็นต้น ในเรื่องนี้ Silverthorn and Durant (2000) เห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย มีบทบาทสำคัญในการจัดการกับความรู้สึกของหลานที่เป็นเด็กโต และหลานที่เป็นผู้ด้อยโอกาส ดังนั้น โปรแกรมด้านการศึกษาที่ให้ความรู้สำหรับปู่ ย่า ตา ยายจึงยังขาดความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยาย และหลานๆ ทั้งนี้ปู่ ย่า ตา ยายอาจไม่มีความคุ้นเคยกับเรื่องการใช้สารเสพติด ความรุนแรงในโรงเรียน อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนของหลานๆ ในกรณี Wohl และคณะ (2003) เสนอว่า เนื้อหาของโปรแกรมด้านการศึกษาสำหรับปู่ ย่า ตา ยาย ควรประกอบด้วย (1) ทักษะการเป็นพ่อแม่ (parenting skills) เช่น แบบแผนของวินัย การกำหนดข้อจำกัด และการเตรียมรับกับผลที่จะเกิดขึ้น (2) ทักษะการสื่อสาร (communication skills) ในเรื่องต่างๆ อาทิ สื่อสารอย่างไรกับวัยรุ่น สื่อสารอย่างไรกับคุณครูของหลาน ฯลฯ (3) การพิทักษ์สิทธิ (advocacy issues) ซึ่งรวมถึงข้อกฎหมายระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็ก ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของบุคคล (4) การใช้สารเสพติด (drug use) และเพศศึกษา (5) ความเศร้าและประเด็นที่สืบเนื่องมาจากการสูญเสีย (grief and related issues of loss)

สำหรับปู่ ย่า ตา ยายที่ต้องเลี้ยงดูหลานที่มีปัญหาทางจิตใจนั้น ข้อมูลเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับความต้องการ และการตอบสนองต่อเด็กที่มีปัญหาด้านจิตเวชอาจมีประโยชน์อย่างมากสำหรับปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้ สำหรับหน่วยการสอนสำหรับปู่ ย่า ตา ยายอาจรวมถึงการฝึกอบรมเชิงลึก (empathy training) แบบฝึกบทบาทสมมติ (role-play) โปรแกรมการฝึกอบรมเพื่อเสริมพลัง (empowerment) การอภิปรายเกี่ยวกับการศึกษาถึงความเป็นพ่อแม่ (parenting education) และทักษะการเป็นพ่อแม่ (parenting skills) (Kaminski and Hayslip, 2004) ทั้งนี้ แม้ว่าการฝึกอบรมทักษะการเป็นพ่อแมดังกล่าว จะเป็นประโยชน์อย่างมาก

แต่ก็อาจได้รับการต่อต้านจากปู่ ย่า ตา ยาย เนื่องจากการเข้ารับการฝึกอบรมดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่ปัจจุบันปู่ ย่า ตา ยายยังเล็งดูหลานๆ ได้ไม่ดีเพียงพอนั่นเอง

3.3.2.2 ความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ

ด้านร่างกายของผู้สูงอายุ ปัจจุบันผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้น แต่ต้องเผชิญกับภาวะสุขภาพเกี่ยวกับโรคเรื้อรังเพิ่มมากขึ้น โรคส่วนใหญ่ที่พบได้แก่ มะเร็ง หัวใจ หลอดเลือดสมอง ปอดอักเสบ ไต และเบาหวาน นอกจากนี้ยังมีปัญหาการมองเห็นและการได้ยิน และยังคงมีพฤติกรรมเสี่ยงทางสุขภาพหลายประการ เช่น การสูบบุหรี่ ที่แม้จำนวนผู้สูบบุหรี่ที่ แต่การดื่มสุราเป็นประจำกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดโรคเรื้อรังและเพิ่มความเสี่ยงต่อภาวะทุพพลภาพ ซึ่งศุภเจตน์ จันทรสาส์น (2556) พบว่า ผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพและด้านสังคมในระดับสูงเนื่องจากมีภาวะสุขภาพภายในระดับดี ยังคงมองเห็นและได้ยินอย่างชัดเจน สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เป็นอย่างดี แต่มีปัญหาโรคความดันสูงเป็นปัญหาหลัก และพบว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตัวคนเดียวและอยู่กับหลานและ/หรือพ่อแม่ มีสุขภาพกายใกล้เคียงกัน

ด้านจิตใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจำนวนมากมีภาวะคิดมาก วิตกกังวล และภาวะหงุดหงิดรำคาญใจ โดยพบว่า ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตัวคนเดียวมีภาวะสุขภาพจิตที่ด้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือพ่อแม่ อย่างชัดเจน (ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, 2556) ปัจจุบันผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพจิตมากที่สุด คือ มีภาวะอารมณ์ซึมเศร้า เช่น เบื่อหน่าย ท้อแท้ หงุดหงิดง่าย อ่อนเพลียและตื่นนอนมาไม่สดชื่น และปัญหาความวิตกกังวล ผู้สูงอายุมักแสดงออกถึงความกลัว ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เช่น กลัวไม่มีคนดูแล กลัวว่าตนเองไร้ค่า กลัวถูกทอดทิ้ง กลัวนอนไม่หลับ กลัวตาย อาจแสดงออกทั้งทางอารมณ์ถึงความไม่สบายใจและแสดงออกทางกาย เช่น ใจสั่น แขนหน้าอกหายใจไม่อิ่ม ซึ่งผลการศึกษาของสุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2552) พบว่า 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลานมีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดปัญหาสุขภาพจิตต่อไปได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควรดำเนินการส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิง

ด้านสังคม ผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยในประเทศไทยส่วนใหญ่มีความอยู่ดีมีสุขด้านสังคมในระดับสูง อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตัวคนเดียวมีส่วนร่วมในสังคมในระดับต่ำกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือพ่อแม่ ซึ่งน่าจะเป็นสาเหตุให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีภาวะสุขภาพจิตที่ด้อยกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือพ่อแม่ (ศุภเจตน์ จันทรสาส์น, 2556) ทั้งนี้ ผู้หญิงมีแนวโน้มมีชีวิตที่ยืนยาวกว่าผู้ชาย แต่ไม่ได้หมายความว่ามีความรู้สึกรู้สีกว่า

ด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความอยู่ดีมีสุขทางด้านเศรษฐกิจในระดับค่อนข้างต่ำ เนื่องจากมีปัญหาความมั่นคงของแหล่งรายได้ ปัญหาการมีเงินออมต่ำและปัญหา

หนี้สิน ปัญหาสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยอยู่ที่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เห็นได้จากการที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึ่งพารายได้จากสมาชิกในครอบครัวเป็นหลัก อีกทั้ง ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับหลานและ/หรือพ่อแม่ แม้จะมีรายได้สูงกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตัวคนเดียว ก็ไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องรายได้แต่อย่างใดเนื่องจากผู้สูงอายุกลุ่มนี้มีประชากรพึ่งพิง ได้แก่ หลาน และพ่อแม่อาศัยอยู่ด้วยนั่นเอง ทำให้มีปัญหานี้สินอยู่ค่อนข้างมากและปัญหารุนแรงกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ตัวคนเดียวอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยในประเทศไทยมีความมั่นคงในด้านการอยู่อาศัยในระดับสูงเนื่องจากเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในครอบครัวผู้สูงอายุยังต้องการการยกระดับความอยู่ดีมีสุขทางด้านเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก โดยในระยะสั้นภาครัฐต้องใช้นโยบายจ่ายเงินอุดหนุนและให้การยกเว้นหรือส่วนลดในการใช้บริการสาธารณะ เช่น ขนส่งสาธารณะ บริการสุขภาพ สาธารณูปโภค เป็นต้น ให้ครอบคลุมและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น ควบคู่กับการดำเนินนโยบายส่งเสริมการทำงานที่เหมาะสมให้แก่ผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพและต้องการทำงาน การสร้างแหล่งรายได้ที่ยั่งยืนและการลดภาระหนี้สิน ภาครัฐควรพิจารณาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้ของระบบของผู้สูงอายุให้เป็นหนี้สินของสถาบันการเงินภาครัฐ (ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, 2556)

3.3.2.3 กลุ่มสนับสนุน (Support Groups)

กลุ่มสนับสนุนสามารถช่วยให้ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางบรรลุผลสำเร็จในการจัดการกับปัญหา อันเกิดจากบทบาทใหม่ในการทำหน้าที่แทนพ่อแม่ของหลานๆ จากตัวอย่างในหลายประเทศ เช่น (1) การก่อตั้งเครือข่ายการสนับสนุนทางสังคมสำหรับปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานในระบบครอบครัวอุปถัมภ์ (foster care system) (2) กองทุนสนับสนุนข้อมูล การส่งต่อ และให้คำแนะนำแก่ปู่ ย่า ตา ยาย และหลานๆ (3) ศูนย์สารสนเทศที่ดูแลฐานข้อมูลกลุ่มสนับสนุนปู่ ย่า ตา ยายทั่วประเทศ (4) แหล่งข้อมูลออนไลน์ด้านสุขภาพจิต กฎหมายและบริการด้านการเงินที่จำเป็นสำหรับปู่ ย่า ตา ยาย ที่เลี้ยงดูหลานๆ (AARP, 2003) ทั้งนี้ พบว่ามีหลายเหตุการณ์ที่บ่งชี้ว่า ไม่เพียงแต่กลุ่มสนับสนุนทางสังคมจะสามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ยากให้ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางเท่านั้น แต่ในบางโอกาสกลุ่มสนับสนุนยังเป็นช่องทางให้สมาชิกของกลุ่มเข้ามาช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางที่สิ้นหวังและไร้เป้าหมายในชีวิตด้วย (Strom and Strom, 2000) นอกจากนี้ กลุ่มสนับสนุนยังช่วยให้มีช่องทางของการแสดงความรู้สึกและความซาบซึ้งใจในสิ่งต่างๆ ที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับจากบุคคลอื่น ผลการศึกษาของ Hayslip (อ้างถึงใน Hayslip and Kaminski, 2003) พบว่าปู่ ย่า ตา ยายที่เข้าร่วมการฝึกอบรมและรับความช่วยเหลือจากกลุ่มสนับสนุนทางสังคม ส่งผลให้คะแนนด้านลบที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของหลานๆ ลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มปู่ ย่า ตา ยายที่เป็นกลุ่มควบคุม รวมทั้งปู่ ย่า ตา ยายมีความมั่นใจในการรับบทบาทเป็นพ่อแม่ และสัมพันธ์ภาพระหว่างหลานก็ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพราะความเครียดในการรับบทบาทพ่อแม่ ความกังวลเรื่องการเงินของครอบครัว และความกดดันที่ลดลงนั่นเอง ผลการศึกษา

ยังพบว่า สุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้ได้ปรับไปในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่า การเข้าแทรกแซงช่วยเหลือของกลุ่มทางสังคมจะเป็นประโยชน์กับครอบครัวแห่งกลาง แต่สิ่งที่ต้องตระหนักคือ กลุ่มทางสังคมไม่สามารถเข้าช่วยแก้ไขได้ทุกปัญหา หากปัญหานั้นเป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนืออำนาจการควบคุมของผู้เป็นปู่ ย่า ตา ยาย อาทิ ปัญหาที่เกิดจากโรงเรียนของหลาน ปัญหาด้านข้อกฎหมาย หรือการไม่ตอบสนองทางบวกของผู้มีหน้าที่จัดบริการทางสังคม เป็นต้น

จากประเด็นต่างๆ ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การทำความเข้าใจการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเป็นเรื่องที่สำคัญ ซึ่งมีรายละเอียดกว้างขวางหลากหลาย จึงจำเป็นต้องศึกษาตัวแปรต่างๆ ในระบบครอบครัวนิเวศ ได้แก่ (1) ตัวแปรระดับมหภาค เช่น นโยบายทางสังคม นโยบายทางเศรษฐกิจ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว (2) ตัวแปรในบริบทของจุลภาค เช่น คุณลักษณะของครอบครัว คุณลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย และคุณลักษณะของเด็ก (3) ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่เด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับปู่ ย่า ตา ยาย และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างเด็กกับเพื่อนๆ บุคคลต่างๆ หน่วยบริการทางสังคมในชุมชน และชุมชน

ตอนที่ 4 แนวคิดทางสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

4.1 ความคิดระบบครอบครัวนิเวศ (Family Ecological Concept)

จิตตินันท์ เตชะคุปต์ (2556) กล่าวว่า กรอบแนวคิดพื้นฐานทางครอบครัวศึกษามุ่งทำการศึกษาประเด็นครอบครัว ตามกรอบแนวคิดระบบครอบครัวนิเวศ (Family Ecology Framework) เป็นหลัก โดยพิจารณาครอบครัวในฐานะเป็นระบบหนึ่งภายในตัวเองและเป็นระบบย่อยของสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์โดยตรงและโดยอ้อมกับปัจจัยแวดล้อมครอบครัวในระบบมนุษย์นิเวศ (Human Ecosystem) ซึ่งประกอบด้วย 2 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

4.1.1 การศึกษาปรากฏการณ์ในครอบครัว

เป้าหมายสำคัญของการศึกษาปรากฏการณ์ในครอบครัว เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความเป็นครอบครัว (family unit) ความเชื่อมโยงกับโครงสร้างของครอบครัว การทำหน้าที่ของครอบครัว กระบวนการดำเนินชีวิตครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว โดยมุ่งเน้นปัจจัยภายในครอบครัวเป็นสำคัญ เช่น การศึกษาแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีบุตรในช่วงปฐมวัย การศึกษาบทบาทของครอบครัวในการสอนเพศศึกษาแก่บุตรวัยรุ่น เป็นต้น

4.1.2 การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสังคม

เป้าหมายสำคัญของการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสังคม เพื่อสะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ (relationship) และปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างครอบครัวกับปัจจัยแวดล้อมครอบครัวในสังคม ทั้งที่เชื่อมโยงมิติทางครอบครัวกับมิติทางสังคม และที่เกิดจากอิทธิพลของฝ่ายหนึ่งต่ออีกฝ่ายหนึ่ง หรือต่างฝ่ายต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน เช่น การศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีบุตรในช่วงปฐมวัย (พิจารณาปัจจัยทุกด้านที่สัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว) การศึกษาบทบาทของครอบครัวและสถานศึกษาในการเรียนรู้เพศศึกษาของวัยรุ่น (พิจารณาทั้งมิติทางครอบครัวและมิติทางสังคม) เป็นต้น

สรุปได้ว่า กรอบแนวคิดระบบครอบครัวนิเวศให้ความสำคัญกับการศึกษาประเด็นครอบครัวในแนวลึกและแนวกว้าง เพื่ออธิบายสะท้อนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับครอบครัว โดยคำนึงถึงปัจจัยหลากหลายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตครอบครัวในอันที่จะทำความเข้าใจกับครอบครัวได้อย่างลึกซึ้งตามสภาพที่เป็นจริง จะเห็นได้ว่า ประเด็นการศึกษาเรื่องครอบครัวเกี่ยวข้องกับการทำความเข้าใจกับข้อมูลความรู้เกี่ยวกับระบบครอบครัว (Family System) ซึ่งระบบใหญ่ที่ประกอบด้วยระบบย่อยๆ ปฏิสัมพันธ์กันเองอยู่ภายใน ในขณะที่มีปัจจัยแวดล้อมทางสังคมภายนอกครอบครัว (Societal Factors) ซึ่งแวดล้อมครอบครัวในสังคม และระบบมนุษย์นิเวศ (Human Ecological System) ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบใหญ่ครอบคลุมทั้งระบบครอบครัวและปัจจัย

บรอนเฟนเบรนเนอร์ นักวิจัยและนักทฤษฎีที่มีความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับนิเวศวิทยา และนำแนวคิดด้านนิเวศวิทยาเพื่อการศึกษาพัฒนาการมนุษย์ โดยเน้นความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมของบุคคลตั้งแต่ในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดตัวเด็กมากที่สุด โดยเด็กได้รับอิทธิพลจากพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัว อย่างไรก็ตาม เด็กก็มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อ การปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมต่างๆ บรอนเฟนเบรนเนอร์ได้แบ่งระบบชั้นของปฏิสัมพันธ์ของระบบครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอกครอบครัวออกเป็น 4 ระบบชั้นจากชั้นในสุดไปสู่ชั้นนอกสุด คือ (1) ระบบจุลภาค (microsystem) (2) ระบบชั้นกลาง (mesosystem) (3) ระบบภายนอก (exosystem) และ (4) ระบบมหภาค (macrosystem) (Bronfenbrenner, 1986)

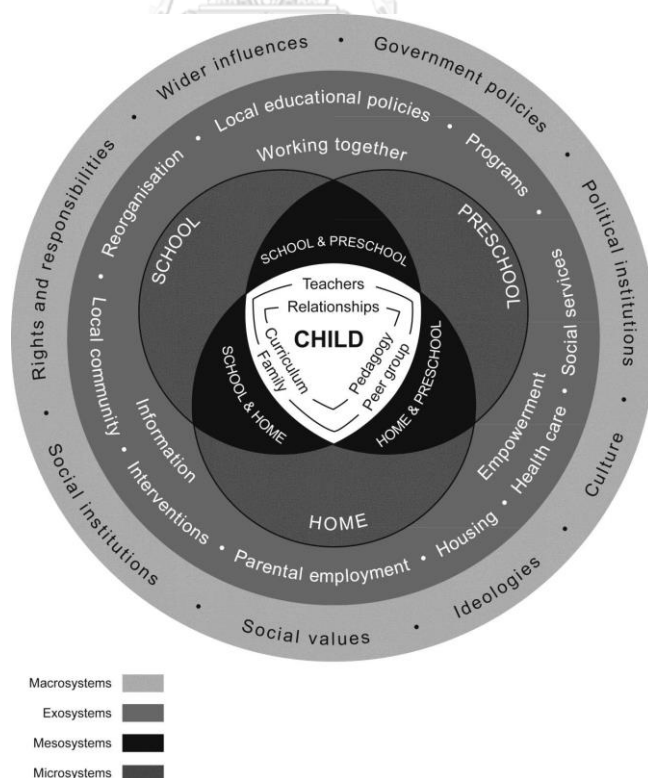
ระบบจุลภาค (microsystem) เป็นระบบชั้นในสุดหรือเล็กสุด หมายถึงสมาชิกแต่ละคน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของปัจเจกบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ และสุขภาพ กับสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้ ยังรวมถึงศูนย์ดูแลเด็ก วัด และเพื่อนบ้าน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กหรือสมาชิกครอบครัวขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดเด็ก

ระบบชั้นกลาง (mesosystem) เป็นระบบที่อยู่กลางระหว่างชั้นในสุดและชั้นนอก หมายถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบชั้นในสุดทั้งระบบ ซึ่งรวมถึงครอบครัวโยมีปฏิสัมพันธ์กับระบบอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมในระยะใกล้เคียงทั้งหมด ได้แก่ ชุมชนที่อยู่รอบๆ ครอบครัว โรงเรียน และวัด

ระบบภายนอก (exosystem) เป็นระบบชั้นนอกที่อยู่ต่อจากชั้นกลาง ซึ่งหมายถึงสถาบันต่างๆ ที่นอกเหนือจากสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดเด็กและสมาชิกครอบครัว ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็กในทางอ้อม ตัวอย่างเช่น สถานที่ทำงานของพ่อแม่ ญาติพี่น้องในครอบครัวขยาย เพื่อนบ้าน หน่วยบริการทางสังคม เป็นต้น

ระบบมหภาค (macrosystem) เป็นระบบใหญ่ชั้นนอกสุดนอกเหนือจาก 3 ระบบข้างต้น และมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเด็ก ตลอดจนความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว เช่น ประเพณี วัฒนธรรม คุณค่า ทศนคติ และกฎหมาย เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กและสมาชิกครอบครัว โดยที่บุคคลเหล่านั้นไม่มีอำนาจในการควบคุมระบบดังกล่าว

ต่อมา Bronfenbrenner ได้เพิ่มองค์ประกอบที่ 5 เข้าไปในตัวแบบเชิงนิเวศ (Ecological Model) นั่นคือ มิติของเวลาเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็ก (child's environments) ซึ่งเรียกว่าระบบตามเวลา (chronosystem) ที่หมายรวมการเปลี่ยนแปลงนอกเวลา ไม่เพียงแต่ในคุณลักษณะส่วนบุคคล แต่รวมถึงสภาพแวดล้อมภายนอก (external environment) ซึ่งอาจรวมถึง การหย่าร้างของพ่อแม่ หรือการเปลี่ยนของสภาพสังคมใหญ่ และการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ของเด็กและสภาพแวดล้อมที่เด็กเติบโตขึ้น (Paquette & Ryan, 2001) ตามแผนภาพที่ 2.11

แผนภาพที่ 2.11 ตัวแบบเชิงนิเวศของ Bronfenbrenner

ที่มา: Dunlop, 2002

จากมุมมองเชิงนิเวศ (Ecological Perspective) สังคมที่สมบูรณ์ (healthy social) และการพัฒนาทางอารมณ์ (emotional development) ต้องการปฏิสัมพันธ์ที่ครบบริบูรณ์และมีประสิทธิผลระหว่างสภาพแวดล้อมมากมายหลายอย่าง (เช่น บ้าน โรงเรียน และชุมชน) และคุณลักษณะส่วนบุคคลของเด็ก (ทั้งคุณลักษณะภายในตัวบุคคล และความสัมพันธ์)

การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเชื่อมโยงกับการรู้จักตนเอง (intrapersonal) การรู้จักสัมพันธ์กับผู้อื่น (interpersonal) และกลุ่ม (group) สร้างทุกสิ่งที่เป็นพื้นฐาน (fundamental) ของหน้าที่ของคน (people function) ในสังคม และความสัมพันธ์ในครอบครัว (familial relationships) โดยใช้ทฤษฎีที่หลากหลายมาเชื่อมโยงคุณลักษณะที่แตกต่างของความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมของเด็ก (children's social and emotional wellbeing) ดังแผนภาพที่ 2.12 ที่แสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้ตัวแบบเชิงนิเวศ (Ecological Model) รวมเข้าด้วยกันกับคุณลักษณะของความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมของเด็กจากมุมมองของทฤษฎีอื่น

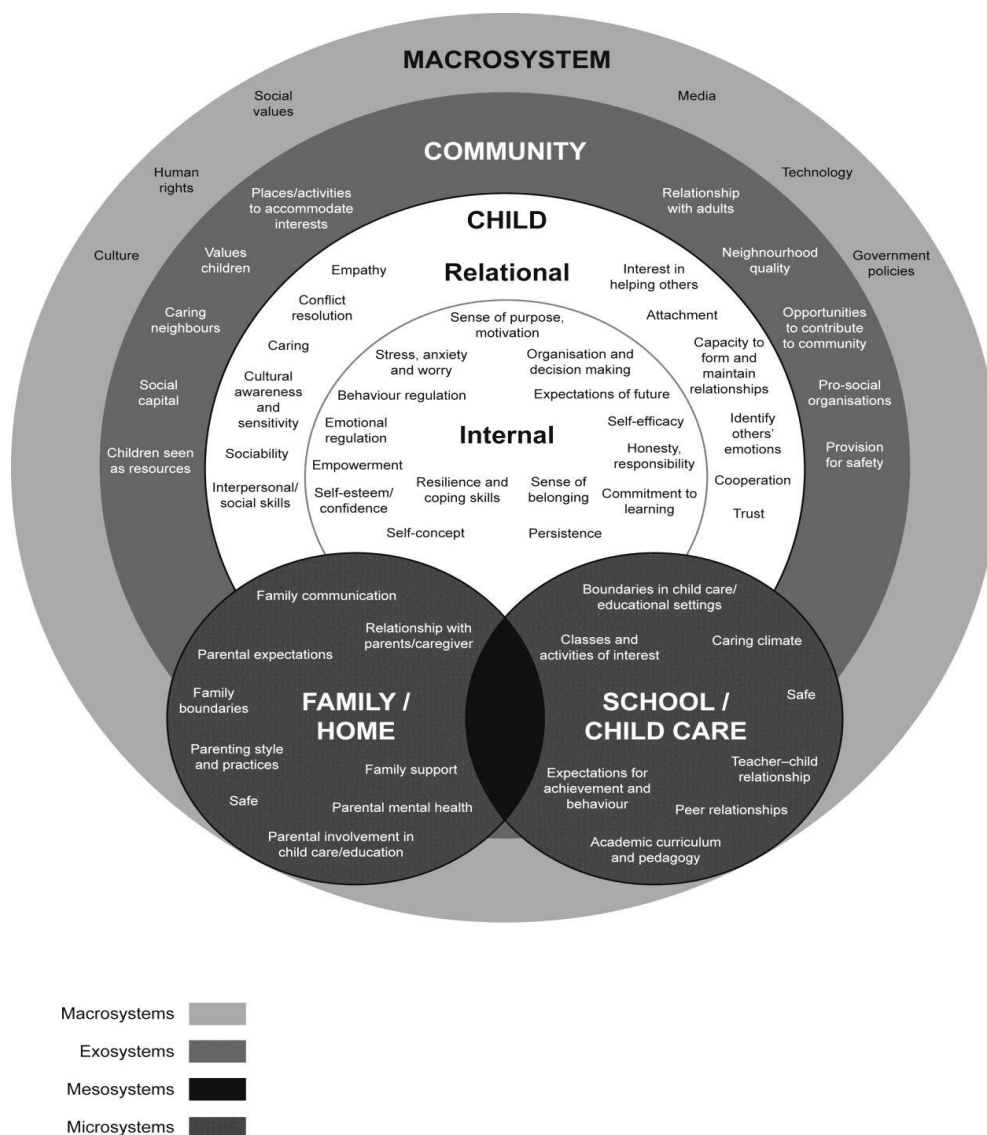
เด็กเป็นศูนย์กลางของตัวแบบ และล้อมรอบด้วยคุณลักษณะภายในส่วนบุคคลของความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมสัมพันธ์กับคุณลักษณะภายในบุคคล (intrapersonal characteristics) ได้แก่ อารมณ์ (temperament) ทศนคติ (attitudes) และค่านิยม (values) คุณลักษณะภายในบุคคล (intrapersonal characteristics) การควบคุมทางอารมณ์ (emotional regulation) (ได้แก่ ความสามารถในการควบคุมและแสดงออกทางอารมณ์) การควบคุมพฤติกรรม (behavioral regulation) ความยืดหยุ่น (resilience) และทักษะการแก้ไข (coping skills) ความภาคภูมิใจในตัวเอง (self-esteem) และความมั่นใจ (confidence) และความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ (persistence in learning) คุณลักษณะส่วนบุคคลเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับผู้อื่น (คุณลักษณะด้านสังคม/ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นของเด็ก) รวมทั้งความสามารถในการแยกแยะอารมณ์ของผู้อื่น ความสามารถในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ การพัฒนาทักษะสังคมที่รวมถึงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (empathy) ความเชื่อมั่น (trust) ความร่วมมือ (cooperation) และการหาทางออกของความขัดแย้ง (conflict resolution) ทั้งนี้ ระดับของการแสดงคุณลักษณะเหล่านี้ของเด็กแต่ละคนจะขึ้นอยู่กับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็ก (developmental stage/age) และปัจจัยต่างๆ อาทิ อารมณ์ (temperament) กรรมพันธุ์ (genetics) ชีวภาพ (biology) และการมี/ไม่มีความพิการ (disability) หรือ สุขภาพ (health conditions)

เด็กทุกคนถูกล้อมรอบด้วยอิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน สภาพแวดล้อมทั้งหมดที่ปลอดภัยและใส่ใจ (บ้าน การให้การศึกษาปฐมวัย/โรงเรียน และชุมชน) เป็นสิ่งสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์ สังคมของเด็ก สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว/บ้าน การสื่อสารในครอบครัว ความคาดหวังของพ่อแม่/ผู้ปกครอง และคุณภาพของความสัมพันธ์กับพ่อแม่/ผู้ปกครอง ล้วนมีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก เช่นเดียวกับที่พ่อแม่/ผู้ปกครองมีส่วน

ร่วมกับโรงเรียนและการให้การศึกษาปฐมวัย ความสัมพันธ์ทางบวกกับครู คุณภาพของหลักสูตร (quality curriculum) และกิจกรรมที่น่าสนใจในการให้การศึกษาที่สนับสนุนการผูกพันของเด็ก ปัจจัยเหล่านี้มีอิทธิพลต่อคุณลักษณะภายในตัวบุคคลของความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์ สังคมของเด็ก เช่น ความภาคภูมิใจในตัวเอง (self-esteem) ความมุ่งมั่นที่จะเรียนรู้และมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของโรงเรียน

ลักษณะของอิทธิพลทางสังคมต่อความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมของเด็ก ประกอบด้วย เพื่อนบ้านที่ใส่ใจดูแลเสมือนเด็กเป็นทรัพยากรที่มีค่า เป็นทุนทางสังคม และเป็นเครือข่าย (AIHW, 2010a) นอกจากนี้ อิทธิพลทางสังคมในวงกว้างก็มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของเด็ก และเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่ความอยู่ดีมีสุขของเด็กทางอารมณ์สังคม รวมถึงวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม สิทธิมนุษยชน เทคโนโลยี สื่อ และนโยบายรัฐบาล

การขยายอิทธิพลความหลากหลายของวง (spheres) สภาพแวดล้อมของความอยู่ดีมีสุขของเด็กจะเปลี่ยนไปตามการเจริญเติบโตของเด็ก ในช่วงวัยเด็กสิ่งแวดล้อมทางบ้านและครอบครัวมีอิทธิพลมากที่สุด แต่เมื่อเด็กเติบโตขึ้น เด็กจะมีปฏิสัมพันธ์ที่กว้างขวางมากขึ้นทั้งที่โรงเรียนและสภาพแวดล้อมของชุมชน ดังนั้น อิทธิพลของวง (spheres) จึงเพิ่มขึ้น

แผนภาพที่ 2.12 กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์สังคมของเด็ก ตามตัวแบบเชิงนิเวศของ Bronfenbrenner

ที่มา: AIHW, based on Bronfenbrenner, 1995

4.2 แนวคิดพื้นฐานในวิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนา (Family Development Approach)

วิธีการศึกษาแบบ “ครอบครัวพัฒนา” หรือ “พัฒนาการครอบครัว” (family development approach) ที่จัดเป็นวิธีการศึกษาครอบครัววิธีหนึ่งซึ่งให้ความรู้เกี่ยวกับการทำทนายเรื่องและปัญหาของครอบครัวในชีวิตจริง วิธีการศึกษาจะใช้วิธีการวิจัยที่เชื่อถือได้และให้ความแม่นยำ ผลของการวิจัยจะมีความสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลและครอบครัว ด้วยวิธีการศึกษา

ผู้ศึกษาเชื่อว่า ความต้องการของมนุษย์ถูกต้องสมเหตุสมผลและมีคุณค่า อีกทั้งสมควรที่ทุกคนหรือเกือบทุกคนในครอบครัวจะต้องได้รับ ในบรรดาความต้องการเหล่านี้ที่สำคัญ คือ ความต้องการที่จะได้รับความรู้สึกใกล้ชิดกับบุคคลอื่นและปรารถนาที่จะให้ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลนั้นคงทนถาวร ต้องการที่จะมีข้อผูกมัดรับผิดชอบต่อเป้าหมายและต่อบุคคลในกลุ่มเล็กของตนและความเคารพ ขณะนี้เป็นที่เข้าใจว่า “ครอบครัว” เป็นที่ซึ่งสามารถช่วยให้ความต้องการต่างๆ เหล่านี้ของบุคคลได้รับการตอบสนองมากที่สุด แม้ในข้อเท็จจริงแล้วยังมีกลุ่มอื่นๆ ได้อีก วิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนา มีจุดเน้นอยู่ที่การมองที่ตัวครอบครัวในฐานะเป็นกลุ่มเล็ก การมองเช่นนี้ทำให้บุคคลสามารถเห็นครอบครัวได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่จุดเริ่มต้นไปสู่จุดการขยายตัวของสมาชิกครอบครัว การสูญเสียสมาชิกครอบครัว จนกระทั่งเหลือเพียงบุคคลคนเดียวที่ต้องสูญเสียคู่สมรสและเป็นหม้ายในชั้นปลายชีวิต

ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาคครอบครัว มองครอบครัวในฐานะที่มีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) เป็นระบบกึ่งปิด (semi-closed system) ของบุคลิภาพต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (interacting personalities) ซึ่งอธิบายได้ดังนี้ (จรรยา สุวรรณทัต, จิตตินันท์ เตชะคุปต์ และสุภาวรรณ เลิศสถากิจ, 2554)

- พลวัต หมายถึง กิจกรรมการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวต่างๆ สมาชิกแต่ละคนของครอบครัวก็คือสมาชิกที่กำลังพัฒนาซึ่งอยู่ในกลุ่มที่กำลังเปลี่ยนแปลง

- ระบบกึ่งปิด ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวไม่ได้อยู่เป็นกลุ่มที่โดดเดี่ยวไม่ขึ้นกับกลุ่มใด หากครอบครัวอยู่ในฐานะเป็นกลุ่ม และบทบาทของสมาชิกในครอบครัวถูกกระทบโดยแรงบังคับที่เปลี่ยนแปลงต่างๆ ของระบบชุมชน ระบบโรงเรียน ระบบศาสนา และระบบอื่นๆ เช่นเดียวกับการได้รับแรงบังคับทั่วไปของสังคมโดยรวม พฤติกรรมครอบครัวจึงไม่อาจจะถูกกำหนดหรือถูกกำหนดโดนสมบูรณ์จากแรงบังคับอย่างใดอย่างหนึ่งเหล่านี้ เพราะภายในระบบต่างๆ ของสังคมเองก็ได้รับผลกระทบจากบุคลิภาพของบุคคลภายในสถาบันครอบครัวด้วย

- ระบบ ชี้ให้เห็นว่าแต่ละตำแหน่งหรือฐานะ (position) ในครอบครัวนั้น มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับตำแหน่งอื่นๆ ดังนั้น จึงไม่มีตำแหน่งใดในครอบครัวที่จะได้รับความเข้าใจได้อย่างชัดเจนโดยแยกจากการกล่าวถึงระบบ นอกจากนั้น การเปลี่ยนแปลงก็ไม่อาจเกิดขึ้นเฉพาะในบางด้านของระบบเท่านั้น ตัวอย่างเช่น ในการเข้าใจบทบาทของเด็กในครอบครัว บุคคลไม่อาจเข้าใจบทบาทของเด็กคนนี้ได้ถ้าไม่ได้ศึกษาส่วนอื่นหรือบทบาทของสมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวด้วย ดังนั้น เมื่อพูดถึงระบบจึงหมายถึงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องระหว่างส่วนต่างๆ ทั้งหมดทั้งภายในตัวครอบครัวเองและระหว่างครอบครัวกับระบบต่างๆ ของสังคม

- บุคลิภาพที่มีปฏิสัมพันธ์กัน หมายถึง ความเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ ที่สมาชิกครอบครัวแต่ละคนเป็นอยู่และกำลังกระทำอยู่ ซึ่งสมาชิกแต่ละคนนี้ก็ยิ่งถือว่าเป็นบุคคลที่มี

ลักษณะเฉพาะ ครอบครัวจะได้รับผลกระทบจากการที่สมาชิกแต่ละคนเป็นผู้กระทำทั้งในขณะปัจจุบันและในอนาคต

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวโดยใช้วิธีการศึกษาแบบ “ครอบครัวพัฒนา” ไม่ใช่สิ่งที่กระทำได้โดยง่าย แต่ก็จัดได้ว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่เราควรศึกษามากที่สุด วิธีการนี้ตระหนักว่า ครอบครัวเป็นมากกว่าสถานที่ที่รวบรวมตัวบุคคลไว้ด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ละเลยว่าบุคคลเป็นตัวผู้สร้างครอบครัว จึงให้ความสำคัญทั้งความเหมือนและความแตกต่างมากมายระหว่างครอบครัวต่างๆ ทั้งหมด วิธีการนี้ยอมรับข้อเท็จจริงว่า ปฏิสัมพันธ์ครอบครัวเกิดขึ้นในบริบทของชุมชนเฉพาะที่ใดที่หนึ่งซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ของสังคมใหญ่ ดังนั้น วิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนาจึงรวมองค์ประกอบทั้งด้านสังคมและทางวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลกระทบที่เรียกว่า (demand) จากครอบครัวและสมาชิกครอบครัวไปพร้อมๆ กัน

4.3 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม

แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม (Social Support) เริ่มเป็นที่รู้จักกันครั้งแรกเมื่อ Durkheim (1951) (อ้างถึงใน ศิริมา นามประเสริฐ, 2544) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการฆ่าตัวตายพบมากในกลุ่มคนที่ถูกตัดขาดจากสังคมเดิม เช่น คนอพยพย้ายถิ่น เนื่องจากการอยู่อาศัยเพียงลำพัง ปราศจากการช่วยเหลือจากญาติพี่น้องและเพื่อน ทำให้เกิดความว่าเหว่เดียวดาย ส่งผลต่อความมั่นคงทางจิตใจ เมื่อพบกับปัญหาที่ไม่สามารถหาที่พึ่งได้ในที่สุดก็ฆ่าตัวตาย Durkheim เรียกภาวะที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคมนี้ว่า Anomic (การขาด) ทั้งนี้ในช่วงปี ค.ศ. 1950-1971 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคมได้รับความสนใจเฉพาะในกลุ่มนักสังคมวิทยาเท่านั้น กระทั่งในปี ค.ศ. 1972 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน แนวคิดการสนับสนุนทางสังคมเริ่มรู้จักและแพร่หลาย และผลจากการศึกษาเหล่านั้นทำให้ได้ข้อค้นพบที่ว่า แนวคิดการสนับสนุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม มีผู้ให้ความหมายของแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมไว้ในหลายลักษณะที่คล้ายคลึงกัน โดย House (1985) กล่าวว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้น ประกอบด้วยความรักใคร่ห่วงใย ความไว้วางใจ และมอบความช่วยเหลือด้านต่างๆ ทั้งการเงิน สิ่งของ แรงงาน การให้ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนการให้ข้อมูลย้อนกลับและข้อมูลเพื่อการรับรู้และประเมินตนเอง นอกจากนี้ Orem (1985) ได้ยังกล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคมคือการที่บุคคลมีความรับผิดชอบและสนับสนุนในการช่วยเหลือผู้ที่ต้องการพึ่งพาให้บรรลุความต้องการในการดูแลตนเอง ตามความคาดหวัง อันเป็นการช่วยเหลือที่ได้รับจากสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน ตลอดจนเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะส่งผลให้มีความสุขในครอบครัวได้

สำหรับประเภทของการสนับสนุนทางสังคมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของบุคคล นักทฤษฎีได้จำแนกเป็น 3 ประเภทหลัก ดังเช่น Kahn (1979) ที่แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น (1) ความผูกพันทางอารมณ์และความคิด (affection) อันเป็นการแสดงออกถึงอารมณ์ในทางบวกของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลหนึ่งในรูปของความรัก ความผูกพัน การยอมรับและการเคารพยกย่อง (2) การยืนยันและการรับรองพฤติกรรมของกันและกัน (affirmation) เป็นการแสดงออกถึงการเห็นด้วยการยอมรับในความถูกต้องเหมาะสม ทั้งการกระทำและความคิดของบุคคลอื่น และ (3) การให้ความช่วยเหลือ (aid) เป็นการให้ความช่วยเหลือโดยตรงด้านวัตถุสิ่งของ เงินทอง ข้อมูลข่าวสารหรือเวลา ซึ่งใกล้เคียงกับที่ Schaefer et al. (1981) และ Tilden (1985) แบ่งการสนับสนุนทางสังคมออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ (1) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (emotional support) คือ ความผูกพัน ความอบอุ่นใจ และความรู้สึกเชื่อมั่นและไว้วางใจ (2) การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (information support) เป็นการให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาหรือการให้ข้อมูลป้อนกลับเกี่ยวกับพฤติกรรมหรือการกระทำบุคคล และ (3) การสนับสนุนด้านสิ่งของ (tangible support) เป็นการให้ความช่วยเหลือด้านสิ่งของ เงินทองหรือบริการ สำหรับ House (1985) เห็นว่า การสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ (1) การสนับสนุนด้านอารมณ์ (2) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (3) การสนับสนุนด้านการประเมินค่า (appraisal support) หมายถึง การให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเรียนรู้ตนเอง หรือข้อมูลที่น่าไปใช้ประเมินตนเอง อาทิ การเห็นพ้อง การรับรองและการให้ข้อมูลป้อนกลับ ทำให้เกิดความมั่นใจนำไปเปรียบเทียบกับผู้เข้าร่วมในสังคม และ (4) การสนับสนุนด้านทรัพยากร (instrumental support) ว่าเป็นการช่วยเหลือโดยตรงต่อความจำเป็นของบุคคลในเรื่อง เงิน แรงงาน เวลา และการปรับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ House ยังได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมว่า ประเภทและปริมาณของการสนับสนุนทางสังคมที่ได้รับเป็นผลมาจากแหล่งสนับสนุนทางสังคม เนื่องจากประเภทของการสนับสนุนทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางสังคม นอกจากนั้น แหล่งของการสนับสนุนทางสังคมยังสามารถบอกถึงขนาดของเครือข่ายสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดปริมาณการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลได้รับ ทั้งนี้ House ได้แบ่งแหล่งสนับสนุนทางสังคมตามลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลอย่างกว้างๆ เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือ เป็นบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่นโดยมีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงานหรือการประกอบอาชีพ อาทิ คู่สมรส เครือญาติ เพื่อนฝูง และ (2) กลุ่มที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ คือ บุคคลที่ให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลอื่น โดยเกี่ยวข้องกับบทบาทการทำงานหรือการประกอบอาชีพ ซึ่งส่วนมากมีลักษณะการช่วยเหลือที่เฉพาะเจาะจงประเภทใดประเภทหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ Kaplan, Cassel and Gore (1977) ที่อธิบายว่า การสนับสนุนทางสังคมจะถูกต้องและเหมาะสมต่อความต้องการของผู้รับก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นได้ทราบถึงแหล่งของการสนับสนุนทางสังคม จึงได้แบ่งกลุ่มบุคคลที่เป็นแหล่งสนับสนุนทางสังคม

ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มที่มีความสัมพันธ์กันตามธรรมชาติ ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้ที่อยู่ในครอบครัวสายตรง เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ลูก และหลาน และผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับครอบครัว เช่น เพื่อนฝูง เพื่อนบ้าน คนรู้จักคุ้นเคย เพื่อนร่วมงาน คนใกล้ชิด (2) กลุ่มวิชาชีพ คือ บุคคลที่อยู่ในวิชาชีพใดวิชาชีพหนึ่ง และมีหน้าที่ให้บริการแก่ผู้รับการสนับสนุน เช่น เจ้าพนักงานตรวจแรงงาน เจ้าหน้าที่สำนักงานประกันสังคม และรวมถึงนายจ้าง ต่างมีหน้าที่ให้บริการแก่ลูกจ้างเพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามกฎหมายแรงงาน (3) องค์กรและสมาคมที่ให้การสนับสนุนแต่ไม่ใช่โดยวิชาชีพ เช่น กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรแรงงาน องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ

จากสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย ส่งผลกระทบต่อสมาชิกที่ถูกทิ้งให้อยู่อาศัยร่วมกันในครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะในด้านผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ เมื่อต้องทนอยู่ในสภาวะความเหงาจากสาเหตุต่างๆ อาทิ เหงาเพราะสูญเสียลูกหรือลูกต้องย้ายถิ่นไปไกล เหงาเพราะต้องมีการปรับตัวที่มากขึ้นเนื่องจากการไม่ได้ทำงาน ตลอดจนการมีเวลาว่างที่เพิ่มขึ้น หรืออาจเหงาเนื่องจากการถูกละเลยและถูกมองข้ามไป และขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซึ่งล้วนส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดภาวะเครียด และอาจระบายออกไปยังหลานๆ ทั้งในรูปแบบของการประชดประชัน หรือถึงขั้นทำร้ายร่างกายหลาน เหตุการณ์ดังกล่าวย่อมนำมาซึ่งผลกระทบทางจิตใจของเด็ก ยิ่งหากเกิดเหตุการณ์ขึ้นซ้ำๆ ต่อเนื่องเป็นเวลานาน เด็กจะเกิดการซึมซับความรุนแรงดังกล่าว เด็กบางรายอาจแสดงออกในรูปของความก้าวร้าวต่อบุคคลและสังคม กลายเป็นอันธพาล อาชญากร หรือก่อปัญหาที่สร้างความเสี่ยงด้านอื่นๆ ตามมา (วินิตดา ปิยะศิลป์, 2546) ดังนั้น สมาชิกทุกคนในครอบครัวแห่งกลางจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคมเป็นอย่างมาก

ผู้วิจัยจึงได้นิยาม “การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง” ว่า หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม ซึ่งการสนับสนุนทางสังคมนี้อาจได้มาจากบุคคลใกล้ชิด เช่น สามี ภรรยา ลูก (พ่อแม่ของหลาน) ญาติ พี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน หรือแม้แต่หน่วยงานภายนอก ทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาให้การสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ผู้วิจัย ได้กำหนดประเภทของการสนับสนุนทางสังคมตามแนวคิดของ Schaefer et al. และ Tilden ซึ่งแบ่งประเภทการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวได้อย่างครอบคลุมเหมาะสมและสอดคล้องกับการวิจัยครั้งนี้ โดยจำแนกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1) การสนับสนุนด้านวัตถุสิ่งของ (tangible support) หมายถึง การที่ลูกหลานสมาชิกในชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การช่วยเหลือโดยตรงในด้านวัตถุสิ่งของ เงินทองแรงงาน เวลา การบริการและการแบ่งเบาภาระงานต่างๆ เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวแห่งกลางสามารถแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้

2) การสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร (information support) หมายถึง การที่ลูกหลาน สมาชิกในชุมชน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้คำแนะนำ ข้อมูลข่าวสารหรือ

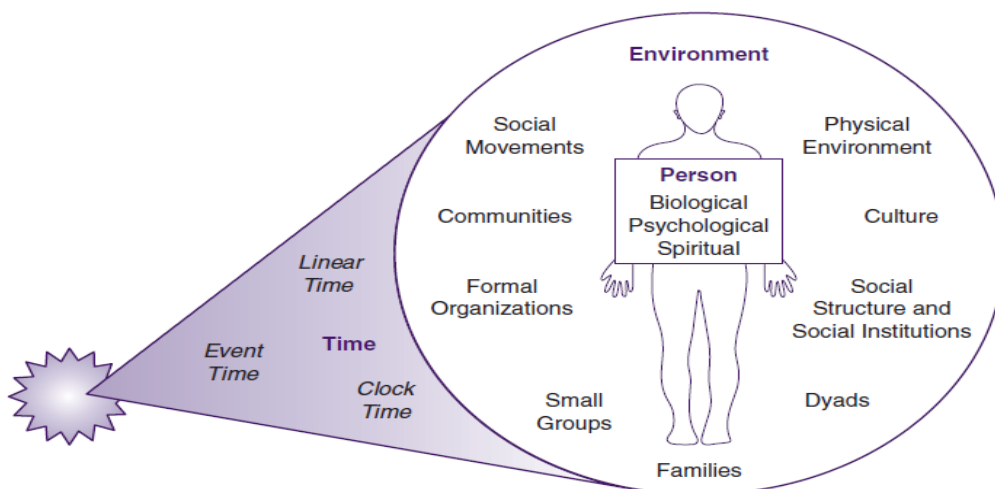
ข้อเท็จจริง ตลอดจนข้อเสนอแนะแนวทางเลือกหรือแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้ปู่ ย่า ตา ยาย และหลาน ในครอบครัวแห่งกลางสามารถนำไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และมีพฤติกรรมหรือ การกระทำที่เหมาะสม

3) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (emotional support) หมายถึง การที่ลูกหลาน สมาชิกในชุมชนและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมอบความรัก ความห่วงใย ความเอาใจใส่ ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ กำลังใจ ความไว้วางใจ ตลอดจนการยกย่องและยอมรับนับถือผู้สูงอายุ การที่ ผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งให้มีชีวิตอยู่กับหลานเพียงลำพัง ย่อมส่งผลให้ครอบครัวแห่งกลางมีความเสี่ยงที่ จะเกิดปัญหา และส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งการสนับสนุน ทางสังคมต่อครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย การสนับสนุนทางด้านวัตถุสิ่งของ ข้อมูลข่าวสาร และอารมณ์นั้น อาจทำให้ผู้สูงอายุและเด็กเกิดความมั่นคงทางอารมณ์ สามารถนำไปใช้ในการแก้ไข ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหาอื่นๆ นำมาซึ่งความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

4.4 แนวคิดมุมมองของช่วงชีวิต (Life Course Perspective)

Elizabeth (2005) กล่าวว่า แนวทางที่นำไปใช้ประโยชน์ในการทำความเข้าใจระหว่าง ช่วงเวลาและพฤติกรรมมนุษย์ คือ มุมมองของช่วงชีวิต ซึ่งมองว่าช่วงวัยที่เพิ่มขึ้นตามช่วงเวลา ความสัมพันธ์ การเปลี่ยนผ่านในชีวิต และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิด จนตาย ทั้งนี้เวลาเป็นมิติหนึ่งของพฤติกรรมมนุษย์ คุณลักษณะของบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ อาศัยและเป็นส่วนหนึ่ง (แผนภาพที่ 2.13) แต่ก็เป็นเรื่องปกติและสมเหตุสมผลที่จะพยายามเข้าใจ บุคคลโดยการมองที่วิถีที่บุคคลมีพัฒนาการผ่านช่วงชีวิตที่แตกต่างกัน

แผนภาพที่ 2.13 แสดงความสัมพันธ์ของบุคคล สภาพแวดล้อม และเวลา
ที่มา: Hutchison (2005)

Hutchison (2005) กล่าวว่า มุมมองของช่วงชีวิต (life course perspective: LCP) เป็นตัวแบบทฤษฎีที่เกิดขึ้นมากกว่า 45 ปี คาบเกี่ยวกับหลายศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์สังคม นักประชากรศาสตร์ และนักจิตวิทยา (psychologists) ที่ทำงานเป็นอิสระต่อกัน แต่เมื่อไม่นานมานี้ ได้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างกัน Glen Elder Jr. เป็นนักสังคมวิทยาคนหนึ่งในยุคต้นๆ ที่เขียนเกี่ยวกับ มุมมองของช่วงชีวิต (a life course perspective) และอยู่เบื้องหลังการผลักดันให้ LCP มีความก้าวหน้า ในช่วงต้นศตวรรษ 1960 เขาได้เริ่มต้นวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเด็กแบบระยะยาวจำนวน 3 คน ดำเนินการโดยมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เบิร์กลีย์ ซึ่งใช้ข้อมูลจากหลายทศวรรษ (Elder, 1974) Elder ได้เริ่มสร้างทฤษฎีที่พัฒนาและงานวิจัยที่มองที่อิทธิพลของพลังของครอบครัว (family) การศึกษา (education) และบทบาทตามช่วงเวลา (Hutchison, 2005)

Hutchison (2010) ได้แบ่งมิติของพฤติกรรมมนุษย์ (dimensions of human behavior) เป็น รุ่น (cohort): กลุ่มของคนที่เกิดในห้วงระยะเวลาเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างประสพกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและได้รับวัฒนธรรมในช่วงเวลาเดียวกัน (same sequence) ที่ช่วงอายุเดียวกัน (same age) การเปลี่ยนผ่าน (transition): การเปลี่ยนแปลงในบทบาทและสถานภาพที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงจากบทบาทหลัก (prior roles) และสถานภาพ (statuses) เดิม วิถีชีวิต (trajectory): รูปแบบในระยะยาวของความคงอยู่และการเปลี่ยนแปลงซึ่งมักเกี่ยวข้องกับหลายการเปลี่ยนผ่าน เหตุการณ์ในชีวิต (life event): สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน ที่อาจก่อให้เกิดความเครียดและส่งผลอยู่ใน

ระยะเวลาสั้น จุดเปลี่ยน (turning point): เหตุการณ์ในชีวิต (life event) หรือ การเปลี่ยนผ่าน (transition) ที่สร้างการเปลี่ยนที่คงทนในวิถีของช่วงชีวิต (life course trajectory) หัวข้อสำคัญ (major themes) ของมุมมองของชีวิต (the Life Course Perspective) ประกอบด้วย ผลกระทบซึ่งกันและกันของการดำเนินชีวิตของมนุษย์และช่วงเวลาที่ผ่านมา: พัฒนาการของบุคคลและครอบครัว ต้องทำความเข้าใจในบริบทของช่วงเวลาที่ผ่านมา ช่วงเวลาของชีวิต: โดยเฉพาะพฤติกรรมและบทบาทที่รวมเข้าด้วยกันตามแต่ละกลุ่มอายุขึ้นอยู่กับอายุ (age) วยตามกายภาพ (psychological age) วยตามสังคม (social age) และวัยของจิตใจ (spiritual age) ชีวิตที่เกี่ยวข้องกันหรือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน: การดำเนินชีวิตของมนุษย์ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และครอบครัวเป็นสถานที่หลักสำหรับประสบการณ์ (experiencing) และการแปลความ (interpreting) ในช่วงเวลา (historical) วัฒนธรรม (cultural) และปรากฏการณ์ทางสังคม (and social phenomena) หน้าที่ของมนุษย์ในการเลือกทางเลือก: ช่วงชีวิตของแต่ละบุคคลถูกสร้างขึ้นจากตัวเลือก (choices) และการกระทำ (actions) ของบุคคล ความหลากหลายของวิถีช่วงชีวิต: มีความหลากหลายมากในเส้นทางของช่วงชีวิตตามผลของความหลากหลายของรุ่นวัย (cohort) ชั้นทางสังคม (social class) วัฒนธรรม (culture) เพศ (gender) หน้าที่ของแต่ละบุคคล (individual agency) ภัยที่เกิดขึ้นและการป้องกัน

Hutchison (2010) เสนอว่า มุมมองของช่วงชีวิต (life course perspective) เป็นการบูรณาการกับแนวคิดทฤษฎีอื่นๆ ในมิติต่างๆ ดังนี้

- มุมมองของช่วงชีวิต ประกอบด้วยแนวทางของหลากหลายทฤษฎีที่แสดงให้เห็นจากตัวบุคคล (Person) และสภาพแวดล้อม (Environment)

- มุมมองของช่วงชีวิต ได้พัฒนาขึ้นโดยนักวิชาการหลายสาขา และได้เพิ่มแนวคิดจากหลากหลายมุมมองของสาขาวิชาต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์มากขึ้น เพราะ life course เข้าถึงได้จากมุมมองของปัจเจกชนหรือจากมุมมองของครอบครัวหรือกลุ่มอื่น หรือถูกมองเป็นสินทรัพย์ของสถาบันทางวัฒนธรรมและสังคมที่ก่อเป็นแบบของชีวิตแต่ละบุคคลซึ่งสร้างขึ้นโดยทฤษฎีทางจิตวิทยา (psychological theories) และ ทฤษฎีทางสังคมวิทยา (sociological theories) ที่แสดงความสัมพันธ์กันระหว่าง life course perspective และ มุมมองทางทฤษฎี จำนวน 8 ทฤษฎี รายละเอียดตามตารางที่ 2.27

ตารางที่ 2.27 การวิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างมุมมองของชีวิต (Life Course Perspective) และ มุมมองของ 8 ทฤษฎีด้านพฤติกรรมศาสตร์

มุมมองทางทฤษฎี (Theoretical Perspective)	มุมมองของช่วงชีวิต (Life Course Perspective)	
	หัวข้อ (Theme)	แนวคิด (Concept)
มุมมองระบบ (Systems Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ เป็นผลลัพธ์ของการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของมนุษย์ที่ปฏิบัติต่อกันในองค์กรและระบบสังคมที่รวมกัน	ช่วงเวลาของชีวิต (Timing of Lives) คือ การใช้ชีวิตที่มีความเชื่อมโยงหรือการพึ่งพาซึ่งกันและกัน	-สภาพร่างกายตามวัย (Biological Age) -สภาพจิตใจตามวัย (Psychological Age) -สังคมตามวัย (Social Age) -จิตวิญญาณตามวัย (Spiritual Age)
มุมมองความขัดแย้ง (Conflict Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ เป็นแรงขับของความขัดแย้ง การครอบงำและการถูกกดขี่ของชีวิตในสังคม	การเกิดขึ้นของความรุนแรง (risk) และการป้องกัน (protection)	การเพิ่มขึ้นของความได้เปรียบ (advantage) กับ การเพิ่มขึ้นของการเสียเปรียบ (disadvantage)
มุมมองการเลือกอย่างมีเหตุผล (Rational Choice Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ขึ้นอยู่กับประโยชน์ส่วนตน และการเลือกอย่างมีเหตุผล ในทางเลือกที่มีประสิทธิภาพเพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย	หน้าที่ของมนุษย์ ในการสร้างทางเลือก (making choices)	-ทางเลือก (choices) -โอกาส (opportunities) -ข้อบังคับ (constraints)
มุมมองโครงสร้างทางสังคม (Social Constructionist Perspective): สังคมที่แท้จริงนั้น ถูกสร้างขึ้นเมื่อมี ตัวแสดง (actors) การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโลก ร่วมกัน (common understanding)	ช่วงการใช้ชีวิต (timing of lives) ความหลากหลายในวิถีชีวิต การอุบัติขึ้นของความรุนแรง (risk) และการป้องกัน (protection)	-การให้ความหมายของเหตุการณ์ของชีวิต -สังคมตามวัย บรรทัดฐานตามวัย สิ่งที่เกิดขึ้นตามวัย -การเพิ่มขึ้นของความได้เปรียบ (advantage) เสียเปรียบ (disadvantage)

ตารางที่ 2.27 (ต่อ)

มุมมองทางทฤษฎี (Theoretical Perspective)	มุมมองของช่วงชีวิต (Life Course Perspective)	
	หัวข้อ (Theme)	แนวคิด (Concept)
มุมมองของพลวัตของจิต (Psychodynamic Perspective): กระบวนการภายใน อาทิ ความ ต้องการ แรงขับและอารมณ์ที่กระตุ้น พฤติกรรมมนุษย์ ประสบการณ์ วัยเด็กตอนต้นที่เป็นศูนย์รวมไปสู่ ปัญหาในการดำเนินชีวิตในระยะยาว	การเกิดขึ้นของความ เสี่ยง (risk) และ การป้องกัน (protection)	-สภาพจิตใจตามช่วงวัย (psychological age) -ความสามารถ (capacities) -ทักษะ (skills)
มุมมองการพัฒนา (Developmental Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ ทั้งที่มีการ เปลี่ยนแปลง และที่คงที่ ตลอดทั้ง ช่วงของวงจรชีวิต (life cycle)	ความสัมพันธ์กันของ ชีวิตมนุษย์ และ เวลา ที่ผ่านมา ความรุนแรง และการป้องกัน	การเปลี่ยนแปลงในชีวิต (life transitions) ได้แก่ สภาพร่างกาย ตามวัย สภาพจิตใจตามวัย สังคม ตามวัย และจิตวิญญาณตามวัย
มุมมองทางพฤติกรรมสังคม (Social Behavioral Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ได้รับการเรียนรู้ เมื่อบุคคลได้ปฏิสัมพันธ์กับ สภาพแวดล้อม พฤติกรรมมนุษย์ ได้รับอิทธิพลความคาดหวังของ บุคคลและการให้ความหมาย	ความสัมพันธ์กันของ ชีวิตมนุษย์และเวลา ที่ผ่านมา ความ หลากหลายในวิถีชีวิต การอุบัติขึ้นของความ เสี่ยง (risk) และการ ป้องกัน (protection)	เหตุการณ์ชีวิต (life events) หน้าที่ของมนุษย์ (human agency)
มุมมองมนุษยศาสตร์ (Humanistic Perspective): พฤติกรรมมนุษย์ สามารถเข้าใจจากกรอบภายในของ การแทรกแซงของแต่ละบุคคล พฤติกรรมมนุษย์ขับเคลื่อนโดยความ ปรารถนาที่จะก้าวหน้าและมีอำนาจ	หน้าที่ของมนุษย์ใน การสร้างทางเลือก (making choices)	จิตวิญญาณตามวัย (spiritual age) ความหมายของเหตุการณ์ ชีวิต (life events) จุดเปลี่ยน (turning points) ในด้านปัจเจก บุคคล ครอบครัว และความ เข้มแข็งของชุมชน

ที่มา: Hutchison, 2010

โดยสรุป Elder (1996) เห็นว่า ทฤษฎีช่วงชีวิต (Life course theory) มี 4 ประเด็นที่ช่วยให้สามารถเข้าใจเรื่องการเลี้ยงดูเด็กโดยปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแหวกกลาง ได้แก่ (1) การมีผลกระทบต่อกันของการดำเนินชีวิต และการเปลี่ยนแปลงตามลำดับเวลาและสถานที่ (2) หน้าที่ของมนุษย์ในการเลือกที่จะทำ และข้อบังคับสังคม (3) ช่วงเวลาของดำเนินชีวิต และ (4) ความเชื่อมโยง

หรือการส่งผลซึ่งกันและกันของการดำเนินชีวิต โดยปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางจะ
รับผิดชอบดูแลหลานแต่ละช่วงวัย และคุณลักษณะของครอบครัวก็อาจแตกต่างกันไป ซึ่งหมายรวมถึง
อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา รายได้ การใช้บริการทางสังคม สุขภาพ จำนวนและอายุของ
หลานๆ เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้ความคิดครอบครัวนิเวศ (Family Ecology Concept) ในการศึกษา
ซึ่งสามารถสรุปเป็น “กรอบแนวคิดในการวิจัยแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ” ได้ดังแผนภาพที่ 2.14

แผนภาพที่ 2.14 กรอบแนวคิดในการวิจัยแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของกรอบครีวแหวงกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดกรอบครีวนิเวศ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ” เป็นการศึกษาแบบตัดขวาง (Cross-sectional Analysis) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ซึ่งกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ดำเนินการวิจัยโดยยึดวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 เพื่อศึกษาสถานการณ์และปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และการวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการวิจัยโดยยึดวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ตอนที่ 1 ศึกษาสถานการณ์และปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และการวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และใช้หน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ระดับครอบครัว ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.1.1 พื้นที่ที่ศึกษา

เลือกภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางเป็นพื้นที่ศึกษาครอบครัวแห่งกลาง โดยมีเหตุผลในการเลือกพื้นที่ ดังนี้

1.1.1.1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีทั้งแนวโน้ม จำนวน และ สัดส่วนของครอบครัวแห่งกลางมากที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่นๆ (นิพนธ์ พัวพงศกร, 2556) ซึ่งแสดงว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความรุนแรงของสภาพปัญหาครอบครัวแห่งกลางที่มากกว่าภูมิภาคอื่นๆ โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) สำหรับการเลือกจังหวัด นครราชสีมาเป็นตัวแทนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากเป็นจังหวัดขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 20,493.96 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 12.12 ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดชัยภูมิ ขอนแก่น ปราจีนบุรี นครนายก สระบุรี และลพบุรี (จังหวัดนครราชสีมา, 2559)

1.1.1.2 ภาคกลาง เป็นภูมิภาคที่มีการเพิ่มขึ้นแต่เป็นการเพิ่มแบบไม่สม่ำเสมอมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แบบแผนของสถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางในภาคกลางแตกต่างจากภูมิภาคอื่นๆ ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในการเลือกจังหวัดราชบุรีเป็นตัวแทนของภาคกลาง เนื่องจากจังหวัดราชบุรีเป็นจังหวัดมีพื้นที่ 5,196 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 11.27 ของเนื้อที่ภาคตะวันตก รวม 8 จังหวัด โดยมีพื้นที่ติดกับจังหวัดกาญจนบุรี เพชรบุรี นครปฐม สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม (จังหวัดราชบุรี, 2559)

1.1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1.2.1 ประชากร

ประชากร ได้แก่ ครอบครัวในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน 823,789 ครอบครัว และครอบครัวในจังหวัดราชบุรีจำนวน 227,547 ครอบครัว รวมจำนวน 1,051,336 ครอบครัว (กรมการปกครอง, 2559)

1.1.2.2 การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 และยอมให้ความคลาดเคลื่อนเกิดขึ้นไม่เกินร้อยละ 10 ของส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (เทพศักดิ์ บุญยรัตพันธ์, 2555) โดยคำนวณจากประชากร 1,051,336 ครอบครัว

$$\text{สูตรการคำนวณ } n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = ขนาดของประชากร
 e = ความคลาดเคลื่อนของการเลือก
 ตัวอย่าง

$$100 = \frac{1,051,336}{1 + 1,051,336 (0.10)^2}$$

คำนวณได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 100 ครอบครัว ซึ่งงานวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 109 ครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยายจำนวน 109 คน และเด็ก (อายุ 5-18 ปี) ในครอบครัวแห่งนี้จำนวน 109 คน

1.1.2.3 การสุ่มกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการสุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1.1.2.3.1 การเลือกสุ่มตัวอย่างอำเภอแบบเจาะจง

1) เลือก 1 อำเภอ ในจังหวัดนครราชสีมา ที่มีอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุ (dependency ratio) ของอำเภอที่ใกล้เคียงกับอัตราส่วนพึ่งพิง (ทางอายุ) ของจังหวัดนครราชสีมา (49.22) คือ อำเภอพิมาย (49.95) โดยคำนวณอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุจากอัตราส่วนของประชากรที่อยู่ในกลุ่มอายุนอกวัยแรงงาน ต่อประชากรในวัยแรงงาน โดยมีข้อสมมุติว่า กลุ่มอายุนอกวัยแรงงานที่ต้องพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ กลุ่มประชากรเด็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) และกลุ่มประชากรสูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ส่วนประชากรที่เป็นที่พึ่งของประชากรกลุ่มอื่น คือ ประชากรวัยแรงงาน (อายุ 15-59 ปี) โดยใช้ข้อมูลของระบบสถิติทางการทะเบียน กรมการปกครอง เดือนธันวาคม 2558 (กรมการปกครอง, 2558: ออนไลน์)

2) เลือก 1 อำเภอ ในจังหวัดราชบุรี ที่มีอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุของอำเภอที่ใกล้เคียงกับอัตราส่วนพึ่งพิง (ทางอายุ) ของจังหวัดราชบุรี (68.34) คือ อำเภอบางแพ (68.72) โดยคำนวณอัตราส่วนพึ่งพิงทางอายุเช่นเดียวกับข้อ 1)

1.1.2.3.2 การเลือกตำบล ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ดังนี้

1) อำเภอพิมาย มี 12 ตำบล สุ่มตัวอย่างอย่างง่ายด้วยวิธีจับฉลากมา 1 ตำบล ได้ตำบลโบสถ์

2) อำเภอบางแพ มี 7 ตำบล สุ่มตัวอย่างอย่างง่ายด้วยวิธีจับฉลากมา 1 ตำบล ได้ตำบลวัดแก้ว

1.1.2.3.3 สุ่มตัวอย่างครอบครัวแบบเจาะจง

สุ่มตัวอย่างครอบครัวแบบเจาะจงเฉพาะครอบครัวที่มีปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และหลานที่มีอายุ 5-18 ปี อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่รุ่นพ่อแม่ไม่ได้พำนักอยู่อาศัยด้วยกันเป็นประจำติดต่อกันมากกว่า 6 เดือน ทั้งนี้ ครอบครัวดังกล่าวต้องยินดีให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ โดยได้ดำเนินการวิจัยใน 2 พื้นที่ รวม 109 ครอบครัว ดังนี้

- 1) ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา สุ่มตัวอย่างครอบครัวแบบเจาะจงได้จำนวน 60 ครอบครัว
- 2) ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี สุ่มตัวอย่างครอบครัวแบบเจาะจงได้จำนวน 49 ครอบครัว

1.1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1.3.1 การสร้างแบบสอบถาม สร้างขึ้นจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือบทความ วารสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ และข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา นำมาใช้เป็นกรอบคิดในการสร้างแนวคำถามของแบบสอบถาม

1.1.3.2 ลักษณะของแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น จำนวน 2 ชุด เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบและประเมินค่า (rating scale) ได้แก่

1.1.3.2.1 แบบสอบถามชุดที่ 1 สำหรับ ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัว
 แห้วกลาง แบ่งเป็น 8 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย
- ส่วนที่ 2 ลักษณะของครอบครัว
- ส่วนที่ 3 ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยาย
- ส่วนที่ 4 ลักษณะของเด็กที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูในครอบครัว
- ส่วนที่ 5 ความสัมพันธ์
- ส่วนที่ 6 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
- ส่วนที่ 7 การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
- ส่วนที่ 8 การสนับสนุนทางสังคมของครอบครัว

1.1.3.2.2 แบบสอบถามชุดที่ 2 สำหรับเด็กในครอบครัวแหวงกลาง

แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

- ส่วนที่ 1 ลักษณะของเด็ก
- ส่วนที่ 2 ความสัมพันธ์
- ส่วนที่ 3 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
- ส่วนที่ 4 ความสุขของเด็ก

1.1.3.3 เกณฑ์การให้คะแนน มีดังนี้

คะแนน	ช่วงคะแนน	ระดับความคิดเห็น
5	4.50 - 5.00	มากที่สุด
4	3.50 - 4.49	มาก
3	2.50 - 3.49	ปานกลาง
2	1.50 - 2.49	น้อย
1	1.00 - 1.49	น้อยที่สุด

คะแนน	ช่วงคะแนน	ระดับความคิดเห็น
2	1.50 - 2.00	มากที่สุด
1	1.0 - 1.49	มาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

คะแนน	ช่วงคะแนน	ระดับพฤติกรรม
2	1.50 - 2.00	เป็นประจำ
1	1.0 - 1.49	เป็นบางครั้ง
0	0 - 0.99	ไม่เคยเลย

คะแนน	ช่วงคะแนน	ระดับพฤติกรรม
3	2.00 - 3.00	มากที่สุด
2	1.50 - 1.99	มาก
1	1.0 - 1.49	เล็กน้อย

0	0 - 0.99	ไม่เลย
ช่วงคะแนน	ระดับความเห็น	
9.00 - 10.00	มากที่สุด	
8.50 - 8.99	ใกล้เคียงมากที่สุด	
8.00 - 8.49	มาก	
7.50 - 7.99	ใกล้เคียงมาก	
น้อยกว่า 7.49	ปานกลาง	

1.1.3.4 การตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม ดำเนินการ ดังนี้

1.1.3.4.1 ทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ด้วยการนำแบบสอบถามทั้ง 2 ฉบับ ส่งให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบ อาศัยดุลยพินิจของผู้ทรงคุณวุฒิให้ความเห็นและให้คะแนนเพื่อหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (ค่า IC หรือ IOC) แต่ละท่านลงความเห็นและให้คะแนนดังนี้

- + เป็นข้อคำถามที่ใช้ได้
- ไม่เห็นด้วยกับข้อคำถามนั้น
- 0 ไม่แน่ใจหรือไม่มีความเห็น

เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินคือ ค่าดัชนี IOC ที่คำนวณได้ต้องมากกว่า .50 ($IOC > .50$) (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2541) หากค่าระดับคะแนนข้อใดมีค่า IOC ตั้งแต่ .50 ขึ้นไปถือว่าข้อคำถามนั้นใช้ได้ ข้อคำถามใดมีค่า IOC น้อยกว่า 0.5 เป็นข้อคำถามที่ใช้ไม่ได้ เมื่อทราบค่าคะแนนแล้วนำเครื่องมือไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ทั้งนี้ ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานไม่น้อยกว่า 20 ปี ในด้านครอบครัว และ/หรือเด็กและเยาวชน และ/หรือการศึกษา และ/หรือการพัฒนาสังคมและ/หรือจิตวิทยา จำนวน 5 ท่าน ดังนี้

- 1) รองศาสตราจารย์ ดร.กุศล สุนทรธาดา อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
- 2) อาจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

- 3) นางสาวสมพร อินทร์แก้ว นักจิตวิทยาเชี่ยวชาญ กรมสุขภาพจิต
กระทรวงสาธารณสุข
- 4) ดร.สุรวิทย์ ลิมพิพัฒนกุล นักวิชาการศึกษาเชี่ยวชาญ สำนักงานส่งเสริมการศึกษา
นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 5) นางฐาณิชา ลิมพานิช ผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว
ผลการทดสอบแบบสอบถามทั้ง 2 ชุด ได้ค่าดัชนี IOC ดังนี้
- 1) แบบสอบถามชุดที่ 1 สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัว
แห่งกลาง ได้ค่าดัชนี IOC เท่ากับ 0.75
- 2) แบบสอบถามชุดที่ 2 สำหรับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
ได้ค่าดัชนี IOC เท่ากับ 0.83

1.3.4.2 ทดสอบความเชื่อมั่น (reliability)

1.3.4.2.1 ผู้วิจัยจะได้นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขแล้ว
ทั้ง 2 ชุด ไปทดลองใช้ (try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับประชากรที่ต้องการศึกษา
ในตำบลโนนยอ อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลบ้านปรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
รวมจำนวน 30 ครอบครัว ประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยายจำนวน 30 คน และเด็กอายุ 5-18 ปี
ในครอบครัวแห่งกลางจำนวน 30 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวนรวมทั้งสิ้น 60 คน

1.3.4.2.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม
โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's Alpha Coefficient) ของแบบสอบถาม
ทั้ง 2 ชุด ดังนี้

1) แบบสอบถามชุดที่ 1 สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง
ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช เท่ากับ 0.83

2) แบบสอบถามชุดที่ 2 สำหรับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้ค่า
สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช เท่ากับ 0.87

1.1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 2 ชุด คือ

1) แบบสอบถามชุดที่ 1 สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง และ 2) แบบสอบถามชุดที่ 2
สำหรับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองจากกลุ่มตัวอย่าง
109 ครอบครัว ประกอบด้วย

1.4.1.1 ปู่/ย่า/ตา/ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 คน

1.4.1.2 เด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 คน

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล คือ เดือนเมษายน 2559

1.1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ที่ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS for Windows) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) และสถิติเชิงอนุมาน คือ ค่าสหสัมพันธ์ (correlation) ทั้งนี้ ได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยตารางและมีการบรรยายประกอบ

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research)

1.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 วิธี ดังนี้

1.2.1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation)

ใช้แนวทางการสังเกตใน 6 ประเด็นหลัก ตามแนวทางศึกษาวิจัยคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2549) โดยการสังเกตการกระทำ แบบแผนในการกระทำ ความหมายในการกระทำความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลเชิงสำรวจจากครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 109 ครอบครัว

1.2.1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview)

1.2.1.2.1 เลือกกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 9 ครอบครัว ในตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพะ จังหวัดราชบุรี โดยครอบคลุมครอบครัวแห่งกลาง 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม 2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และ 3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยมีวิธีการเลือกครอบครัวครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา ดังนี้

1) ขอความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ลุงตามัน เพื่อขอใช้สถานที่จัดประชุมกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในชุมชนลุงตามัน ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2559 เพื่อร่วมกันพิจารณาเลือกครอบครัวแห่งกลางเป็นกรณีศึกษา ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลุงตามัน พยาบาลวิชาชีพและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล

ส่งเสริมสุขภาพตำบลลุงตามัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 18 ตำบลโบสถ์ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลโบสถ์ ครูโรงเรียนลุงตามัน และผู้วิจัย จำนวนรวม 14 คน

2) ขอความอนุเคราะห์ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัดแก้ว เพื่อขอใช้สถานที่จัดประชุมกลุ่มผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในชุมชนวัดแก้ว เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2559 เพื่อร่วมกันพิจารณาเลือกครอบครัวแห่งกลางเป็นกรณีศึกษา ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดแก้ว พยาบาลวิชาชีพ และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลวัดแก้ว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลวัดแก้ว ครู กศน.วัดแก้ว และผู้วิจัย จำนวนรวม 13 คน

1.2.1.2.2 การเลือกผู้ให้ข้อมูล (Informants) ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลาง โดยเลือกแบบเจาะจงจากผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี ทั้งที่ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนลุงตามัน/ตำบลโบสถ์ และชุมชนวัดทำนบ/ตำบลวัดแก้วในระดับอำเภอและระดับจังหวัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวนรวม 40 คน จำแนกตามภารกิจเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

1) ผู้ปฏิบัติงานด้านปกครองและท้องถิ่น ได้แก่ พนักงานกองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโบสถ์ และสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลโบสถ์วัดแก้ว ผู้ช่วยผู้ใหญ่หมู่ 18 ตำบลโบสถ์ และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ตำบลวัดแก้ว จำนวนรวม 4 คน

2) ผู้ปฏิบัติงานด้านสาธารณสุข ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลุงตามัน ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดแก้ว พยาบาลและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลลุงตามัน พยาบาลและเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดแก้ว อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลโบสถ์ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านตำบลวัดแก้ว จำนวนรวม 12 คน

3) ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษานครราชสีมา เขต 3 นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษสังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา ครูโรงเรียนมัธยมศึกษา กลาง/ขนาดใหญ่/ขนาดใหญ่พิเศษในอำเภอบางแพและอำเภอเมืองราชบุรี ครูโรงเรียนขยายโอกาสในตำบลโบสถ์ และครูโรงเรียนประถมในตำบลวัดแก้ว จำนวนรวม 10 คน

4) ผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และอาชีวศึกษา ได้แก่ ผู้อำนวยการ กศน.จังหวัดนครราชสีมา ผู้อำนวยการ กศน.

อำเภอในจังหวัดนครราชสีมา ครู กศน.ตำบลโบสถ์ ครู กศน.วัดแก้ว และครูอาชีวศึกษาในอำเภอพิมาย จำนวนรวม 8 คน

5) ผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครราชสีมา นักสังคมสงเคราะห์ นักพัฒนาสังคม และอาสาสมัครพัฒนาสังคมสังักต สังักตสำนักงานสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดนครราชสีมา และสังักตสำนักงานสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดราชบุรี จำนวนรวม 6 คน

1.2.1.2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้ให้ข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ จำนวน 3 ชุด ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 1 ชุด ใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นปู่ ย่า ตา ยายใน 9 ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา

2) แบบสัมภาษณ์เด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 1 ชุด ใช้กับผู้ให้ข้อมูลที่เป็นเด็กใน 9 ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา

3) แบบสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 1 ชุด ใช้กับผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 40 คน

1.2.1.2.4 ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ระหว่างเดือนเมษายน - กรกฎาคม 2559

1.2.2 การตรวจสอบสามเส้า

ผู้วิจัยใช้วิธีการสามเส้า (triangulation) ตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

1.2.2.1 การตรวจสอบสามเส้าด้านระเบียบวิธี (Methodological Triangulation) เป็นการตรวจสอบข้อมูลด้วยการใช้วิธีการวิจัยหลากหลาย ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth Interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) (ประพนธ์ เจียรกุล, 2555)

1.1.1.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (data triangulation) โดยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) หลากๆ คนในเรื่องนั้น รวมทั้งการใช้ข้อมูลจากต่างสถานที่กันมาตรวจสอบ (นลินี ฌ นคร, 2555)

1.2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล มี 3 วิธี คือ การจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบ และการสรุปแบบอุปนัย จากนั้น นำเสนอผลการวิเคราะห์แบบพรรณนาความประกอบตาราง

ตอนที่ 2 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 2) ประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และ 3) นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ โดยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จาก 3 ส่วน ตามลำดับ ดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

ส่วนที่ 2 ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางทั้ง 4 ระดับ ได้แก่ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ใน 2 พื้นที่ คือ ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี

2.2 การประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

การประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ เป็นการประเมินและตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทางฯ โดยการสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ตามขั้นตอน ดังนี้

2.2.1 พัฒนาแบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศได้รับการตรวจสอบความครอบคลุมและความเหมาะสมของเนื้อหาและภาษาที่ใช้โดยอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.2.2 เกณฑ์ในการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

2.2.2.1 เกณฑ์ในการวัดระดับคะแนนและคำอธิบาย “ความเหมาะสม” ของร่างแนวทางฯ ได้แก่

- 5 หมายถึง ความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง ความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง ความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง ความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง ความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.2.2.2 เกณฑ์ในการวัดระดับคะแนนและคำอธิบาย “ความเป็นไปได้” ของร่างแนวทางฯ ได้แก่

- 5 หมายถึง ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง ความเป็นไปได้อยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง ความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง ความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

เกณฑ์การการแปลความหมาย โดยใช้สูตรคำนวณความกว้างของชั้นเพื่อใช้ในการอภิปรายผล (ความกว้างของชั้นเท่ากับ 0.8) (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2549) ดังนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง

4.21–5.00	ความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด
3.41–4.20	ความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก
2.61–3.40	ความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับปานกลาง
1.81–2.60	ความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อย

1.00–1.80 ความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

2.2.2.2 เกณฑ์ในการจัดกลุ่มแนวทาง

กำหนดเกณฑ์การจำแนกแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว
 แห้ว่งกลาง เป็น 6 กลุ่ม ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 เกณฑ์ในการจัดกลุ่มแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห้ว่งกลาง

เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

กลุ่มแนวทาง	ค่าเฉลี่ยของ ความเหมาะสมและความเป็นไปได้	ค่าเฉลี่ย ความเหมาะสม	ค่าเฉลี่ย ความเป็นไปได้
A	4.21–5.00	4.21–5.00	4.21–5.00
B	4.21–5.00	4.21–5.00	3.41–4.20
C	3.41–4.20	4.21–5.00	3.41–4.20
D	3.41–4.20	3.41–4.20	3.41–4.20
E	3.41–4.20	4.21–5.00	2.61–3.40
F	2.61–3.40	3.41–4.20	2.61–3.40

2.2.2 การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ

การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

2.2.2.1 เป็นผู้มีประสบการณ์ในการทำงานด้านครอบครัว และ/หรือเด็กและ
 เยาวชน และ/หรือการศึกษา และ/หรือกระบวนการเรียนรู้ ไม่น้อยกว่า 20 ปี และ/หรือ

2.2.2.1 เป็นผู้บริหารระดับนโยบายด้านครอบครัว และ/หรือเด็กและเยาวชน
 และ/หรือการศึกษา และ/หรือสาธารณสุข และ/หรือพัฒนาสังคม และ/หรือพัฒนาชุมชน และ/หรือ
 สวัสดิการสังคม

ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน ประกอบด้วย

- นางพนิตา กำภู ณ อยุธยา อธิบดีปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และ
 อธิบดีปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- นายเลิศปัญญา บูรณบัณฑิต อธิบดีกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว
 อธิบดีผู้ตรวจราชการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง

- ของมนุษย์ และอดีตรองปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- 3) นายอรรถพร สิงหวิชัย ผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์
อดีตผู้ตรวจราชการกระทรวงมหาดไทยและ
อดีตรองอธิบดีกรมการพัฒนาชุมชน
- 4) ดร.นายแพทย์พิศิษฐ์ ศรีประเสริฐ ผู้ตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข
- 5) ดร.ติศกุล เกษมสวัสดิ์ ผู้ตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ
อดีตรองเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 6) ดร.มานิตย์ มณีธรรม รองอธิบดีกรมกิจการเด็กและเยาวชน
- 7) นางภาภรณ์ วสุเสถียร นักวิเคราะห์นโยบายและแผนเชี่ยวชาญ ปฏิบัติหน้าที่
ผู้ช่วยผู้ตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข เขตสุขภาพที่ 6
- 8) นางจิราภรณ์ อุ่นเสียม นักวิเคราะห์นโยบายและแผนเชี่ยวชาญ ปฏิบัติหน้าที่
ผู้ช่วยผู้ตรวจราชการกระทรวงสาธารณสุข เขตสุขภาพที่ 11
- 9) นางประภาวดี สิงหวิชัย ผู้อำนวยการกลุ่มยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวง
การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

2.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 คน ด้วยตัวเอง ระหว่างเดือนสิงหาคม – ตุลาคม 2560

2.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

2.2.4.1 วิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยของความเหมาะสม ค่าเฉลี่ยของความเป็นไปได้ และค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อทราบระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

2.2.4.2 นำข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน มาวิเคราะห์เนื้อหาจัดหมวดหมู่แบ่งประเภท เพื่อวิเคราะห์เป็นข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

2.2 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ผู้วิจัยได้เสนอร่างแนวทางฯ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ จากนั้น นำไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และจัดทำแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการเก็บข้อมูลของการวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ” ในด้านสถานการณ์และปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามแนวคิดครอบครัวนิเวศเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และการเสนอแนวทาง การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ 3 ตอน

ตอนที่ 1 สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

- 1.1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง
- 1.2 สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
  - 1.2.1 เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง
  - 1.2.2 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง
  - 1.2.3 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง
- 1.3 ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
  - 1.3.1 ปัญหาในการเรียนรู้จากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง
  - 1.3.2 ปัญหาในการเรียนรู้จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลางและ ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

- 2.1 ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.1.1 ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.1.2 ปัจจัยความสัมพันธ์ของครอบครัวแห่งกลาง
- 2.2 เงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.2.1 การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง
  - 2.2.2 การสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวแห่งกลาง

ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

3.1 ร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

3.2 ผลการประเมินและการนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

3.4 การวิเคราะห์ผลการประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อนำไปใช้

ตอนที่ 1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ได้สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเฉพาะครอบครัวที่มีปู่และ/หรือย่าและ/หรือตาและ/หรือยาย และหลานที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี อาศัยอยู่ร่วมกัน โดยที่รุ่นพ่อแม่ไม่ได้พำนักอยู่อาศัยด้วยกันเป็นประจำติดต่อกันมากกว่า 6 เดือน ทั้งนี้ ครอบครัวแห่งกลางซึ่งประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยายและเด็กต้องยินดีให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว ด้วยตนเอง ทั้ง 2 พื้นที่ที่ศึกษา คือ (1) ตำบลโบสถ์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดนครราชสีมา เลือกตัวอย่างครอบครัวแห่งกลาง 60 ครอบครัว และ (2) ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี เลือกตัวอย่างครอบครัวแห่งกลาง 49 ครอบครัว สภาพของครอบครัวแห่งกลาง และสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางสรุปได้ดังนี้

1.1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง

1.1.1 ระบบจุลภาค (microsystem): ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะสมาชิกในครอบครัวกับสภาพแวดล้อมรอบตัวสมาชิกในครอบครัวแห่งกลาง

1.1.1.1 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ การสมรส การศึกษา และอาชีพ ดังรายละเอียด ปรากฏในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย		จำนวน	ร้อยละ
เพศ	ชาย	20	18.30
	หญิง	89	81.70
ช่วงอายุ	41 -50 ปี	15	13.76
	51 -60 ปี	37	33.94
	61-70 ปี	37	33.94
	71 -80 ปี	35	32.11
	81 ปีขึ้นไป	5	4.58
สถานภาพสมรส	โสด	5	4.58
	สมรส	67	61.50
	แยกกันอยู่	2	1.80
	หย่าร้าง	2	1.80
	สมรสใหม่	2	1.80
	หม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต)	31	28.40
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	84	77.10
	มัธยมศึกษาตอนต้น	5	4.60
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	2	1.80
	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	0	0.00
	อนุปริญญาหรือประกาศนียบัตร วิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)	1	0.90
	ปริญญาตรี	1	0.90
	ไม่ได้เรียนหนังสือ	16	14.70
อาชีพ	เกษตรกร	44	40.40
	ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	9	8.30
	รับจ้างทั่วไป	27	24.80
	ไม่ได้ทำงาน	22	20.20
	ข้าราชการเกษียณอายุราชการ	7	6.40

ตามตารางที่ 4.1 แสดงลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ส่วนใหญ่เป็นหญิง (ร้อยละ 81.70) และเป็นชายเพียงร้อยละ 18.30 โดยส่วนใหญ่มีช่วงอายุ 51-70 ปี (ร้อยละ 67.88) มีสถานภาพสมรส (ร้อยละ 61.50) อย่างไรก็ตาม ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสถานะเป็นหม้ายที่คู่สมรสเสียชีวิตคิดเป็นร้อยละ 28.40 มีการศึกษาระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 77.10) โดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร (ร้อยละ 40.40) และรับจ้าง (ร้อยละ 27) ทั้งนี้ มีปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่ไม่ได้ทำงานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 20.20

1.1.1.2 ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว จำแนกเป็น 2 ด้าน คือ 1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา และอาชีพ และ 2) ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ จำนวนพี่น้องของเด็ก อายุของหลานเมื่อแรกที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู และสาเหตุที่หลานมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

1.1.1.2.1 ลักษณะส่วนบุคคลของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะส่วนบุคคลของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา และอาชีพสรุปได้ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 ลักษณะส่วนบุคคลของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

	ลักษณะของเด็ก	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ	ชาย	50	46.70
	หญิง	57	53.30
ช่วงอายุ	4 -6 ปี	8	7.50
	7 -9 ปี	26	24.30
	10-12 ปี	29	27.10
	13 -15 ปี	25	23.30
	16 -18 ปี	19	17.80
อายุของเด็ก	(โดยเฉลี่ย) 11.91 ปี		
สถานภาพ	โสด	106	99.10
	แต่งงานแล้ว	1	0.90
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	66	61.70
	มัธยมศึกษาตอนต้น	30	28.00
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	5	4.70
	ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	2	1.90
	อนุปริญญาประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นสูง (ปวส.)	1	0.90
	อนุปบาล	3	2.80
อาชีพ	เกษตรกร	2	1.9
	รับจ้างทั่วไป	6	5.6
	ไม่ได้ทำงาน	12	11.2
	นักเรียน/นักศึกษา	87	81.3

ตารางที่ 4.2 แสดงเพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา และอาชีพของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า เป็นหญิงคิดเป็นร้อยละ 53.30 และชายคิดเป็นร้อยละ 46.70 อายุเฉลี่ยของเด็กคือ 11.91 ปี โดยอยู่ในช่วงอายุ 10-12 ปี (ร้อยละ 27.10) 7-9 ปี (ร้อยละ 24.30) 13-16 ปี (ร้อยละ 23.30) ตามลำดับ เด็กเกือบทั้งหมดมีสถานภาพโสด (ร้อยละ 99.10) และส่วนใหญ่อยู่ในระบบการศึกษา (ร้อยละ 81.30) จำแนกเป็นระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 61.70) มัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 28.00) มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 4.70) ปวช./ปวส. (ร้อยละ 2.80) และอนุปบาล (ร้อยละ 2.80) ตามลำดับ ทั้งนี้ มีเด็กบางส่วนที่ทำงานแล้วคิดเป็นร้อยละ 8.0

1.1.1.2.2 ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจำนวน ได้แก่ พี่น้องของเด็ก อายุของเด็กเมื่อแรกที่ปู่/ย่า/ตา/ยายเลี้ยงดู สุขภาพ และสาเหตุที่เด็กมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายสรุปได้ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ข้อมูลพื้นฐานของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	รายการ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนพี่น้องของเด็ก(โดยเฉลี่ย)	2 คน		
อายุเฉลี่ยของเด็กเมื่อแรก เลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย	3 ปี 2 เดือน		
สุขภาพของเด็ก	ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง	92	84.40
	ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง	10	9.20
	ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง	1	0.90
	มีปัญหาทางการเรียนรู้	3	2.80
	ร่างกายพิการ	3	2.80
สาเหตุที่เด็กมาอยู่ในครอบครัว แห่งกลาง	การย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่	50	45.87
	การเสียชีวิตของพ่อแม่	3	2.75
	การหย่าร้างของพ่อแม่	51	46.79
	การตั้งครรภ์วัยเยาว์ของแม่	3	2.75
	การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่	1	0.92
	ปัญหาสุขภาพของพ่อแม่	1	0.92

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ระยะเวลาที่เด็กอยู่ในครอบครัว แห่งกลาง	น้อยกว่า 6 เดือน	3	2.80
	6 เดือน – 1 ปี	1	0.90
	มากกว่า 1 ปี แต่ไม่เกิน 2 ปี	2	1.80
	มากกว่า 2 ปี แต่ไม่เกิน 3 ปี	5	4.60
	มากกว่า 3 ปี แต่ไม่เกิน 4 ปี	6	5.50
	มากกว่า 5 ปี	91	83.50

ตารางที่ 4.3 แสดงจำนวนพี่น้อง และอายุของเด็กเมื่อแรกที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดู สุขภาพของเด็ก และสาเหตุที่เด็กมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีพี่น้องเฉลี่ย 2 คน อายุเฉลี่ยของเด็กในครอบครัวแห่งกลางอยู่ที่ 12 ปี และอายุเฉลี่ยของเด็กเมื่อแรกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางอยู่ที่ 3 ปี 2 เดือน เด็กส่วนใหญ่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง (ร้อยละ 84.40) ทั้งนี้ พบว่ามีเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีปัญหาการเรียนรู้อ (ร้อยละ 2.80) และพิการ (ร้อยละ 2.80)

สาเหตุที่เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง เนื่องจาก 2 สาเหตุสำคัญ คือ การหย่าร้างของพ่อแม่ (ร้อยละ 46.79) และการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่ (ร้อยละ 45.87) ส่วนสาเหตุอื่น ได้แก่ การเสียชีวิตของพ่อแม่ (ร้อยละ 2.80) การตั้งครรภ์วัยเยาว์ของแม่ (ร้อยละ 2.80) การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ (ร้อยละ 0.90) และปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ (ร้อยละ 0.90) ตามลำดับ ทั้งนี้ ยังพบว่าเด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.50) อยู่ในครอบครัวแห่งกลางมาแล้วมากกว่า 5 ปี

1.1.1.3 ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ ทรัพยากรวัตถุในครัวเรือน รายได้รวมของครอบครัว จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู และจำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่งกลาง สรุปได้ดังนี้

1.1.1.3.1 ทรัพยากรวัตถุในครัวเรือนแห่งกลาง

ทรัพยากรวัตถุในครัวเรือนแห่งกลาง สรุปได้ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 รายละเอียดทรัพย์สินครุภัณฑ์ในครัวเรือนแห่งกลาง

ทรัพย์สินครุภัณฑ์	จำนวนโดยเฉลี่ย	หน่วย	เป็นของตนเอง			เป็นของ คนอื่น
			ซื้อ	เช่าซื้อ	เช่า	
บ้าน	1.00	หลัง	✓			
ที่ดิน	5.09	ไร่	✓			
บัญชีเงินฝากธนาคาร หรือเงินออม	0.61	บัญชี	✓			
รถยนต์ปิกอัพ	0.23	คัน	✓			
รถยนต์เก๋ง	0.06	คัน	✓			
รถจักรยานยนต์	0.77	คัน	✓			
รถจักรยาน	0.80	คัน	✓			
รถไถ	0.13	คัน	✓			
คอมพิวเตอร์/โน้ตบุ๊ก/ แท็บเล็ต	0.29	เครื่อง	✓			
โทรศัพท์เคลื่อนที่	1.50	เครื่อง	✓			
โทรทัศน์	1.03	เครื่อง	✓			
เครื่องซักผ้า	0.68	เครื่อง	✓			
ตู้เย็น	0.94	เครื่อง	✓			

ตารางที่ 4.4 แสดงทรัพย์สินครุภัณฑ์ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า โดยเฉลี่ยครอบครัวแห่งกลางมีที่ดินครอบครัวละ 5 ไร่ มีบัญชีเงินฝากธนาคารครอบครัวละ 1 บัญชี รถจักรยานยนต์ครอบครัวละ 1 คัน รถจักรยานยนต์ครอบครัวละ 1 คัน มีโทรศัพท์เคลื่อนที่ครอบครัวละ 1-2 เครื่อง มีโทรทัศน์ครอบครัวละ 1 เครื่อง เครื่องซักผ้าและตู้เย็นครอบครัวละ 1 เครื่อง เป็นของตนเอง

1.1.1.3.2 รายได้ของครอบครัวแห่งกลาง

รายได้และแหล่งที่มาของรายได้ของครอบครัวแห่งกลาง สรุปได้

ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 รายได้และแหล่งที่มาของรายได้โดยเฉลี่ยของครอบครัวแห่งกลาง

รายการ รายได้	รายได้เฉลี่ยของปู่ ย่า ตา ยาย เฉลี่ยต่อเดือน			รายได้ของคู่สมรส เฉลี่ยต่อเดือน			เงินส่งจากลูกหลาน และ ญาติ เฉลี่ยต่อเดือน			สวัสดิการจากรัฐ เฉลี่ยต่อเดือน		
	การ ทำงาน	บำนาญ	ดอกเบี้ยย/ เงินออม/ ทรัพย์สิน	การ ทำงาน	บำนาญ	ดอกเบี้ยย/ เงินออม/ ทรัพย์สิน	ลูก	หลาน	ญาติ	เบี้ย ยังชีพ ผู้สูงอายุ	เบี้ย ยังชีพ ผู้พิการ	เงิน อุดหนุน เด็ก แรกเกิด
จำนวน เงิน รายได้ ต่อคน	5,298	10,090	1,028	5,165	12,011	509	5,500	4,120	1,540	630	1,100	400
	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน
จำนวน ปู่ ย่า ตา ยาย ที่มีรายได้	50 คน	2 คน	3 คน	26 คน	1 คน	2 คน	76 คน	11 คน	3 คน	55 คน	8 คน	3 คน
จำนวน เงิน รายได้ เฉลี่ยของ ปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งหมด	2,298	187	28	1,165	11	9.17	3,509	412	37	314	99	15
	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน	บาท/คน

ตารางที่ 4.5 รายได้และแหล่งที่มาของรายได้โดยเฉลี่ยของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ครอบครัวละ 8,182 บาท โดยแหล่งที่มาของรายได้มาจากลูกส่งมาให้โดยเฉลี่ยเดือนละ 3,509 บาท จากการทำงานเฉลี่ยต่อเดือนครอบครัวละ 2,298 บาท และจากคู่สมรสเฉลี่ยต่อเดือนครอบครัวละ 1,165 บาท ครอบครัวแห่งกลางยังมีรายได้จากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้พิการ และเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด นอกจากนี้ ยังพบว่าครอบครัวแห่งกลางบางครอบครัวมีเงินรายได้มากกว่า 1 ช่องทาง เช่น ทั้งจากการทำงานของตนเองและคู่สมรส จากลูกหลานส่งมาให้ และเบี้ยยังชีพต่างๆ ที่เป็นสวัสดิการของรัฐบาล

1.1.1.3.3 จำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

เวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
109 ครอบครัว สรุปลงได้ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 เวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้ในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

เวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยาย ใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก	รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ในวันทำงาน (ไม่รวมวันเสาร์- อาทิตย์และวันหยุด) ใช้เวลา ดูแลหลานเฉลี่ยต่อวัน	น้อยกว่า 1 ชั่วโมง	1	0.90
	1 ชั่วโมง	6	5.50
	2 - 3 ชั่วโมง	7	6.40
	4 - 5 ชั่วโมง	93	85.30
	มากกว่า 5 ชั่วโมง	2	1.80
ในวันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุด ใช้เวลาดูแลหลานเฉลี่ยต่อวัน	น้อยกว่า 1 ชั่วโมง	1	0.90
	1 ชั่วโมง	0	0.00
	2 - 3 ชั่วโมง	3	2.80
	4 - 5 ชั่วโมง	3	2.80
	มากกว่า 5 ชั่วโมง	101	92.70

ตารางที่ 4.6 แสดงเวลาโดยเฉลี่ยที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้ในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลางส่วนมาก (ร้อยละ 85.30) ใช้เวลาดูแลเด็กในวันทำงาน (ไม่รวมวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด) โดยเฉลี่ย 4-5 ชั่วโมงต่อวัน ส่วนในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางส่วนมาก (ร้อยละ 92.70) ใช้เวลาดูแลหลานโดยเฉลี่ยมากกว่า 5 ชั่วโมงต่อวัน

1.1.1.4 ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการศึกษานี้ จำแนกความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางเป็น 4 องค์ประกอบ คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งสรุปผลการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางได้ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

คำถาม	ระดับพฤติกรรม				ค่าเฉลี่ย
	ไม่เลย	เล็กน้อย	มาก	มากที่สุด	
ด้านสุขภาพกายของผู้ให้สัมภาษณ์	ระดับความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพกาย ของปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในระดับมาก				1.98
ท่านมีสุขภาพกายที่แข็งแรง	2.80 (3)	26.60 (29)	56.90 (6)	13.80 (15)	2.15
ท่านมีโรคเรื้อรังโรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคเมะเร็ง ปวดตามข้อ นอนไม่หลับ วิงเวียนศีรษะ ริดสีดวงทวาร อัมพฤกษ์	37.60 (41)	45.00 (49)	11.90 (13)	5.50 (6)	2.11
ด้านสุขภาพจิตของผู้ให้สัมภาษณ์	ระดับความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพจิต ของปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในระดับมากที่สุด				1.75
ท่านรู้สึกพึงพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่	2.80 (3)	15.60 (17)	62.40 (68)	19.30 (21)	1.98
ท่านรู้สึกสบายใจ	4.60 (5)	22.00 (24)	53.20 (58)	20.20 (22)	1.89
ท่านรู้สึกเบื่อหน่าย ท้อแท้กับการดำเนิน ชีวิตประจำวัน	49.50 (54)	41.30 (45)	7.30 (8)	1.80 (2)	2.39
ท่านรู้สึกผิดหวังในตนเอง	63.30 (69)	24.80 (27)	11.00 (12)	0.90 (1)	2.50
ท่านรู้สึกว่าชีวิตของท่านมีแต่ความทุกข์	52.30 (57)	31.20 (34)	11.90 (13)	4.60 (5)	2.31
ท่านสามารถทำใจยอมรับได้สำหรับปัญหาที่ยาก จะแก้ไข (เมื่อมีปัญหา)	1.80 (2)	28.40 (31)	50.50 (55)	19.30 (21)	1.82
ท่านมั่นใจว่าจะสามารถควบคุมอารมณ์ได้ เมื่อมีเหตุการณ์คับขันหรือร้ายแรงเกิดขึ้น	0.90 (1)	25.70 (28)	55.00 (60)	18.30 (20)	1.87
ท่านมั่นใจที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้น ในชีวิต	-	13.80 (15)	62.40 (68)	23.90 (26)	1.91
ท่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจเมื่อผู้อื่นมีทุกข์	1.80 (2)	10.10 (11)	63.30 (69)	24.80 (27)	2.10
ท่านรู้สึกเป็นสุขเมื่อช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหา	0.90 (1)	18.30 (20)	58.70 (64)	22.00 (24)	2.11
ท่านให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นเมื่อมีโอกาส	0.90 (1)	11.90 (13)	55.00 (60)	32.10 (35)	2.02

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

คำถาม	ระดับพฤติกรรม				ค่าเฉลี่ย
	ไม่เลย	เล็กน้อย	มาก	มากที่สุด	
ท่านรู้สึกภูมิใจในตัวเอง	0.90 (1)	11.00 (12)	51.40 (56)	36.70 (40)	2.18
ท่านรู้สึกมั่นคงปลอดภัยเมื่ออยู่ในครอบครัว	2.80 (3)	16.50 (18)	44.00 (48)	36.70 (40)	2.24
หากท่านป่วยหนัก ท่านเชื่อว่าครอบครัวจะดูแลท่านเป็นอย่างดี	-	13.80 (15)	45.90 (50)	40.40 (44)	2.15
สมาชิกในครอบครัวของท่านมีความรัก และความผูกพันต่อกัน	11.00 (12)	40.40 (44)	39.40 (43)	9.20 (10)	2.27
ด้านเศรษฐกิจของผู้ให้สัมภาษณ์	ระดับความอยู่ดีมีสุขด้านเศรษฐกิจของปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในระดับมาก				1.66
ท่านมีรายได้ที่เพียงพอกับรายจ่าย	19.30 (21)	27.50 (30)	41.30 (45)	11.90 (13)	1.47
ท่านมีหนี้ในระบบที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ธนาคาร ไฟแนนซ์ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ไร่รับจำนำ ฯลฯ	68.80 (75)	19.30 (21)	10.10 (11)	1.80 (2)	1.54
ท่านมีหนี้สินนอกระบบ	32.10 (35)	35.80 (39)	23.90 (26)	8.30 (9)	2.55
ท่านมีการออมเงิน	12.40 (27)	32.55 (71)	4.15 (9)	0.90 (2)	1.08
ด้านสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์	ระดับความอยู่ดีมีสุขด้านสังคมของปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ในระดับมากที่สุด				2.12
ท่านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน	1.80 (2)	8.30 (9)	65.10 (71)	24.80 (27)	2.13
ท่านรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อยู่อาศัย	-	7.30 (8)	63.30 (69)	29.40 (32)	2.22
ท่านมั่นใจว่าชุมชนที่ท่านอยู่อาศัยมีความปลอดภัยสำหรับท่านและครอบครัว	-	11.00 (12)	56.90 (62)	32.10 (35)	2.21
ท่านสามารถใช้บริการสุขภาพที่ไว้ใจใกล้บ้าน	-	20.20 (22)	57.80 (63)	22.00 (24)	2.02
ท่านมีช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	-	22.00 (24)	54.10 (59)	23.90 (26)	2.02
ความอยู่ดีมีสุขโดยรวม ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง อยู่ในระดับมาก					1.96

ตารางที่ 4.7 แสดงความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ ด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากที่สุด ใน 2 ด้าน คือ ด้านสังคม (ค่าเฉลี่ย 2.12) และด้านสุขภาพจิต (ค่าเฉลี่ย 2.11) ส่วนอีกสองด้านที่เหลือ ปู่ ย่า ตา ยายมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมาก คือ ด้านสุขภาพกาย (ค่าเฉลี่ย 1.98) และด้านเศรษฐกิจ (ค่าเฉลี่ย 1.66) ตามลำดับ

ทั้งนี้ เมื่อปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางประเมินความสุขของตนเอง ปรากฏผลดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 ระดับความสุขของโดยรวมของของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

การประเมินระดับความสุข										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
-	-	-	-	0.92	7.34	12.80	23.85	19.27	14.68	21.10
				(1)	(8)	(14)	(26)	(21)	(16)	(23)
←				ค่าเฉลี่ยความสุขอยู่ที่ระดับมาก			→			
←				ไม่มีความสุขเลย			→			
				(7.81)			สุขมากที่สุด			

ตารางที่ 4.8 แสดงระดับความสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จากการรับรู้ความรู้สึกของปู่ ย่า ตา ยายเอง พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีความสุขโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 7.81) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ในตารางที่ 4.7 ที่พบว่า ความอยู่ดีมีสุขโดยรวมของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางอยู่ในระดับมาก

1.1.1.5 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ จำแนกความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เป็น 4 องค์ประกอบ คือ (1) สุขภาพกาย (2) สุขภาพจิต (3) พฤติกรรม และ (4) การเรียนรู้และสติปัญญาของเด็ก โดยศึกษาความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางใน 2 มิติ คือ (1) ความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามการรับรู้ของตัวเอง และ (2) ความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย โดยการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี และปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังนี้

1.1.1.5.1 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็ก
จากการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง
จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของเด็ก
ได้ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของเด็ก

ความคิดเห็นของเด็ก	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	
สุขภาพกายของเด็ก	อยู่ในระดับมาก					3.55
เด็กมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง	0.90 (1)	0.90 (1)	8.40 (9)	68.20 (73)	21.50 (23)	4.08
เด็กมีโรคภัยไข้เจ็บ	50.50 (54)	6.50 (7)	15.00 (16)	26.20 (28)	1.90 (2)	2.22
เด็กเติบโตสมวัย	0.00 (0)	0.90 (1)	24.30 (26)	57.90 (62)	16.80 (18)	3.91
การดำเนินชีวิตประจำวันของเด็ก มีความปลอดภัย	0.00 (0)	0.00 (0)	18.70 (20)	64.50 (69)	16.80 (18)	3.98
สุขภาพจิตของเด็ก	อยู่ในระดับปานกลาง					3.22
เด็กท่านมีความรับผิดชอบ	0.00 (0)	3.70 (4)	32.70 (35)	57.00 (61)	6.50 (7)	3.66
เด็กมีความวิตกกังวล	35.50 (38)	9.30 (10)	22.40 (24)	32.70 (35)	0.00	1.88
เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง	1.90 (2)	2.80 (3)	29.00 (31)	52.30 (56)	14.00 (15)	3.74
เด็กควบคุมอารมณ์ได้	0.00 (0)	6.50 (7)	33.60 (36)	52.30 (56)	7.50 (8)	3.61
พฤติกรรมของเด็ก	อยู่ในระดับปานกลาง					3.25
เด็กใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ	0.90 (1)	5.60 (6)	38.30 (41)	50.50 (54)	4.70 (5)	3.52
เด็กมีความเต็มใจช่วยเหลือและ แบ่งปันให้ผู้อื่น	0.00 (0)	3.70 (4)	31.80 (34)	53.30 (57)	11.20 (12)	3.72
โดยรวมเด็กมีพฤติกรรมดีและ เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น	2.80 (3)	0.90 (1)	44.90 (48)	48.60 (52)	2.80 (3)	3.48
เด็กมักมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะ กับผู้อื่น	47.70 (51)	7.50 (8)	16.80 (18)	25.20 (27)	2.80 (3)	2.28

ตารางที่ 4.9 (ต่อ)

ความคิดเห็นของเด็ก	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	
การเรียนรู้และสติปัญญาของเด็ก	อยู่ในระดับมาก					3.71
เด็กมีความสุขในการไปเรียน	4.70 (5)	0.90 (1)	20.60 (22)	53.30 (57)	20.60 (22)	3.84
เด็กมีความสามารถในการเรียนรู้	0.00	1.90 (2)	25.20 (27)	62.60 (67)	9.30 (10)	3.80
เด็กมีความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน	0.00 (0)	1.90 (2)	35.50 (38)	53.30 (57)	9.30 (10)	3.70
ผลการเรียนของเด็กอยู่ในระดับดี	1.90 (2)	0.00 (0)	51.40 (55)	40.20 (43)	6.50 (7)	3.50
ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	อยู่ในระดับปานกลาง					3.70

ตารางที่ 4.9 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของตัวเอง ซึ่งพบว่า โดยรวมเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขอยู่ที่ระดับปานกลาง (3.70) เมื่อพิจารณาทั้ง 4 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ปรากฏรายละเอียดดังนี้

ด้านสุขภาพกายของเด็ก พบว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพกายอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.55) โดยเด็กส่วนใหญ่ที่มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง (ร้อยละ 68.20) การดำเนินชีวิตประจำวันมีความปลอดภัย (ร้อยละ 64.50) เติบโตสมวัย (ร้อยละ 57.90) ในระดับมาก และมีโรคภัยไข้เจ็บในระดับน้อยที่สุด (ร้อยละ 50.50)

ด้านสุขภาพจิตของเด็ก พบว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพจิตอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.22) โดยเด็กส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบในระดับมาก (ร้อยละ 57.00) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (ร้อยละ 52.30) และควบคุมอารมณ์ได้ (ร้อยละ 52.30) ในระดับมาก ทั้งนี้พบว่า สัดส่วนของเด็กที่มีความวิตกกังวลในระดับน้อยที่สุด (ร้อยละ 35.50) และเด็กที่มีความวิตกกังวลในระดับมาก (ร้อยละ 32.70) ไม่แตกต่างกันมากนัก

ด้านพฤติกรรมของเด็ก พบว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.25) โดยเด็กส่วนใหญ่มีความเต็มใจช่วยเหลือและแบ่งปันให้ผู้อื่น (ร้อยละ 53.30) ใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ (ร้อยละ 50.50) ในระดับมาก อย่างไรก็ตาม พบว่า สัดส่วนของเด็กที่มีพฤติกรรมโดยรวมดีและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นในระดับมาก (ร้อยละ 48.60) และในระดับปานกลาง (ร้อยละ 44.90) ไม่แตกต่างกันมากนัก นอกจากนี้ แม้จะพบว่าเด็กส่วนใหญ่

มีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่นในระดับน้อยที่สุด (ร้อยละ 47.70) แต่เด็กมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่นในระดับมาก (ร้อยละ 25.20) ในสัดส่วนที่ไม่น้อยเช่นกัน

ด้านการเรียนและสติปัญญาของเด็ก พบว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขด้านการเรียนและสติปัญญาอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.71) โดยเด็กส่วนใหญ่มีความสามารถในการเรียนรู้ (ร้อยละ 62.60) มีความสุขในการไปเรียน (ร้อยละ 53.30) มีความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน (ร้อยละ 53.30) ทั้งนี้ ผลการเรียนของเด็กส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 51.40) ในระดับมาก

ทั้งนี้ เมื่อเด็กในครอบครัวแห่งกลางประเมินความสุขของตนเอง ปรากฏผลดังตารางที่ 4.10

ตารางที่ 4.10 ระดับความสุขของโดยรวมของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็ก

การประเมินระดับความสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง										
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
-	-	-	-	-	6.50	6.50	15.00	32.70	21.50	17.80
					(7)	(7)	(16)	(35)	(23)	(19)
← ไม่มีความสุขเลย				← ค่าเฉลี่ย 8.09			→ มีความสุขมากที่สุด			

จากตารางที่ 4.10 เด็กในครอบครัวแห่งกลาง ประเมินความสุขของตนเองอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 8.09) โดยเด็กที่รู้สึกว่าคุณมีความสุขในระดับรับมาก (ร้อยละ 32.70) มีความสุขในระดับเข้าใกล้มากที่สุด (ร้อยละ 21.50) และมีความสุขในระดับมากที่สุด (ร้อยละ 17.80) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม พบว่ายังมีเด็กในครอบครัวแห่งกลางจำนวนหนึ่ง (ร้อยละ 28) ที่รู้สึกว่าคุณมีความสุขในระดับปานกลาง (ร้อยละ 28)

1.1.1.5.2 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว ผลการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย สรุปได้ตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแอ่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

ความเห็นคิดเห็น ของปู่ ย่า ตา ยาย	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อยที่สุด	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด	
สุขภาพกายของเด็ก	สุขภาพกายของเด็กดีกว่าเด็กอื่น (อยู่ในระดับมาก)					3.80
สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง	0.00 (0)	1.80 (2)	42.20 (46)	42.20 (46)	13.80 (15)	3.68
โรคภัยไข้เจ็บ	0.00 (0)	0.90 (1)	33.00 (36)	28.40 (31)	36.70 (40)	3.99 (1.01)
การเติบโตสมวัย	0.00 (0)	2.80 (3)	40.40 (44)	46.80 (51)	10.10 (11)	3.64
ความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน	4.60 (5)	6.40 (7)	26.6 0(29)	22.00 (24)	40.40 (44)	3.87 (1.13)
สุขภาพจิตของเด็ก	สุขภาพจิตของเด็กดีกว่าเด็กอื่น (อยู่ในระดับมาก)					3.71
ความรับผิดชอบ	0.00 (0)	4.60 (5)	33.90 (37)	51.40 (56)	10.10 (11)	3.67
ความวิตกกังวล	3.70 (4)	6.40 (7)	22.90 (25)	34.90 (38)	32.10 (35)	3.85 (1.15)
ความเชื่อมั่นในตนเอง	0.90 (1)	3.70 (4)	35.80 (39)	46.80 (51)	11.90 (13)	3.66
การควบคุมอารมณ์ได้	1.80 (2)	3.70 (4)	34.90 (38)	47.70 (52)	11.90 (13)	3.64
พฤติกรรมของเด็ก	พฤติกรรมของเด็กดีกว่าเด็กอื่น (อยู่ในระดับมาก)					3.68
ความใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ	1.80 (2)	2.80 (3)	45.00 (49)	37.60 (41)	11.90 (13)	3.56
ความเต็มใจช่วยเหลือและ แบ่งปันให้ผู้อื่น	1.80 (2)	4.60 (5)	41.30 (45)	42.20 (46)	10.10 (11)	3.54
พฤติกรรมโดยรวมดีเป็นที่ยอมรับของ ผู้อื่น	1.80 (2)	6.40 (7)	39.40 (43)	41.30 (45)	11.00 (12)	3.53
ปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่น	0.00 (0)	8.30 (9)	28.40 (31)	47.70 (52)	15.60 (17)	4.00 (1.00)
สติปัญญาของเด็ก	สติปัญญาของเด็กดีกว่าเด็กอื่น (อยู่ในระดับมาก)					3.61
ความสุขในการไปเรียน	0.00 (0)	8.30 (9)	33.90 (37)	48.60 (53)	9.20 (10)	3.71
ความสามารถในการเรียนรู้	0.00 (0)	6.40 (7)	34.90 (38)	48.60 (53)	10.10 (11)	3.59
ความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบ ต่อการเรียน	0.00 (0)	6.40 (7)	34.90 (38)	48.60 (53)	10.10 (11)	3.62
ระดับผลการเรียนที่ดี	0.90 (1)	7.30 (8)	41.30 (45)	41.30 (45)	9.20 (10)	3.50
ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	อยู่ในระดับมาก					3.67

จากตารางที่ 4.11 แสดงความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมาก (3.67) เมื่อพิจารณาความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สุขภาพกายของเด็ก 2) สุขภาพจิตของเด็ก 3) พฤติกรรมของเด็ก และ 4) การเรียนรู้และสติปัญญาของเด็ก ปรากฏรายละเอียดดังนี้

ความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพกายของเด็กอยู่ในระดับมาก (3.80) พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง (ค่าเฉลี่ย 3.68) และเติบโตสมวัย (ค่าเฉลี่ย 3.64) ในระดับมาก ในขณะเดียวกันพบว่า โรคภัยไข้เจ็บของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.99) และความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง (เช่น ยาเสพติด เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การพนัน การติดเกม การเข้าถึงสื่อออนไลน์ที่ไม่เหมาะสม การมีเพศสัมพันธ์ การติดเกม แหล่งอบายมุข การวิวาท อาชญากรรม) มีค่าเฉลี่ย 3.87 ซึ่งอยู่ในระดับมาก

ความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพจิตของเด็กอยู่ในระดับมาก (3.71) พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความรับผิดชอบ (ค่าเฉลี่ย 3.67) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (3.66) และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ (3.64) ในระดับมาก ในขณะเดียวกันก็พบว่าเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความวิตกกังวลในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.85)

ความอยู่ดีมีสุขด้านพฤติกรรมของเด็กอยู่ในระดับมาก (3.68) พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ (ค่าเฉลี่ย 3.56) มีความเต็มใจช่วยเหลือและแบ่งปันให้ผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 3.54) มีพฤติกรรมโดยรวมดี เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 3.53) ในระดับมาก ในขณะเดียวกันก็พบว่า โดยเฉลี่ยเด็กในครอบครัวแห่งกลาง มีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่น (ค่าเฉลี่ย 4.09) ในระดับมาก

ความอยู่ดีมีสุขด้านการเรียนและสติปัญญาของเด็กอยู่ในระดับมาก (3.61) พบว่าโดยเฉลี่ยเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีการเรียนและสติปัญญาในระดับมาก ทั้งการมีความสุขในการไปเรียน (ค่าเฉลี่ย 3.71) มีความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน (ค่าเฉลี่ย 3.62) มีความสามารถในการเรียนรู้ (ค่าเฉลี่ย 3.59) และมีระดับผลการเรียนที่ดี (ค่าเฉลี่ย 3.50)

เมื่อพิจารณาความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จากการรับรู้ของตัวเอง และความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจากการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขในด้านการเรียนรู้และสติปัญญาของเด็กอยู่ (ค่าเฉลี่ย 3.71 และ 3.61) และด้านสุขภาพ (ค่าเฉลี่ย 3.55 และ 3.80) อยู่ในระดับมาก ในขณะที่มีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันใน 2 ด้าน คือ เด็กในครอบครัวแห่งกลาง เห็นว่าตนมีความอยู่ดีมีสุขในด้านสุขภาพกายและด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.22

และ 3.25) ในขณะที่ปู่ ย่า ตา ยาย เห็นว่าเด็กมีความอยู่ดีมีสุขในด้านสุขภาพกายและพฤติกรรมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.80 และ 3.68 ตามลำดับ)

1.1.1.6 ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง

ในการศึกษาครั้งนี้ จำแนกความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลางเป็น 5 ด้าน คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก (3) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก และเด็ก ซึ่งผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1.1.1.6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ จำแนกความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลางเป็น 2 มิติ คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัว ตามการรับรู้ของเด็ก และ (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัว ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย โดยการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี และปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็ก

จากการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-8 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของเด็ก สรุปผลการศึกษาได้ ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็ก

ความคิดเห็นของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	ระดับความสัมพันธ์ (ร้อยละ/จำนวน)			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัว (ที่เด็กอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย)	ระดับความสัมพันธ์ทำเป็นประจำ			1.53
คนในครอบครัวมีการพูดจาชื่นชมเด็ก เมื่อเด็กทำสิ่งดีๆ	2.80 (3)	47.70 (51)	49.50 (53)	1.47
เด็กสามารถพูดคุยและบอกเล่าปัญหา ให้คนในครอบครัวร่วมรับรู้	1.90 (2)	45.80 (49)	52.30 (56)	1.50
ครอบครัวเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดง ความคิดเห็น	1.90 (2)	43.90 (47)	54.20 (58)	1.52
ครอบครัวของเด็กมักทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไป ตลาด ไปวัดทำบุญ ไปเยี่ยมญาติ ไปทำงานด้วยกัน	0.90 (1)	43.90 (47)	55.10 (59)	1.53
เมื่อเด็กมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความ ช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว	1.90 (2)	33.60 (36)	64.50 (69)	1.63

จากตารางที่ 4.12 แสดงความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ในครอบครัวแห่งกลางมีระดับพฤติกรรมโดยรวม ทำเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.53) โดยเมื่อเด็กมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความช่วยเหลือจาก ครอบครัวเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.63) อย่างไรก็ตาม พบว่าเมื่อเด็กทำสิ่งดีๆ คนในครอบครัวมีการ พูดจาชื่นชมเด็กแค่เป็นบางครั้งเท่านั้น (ค่าเฉลี่ย 1.47)

2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ ของปู่ ย่า ตา ยาย ได้ดังตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.13 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย

ความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง	ระดับพฤติกรรม			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคย เลย	เป็น บางครั้ง	เป็น ประจำ	
ความสัมพันธ์ในครอบครัว	ระดับพฤติกรรมทำเป็นประจำ			1.54
ครอบครัวท่านมีการพูดจาชื่นชมกัน เมื่อคนในครอบครัวทำสิ่งดี ๆ	-	51.40 (56)	48.60 (53)	1.49
ครอบครัวของท่านมีการถามทุกข์สุขกัน ในครอบครัว	0.90 (1)	36.70 (40)	62.40 (68)	1.61
เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันในครอบครัว มักพูดคุยกันเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน ในครอบครัว	0.90 (1)	49.50 (54)	49.50 (54)	1.49
ครอบครัวของท่านมักทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปตลาด ไปวัดทำบุญ ไปเยี่ยมญาติ ไปทำงานด้วยกัน	0.90 (1)	44.00 (48)	55.00 (60)	1.54
เมื่อท่านสมาชิกคนใดในครอบครัวเผชิญ ปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความ ช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว	0.90 (1)	43.10 (47)	56.00 (61)	1.55

จากตารางที่ 4.13 แสดงความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย มีระดับพฤติกรรมโดยรวมทำเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.54) โดยครอบครัวแห่งกลางมีการถามทุกข์สุขกันในครอบครัวเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.61) อย่างไรก็ตามพบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีการพูดคุยกันเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันเมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันในครอบครัว และพูดจาชื่นชมกันในครอบครัวเมื่อเด็กทำสิ่งดี ๆ เป็นบางครั้งเท่านั้น (ค่าเฉลี่ย 1.49)

โดยสรุป จากการศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว ตามการรับรู้ของเด็ก 109 คน (ตารางที่ 4.11) และตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย 109 คน (ตารางที่ 4.12) พบว่า ทั้งเด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง มีความเห็นตรงกันว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลางมีการแสดงระดับพฤติกรรมโดยรวมที่ทำเป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว (ค่าเฉลี่ย 1.63) และมีการถามทุกข์สุขกันในครอบครัว (ค่าเฉลี่ย 1.61 และ 1.50) อย่างไรก็ตาม เด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางเห็นตรงกันว่า เมื่อเด็กทำสิ่งดีๆ คนในครอบครัวมีการพูดจาชื่นชมเด็กแค่เป็นบางครั้งเท่านั้น (ค่าเฉลี่ย 1.49 และ 1.47)

1.1.1.6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก
 สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อและ/หรือแม่ของเด็กทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้
 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับ พ่อและ/หรือแม่ของเด็กโดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กอายุ 6-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.14

ตารางที่ 4.14 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยวิเคราะห์จาก การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับจากครอบครัว	การสนับสนุนทางอารมณ์	ครอบครัวกลางได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	ครอบครัวกลางได้รับโอกาสในการเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	ครอบครัวกลางได้รับการยอมรับนับถือ เป็นอย่างดี	ครอบครัวกลางมีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจ ในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ครอบครัวกลางตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของการดูแลเอาใจใส่คนในรุ่น (ปู่ ย่า ตา ยาย เสียชีวิตแล้ว โดยไม่มีคนรับหรือแม่ในครอบครัว)	ครอบครัวกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	ครอบครัวกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	ครอบครัวกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างเพียงพอ	การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ครอบครัวกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	ครอบครัวกลางได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	ครอบครัวกลางได้รับบริการ ที่ช่วยเหลือ ปัญหา	มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัวกลางต้องการความช่วยเหลือ	คะแนนรวม	คิดเป็นร้อยละ
ญาติคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย	37	18	6	13	30	5	23	2	82	17	22	18	25	261	45.15		
ลูกคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย	31	20	2	9	6	3	3	71	15	20	20	16	185	32.73			
สามี/ภรรยาของปู่ ย่า ตา ยาย	25	13		12	0			2					2	29	8.18		
หลานในครอบครัวแห่งกลาง	21	6	10	5	0			3		3				27	7.27		
ลูกที่เป็นพ่อแม่เด็กในครอบครัวแห่งกลาง	15	8		7	0			7		3			4	29	6.67		
รวม	129	65	2	16	46	36	8	26	2	165	32	48	38	47	330	100.00	

จากตารางที่ 4.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยวิเคราะห์จากการสนับสนุนทางสังคมของสังคมปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง รวม 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ พบว่า บุคคลในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ ญาติคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย (45.15) รองมาคือลูกคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย (32.73) ในขณะที่ลูกที่เป็นพ่อแม่เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา ยายน้อยที่สุด (ร้อยละ 6.67)

ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยการสัมภาษณ์
เชิงลึกครอบครัวแห่วงกลาง

ครอบครัว แห่วงกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จากแบบสัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่วงกลาง	
		การติดต่อระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก	การได้รับวัตถุสิ่งของและเงิน จากพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก
1. ยายสมพร- น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	โทรศัพท์/ ใช้แอปพลิเคชันไลน์ ทุก 1-2 วัน มาเยี่ยมทุก 2 สัปดาห์	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วย ตนเองทุกเดือน ให้เงินเป็น ค่าใช้จ่ายสำหรับเด็กและ ครอบครัวอย่างเพียงพอ
2. ยายสาย- น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	โทรศัพท์/ ใช้แอปพลิเคชันไลน์ ทุก 2-3 วัน มาเยี่ยมทุก 1-2 เดือน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ ด้วยตนเอง ทุก 1-2 เดือน ให้เงินเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับ เด็กและครอบครัว อย่างเพียงพอ
3. ย่าเนาว์- น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ มาเยี่ยมปีละ 1-2 ครั้ง	โอนเงินผ่านธนาคารเมื่อเด็ก ขอเป็นค่าใช้จ่ายในการเรียน ของเด็กอย่างเพียงพอ
4. ยายอุษา- น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ มาเยี่ยมทุก 1-2 เดือน	นำมาให้ด้วยตนเองทุกเดือน เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเด็ก และครอบครัวอย่างเพียงพอ

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ครอบครัว แห่่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่่งกลาง	
		การติดต่อระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย และ พ่อและ/หรือแม่ของเด็ก	การได้รับวัตถุสิ่งของ และเงินจากพ่อและ/หรือแม่ ของเด็ก
5. ยายแดง- น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ แต่ไม่สม่ำเสมอ มาเยี่ยมปีละ 2-3 ครั้ง	โอนเงินผ่านธนาคารเป็น ค่าใช้จ่ายในการเรียนปกติ และเรียนพิเศษต่างๆ ของ เด็กตามที่ขอ
6. ย่ากิมลิ้ม- น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	โทรศัพท์เดือนละ 1-2 ครั้ง ช่วง 1 ปีที่ผ่านมา พ่อและแม่ไม่ได้มาเยี่ยม	ฝากคนอื่นมาให้ 4-6 เดือน ครั้งๆ ละ 1,000 บาท ซึ่งไม่เพียงพอ
7. ยายนวลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	โทรศัพท์เดือนละ 1-2 ครั้ง ทั้งพ่อและแม่เด็ก มาเยี่ยม ปีละ 2 ครั้ง ตามเทศกาล	นำมาให้ด้วยตนเอง 3-6 เดือนครั้ง เป็นค่าใช้จ่าย สำหรับเด็กและครอบครัว
8. ย่าบัวไข- น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	ไม่มีการติดต่อใดๆ ในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา	ในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้รับวัตถุสิ่งของและเงิน จากพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก
9. ยายบุญล้อม- น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ไม่มีการติดต่อใดๆ ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา	ที่ผ่านมา ไม่เคยได้รับวัตถุ สิ่งของและเงินจากพ่อและ/ หรือแม่ของเด็ก

จากตารางที่ 4.15 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยพิจารณาจากการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก รวมทั้งการได้รับวัตถุสิ่งของและเงินจากพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก พบว่า เด็กที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก พ่อและ/หรือแม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ในขณะที่เด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อย

ที่สุด พ่อและ/หรือแม่แทบไม่มีการติดต่อกันระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งไม่ให้การสนับสนุนทั้งวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวและการเลี้ยงดูเด็ก

โดยสรุป การวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีค่อนข้างน้อย (ร้อยละ 6.67) เมื่อเปรียบเทียบกับญาติคนอื่นๆ (45.15) และลูกคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย (32.73) และพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก ซึ่งส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่พ่อและ/หรือแม่มีการติดต่อกับปู่ ย่า ตา ยาย และให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว ส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากกว่าครอบครัวที่พ่อและ/หรือแม่แทบไม่มีการติดต่อ ไม่ให้การสนับสนุนทั้งวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวและการเลี้ยงดูเด็ก

1.1.6.3 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัวแห่งกลาง สรุปได้ดังตารางที่ 4.16

ตารางที่ 4.16 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ โดยวิเคราะห์จาก การสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับจากครอบครัว	การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือในด้านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	ครอบครัวแห่งกลางมีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือในการดูแลสมาชิกคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสุขภาพ	มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัวแห่งกลางต้องการความช่วยเหลือ	คะแนนรวม	คิดเป็นร้อยละ
ญาติคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย	37	18	6	13	30	5	23	2	82	17	22	18	25	261	45.15		
ลูกคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย	31	20	2	9	6	3	3	71	15	20	20	16	185	32.73			
สามี/ภรรยาของปู่ ย่า ตา ยาย	25	13		12	0			2				2	29	8.18			
หลานในครอบครัวแห่งกลาง	21	6	10	5	0			3		3			27	7.27			
ลูกที่เป็นพ่อแม่เด็กในครอบครัวแห่งกลาง	15	8		7	0			7		3		4	29	6.67			
รวม	129	65	2	16	46	36	8	26	2	165	32	48	38	47	330	100.00	

จากตารางที่ 4.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัวแห่งกลาง โดยวิเคราะห์จากการสนับสนุนทางสังคมของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง รวม 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ พบว่า ลูกหลานคนอื่นๆ มีความสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมากเป็นอันดับสอง (ร้อยละ 32.73) รองจากญาติคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย (45.15) ในขณะที่ลูกที่เป็นพ่อแม่เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับปู่ ย่า ตา ยาน้อยที่สุด (ร้อยละ 6.67)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และ ลูกหลานคนอื่นๆ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัว แห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัวแห่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	
		การติดต่อระหว่าง ปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ	การได้รับวัตถุสิ่งของ และเงินจากลูกหลาน คนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	โทรศัพท์/แอปพลิเคชัน ไลน์ ทุก 1-2 วัน มาเยี่ยมทุกเดือน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง ทุกเดือน และให้เงินสมำเสมอ
2.ยายสาย-น้องแพพ จ.นครราชสีมา	มาก	โทรศัพท์/แอปพลิเคชัน ไลน์ ทุก 2-3 วัน มาเยี่ยมทุก 1-2 เดือน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง ทุก 1-2 เดือน และให้เงิน สมำเสมอ
3.ย่าเนาว์-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	พบกันทุก 1-2 วัน บ้าน อยู่ในระแวกเดียวกัน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	พบกันทุก 1-2 เดือน บ้านอยู่ในระแวกเดียวกัน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง และให้เงินทุก 1-2 เดือน
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	มาเยี่ยมทุก 1-2 วัน บ้านอยู่ติดกัน	ไม่มีลูกหลานอื่นๆ นำวัตถุสิ่งของ/ เงินมาให้ เพราะตายายฐานะดี
6.ย่ากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	พบวันทุกวัน บ้านอยู่ติดกัน	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง และให้เงินเป็นบางครั้ง
7.ยายนวลศรี-น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	ไม่มีลูกหลานอื่นๆ	ไม่มีลูกหลานอื่นๆนำวัตถุสิ่งของ มาให้
8.ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	มาเยี่ยมปีละ 2 ครั้ง	นำวัตถุสิ่งของมาให้ด้วยตนเอง ปีละ 2 ครั้ง เมื่อมาเยี่ยม
9. ยายบุญล้อม-น้องนัฏ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ลูกหลานอื่นๆ ย้าย ภูมิลำเนา ไม่ได้ติดต่อกัน	ไม่มีลูกหลานอื่นๆ นำวัตถุสิ่งของ มาให้

จากตารางที่ 4.17 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในครอบครัวแห่งกลาง โดยพิจารณาจากการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ รวมทั้งการได้รับวัตถุสิ่งของและเงินจากลูกหลานอื่นๆ พบว่า เด็กที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก ลูกหลานคนอื่นๆ มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอ ในขณะที่เด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุด ลูกหลานอื่นๆ แทบไม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งไม่มีการสนับสนุนทั้งวัตถุสิ่งของและ/หรือเงิน

โดยสรุป จากการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า ในภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และลูกหลานคนอื่นๆ (45.15) มีมากกว่าลูกที่เป็นพ่อแม่เด็กในครอบครัวแห่งกลาง (ร้อยละ 32.73) และพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่ลูกหลานคนอื่นๆ มีการติดต่อกับปู่ ย่า ตา ยาย และให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอ อาจส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากกว่าครอบครัวที่ลูกหลานคนอื่นๆ ไม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย

1.1.1.6.4 ความสัมพันธ์

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก และเด็กในครอบครัวแห่งกลางสรุปได้ ดังตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ของเด็กและเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จาก แบบสัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง	
		การติดต่อระหว่างพ่อ และ/หรือแม่ และเด็ก	การที่เด็กได้รับความใส่ใจดูแล จากพ่อและ/หรือแม่
1.ยายสมพร- น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	โทรศัพท์/ ใช้แอปพลิเคชันไลน์ ทุก 1-2 วัน มาเยี่ยมทุก 2 สัปดาห์	พ่อแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่กรุงเทพฯ การงาน มั่นคงรายได้ดี ติดตามความเป็นอยู่สม่ำเสมอ สนับสนุนทางการเงินและให้คำแนะนำเรื่อง การศึกษาและการทำกิจกรรมของเด็กอย่างเต็มที่
2.ยายสาย- น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	โทรศัพท์/ ใช้แอปพลิเคชันไลน์ ทุก 2-3 วัน มาเยี่ยมทุก 1-2 เดือน	พ่อแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่ จ.ระยอง ติดตาม ความเป็นอยู่สม่ำเสมอทางโทรศัพท์ เด็กจึง สามารถสนทนาแลกเปลี่ยนกับพ่อแม่ได้ตลอด เวลา และสนับสนุนทางการเงินและสิ่งของ ในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ

ตารางที่ 4.18 (ต่อ)

ครอบครัว แหล่งกลาง	ระดับ	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแหล่งกลาง	
	ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จาก แบบสัมภาษณ์)	การติดต่อระหว่างพ่อ และ/หรือแม่ และเด็ก	การที่เด็กได้รับความใส่ใจดูแล จากพ่อและ/หรือแม่
3.ย่าเนาว์- น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ มาเยี่ยมปีละ 1-2 ครั้ง	พ่อแม่แยกกัน ต่างไปมีครอบครัวใหม่และมีลูกใหม่ เด็กแทบไม่ได้ติดต่อกับแม่ ส่วนพ่อแทบไม่ได้มาเยี่ยมเยียน แต่ให้การสนับสนุนทางการเงินเรื่องการศึกษาอย่างเต็มที่
4.ยายอุษา- น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ มาเยี่ยมทุก 1-2 เดือน	พ่อแม่แยกกัน แม่มีครอบครัวใหม่ พ่อติดตามความเป็นอยู่และสนับสนุนทางการเงินอย่างเพียงพอ
5.ยายแดง- น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	โทรศัพท์ทุกสัปดาห์ แต่ไม่สม่ำเสมอ มาเยี่ยมปีละ 2-3 ครั้ง	พ่อแม่แยกกัน เด็กแทบไม่ได้ติดต่อกับพ่อ เด็กได้ไปอยู่กับแม่ช่วงปิดภาคเรียน แม่มีครอบครัวใหม่ซึ่งฐานะดีและมีลูกอีกสองคน ครอบครัวใหม่ของแม่สนับสนุนทางการเงินและการศึกษาของเด็กอย่างเต็มที่
6.ย่ากิมลิ้ม- น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	โทรศัพท์เดือนละ 1-2 ครั้ง ในช่วง 1 ปีที่ ผ่านมาไม่ได้มาเยี่ยม	พ่อและแม่มีครอบครัวใหม่ การงานไม่มั่นคง รายได้ไม่เพียงพอ จึงไม่ค่อยได้สนับสนุนทางการเงิน ไม่สนใจติดตามความเป็นอยู่ของเด็ก
7.ยายนวลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	โทรศัพท์เดือนละ 1-2 ครั้ง ทั้งพ่อและแม่ มาเยี่ยมปีละ 2 ครั้ง ตามเทศกาล	ทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่กรุงเทพฯ เป็นงานดูแลผู้สูงอายุ จึงแทบไม่มีเวลามาเยี่ยมหรือสนทนากับเด็กทางโทรศัพท์ แต่ส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็กและน้องรวมสองคนอย่างสม่ำเสมอเพียงพอ
8.ย่าบัวไข- น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	ทั้งพ่อและแม่ ไม่มีการติดต่อใดๆ ในช่วง 1 ปี ที่ผ่านมา	ทั้งพ่อและแม่เคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์ แยกทางกัน ต่างไปมีครอบครัวใหม่ ไม่มีการงานที่มั่นคง พ่อต้องโทษจำคุกคดียาเสพติด ทั้งพ่อและแม่แทบไม่เคยติดต่อเยี่ยมเยียนหรือส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็กและน้องรวม 3 คน
9. ยายบุญลือม- น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ทั้งพ่อและแม่ ไม่มีการติดต่อ ในช่วง 4-5 ปี ที่ผ่านมา	ทั้งพ่อและแม่เคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์ แยกทางกัน ต่างไปมีครอบครัวใหม่ ไม่มีการงานที่มั่นคง ติดสุราและการพนัน ทั้งพ่อและแม่ไม่ติดต่อหรือส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็กและพี่น้องรวม 3 คน

จากตารางที่ 4.18 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก โดยพิจารณาจากการติดต่อกันระหว่างพ่อและ/หรือแม่ และเด็ก รวมทั้งความใส่ใจดูแลจากพ่อและ/หรือแม่ที่มีต่อเด็ก พบว่า เด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก พ่อแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอ มีการติดตามความเป็นอยู่ของเด็กสม่ำเสมอ เด็กสามารถสนทนาแลกเปลี่ยนกับพ่อแม่ได้ตลอดเวลา ให้คำแนะนำเรื่องการศึกษาและการทำกิจกรรมของเด็ก และสนับสนุนทางการเงินและสิ่งของในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ ในขณะที่เด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุด ส่วนมากพ่อแม่เคยเป็นพ่อแม่วิ่วยเยาว์ แยกทางกัน ต่างไปมีครอบครัวใหม่ ไม่มีการงานที่มั่นคง และไม่ติดต่อเยี่ยมเยียนหรือส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็ก

1.1.1.7 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิด

ในการศึกษาครั้งนี้ จำแนกความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิด เป็นสามความสัมพันธ์ คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษา (2) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และ (3) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษา ซึ่งผลการศึกษาสรุได้ ดังนี้

1.1.1.7.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา

จากการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลางจำนวน 109 ครอบครัว ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษาสรุได้ดังตารางที่ 4.19

ตารางที่ 4.19 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา

ความคิดเห็น	ระดับความสัมพันธ์ (ร้อยละ/จำนวน)			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็น บางครั้ง	เป็น ประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน	ระดับความสัมพันธ์ทำเป็นประจำ			1.65
เด็กรู้สึกว่ายากไปโรงเรียน	3.70 (4)	27.10 (29)	69.20 (74)	1.65
เด็กรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ที่โรงเรียน	0.90 (1)	41.10 (44)	57.90 (62)	1.57
เด็กพบว่าการเรียนรู้ที่โรงเรียนเต็มไปด้วย ความสนุกสนาน	1.90 (2)	19.60 (21)	78.50 (84)	1.77
เด็กรับรู้ว่าคุณครูที่โรงเรียนให้ความใส่ใจ ดูแลท่าน	2.80 (3)	33.60 (36)	63.60 (68)	1.61
คุณครูเป็นที่ปรึกษาเมื่อเด็กต้องการ คำปรึกษาแนะนำ	3.70 (4)	27.10 (29)	69.20 (74)	1.65

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULAL

จากตารางที่ 4.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษา ตามการรับรู้ของเด็ก พบว่า มีระดับพฤติกรรมที่ทำเป็นประจำในทุกด้าน (ค่าเฉลี่ย 1.65) คือ เด็กเห็นว่าการเรียนที่โรงเรียนเต็มไปด้วยความสนุกสนาน (ค่าเฉลี่ย 1.77) รู้สึกว่ายากไปโรงเรียน (ค่าเฉลี่ย 1.65) คุณครูเป็นที่ปรึกษาเมื่อต้องการคำปรึกษาแนะนำ (ค่าเฉลี่ย 1.65) รับรู้ว่าคุณครูที่โรงเรียนให้ความใส่ใจดูแล (ค่าเฉลี่ย 1.61) และรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ที่โรงเรียน (ค่าเฉลี่ย 1.57)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษาของเด็กในเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยายและเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.20

ตารางที่ 4.20 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัวแห่งกลาง	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (จากแบบสัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง		
		ความสนใจในการไปสถานศึกษา	ความสัมพันธ์กับครู/ผู้สอน	ผลการเรียนโดยรวม
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	ชอบไปเรียนไปโรงเรียนทุกวัน โดยรถรับส่ง	พูดคุยและปรึกษากับครูประจำชั้นและครูผู้สอนได้ดี เด็กร่วมกิจกรรมอื่นๆ เช่น นาฏศิลป์ ดัมพ์เมเยอร์ และเชียร์ลีดเดอร์	สอบได้ที่ 1- 3 ต่อเนื่องช่วง ป.1 – ป.6
2.ยายสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	ชอบไปเรียนไปเรียนทุกวัน เดินไปพร้อมเพื่อนๆ	พูดคุยและปรึกษากับครูประจำชั้น และครูผู้สอนได้ดี เป็นเด็กช่างพูด	สอบได้ที่ 3 – 5 ต่อเนื่องช่วง ป.1 – ป.3
3.ย่าเนาว์-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	ไปโรงเรียนทุกวัน โดยรถรับส่ง	พูดคุยและปรึกษากับครูประจำชั้นและครูผู้สอนได้ดี เด็กร่วมกิจกรรมอื่น เช่น ดัมพ์เมเยอร์ เชียร์ลีดเดอร์	ได้เกรดเฉลี่ยมากกว่า 3.00 ต่อเนื่องช่วง ม.1 – ม.5
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	ไปโรงเรียนมีญาติไปส่ง	พูดคุยกับครูประจำชั้นบ้าง	สอบได้ที่ 7-10 ต่อเนื่องช่วง ป.1 – ป.3

ตารางที่ 4.20 (ต่อ)

ครอบครัว แห่่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จาก แบบสัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่่งกลาง		
		ความสนใจ ในการไป สถานศึกษา	ความสัมพันธ์กับครู/ผู้สอน	ผลการเรียน โดยรวม
5.ยายแดง- น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	ไม่ไปโรงเรียน บางวันเพราะป่วย ย้ายไปส่งที่ โรงเรียน	พูดคุยกับครูประจำชั้นน้อย เพราะเป็นเด็กเงียบๆ พุดน้อย	ผลการเรียน ปานกลาง
6.ย่ากิมลิ้ม- น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	ไปโรงเรียนเกือบ ทุกวัน ตาหรือยาย ไปส่ง	พูดคุยกับครูประจำชั้นน้อย เป็นเด็กซุกซน	ผลการเรียน ปานกลาง
7.ยายนวนลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	ไปโรงเรียน เกือบทุกวัน เด็กเดินไปเอง	พูดคุยกับครูประจำชั้นน้อย เพราะเป็นเด็กเงียบๆ พุดน้อย	ผลการเรียน ปานกลาง
8.ย่าบัวไข- น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	ไม่ค่อยชอบไป โรงเรียน เพราะไม่ชอบ ทำการบ้าน เด็กเดินไปเอง	พูดคุยกับครูประจำชั้นน้อย เพราะเป็นเด็กขี้อาย พุดน้อย	ผลการเรียน พอใช้
9. ยายบุญล้อม- น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ปัจจุบันไม่ได้เรียน หยุดการเรียน ตอน ม. 2 เพราะตั้งครรภ์	ไม่ชอบพูดคุยและไม่ปรึกษา กับครูประจำชั้นและครูผู้สอน	ผลการเรียน พอใช้

จากตารางที่ 4.20 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่่งกลางกับสถานศึกษา โดยพิจารณาจากความสนใจในการไปสถานศึกษา ความสัมพันธ์กับครู/ผู้สอน และผลการเรียน โดยรวมพบว่า เด็กที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก ชอบไปเรียนไปสถานศึกษาทุกวัน สนใจเรียน จึงมีผลการเรียนค่อนข้างดี สามารถพูดคุยและปรึกษากับครูประจำชั้นและครูผู้สอนได้ และร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน

1.1.1.7.2 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อน

จากการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว ผลการศึกษาความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนสรุปได้ดังตารางที่ 4.21

ตารางที่ 4.21 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อน

ความคิดเห็น	ระดับความสัมพันธ์ (ร้อยละ/จำนวน)			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนๆ	ระดับความสัมพันธ์ทำเป็นบางครั้ง			1.49
เด็กได้ใช้เวลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนๆ	1.90 (2)	17.80 (19)	80.40 (86)	1.80
เด็กได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อนๆ	1.90 (2)	33.60 (36)	64.50 (69)	1.64
เพื่อนๆ ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำต่างๆ แก่เด็ก	0.90 (1)	42.10 (45)	57.00 (61)	1.58
เด็กมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับเพื่อนๆ	11.20 (12)	64.50 (69)	24.30 (26)	1.16
เด็กถูกเพื่อนๆ กลั่นแกล้ง	7.50 (8)	61.70 (66)	30.80 (33)	1.26

จากตารางที่ 4.21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเพื่อนตามการรับรู้ของเด็ก พบว่า มีระดับพฤติกรรมโดยรวมที่ทำเป็นบางครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.49) คือ เด็กมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับเพื่อนๆ (ค่าเฉลี่ย 1.16) และถูกเพื่อนๆ กลั่นแกล้ง (ค่าเฉลี่ย 1.26) อย่างไรก็ตามพบว่า พฤติกรรมที่เกิดเป็นประจำระหว่างเด็กกับเพื่อน คือ เด็กได้ใช้เวลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนๆ

(ค่าเฉลี่ย 1.80) ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อนๆ (ค่าเฉลี่ย 1.64) และเพื่อนๆ ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำต่างๆ (ค่าเฉลี่ย 1.58)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.22

ตารางที่ 4.22 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและเพื่อน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัวแห่งกลาง	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (จากแบบสัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง		
		การใช้เวลากับเพื่อนๆ	การช่วยเหลือระหว่างเด็กและเพื่อนๆ	ความขัดแย้งกับเพื่อนๆ
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย ปรีกษา ทำกิจกรรมด้วยกันอย่างใกล้ชิด และไปมาหาสู่ที่บ้าน	ไม่มี
2.ยายสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย ปรีกษา ทำกิจกรรมด้วยกันอย่างใกล้ชิด และไปมาหาสู่ที่บ้าน	ไม่มี
3.ย่าเนาว์-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย ปรีกษา ทำกิจกรรมด้วยกันอย่างใกล้ชิด และไปมาหาสู่ที่บ้าน	ไม่มี
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย และทำกิจกรรมด้วยกัน	มีบ้าง
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	เฉยๆ	การการพูดคุยกัน	มีบ้าง
6.ย่ากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย เล่นด้วยกัน และไปมาหาสู่ที่บ้าน	ไม่มี
7.ยายนวลศรี-น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	อย่างมีความสุข	การการพูดคุย เล่นด้วยกัน	ไม่มี
8.ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	เฉยๆ	การการพูดคุย และไปมาหาสู่ที่บ้าน	ไม่มี
9. ยายบุญล้อม-น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	เฉยๆ	มีการการพูดคุยกัน	ไม่มี

จากตารางที่ 4.22 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเพื่อนตามการรับรู้ของเด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง โดยพิจารณาจากการใช้เวลากับเพื่อนๆ การช่วยเหลือระหว่างเด็กและเพื่อนๆ และความขัดแย้งกับเพื่อนๆ โดยรวมพบว่าเด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้งที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมากไปจนถึงเด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุด ส่วนใหญ่มีการใช้เวลากับเพื่อนๆ อย่างมีความสุข มีการพูดคุย ปรึกษา ทำกิจกรรมด้วยกันและไปมาหาสู่ที่บ้านระหว่างเด็กและเพื่อนๆ และมีความขัดแย้งกับเพื่อนๆ ค่อนข้างน้อย

โดยสรุป ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว มีความเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงปริมาณว่า ในภาพรวมเด็กส่วนใหญ่ในครอบครัวแห่งกลางได้ใช้เวลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนๆ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อนๆ ส่วนการกลั่นแกล้งกันหรือมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกันมีค่อนข้างน้อย

1.1.1.7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและชุมชน

จากการสัมภาษณ์เด็กอายุ 5-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลางจำนวน 109 ครอบครัว ผลการศึกษาความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและชุมชนสรุปได้ ดังตารางที่ 4.23

ตารางที่ 4.23 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน

ความคิดเห็น	ระดับความสัมพันธ์ (ร้อยละ/จำนวน)			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและชุมชน	ระดับความสัมพันธ์ทำเป็นประจำ			1.58
เด็กทราบว่าชุมชนที่ท่านอยู่ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวที่มีความเดือดร้อนจำเป็น	5.60 (6)	47.70 (51)	46.70 (50)	1.43
เด็กเห็นว่าชุมชนที่ท่านอยู่มีสิ่งดีๆ และน่าสนใจ	4.59 (5)	46.70 (50)	47.70 (52)	1.45
เด็กเห็นว่าชุมชนที่ท่านอยู่ มีบริการ/กิจกรรมที่น่าสนใจ	9.17 (10)	37.40 (40)	52.29 (57)	1.47
เด็กรู้สึกมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้	1.90 (2)	21.50 (23)	76.60 (82)	1.77
เด็กรู้สึกปลอดภัยที่อาศัยในชุมชนแห่งนี้	0.90 (1)	21.50 (23)	77.60 (83)	1.79

CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากตารางที่ 4.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนตามการรับรู้ของเด็ก พบว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีระดับพฤติกรรมโดยรวมที่ทำเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.58) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนในระดับมาก กล่าวคือ เด็กรู้สึกปลอดภัยที่อาศัยในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 1.79) และมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 1.77) ในขณะที่ เป็นบางครั้งเท่านั้นที่เด็กรู้สึกว่าชุมชนที่อยู่ มีบริการ/กิจกรรมที่น่าสนใจ และมีการรับรู้ที่ชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวที่มีความเดือดร้อนจำเป็น (ค่าเฉลี่ย 1.43) และชุมชนมีสิ่งดีๆ ที่น่าสนใจ (ค่าเฉลี่ย 1.45)

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.24

ตารางที่ 4.24 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัวแห่งกลาง	ระดับความ อยู่ดีมีสุขของ เด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง			
		ความรู้สึกรู้สึกต่อ การอยู่ชุมชน	บริการ/กิจกรรม ในชุมชน	การช่วยเหลือ เกื้อกูลในชุมชน	ความปลอดภัย ในชุมชน
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	อยู่อย่างมี ความสุข	ค่อนข้างน้อย	ค่อนข้างมาก	มาก
2.ยายสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	อยู่อย่างมี ความสุข	ปานกลาง	ค่อนข้างมาก	มาก
3.ย่าเนาว์-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	อยู่อย่างมี ความสุข	ค่อนข้างน้อย	ค่อนข้างมาก	มาก
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	อยู่อย่างมี ความสุข	ปานกลาง	ปานกลาง	มาก
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	อยู่อย่างมี ความสุข	ค่อนข้างน้อย	ปานกลาง	มาก
6.ย่ากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	อยู่อย่างมี ความสุข	ค่อนข้างน้อย	ค่อนข้างมาก	มาก
7.ยายนวลศรี-น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	อยู่อย่างมี ความสุข	ค่อนข้างน้อย	ปานกลาง	มาก
8.ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	เฉยๆ	ค่อนข้างน้อย	ปานกลาง	มาก
9.ยายบุญล้อม-น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	เฉยๆ	น้อย	ปานกลาง	มาก

จากตารางที่ 4.24 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน ตามการรับรู้ของเด็กและปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง โดยพิจารณาจากความรู้สึกรู้สึกต่อการอยู่ชุมชนบริการ/กิจกรรมในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชน และความปลอดภัยในชุมชน โดยรวมพบว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้งที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมากไปจนถึงเด็กที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุด ส่วนใหญ่มีความรู้สึกความปลอดภัย และรู้สึกมีความสุขที่อยู่ในชุมชน อย่างไรก็ตาม เด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่รู้สึกว่าการบริการ/กิจกรรมในชุมชนและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนยังมีค่อนข้างน้อย

โดยสรุป ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว มีความเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงปริมาณว่า ในภาพรวมเด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่เด็กรู้สึกปลอดภัย และมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชนของตนเอง แต่เด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ยังรู้สึกว่าบริการ/กิจกรรมในชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวที่มีความเดือดร้อนจำเป็น ยังมีค่อนข้างน้อย

1.1.2 ระบบชั้นกลาง (mesosystem): ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวแห่งกลางกับระบบสภาพแวดล้อมใกล้เคียง

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ระบบชั้นกลาง คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวแห่งกลาง กับ ระบบสภาพแวดล้อมใกล้เคียง ซึ่งประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา และ (2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนของเด็ก

1.1.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา (โรงเรียน วิทยาลัย ศูนย์การศึกษา ศูนย์รับเลี้ยงเด็ก) ตามความคิดเห็นของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.25 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก

ความคิดเห็นของ ปู่ ย่า ตา ยาย	ระดับพฤติกรรม			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก	ระดับพฤติกรรมทำเป็นบางครั้ง			1.49
ท่านร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลาน เช่น การเลือกสถานศึกษา การกำหนดทิศทางการศึกษาของหลาน เป็นต้น	4.60 (5)	44.00 (48)	51.40 (56)	1.47
ท่านได้พบและพูดคุยกับคุณครูของหลาน	1.80 (2)	59.60 (65)	38.50 (42)	1.37
ท่านติดตาม/ใส่ใจผลการเรียนของหลาน	1.80 (2)	36.70 (40)	61.50 (67)	1.60
ท่านร่วมกิจกรรมของสถานศึกษาของหลาน	2.80 (3)	40.40 (44)	56.90 (62)	1.52
ท่านช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษาที่สถานศึกษาของหลาน เช่น เงิน สิ่งของ แรงงาน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์	0.90 (1)	47.70 (52)	51.40 (56)	1.50

จากตารางที่ 4.25 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษาของเด็ก ตามความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับสถานศึกษา โดยมีระดับพฤติกรรมโดยรวมที่ทำเป็นบางครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.49) โดยพฤติกรรมที่ปู่ ย่า ตา ยายทำเป็นประจำ ได้แก่ การติดตามและใส่ใจผลการเรียนของหลาน (ค่าเฉลี่ย 1.60) การร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา (ค่าเฉลี่ย 1.52) การช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษา (ค่าเฉลี่ย 1.50) อย่างไรก็ตาม พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีพฤติกรรมที่ทำเป็นบางครั้งเท่านั้น คือ มีการพูดคุยกับคุณครูของหลาน (ค่าเฉลี่ย 1.37) และร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลาน (ค่าเฉลี่ย 1.47)

สำหรับการศึกษานี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษาของเด็กโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.26

ตารางที่ 4.26 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ครอบครัวแห่วงกลาง

ครอบครัว แห่วงกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่วงกลาง			
		การเลือก สถานศึกษา สำหรับเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย มีการติดตาม ผลการเรียน ของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย มีการติดต่อ พบปะครู ของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย เข้าร่วม กิจกรรมของ สถานศึกษา
1.ยายสมพร- น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	พ่อแม่เด็ก ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กร่วมกัน เลือกสถานศึกษาที่ มีคุณภาพ	สม่ำเสมอ	สม่ำเสมอ	ไปร่วม เกือบทุกครั้ง
2.ยายสาย- น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	พ่อแม่เด็ก เลือกสถานศึกษา ที่ใกล้บ้าน	สม่ำเสมอ	ไม่เคยไปพบครู ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน	ไม่เคยไปร่วม ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน
3.ย่าเนาว์- น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	พ่อเด็ก และเด็ก เลือกที่คุณภาพ ของสถานศึกษา	บางครั้ง ส่วนใหญ่เด็กมา บอกเอง	ไปพบเฉพาะ วันประชุม ผู้ปกครอง	ไปร่วมบางครั้ง
4.ยายอุษา- น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	ยายและพ่อเด็ก เลือกที่ใกล้บ้าน	สม่ำเสมอ	ไปพบเฉพาะ วันประชุม ผู้ปกครอง	ไปพบเฉพาะ วันประชุม ผู้ปกครอง
5.ยายแดง- น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	ตายายและแม่เด็ก เลือกที่คุณภาพ ของสถานศึกษา	สม่ำเสมอ	ไปพบเฉพาะที่ โรงเรียนเชิญ เพราะทั้งตา ยายต้องทำงาน	ไปร่วมบางครั้ง
6.ย่ากิมลิ้ม- น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	ยายเลือกที่ใกล้ บ้าน	บางครั้ง เพราะสายตา มองไม่ชัด	ไม่เคยไปพบ เพราะอายุมาก เดินทาง ไม่ สะดวก	ไม่ค่อยได้ไป เพราะอายุมาก

ตารางที่ 4.26 (ต่อ)

ครอบครัว แห่่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่่งกลาง			
		การเลือก สถานศึกษา สำหรับเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย มีการติดตาม ผลการเรียน ของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย มีการติดต่อ พบปะครู ของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย เข้าร่วม กิจกรรมของ สถานศึกษา
7.ยายนวลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	ยายเลือก ที่ใกล้บ้าน	บางครั้ง เพราะอ่าน หนังสือไม่ออก	ไม่เคยไปพบ ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน	ไม่เคยไปร่วม ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน
8.ยาบัวไข- น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	ย่าเลือก ที่ใกล้บ้าน	บางครั้ง เพราะอ่าน หนังสือไม่ออก	ไม่เคยไปพบ ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน	ไม่เคยไปร่วม ต้องดูแลหลาน ก่อนวัยเรียน ที่บ้าน
9. ยายบุญล้อม- น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ยายเลือก ที่ใกล้บ้าน	ไม่เคย นอกจาก เด็กบอกเอง เพราะอ่าน หนังสือไม่ออก	ไม่เคยไปพบ เพราะอายุมาก เดินทาง ไม่สะดวก และ ไม่มีค่าเดินทาง	ไม่เคยไปร่วม เพราะอายุมาก และไม่มี ค่าเดินทาง

จากตารางที่ 4.26 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กในครอบครัวแห่่งกลาง โดยพิจารณาจากการเลือกสถานศึกษาสำหรับเด็ก การติดตามผลการเรียนของเด็ก การติดต่อ พบปะครูของเด็ก และการเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษาของปู่ ย่า ตา ยาย โดยรวมพบว่า

ในครอบครัวแห่่งกลางที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก ทั้งพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กร่วมกันเลือกสถานศึกษาที่คิดว่ามีมาตรฐาน โดยปู่ ย่า ตา ยายมีการติดตามผลการเรียนของเด็กและมีการติดต่อพบปะครูของเด็ก รวมทั้งปู่ ย่า ตา ยายยังไปเข้าร่วมกิจกรรมของสถานศึกษาของเด็กอย่างสม่ำเสมอ

ในครอบครัวแห่่งกลางที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุด ส่วนใหญ่ทั้งพ่อแม่ไม่สนใจ ปล่อยให้ปู่ ย่า ตา ยายตัดสินใจเลือกสถานศึกษาให้เด็กโดยเหตุผลหลัก คือที่ใกล้บ้านที่สุด นอกจากนี้ ปู่ ย่า ตา ยายยังไม่เคยไปพบปะครูของเด็กและกิจกรรมต่างๆ ของ

โรงเรียน รวมทั้งไม่ได้ติดตามผลการเรียนของเด็ก ด้วยภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียนที่บ้าน อุปสรรคจากการไม่รู้หนังสือและปัญหาทางสายตา

โดยสรุป ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว มีความเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงปริมาณว่า ในภาพรวมครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับสถานศึกษาค่อนข้างน้อย แม้จะการติดตามและใส่ใจผลการเรียนของหลานร่วมกิจกรรมของสถานศึกษา มีการเข้าร่วมกิจกรรมและช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนบ้าง แต่ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ได้ร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลานและ/หรือได้พบปะพูดคุยกับคุณครูของหลานน้อยมาก ทั้งนี้ ด้วยภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียนคนอื่นๆ ที่บ้าน อุปสรรคจากการไม่รู้หนังสือ สุขภาพ และความยากจน

1.1.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนเด็ก

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนเด็ก ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลการศึกษาได้ ดังตารางที่ 4.27

ตารางที่ 4.27 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนเด็ก

ความคิดเห็น	ระดับพฤติกรรม			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก	ระดับพฤติกรรมทำเป็นบางครั้ง			1.42
ท่านได้พบ/พูดคุยกับเพื่อนๆ ของหลาน	2.80 (3)	61.50 (67)	35.80 (39)	1.33
ท่านได้พบ/พูดคุยกับผู้ปกครองของเพื่อนๆ ของหลาน	3.70 (4)	60.60 (66)	35.80 (39)	1.32
ท่านสนับสนุนให้หลานได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ	-	45.00 (49)	55.00 (60)	1.55
ท่านสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม	-	56.90 (62)	43.10 (47)	1.43
ท่านให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสม เมื่อหลานมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ	1.80 (2)	48.60 (53)	49.50 (54)	1.48

จากตารางที่ 4.27 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า มีระดับพฤติกรรมโดยรวมที่ทำเป็นบางครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.42) ทั้งการพบหรือพูดคุยกับผู้ปกครองของเพื่อนๆ ของเด็ก (ค่าเฉลี่ย 1.32) การพบหรือพูดคุยเพื่อนๆ ของเด็ก (ค่าเฉลี่ย 1.33) การสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 1.43) และการให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสม เมื่อเด็กมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ (ค่าเฉลี่ย 1.48) อย่างไรก็ตาม พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายก็ยังสนับสนุนให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ อยู่เป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.55)

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ซึ่งสรุปผลได้ดังตารางที่ 4.28

ตารางที่ 4.28 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความอยู่ดี มีสุขของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง			
		ปู่ ย่า ตา ยาย รู้จักเพื่อนเด็ก หรือ ผู้ปกครองของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย ให้คำแนะนำ/ หาวิธีที่เหมาะสม เมื่อหลานมีปัญหา หรือขัดแย้งกับ เพื่อนๆ	ปู่ ย่า ตา ยาย สนับสนุนให้ หลานได้ ช่วยเหลือ เพื่อนๆ ตาม ความเหมาะสม	ปู่ ย่า ตา ยาย ให้หลานได้ทำ กิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ ร่วมกับเพื่อนๆ
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มากที่สุด	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก หลายคน	ให้คำแนะนำ สม่ำเสมอ	สม่ำเสมอ	สม่ำเสมอ
2.ยายสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ให้คำแนะนำ บางครั้ง	บางครั้ง	สม่ำเสมอ
3.ย่าเนาว์-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	รู้จักเพื่อนเด็กหลาย คนที่มาที่บ้าน	ให้คำแนะนำ สม่ำเสมอ	สม่ำเสมอ	สม่ำเสมอ
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.นครราชสีมา	มาก	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ให้คำแนะนำ สม่ำเสมอ	บางครั้ง	บางครั้ง

ตารางที่ 4.28 (ต่อ)

	ระดับ	ผลการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง			
		ปู่ ย่า ตา ยาย รู้จัก เพื่อนเด็ก หรือ ผู้ปกครองของเด็ก	ปู่ ย่า ตา ยาย ให้คำแนะนำ/หา วิธีที่เหมาะสม เมื่อหลานมีปัญหา หรือขัดแย้งกับ เพื่อนๆ	ปู่ ย่า ตา ยาย สนับสนุนให้ หลานได้ ช่วยเหลือ เพื่อนๆ ตาม ความเหมาะสม	ปู่ ย่า ตา ยาย ให้หลานได้ทำ กิจกรรมที่เป็น ประโยชน์ ร่วมกับเพื่อนๆ
ครอบครัวแห่งกลาง	ความอยู่ดีมี สุขของเด็ก (จากแบบ สัมภาษณ์)				
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ให้คำแนะนำ บางครั้ง	บางครั้ง	สม่ำเสมอ
6.ย่ากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	น้อย	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ไม่เคยให้คำแนะนำ เพราะเด็กไม่เคย เล่าให้ฟัง	ไม่เคย	บางครั้ง
7.ยายนวลศรี-น้องสุภา จ.นครราชสีมา	น้อย	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ให้คำแนะนำ บางครั้ง	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ
8.ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	น้อย	รู้จักเพื่อนเด็ก และ ผู้ปกครองของเด็ก ที่อยู่ในระแวกบ้าน	ไม่เคยให้คำแนะนำ เพราะเด็กไม่เคย เล่าให้ฟัง	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ
9.ยายบุญล้อม- น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อยที่สุด	ไม่ค่อยรู้จัก เพื่อนเด็ก	ไม่เคยให้คำแนะนำ เพราะเด็กไม่เคย เล่าให้ฟัง	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ	ไม่เคยเพราะ ไม่ทราบ

จากตารางที่ 4.28 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยพิจารณาการรู้จักเพื่อนเด็ก หรือผู้ปกครองของเด็ก การให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อหลานมีปัญหาหรือขัดแย้งกับเพื่อนๆ การสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม และการให้หลานได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย โดยรวมพบว่า

ในครอบครัวแห่งกลางที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่รู้จักเพื่อนเด็กหรือผู้ปกครองของเด็กหลายคนทีนอกเหนือจากที่อยู่ในระแวกบ้าน ปู่ ย่า ตา

ยายมีการให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อหลานมีปัญหาหรือขัดแย้งกับเพื่อนๆ สนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม และให้หลานได้ร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ อย่างสม่ำเสมอ

ในครอบครัวแห่งกลางที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีน้อยที่สุด ส่วนใหญ่ไม่รู้จักรักเพื่อนเด็กหรือผู้ปกครองของเด็กอื่นๆ ที่นอกเหนือจากเพื่อนบ้านที่อยู่ในระแวกบ้าน นอกจากนี้ปู่ ย่า ตา ยายยังแทบไม่เคยให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อหลานมีปัญหาหรือขัดแย้งกับเพื่อนๆ ไม่มีส่วนสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ หรือได้ร่วมทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ เนื่องจากหลานไม่เคยเล่าให้ฟัง

โดยสรุป ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว มีความเห็นสอดคล้องกับผลการศึกษาเชิงปริมาณว่า ในภาพรวมครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับเพื่อนของเด็กค่อนข้างน้อย ทั้งการพบหรือพูดคุยกับเพื่อนๆ ของเด็กและผู้ปกครอง รวมทั้งการสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม การให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อเด็กมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ ทั้งนี้เนื่องจากหลานๆ ไม่เคยเล่าให้ปู่ ย่า ตา ยายทราบเกี่ยวกับเพื่อนๆ

1.1.3 ระบบภายนอก (exosystem): สถาบันที่ใกล้ชิดตัวเด็กนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็กซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็ก

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ระบบภายนอก: สถาบันที่ใกล้ชิดตัวเด็กนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็ก ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็ก ซึ่งประกอบด้วย (1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน และ (2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม

1.1.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลการศึกษาได้ ดังตารางที่ 4.29

ตารางที่ 4.29 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางและชุมชน

ความคิดเห็น	ระดับพฤติกรรม			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคย เลย	เป็น บางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน	ระดับพฤติกรรมทำเป็นประจำ			1.51
ชุมชนที่ท่านอยู่ มีการสื่อสารข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน	1.80 (2)	40.40 (44)	57.80 (63)	1.56
ในยามที่ครอบครัวใดๆ ในชุมชนมีปัญหา เดือดร้อนจำเป็น สามารถขอความช่วยเหลือ จากเพื่อนบ้าน คนรู้จัก หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน	1.80 (2)	48.60 (53)	49.50 (54)	1.48
ชุมชนที่ท่านอยู่ มีกลุ่มองค์กรที่ให้ความ ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากลำบากใน ชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มสวัสดิการ กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่ม/ ชมรมผู้สูงอายุ/คนพิการ กลุ่มอาสาสมัคร พัฒนาสังคมฯ กลุ่มพัฒนาชุมชน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ/คนพิการ ฯลฯ	-	50.50 (55)	49.50 (54)	1.50
สมาชิกครอบครัวของท่านเข้าร่วมเป็น สมาชิกกลุ่ม องค์กรเพื่อความเข้มแข็งของ ชุมชนและท้องถิ่นที่ท่านอยู่	9.20 (10)	41.30 (45)	49.50 (54)	1.40
สมาชิกในครอบครัวของท่านได้เข้าร่วม กิจกรรมสาธารณประโยชน์ และกิจกรรม ตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนที่ท่านอยู่	1.80 (2)	37.60 (41)	60.60 (66)	1.59

จากตารางที่ 4.29 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า มีระดับพฤติกรรมของครอบครัวแห่งกลางโดยรวมที่ทำเป็นประจำ (ค่าเฉลี่ย 1.51) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สมาชิกในครอบครัวแห่งกลางได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน (ค่าเฉลี่ย 1.59) และชุมชนมีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน (ค่าเฉลี่ย 1.56) รวมทั้งมีกลุ่มองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากลำบากในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มสวัสดิการ กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ/คนพิการ กลุ่มอาสาสมัครพัฒนาสังคมฯ กลุ่มพัฒนาชุมชน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ/คนพิการ (ค่าเฉลี่ย 1.50) อย่างไรก็ตาม พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีความเห็นว่า เป็นบางครั้งเท่านั้นที่ครอบครัวแห่งกลางจะขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน คนรู้จัก หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนได้เมื่อประสบปัญหาเดือดร้อนจำเป็น (ค่าเฉลี่ย 1.48) และเป็นบางครั้งเท่านั้นที่สมาชิกครอบครัวได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กรเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น (ค่าเฉลี่ย 1.40) แต่เป็นบางครั้งเท่านั้น

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน โดยพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง รวม 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กอายุ 6-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.30

ตารางที่ 4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนในเรื่องการสนับสนุนทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวได้รับจากชุมชน	การสนับสนุนทางสังคม																คิดเป็นร้อยละ
	การสนับสนุนทางอารมณ์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆในชุมชนอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	ครอบครัวแห่งกลางมีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือและการดูแลจากสมาชิกชุมชน (ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว)	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้จำเป็นเมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสุขภาพ	มีผู้สละเวลาให้เมื่อครอบครัวแห่งกลางต้องการความช่วยเหลือ	คะแนนรวม	
กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	46	6	18	4	18	93	5	13	27	48	96	25	20	22	29	235	35.29
เพื่อนบ้าน	73	22	11	4	36	25	3	5	15	2	48	7	9	20	12	146	21.92
เพื่อน	76	2		74		0					3	3				79	11.86
เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	5	1	4			64	43	5	16		2	2				71	10.66
เจ้าหน้าที่อบต.	17	3	10	2	2	20	2	11		7	15	9		6		52	7.81
ผู้อาวุโสในชุมชน	12		6	4	2	11	7		4		8				8	31	4.65
อสม.	4	2		2		13	10		3		2	2				19	2.85
ผู้บริหารเทศบาล/อบต.	2				2	6			6		9	5			4	17	2.55
ครู กศน.	4		4			3		3			0					7	1.05
พัฒนาชุมชน	0					3			3		2	2				5	0.75
ครู ในชุมชน	2		2			0					0					2	0.30
ชมรมผู้สูงอายุ	2		2			0					0					2	0.30
รวม	243	36	57	90	60	238	70	37	74	57	185	55	29	48	53	666	100.00

จากตารางที่ 4.30 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน โดยพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ พบว่าบุคคลในชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน (ร้อยละ 35.29) เพื่อนบ้าน (ร้อยละ 21.92) เพื่อน (ร้อยละ 11.86) เจ้าหน้าที่สาธารณสุข (ร้อยละ 10.66) และเจ้าหน้าที่ อบต. (ร้อยละ 7.81) ตามลำดับ

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางและชุมชนในภาพรวม ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนอยู่ในระดับมาก โดย สมาชิกในครอบครัวแห่งกลางได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน และชุมชน มีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีกลุ่มองค์กรในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากลำบากในชุมชน ทั้งนี้ ยังพบว่า บุคคลในชุมชนที่ให้การสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ อบต. ตามลำดับ

1.1.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคมตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลการศึกษาได้ ดังตารางที่ 4.31

ตารางที่ 4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคมในพื้นที่

ความคิดเห็น	ระดับพฤติกรรม			ค่าเฉลี่ย
	ไม่เคยเลย	เป็นบางครั้ง	เป็นประจำ	
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคมในพื้นที่	ระดับพฤติกรรมทำเป็นบางครั้ง			1.41
ครอบครัวของท่านไปรับบริการทางด้านสาธารณสุข	1.80 (2)	32.10 (35)	66.10 (72)	1.64
ครอบครัวของท่านได้รับประโยชน์จากสวัสดิการสังคมต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือเงินอุดหนุน ค่าปรึกษาแนะนำ	9.20 (10)	30.30 (33)	60.60 (66)	1.51
ครอบครัวของท่านได้รับประโยชน์จากหน่วยงานต่างๆ ในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น เงินทุนประกอบอาชีพ เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ การให้ความรู้/ทักษะอาชีพ การพัฒนาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ การจัดหางาน	14.70 (16)	52.30 (57)	33.00 (36)	1.18
ครอบครัวของท่านได้รับการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ในพื้นที่ที่ท่านอยู่	9.20 (10)	43.10 (47)	47.70 (52)	1.39
ครอบครัวของท่านได้รับบริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัวท่าน	7.30 (8)	54.10 (59)	38.50 (42)	1.31

จากตารางที่ 4.31 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคมในพื้นที่ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า มีระดับพฤติกรรมของครอบครัวแห่งกลางโดยรวมทำแค่เป็นบางครั้ง (ค่าเฉลี่ย 1.41) ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชนในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ครอบครัวได้รับประโยชน์จากหน่วยงานต่างๆ ในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อการประกอบอาชีพ เช่นเงินทุนประกอบอาชีพ เงินกู้ ดอกเบี้ยต่ำ การให้ความรู้/ทักษะอาชีพ การพัฒนาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ การจัดหางาน (ค่าเฉลี่ย 1.18) ครอบครัวได้รับบริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัว (ค่าเฉลี่ย 1.31) และครอบครัวได้รับการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ (ค่าเฉลี่ย 1.39) อย่างไรก็ตาม พบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีพฤติกรรมที่ทำเป็นประจำ 2 ด้าน คือ ครอบครัวไปรับบริการทางด้านสาธารณสุข (ค่าเฉลี่ย 1.64) และครอบครัวได้รับประโยชน์จากสวัสดิการสังคมต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ เงินอุดหนุน และค่าปรึกษาแนะนำ (ค่าเฉลี่ย 1.51)

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม โดยพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กอายุ 6-18 ปี ในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.32

ตารางที่ 4.32 ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวได้รับจากหน่วยบริการทางสังคม	การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับโอกาสในการทำไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	ครอบครัวแห่งกลางมีความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือและการจัดเตรียม (ไป) ระบายสิ่งของสถาน โดยไม่มีค่าใช้จ่าย (ในครอบครัว)	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางการและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้ในยามฉุกเฉิน	ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสุขภาพ	มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัวแห่งกลางต้องการความช่วยเหลือ	คะแนนรวม	คิดเป็นร้อยละ
เทศบาลตำบล/อบต.	46	2	42	2		12				12	32	13	7	8	4	90	64.75
ที่ทำการกองทุน	1			1		2				2	14		14			33	12.23
โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล	5		5			2	2				3			3		15	7.19
สำนักงานพัฒนาชุมชน	0					0					6			6		12	4.32
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)	0					0					5	5				10	3.60
สำนักงานพัฒนาชุมชน	0					0					3			3		6	2.16
สหกรณ์การเกษตร	0					0					3		3			6	2.16
หน่วยงานในสังกัดสำนักงานเกษตรและสหกรณ์	0					0					2	2				4	1.44
ชมรมผู้สูงอายุ	2		2			0					0					2	1.44
ที่ทำการกลุ่มอาชีพ	1		1			0					0					1	0.72
โรงเรียน	0					0					0					0	0.00
รวม	9	0	8	1	36	7	17	12	0	49	9	0	8	1	36	7	100.00

จากตารางที่ 4.32 แสดงความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม โดยพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ พบว่า หน่วยบริการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ เทศบาลตำบล /อบต. (ร้อยละ 64.75) ที่ทำการกองทุน (ร้อยละ 12.23) โรงพยาบาล

ส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (ร้อยละ 7.19) สำนักงานพัฒนาชุมชน (ร้อยละ 4.32) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) (ร้อยละ 3.60) ตามลำดับ

โดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางและหน่วยบริการทางสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อการประกอบอาชีพ บริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัว ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม พบว่า ครอบครัวแห่งกลางไปรับบริการทางด้านสาธารณสุข และสวัสดิการสังคมต่างๆ จากหน่วยบริการทางสังคมค่อนข้างมากในเรื่องเบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ เงินอุดหนุน และการรับคำปรึกษาแนะนำ ทั้งนี้ ยังพบว่า หน่วยบริการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ เทศบาลตำบล/อบต. ที่ทำการกองทุน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ตามลำดับ

1.2 สถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

การศึกษาสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในครั้งนี้ จำแนกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ (1) เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง (2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง และ (3) วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว (ปู่ ย่า ตา ยาย 109 คน และเด็ก 109 คน) สรุปได้ ดังนี้

1.2.1 เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาเนื้อหาความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก โดยจำแนกเนื้อหาความรู้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1) การจัดการทรัพยากรครอบครัว (2) การเป็นพ่อแม่ (3) กฎหมาย และระเบียบ และ (4) การดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งนี้ โดยศึกษาใน 3 มิติ ได้แก่ (1) ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมีอยู่ในปัจจุบัน (2) ความต้องการความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (3) เปรียบเทียบช่องว่างระหว่างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1.2.1.1 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งครอบครัว แห่งกลางมีอยู่ในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สามารถสรุประดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลาง มีอยู่ในปัจจุบันตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย ได้ดังตารางที่ 4.33

ตารางที่ 4.33 ระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งครอบครัวแห่งกลาง มีอยู่ในปัจจุบัน

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การจัดการทรัพยากรครอบครัว	ความรู้อยู่ที่ระดับปานกลาง					3.19
<u>ด้านการเงิน</u> เช่น แหล่งรายได้ แหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ วิธีการลงทุน การออม สหกรณ์ บัญชีครัวเรือน การประกันรายได้ การประกันชีวิต การจัดการหนี้สิน	2.80 (3)	12.80 (14)	61.50 (67)	19.30 (21)	3.70 (4)	3.08
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น วิธีการเลือกที่อยู่อาศัย/การมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง สุขลักษณะของที่อยู่อาศัย สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย		6.40 (7)	43.10 (47)	42.20 (46)	8.30 (9)	3.52
<u>การมีงานทำ</u> เช่น แหล่งงาน บริการจัดหางาน การพัฒนาทักษะอาชีพ การรวมกลุ่ม ประกอบอาชีพ อาชีพเสริม	2.80 (3)	14.70 (16)	56.90 (62)	22.00 (24)	3.70 (4)	3.09
<u>การวางแผนหลังจากเกษียณ</u> เช่น การวางแผนรายได้ การพัฒนาตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่ม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สังคม	7.30 (8)	13.80 (15)	50.50 (55)	22.00 (24)	6.40 (7)	3.06

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
<u>แนวปฏิบัติของพ่อแม่</u> เช่น การพัฒนาเด็กในด้านร่างกาย/ การเรียนรู้ตนเองและครอบครัว/ การเรียนรู้สังคม/ การเรียนรู้ คุณธรรมจริยธรรม/อารมณ์และ พฤติกรรม แบบแผนของวินัย/ การกำหนดข้อจำกัด/การเตรียม รับกับผลที่จะเกิดขึ้น	-	4.60 (5)	38.50 (42)	45.90 (50)	11.00 (12)	3.48
<u>วิธีการเลี้ยงดูเด็ก</u> เช่น การดูแล สุขภาพกายขั้นพื้นฐาน อาหารและ โภชนาการ การกระตุ้นการเรียนรู้ และวินัย การตอบสนองทาง อารมณ์ ความมั่นคงใน ความสัมพันธ์ การป้องกันภัย อันตรายให้แก่เด็กจาก สภาพแวดล้อม	1.80 (2)	11.90 (13)	50.50 (55)	30.30 (33)	5.50 (6)	3.63
<u>การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มี ผลกระทบต่อครอบครัว</u> เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง นโยบายของ รัฐบาล สื่อ สิ่งแวดล้อม	3.70 (4)	5.50 (6)	43.10 (47)	38.50 (42)	9.20 (10)	3.26
<u>ทักษะการสื่อสารของปู่ ย่า ตา ยาย (ที่ทำหน้าแทนพ่อแม่)</u> เช่น การ สื่อสารกับหลานวัยรุ่น การสื่อสาร กับครูของหลาน การสื่อสารในเรื่อง ที่เกี่ยวกับยาเสพติดหรือเพศศึกษา	4.60 (5)	16.50 (18)	51.40 (56)	22.90 (25)	4.60 (5)	3.44

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การจัดการผลกระทบของการ เปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวก ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสารและสารสนเทศ การขนส่งและการเดินทาง	0.90 (1)	8.30 (9)	52.30 (57)	33.90 (37)	4.60 (5)	3.06
ความสัมพันธ์กับโรงเรียนและ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน เช่น หลักสูตรการเรียน พัฒนาการทาง การเรียนของเด็ก ความสัมพันธ์กับ กลุ่มเพื่อนของเด็ก ความปลอดภัย ทางร่างกายและอารมณ์ของเด็กที่ โรงเรียน การให้การสนับสนุน โรงเรียน/ สถานรับเลี้ยงเด็ก	-	8.30 (9)	50.50 (55)	36.70 (40)	4.60 (5)	3.33
สุขภาพและพฤติกรรมของเด็ก เช่น การพัฒนาทางการเรียนรู้ สุขภาพกายและจิตใจ ความสามารถในการมองตนเอง พัฒนาทางการเรียนรู้ ความสามารถทางอารมณ์และ สังคม	5.50 (6)	18.30 (20)	47.70 (52)	24.80 (27)	3.70 (4)	3.38

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
กฎหมาย และระเบียบ	ความรู้ที่อยู่ในระดับปานกลาง					3.08
<u>ด้านการศึกษา</u> เช่น พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ การศึกษา ในระบบ (โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การศึกษาทางไกล) การศึกษานอกระบบ (การศึกษา นอกโรงเรียน การฝึกอบรม หลักสูตรต่างๆ) การศึกษาตาม อัธยาศัย (การฟังบรรยายพิเศษ การศึกษาจากเอกสาร การเยี่ยม ชมการสาธิต การสืบค้นข้อมูลจาก อินเทอร์เน็ตหรือแหล่งเรียนรู้อื่น) การศึกษาภาคบังคับ การศึกษา ขั้นพื้นฐาน กองทุนให้กู้ยืมเพื่อ การศึกษา การศึกษาสำหรับผู้พิการ	0.90 (1)	5.50 (6)	45.00 (49)	42.20 (46)	6.40 (7)	3.03
<u>ด้านบริการทางการแพทย์และ สาธารณสุข</u> เช่น สิทธิในการ รักษาพยาบาล ระบบหลักประกัน สุขภาพถ้วนหน้า ระบบสวัสดิการ รักษาพยาบาล ระบบประกัน สังคม อนามัยสิ่งแวดล้อม	2.80 (3)	21.10 (23)	46.80 (51)	24.80 (27)	4.60 (5)	3.48
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น การจัดที่ดินเพื่อ การครองชีพ การเคหะแห่งชาติ การเช่า/เช่าซื้อ การจัดสรรที่ดิน การควบคุมอาคาร ผังเมือง	7.30 (8)	20.20 (22)	46.80 (51)	22.00 (24)	3.70 (4)	3.07

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
<u>การมีงานทำและการมีรายได้</u> เช่น การคุ้มครองแรงงาน แรงงานสัมพันธ์ เงินทดแทน ความปลอดภัย อาชีวอนามัยและ สภาพแวดล้อมในการทำงาน การจัดหางานและคุ้มครอง คนหางาน การคุ้มครองผู้รับงาน ไปทำที่บ้าน	6.40 (7)	20.20 (22)	52.30 (57)	18.30 (20)	2.80 (3)	2.94
<u>ด้านกระบวนการยุติธรรม</u> เช่น การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่เด็ก และเยาวชน การให้คำแนะนำ ปรึกษา และดำเนินการในส่วนที่ เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับ ผู้สูงอายุ การช่วยเหลือประชาชน ทางกฎหมาย การพิจารณาคดี เกี่ยวกับเด็ก ศาลเยาวชนและ ครอบครัว	4.60 (5)	13.80 (15)	52.30 (57)	25.70 (28)	3.70 (4)	2.91
<u>ด้านบริการสังคมทั่วไป</u> เช่น สิทธิและสวัสดิการผู้สูงอายุ การคุ้มครองเด็ก การพัฒนาเด็ก และเยาวชน สิทธิเด็ก การคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วย ความรุนแรงในครอบครัว สิทธิ และสวัสดิการผู้สูงอายุ กองทุน ผู้สูงอายุ การส่งเสริมและพัฒนา คุณภาพชีวิตคนพิการ	4.60 (5)	13.80 (15)	52.30 (57)	25.70 (28)	3.70 (4)	3.10

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การดูแลตัวเอง ของปู่/ย่า/ตา/ยาย	ความรู้ อยู่ระดับปานกลาง					3.36
การดูแลสุขภาพร่างกายตนเอง โดยทั่วไป	1.80 (2)	1.80 (2)	47.70 (52)	41.30 (45)	7.30 (8)	3.50
การดูแลตนเองเมื่อเป็นโรคเรื้อรัง/ โรคไม่ติดต่อ (โรคเบาหวาน โรค ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคนอนไม่หลับ ปวดตามข้อ วิงเวียนศีรษะ เป็นต้น)	1.80 (2)	9.20 (10)	39.40 (43)	40.40 (44)	9.20 (10)	3.46
การดูแลสุขภาพจิตและอารมณ์ ของตนเอง (ความเครียด วิดกกังวล และความเหนื่อยล้า เป็นต้น)	0.90 (1)	9.20 (10)	51.40 (56)	33.00 (36)	5.50 (6)	3.33
การพัฒนาตนเอง เช่น การรับ ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ การร่วมอบรม สัมมนา	4.6 (5)	12.80 (14)	51.40 (56)	25.70 (28)	5.50 (6)	3.15
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทาง สังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่ม/ ชมรม/สมาคม	4.60 (5)	9.20 (10)	45.00 (49)	33.00 (36)	7.30 (8)	3.35

จากตารางที่ 4.34 แสดงระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข
ของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมีอยู่ในปัจจุบัน ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า ปู่ ย่า ตา ยาย
มีความรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง อยู่ที่ระดับปานกลาง
ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) (ค่าเฉลี่ย 3.37) ด้าน
การดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย (ค่าเฉลี่ย 3.36) ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัวระดับความรู้
(ค่าเฉลี่ย 3.19) และด้านกฎหมายและระเบียบ (ค่าเฉลี่ย 3.08)

1.2.1.2 ความต้องการความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สามารถสรุปเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลาง ต้องการได้รับเพิ่มเติมตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย ได้ดังตารางที่ 4.34

ตารางที่ 4.34 ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ความคิดเห็น	ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การจัดการทรัพยากรครอบครัว	ความต้องการความรู้ อยู่ระดับปานกลาง					3.37
<u>ด้านการเงิน</u> เช่น แหล่งรายได้ แหล่งเงินทุน ดอกเบี้ยต่ำ วิธีการลงทุน การออม สหกรณ์ บัญชีครัวเรือน การประกันรายได้ การประกัน ชีวิต/วินาศภัย การจัดการหนี้สิน เป็นต้น	0.90 (1)	3.29 (8)	58.70 (64)	27.50 (30)	5.50 (6)	3.08
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น วิธีการเลือกที่อยู่อาศัย/การมี ที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง สุขลักษณะของที่อยู่ อาศัย สวัสดิการด้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น	-	3.56 (9)	37.60 (41)	44.00 (48)	10.10 (11)	3.52
<u>การมีงานทำ</u> เช่น แหล่งงาน บริการจัดหางาน การพัฒนาทักษะอาชีพ การรวมกลุ่มประกอบ อาชีพ อาชีพเสริม เป็นต้น	3.70 (4)	3.34 (8)	47.70 (52)	33.90 (37)	7.30 (8)	3.09
<u>การวางแผนหลังจากเกษียณ</u> เช่น การวางแผน รายได้ การเตรียมพัฒนาตนเอง การเข้าร่วม กิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่ม และ การถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สังคม เป็นต้น	2.80 (3)	3.28 (14)	45.90 (50)	30.30 (33)	8.30 (9)	3.06
การเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ ของหลาน)	ระดับความรู้อยู่ที่ระดับมาก					3.58

ตารางที่ 4.34 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัว แหล่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
<u>แนวปฏิบัติของพ่อแม่</u> เช่น การพัฒนาเด็กด้านร่างกาย/การเรียนรู้ตนเองและครอบครัว/การเรียนรู้สังคม/การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม/อารมณ์และพฤติกรรมแบบแผนของวินัย/การเตรียมรับกับผลที่จะเกิดขึ้น เป็นต้น	-	3.69 (4)	36.70 (40)	46.80 (51)	12.80 (14)	3.69
<u>วิธีการเลี้ยงดูเด็ก</u> เช่น การดูแลสุขภาพกายขั้นพื้นฐาน อาหารและโภชนาการ การกระตุ้นการเรียนรู้และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การป้องกันภัยอันตรายให้แก่เด็กจากสภาพแวดล้อม เป็นต้น	-	3.79 (6)	25.70 (28)	55.00 (60)	13.80 (15)	3.79
<u>การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลกระทบต่อครอบครัว</u> เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง นโยบายของรัฐบาล สื่อ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น	1.80 (2)	3.41 (9)	43.10 (47)	40.40 (44)	6.40 (7)	3.41
<u>ทักษะการสื่อสารของปู่ ย่า ตา ยาย (ที่ทำหน้าแทนพ่อแม่)</u> เช่น การสื่อสารกับหลานวัยรุ่น การสื่อสารกับครูของหลาน การสื่อสารในเรื่องที่เกี่ยวกับยาเสพติดหรือเพศศึกษา เป็นต้น	0.90 (1)	3.66 (6)	32.10 (35)	49.50 (54)	11.90 (13)	3.66
<u>การจัดการผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี</u> เช่น เทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสาร สารสนเทศ การขนส่งและการเดินทาง เป็นต้น	1.80 (2)	3.39 (6)	52.30 (57)	32.10 (35)	8.30 (9)	3.39
<u>ความสัมพันธ์กับโรงเรียนและสภาพแวดล้อมของโรงเรียน</u> เช่น หลักสูตรการเรียน พัฒนาการทางการเรียน ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน ความปลอดภัยทางร่างกายและอารมณ์ของเด็กที่โรงเรียน การให้การสนับสนุนโรงเรียน/สถานรับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น	-	3.56 (4)	46.80 (51)	39.40 (43)	10.10 (11)	3.56

ตารางที่ 4.34 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัว แหล่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
สุขภาพและพฤติกรรมของเด็ก เช่น การพัฒนา ทางการเรียนรู้ สุขภาพกายและจิตใจ ความสามารถในการมองตนเอง พัฒนาทาง การเรียนรู้ ความสามารถทางอารมณ์และ สังคม เป็นต้น	0.90 (1)	3.59 (4)	40.40 (44)	43.10 (47)	11.00 (12)	3.59
กฎหมาย และระเบียบ	ความต้องการความรู้ที่ระดับปานกลาง					3.39
<u>ด้านการศึกษา</u> เช่น พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ การศึกษาในระบบ (โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การศึกษาทางไกล) การศึกษา นอกระบบ (การศึกษานอกโรงเรียน การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ) การศึกษาตาม อัธยาศัย (การฟังบรรยายพิเศษ การศึกษาจาก เอกสาร การเยี่ยมชมการสาธิต การสืบค้น ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตหรือแหล่งเรียนรู้อื่น) การศึกษาค้นคว้า การศึกษาขั้นพื้นฐาน กองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา การศึกษา สำหรับคนพิการ เป็นต้น	5.50 (6)	3.28 (11)	43.10 (47)	35.80 (39)	5.50 (6)	9.20 (10)
<u>ด้านบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข</u> เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาล ระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ระบบสวัสดิการรักษายาบาล ระบบ ประกันสังคม การคุ้มครองด้านสุขภาพ อนามัยสิ่งแวดล้อม เป็นต้น	0.90 (1)	3.68 (8)	43.10 (47)	34.90 (38)	0.90 (1)	12.80 (14)
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น การจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ การเคหะแห่งชาติ การเช่า/เช่าซื้อ การจัดสรร ที่ดิน การควบคุมอาคาร ผังเมือง เป็นต้น	0.90 (1)	3.37 (8)	43.10 (47)	34.90 (38)	0.90 (1)	12.80 (14)

ตารางที่ 4.34 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัว แหล่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การมีงานทำและการมีรายได้ เช่น การคุ้มครองแรงงาน แรงงานสัมพันธ์ เงินทดแทน ความปลอดภัย อาชีวอนามัยและ สภาพแวดล้อมในการทำงาน การจัดหางาน และคุ้มครองคนหางาน การคุ้มครองผู้รับงาน ไปทำที่บ้าน เป็นต้น	0.90 (1)	3.37 (11)	31.20 (34)	52.30 (57)	0.90 (1)	4.60 (5)
ด้านกระบวนการยุติธรรม เช่น การช่วยเหลือ ทางกฎหมายแก่เด็กและเยาวชน การให้ คำแนะนำ ปรีกษา และดำเนินการในส่วนที่ เกี่ยวข้องในทางคดีสำหรับผู้สูงอายุ การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การพิจารณาคดีเกี่ยวกับเด็ก ศาลเยาวชนและ ครอบครัว เป็นต้น	1.80 (2)	3.25 (7)	40.40 (44)	36.70 (40)	1.80 (2)	12.80 (14)
ด้านบริการสังคมทั่วไป เช่น สิทธิและสวัสดิการ ผู้สูงอายุ การคุ้มครองเด็ก การพัฒนาเด็กและ เยาวชน สิทธิเด็ก การคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วย ความรุนแรงในครอบครัว สิทธิและสวัสดิการ ผู้สูงอายุ กองทุนผู้สูงอายุ การส่งเสริมและ พัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ เป็นต้น	1.80 (2)	3.39 (4)	51.40 (56)	29.40 (32)	1.80 (2)	11.90 (13)
การดูแลตัวเอง ของปู่/ย่า/ตา/ยาย	ความต้องการความรู้ที่ระดับมาก					3.53
การดูแลสุขภาพร่างกายตนเองโดยทั่วไป	2.80 (3)	3.65 (7)	44.00 (48)	42.20 (46)	4.60 (5)	3.65
การดูแลตนเองเมื่อเป็นโรคเรื้อรัง/โรคไม่ติดต่อ (โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคนอนไม่หลับ ปวดตามข้อ วิงเวียน ศีรษะ เป็นต้น)	1.80 (2)	3.55 (6)	40.40 (44)	40.40 (44)	11.90 (13)	3.55

ตารางที่ 4.34 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ระดับความต้องการความรู้ของครอบครัว แห่วงกลาง ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก					ค่าเฉลี่ย
	น้อย ที่สุด	น้อย	ปาน กลาง	มาก	มาก ที่สุด	
การดูแลสุขภาพจิตและอารมณ์ของตนเอง (ความเครียด วิตกกังวล และความเหนื่อยล้า เป็นต้น)	0.90 (1)	3.50 (5)	46.80 (51)	39.40 (43)	8.30 (9)	3.50
การพัฒนาตนเอง เช่น การรับข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ การร่วมอบรม สัมมนา	-	3.42 (6)	54.10 (59)	33.00 (36)	7.30 (8)	3.42
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เช่น การเข้าร่วมกลุ่ม/ชมรม/สมาคม	1.80 (2)	3.55 (6)	45.90 (50)	35.80 (39)	11.00 (12)	3.55

จากตารางที่ 4.34 แสดงระดับความรู้ของครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง ที่ครอบครัวต้องการได้รับเพิ่มเติม ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายต้องการที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมระดับมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) (ค่าเฉลี่ย 3.58) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยายระดับความต้องการความรู้ (ค่าเฉลี่ย 3.53) ในขณะที่ปู่ ย่า ตา ยายต้องการที่จะรู้เพิ่มเติมในระดับปานกลาง ในด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัวระดับความต้องการความรู้ (ค่าเฉลี่ย 3.37) และด้านกฎหมาย และระเบียบ (ค่าเฉลี่ย 3.39)

1.2.1.3 เปรียบเทียบช่องว่างระหว่างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่วงกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม

เมื่อนำค่าเฉลี่ยระดับความรู้ของครอบครัวแห่วงกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่วงกลางมี กับ ค่าเฉลี่ยระดับความต้องการความรู้ของครอบครัวแห่วงกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กมาเปรียบเทียบกัน สรุปได้ดังตารางที่ 4.35

ตารางที่ 4.35 เปรียบเทียบช่องว่างระหว่างความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งครอบครัวแห่งกลางมีกับความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
การจัดการทรัพยากรครอบครัว	3.19	3.37	0.18
ด้านการเงิน เช่น แหล่งรายได้ แหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ วิธีการลงทุน การออม สหกรณ์ บัญชีครัวเรือน การประกันรายได้ การประกันชีวิต/วินาศภัย การจัดการหนี้สิน	3.08	3.29	0.21
ที่อยู่อาศัย เช่น วิธีการเลือกที่อยู่อาศัย/การมีที่อยู่อาศัย เป็นของตนเอง สุขลักษณะของที่อยู่อาศัย สวัสดิการ ด้านที่อยู่อาศัย	3.52	3.56	0.04
การมีงานทำ เช่น แหล่งงาน บริการจัดหางาน การพัฒนาทักษะอาชีพ การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ อาชีพเสริม	3.09	3.34	0.25
การวางแผนหลังจากเกษียณ เช่น การวางแผนรายได้ การเตรียมพัฒนาตนเอง การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การรวมกลุ่ม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สังคม	3.06	3.28	0.22
การเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของ หลาน)	3.37	3.58	0.21
แนวปฏิบัติของพ่อแม่ เช่น การพัฒนาเด็กในด้าน ร่างกาย/การเรียนรู้ตนเองและครอบครัว/การเรียนรู้ สังคม/ การเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม/อารมณ์และ พฤติกรรม แบบแผนของวินัย/การกำหนดข้อจำกัด/ การเตรียมรับกับผลที่จะเกิดขึ้น	3.48	3.69	0.21

ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
<u>วิธีการเลี้ยงดูเด็ก</u> เช่น การดูแลสุขภาพกายขั้น พื้นฐาน อาหารและโภชนาการ การกระตุ้น การเรียนรู้และวินัย การตอบสนองทางอารมณ์ ความมั่นคงในความสัมพันธ์ การป้องกันภัยอันตราย ให้แก่เด็กจากสภาพแวดล้อม	3.63	3.79	0.16
<u>การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลกระทบต่อครอบครัว</u> เช่น ค่านิยม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง นโยบายของรัฐบาล สื่อ สิ่งแวดล้อม	3.26	3.41	0.15
<u>ทักษะการสื่อสารของปู่ ย่า ตา ยาย (ที่ทำหน้าแทน พ่อแม่)</u> เช่น การสื่อสารกับหลานวัยรุ่น การสื่อสารกับครูของหลาน การสื่อสารในเรื่อง ที่เกี่ยวกับยาเสพติดหรือเพศศึกษา	3.44	3.66	0.22
<u>การจัดการผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้าน เทคโนโลยี</u> เช่น เทคโนโลยีที่อำนวยความสะดวกใน การดำเนินชีวิตประจำวัน การติดต่อสื่อสารและ สารสนเทศ การขนส่งและการเดินทาง	3.06	3.39	0.33
<u>ความสัมพันธ์กับโรงเรียนและสภาพแวดล้อมของ โรงเรียน</u> เช่น หลักสูตร พัฒนาการทางการเรียน ความสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อน ความปลอดภัยทาง ร่างกายและอารมณ์ของเด็กที่โรงเรียน การให้ การสนับสนุนโรงเรียน/สถานรับเลี้ยงเด็ก	3.33	3.56	0.23

ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
สุขภาพและพฤติกรรมของเด็ก เช่น การพัฒนา ทางการเรียนรู้ สุขภาพกายและจิตใจ ความสามารถ ในการมองตนเอง พัฒนาทางการเรียนรู้ ความสามารถทางอารมณ์และสังคม	3.38	3.59	0.21
กฎหมาย และระเบียบ	3.08	3.39	0.31
<u>ด้านการศึกษา</u> เช่น พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ การศึกษาในระบบ (โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การศึกษาทางไกล) การศึกษานอกระบบ (การศึกษา นอกโรงเรียน การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ) การศึกษาตามอัธยาศัย (การฟังบรรยายพิเศษ การศึกษาจากเอกสาร การเยี่ยมชมการสาธิต การ สืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต การศึกษาภาคบังคับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา	3.03	3.28	0.25
<u>ด้านบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข</u> เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาล ระบบหลักประกัน สุขภาพถ้วนหน้า ระบบสวัสดิการรักษายาพยาบาล ระบบประกันสังคม การคุ้มครองด้านสุขภาพขณะ อนามัยสิ่งแวดล้อม	3.48	3.68	0.2
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น การจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ การเคหะแห่งชาติ การเช่า/เช่าซื้อ การจัดสรรที่ดิน การควบคุมอาคาร ผังเมือง	3.07	3.37	0.3

ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
การมีงานทำและการมีรายได้ เช่น การคุ้มครอง แรงงาน แรงงานสัมพันธ์ เงินทดแทน ความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมใน การทำงาน การจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน การคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน	2.94	3.37	0.43
กฎหมาย และระเบียบ	3.08	3.39	0.31
ด้านการศึกษา เช่น พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ การศึกษาในระบบ (โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย การศึกษาทางไกล) การศึกษานอกระบบ (การศึกษา นอกโรงเรียน การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ) การศึกษาตามอัธยาศัย (การฟังบรรยายพิเศษ การศึกษาจากเอกสาร การเยี่ยมชมการสาธิต การ สืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตหรือแหล่งเรียนรู้อื่น) การศึกษาภาคบังคับ การศึกษาขั้นพื้นฐาน กองทุน ให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา การศึกษาสำหรับคนพิการ	3.03	3.28	0.25
ด้านบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข เช่น สิทธิในการรักษาพยาบาล ระบบหลักประกัน สุขภาพถ้วนหน้า ระบบสวัสดิการรักษายาบาล ระบบประกันสังคม การคุ้มครองด้านสุขภาพขณะ อนามัยสิ่งแวดล้อม	3.48	3.68	0.2

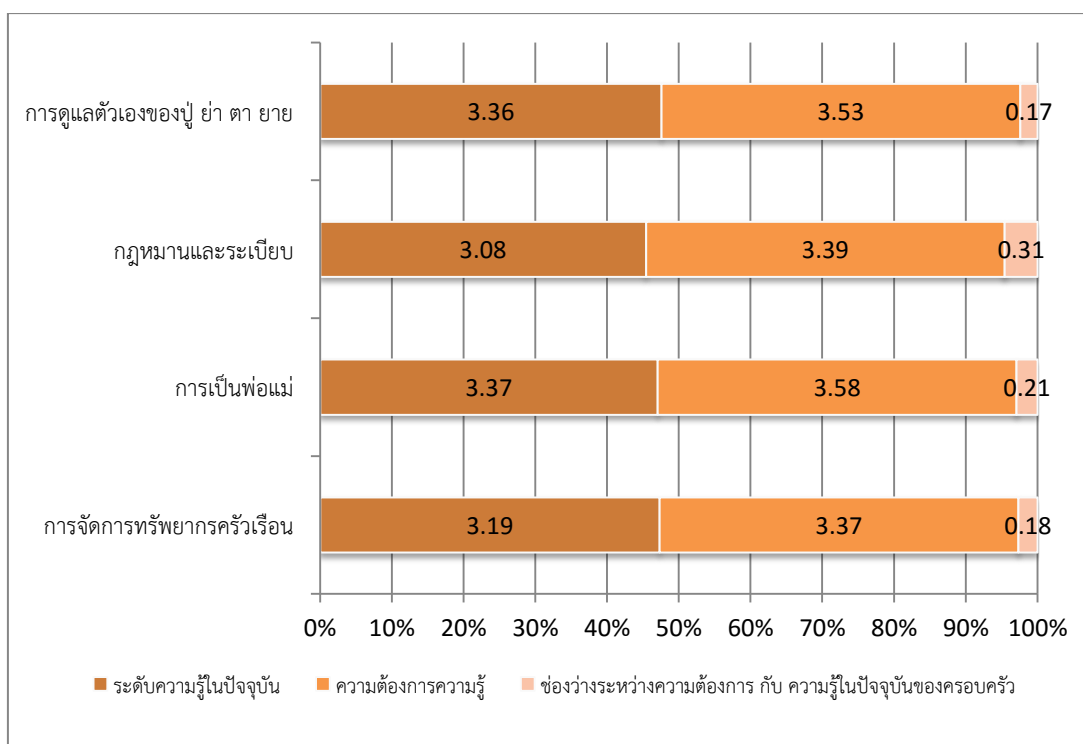
ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
<u>ที่อยู่อาศัย</u> เช่น การจัดที่ดินเพื่อการครองชีพ การเคหะแห่งชาติ การเช่า/เช่าซื้อ การจัดสรรที่ดิน การควบคุมอาคาร ผังเมือง	3.07	3.37	0.3
<u>การมีงานทำและการมีรายได้</u> เช่น การคุ้มครอง แรงงาน แรงงานสัมพันธ์ เงินทดแทน ความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมใน การทำงาน การจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน การคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน	2.94	3.37	0.43
<u>ด้านกระบวนการยุติธรรม</u> เช่น การช่วยเหลือ ทางกฎหมายแก่เด็กและเยาวชน การให้คำแนะนำ ปรึกษา และดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้องในทางคดี สำหรับผู้สูงอายุ การช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย การพิจารณาคดีเกี่ยวกับเด็ก ศาลเยาวชนและ ครอบครัว	2.91	3.25	0.34
<u>ด้านบริการสังคมทั่วไป</u> เช่น สิทธิและสวัสดิการ ผู้สูงอายุ การคุ้มครองเด็ก การพัฒนาเด็กและ เยาวชน สิทธิเด็ก การคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วย ความรุนแรงในครอบครัว กองทุนผู้สูงอายุ การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ	3.10	3.39	0.29

ตารางที่ 4.35 (ต่อ)

ความเห็น	ค่าเฉลี่ย ระดับความรู้ ในปัจจุบันของ ครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ค่าเฉลี่ย ระดับความ ต้องการความรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง ที่เกี่ยวข้องกับ การส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ช่องว่าง ระหว่าง ความรู้ซึ่ง ครอบครัว แห่งกลางมี กับ ความต้องการ ได้รับความรู้ เพิ่มเติม
การดูแลตัวเอง ของปู่/ย่า/ตา/ยาย	3.36	3.53	0.17
การดูแลสุขภาพร่างกายตนเองโดยทั่วไป	3.50	3.65	0.15
การดูแลตนเองเมื่อเป็นโรคเรื้อรัง/โรคไม่ติดต่อ (โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง โรคนอนไม่หลับ ปวดตามข้อ วิงเวียน ศีรษะ เป็นต้น)	3.46	3.55	0.09
การดูแลสุขภาพจิตและอารมณ์ของตนเอง (ความเครียด วิตกกังวล และความเหนื่อยล้า เป็นต้น)	3.33	3.50	0.17
การพัฒนาตนเอง เช่น การรับข้อมูลข่าวสารที่เป็น ประโยชน์ การร่วมอบรม สัมมนา	3.15	3.42	0.27
การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เช่น การเข้า ร่วมกลุ่ม/ชมรม/สมาคม	3.35	3.55	0.20

จากตารางที่ 4.35 แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมพบว่า ด้านที่มีช่องว่างระหว่างค่าเฉลี่ยระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมมากที่สุด คือ ด้านกฎหมาย และระเบียบ (0.31) รองลงมา ได้แก่ การเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) (0.21) การจัดการทรัพยากรครอบครัว (0.18) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย (0.17) ตามลำดับ ซึ่งแสดงได้ดังแผนภูมิ 4.1

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงช่องว่างระหว่างความต้องการกับความรู้ในปัจจุบันของครอบครัวแห่งกลาง

โดยสรุป ผลการศึกษาความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติม กับความรู้ของครอบครัวในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่าครอบครัวมีระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก อยู่ในระดับปานกลางทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) ด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัวระดับความรู้ และด้านกฎหมายและระเบียบ

ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางระดับมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ในขณะที่ครอบครัวแห่งกลางต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมระดับปานกลางในด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านกฎหมายและระเบียบ

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมพบว่า ด้านที่มีช่องว่างระหว่างค่าเฉลี่ยระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กซึ่งครอบครัวแห่งกลางมี กับ ความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมมากที่สุด คือ ด้านกฎหมายและระเบียบ รองลงมา ได้แก่

การเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) การจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย ตามลำดับ

แสดงให้เห็นสภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในมิติในด้านมิติเนื้อหา ความรู้สำหรับครอบครัว คือ แม่ครอบครัวแห่งกลางจะขาดความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบ และการจัดการทรัพยากรครอบครัว แต่ครอบครัวแห่งกลางกลับให้ความสำคัญและต้องการความรู้เพิ่มเติมอย่างมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยายทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย อย่างไรก็ตาม ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบก็ถือว่าเป็นช่องว่างที่มากที่สุดระหว่างความต้องการและความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีในปัจจุบัน ซึ่งครอบครัวแห่งกลางต้องได้รับการส่งเสริมต่อไป

1.2.2 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการศึกษาคั้งนี้ ศึกษาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ใน 3 มิติ ได้แก่ (1) ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน (2) ความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้านผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว และ (3) ช่องว่างระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน และ ความต้องการผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในระดับพื้นที่ 40 คน สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1.2.2.1 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

การวิจัยคั้งนี้ ได้ศึกษาผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางได้รับ 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลได้ ดังตารางที่ 4.36

ตารางที่ 4.36 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง ในปัจจุบัน	ด้านของความรู้ ที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับ			ความถี่ ของ คำตอบ	ร้อยละ
	อารมณ์ จิตใจ	ข้อมูล ข่าวสาร	สวัสดิการ และบริการ ทางสังคม		
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน)	48	95	110	253	41.00
กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท.สาธารณสุข/แพทย์/ พยาบาล/อสม.)	15	79	7	101	16.37
กรมประชาสัมพันธ์/องค์การด้านวิทยุ/ โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ)	0	88	0	83	14.26
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริม การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.)	17	26	24	67	10.86
ผู้อาวุโสในชุมชน	12	11	8	31	5.02
กระทรวงดิจิทัลเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต)	0	25	0	25	4.05
กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน)	0	0	19	19	3.08
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	0	3	11	14	2.27
กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.)	6	3	0	9	1.46
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์	2	0	6	8	1.30
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	0	0	2	2	0.32
รวม	100	330	187	617	100.00

จากตารางที่ 4.36 แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว
 แห่งกลางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง
 (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) คิดเป็นร้อยละ 41.00 กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/
 พยาบาล/อสม.) คิดเป็นร้อยละ 16.37 กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ)
 คิดเป็นร้อยละ 16.37 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/
 อบต.) คิดเป็นร้อยละ 10.86 ผู้อาวุโสในชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 5.02) กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ
 และการสื่อสาร (อินเทอร์เน็ต) คิดเป็นร้อยละ 4.05 กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./
 ธอส./ธนาคารออมสิน) คิดเป็นร้อยละ 3.08 กรมการพัฒนาชุมชน เป็นร้อยละ 2.27 ตามลำดับ

1.2.2.2 ความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้านผู้จัดการเรียนรู้สำหรับ ครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้านผู้จัดการ
 เรียนรู้สำหรับครอบครัว ซึ่งพิจารณาจากการสนับสนุนทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่ง
 กลางได้รับ 3 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และการ
 สนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน
 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.37

ตารางที่ 4.37 ความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้านผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว

ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว แห่งกลาง ในปัจจุบัน	ความต้องการของครอบครัว แห่งกลางด้านผู้จัดการเรียนรู้ สำหรับครอบครัว			ความถี่ ของ คำตอบ	ร้อยละ
	อารมณ์ จิตใจ	ข้อมูล ข่าวสาร	สวัสดิการ และบริการ ทางสังคม		
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน)	69	99	136	304	19.87
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริม การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.)	65	78	54	197	12.88
กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/ แพทย์/พยาบาล/อสม.)	60	90	45	195	12.75
กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ)	40	121	23	184	12.03
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์	49	38	39	126	8.24
กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครู กศน.)	36	42	27	105	6.86
กระทรวงดิจิทัลเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต)	23	57	8	88	5.75
ผู้อาวุโสในชุมชน	34	20	20	74	4.84
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	6	27	35	68	4.44
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	6	28	32	66	4.31
กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน)	0	18	47	65	4.25
เอกชน	18	16	24	58	3.79
รวม	406	634	490	1,530	100.00

จากตารางที่ 4.37 แสดงให้เห็นว่า ความต้องการของครอบครัวแห่งกลางด้าน ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน คิดเป็นร้อยละ 19.87 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) คิดเป็นร้อยละ 12.88 กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) คิดเป็นร้อยละ 12.75 กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) คิดเป็นร้อยละ 12.03 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คิดเป็นร้อยละ 8.24 กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.) คิดเป็นร้อยละ 6.86 กระทรวงดิจิทัลเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) คิดเป็นร้อยละ 5.75 ผู้อาวุโสในชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 4.84) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คิดเป็นร้อยละ 4.44 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยคิดเป็นร้อยละ 4.31 กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน) คิดเป็นร้อยละ 4.25 ตามลำดับ ทั้งนี้ ยังพบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการให้ภาคเอกชนเป็นผู้จัดการความรู้ คิดเป็นร้อยละ 3.79

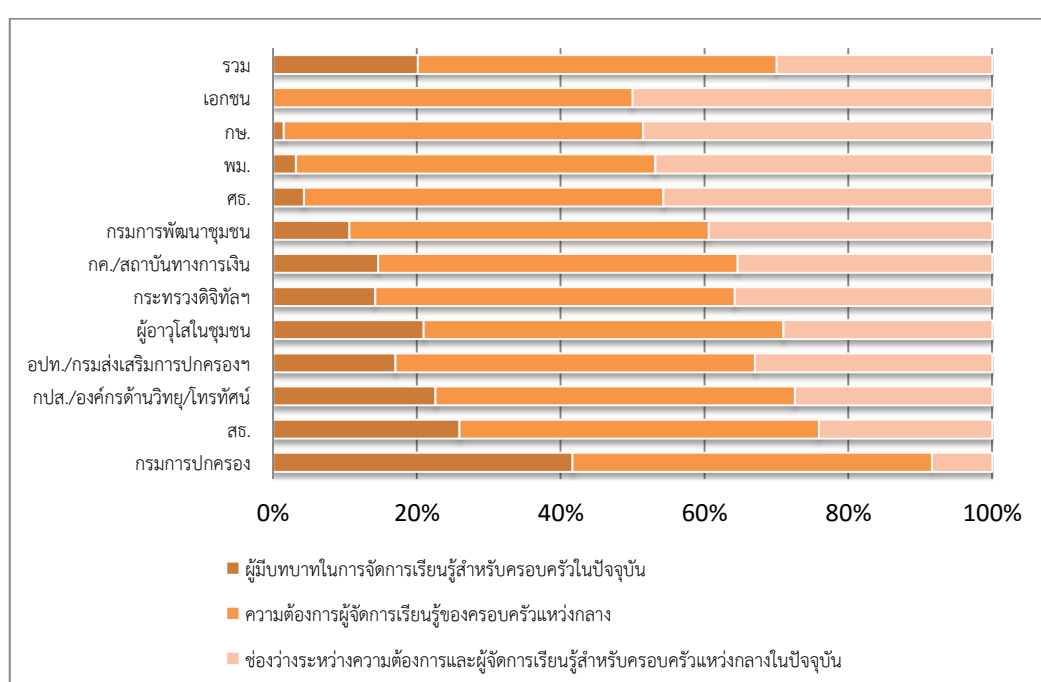
1.2.2.3 ช่องว่างระหว่างผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน และ ความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาช่องว่างระหว่างผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน และ ความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งพิจารณาจากภาพรวมการสนับสนุนทางสังคมที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางได้รับ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.38

ตารางที่ 4.38 แสดงช่องว่างระหว่าง การมีบทบาทเป็นจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน และความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

ผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว	ความถี่ของคำตอบของครอบครัวแห่งกลาง		ผลต่างของความถี่คำตอบ	ร้อยละ
	วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน	ความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง		
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.)	67	197	130	14.16
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	8	126	118	12.85
กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ)	83	184	101	11.00
กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครู กศน.)	9	105	96	10.46
กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท.สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.)	101	195	94	10.24
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์	2	68	66	7.19
กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต)	25	88	63	6.86
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	14	66	52	5.66
กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน)	253	304	51	5.56
ผู้อาวุโสในชุมชน	31	74	43	4.68
กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน)	19	65	46	5.01
กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย	14	66	52	5.66
เอกชน	0	58	58	6.32
รวม	617	1,530	918	100.00

จากตารางที่ 4.38 แสดงช่องว่างระหว่าง การมีบทบาทเป็นจัดการเรียนรู้ สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน และ ความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) มีช่องว่างมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 14.16) รองลงมา ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (คิดเป็นร้อยละ 12.85) กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) (คิดเป็นร้อยละ 11.00) กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครู กศน.) (คิดเป็นร้อยละ 10.46) กระทรวงสาธารณสุข (รพ. สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) (คิดเป็นร้อยละ 10.24) ตามลำดับ ดังแผนภูมิ 4.2

CHULALONGKORN UNIVERSITY

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงช่องว่างระหว่างความต้องการผู้จัดการเรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้ สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

โดยสรุป ผลการศึกษาความต้องการผู้จัดการเรียนรู้ และผู้จัดการเรียนรู้สำหรับ ครอบครัว สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่มี บทบาทสำคัญที่สุดในปัจจุบันตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง (กำนัน/ ผู้ใหญ่บ้าน) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท.สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) กรม ประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริม การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและ

การสื่อสาร (อินเทอร์เน็ต) กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน) และ
กรมการพัฒนาชุมชน ตามลำดับ

ทั้งนี้ ครอบครัวยุคใหม่ ยังมีความต้องการให้กรมการปกครอง (กำนัน/
ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/
กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท.สาธารณสุข/
แพทย์/พยาบาล/อสม.) กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุโทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) กระทรวงการ
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.) กระทรวงดิจิทัล
เศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนา
ชุมชน กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ธกส./ธอส./ธนาคารออมสิน) และภาคเอกชน
ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริม
การปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) เป็นผู้จัดการความรู้ที่มีช่องว่างมากที่สุดระหว่างความ
ต้องการ และ บทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวยุคใหม่ในปัจจุบัน มากที่สุด
รองลงมา ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้าน
วิทยุโทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./
จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) ตามลำดับ

1.2.3 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวยุคใหม่

การศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวยุคใหม่เพื่อส่งเสริม
ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวยุคใหม่ โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวยุคใหม่
จำนวน 109 ครอบครัว การสัมภาษณ์เชิงลึกปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวยุคใหม่ จำนวน 9
ครอบครัว และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวยุคใหม่ในระดับพื้นที่ จำนวน 40 คน
สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1.2.3.1 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวยุคใหม่ในปัจจุบัน

การศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวยุคใหม่ใน
ปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาจากการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารที่ครอบครัวยุคใหม่ได้รับ ได้แก่
คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของคนในครอบครัว (ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูหลานโดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ใน
ครอบครัวยุคใหม่) ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่าง
เหมาะสม และข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายใน
ครอบครัวยุคใหม่ จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.39

ตารางที่ 4.39 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

วิธีการจัดการความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง	ความถี่	คิดเป็นร้อยละ
เรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยงานต่าง ๆ เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต.	104	24.82
เรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	93	22.20
เรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ	88	21.00
เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน	61	14.56
เรียนรู้ผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน	30	7.16
เรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต อินเทอร์เน็ต แท็บเล็ต และคอมพิวเตอร์	25	5.97
เรียนรู้ โดยการเข้ารับฝึกการอบรม หรือ การเรียน ที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ	18	4.30
รวม	419	100.00

จากตารางที่ 4.39 แสดงให้เห็นถึงวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน ตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยงานต่างๆ เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต. (คิดเป็นร้อยละ 24.82) เรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (คิดเป็นร้อยละ 22.20) เรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ (คิดเป็นร้อยละ 21.00) เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 14.56) เรียนรู้ผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 7.16) เรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต อินเทอร์เน็ต แท็บเล็ต และคอมพิวเตอร์ (คิดเป็นร้อยละ 5.97) เรียนรู้โดยการเข้ารับฝึกการอบรมหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ (คิดเป็นร้อยละ 4.30) ตามลำดับ

1.2.3.2 ความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

การศึกษาในครั้งนี้ แสดงความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งพิจารณาจากการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับ ได้แก่ คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของคนข้ามรุ่น (ปู่ ย่า ตายายเลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว) ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม และข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตายายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ดังตารางที่ 4.40

ตารางที่ 4.40 ความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

วิธีการจัดการความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง	ความถี่	คิดเป็นร้อยละ
เรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้าน หรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	126	22.07
เรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง ที่หน่วยงานต่างๆ เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต.	110	19.26
เรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ	99	17.34
เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน	70	12.26
เรียนรู้ผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน	51	8.93
เรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล และคอมพิวเตอร์	46	8.06
เรียนรู้ โดยการเข้ารับฝึกการอบรม หรือ การเรียน ที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์	39	6.83
เรียนรู้โดยการเข้าร่วมประชุม สัมมนา	18	3.15
เรียนรู้โดยการการจัดกิจกรรม การศึกษาดูงาน	12	2.10
	571	100.00

จากตารางที่ 4.40 แสดงให้เห็นถึงความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ เรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข (คิดเป็นร้อยละ 22.07) เรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ (คิดเป็นร้อยละ 17.34) เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 12.26) เรียนรู้ผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน (คิดเป็นร้อยละ 8.93) เรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตชุมชน และคอมพิวเตอร์ (คิดเป็นร้อยละ 8.06) เรียนรู้โดยการเข้ารับฝึกการอบรมหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ เกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (คิดเป็นร้อยละ 6.83) เรียนรู้โดยการเข้าร่วมประชุม สัมมนา (คิดเป็นร้อยละ 3.15) เรียนรู้โดยการจัดการกิจกรรม การศึกษาดูงาน (คิดเป็นร้อยละ 4.30) ตามลำดับ

1.2.2.3 ช่องว่างระหว่างความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว และผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน

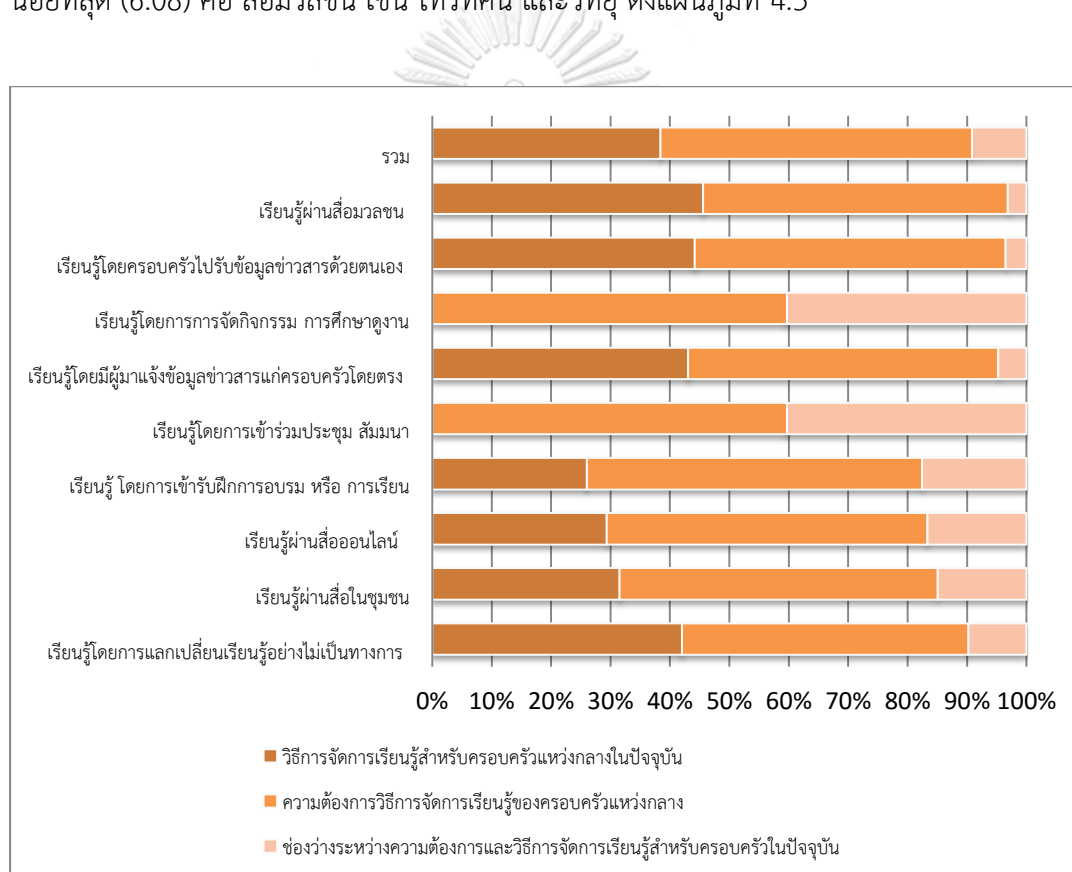
การศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาช่องว่างระหว่างความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว และผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบัน ซึ่งพิจารณาจากการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสารที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับ ได้แก่ คำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพคนข้ามรุ่น (ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว) ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม และข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว สรุปผลได้ ดังตารางที่ 4.41

ตารางที่ 4.41 แสดงช่องว่างระหว่างวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน และความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับ ครอบครัวแห่งกลาง	ความถี่ของคำตอบของครอบครัว แห่งกลาง		ผลต่างของ ความถี่ คำตอบ	ร้อยละ
	เป็นผู้มีบทบาทในการ จัดการเรียนรู้สำหรับ ครอบครัวในปัจจุบัน	ความต้องการให้ เป็นผู้จัดการเรียนรู้ สำหรับครอบครัว		
เรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็น ทางการ ในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน	61	70	21	14.19
เรียนรู้ผ่านสื่อในชุมชน เช่น หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน	30	51	21	14.19
เรียนรู้ผ่านสื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล และคอมพิวเตอร์	25	46	21	14.19
เรียนรู้โดยการเข้ารับฝึกการอบรม หรือ การเรียน ที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมฯ	18	39	18	12.16
เรียนรู้โดยการเข้าร่วมประชุม สัมมนาโดย หน่วยงานต่างๆ	0	18	18	12.16
เรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของ ชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข	104	126	17	11.49
เรียนรู้โดยการการจัดกิจกรรม การศึกษาดูงาน โดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และอาสาสมัคร	0	12	12	8.11
เรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วย ตนเองที่หน่วยงานต่างๆ เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต.	93	110	11	7.43
เรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ	88	99	9	6.08
รวม	419	571	148	100.00

จากตารางที่ 4.41 แสดงให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน และ ความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่ามี 3 วิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างมากที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 14.19) ได้แก่ 1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ในเครือข่ายและชุมชน 2) สื่อในชุมชน หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน และ 3) สื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล และคอมพิวเตอร์ ที่มีช่องว่างรองลงมา (12.16) 2 วิธีการ ได้แก่ 4) การเข้ารับฝึกการอบรมหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ 5) การเข้าร่วมประชุม สัมมนาโดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ พบว่า วิธีการเรียนรู้ที่มีช่องว่างน้อยที่สุด (6.08) คือ สื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ ดังแผนภูมิที่ 4.3

แผนภูมิที่ 4.3 แสดงช่องว่างระหว่างความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว และวิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน

โดยสรุป ผลการศึกษาความต้องการวิธีการจัดการเรียนรู้ และ วิธีการจัดการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่สำคัญที่สุดในปัจจุบัน ตามการ

รับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ การเรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยงานต่างๆ (เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต.) รองลงมา ได้แก่ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้แก่ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน (เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข) การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน (เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ) การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา ยังพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุด คือ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข รองลงมา ได้แก่ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน ตามลำดับ

นอกจากนี้ ยังพบว่า วิธีจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง และวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบันมากที่สุด 3 วิธีการ ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ ในเครือข่ายและชุมชน (2) สื่อในชุมชน หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน และ (3) สื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตต่าบล และคอมพิวเตอร์ รองลงมา 2 วิธีการ ได้แก่ (1) การเข้ารับฝึกการอบรม หรือ การเรียน ที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ (2) การเข้าร่วมประชุม สัมมนาโดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ พบว่า วิธีการเรียนรู้ที่มีช่องว่างน้อยที่สุด คือ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ

1.3 ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางจากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาปัญหาของครอบครัวแห่งกลางจากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 9 ครอบครัว และขั้นตอนที่ 2 ศึกษาปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางจากการวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลางและผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 40 คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1 ปัญหาของครอบครัวแห่งกลางจากกรณีศึกษา

การศึกษากรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัว ในตำบลโบสถ์ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ นำเสนอในภาพบริบทและรวมปัญหาของครอบครัวแห่งกลางทั้ง 9 ครอบครัว โดยจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ตามสภาพครอบครัว ได้แก่ 1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม 2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และ 3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ดังนี้

1.3.1.1 ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม

1) ครอบครัวย่าอุษา อายุ 74

ลักษณะของครอบครัว: มีบ้านสองชั้นแน่นหนาขนาดปานกลาง ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน อยู่บนที่ดินของตนเอง ย่าอุษาเป็นหม้าย สามีเสียชีวิตมานานแล้ว พ่อเด็กอายุ 40 ปี อาชีพเป็นนักดนตรี เมื่อก่อนพ่อเด็กไม่ยอมเรียนให้จบปริญญาตรี ทั้งๆ ที่ญาติพี่น้องรุ่นๆ เดียวกันเรียนจบมหาวิทยาลัยกันทุกคน บางคนจบแพทยมหาวิทาลัยมหิดล ย่าเลี้ยงน้องปลื้มตั้งแต่อายุ 45 วัน ตอนนี้อยู่ชั้น ป.3 ย่าอุษาดังชื่อให้น้องปลื้มเองตามตำราพรหมชาติ

สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพกายของย่า: มีคอเลสเทอรอลสูง

สุขภาพจิตของย่า: ลูกๆ หลานๆ ส่งเงินมาให้เสมอ ย่าไม่เคยลำบากเรื่อง ฟังข่าวสารในชุมชนเฉพาะตัวอย่างว่าลูกหลานใครทำได้ดี เรียนดี ประสบความสำเร็จ ก็จะนำมายกตัวอย่างให้หลานเหลนฟัง ส่วนเรื่องนินทาว่าร้ายจะไม่สนใจ

เศรษฐกิจของครอบครัว: ย่าอยู่ว่างๆ จึงรับจ้างเสียบปลาหวานที่บ้านเพลินๆ ลูกๆ หลานๆ ส่งเงินมาให้เสมอ บางคนนำเงินมาให้ด้วยตนเองเวลามาเยี่ยม ย่าไม่เคยลำบากเรื่องเงินย่าเก็บออม เงินเบี้ยยังชีพทบในบัญชีไม่เคยใช้ และฉาบฉวยได้ 3 แห่ง ย่ายังออมเงินกับธอส. ออมทรัพย์ทวีสิน แต่ไม่มีหนี้สินใดๆ มีบ้านและที่ดินเป็นของตนเองเป็นที่มรดก

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: น้องปลื้มสนิทกับย่า ไม่สนิทกับแม่ ไม่ยอมไปอยู่กับแม่ แม่น้องปลื้มแยกทางกับลูกชายและแต่งงานใหม่ ส่วนเวลาย่าอุษาไปโรงพยาบาลหลานที่อยู่บ้านใกล้ๆ กันจะพาไปส่ง

ความสัมพันธ์กับชุมชน: ย่าจะพูดคุยเรื่องการเมืองกับเพื่อนบ้านเท่าที่จำเป็น เพราะบางบ้านก็ชอบพรรคการเมืองแตกต่างกันไป ย่าติดตามเรื่องราวรัฐธรรมนูญด้วย

อย่าไม่ค่อยได้ออกไปนอกบ้าน แต่รับฟังข่าวสารในชุมชน เฉพาะตัวอย่างว่าลูกหลานใครทำตัวดี เรียนดี ประสบความสำเร็จ ก็จะนำมายกตัวอย่างให้หลานແหล่นฟัง ส่วนเรื่องชาวบ้านนินทาว่าร้ายจะไม่สนใจ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ยาไปตรวจตามแพทย์นัดที่โรงพยาบาลบางแพ ยาทำณาปณกิจไว้ 3 แห่ง คือ ธกส. วัดทำนบ และหมู่บ้าน และยังออมเงินกับ ธอส. ออมทรัพย์ทวีสิน ยาชอบคุยข่าวทางทีวีจึงรู้ทันข่าวสารยุคสมัย

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ยายจะสอนให้ลูกหลานทุกคนเรียนหนังสือสูงๆ ให้คำแนะนำหลานๆ และพ่อแม่เด็กว่าสาขาไหนน่าเรียน ปัจจุบันมีหลานเรียนอยู่หลายมหาวิทยาลัย เช่น แม่ฟ้าหลวง มหิดล ยายวางแผนระยะยาวว่าจะเลี้ยงดูน้องปลื้มอย่างไร เรียนอย่างไร รวมทั้งการวางแผนการเงินสำหรับการเรียนของหลานด้วย ยาคุยข่าวทางทีวี ทราบข้อมูลข่าวสารว่า มหาวิทยาลัยไหนมีสาขาใดบ้าง มีทุนการศึกษาอะไรบ้างทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ยายสนใจเรื่องการศึกษามาก การวิจัยในประเทศ ต่างประเทศ ข่าวสารบ้านเมือง เช่น นกยกพบประชาชน ดูช่อง TNN ช่อง True เช่น ทำหมันยุง สารคดี สำรวจโลก และให้หลานดูด้วย ไม่ดูละครไทยเพราะไม่มีสาระประโยชน์ แต่ดูซีรีส์เกาหลีเพราะเห็นว่ามีสาระ เช่น คนเกาหลีจะพิการหรือปกติก็ต้องทำงาน คนยากจนขายเต้าหู้ก็เป็นหม้อได้ แต่ละครไทยเกิดมาก็รวยเลยไม่เคยพูดว่าทำงานอะไร จึงดูเฉพาะละครที่มีสาระ เช่น จ้าวเวหา ยาใช้โทรศัพท์เป็นแบบพื้นฐานโทรเข้าโทรออก รู้จักเกมต่างๆ เช่น คุกก็รัน แต่ไม่ให้หลานเล่น เพราะไม่มีประโยชน์ ยายสนใจข่าวสารบ้านเมือง ติดตามเรื่องราวรัฐธรรมนูญด้วย ยาจะรู้ทันข่าวสารยุคสมัยจากการติดตามข่าวสารทาง TV แต่รับฟังข่าวสารในชุมชนเฉพาะตัวอย่างว่าลูกหลานใครทำตัวดี เรียนดี ประสบความสำเร็จ ก็จะนำมายกตัวอย่างให้หลานແหล่นฟัง ส่วนเรื่องชาวบ้านนินทาว่าร้ายจะไม่สนใจ ยาสอนลูกหลานเรื่องการใช้ชีวิตคู่ด้วย เช่น ไม่ต้องรีบร้อนมีแฟน อย่ารีบมีลูก มีลูกหนึ่งคนจนไปเจ็ดปี หลานจะมีแฟนก็จะถามว่าแฟนจอบอะไรมา ครอบครัวแฟนเป็นอย่างไร บุคลิกลักษณะดีหรือไม่ แม้รูปหล่อพ่อรวยก็ไม่มั่นคง คู่ครองต้องมีการงานมั่นคง และนิสัยดี เช่น รักพี่รักน้อง ไม่ดูถูกครอบครัว มีสัมมาคารวะถึงจะควรแต่งงานด้วย

2) ครอบครัวยายสมพร อายุ 61 ปี

ลักษณะของครอบครัวแหว่งกลาง: มีบ้านปูนปลูกใหม่ชั้นเดียวขนาดปานกลาง สะอาดเรียบร้อย บนที่ดินของตนเอง ยายเป็นหม้าย สามิเสียชีวิตหลายปีแล้ว ยายสมพรมีลูกสาว 2 คน ลูกสาวคนโตแต่งงานมีลูกแล้วและเลี้ยงลูกเองอยู่ที่กรุงเทพฯ ส่วนลูกสาวคนที่สองแต่งงานมีลูกสองคน เมื่อก่อนยายเลี้ยงหลานลูกของลูกสาวคนที่สองที่กรุงเทพฯ เป็นบ้านของพ่อแม่เด็ก ยายย้ายมาอยู่บ้านเกิดในตำบลวัดแก้วเมื่อสามปีที่แล้ว และนำหลานมาเลี้ยงด้วยทั้งสองคน หลานคนแรก ชื่อ น้องแพรว อายุ 13 ปี จบชั้น ป.6 โรงเรียนวัดทำนบ หลานคนที่สองชื่อน้องตัน อายุ 6 ปี เรียน

โรงเรียนวัดท่าทาบ เป็นเด็กชุกชน ฉลาด ดื้อตามประสาเด็ก ปัจจุบันพ่อแม่เด็กทำงานที่กรุงเทพ พ่อเด็กขอให้ยายดูแลหลานให้ใกล้ชิด ไปไหนขอให้ไปกับหลานด้วย

สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพกายของยาย: มีแค่เรื่องปวดขา ไม่มีปัญหาสุขภาพอื่นๆ

สุขภาพจิตของยาย: ยายภูมิใจที่น้องแพร อายุ 13 ปี จบ ป.6 โรงเรียนวัดท่าทาบ สอบได้ที่ 1 ทั้ง ป.5 และ ป.6 คนโต พอสอบเข้า ม. 1 สอบได้ห้อง gifted เป็นห้อง 1 ของ โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ ซึ่งเป็นโรงเรียนมีชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี น้องแพรเป็นเด็กเรียบร้อย ไม่ชอบออกไปข้างนอกบ้าน ชอบอยู่บ้าน

เศรษฐกิจของครอบครัว: ทั้งพ่อและแม่เด็กส่งเงินให้ยายเลี้ยงดูหลานสม่ำเสมอ ยายไม่ต้องทำงานอื่น

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ยายอยู่กับหลานรวม 3 คน ไม่เคยห่างกันเลย ไปไหนไปด้วยกันตลอด ทั้งไปวัด ไปตลาด ไม่เคยทิ้งให้หลานๆ อยู่ลำพัง ยายดูแลอาหารการกินใกล้ชิด เลี้ยงหลานตั้งแต่เกิด เมื่อก่อนยายไปเลี้ยงหลานทั้งสองคนที่กรุงเทพ พ่อแม่ทำงานกลับมิดๆ พ่อเด็กขอให้ยายดูแลหลานให้ใกล้ชิด ไปไหนขอให้ไปกับหลานด้วย ยายดูแลการบ้านหลานอย่างใกล้ชิด บางครั้งยายสอนการบ้านง่ายๆ ได้

ความสัมพันธ์กับในชุมชน: น้องแพรทำกิจกรรมของโรงเรียนมาโดยตลอด ทั้งรำไทย การแสดง ดัมพ์เมเยอร์ ยายไปร่วมกิจกรรมที่โรงเรียน ไปทำหน้าที่แทนพ่อแม่ทุกครั้ง ที่โรงเรียนแจ้งมา ยายให้ความร่วมมือกับโรงเรียนทุกครั้ง สนับสนุนให้เด็กทำกิจกรรมของโรงเรียน ในชุมชนที่บ้านมีรถรับส่งเด็กระหว่างบ้านและโรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ ในอำเภอเมืองราชบุรี ยายรู้จักเพื่อนๆ หลาน และให้มาที่บ้าน ยายจะได้รู้จักเพื่อนๆ หลานทุกคน ยอมรับเพื่อนๆ ของหลานที่บางคนเป็นแต่ๆ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ยายไปร่วมกิจกรรมที่โรงเรียน ไปทำหน้าที่แทนพ่อแม่ทุกครั้ง ที่โรงเรียนแจ้งมา ยายให้ความร่วมมือกับโรงเรียนทุกครั้ง

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ยายสนใจเรื่องการศึกษานของหลาน เช่น ห้องเรียน gifted ห้อง 1 โรงเรียนใดมีมาตรฐานดีมีชื่อเสียง ปรับตัวให้รู้จักเพื่อนๆ หลาน และให้มาที่บ้าน ยายจะได้รู้จักเพื่อนๆ หลานทุกคน ยอมรับเพื่อนๆ ของหลานที่บางคนเป็นแต่ๆ

3) ครอบครัวยายแดง อายุ 52 ปี

ลักษณะของครอบครัวแหว่งกลาง: มีบ้านไม้เรือนไทยขนาดใหญ่ สภาพใหม่ บนที่ดินของตนเอง มีรั้วแน่นหนา ยายอยู่กับตา ทั้งยายและตาทำงานช่างแกะสลักไม้ที่บ้าน อยู่

กัน 3 คน ได้แก่ ตา ยาย และน้องข้าว อายุ 6 ปี อยู่อนุบาล 2 โรงเรียนวัดทำนบ เป็นลูกของลูกสาว น้องข้าวมีพี่สาวพ่อแม่เดียวกันและพี่สาวไปอยู่กับพ่อและย่าที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา แม่ น้องข้าวแต่งงานใหม่ ไปอยู่จังหวัดชัยภูมิ สามีใหม่เป็นเจ้าเก่าลานมันสำปะหลัง ฐานะดี ส่วนพ่อก็มี ครอบครัวใหม่และมีลูกใหม่กับภรรยาใหม่ด้วย น้องข้าวใช้นามสกุลของสามีใหม่ของแม่ เนื่องจากตอน แม่ไปอยู่กับสามีใหม่ น้องข้าวยังอยู่ในท้อง และพ่อเข้าใจว่าน้องข้าวเป็นลูกของสามีใหม่ พ่อเด็กแท้ๆ ไม่เคยมาเลย เด็กเองก็ไม่รู้ว่าพ่อคือคนนี้ น้องข้าวเข้าใจว่าเป็นลูกของสามีใหม่ของแม่

สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพกาย: ตาและยายสุขภาพแข็งแรง ทำงานได้ แต่ยายมีโรค เบาหวาน

สุขภาพจิตของยาย: ยายอยากให้หลานเรียนสูงๆ ยายส่งน้องข้าว เรียนพิเศษ แต่ยังไม่ค่อยดี

เศรษฐกิจของครอบครัว: ตาและยายทำงานไม้แกะสลักที่บ้าน มีรายได้ พอสมควร แม่เด็กส่งเงินมาอย่างเพียงพอและให้สมาชิกสมาชิก สนับสนุนให้น้องข้าวเรียนพิเศษ เรียนว่ายน้ำ และเรียนเทควันโด

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ตาและยายเลี้ยงน้องข้าวมาตั้งแต่เล็ก ทานนม อายุ 6 เดือน ตาและยายทำงานไม้แกะสลักที่บ้าน จึงมีเวลาดูแลเด็กทั้งวัน ยายนอนกับหลาน ตลอด ไปไหนก็ไปด้วยกันตลอด

ความสัมพันธ์ในชุมชน: ตาและยายทำงานไม้แกะสลักที่บ้าน บ้านอยู่ริมถนนในชุมชน จึงมีลูกค้าและเพื่อนบ้านเข้าออกบ้านอยู่เสมอ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ยายต้องพาน้องข้าวไปที่เรียนพิเศษ ทั้งตอนเย็น และวันเสาร์อาทิตย์ที่ตัวอำเภอบางแพ เรียนว่ายน้ำ และเรียนเทควันโด

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ยายแดงและแม่สนับสนุนให้เด็ก และเรียนเทควันโด และว่ายน้ำ เพื่อให้เด็กผู้หญิงมีทักษะในการป้องกันตัวเอง แม่จะต้องมีค่าใช้จ่าย หลายพันบาทต่อเดือน ยายอยากให้น้องข้าวเรียนสูงๆ จึงยอมจ่ายค่าเรียนพิเศษต่างๆ ที่ สามีใหม่ของ แม่เห็นว่าครอบครัวมีธุรกิจลานมันสำปะหลัง จบแค่ ป.6 ก็ทำงานธุรกิจลานมันของครอบครัวได้แล้ว แม่เด็กเองก็จบแค่ ม.6 ก็ยังเป็นเสมียนที่ลานมันได้ แต่ยายเห็นว่าน้องข้าวควรเรียนให้มากไว้ก่อน จะ ได้มีความมั่นคงในอนาคต ฟังตนเองได้

4) ครอบครัวยายเนาว์ อายุ 59

ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง: มีบ้านไม้ชั้นเดียว ต่อเติมชั้นล่าง สภาพค่อนข้างเก่า อยู่บนที่ดินของตนเอง ไม่มีรั้ว ยายอยู่กับตา ครอบครัวอยู่รวมกัน 7 คน ในครอบครัว มีหลานคนอื่น ๆ อยู่ด้วย เป็นลูกของน้องสาวแม่ น้องเคน การเลี้ยงหลานก็ต้องเตรียมอาหารให้หลานๆ บางครั้งก็ปวดหัวนิดหน่อย น้องเคน อายุ 17 ปี อยู่ ม. 5 รร.ราชโบริกานุเคราะห์ ซึ่งเป็นโรงเรียนมีชื่อเสียงของ จ.ราชบุรี ยายเลี้ยงน้องเคนมาตั้งเล็กๆ เพราะพ่อแม่แยกกัน พ่ออยู่นครปฐม และมีครอบครัวใหม่ แม่มีสามีใหม่และไม่เคยส่งเสียเด็กเลย

สุขภาพของปู่ ยา ตา ยาย

สุขภาพกาย: ยายสุขภาพดี บางครั้งปวดหัว ปวดตาเพราะใช้สายตาดูเย็บตุ๊กตา ส่วนตาเมื่อก่อนซีมา ไม่ทำงาน ไม่เคยช่วยเลี้ยงหลาน แต่ปัจจุบันเลิกตีเหล็กเด็ดขาด เพราะมีปัญหาสุขภาพมาก แพทย์ให้ห้ามตีเหล็กเด็ดขาด

สุขภาพจิตของยาย: ยายได้เห็นผลการเรียน เพราะหลานนำมาให้ดูทุกครั้ง น้องเคนเรียนสายวิทย์คณิตเรียน ได้เกรดเฉลี่ย 3 กว่าๆ ตลอด ผลการเรียนดี เรียนจบ ป.6 ก็จะไปเรียนต่อระดับมหาวิทยาลัยจนจบ ยาน้องเคนอยากให้เรียนครูเหมือนย่า แต่อายอยากให้เรียนหมอ น้องเคนไม่เคยมีปัญหาอื่นๆ ใช้ชีวิตสบายๆ ทำกิจกรรมชมรมโรงเรียน เข้าค่าย เป็นดรัมเมเยอร์ไม้หนึ่ง ของโรงเรียน มีความสุขในชีวิต ดูแลตัวเอง รับผิดชอบเรื่องส่วนตัว ยายให้อิสระเพราะน้องเคนไม่เกร

เศรษฐกิจของครอบครัว: ทั้งตาและยายประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และรับเย็บตุ๊กตาที่บ้าน ยาน้องเคนเป็นคนส่งเสียน้องเคน ยาน้องเคนเป็นครู รร.วัดศาลเจ้า อ.จอมบึง จ.ราชบุรี แต่น้องเคนก็ไม่ยอมไปอยู่กับย่า จะอยู่กับยาย ทั้งๆ ที่ย่าเป็นคนส่งเสียมาโดยตลอด โดยโอนเงินให้ทุกเดือน ประมาณเดือนละ 8,000 บาท ย่าส่งน้องเคนคนเดียว เพราะหลานคนอื่นของย่ามีพ่อแม่ดูแลดีอยู่แล้ว

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศน์:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: น้องเคนเรียบร้อย มีความสุขในชีวิต ดูแลตัวเอง รับผิดชอบเรื่องส่วนตัว ยายก็รู้จักเพื่อนๆ ของน้องเคนด้วย ยายคุยกับหลานได้ทุกเรื่อง ปรึกษาได้ทุกเรื่อง จะไปไหนก็ต้องขออนุญาตยายก่อน ไม่ไปเที่ยวไหน ยายได้เห็นผลการเรียน เพราะหลานนำมาให้ดูทุกครั้ง

ความสัมพันธ์ในชุมชน: ตอนน้องเคนเรียนประถม ยายไปประชุมผู้ปกครองตลอด มีครูโรงเรียนวัดท่านบมาเยี่ยมบ้านปีละ 1 ครั้ง แต่โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ยังไม่ได้มาเยี่ยมบ้าน แต่เคยมีครูเคยโทรมาคุยกับยายครั้งหนึ่ง วันที่น้องเคนเข้าเรียนสายเพราะน้องไปร่วมงานที่โรงเรียนเบญจมฯ ราชบุรี ครูมีการติดตามใส่ใจเด็กดีมาก น้องเคนเรียนพิเศษวันเสาร์-อาทิตย์มาตลอด

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ยายไปประชุมผู้ปกครองตลอด มีครูโรงเรียนวัดท่านมาเยี่ยมบ้านปีละ 1 ครั้ง แต่โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ยังไม่ได้มาเยี่ยมบ้าน ส่วนเวลายายเนาหน้ามีดวงเวียง ก็ไปสถานีอามย์วัดแก้ว

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ยาน้องเคนอยากให้เรียนครูเหมือนย่า อาอยากให้เรียนหมอ ยายเนาและน้องเคนบอกตรงกันว่า การเรียนพิเศษมีความจำเป็นอย่างมาก วันเสาร์-อาทิตย์ เรียนวิชาฟิสิก เคมี ชีววิทยา ช่วงเย็นก็เรียนพิเศษ เรียนครบทุกวิชา เพราะถ้าเด็กไม่ได้เรียนพิเศษ ก็จะมีโอกาสติด 0 กันเยอะมาก ครูในชั้นเรียนจะสอนเร็วๆ เพราะเห็นว่าเด็กที่ได้เรียนพิเศษมาแล้วตอบได้ ก็จะสอนผ่านไปขึ้นเรื่องใหม่เลย ส่วนยายเนาทำงานเย็บตุ๊กตาที่บ้าน จึงมีเวลาการติดตามข่าวสารทาง TV ยายเนาใช้โทรศัพท์ได้ แต่ตอนนี้ยังใช้ไลน์ไม่เป็น กำลังทดลองใช้

1.3.1.2 ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน

1) ครอบครัวย่าสาย อายุ 61 ปี

ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง: ย่าอยู่กับปู่ ย่าไม่ได้ทำงานเพราะต้องเลี้ยงหลาน ปู่ทำนาของตัวเอง ย่ามีลูก 4 คน ยังมีชีวิตอยู่กันครบ ลูกชายคนหนึ่งอยู่ที่บ้านอีกหลังของย่า อยู่กับลูกกับเมียของเขา แต่ย่าจะมาอยู่เลี้ยงน้องแพทที่บ้านหลังนี้ ตอนนี้เลี้ยงหลานรวม 3 คน หลานสาวที่อยู่ด้วยชื่อน้องแพท อายุ 12 ปี น้องแพทเป็นหลานย่า แม่ของน้องแพทเป็นลูกสะใภ้ของย่า น้องแพทเรียนอยู่ชั้น ป.5 โรงเรียนลุงตามัน อยู่ที่บ้านหลังนี้กับย่า น้องแพทเรียนเก่ง สอบได้ที่ 3 จากเด็ก 34 คน น้องแพทมีน้องสาว 1 คน ชื่อ เด็กหญิงอุษามณี โพธิ์สาลี อายุ 7 ปี เรียนอยู่ชั้น ป.1 แต่น้องไม่อยู่ที่นี่ ไปทำงานกับแม่ที่ระยอง แต่น้องแพทไม่ได้ตามไป อยู่กับย่าสาย มีน้องชายตัวเล็กอยู่ด้วยอีกคนกับย่าสาย ชื่อ น้องสุรชาติ อายุ 1 ปี 4 เดือน เป็นลูกของลูกสาวอีกคนของย่า เป็นน้องสาวของพ่อน้องแพท ย่าเลี้ยงน้องสุรชาติมาตั้งแต่อายุ 3 เดือน แม่ของน้องศักดิ์ชัยไปทำงานซุบน้ำยาทุเรียนส่งออกกับพ่อน้องแพทด้วย พ่อของน้องสุรชาติทำตัวไม่ค่อยดี เลยติดคุก แต่ตอนนี้ออกมาแล้วซื้อหาเมาแล้วขับ ติดคุกมาหลายรอบ ย่าก็เสียเงินประกันตัวให้หลายรอบ พอออกจากคุกครั้งนี้ก็ไปหาแม่ของน้องสุรชาติที่ระยอง ไปอยู่ด้วยกันอีก ยังไม่ได้หย่ากัน ตอนนี้ ย่าจึงให้น้องสุรชาติใช้นามสกุลฝั่งแม่ เพราะพ่อน้องสุรชาติตีแม่แล้ว ถ้าไม่เมานิสัยก็ตี ทำงานก็ตี พอเมาแล้วก็เหลว น้องสุรชาติมีพี่สาวอายุ 6 ขวบอีกหนึ่งคน แต่แม่ของน้องสุรชาติเอาไปช่วยทำงานซุบน้ำยาทุเรียนด้วยที่ระยอง ไม่ได้ฝากเลี้ยงกับย่า

สุขภาพของปู่ ยา ตา ยาย:

สุขภาพของยาย: ยายเป็นโรคความดัน ถ้าเป็นมากก็วิ่งๆ มีน้ำหนัก เหมือนบ้านหมูน ถ้ามีทางเลือก ไม่เลี้ยงแล้วไปทำงานดีกว่า ได้เงิน ได้พักผ่อน อันนี้เลี้ยงก็เป็นภาระ กลางวัน/กลางคืนก็ต้องลุกมาดูแลตลอด นอนไม่อิ่ม มันเหนื่อยจนยาหอมหมดแล้ว เมื่อก่อนยายมีเนื้อหนังกว่านี้ พอตอนกินก็กินไม่อิ่ม เดี่ยวหลานก็ตื่น ซน ยังเป็นเด็กน้อย ยังไม่รู้เรื่อง ส่วนปู่ก็แข็งแรง ไปทำงานได้ ไม่เจ็บป่วย

สุขภาพจิตของยาย: คุณยายยังพูดเสริมที่เล่นที่จริงว่า เลี้ยงหลานเหนื่อยเห็ด วันๆ กินกับนอน ต้องให้หลานกินเสร็จนอนเสร็จก่อน กว่ายายจะได้กินข้าวก็สายๆ ให้ยายไปทำงานหนักข้างนอกบ้านยังดีกว่า”

เศรษฐกิจของครอบครัว: ทุกวันนี้ปู่กับย่าก็ยังทำนาอยู่ เป็นนาของปู่ มีที่นาประมาณ 7-8 ไร่ แต่แบ่งกับลูกๆ หลายคน ต่างคนก็ไปทำกับคู่ตัวเอง แต่เขาก็ส่งเงินให้กินให้ใช้ตลอด เขาโทรมา ถ้าย่าบอกไม่มี เขาก็จะโอนเข้าบัญชีให้ ย่าก็ให้หลานไปกด เอ.ที.เอ็ม ครั้งละ 3000-4000 บาทต่อเดือน แต่ย่าไม่มีเงินเก็บ ใช้ซื้อใช้ซื้อกินหมด ไม่ได้เก็บไม่ได้ออม เวลาลูกให้มาก็กินหมดใช้หมด

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ย่าตอบเชิงที่เล่นที่จริงว่า เลี้ยงลูกกับเลี้ยงหลานก็เหมือนกัน ตอนเล็กๆ บอกให้มันมาเอา ก็ไม่มาเอาไปเลี้ยงเอง มันจะมาเอาตอนที่เดินได้พูดได้แล้ว ตอนนี้ทั้งน้องแพทกับหลานชายตัวเล็กไว้อยู่กับย่า หลานก็ดื้อเหมือนกัน ชอบไปกับเพื่อน ย่าก็เป็นห่วงแต่ไปไหนไม่ได้ต้องอยู่บ้านเลี้ยงหลานตัวเล็ก น้องแพทเล่นเน็ต มีคุยกับเพื่อนทางโทรศัพท์ ไม่ค่อยช่วยงานบ้าน ทำกับข้าวก็ทำไม่เป็น เวลาย่าไปไหน ย่าจะไปคนเดียว แล้วให้น้องแพทอยู่บ้านช่วยคุณน้อง ส่วนใหญ่ย่าจะไปแค่บ้านหลังนั้น น้องแพทจะคอยช่วยเลี้ยงน้อง น้องแพทบอกว่าย่าไม่ดุเลย ใจดี น้องแพทเรียกว่า “แม่” เรียกจนเป็นนิสัยเขาเอง ส่วนวิธีการดูแลเลี้ยงดูเด็กก็ไม่มีใครมานะนำ ย่าสายทำเองแบบเดียวกับที่เลี้ยงลูกมา อยู่ง่ายๆ อาหารก็เลี้ยงแบบที่เลี้ยงลูกเลี้ยงมา เวลาไปตลาดก็ขึ้นมอเตอร์ไซด์ปู่ ปู่ขับพาไป นั่งไปถึงตลาดพิมาย

ความสัมพันธ์ในชุมชน: ตอนที่ต้องไปช่วยปู่ทำนา ย่าก็จะจ้างเพื่อนบ้านให้ช่วยคุณน้องแพท เป็นเพื่อนบ้านที่ทำนาเสร็จแล้ว ก็จะมีเวลาวางมาช่วยเลี้ยง เบี้ยผู้สูงอายุย่าไปลงทะเบียนขึ้นรายชื่อไว้แล้วตั้งแต่ก่อนปีใหม่ที่ อบต.บ้านหนองกิง แต่ยังไม่ได้เบี้ยตรงนี้ ตอนนี้ไม่ได้เบี้ยอะไรเลย ปู่ก็เหมือนกัน อายุเท่ากัน ขึ้นทะเบียนเบี้ยผู้สูงอายุพร้อมกับย่า ที่โรงเรียนน้องแพทมีกลุ่มเพื่อนที่สนิทกันทั้งหมดเลย ทั้งห้องเลย เพื่อนนิสัยดีกันหมดเลย น้องแพทบอกว่า สนิทกับคุณครูศิริพรรณ ครูประจำชั้น น้องแพทมีโทรไปคุยกับคุณครูด้วย ติดต่อกันทาง line ทาง facebook มีอะไรคุณครูให้ถามทางไลน์ได้ แต่ย่าสายไม่รู้หรอก ไม่ค่อยได้ไปไหน อยู่แต่ในบ้าน ย่าสายพาน้องสุรชาติไป

ฉีควัคซีนที่อนามัย ไม่ได้ไปที่อื่น ไม่เคยคุยกับคุณครูของน้องแพทเลย เวลาต้องไปจ่ายเงินจ่ายทองที่โรงเรียน ก็มีแต่พ่อน้องแพทไป เพื่อนๆ ของน้องแพทที่มาหาที่บ้าน มีชื่อ กูบก็คนนึง เพื่อนมาที่บ้าน เห็นอยู่ 2 คน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ย่าสายพาน้องคนเล็กไปฉีควัคซีน ย่าพาไปเอง ไปที่อนามัย ไม่ได้ไปที่อื่น โรงเรียนน้องแพทย่าก็ไม่เคยไป ไม่รู้จัก ไม่เคยคุยกับคุณครูของน้องแพทเลย เวลาโรงเรียนมีงาน ก็มีแต่พ่อแม่ของน้องแพทไป เวลาต้องไปจ่ายเงินจ่ายทอง ก็มีแต่ลูกของย่าไป ย่าสายบอกว่า ก็อยากให้ภาครัฐมาช่วยเหลือ แต่ย่าเสนอไปคนเดียวแล้วเขาจะมาช่วยย่าเหรอ ย่าก็ไม่รู้จะเสนออะไร อยู่แต่กับบ้าน เลี้ยงแต่หลาน ย่าสายทราบถึงบริการของรัฐเรื่องสถานอนามัย โรงพยาบาล และไป อบต.เพื่อขึ้นทะเบียนผู้สูงอายุ ส่วนเรื่องอื่นย่าไม่ทราบเพราะไม่ค่อยได้ไปไหน

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: น้องแพทบอกว่า “แม่ซื้อโทรศัพท์ให้ เป็นรุ่น AIS Lava เบอร์โทร.....ถ้าอยากเล่นเน็ตก็จะโทรบอกแม่ แม่ก็จะเติมเงินให้ ส่วนใหญ่เพื่อนจะโทรมาเอง ส่วนใหญ่ก็จะเล่น facebook, Line, Instagram ย่าหัวเราะ ก่อนบอกว่า เล่นทุกมือนั่นแหละ น้องแพทตอบว่า มีแต่กลุ่มพวกหนูที่มีโทรศัพท์คะ ที่โรงเรียนมีกลุ่มเพื่อนที่สนิทกันทั้งหมดเลย ทั้งห้องเลย เพื่อนนิสัยดีกันหมดเลย หนูสนิทกับคุณครูศิริพรรณ เป็นครูประจำชั้น คุณยายเสริมว่า น้องแพทมีโทรไปคุยกับคุณครูด้วย ติดต่อกันทาง line ทาง facebook มีอะไรคุณครูให้ถามทางไลน์ได้ ทำเป็นไลน์กลุ่ม ป.5 แต่คุณครูไม่ได้เข้าไปในกลุ่มนี้ ในกลุ่มไลน์มีเพื่อนน้องแพทสื่กว่าคนใช้คุยกันเรื่องต่างๆ ไป ย่าสายอยู่แต่กับบ้าน เลี้ยงแต่หลาน ไปก็ไปแค่อุ๊ยๆ ยังมีหลานเจ้าตัวเล็กด้วย ต้องอยู่เลี้ยงไปไหนไม่ได้ มีแต่ให้ปู่ไปพวงงานกฐินงานผ้าป่า ปู่ไปงานแล้วก็กลับมาเล่าให้ฟังอยู่ ว่าเขาทำอะไรกัน เขาก็มีสังคมผู้เฒ่าผู้แก่ของเขา ย่าสายก็อยากไปเข้าสังคมเหมือนปู่และคนอื่นๆ แต่ปู่เลี้ยงเด็กไม่เป็น ย่าสายยังใช้โทรศัพท์ไม่เป็น ต้องให้น้องแพทโทรเข้าออกให้ เพราะยายสายรับไม่เป็น น้องแพท บอกว่าเคยสอนวิธีการใช้โทรศัพท์แล้ว แต่ย่าก็ยังใช้ไม่เป็น

2) ครอบครัวขยายนวลศรี อายุ 60 ปี

ลักษณะครอบครัวแห่วงกลาง: บ้านไม้ชั้นเดียวไม่มีใต้ถุน สภาพไม่แข็งแรง ไม่มีรั้ว ค่อนข้างเก่า อยู่บนที่ดินของตนเอง ขยายนวลศรีเป็นหม้าย สามีเสียชีวิตนานแล้ว ยายรับจ้างไนโรนา เวลาไปทำงานรับจ้าง จะปิดประตูอย่างแน่นหนาให้หลาน 2 คนอยู่ในบ้าน เพราะเป็นห่วงความปลอดภัยของหลานที่เป็นเด็กผู้หญิง แม่เต๊นท์ๆ ไปทำงานดูแลเลี้ยงผู้สูงอายุที่กรุงเทพฯ ยายเลี้ยงหลานแล้ว 2 คน เด็กผู้หญิงอยู่ ป.6 และอีกคนอายุ 3 ปี ยังไม่เข้าเรียน พ่อแม่เดียวกัน เป็นลูกของลูกสาว พ่อแม่เด็กทำงานที่กรุงเทพฯด้วยกัน

สุขภาพกายของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพของยาย: ยายเป็นโรคความดัน และเครียด เคยไปตรวจที่โรงพยาบาลพิมาย เพราะบางครั้งหลานดื้อ

สุขภาพจิตของยาย: ถ้ายายเลือกได้ ก็อยากออกไปทำงานรับจ้างปลูกมัน และรับจ้างทั่วไป หลานจะดีกว่ารุ่นลูก เวลาไปทำงานรับจ้าง จะปิดประตูอย่างแน่นหนาให้หลาน 2 คนอยู่ในบ้าน เพราะเป็นห่วงความปลอดภัยของหลานที่เป็นเด็กผู้หญิง

เศรษฐกิจของครอบครัว: ยายรับจ้างในไร่นา

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ผลการเรียนของน้องสุภาอยู่ปานกลางไม่เกเร น้องสุภา ช่วยทำงานบ้าน เช่น หุงข้าว ยายก็เลี้ยงหลานไปตามที่เคยเลี้ยงลูก

ความสัมพันธ์ในชุมชน: เวลายายไปทำธุระ ก็ฝากเพื่อนบ้านไว้ ยายไม่ได้ไปส่งหลานที่โรงเรียน แต่เวลาที่โรงเรียนเชิญก็จะไปทุกครั้ง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: เวลาที่โรงเรียนเชิญยายก็จะไปทุกครั้ง ยายไปใช้บริการมีที่โรงพยาบาลพิมาย และอนามัยลุงตามัน

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ยายเป็นห่วงความปลอดภัยของหลานที่เป็นเด็กผู้หญิง

3) ครอบครัวย่าบัวไข อายุ 59 ปี

ลักษณะของครอบครัวแห่วงกลาง: บ้านไม่ได้ถุนแต่ยขนาดเล็ก สภาพเก่าไม่มีรั้ว ตั้งอยู่กลางชุมชน บนที่ดินของญาติ ย่าอยู่กับตา น้องมายด์อยู่กับย่าตั้งแต่เกิด เกิดเมื่อ 2511 น้องมายด์ อยู่ ป.4 เรียนได้ที่ 9 จากเด็ก 29 คน ยายเลี้ยงหลานยามา 3 คนแล้ว เลี้ยงเหลนอีก 1 คนชื่อ น้องอ้อฟ อายุ 7 เดือน พ่อเด็กไม่ค่อยมาดูแลและไม่เคยส่งเงิน

สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพของย่า: ย่าเป็นความดันสูง ไปพบหมอที่ รพ.สต. ตาก็ไปหาหมอบ้าง แต่ทำนาได้ปกติ

สุขภาพจิตของย่า: น้องมายด์เรียกว่า “แม่” พ่อเด็กก็ไม่ค่อยสนใจ ปู่ก็ช่วยดูแลบ้าง ส่วนใหญ่ปู่ไปทำนา เลี้ยงวัวเลี้ยงควาย น้องมายด์ทำการบ้านเอง ย่าสอนไม่เป็น ไม่รู้หนังสือ น้องมายด์ก็ปรึกษาเพื่อนบ้าง น้องมายด์บอกว่า คุณครูสิริพร ใจดี ปรึกษาครูได้ทุกเรื่อง น้องมายด์ อยู่ ป.4 เรียนได้ที่ 9 จากเด็ก 29 คน

เศรษฐกิจของครอบครัว: ย่าไม่ได้ทำงาน ปู่ทำนาและเลี้ยงควาย ส่วนพ่อ แม่เด็กไม่เคยส่งเงิน เมื่อก่อนลูกสาวคนเล็กที่เป็นอาของน้องมายด์ส่งเงินให้ย่ามาเลี้ยงน้องมายด์ แต่ตอนนี้ อามีลูกแล้วจึงไม่ค่อยได้ส่งเงินให้ย่า

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: น้องมายด์เรียกย่าว่า “แม่” ลูกชายที่เป็นพ่อน้องมายด์ไม่ค่อยมาดูแลและไม่เคยส่งเงิน ลูกสะใภ้ไม่สนใจ ไม่เคยถาม ไม่เคยส่งเงิน เมื่อก่อนลูกสาวที่เป็นอาของน้องมายด์ส่งเงินให้ย่ามาเลี้ยงน้องมายด์เพราะอาไม่มีลูกยังไม่มีภรรยา

ความสัมพันธ์ในชุมชน: น้องมายด์มีเพื่อนเยอะ ยายรู้จักเพื่อนๆ ของน้องมายด์ทุกคน เป็นเด็กๆ ในหมู่บ้าน คุณครูสิริพร ใจดี เป็นครูประจำชั้นมาเยี่ยมที่บ้าน สอบถามความเป็นอยู่ เพื่อรับทราบปัญหา เเทมละ 1 ครั้ง แต่ปีนี้ยังไม่มา และมี อสม.มาให้คำแนะนำข้อมูลข่าวสารที่บ้านบ้าง เพราะ อสม. เป็นญาติๆ กัน

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ไม่มีใครมาให้คำแนะนำ่าในการเลี้ยงเด็ก บริการของรัฐที่ย่าไปใช้บริการคือพาเด็กไปฉีดวัคซีนที่อนามัย และมี อสม.มาให้คำแนะนำข้อมูลข่าวสารที่บ้าน มาดูทั้งย่าและหลาน มาซังน้ำหนกน้องอ้อฟ มาติดตามให้นำเด็กไปฉีดวัคซีน มาให้ความรู้เรื่องการกำจัดลูกน้ำยุงลายรอบๆ บ้าน

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: พ่อแม่พี่น้องมายด์อยู่กินกันมีลูกตอนอายุน้อยๆ ยังเรียนไม่จบ เลยอยู่กันได้ไม่นาน ก็แยกย้ายกันไปมีครอบครัวใหม่ มีลูกใหม่ ทั้งพ่อและแม่ไม่เคยจะมาสนใจ ไม่มาเยี่ยมเยียนส่งเงินส่งทองให้ลูกเลย

4) ครอบครัวย่านางกิมลิม 77 ปี

ลักษณะของครอบครัวแห่วงกลาง: บ้านไม่ได้สูง ขนาดปานกลาง ไม่มีรั้ว อยู่บนที่ดินที่อยู่ร่วมกับบ้านญาติๆ ที่อยู่ติดๆ กัน ยายอยู่กับตา ตอนนี้ยายมีเด็กที่ดูแล 2 คน เป็นลูกของลูกสาว 2 คน หลานสาวที่เป็นลูกของลูกสาวคนแรกชื่อน้องโบว์ ไม่คือ อายุ 6 ปี แม่ไปทำงานที่อื่น พ่อไปมีครอบครัวใหม่ แม่ก็ไม่ค่อยส่งเงิน หลานสาวที่เป็นลูกของลูกสาวคนที่สองเป็นผู้ชาย ชื่อตัน อายุ 5 ปี ค่อนข้างดีใจมากและชน

สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย:

สุขภาพของย่า: ปัจจุบัน ยายเป็นต้อที่ตา ไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลโพธารามแล้ว ปู่ก็ปวดเข่าบ้าง แต่ก็ขี่มอเตอร์ไซด์ไปทำงานได้

สุขภาพจิตของย่า: เคยมีญาติห่างๆ ที่ไม่มีลูก อยากมาขอน้องโบว์ไปเลี้ยงเพื่อแบ่งเบาภาระของยายกิมลิม แต่ยายไม่ให้ เพราะสงสารน้องโบว์ จึงขอยอมเลี้ยงไว้เอง

เศรษฐกิจของครอบครัว: ยายรับงานมาทำที่บ้าน เสียไม้ปลาหวาน 3,000 ไม้ ได้ 75 บาท ต่อวัน ค่าแรง 1,000 ไม้ได้ค่าแรง 25 บาท เงินที่แม่โบวีส่งมา ไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูเด็ก ในรอบหนึ่งปีแม่เด็กส่งมาให้ยายไม่ถึง 1,000 บาท พ่อแม่เด็กแทบไม่ได้มาช่วยเหลือเลี้ยงดูเด็กเลย ตายายต้องรับผิดชอบเลี้ยงเด็กเต็มที่ ปัจจุบันยายได้เบี้ยผู้สูงอายุ 700 บาท แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นค่าอาหารเด็กๆ เกือบหมด ตัวเองแทบไม่ได้ใช้

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ในครอบครัวมียายทวดอยู่ด้วย ยายทวดอยู่ช่วยดูแลหลานแต่ยังไม่ทันเด็ก จะใช้เสียงเรียกเอา ยายทวดทำได้แค่คอยมองๆ ตอนเช้าเด็กไปโรงเรียนโดยตาไปส่ง เพราะตาต้องออกไปทำงานตอนเช้าอยู่แล้ว เด็กทั้งสองคนเรียนที่วัดทำนบใกล้ๆ บ้าน ตอนเย็นยายก็ไปรับเด็กที่โรงเรียน

ความสัมพันธ์ในชุมชน: เด็กทั้ง 2 คนเรียนที่วัดทำนบ ที่ไม่ห่างจากบ้าน แถวๆ นี้ เป็นญาติพี่น้องกันทั้งนั้น ฝากให้ช่วยดูแลเด็กได้บ้างเป็นช่วงๆ บางทีก็มีฝากให้ไปรับเด็กที่โรงเรียนด้วยหากตายายไม่ว่าง ส่วนใหญ่เด็กในหมู่บ้านเรียนที่โรงเรียนวัดทำนบ จบ ป.6 และเกือบทั้งหมดเรียนต่อ ม.1 ที่โรงเรียนบางแพ หรือไปเรียนโรงเรียนในเมืองที่มีชื่อเสียงของจังหวัดราชบุรี เช่น โรงเรียนราชโบริกานุเคราะห์ โรงเรียนเบญจมราชูทิศ ราชบุรี ผู้สูงอายุแถวๆ นี้ ทำเสียไม้ปลาหวานมาเป็นเวลามากกว่าสิบๆ ปีแล้ว ทำเพลินๆ ทำไปคุยไป ทำกันเป็นกลุ่มได้ถุ่นบ้านกับเพื่อนบ้าน และยังได้เลี้ยงดูหลานไปด้วย ไม่เครียด ผู้สูงอายุในหมู่บ้านก็ทำกันหลายบ้าน ครบทุกๆ 15 วัน คนที่จ้างก็จะจ่ายค่าจ้างเสียไม้เป็นเงินก้อน พร้อมกับเอาปลาหมึกและอุปกรณ์มาให้ใหม่ และรับปลาที่เสียไม้แล้วกลับไป ซึ่งผู้สูงอายุก็ชอบทำงานแบบนี้มาก แม้ค่าตอบแทนจะไม่มากนักก็ตาม เวลายายไปวัด ไปทำบุญถือศีลและค้างที่วัด สามารถฝากญาติๆ ช่วยดูแลหลานได้ รอบๆ บ้าน ก็เป็นญาติๆ สนิทกันหมด ถ้าไปธุระก็ไม่ต้องกังวลเป็นห่วงเด็ก รู้จักกันหมดว่าลูกใครหลานใคร

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว: ไม่นานมานี้ยายไปผ่าตัดตาที่โรงพยาบาลโพธารามในโครงการโรงฟ้าราชบุรี รักษาตาให้ผู้สูงอายุฟรี ส่วนคนไข้ที่เป็นรุนแรงจะส่งรักษาที่โรงพยาบาลราชิง ให้โควตาทั้ง 11 หมู่บ้านในตำบลวัดแก้ว ฟรีทุกอย่าง โดยให้การรักษาดามคิวและตามอาการเล็กน้อย ปกติย้ายไปใช้บริการสุขภาพที่ รพ.สต.วัดแก้ว และ รพ.สต. ส่งตัวไปโรงพยาบาลบางแพ จ.ราชบุรี

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: ช่วงวันพระ ยายจะไปวัด ไปทำบุญถือศีลและค้างที่วัด สามารถฝากญาติๆ ให้ช่วยดูแลหลานได้ รอบๆ บ้าน ก็เป็นญาติๆ สนิทกันหมด ถ้าไปธุระก็ไม่ต้องกังวลเป็นห่วงเด็ก รู้จักกันหมดว่าลูกใครหลานใคร

1.3.1.3 ครอบครัวแหวงกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก

1) ครอบครัวยายบุญล้อม อายุ 75 ปี

ลักษณะของครอบครัวแหวงกลาง: บ้านปลูกสร้างด้วยไม้ไผ่ หลังคาสังกะสีชั้นเดียว ใต้ถุนเตี้ย สภาพเก่า ไม่แน่นอนนาน ไม่มีรั้ว อยู่บนที่ดินของญาติ ยายเป็นหม้ายมานาน สามี่เสียชีวิต ยายมีลูก 5 คน แต่ไม่มีใครส่งเสียเลี้ยงดูยาย หลานยายคนโตเป็นหญิงแต่งงานแยกครอบครัวไปแล้ว หลานชายคนรอง ชื่อ หนึ่ง อายุ 19 ปี รับจ้างทำไร่มัน หลานสาวคนที่สาม อายุ 17 ปี ชื่อ น้องณัฐ และหลานชาย ชื่อ นิก อายุ 14 ปี ขึ้นชั้น ม.2 เรียนดี ขยันไปเรียน แต่ยายคงไม่มีเงินส่งเรียน ม.ปลาย ชอบเล่นฟุตบอล ไม่เกร พ่อแม่เด็กหายเจ็บ ปกติยายอยู่กับหลาน 3 คน ยายเลี้ยงหลานเองมาตั้งแต่ออกจากโรงพยาบาล หลานสาวคนที่สามชื่อน้องณัฐ เรียนไม่จบ ม.3 ตั้งครรถ์ก่อนสามี่อายุ 32 อาชีพรับจ้างทั่วไป ตอนนี้น้องณัฐรับจ้างขายของ มีลูกสาวชื่อ ด.ญ กนกพร อายุ 7 เดือน นำมาฝากยายเลี้ยงเป็นบางครั้ง

สุขภาพของปู่ ยา ตา ยาย:

สุขภาพของยาย: ยายเดินไม่สะดวก เพราะป่วยเป็นรูมาตอยด์ ปวดตามข้อ ตอนนี้อยากไปไหนคนเดียวไม่ได้แล้ว เดินไกลๆ ไม่ได้เลย

สุขภาพจิตของยาย: ยายวิตกกังวลไม่กล้าจะตาย กลัวไม่มีใครเลี้ยงหลานและเหลน ยายไม่มีทางเลือกอื่น ต้องเลี้ยงหลานและเหลน เมื่อก่อนยายรับจ้างทั่วไป ปลูกมันทำนา ไม่มีที่นาเป็นของตัวเอง เคยเก็บขยะ ทำงานทุกอย่างมาเลี้ยงหลาน ไม่เคยได้พักผ่อนสบายๆ จนถึงขณะนี้ บ้านที่ยายอยู่ในปัจจุบันอยู่ในที่ดินของน้องสาวยาย ถ้ายายเสียชีวิต คงจะไม่ให้อาศัยอยู่ในที่ดินต่อไป ยายก็วิตกกังวลว่าหลานจะไปอยู่ที่ไหน

เศรษฐกิจของครอบครัว: ยายไม่ได้ประกอบอาชีพแล้วเพราะอายุมากและป่วย เดินไม่สะดวก พ่อแม่เด็กหายเจ็บ พ่อแม่ไม่เคยส่งเสีย ยายได้เบี้ยผู้สูงอายุ 700 บาท แต่ก็ไม่พอใช้จ่ายต้องไปซื้อร้านค้าไว้ก่อน

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ:

ความสัมพันธ์ในครอบครัว: ยายเลี้ยงหลานเองทั้งหมด พ่อแม่เด็กขึ้นมาทั้งคู่ เลี้ยงลูกไม่ได้ ติดต่อกันไม่ได้ ลูกคนอื่นๆ ก็ไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดู แยกกันไปมีครอบครัวต่างจังหวัด หลานชาย อายุ 14 ปี ขึ้นชั้น ม.2 เรียนดี ขยันไปเรียน แต่ยายคงไม่มีเงินส่งเรียน ม.ปลาย ชอบเล่นฟุตบอล ไม่เกร พ่อแม่เด็กหายเจ็บ ปกติยายอยู่กับหลาน 3 คน ยายเลี้ยงหลานเองมาตั้งแต่ออกจากโรงพยาบาล หลานสาวคนที่สามมีลูกสาว อายุ 7 เดือน นำมาฝากยายเลี้ยงเป็นบางครั้ง

ความสัมพันธ์ในชุมชน: บ้านที่ยายอยู่ในปัจจุบันอยู่ในที่ดินของน้องสาวยาย เวลายายไปโรงพยาบาลในอำเภอพิมาย ก็เหมามอเตอร์ไซด์รับจ้างของคนในหมู่บ้านไปครั้งละ 200 บาท

สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ: หลานสาวคนที่สามชื่อน้องณัฐ
เรียนไม่จบ ม.2 ตั้งครรภ์ก่อน ตอนนี้อันนี้ไม่ได้เรียนแล้ว มีลูกสาว อายุ 7 เดือน

จากภาพรวมกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลางทั้ง 9 ครอบครัวที่เป็น
กรณีศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งจำแนกตามสภาพบริบทครอบครัวเป็น 3 กลุ่ม มีสภาพปัญหาครอบครัว
ทั้งที่เป็นปัญหาร่วมกัน และที่เป็นปัญหาเฉพาะตามบริบทของแต่ละครอบครัว ซึ่งสามารถสรุป
วิเคราะห์เป็นสรุปสภาพและระดับความรุนแรงของปัญหาของครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตามสภาพ
ของครอบครัวแห่งกลางและเงื่อนไข ได้ดังตารางที่ 4.42

ตารางที่ 4.42 สรุปสภาพและระดับความรุนแรงของปัญหาของครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตามสภาพของครอบครัวแห่งกลางและเงื่อนไข

สภาพปัญหาในการเรียนรู้		ระดับความรุนแรงของปัญหา			เงื่อนไข
ระดับของปัญหา	ประเด็นปัญหา	ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก	ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อมบางด้าน	ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม	
ในครอบครัว(ระบบ	สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง				
จุลภาค: (microsystem)	-การเจ็บป่วยเรื้อรังของปู่ ย่า ตา ยาย	มากที่สุด	มาก	มาก	-อายุของปู่ ย่า ตา ยาย
	-สุขภาพไม่เอื้อต่อการเดินทางไปเรียนรู้ นอกบ้านหรือนอกชุมชน	มากที่สุด	มาก	มาก	-อายุ และการเจ็บป่วยของปู่ ย่า ตา ยาย
	เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง				
	-ความยากจนของครอบครัว	มากที่สุด	มาก	น้อย	-การส่งเงินของลูกหลาน -รายได้ของปู่ ย่า ตา ยาย -รายได้ของคู่สมรส
	-ค่าใช้จ่ายของครอบครัวที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากการใช้จ่ายในการเลี้ยงดูหลาน	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	-อายุของหลานที่เลี้ยงดู -ระดับการศึกษาของหลาน
	-รายได้ลดลงเพราะไม่สามารถทำงานนอกบ้านได้ เนื่องจากมีภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียน	มากที่สุด	มาก	น้อย	-อายุของหลานที่เลี้ยงดู

ตารางที่ 4.42 (ต่อ)

สภาพปัญหาในการเรียนรู้		ระดับความรุนแรงของปัญหาในการเรียนรู้			เงื่อนไข
ระดับของปัญหา	ประเด็นปัญหา	ครอบครัว แห่งกลาง ที่อยู่ในภาวะ ยากลำบาก	ครอบครัวแห่ง กลางที่มีความ พร้อมบางด้าน	ครอบครัว แห่งกลาง ที่มี ความพร้อม	
ในครอบครัว(ระบบ	ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง				
จุลภาค: (microsystem) (ต่อ)	-เป็นครอบครัวที่ ประกอบไปด้วยสมาชิก ในวัยพึงพิง ทั้งผู้สูงอายุ และเด็ก	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	-อายุของปู่ ย่า ตา ยาย -อายุของ หลาน ที่เลี้ยงดู
	-เป็นครอบครัวที่มี ช่องว่างมากระหว่างช่วง วัยของสมาชิก	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	
	ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง				
	-การใช้ความรู้ ทักษะและ ประสบการณ์การเลี้ยงดู คนรุ่นลูกมาใช้เลี้ยงดู คนรุ่นหลาน	มากที่สุด	มาก	น้อย	-การเรียนรู้ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย
	-ขาดการสื่อสารกับหลาน เชิงบวกระหว่างสมาชิก ในครอบครัว	มากที่สุด	มาก	น้อย	-การ
ระบบชั้นกลาง (mesosystem)	ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสภาพแวดล้อมใกล้ชิด				
	-ย่า ยายใช้เวลาทั้งวัน อยู่บ้านเลี้ยงดูหลาน ไม่ สามารถไปร่วมกิจกรรม ภายนอกครอบครัว	มากที่สุด	มาก	น้อย	-อายุและสุขภาพ ของปู่ ย่า ตา ยาย -อายุของหลานที่ เลี้ยงดู
	-ขาดการช่วยเหลือจาก ลูกหลาน ญาติพี่น้อง	มาก	มาก	น้อย	-ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว
	-ขาดการช่วยเหลือจาก ชุมชน	มากที่สุด	มาก	น้อย	แห่งกลางกับกับ ชุมชน -การสนับสนุนทาง สังคมสำหรับ ครอบครัวฯ

ตารางที่ 4.42 (ต่อ)

สภาพปัญหาในการเรียนรู้		ระดับความรุนแรงของปัญหาในการเรียนรู้			เงื่อนไข
ระดับของปัญหา	ประเด็นปัญหา	ครอบครัว แห่งกลาง ที่อยู่ในภาวะ ยากลำบาก	ครอบครัวแห่ง กลางที่มีความ พร้อมบางด้าน	ครอบครัว แห่งกลาง ที่มี ความพร้อม	
ระบบภายนอก (exosystem)	หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง				
	-ขาดการรับรู้บริการ สำหรับครอบครัวและ ผู้สูงอายุ	มาก	มาก	น้อย	-ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว แห่งกลางกับกับ
	-ขาดการรับรู้บริการ สำหรับเด็ก	มาก	มาก	น้อย	ชุมชน -การสนับสนุน ทางสังคมสำหรับ ครอบครัวแห่ง กลาง
ระบบมหภาค (macrosystem)	สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ				
	-สังคมไทยยอมรับว่า งานเลี้ยงดูเด็กเป็นของ หญิง ส่วนการทำงาน นอกบ้านเป็นของชาย	มาก	มาก	มาก	-ความสัมพันธ์ ในครอบครัว แห่งกลาง -ความสัมพันธ์
	-การตั้งครุฑในวัยเยาว์	มากที่สุด	น้อย	น้อย	ระหว่าง
	-ขาดความรู้ ทักษะ ในการใช้เทคโนโลยี พื้นฐานในชีวิตประจำวัน เช่น TV digital โทรศัพท์มือถือ internet และ ATM	มากที่สุด	มาก	มาก	ครอบครัว กับ ชุมชน -การสนับสนุน ทางสังคม สำหรับ ครอบครัว
	สื่อออนไลน์ เช่น Line application Facebook IG	มากที่สุด	มาก	มาก	แห่งกลาง

จากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง 9 ครอบครัวดังกล่าว สามารถวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวแห่งกลางได้ 6 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง 2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 3) เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง 4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิวเคลียส 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง และ 6) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ ทั้งนี้ ยังสามารถจำแนกปัญหาของครอบครัวแห่งกลางได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) ปัญหา

ร่วมกันของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ คุณลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง และสังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ และ (2) ปัญหาที่มีระดับความรุนแรงแตกต่างกันไปตามสภาพของแต่ละครอบครัว ได้แก่ เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง และความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิวเคลียส

1.3.2 ปัญหาในการเรียนรู้จากการวิเคราะห์กรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลางและ ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

จากผลการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวแห่งกลางจากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 9 ครอบครัว ในข้อ 1.3.1 และผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวน 40 คน สามารถสรุปปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิวเคลียสได้ 6 ประเด็น ดังนี้

1.3.2.1 คุณลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง

1.3.2.1.1 เด็กในครอบครัวแห่งกลาง อายุ 12-15 ปี (ระดับมัธยมต้น และ ปวช.1) มีความเสี่ยงในเรื่องพฤติกรรมมากกว่าเด็กช่วงวัยอื่นๆ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...เด็ก ม.ต้น วัยนี้ ต้องดูแลอย่างใกล้ชิด แต่เมื่อเด็กขึ้น ม.ปลาย เด็กจะมีความเสี่ยงน้อยลง...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...เด็กที่เป็นกลุ่มเสี่ยงมากที่สุดคือ ช่วง ม.1- ม.3 ซึ่งพฤติกรรมจะแรงมาก เช่น เด็กหญิงตั้งครรภ์ในวัยเรียน แม่เคยเป็นเด็กเรียนดี เรียนดี แต่ไม่ทราบวิธีป้องกันที่ถูกต้อง เพราะไม่กล้าขอคำปรึกษาจากครอบครัวและครู เด็กประถมบางคนยังมีพฤติกรรมเรียนแบบรุ่นพี่ในทางลบด้วย...

(ครู กศน.#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.1.2 เด็กในครอบครัวแห่งกลางที่พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ ส่งผลทางลบต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งในด้านสุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มากกว่าเด็กที่พ่อแม่ย้ายไปทำงานต่างถิ่น หรือ พ่อแม่เสียชีวิต ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...สาเหตุส่วนใหญ่เป็นเพราะว่าพ่อแม่เลิกกัน แล้วก็แยกย้ายกันไป แล้วก็ปล่อยให้เด็กอยู่กับคุณตาคุณยาย เด็กพวกนี้ก็คือคนข้างที่จะถูกเลี้ยงดูมาแบบตามใจ จะเห็นได้ชัดเมื่อเทียบกับเด็กที่อยู่กับคุณพ่อคุณแม่ พ่อเขาอยากได้อะไรแล้วเราไม่ทำตามใจเขา เขาจะแสดงอาการก้าวร้าว ต่อต้าน แสดงชัดเจนเลยว่าครูต้องเอาใจผมประมาณนี้...

(ครูประถมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กที่ไม่ได้อยู่กับผู้ปกครองก็จะมีอยู่ 2 ส่วน ส่วนแรก คือ ครอบครัวแตกแยก พ่อแม่เลิกกัน อันนี้เป็นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งคือ พ่อแม่ยังอยู่ มีพ่อแม่ แต่ไม่ได้อยู่กับลูก ผากไว้กับปู่ย่าตายาย อาจด้วยสาเหตุว่าไปทำงานต่างจังหวัด มีเหตุจำเป็นอื่นๆ แล้วก็ส่งเงินมา ต้องแยกเป็น 2 ส่วน พ่อแม่กลุ่มนี้จะไม่ได้ทิ้งเด็ก ยังอยู่ในความรับผิดชอบ เพียงแต่ไม่ได้ดูแลด้วยตัวเอง ปีหนึ่งหรือ 2-3 เดือนกลับมาที่ ลักษณะของเด็กที่มีปัญหาจริงๆ คือ ครอบครัวแตกแยก พ่อแม่เลิกกัน พ่อมีภรรยาใหม่ แม่มีสามีใหม่แยกกันไป อันนี้จะมีปัญหามาก ถึงจะส่งเงินมาให้ก็ทำตาม ผมจะเจอเด็กลักษณะนี้มากเลยในเด็กประถม

(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...มีเด็กคนหนึ่งเรียนดีมาก ได้ที่ 1 ของห้องเลย พ่อพ่อแม่เลิกกัน อยู่กับยาย พอไปเรียนมัธยมก็มีแฟน เลิกเรียนไปเลยเหมือนกัน...

(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กในครอบครัวแห่วงกลาง แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ กลุ่มแรก เด็กที่ตั้งใจเรียน สามารถเรียนจบการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่พ่อแม่อยู่ด้วยกันและจำเป็นต้องไปทำงานต่างจังหวัดเพื่อส่งเงินมาให้ครอบครัวแห่วงกลาง เด็กกลุ่มนี้จะมีความสุขและรู้สึกอบอุ่นมากกว่าเด็กกลุ่มที่พ่อแม่หย่าร้าง เด็กจึงเรียนรู้ได้ดีกว่า และครูก็ดูแลเด็กกลุ่มนี้ได้ง่ายกว่า กลุ่มที่สอง เด็กที่พ่อแม่ไม่มีเป้าหมายในชีวิต อยู่ไปวันๆ เกเร ส่วนใหญ่เป็นเด็กที่พ่อแม่แยกทางกันหรือแม่ตั้งครรภ์วัยรุ่น ต่างฝ่ายไปมีครอบครัวใหม่ ให้เด็กอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย มีทั้งที่พ่อแม่ยังส่งเงินและไม่ส่งเงินให้ครอบครัวแห่วงกลาง เด็กกลุ่มนี้รู้สึกว่าตนสูญเสียพ่อแม่ไปอย่างถาวร มีปมด้อย และพยายามเป็นจุดสนใจในทางลบ เช่น เกเร ใช้สารเสพติด รวมกลุ่มอันธพาล มั่วสุม...

(ครู กศน.#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...สาเหตุหลักที่เด็กต้องไปอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย คือ พ่อแม่ไปทำงานต่างจังหวัด เพราะไม่มีที่ทำกิน เมื่อไปทำงาน ปัญหาการหย่าร้างเป็นปัญหาหลักที่ตามมา คิดเป็นสัดส่วนมากถึง 50% ของครอบครัวนักเรียนในชั้นเรียนที่สอนปัจจุบัน บางครอบครัวมีแค่ตาหรือยาย หรือปู่ หรือย่า เพียงคนเดียวคนหนึ่งเท่านั้น ที่ทราบข้อมูลเหล่านี้ก็มาจากการเยี่ยมครอบครัวนักเรียนเมื่อปีที่แล้ว...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...การเรียน/สติปัญญา เด็กบางคนก็สติปัญญาดีแต่ขาดเรียนบ่อย ไม่ส่งงาน เรียนไม่ทันเพื่อน ปู่ ย่า ตา ยายก็ไม่ได้ใส่ใจ ติดตาม เช่น เด็กบางคนเคยเรียนดีมากตอนอยู่ในครอบครัวกับพ่อแม่ แต่หลังจากพ่อแม่เลิกกัน และต้องอยู่กับตายาย ผลการเรียนลดเหลือแค่ 1 กว่า ติด 0 ติด ร และไม่ยอมไปแก้ไข...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

1.3.2.1.3 จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูในครอบครัวแห่งกลาง จะส่งผลทางลบมากยิ่งขึ้นต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง หากครอบครัวเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียน (อายุ 0-3 ปี) หรือหลานมีความบกพร่องทางกาย หรือ สติปัญญา ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...บอกให้มันมาเอา ก็ไม่มาเอา มันมาเอาตอนที่เดินได้พูดได้แล้ว ทิ้งไว้ให้ยายคนเดียว...

(ย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ยายเลี้ยงน้องข้าวตั้งแต่เลิกกินนมแม่ ตั้งแต่อายุ 6 เดือน...

(ยายแดง, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

1.3.2.2 สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่วงกลาง

1.3.2.2.1 ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งอายุมากกว่า 60 ปี และเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพังซึ่งต้องดูแลทั้งกลางวันและกลางคืน จะเป็นภาระที่หนักมาก พักผ่อนไม่เพียงพอ สุขภาพเสื่อมโทรม เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้อย่างมาก ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ถ้ามีทางเลือก ยาก็จะไม่เลี้ยงหลานแล้ว ไปทำงานดีกว่า ได้เงิน ได้พักผ่อน อันนี้เลี้ยง ก็เป็นภาระ กลางวันกลางคืนก็ต้องลุกมาดูแลตลอด นอนไม่อิ่ม มันเหนื่อยจนยาพอมหมดแล้ว เมื่อก่อนย่ามีเนื้อหนังกว่านี้ พอตอนกินก็กินไม่อิ่ม เตี้ยวหลานก็ตื่น ซน ยังเป็นเด็กน้อย ยังไม่รู้เรื่อง ยายเป็นโรคความดัน ถ้าเป็นมากก็วิ่งๆ มีนหัวมาก เหมือนบ้านหมุน บอกให้มันมาเอา ก็ไม่มาเอา มันมาเอาอีกคนตอนที่เดินได้ พุดได้แล้ว ทิ้งไว้ให้ยายคนเดียว...

(ย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ยายเป็นโรคความดัน เครียด เคยไปตรวจที่โรงพยาบาลพิมาย เพราะบางครั้งหลานดื้อ...

(ยายนวลศรี, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

1.3.2.2.2 สุขภาพกายที่เสื่อมถอยตามอายุของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น การได้ยิน การมองเห็น การเคลื่อนไหว รวมทั้งการเป็นโรคเรื้อรัง โรคติดต่อ ล้วนเป็นอุปสรรคในการติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ รวมทั้ง สถานศึกษาของหลาน ส่งผลให้ขาดการเรียนรู้ที่จำเป็นต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก และความอยู่ดีมีสุขของตนเอง ดังคำบอกเล่าที่ว่า...

...มีแค่เรื่องปวดขา ไม่มีปัญหาสุขภาพ ยายเลี้ยงหลานอย่างเดียว...

(ย่าสมพร, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ยายไม่ได้ประอาชีพรแล้วเพราะอายุมากและป่วย เดินไม่สะดวก ยายป่วยเป็นรูมาตอยด์ ปวดตามข้อ ตอนนี้อยายไปไหนคนเดียวไม่ได้แล้ว ปวดตามข้อเดินไกลๆ ไม่ได้เลย

...

(ย่าบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ยายสุขภาพก็ดี บางครั้ง ปวดหัว ปวดตาเพราะใช้สายตาเย็บตุ๊กตา...

(ยายเนาว์, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ยายมีคอเลสเทอรอลสูง ไปตรวจตามแพทย์นัดที่โรงพยาบาลบางแพ...
(ยายอุษา, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ยายสุขภาพก็แข็งแรง ทำงานได้ แต่มีโรคเบาหวาน...
(ยายแดง, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ยายเป็นต้อที่ตา ไปผ่าตัดที่โรงพยาบาลโพธารามแล้ว...
(ยายกิมลิ้ม, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ปู่ ย่า ตา ยาย สุขภาพไม่แข็งแรง ปวดขา ปวดเข่า หลานที่โตๆ ก็ไม่ช่วยเหลือทั้งงาน
บ้าน และงานไร่่นา...
(บุคลากร#1 รพ.สต. ลุงตามัน, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...เรื่องผู้ปกครอง ปู่ ย่า ตา ยายที่แก่ อายุมากแล้ว ท่านก็ไม่มีเวลา ไม่มีกำลังในการไป
ดูแล ไม่เหมือนครอบครัวที่มีพ่อแม่ ท่านจะคอยรับ-ส่ง คอยดู แต่เด็กที่อยู่กับปู่ ย่า ตา
ยายก็จะถูกปล่อยไป เด็กก็ไปตามเพื่อนฝูง...
(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ปกติ ครูโทรศัพท์ติดต่อปู่ ย่า ตา ยายไม่ค่อยได้ ทั้งเพราะไม่มีโทรศัพท์ และ
มีโทรศัพท์แต่หูฟังไม่ค่อยได้ยิน จึงสื่อสารกันไม่รู้เรื่อง...
(ครูมัธยมศึกษา#3 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เวลาครูไปเยี่ยมบ้าน ก็เจอตายาย ใช้โทรศัพท์ไม่เป็นก็มี หูไม่ได้ยินก็มี...
(ครูอาชีวศึกษา#1 นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.3 เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง

1.3.2.3.1 ย่า ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวนมากที่มีสถานภาพหม้าย
(คู่สมรสเสียชีวิต หรือหย่าร้าง) ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลางอย่างมาก โดยเฉพาะย่า
หรือยายที่เลี้ยงเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) และพ่อแม่เด็กขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่
เพียงพอ พ่อแม่เด็กเสียชีวิต ต้องขัง และครอบครัวแห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น ดังคำบอกเล่า
ที่ว่า

...ยายเป็นหม้าย สามีเสียชีวิตนานแล้ว ยายรับจ้างในไร่นา เวลาไปทำงานรับจ้างจะปิดประตูอย่างแน่นหนาให้หลาน 2 คนอยู่ในบ้าน เพราะเป็นห่วงหลานที่เป็นเด็กผู้หญิง...

(ยายนวลศรี, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ยายเป็นหม้ายมานานแล้ว สามีเสียชีวิต ยายไม่ได้ประอาชีพลแล้วเพราะอายุมากและป่วย เดินไม่สะดวก ยายมีลูก 5 คน แต่ไม่มีใครเลี้ยงยายเลย พ่อแม่เด็กหายเจ็บ ปกติอยู่กัน 3 คน ยายเลี้ยงหลานเองมาตั้งแต่ออกจากโรงพยาบาล พ่อแม่ไม่เคยส่งเสีย ยายเลี้ยงหลานเองทั้งหมด พ่อแม่เด็กขึ้นมาทั้งคู่ เลี้ยงลูกไม่ได้ ติดต่อกี่ไม่ได้...

(ย่าบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...เมื่อก่อนยายรับจ้างทั่วไป ปลูกมัน ทำนา ไม่มีที่นาเป็นของตัวเอง เคยเก็บขยะทำงานทุกอย่างมาเลี้ยงหลาน ไม่เคยได้พักผ่อนสบายๆ จนถึงขณะนี้...

(ย่าบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...แม่ของน้องโบว์ไปทำงานที่อื่น พ่อไปมีครอบครัวใหม่ แม่ส่งเงินไม่ทุกเดือน เงินที่แม่เด็กส่งมา ไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูเด็ก ตายายต้องรับผิดชอบเลี้ยงเด็กเต็มๆ ปีๆ นึง แม่เด็กส่งมาให้ไม่ถึง 1,000 บาท...

(ยายกิมลิ้ม, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ปู่ ย่า ตา ยายในหมู่บ้านนี้ ส่วนใหญ่รอเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ลูกก็ไม่ค่อยส่งเสีย...

(อสม.#1 รพ.สต.ลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...คนแก่เครียด นอนไม่หลับ บางครั้งเด็กไม่กลับบ้าน กังวลว่าจะเอาอะไรให้เด็กกิน ใกล้เคียงเปิดเทอมก็เครียดเรื่องค่าใช้จ่ายสำหรับเด็ก และเงินไปโรงเรียนวันละ 20 ปู่ ย่า ตา ยายไม่พอจะซื้ออาหารให้หลานกิน บางบ้านเลี้ยงหลาน 5 คน พ่อแม่ไปทำงานกรุงเทพ ไม่ส่งเงินมาให้ปู่ ย่า ตา ยาย...

(อสม.# 4 รพ.สต. ลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

1.3.2.3.2 ครอบครัวแห่งกลางบางส่วนจำนวนของรายได้รวมของครอบครัว
แห่งกลางไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง แต่ความเพียงพอของ
รายได้รวมของครอบครัวแห่งกลาง ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง
มีบทสัมภาษณ์ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...เขาก็ส่งเงินให้กินให้ใช้ตลอด โทรมมา ถ้าอย่าบอกไม่มี เขาก็จะโอนเข้าบัญชีให้ ยาาก็ให้
หลานไปกด เอ.ที.เอ็ม ครั้งละ 3000-4000 บาท/เดือน...

(อย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ยายเป็นหม้าย สามมีเสียชีวิตหลายปีแล้ว ไม่ได้ทำงาน เพราะต้องเลี้ยงหลาน ลูกส่ง
เสีย ทั้งพ่อและแม่เด็กส่งเงินให้ยายเลี้ยงดูหลานสม่ำเสมอ...

(ยายสมพร, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

1.3.2.3.3 ปู่ ยา ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่
อยู่บ้านเพื่อดูแลหลาน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการออกไปทำงานหารายได้ และการเรียนรู้ที่จำเป็นนอก
บ้าน ส่งผลให้ปู่ ยา ตา ยายขาดความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ มีบทสัมภาษณ์ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...เลี้ยงหลานเหนื่อย วันๆ กินกับนอน ต้องให้หลานกินเสร็จนอนเสร็จก่อน กว่ายายจะ
ได้กินข้าวก็ช้า ให้ยายไปทำงานหนักข้างนอกบ้านยังดีกว่า...

(อย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ถ้ายายเลือกได้ ก็อยากออกไปทำงาน รับจ้างปลูกมัน และรับจ้างทั่วไป...

(ยายนวลศรี, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ครอบครัวแห่งกลาง ปู่ ยา ตา ยายต้องการอาชีพ มีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพ มี
ตลาดรองรับ รับงานมาทำที่บ้าน...

(บุคลากร#1 รพ.สต.ลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

1.3.2.3.4 เศรษฐกิจที่ดีของปู่ ยา ตา ยาย ไม่ได้ส่งผลทางบวกต่อการส่งเสริม
ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางเสมอไป หากครอบครัวเน้นตอบสนองในทางวัตถุให้
เด็ก มีบทสัมภาษณ์ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...เด็กที่พ่อแม่แตกแยกกัน ถึงจะอยู่ในครอบครัวที่สมบูรณ์ ปู่ ย่า ตา ยายมีฐานะ แต่เด็กส่วนมากก็มีปัญหาเรื่องการเรียน ปู่ ย่า ตา ยาย ที่อายุเกิน 60 ปี มักไม่ได้เรียนหนังสือ ตายายรักเด็ก แต่รักในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่ทันเด็ก ตามใจเด็ก ให้เงินมาโรงเรียน 60 บาท พ่อแม่เด็กส่งเงินมาให้...

(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ ไม่ได้ขาดเงินทองเพราะพ่อแม่ส่งเงินมาให้ แต่เด็กขาดความรักความอบอุ่น...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...บางครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย ตามใจเด็ก เลี้ยงเด็กด้วยเงินเพราะลูกส่งเงินมาให้ แต่ไม่ได้ใส่ใจดูแลอย่างใกล้ชิด เด็กเสพสื่อ เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ เช่น สูบบุหรี่ ใช้สารเสพติด สุรา จากการสังเกต พบว่า หากมีเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 10 คน จะเป็นเด็กเรียนดีความประพฤติดี จำนวน 2 คน ส่วนอีก 8 คน ส่วนใหญ่ซึ่เกี้ยว ไม่รู้หน้าที่ ไม่รับผิดชอบ เพราะปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงด้วยเงินที่ได้รับการส่งเสียจากพ่อแม่เด็ก เด็กที่ทิ้งโทรศัพท์มือถือ และจักรยานยนต์ และไม่ค่อยมีปัญหาทางเศรษฐกิจหรือปัญหาขาดแคลน...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...มีเด็กในที่ปรึกษาเลยคนหนึ่ง อยู่กับตายาย ตาก็ไปมีภรรยาใหม่ เลยต้องอยู่กับยาย แม่ก็ไปทำงาน ไม่สนใจ ส่งตังค์ให้อย่างเดียว เขาก็จะมีกลุ่มเพื่อนของเขา เพื่อนพวกนี้จะมีตังค์ พ่อแม่จะซื้อมอเตอร์ไซค์ให้ บางทีเย็นๆ ไม่ยอมเรียน ก็มานัดกันไปแข่งมอเตอร์ไซค์ ไม่ซึ่เล่น กลุ่มแบบนี้เยอะมากเลย...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ตากับยายกลัวหลานเป็นเด็กมีปัญหาเพราะพ่อแม่เลิกกัน ก็เลยให้ๆ ไปด้วยเงิน ไม่ได้ให้ด้วยการอบรมสั่งสอน เด็กโรงเรียนนี้ไม่ใช่เด็กไม่มีตังค์ เด็กมีตังค์ทุกคน แต่สิ่งที่ขาดคือความรัก ความใกล้ชิด การอบรมขัดเกลาจากครอบครัว และเวลาที่ครอบครัวจะให้เด็กก็น้อยมาก...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...กลุ่มเด็กในครอบครัวแหงกลาง ไม่ได้ขาดแคลน มีของใช้ราคาแพง ทั้งกระเป๋า รองเท้า โทรศัพท์ เพราะพ่อแม่ส่งเงินมาให้...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.4 ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแหงกลาง

1.3.2.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก กับปู่ ย่า ตา ยายมีช่องว่างมากขึ้นเมื่อ เด็กเข้าสู่ระดับมัธยมต้น ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ปู่ ย่า ตา ยายรักหลาน ตามใจ ไม่ตี รักหลานมากกว่าลูกอีก แต่ไม่ได้สนใจติดตาม การบ้านเด็ก...

(อสม.#2 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...วันหยุดหลานซ้อนจักรยานยนต์ไปเที่ยวเป็นคู่ๆ ไม่ช่วยเหลืองาน ปู่ ย่า ตา ยายก็ไม่ ทนหลาน เด็กบางคนเรียน ปวช. ขอไปอยู่บ้านเช่าเป็นคู่ๆ บางคนไปเล่นน้ำ ไปเช่าห้อง เป็นคู่ๆ คัดฟัน โกรกผม บอกยายว่าไปทำรายงาน ยายก็ไปยืมเงินคนอื่นๆ มาให้...

(อสม.#4 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...เด็กที่นี้ก็ไม่รู้จะหันหน้าไปปรึกษาใคร ตากับยายก็คนละวัย วัยห่างกันมาก เลยไป ปรึกษาเพื่อน พอเพื่อนพาไปทางอื่น ก็ไปตาม ยิ่งวัย ม.3 น่ากังวลใหญ่ เพราะเป็นช่วง วัยหัวเลี้ยวหัวต่อ...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ครู ต้องให้ความสนใจเด็กอย่างใกล้ชิด เพราะปู่ ย่า ตา ยาย สื่อสารเด็กไม่เข้าใจ เด็ก เดินหนีไม่สนใจปู่ ย่า ตา ยาย วัยรุ่นไม่ชอบให้ตำหนิ บ่น ตำ ต้องมีจิตวิทยาในการสื่อ สารกับวัยรุ่น...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กกลุ่มนี้ก็ออกจะก้าวร้าว ถ้าอยู่โรงเรียนก็พอจะขัดเกลาได้บ้าง แต่พอกลับไปอยู่ บ้านก็จะให้ตามใจ เพราะปู่ ย่า ตา ยายตามใจ...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...เด็กในครอบครัวแหงกลาง ออกกลางคันมากกว่าเด็กในครอบครัวปกติ ด้วยการเลี้ยงดูที่ปู่ ย่า ตา ยาย ตามใจ สงสารหลานที่ไม่มีพ่อแม่ จึงซดเซยให้หลานอยู่อย่างสบาย ไม่ช่วยเหลือการงาน เด็กอาจนอนไปนอนบ้านเพื่อน ขับจักรยานยนต์ไปบ้านเพื่อนกลางดึก...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กกลุ่มนี้ไม่มีเป้าหมาย พื้นฐานทางด้านครอบครัวไม่ได้อบรมทางด้านเป้าหมายในชีวิต พื้นฐานครอบครัวมีแต่ให้ ตากับยายกลัวหลานเป็นเด็กมีปัญหาพ่อแม่เลิกกัน ก็ให้ด้วยเงิน ไม่ได้ให้ด้วยการอบรมสั่งสอน เด็กโรงเรียนนี้ไม่ใช่เด็กไม่มีตังค์ เด็กมีตังค์ทุกคน แต่สิ่งที่ขาดคือความรัก ความใกล้ชิด การอบรมขัดเกลาจากครอบครัว และเวลาที่ครอบครัวจะให้เด็กก็น้อยมาก...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...เด็กขาดความอบอุ่น ขาดความรัก แม้จะอยู่กับคุณตาคุณยาย แต่เป็นคนคนละยุคด้วยเทคโนโลยี ที่ตามเด็กไม่ทัน มีช่องว่างระหว่างวัย ปัญหาใหญ่คือความอบอุ่นไม่เกี่ยวกับเงิน แม้จะส่งเงินมาเลี้ยงดูเด็กมากเพียงใดก็ตาม...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ปู่ ย่า ตา ยายไม่สามารถสื่อสารกับหลานได้ แม้ ปู่ ย่า ตา ยายจะมาเฝ้าที่หน้าวิทยาลัย เด็กก็ยังหลบหนีเรียน เด็กโกหกทั้งครู และปู่ ย่า ตา ยาย...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อแม่ของเด็กมีช่องว่างมากขึ้นใน 2 กรณี คือ (1) เมื่อพ่อแม่ต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ โดยเฉพาะลูกเขยและลูกสะใภ้ และ (2) เมื่อพ่อแม่เด็กไม่สนใจ ไม่ติดต่อครอบครัวแหงกลาง และไม่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็ก ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...พ่อแม่เด็กหายเงียบ ปกติอยู่กัน 3 คน ยายเลี้ยงหลานเองมาตั้งแต่ออกจากโรงพยาบาล พ่อแม่ไม่เคยส่งเสีย ยายเลี้ยงหลานเองทั้งหมด พ่อแม่เด็กขี่มาทั้งคู่ เลี้ยงลูกไม่ได้ ติดต่อกี่ไม่ได้...

(ย่าบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...พ่อเด็กแท้ๆ ไม่เคยมาเลย เด็กเองก็ไม่รู้ว่าพ่อคือคนนี้ น้องข้าวเข้าใจว่าเป็นลูกของ
สามีใหม่แม่...

(ยายแดง, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ลูกสะใภ้ ไม่เคยส่งเงิน...

(ย่าบัวไข, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

1.3.2.4.3 ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่นๆ
มีส่วนให้ขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็ก ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและ
เศรษฐกิจ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ลูกคนอื่นๆ ก็ไม่ได้ส่งเสียเลี้ยงดู แยกกันไปมีครอบครัวต่างจังหวัด ยายยังกังวลไม่
กล้าจะตาย กลัวไม่มีใครเลี้ยงหลานและเหลน ยายไม่มีทางเลือกอื่นต้องเลี้ยงหลานและ
เหลน...

(ย่าบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ทุกวันนี้ปู่กับย่าก็ยังทำนาอยู่ เป็นนาของปู่ มีที่นาประมาณ 7-8 ไร่ แต่แบ่งกับลูกๆ
หลายคน ต่างคนก็ไปทำกับคู่ตัวเอง...

(ย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...เมื่อก่อนอาของน้องมายด์ส่งเงินให้ย่า เพราะอาไม่มีลูก แต่ตอนนี้อามีลูกแล้ว จึงไม่
ค่อยได้ส่งเงินให้เหมือนเมื่อก่อน...

(ย่าบัวไข, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

1.3.2.4.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อแม่ กับ เด็กจะมีช่องว่างมากขึ้น ใน 2 กรณี คือ
(1) เมื่อพ่อแม่ต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ มีลูกใหม่ และ (2) เมื่อพ่อแม่เด็กไม่ติดต่อ ไม่มาเยี่ยมเยียน
ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...พ่อแม่เด็กแทบไม่ได้มาช่วยเหลือเลี้ยงดูเด็กเลย...

(ยายกิมลิ้ม, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...สาเหตุใหญ่ของการเป็นเด็กในครอบครัวแอ่งกลาง คือ พ่อแม่แยกทางกัน หย่าร้าง เด็กกลุ่มนี้รู้สึกเป็นส่วนเกิน ขาดความรัก ประชด รักใครไม่เป็น รักฉาบฉวย เปลี่ยนคู่ง่ายๆ ส่วนเด็กกลุ่มที่พ่อแม่ไปทำงานต่างถิ่น หรือ พ่อแม่เสียชีวิต เด็กยังเห็นค่าตัวเอง ไม่มีปัญหามากนัก...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ปัญหาสำคัญ คือ เด็กที่มีปัญหาส่วนใหญ่ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ เพราะพ่อแม่แยกทางกัน และอยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย ห้อง 3/9 ที่ครูเป็นที่ปรึกษา มีเด็กรวม 40 คน มีครอบครัวสมบูรณ์แค่ 10 คน อีก 30 คน พ่อแม่แยกทางกัน มีทั้งที่อยู่กับพ่อ บางคนอยู่กับแม่ บางคนอยู่กับอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย บางคนอยู่กับพี่ ป้า น้า อา...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กกลุ่มนี้ถึงไม่มีเป้าหมาย พื้นฐานทางด้านครอบครัวไม่ได้อบรมทางด้านเป้าหมาย ในชีวิต พื้นฐานครอบครัวมีแต่ให้ พ่อไปอยู่กับแฟนใหม่ก็กลัวลูกจะไม่รัก ลูกเอาเท่าไรก็ได้...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.4.5 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว กับ สถานศึกษาของเด็ก จะมีช่องว่างมากขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมต้น เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในเมืองที่ห่างจากชุมชนที่ครอบครัวอยู่อาศัย ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ไม่รู้จัก ไม่เคยคุยกับคุณครู ที่โรงเรียนมีงาน ยาก็ไม่ได้ไป มีแต่พ่อแม่น้องแพทไปเวลาต้องไปจ่ายเงินจ่ายทอง ก็มีแต่ลูกของย่าไป...

(ย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ออกกลางคันในชั้นประถมจะน้อย เพราะชั้นประถมครูจะติดตาม ดูแลทุกด้านเลย ทั้งเรื่องทางบ้าน เรื่องทุน ไปเยี่ยมบ้านปีละ 2 ครั้ง ส่วนใหญ่ ปู่ ย่า ตา ยายก็ยังมีสภาพช่วยเหลือตัวเองได้บ้าง ไม่ได้ซบระอะไรมาก...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์,

20 พฤษภาคม 2559)

...เวลาโรงเรียนเชิญผู้ปกครอง แต่ไม่มา ทราบทีหลังว่าเด็กไม่ยอมนำหนังสือไปให้ปู่ ย่า ตา ยาย หรือสัปดาห์จดหมายที่ส่งไปที่บ้าน...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...เมื่อครูเยี่ยมบ้านจึงทราบว่าเด็กไม่มีเงินทานข้าว ครูจึงขอทุนอาหารกลางวันให้ ซึ่งโรงเรียนมีทุนอาหารกลางวันเป็นคูปอง ให้จนจบการศึกษา ซึ่งเป็นทุนจากการบริจาค จากภายนอกและรุ่นพี่ และโรงเรียนยังมีทุนค่าพาหนะสำหรับเด็กมาโรงเรียน จ่ายตามจริงจ่ายจนจบการศึกษา นอกจากนี้ มีทุนการศึกษาฝากในบัญชี ครูที่ปรึกษาเป็นผู้เซ็นรับรองให้เด็กไปถอนที่ธนาคาร เพื่อนำไปใช้เป็นค่าวัสดุอุปกรณ์การศึกษา เปิดบัญชีในชื่อของเด็ก 1,000 บาท...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ปัญหาเด็กออกกลางคันในโรงเรียนมีน้อย 1-2% เพราะ ให้ความสำคัญกับการเยี่ยมบ้านเด็กอย่างใกล้ชิด การเยี่ยมบ้าน ทำให้ครูทราบสภาพจริง โดยเฉพาะการไปเยี่ยมโดยไม่ต้องแจ้งเด็กและครอบครัว เพราะโดยทั่วไปเด็กจะไม่บอกความจริงในอดีตไม่มีการเยี่ยมบ้าน เด็กมีปัญหา...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...การเยี่ยมบ้านเด็กในโรงเรียนมัธยม ยังไงก็ไม่ทั่วถึง เพราะเด็กแต่ละห้อง 50-60 คน ครูประจำชั้นจึงต้องใช้วิธีการดูแลอย่างมากในการดูแลเด็ก เช่น สังเกตพฤติกรรม เช่น การมาสาย ไม่สนใจการเรียน ครูต้องไปเยี่ยมบ้านเด็กที่อยู่ในภาวะเสี่ยงถึงครอบครัว เพื่อเร่งหาวิธีแก้ไข ช่วยเหลือตามลำดับ...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...ที่ห้องเด็กเยอะ 40-50 คน ห้องก็แน่น ถ้าจะปลูกพื้นฐานจริงๆ ผมว่าประถมเขาน่าจะดูแลได้มากกว่า เพราะว่าเด็กไม่เยอะ ครูประจำชั้นใกล้ชิดกว่าเรา แล้วยังเป็นไม้อ่อน ผมยอมรับเลยว่า ตอน ม.1 อยู่กับเขามาเขาจะเรียบร้อยมาก น่ารัก พอมาเจอกลุ่มเพื่อนแบบนี้ กลับไปเป็นอีกอย่างหนึ่งเลย...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...บางทีครูไปเยี่ยมบ้าน เราก็ไม่ได้ไปทุกวัน บางคนรู้ว่าครูจะไป ก็ไปจัดฉาก ครูจะไปเยี่ยมทอมละ 1-2 ครั้ง เด็กบางคนเสียงมากก็ไปบอย ต้องตาม โทรคุยกับยาย หรือบางทีเด็กเขาก็ให้เบอร์ใครมาไม่รู้ ปัญหาคือในวันมอบตัวเด็ก ผู้ปกครองไม่ได้มามอบด้วยตัวเอง ไม่ได้มาฟัง ฝากคนอื่นเขามามอบตัว เบอร์โทรติดต่อไปทางบ้านก็เลยไม่รู้เรื่อง หนังสือไปที่บ้าน เด็กพวกนี้เขาก็รับเองแล้วก็เอาไปทิ้ง ก็มีกรณีลาออกไปแล้วคนหนึ่งทอมที่แล้ว เรียนไม่ครบ ยายเขายังบอกเราว่า ไม่รู้เรื่องเลย มาร้องท้อมร้องไห้ แล้วก็ย้ายไปเรียนที่อื่น เพราะอายุจะเกิน คือยายเขาไม่รู้ เชิญผู้ปกครองมาก็รอบ ยายเขาก็ไม่รู้เรื่อง เพราะเด็กให้เบอร์ใครก็ไม่รู้ จนสุดท้ายต้องไปเชิญยายถึงที่บ้านว่าจะต้องเชิญให้ออกแล้ว ยายก็ร้องไห้เลย...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ผู้ปกครองเป็นตัวสำคัญในการขับเคลื่อนพฤติกรรมเด็กเลย เวลาประชุมผู้ปกครองที่นี้เด็กประมาณ 1,500 คน มีผู้ปกครองมาแค่ 700-800 คน แต่ถ้าเป็นโรงเรียนแข่งขันสูงจะมาครบเลยครับ ที่นี้จะมาแค่จ่ายเงินค่าทอม จ่ายแล้วก็รีบไป บางทีเราจะมีแจกรายละเอียดต่างๆ ผู้ปกครองก็ไม่ค่อยได้อยู่ฟัง เพราะเขารีบ เกิดเวลามีปัญหามาแล้วคุณจะมาเสียใจทีหลัง ผมก็บอกเขาไป...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...บางทีครูมัธยมจะไม่ค่อยดูแลเด็กมาก เพราะถือว่าเป็นเด็กโตแล้ว มีความรับผิดชอบ แต่ครูประถมจะดูแลติดตามใกล้ชิดกว่า ดูเรื่องผู้ปกครอง พอมัธยมก็จะค่อนข้างปล่อยให้ใครที่คุมตัวเองไม่ได้ก็ไม่รอด ก็คงจะไปเที่ยว ไปเข้าร้านเกมส์อะไรแบบนี้ เข้ากลุ่มเพื่อน ที่ทราบก็เพราะว่า เด็กกลุ่มนี้มาขอใบรับรองจากโรงเรียนเดิม เพื่อที่จะเอาไปสมัครเรียนพวก กศน. บางสถานประกอบการเอกชนบ้าง เพราะว่าตัวเองออกกลางคันจากโรงเรียนมัธยมแล้ว...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...มีการประชุมผู้ปกครอง แต่แต่ละปีจะประชุม 2 ครั้ง ให้ผู้ปกครองทุกคนมาพบ มาดูที่ห้องเรียน พูดคุยกับคุณครูประจำชั้นเลย คือสร้างในลักษณะเครือข่ายนั่นเอง แต่ส่วนใหญ่บางทีก็ไม่ได้ได้รับความสนใจ ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควรในส่วนนี้ โดยเฉพาะคุณตาคุณยายไม่ค่อยมา ตายายก็คงคิดว่า อยู่โรงเรียนก็เป็นหน้าที่ครูไป แล้วก็ตายายมีภาระงานด้วย ก็ให้ครูดูแลดีแล้ว คิดเองเออเองว่าไปก็ไม่มีอะไร ไปก็เสียเวลาทำมาหากิน ซึ่งจริงๆ ไม่ใช่ ส่วนกลุ่มพ่อแม่มามากกว่าแน่นอนอยู่แล้ว บางทีก็มาปรึกษาโดยโทรศัพท์มา ประชุมวันไหน บางคนก็ให้ความใส่ใจ สังคมไทยต้องเข้าใจว่า การที่พ่อแม่เอามาฝากตายายนี่คือเลี้ยงให้โตเท่านั้นเอง ทางด้านเรื่องการศึกษาเล่าเรียน เขาไม่รู้หรอก นี่คือปัญหาที่เจอ...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...การเยี่ยมบ้าน ภาคการศึกษาละ 2 ครั้ง เว้นแต่มีปัญหาเร่งด่วนต้องไปเยี่ยมทันที มี 2 ระดับ คือ ระดับเขต ไปเยี่ยมเฉพาะบ้านที่เสี่ยง อาจมีการบูรณาการกับ พม. ภาค ระดับโรงเรียน รายงานขึ้นไประดับเขต ส่วนในระดับมัธยมไม่ค่อยได้ติดตามเด็ก...

(บุคลากร#1 เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2559)

1.3.2.4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับสถานศึกษาของเด็ก จะมีปัญหามากขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมต้น เนื่องจากเด็กรู้จักสถานที่ใหม่ๆ กลุ่มเพื่อนใหม่ๆ มากขึ้น ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ครูที่ไม่เข้าใจ ดูว่า ซ้ำเติม เด็กจะออกกลางคันมาก ยกตัวอย่างเด็กในห้องชื่อ น้องก๊ส พ่อแม่แยกกัน อยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย จึงไปเป็นเด็กแว้น ครูใส่ใจ ไปเยี่ยมบ้านแทบทุกอาทิตย์ จนในที่สุดเด็กเชื่อใจ ไว้วางใจ ยอมรับครู และกลับมาเรียนปกติ ครูที่ปรึกษาจึงมีความสำคัญเสมือนเป็นพ่อแม่ของเด็ก หากครูเข้าใจเด็ก จะช่วยเด็กกลุ่มนี้ให้มีอนาคตที่ดีได้มาก...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ถ้าครูเข้าใจ และเด็กเปิดใจยอมรับ ครูจะช่วยเด็กได้มาก แต่ถ้าเด็กไม่เปิดใจยอมรับ ส่วนใหญ่เรียนไม่จบ ออกกลางคัน ครูมีบทบาทสำคัญมาก เพราะเด็กใช้ชีวิตอยู่ที่โรงเรียนมากกว่าที่บ้าน ครูต้องสนใจ ใส่ใจเด็ก...

(क्रमัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

1.3.2.4.7 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน จะมีช่องว่างมากขึ้น กรณีที่ครอบครัวเลี้ยงดูเด็ก 0-3 ปี เพราะต้องอยู่ในบ้านเกือบทั้งวัน ไม่สามารถไปร่วมกิจกรรมนอกบ้านได้ ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ก็อยากให้รัฐมาช่วยเหลือ แต่ยายเสนอไปคนเดียวแล้วรัฐเขาจะมาช่วยยายเหรอยายก็ไม่รู้จะเสนออะไร อยู่แต่ที่บ้าน เลี้ยงแต่หลาน ไปก็ไปแค่อีกๆ ยังมีหลานเจ้าตัวเล็กด้วย ต้องอยู่เลี้ยงไปไหนไม่ได้...

(ยายสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

1.3.2.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

1.3.2.5.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดข้อมูลรายละเอียดของครอบครัวแห่งกลาง ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...ตอนนี้ สพฐ. เป็นจำเลยของสังคม โดนตกเป็นจำเลยทุกเรื่องเลย แล้วงานของครูงานฝากทั้งนั้นเลย แม้แต่หมอจะดูสุขภาพเด็กยังโทรมา เด็กเป็นยังไง ผอ. ยังบอกว่า ทำไมคุณไม่มาดูสุขภาพ ไม่มาแนะนำ ไม่มาทำอะไร คุณเล่นมาเอาผลอย่างเดียว อย่างนี้ผมไม่ให้ออก คือมาถามแต่ผล ไม่ได้มาเริ่มตั้งแต่ต้น อีกตัวอย่าง มีนักพัฒนาสังคมคนหนึ่งมาดูเด็กคนหนึ่งที่พ่อแม่ทิ้งไว้แล้วอยู่กับยาย ยายก็แก่แล้วเป็นมะเร็ง อยู่ๆ ก็จะมาเอาแต่ผลว่า โรงเรียนได้ดูแลอะไร คือมาขอข้อมูลจากโรงเรียนไปทั้งนั้นเลย ไม่ได้มีข้อมูลในมือ พอมีคนร้องเรียนไปยังศูนย์ดำรงธรรม ก็เดินกันทีนึ่ง ค่อยมาช่วย มาเขียนรายงานส่ง ว่าได้มาเยี่ยมแล้ว คือไม่ได้มาทำตั้งแต่ต้น มาแก้เอาปลายเหตุ...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...พม. ควรเข้ามาดูแลให้ความรู้เรื่องสวัสดิการครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นครอบครัวอุตสาหกรรม เหมือนฝากลูกไว้กับสถาบันการศึกษา เช่น เวลาเกิดเหตุกับเด็ก เช่น ครูไปพบเด็กหนีเรียน ทะเลาะตบตีกัน พ่อแม่รับสายไม่ได้เพราะอยู่ในระหว่างปฏิบัติงานในไลน์การผลิต...

(ครูอาชีพศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ก็ต้องพยายามให้หน่วยงานในความรับผิดชอบช่วยเอางานเหล่านี้ไปช่วยครู ให้ครูมีโอกาสดูแลในเรื่องของการเรียนการสอน การอบรมคุณธรรมจริยธรรม แต่เรื่องงานอื่นๆ นอกเหนือตรงนี้ ก็อยากให้รับผิดชอบบ้าง ทำหน้าที่ของตัวเองบ้าง ไม่ใช่เอาแต่ขอข้อมูล มาถึงก็เอาข้อมูล เพราะครูทุกคนมีข้อมูลอยู่แล้ว ครูเขาจะทำข้อมูลดิบนักเรียนไว้ทุกคน ทำเป็นแฟ้มบุคคลไว้ มีข้อมูลว่าเด็กอยู่กับใครเป็นอย่างไรมีโดยละเอียด มีผลของการไปเยี่ยมบ้านทุกครึ่งปีด้วย ข้อมูลก็จะอัปเดตทั้ง 4 ด้านครบเลย พอทุกกระทรวงเข้ามาตรงนี้ก็ได้อะไรหมดทุกเรื่อง แล้วก็ไปรายงาน เลยอดอยากฝากให้หน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้มารับผิดชอบบ้าง...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

1.3.2.5.2 หน่วยบริการทางสังคมยังขาดการบูรณาการการทำงานในพื้นที่
ดังกล่าวต่อไปนี้ว่า

...พัฒนาชุมชน ไม่ค่อยได้เข้ามา แต่บางชุมชนก็มี จริงๆ คนในชุมชนก็อยากฝึกอาชีพ มีรายได้เสริม รับงานไปทำที่บ้านและเลี้ยงหลานไปด้วย จัดกลุ่มอาชีพ ไม่มีใครจัดหาตลาดให้ มาแค่สอน เคยมาสอนทำดอกไม้จันทน์แต่ไม่ได้จัดหาตลาดอย่างครบวงจร แล้วก็ค่อยๆ เลิกไป...

(อสม.#2 บ้านลุงตา, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...พม. ไม่ได้เข้ามาทำงานในชุมชน ส่วนกระทรวงศึกษาธิการก็ยังไม่ได้ประสานการทำงานมากนัก...

(บุคลากร#2 รพ.สต.ลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...ศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน จัดตั้งโดย พม. แต่ส่วนใหญ่มีเพียงแต่ชื่อ แต่แทบจะไม่มีกิจกรรม ไม่มีการบูรณาการทำงานและไม่มีการพัฒนา ไม่มีความต่อเนื่องงบประมาณจาก สค. ไม่เพียงพอ ประธานศูนย์ คือ นายก อบต. หรือผู้อาวุโส และถูกนำไปเชื่อมโยงกับการเมืองท้องถิ่น...

(บุคลากร#2 ด้านการพัฒนาสังคมฯ จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

...ผมไม่เห็นว่ พม. จะออกมาให้ความรู้กับประชาชนเท่าที่ควร บางทีเราก็ออยู่แต่ในโรงเรียน เขาอาจจะออกมาเกี่ยวกับชุมชน หมู่บ้าน แต่เขาอาจจะไม่ได้เข้ามาโรงเรียน เราก้ไม่เห็นเขาเข้ามาให้ความรู้ความสำคัญอะไรตรงนี้ เขาอาจจะอยู่รอบนอกก็ได้...

(ครูมัธยมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...บางทีการแก้ปัญหาของประเทศ ผมว่าการแก้อันดับหนึ่งเลย คือ ที่ครอบครัว คือ จุดเริ่มต้น ปฐมภูมิเลย ผมคิดว่าตอนนี้รัฐบาลแก้ปัญหาผิดจุด ปฏิรูป แต่ไม่ได้ดูครอบครัวเลย ครอบครัวแตกแยกกันขนาดไหน เพราะฉะนั้นตรงนี้เป็นหน้าที่ของกระทรวง พม. ที่ต้องแก้อันดับหนึ่ง เพราะถ้าคุณปฏิรูปไปก็ได้แค่ที่โรงเรียน ครอบครัวก็ยังคงแตกแยกอยู่ จิตใจเด็กก็ยังไม่เข้มแข็ง...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...พม. ไม่ได้เข้าไปถึงกลุ่มเป้าหมายครอบครัวแห่วงกลาง ทั้งนี้เพราะไม่มีคน ไม่มีงบประมาณ บางครั้ง ผอ. แจ้งข้อมูลความเดือดร้อนของครอบครัวแห่วงกลาง แต่ไม่มีเจ้าหน้าที่ลงไปช่วยเหลือ แม้ช่วยเหลือก็แค่ 1,000 บาท กศน. เข้มแข็ง แต่งบประมาณจำกัด ส่วน อสม. เข้มแข็งในเรื่องดูแลสุขภาพ...

(บุคลากร#1 เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2559)

...อบต. ที่นี้ไม่ค่อยได้เข้ามาช่วยเหลือผู้สูงอายุเป็นพิเศษ...

(อสม.#4 บ้านลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...สาธารณสุข กับ พัฒนาสังคมไปอยู่ตรงไหนไม่รู้ มีมาช่วยตอนท้ายแล้ว บางโรงเรียนจะตายอยู่แล้ว มาช่วยไม่ถูกเรื่อง ตอนเริ่มไม่มาดูพื้นฐาน พื้นฐานแย่มาก ที่จริงแล้วเด็กที่มีสังคมแบบนี้ สถาบันครอบครัวเขาดูแลไม่ได้ ที่จริงน่าจะไปทำงานเชิงรุกเข้าทางครอบครัวมากกว่าที่จะรอให้ครอบครัวมีปัญหาแล้วค่อยมาแก้ปลายทาง ต้องเข้าไปให้คำแนะนำตั้งแต่ต้น ไม่ใช่รอให้เด็กเสียไปแล้ว ก็คงจะต้องมีหน่วยงานตรงนี้ที่น่าจะเข้มแข็งกว่านี้ ไม่ใช่รอปัญหาเกิดแล้วมาแก้ มันไม่ทันแล้ว...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#3 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...ตอนนี้จะเป็นผู้ใหญ่ใจดีที่มาจากชุมชน ภาคเอกชนมากกว่า ซึ่งน่าจะเป็นหน้าที่ของ อบต. เทศบาล แต่เขากลับละเลยหน้าที่ตรงนี้ แต่อะไรที่เป็นเงินที่เกี่ยวกับการศึกษา เขาจัดการเองหมด...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...เท่าที่อยู่ตรงนี้มาเกือบ 20 ปี ภาคเอกชนจะร่วมมือดี แต่หน่วยงานของรัฐ อบต. เทศบาล ค่อนข้างจะไม่มีอะไรมาสนับสนุนเด็กเหล่านี้เลย โรงเรียนพยายามจะเพื่อชุมชน แต่เขาไม่ได้มีงบมาสนับสนุน แต่เวลามีงานอะไร มีแต่โรงเรียนจะเข้าไปร่วมกับชุมชน อบต.นี้แย่มาก ไม่สนใจ สนใจแต่เรื่องเอาคนแก่ไปเที่ยว เอาหวัคะแนนไปศึกษา ดูงาน สนใจแค่นั้น ลอกคูคลอง ทำถนน จัดงานรื่นเริงอะไรแบบนี้ แต่เรื่องสวัสดิการเด็ก คุณภาพชีวิตเด็กไม่พูดถึงเลย งบประมาณให้กับเรื่องของการศึกษา 3% ของงบประมาณทั้งหมด 3% นี้ทำในเรื่องของการอบรมกับมีศูนย์เด็กเล็ก อบรมเยาวชนในตำบล โดยขอความร่วมมือโรงเรียนอีก ...ผมดูแล้วก็ไม่เห็นจะได้สาระอะไรเลย... ส่วนใหญ่เรื่องเหล่านี้โรงเรียนเขาสอนอยู่แล้ว ก็ยังเอาแต่ทำให้โครงการที่ตั้งไว้จบบๆ ไป แต่ศูนย์เด็กเล็กก็ยังไม่พอทำได้ เพราะเป็นเรื่องจำเป็น...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...ถ้าพูดถึงเรื่องการดูแลเด็ก สาธารณสุขค่อนข้างจะใกล้ชิดกับโรงเรียนเท่าที่สังเกตดู เพราะอย่างน้อยเด็ก ป.5-ป.6 ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องสุขภาพของเขา ทำให้เด็ก โดยเฉพาะ และสาธารณสุขก็มีตารางการดูแลว่าวันไหนจะเข้ามา มีขั้นตอนในการเข้ามา ฉีดวัคซีนให้เด็กชัดเจน ผมว่าสาธารณสุขไม่น่ามีปัญหาอะไร มีปัญหานิดนึงในเรื่องข้อมูลแนวปฏิบัติจริงๆ บางที่สาธารณสุขก็ไม่ได้มาพบกับเรา กลายเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องทำงานหนัก...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

1.3.2.6 สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ

1.3.2.6.1 ผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวช่วงกลาง คือ เพศหญิง ได้แก่ ย่า หรือยาย ส่งผลให้เพศหญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง ดังคำบอกเล่าที่ว่า...

...ยายเป็นคนเลี้ยงหลัก ตอนเด็กๆ ไปไหนไปด้วยตลอด ไปวัด ไปประชุม ไปส่งโรงเรียน เพราะไม่มีใครอยู่บ้าน ที่ผ่านมามาไม่ได้ช่วยเลี้ยงเพราะติดเหล้า เพิ่งเลิกเหล้าได้สองปีที่แล้ว เมื่อก่อนตาขี้เมา ไม่ทำงาน ไม่เคยช่วยเลี้ยงหลาน แต่ปัจจุบันเลิกดื่มเหล้าเด็ดขาด เพราะมีปัญหาสุขภาพ...

(ยายเนา, สัมภาษณ์, 24 เมษายน 2559)

...ยายไม่ค่อยได้ไปไหน อยู่แต่กับบ้าน เลี้ยงแต่หลาน ไปก็ไปแค่ใกล้ๆ ยังมีหลานเจ้าตัวเล็กด้วย ต้องอยู่เลี้ยงไปไหนไม่ได้ มีแต่ให้ปู่ไปพวกรานกฐินงานผ้าป่า ปู่ก็มาเล่าให้ฟังอยู่ ว่าเขาทำอะไรกัน เขาก็มีสังคมผู้เฒ่าผู้แก่ของเขา ย่าก็อยากไปเหมือนกับเขา แต่ปู่เลี้ยงเด็กไม่เป็น...

(ย่าสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...ส่วนมากยายกับย่าเลี้ยงหลาน ปู่กับตาไม่เลี้ยง เพราะเลี้ยงไม่เป็น...

(อสม#4 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...การเลี้ยงดูหลานของย่ายาย ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะพูดคล้ายๆ กันว่า เป็นเวรเป็นกรรม เป็นภาระ เพราะย่ายายไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดู...

(อสม.#3 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...ส่วนมากยากกับยาเลี้ยงหลาน ปู่กับตาไม่เลี้ยง เพราะเลี้ยงไม่เป็น...

(อสม#4 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

1.3.2.6.2 แนวโน้มของพ่อแม่วัยเยาว์เป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัวแหงกลางเพิ่มมากขึ้น ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...หลานสาว เรียนไม่จบ ม.2 มีลูกก่อน สามีอายุ 32 อาชีพรับจ้างทั่วไป หลานสาวรับจ้างขายของ มีลูกสาวชื่ออายุ 7 เดือน นำมาฝากยายเลี้ยง...

(ยายบุญล้อม, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...เด็กส่วนใหญ่ที่นี้เรียนไม่จบ ม.3 ทำงาน มีสามี ภรรยา มี กศน.หนองจิกอยู่ที่ รพ.สต. กศน. เรียนไปเพื่อเอาวุฒิไปเข้างาน ลูกไปสอบแทนแม่ก็ยังไม่ได้ มีความรู้จริงๆ...

(อสม.#1 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...ปล่อยเด็กให้เป็นภาระของยายตา ส่วนมากเลิกกันเพราะดูแลครอบครัวไม่ไหว แล้วย้ายไปอยู่ถิ่นอื่น ส่วนมากอยู่กันเฉยๆ ไม่ได้แต่งงาน อายุ 13-14 ก็ท้อง โรงเรียนก็ไม่ให้เรียนต่อ...

(อสม.#2 บ้านลุงตามัน, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...เด็กไม่อับอายที่แต่งงานในระหว่างเรียน แต่โรงเรียนอนุญาตให้เด็กที่ตั้งครรภ์ได้ แต่สถานภาพต้องโสดจึงเรียนต่อได้ แต่มีเงื่อนไขดูพฤติกรรมของเด็กแต่ละคนว่าเด็กพลาดพลั้งแต่ตั้งใจเรียน พิจารณาโดยคณะกรรมการ ส่วนเด็กที่ไม่ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการให้เรียนต่อ จะไปเรียน กศน. ...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ปัญหาครอบครัวแหงเป็นผลจากพ่อแม่เด็ก โดยเฉพาะการมีบุตรในวัยเยาว์ ดังนั้นหากจะแก้ปัญหาคือต้นเหตุ ควรปลูกฝังและให้ความรู้ที่จำเป็นแก่นักเรียนให้เห็นถึงผลเสียของการตั้งครรภ์ไม่พร้อม...

(ครูประถมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...เรื่องพ่อแม่เลิกกันนี้ไม่ต้องพูดถึง ห้องผมเลย 70% เฉพาะ 44 คนที่ห้องผม พ่อแม่แทบไม่ได้อยู่ด้วยกันเลย บางทีก็อยู่กับแม่ อยู่กับยายสัก 30% แล้วไม่ใช่แค่ตรงตากับยาย ต้องดูเรื่องของการมีความรักตั้งแต่ยังไม่พร้อม บางทีการสอนเรื่องเพศศึกษาเราก็สอนแค่บางมุม ไม่ได้สอนทั้งหมด ถ้าเกิดเด็กมีความรัก แล้วก็ไม่ได้ป้องกัน บางคนจบ ป.6 ปู่ก็มีลูกเลย และเพราะยังวัยรุ่นอยู่ก็ไปเจอคนใหม่ ซึ่งก็เป็นความหลงอยู่ไม่ใช่ความรัก ที่จะอยู่ยึดเหมือนสมัยโบราณ แม้แต่ตากับยายเขาก็ยังเป็นแบบอย่างให้ลูกหลานเขาไม่ได้เลย อันนี้คือสังคมที่นี้...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...แนวโน้มของเด็กอยู่กับปู่ย่าตายายเพิ่มขึ้น เพราะว่าปัจจุบันพ่อแม่วัยรุ่นก็จะเป็นลักษณะว่า แต่งงานกันระยะสั้น เป็นที่ภาวะและก็ความพร้อมของพ่อแม่เด็ก คือมีลูกในช่วงที่วัยที่ไม่สมควรจะมี มีในช่วง ม.1-2 ยังเป็นวัยรุ่นอยู่...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษาคนที่#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...ถ้าแยก็จะแย่มากสุดๆ ค่อนข้างจะบกพร่องทางการเรียนรู้ เป็น LD ไปเลย คือเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ไม่พร้อม ไม่ใช่วัยเจริญพันธุ์ เลยมีปัญหาเกี่ยวกับสภาวะทางสมอง ที่โรงเรียนมี LD ประมาณ 30 กว่าคน ที่คัดกรองกัน ก็ครึ่งๆ มาจากครอบครัวที่คุณตาคุณยายดูแล...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

...สาเหตุที่เด็กมาอยู่ในครอบครัวแหงกลางในเขตพื้นที่การศึกษา คือ การหย่าร้างมากที่สุด เด็กไม่พร้อมที่จะมีครอบครัว พอคลอดเด็กก็ส่งให้ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดู แต่เด็กในเขตเมืองจะมีปัญหานี้น้อย ส่วนเด็กนอกเมืองที่ไปเรียนในเมืองประสบปัญหานี้เกิน 50% ถือว่าการตั้งครรถ์เป็นเรื่องปกติ ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่มีอาชีพประจำ เก็บผัก รับจ้างเล็กๆ น้อยๆ...

(บุคลากร#1 เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2559)

...เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีปัญหาตั้งครรรค์ และออกกลางคันเยอะมาก ผลการเรียนตกต่ำ ไม่สนใจเรียน...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

1.3.2.6.3 ครอบครัวและเด็กขาดการนำหลักศาสนาในการดำเนินชีวิต ดังคำบอกเล่าที่ว่า...

...อันดับแรกเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม เรื่องของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมอันนี้เขาไม่มี จริงๆ เขานับถือศาสนาพุทธ แต่เขาไม่ได้ปฏิบัติตามนั้น หรือบางที่เขาไม่รู้ไม่จริงเขาก็ทำไม่ได้ บางที่ผมถามศีล 5 ปฏิบัติยังไง เขายังเข้าใจว่าต้องไปรับจากพระ ซึ่งจริงๆ ไม่ใช่ มันเป็นเรื่องที่เราทำเองได้ เขาก็ไม่เข้าใจ...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...บางคนตากับยายก็เลิกแล้วก็ไปมีใหม่ แล้วเขาจะสอนหลานเขาได้ยังไงในเมื่อเป็นแบบนี้ ผมดูแล้วบางคนตากับยายก็ไม่ได้อยู่ด้วยกัน บางทีตามมา บางทีย้ายมา หรือบางทีตาไปเจอคนหนุ่มสาวข้างนอกก็ไปชอบอีก เด็กเจอพฤติกรรมแบบนี้ก็คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดาของเขา ซึ่งถ้าคุณตาคุณยายเป็นแบบอย่าง ก็ยังพออาศัยกันได้...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...กระทรวงวัฒนธรรม และหน่วยงานด้านศาสนา เรื่องศีลธรรมอันดี ศีล 5 ซึ่งเด็กในปัจจุบันแทบจะไม่มีรู้จัก หากเด็กมีศีล 5 ปัญหาที่คงจะลดลงอย่างมาก...

(ครูอาชีวศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

...ตอนนี้สังคมได้ที่รู้อยู่ตีวัดคุณนิยม ของเราไร้บออะไรมาหมดเลย มีสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความอยากโดยที่ไม่รู้เท่าทัน คนเราพอเกิดปัญหาก็กไม่ทำหน้าที่ อย่างพ่อแม่ก็หาเงินอย่างเดียว ถามว่าได้คิดถึงลูกบ้างหรือเปล่า คิดถึงสถาบันครอบครัวที่ดิงามหรือเปล่า ตอนนี้ฝรั่งจำกันไปหมดแล้ว จนทุกคนเหมือนวัดลูขึ้นหนึ่ง เด็กเขามองตัวเองเป็นวัดลูขึ้นหนึ่ง ไม่ได้มองถึงจิตวิญญาณในตัวเอง รุ่นปัจจุบันจะเป็นแบบนี้แล้ว...

(ผู้อำนวยการโรงเรียนประถมศึกษา#2 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2559)

1.3.2.6.4 เด็กมีอุปกรณ์สื่อสารและใช้มีอิสระในการเข้าถึงโลกออนไลน์และอาจส่งผลด้านลบกับเด็ก ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเหล่านี้ รวมทั้งไม่สามารถให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่หลาน ดังคำบอกเล่าที่ว่า

...แม่ซื้อโทรศัพท์ให้ เป็นรุ่น AIS Lava ถ้าอยากเล่นเน็ตก็จะโทรบอกแม่ แม่ก็จะเติมเงินให้ ส่วนใหญ่เพื่อนจะโทรมาเอง ส่วนใหญ่ก็จะเล่น facebook, Line, Instagram...

(น้องแพท, สัมภาษณ์, 11 เมษายน 2559)

...คุณยายบอกว่า โทรยังโทรไม่เป็นเลย ตอนลูกชายโทรมา ดังกิ่งดิ่งไปงั้น ยายรับไม่เป็น รับเป็นก็รับกดมั่วๆ ทำไม่เป็นเลย ต้องให้หลานโทรให้และรับให้ เพราะยายรับไม่เป็น...

(ยายสาย, สัมภาษณ์, 12 เมษายน 2559)

...การเรียนของเด็กในครอบครัวช่วงกลาง ส่วนมากด้อยกว่าเด็กที่อยู่กับพ่อแม่ เพราะปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนมากยังไม่มีทักษะด้านเทคโนโลยี แค่เปิดทีวีได้ก็ถือว่าดีแล้ว...

(บุคลากร#2 ด้านพัฒนาสังคมฯ จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 กรกฎาคม 2559)

...สังคมปัจจุบันไม่เหมือนเมื่อก่อน สมัยก่อนเมื่อ 10 กว่าปีก่อน จะเป็นอีกแบบหนึ่งถึงจะอยู่กับปู่ย่าตายาย เด็กก็จะมีปัญหาอะไรมากมาย สังคมมันเป็นคนละอย่างกันกับสังคมปัจจุบันนี้ เด็วยุคนี้โลก social แล้วก็มีเพื่อนฝูง เด็กก็จะวอกแวก ไม่ใส่ใจในการเรียน...

(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...ปู่ย่าตายายบางครอบครัวก็จะแก่ อายุมาก ไม่สามารถติดตามเด็กได้ และเด็กก็ขาดความอบอุ่น แล้วพวกสื่อก็เข้าสู่เด็กโดยตรงได้ ก็เข้ามาเยอะแยะ เด็วยุคนี้โทรศัพท์ เกมราคาไม่แพง พวกนี้จะมีปัญหาตลอด และก็จะเป็เด็กที่ก้าวร้าว...

(ครูประถมศึกษา#1 จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2559)

...เด็กที่อยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย ส่วนใหญ่ขาดเรียนบ่อย ใช้ชีวิตอยู่กับอุปกรณ์เทคโนโลยี และมีมือถือน้อยใจง่าย...

(ครูมัธยมศึกษา#1 จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2559)

จากการศึกษาปัญหาการเรียนรู้อันของครอบครัวแห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 9 ครอบครัว และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวน 40 คน สามารถสรุปปัญหาการเรียนรู้อันของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศได้ดังตารางที่ 4.43

ตารางที่ 4.43 สรุปปัญหาการเรียนรู้อันของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

ความคิดครอบครัวนิเวศ	ประเด็นปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้อันของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรงของปัญหา
ระบบจุลภาค (Microsystem): สมาชิกและความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง	ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง	เด็กในครอบครัวแห่งกลาง ส่วนใหญ่มีอายุ 12-15 ปี กำลังศึกษาในระดับมัธยมต้นหรือ ปวช.1 ซึ่งเป็นวัยที่เป็นจุดเสี่ยงในด้านพฤติกรรมมากกว่า เด็กช่วงวัยอื่นๆ เช่น เข้ากลุ่มเพื่อนที่เกเร มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและไม่ปลอดภัย ใช้สารเสพติด มั่วสุมและออกกลางคืน ซึ่งมีปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมาก ที่เข้าใจว่าเด็กในช่วงวัยนี้ดูแลตัวเองได้แล้ว จึงปล่อยปละขาดการดูแลอย่างใกล้ชิด ประกอบกับเด็กวัยนี้ส่วนใหญ่ไปศึกษาในสถาบัน การศึกษา ในเมืองที่ห่างจากบ้าน รวมทั้ง เด็กต้องการกลุ่มเพื่อนมากกว่าครอบครัว ดังนั้น ทั้ง 2 ปัจจัย จึงยิ่งเป็นแรงผลักดันให้ ปู่ ย่า ตา ยายและเด็กมีช่องว่างระหว่างกันมากขึ้น รวมทั้งปู่ ย่า ตา ยายขาดช่องทางในการติดตามดูแล เด็กเหมือนตอนเป็นเด็ก ประถมศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ใกล้ๆ บ้าน มีการสื่อสารกับครูและโรงเรียนเป็นระยะ นอกจากนี้ ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากมีความคาดหวังว่า สถานศึกษาและครูผู้สอนจะทำหน้าที่ดูแลเด็กแทนปู่ ย่า ตา ยาย จึงส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายไม่แสวงหาช่องทางการเรียนรู้ที่จำเป็นในการเลี้ยงดูและสื่อสารกับเด็กที่เป็นวัยรุ่น	มากที่สุด
		เด็กในครอบครัวแห่งกลางที่พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ ส่งผลทางลบต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งในด้านสุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มากกว่าเด็กที่พ่อแม่ย้ายไปทำงานต่างถิ่น หรือ พ่อแม่เสียชีวิต ดังนั้น เด็กกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จึงมีแนวโน้มที่จะสร้างการยอมรับในกลุ่มเพื่อน แต่มักเป็นทางลบ เช่น มีแฟน แต่งตัว แต่งหน้า เข้าแก๊ง เทียวเตร่ ใช้เงินฟุ่มเฟือย หนีเรียน ดังนั้นปู่ ย่า ตา ยายที่ดูแลเด็กกลุ่มนี้ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้อย่างหลากหลาย ให้สามารถสื่อสาร ให้คำแนะนำปรึกษาที่ถูกต้องและสอดคล้องตามยุคสมัยได้	มากที่สุด

ตารางที่ 4.43 (ต่อ)

ความคิด ครอบครัววินเวศ	ประเด็น ปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรง ของปัญหา
ระบบจุลภาค (Microsystem): สมาชิกและ ความสัมพันธ์ ในครอบครัว แห่งกลาง (ต่อ)	ลักษณะ ครอบครัว แห่งกลาง (ต่อ)	จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูในครอบครัวแห่งกลาง จะส่งผลทางลบมาก ยิ่งขึ้นต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก หากครอบครัวเลี้ยงดูหลานอายุ 0-3 ปี หรือหลานมีความบกพร่องทางกาย หรือ สติปัญญา สถานการณ์เช่นนี้ ปู่ ย่า ตา ยาย จำเป็นต้องเรียนรู้อย่างมากเรื่องวิธีการเลี้ยงดูเด็กพิเศษ การแสวงหาบริการทางสังคม และความช่วยเหลือต่างๆ จากทั้งในชุมชนและองค์การเฉพาะทางที่มีหน้าที่โดยตรง อย่างไรก็ตามการดูแลเด็กพิเศษในครอบครัวแห่งกลางเป็นภาระหนักของผู้สูงอายุ ต้องอุทิศเวลาทั้งหมดในการดูแลเด็กกลุ่มนี้ ส่งผลให้ในชีวิตจริงของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่ม นี้ ไม่มีโอกาสในการได้เรียนรู้ในสิ่งที่จำเป็นสำหรับหลานที่เป็นเด็กพิเศษ ตลอดจน การดูแลตนเองของปู่ ย่า ตา ยาย	มากที่สุด
ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัว แห่งกลาง	สุขภาพของ ปู่ ย่า ตา ยาย	ย่า ยาย ซึ่งอายุมากกว่า 60 ปี และเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพัง ซึ่ง ต้องใช้เวลากว้างทั้งหมดในการดูแลหลาน ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะการ เลี้ยงดูเด็กปฐมวัยมีรายละเอียดมากและต้องการการดูแลที่ใกล้ชิดตลอดเวลา ส่งผลให้ ย่า ยายพักผ่อนไม่เพียงพอ เครียดและวิตกกังวล รวมถึงมีความคับข้องใจ ในบทบาทหน้าที่ จึงถือว่าเป็นภาระที่หนักมากสำหรับผู้สูงอายุที่เป็นวัยที่ต้องการ การพักผ่อนและคนดูแล ส่งผลให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตเสื่อมถอย เป็น อุปสรรคอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ที่จำเป็นภายนอกครอบครัว แม้เวลาที่จะเรียนรู้ใน ครอบครัวยังมีโอกาสน้อยมาก	มากที่สุด
		สุขภาพกายที่เสื่อมถอย จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) สุขภาพกายที่เสื่อมถอยเป็นปกติตามช่วงอายุที่มากขึ้นของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น การได้ยิน การมองเห็น การเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการ เรียนรู้ที่จำเป็น และ 2) สุขภาพกายที่เสื่อมถอยจากการเป็นโรคเรื้อรัง และหรือโรคติดต่อ เช่น ความ ดัน เบาหวาน ข้อเสื่อม รูมาตอยด์ ต้อตา ประสาทตาเสื่อม สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายข้างต้น ล้วนเป็นอุปสรรคในการติดต่อ สื่อสารเพื่อการ เรียนรู้ การติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานจัดการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งรวมทั้ง ครูและ สถานศึกษาของหลาน ส่งผลให้ขาดการเรียนรู้ที่จำเป็นในการส่งเสริมความอยู่ดีมี สุขของเด็ก และความอยู่ดีมีสุขของตัวเอง	มากที่สุด

ตารางที่ 4.43 (ต่อ)

ความคิด ครอบครัวนิเวศ	ประเด็น ปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรง ของปัญหา
ระบบจุลภาค หรือระบบย่อย (Microsystem): สมาชิก และ ความสัมพันธ์ใน ครอบครัวแห่ง กลาง (ต่อ)	เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว แห่งกลาง	ย่า ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง จำนวนมากที่มีสถานภาพหม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต) ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลางอย่างมาก โดยจะวิกฤตยิ่งขึ้นในกรณีที่ครอบครัวมีเพียงย่าหรือยายที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพัง พ่อแม่เด็กขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่เพียงพอ พ่อแม่เด็กเสียชีวิต หรือต้องขัง และครอบครัวแห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น ในบางครอบครัว ย่า ยายกลุ่มนี้จำเป็นต้องทิ้งให้หลานอยู่บ้านตามลำพังและปิดบ้านไว้ เพื่อออกไปรับจ้างรับทำงานในระแวกใกล้ๆ บ้าน ส่งผลให้มีความเครียด วิตกกังวล และขาดโอกาสสืบเชิงในการเรียนรู้ทุกรูปแบบที่จะส่งเสริมความอยู่ดี มีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง	มากที่สุด
		รายได้รวมจำนวนมากของครอบครัวแห่งกลางบางส่วน ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง แต่พบว่า จริงๆ แล้ว “ความเพียงพอของรายได้รวมของครอบครัวแห่งกลาง” ต่างหากที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ มีปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากที่เข้าใจว่า การให้วัตถุสามารถตอบสนองความต้องการของเด็กได้ดีที่สุดเพื่อชดเชยที่เด็กขาดพ่อแม่ ความเข้าใจผิดเช่นนี้เป็นการปิดกั้นโอกาสของปู่ ย่า ตา ยายที่จะเปิดรับการเรียนรู้ที่จำเป็นในการเลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมตามวัย และมีความอยู่ดีมีสุขอย่างแท้จริง	มากที่สุด
		ย่า ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บ้านเพื่อดูแลหลาน ไม่สามารถออกไปทำงานหารายได้ จึงขาดความมั่นคงของอาชีพและรายได้ ส่งผลให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ	มากที่สุด
ระบบชั้นกลาง (Mesosystem): ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างระบบ จุลภาคทั้งระบบ กับระบบอื่นๆ ที่อยู่ในระยะ ใกล้เคียง	ความ สัมพันธ์ ในระบบ ครอบครัว นิเวศของ ครอบครัว แห่งกลาง	ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อแม่ของเด็กมีช่องว่างมากขึ้นใน 2 กรณี คือ (1) เมื่อพ่อแม่เด็กต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับลูกเขย/ลูกสะใภ้ และ (2) เมื่อพ่อแม่เด็กไม่สนใจ ไม่ติดต่อกับครอบครัวแห่งกลาง และไม่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็ก ปัญหาความสัมพันธ์ทั้ง 2 กรณี ส่งผลให้ภาระในการเลี้ยงดูและค่าใช้จ่ายถูกผลักจากพ่อแม่ มาอยู่ที่ครอบครัวแห่งกลาง ปู่ ย่า ตา ยายต้องทำงานเพิ่มขึ้นให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายของตนเองและหลานๆ ทำให้ขาดโอกาสในการเรียนรู้และร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ	มากที่สุด

ตารางที่ 4.43 (ต่อ)

ความคิด ครอบครัวนิเวศ	ประเด็น ปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรง ของปัญหา
ระบบชั้นกลาง (Mesosystem): ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างระบบ จุลภาคทั้งระบบ กับระบบอื่นๆ ที่อยู่ในระยะ ใกล้เคียง (ต่อ)	ความ สัมพันธ์ ในระบบ ครอบครัว นิเวศของ ครอบครัว แห่งกลาง (ต่อ)	ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่นๆ มีส่วนให้ ขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็ก ทั้งด้าน ร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ทั้งนี้ หากปู่ ย่า ตา ยายมีลูกหลาน คนอื่นที่คอยสนับสนุนทางสังคม ทั้งด้านวัตถุ ข้อมูลข่าวสาร และ อารมณ์ จะส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงหลาน ในครอบครัวแห่งกลาง อย่างมีความสุข ลดความถูกกดดัน อีกทั้ง ยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และรับรู้รับฟังปัญหาในระหว่างลูกหลานและเครือญาติ เป็นการเรียนรู้ ในระหว่างหมู่เครือญาติ และยังมีเวลาในการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ ต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัว ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ร่วมกับ พัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและหลานๆ ให้มีความอยู่ดีมีสุขยิ่งขึ้น	มาก
		ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้น ใน 2 กรณี คือ (1) พ่อแม่ต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ และ/หรือมีลูกใหม่ และ (2) พ่อ แม่เด็กไม่ติดต่อกัน และไม่มาเยี่ยมเยียน ปัญหาความสัมพันธ์ทั้ง 2 กรณี ดังกล่าว ส่งผลโดยตรงต่อทั้งสภาพความเป็นอยู่ทางกายภาพ และ สภาพจิตใจของทั้งปู่ ย่า ตา ยาย และเด็ก การรับภาระของปู่ ย่า ตา ยาย แทนพ่อแม่เด็ก ส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายเหนื่อยล้า ทั้งร่างกายและ คับข้องใจในภาระที่รับผิดชอบ และไม่มีเวลาเพียงพอที่จะในการ เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ที่จำเป็นต่อการเลี้ยงดูเด็ก และการ พัฒนาตนเองของปู่ ย่า ตา ยาย	มาก
		ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กจะมีช่องว่าง มากขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ระดับมัธยมต้น เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่ อยู่ในเมืองที่ห่างจากชุมชนที่ครอบครัวอยู่อาศัย ดังจะเห็นได้ว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางจำนวนไม่น้อยที่ต้องออกจากระบบ การศึกษาก่อนวัยอันควร อันเนื่องมาจากการขาดการสื่อสารอย่าง ใกล้ชิดระหว่างครูและสถานศึกษากับปู่ ย่า ตา ยาย ดังนั้น การ เรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของหลาน (เช่น เวลาเรียน ผลการ เรียน กิจกรรมตามหลักสูตรและกิจกรรมเสริมต่างๆ) รวมทั้ง การ พัฒนาตนเองของ ปู่ ย่า ตา ยายให้สามารถสื่อสารกับครูและ สถานศึกษาของหลาน (เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่) การสื่อสารใน ระหว่างกลุ่มผู้ปกครอง เพื่อนๆ ของเด็ก และชุมชน ดังนั้น การ เรียนรู้ดังกล่าวของปู่ ย่า ตา ยายจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในการ เลี้ยงดูเด็กวัยนี้ให้ได้อยู่ดีมีสุขในสังคมปัจจุบัน	มาก

ตารางที่ 4.43 (ต่อ)

ความคิด ครอบครัวนิเวศ	ประเด็น ปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรง ของปัญหา
ระบบภายนอก (Exosystem): สถานการณ์ ภายนอกที่มี อิทธิพลต่อเด็ก แต่เด็กไม่ได้มี ส่วนร่วมโดยตรง	หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับ ครอบครัว แห่งกลาง	หน่วยงาน/บริการทางสังคมที่เกี่ยวข้องขาดข้อมูลรายละเอียดของ ครอบครัวแห่งกลาง ส่งผลให้การจัดบริการ กิจกรรม โครงการ ต่างๆ เพื่อจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว ไม่สนองตอบต่อ กลุ่มเป้าหมายที่จริง ดังนั้น จึงพบว่า ครอบครัวแห่งกลางเป็นกลุ่ม ผู้สูงอายุและเด็กในวัยพึ่งพิงที่บางส่วนยังขาดการเข้าถึงโอกาสใน การเรียนรู้ที่จำเป็น	มาก
		หน่วยบริการทางสังคมยังขาดการบูรณาการการทำงานในพื้นที่ ส่งผลให้การจัดบริการ กิจกรรม โครงการต่างๆ เพื่อจัดการเรียนรู้ สำหรับครอบครัว ไม่ต่อเนื่องและไม่สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้จัดโครงการได้ทำโครงการลุล่วง แต่กลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงไม่ได้รับประโยชน์และไม่ต่อเนื่องยังยื่น ส่งผลให้ครอบครัวแห่งกลางเสียโอกาสในการเรียนรู้ที่จำเป็น	มาก
ระบบมหภาค (Macrosystem): เป็นสภาพ แวดล้อมที่มีผล ต่อการดำเนิน ชีวิตประจำวัน ของเด็กและ ครอบครัว เช่น ค่านิยม นโยบาย รัฐบาล เทคโนโลยี และ สื่อ	สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ	ผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง ได้แก่ ย่า หรือ ยาย จึงส่งผลให้เพศหญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้ที่จำเป็น สำหรับครอบครัวแห่งกลาง และการพัฒนาตนเองของของย่า ยาย	มาก
		พ่อแม่วัยเยาว์เป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัว แห่งกลางเพิ่มมากขึ้นมาก จากกระแสการยอมรับการมี เพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และยอมรับว่าการตั้งครรภ์ในวัยเป็นเรื่อง ปกติ เด็กที่เกิดจากพ่อแม่วัยเยาว์เหล่านี้เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญ ประการหนึ่งของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง และการเรียนรู้ของ ปู่ ย่า ตา ยายเป็นสิ่งจำเป็นที่จะนำไปสู่ทางออกของปัญหา โดยการ เรียนรู้บริการและการสนับสนุนทางสังคมที่ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็กที่เกิด จากพ่อแม่วัยเยาว์เหล่านี้ให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพต่อไป	มาก
		ครอบครัวและเด็กขาดการนำหลักศาสนาในการดำเนินชีวิต ส่งผล ให้ทั้งปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ-แม่ และเด็ก ขาดแนวทางในการดำเนิน ชีวิตที่ถูกครรลองครองธรรม ขาดการยับยั้งชั่งใจ สังคมโดยรวมจึง เกิดปัญหาซับซ้อนมากมาย ซึ่งโดยสภาพของครอบครัวแห่งกลาง เป็นสถาบันที่เปราะบางและอ่อนแอเมื่อเทียบกับครอบครัวประเภท อื่นๆ ดังนั้น การเรียนรู้เพื่อดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาย่อมเป็นที่ พึงทางใจ นำความสงบ และช่วยให้ปู่ ย่า ตา ยายมีปัญญาจะหา แนวทางในการเลี้ยงดูเด็กได้อย่างถูกต้องเหมาะสม	มาก

ตารางที่ 4.43 (ต่อ)

ความคิด ครอบครัวนิเวศ	ประเด็น ปัญหา	ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	ความรุนแรง ของปัญหา
ระบบมหภาค (Macrosystem): เป็นสภาพ แวดล้อมที่มีผล ต่อการดำเนิน ชีวิตประจำวัน ของเด็กและ ครอบครัว เช่น ค่านิยม นโยบาย รัฐบาล เทคโนโลยี และ สื่อ (ต่อ)	สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ (ต่อ)	เด็กมีอุปกรณ์สื่อสารและใช้มีอิสระในการเข้าถึงโลกออนไลน์และ อาจส่งผลด้านลบกับเด็ก ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายไม่สามารถใช้เทคโนโลยี เหล่านี้ รวมทั้งไม่สามารถให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่เด็ก ดังนั้น ปู่ ย่า ตา ยาย จึงจำเป็นต้องเรียนรู้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร พื้นฐานเหล่านี้ เพื่อให้เทคโนโลยี สื่อออนไลน์ในปัจจุบันไม่เป็น อุปสรรคในการเรียนรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย และเป็นอุปกรณ์ที่ช่วยให้ ปู่ ย่า ตา ยาย เข้าถึงการเรียนรู้ได้สะดวก รวดเร็ว ทุกที่ทุกเวลา	มาก

โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้ พบว่า การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมี
สุขของเด็กตามความคิดครอบครัวนิเวศ มีระดับของความรุนแรงของปัญหาในการเรียนรู้ของ
ครอบครัวแห่งกลางที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวในระบบจุลภาค
(Microsystem) มีระดับความรุนแรงและเร่งด่วนของปัญหามากที่สุด ได้แก่ ปัญหาในการเรียนรู้ของ
ครอบครัวที่เนื่องมาจาก ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่ง
กลาง และเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง

ส่วนปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่มีระดับของความรุนแรงของปัญหาที่
รองลงมาตามลำดับ ได้แก่

ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ได้แก่ ปัญหาในการ
เรียนรู้ของครอบครัวที่เนื่องมาจากความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง

ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวในระบบภายนอก (Exosystem) ได้แก่ ปัญหาในการ
เรียนรู้ของครอบครัวที่เนื่องมาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง และ

ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวในระบบมหภาค (Macrosystem) ได้แก่ ปัญหาในการ
เรียนรู้ของครอบครัวที่เนื่องมาจากสังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.1 ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน คือ (1) ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ คุณลักษณะของครอบครัว คุณลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย และคุณลักษณะของเด็ก (2) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ในระบบจุลภาค (microsystem) ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ความสัมพันธ์ในระบบระบบภายนอก (Exosystem) และความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบจุลภาค (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) ระบบภายนอก (Exosystem) และ (3) ปัจจัยด้านความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคม และ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 9 ครอบครัว

2.1.1 ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ศึกษาพื้นฐานของครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง 2) ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง และ 3) ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 9 ครอบครัว สรุปได้ดังนี้

2.1.1.1 ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 9 ครอบครัว สรุปลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตาม โครงสร้างของครอบครัว สภาพที่อยู่อาศัย รายได้รวมของครอบครัว จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู และจำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่งกลาง ได้ดังตารางที่ 4.44

ตารางที่ 4.44 ลักษณะของครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความ อยู่ดี มีสุข ของเด็ก	ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง				
		โครงสร้าง ครอบครัว	สภาพที่อยู่ อาศัย	รายได้รวมของ ครอบครัว	จำนวนหลาน ที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู	เวลาเฉลี่ย ต่อวันที่ใช้ เลี้ยงดูเด็ก
1.ยายสมพร- น้องแพรว จ.ราชบุรี	มาก	3 คน (ยาย+ หลานสาว 1คน + หลานชาย 1 คน)	บ้านปูนชั้นเดียว ขนาดปานกลาง สภาพกลางเก่า กลางใหม่ มีสอง ห้อง อยู่บนที่ดิน ของตนเอง มีรั้ว	พ่อและแม่ของหลาน ส่งเงินให้ยายเลี้ยงดู หลานสม่าเสมอ	2 คน (เพศหญิง อายุ 12 ปี และเพศชาย อายุ 1 ปี 4 เดือน)	ตลอดวัน
2.ย่าสาย- น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	5 คน (ปู่ย่า+ หลานสาว 2 คน +หลานชาย 1 คน)	บ้านปูนชั้นเดียว ขนาดปานกลาง สภาพกลางเก่า กลางใหม่ มีสอง ห้อง อยู่บนที่ดิน ของตนเอง ไม่มีรั้ว	10,000 บาท จาก การทำนาของปู่ และ เงินส่งจากพ่อแม่เด็ก เดือนละ3000-4000 บาท /ย่าและปู่ย่า และปู่ได้เบี้ยฯ ผู้สูงอายุคนละ 500 บาท/เดือน	3 คน (เพศหญิง อายุ 12 ปี และ 10 ปี และเพศชาย อายุ 1 ปี 4 เดือน)	ตลอดวัน
3.ยายเนาว์- น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	7 คน (ตา+ยาย+ หลานชาย 1 คน+ หลานสาว 4 คน)	บ้านไม้ชั้นเดียว ต่อเติมชั้นล่าง สภาพค่อนข้างเก่า อยู่บนที่ดินของ ตนเอง ไม่มีรั้ว	ยายอยู่กับตา รับจ้างทั่วไปและรับ เย็บตุ๊กตา รายได้ เพียงพอ/ ย่าของเด็ก ส่งเงินให้เดือนละ 8,000 บาท	3 คน (เพศชาย อายุ 17 ปี เพศหญิง อายุ 12 ปี และ 10 ปี)	ตลอดวัน
4.ยายอุษา- น้องปลื้ม จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	2 คน (ยาย+ หลานชาย 1 คน)	บ้านสองชั้นขนาด ใหญ่ปานกลาง ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างเป็นปูน อยู่บนที่ดินของ ตนเอง ไม่มีรั้ว	ย่ารับเสียบบลาหวาน ที่บ้านคิดค่าแรง 1,000 ไม้ต่อ 25 บาท /พ่อส่งเงิน/ ยายได้เบี้ยฯ ผู้สูงอายุ 700 บาท	1 คน (เพศชาย อายุ 10 ปี)	ตลอดวัน

ตารางที่ 4.44 (ต่อ)

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความ อยู่ดี มีสุข ของเด็ก	ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง				
		โครงสร้าง ครอบครัว	สภาพที่อยู่ อาศัย	รายได้รวมของ ครอบครัว	จำนวนหลาน ที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู	เวลาเฉลี่ย ต่อวันที่ใช้ เลี้ยงดูเด็ก
5.ยายแดง-น้อง ข้าว จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	3 คน (ตา+ยาย+ หลานสาว 1 คน)	บ้านทรงไทยสอง ชั้นขนาดใหญ่ ชั้น บนเป็นไม้ ชั้นล่าง เป็นปูน ในที่ดิน ตนเอง รั้วแข็งแรง	ยายและตารับแกะสลัก ไม้ที่บ้าน รายได้ดี	1 คน (เพศหญิง อายุ 7 ปี)	ตลอดวัน
6.ย่ากิมลิ้ม-น้อง โบวี จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	5 คน (ทวด+ตา+ยาย+ หลานชาย 1 คน+ หลานสาว 1 คน)	บ้านไม้ได้ทุนสูง ขนาดปานกลาง ไม่มีรั้ว ในที่ดินของ ตนเอง มีบ้าน ญาติๆ อยู่รอบๆ	ย่ารับเสียบปลาหวาน ที่บ้าน ค่าแรง 1,000 ไม้ต่อ 25 บาท พ่อแม่ เด็กแทบไม่ได้ส่งเงิน/ ยายได้เบี้ยฯ ผู้สูงอายุ 700 บาท	2 คน (เพศหญิงอายุ 6 ปี และ เพศชาย อายุ 5 ปี)	ตลอดวัน ยกเว้นวันที่ ไป ถู้อีศ ที่วัดจะฝาก ญาติดูแล
7.ยายนวลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	ปาน กลาง	3 คน (ยาย+ หลานสาว 2 คน)	บ้านไม้ได้ทุนเดียว ขนาดเล็ก เก่า ไม่มีรั้ว อยู่ในชุมชน บนที่ดินของญาติๆ	ยายไม่ได้ทำงาน/พ่อแม่ เด็กส่งเงินเพียงพอใช้ จ่ายแต่ไม่มีเงินออม ได้ เบี้ยฯ ผู้สูงอายุ 500 บาท	2 คน (เพศหญิงอายุ 12 ปี และ 3 ปี)	ตลอดวัน
8.ย่าบัวไข-น้อง มายด์ จ.นครราชสีมา	ปาน กลาง	4 คน (ตา+ยาย+ หลานสาว 2 คน)	บ้านไม้ชั้นเดียว ขนาดเล็ก ไม่แข็งแรง ไม่มีรั้ว ค่อนข้างเก่า บน ที่ดินของตนเอง	ปู่ทำนา เลี้ยงวัวเลี้ยง ควาย/พ่อแม่แทบไม่ได้ ส่งเงิน/ย่าและปู่ได้เบี้ย ฯ ผู้สูงอายุ 500 บาท ปี 2560	2 คน (เพศ หญิง อายุ 12 ปี และ เพศชาย (เหลน) อายุ 7 เดือน)	ตลอดวัน
9. ยายบุญล้อม- น้องนัฐ จ.นครราชสีมา	น้อย	4 คน (ยาย+หลานสาว 1 คน+หลานชาย 2 คน+เหลน 1 คน)	บ้านไม้ไม่ หลังคา สังกะสี ชั้นเดียว ได้ทุนเดียว สภาพ เก่า ไม่แน่นอนหนา ไม่มีรั้ว อยู่บนที่ดิน ของญาติ	ยายไม่ได้ทำงานป่วย เป็นรูมาตอยด์/ พ่อแม่เด็กขาดการ ติดต่อ/ยายได้เบี้ยฯ ผู้สูงอายุ 700 บาท	3 คน(เพศหญิง อายุ 17 ปีและ เพศชายอายุ 18 ปี 14 ปี และ 7 เดือน	ตลอดวัน

จากตารางที่ 4.44 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านลักษณะของครอบครัว
 แห่งกลางเกือบทุกด้านไม่ได้ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา
 ทั้ง 9 ครอบครัวแตกต่างกัน ยกเว้นเพียงด้านเดียว คือ “รายได้รวมของครอบครัวที่แตกต่างกัน
 ที่ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางแตกต่างกัน”

2.1.1.2 คุณลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน
 9 ครอบครัว สรุปลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ
 การสมรส การศึกษา และอาชีพ ได้ดังตารางที่ 4.45

ตารางที่ 4.45 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา

ครอบครัวแห่งกลาง	ระดับความ อยู่ดีมีสุขของ เด็ก	ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย				
		เพศ	อายุ (ปี)	สถานภาพการ สมรส	การศึกษา	อาชีพ
1.ยายสมพร-น้องแพรว จ.ราชบุรี	มาก	หญิง	61	หม้าย (สามีเสียชีวิต)	ประถมศึกษา	ไม่ได้ทำงาน/ ลูกส่งเงิน
2.ย่าสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	หญิง	61	สมรส	ประถมศึกษา	ไม่ได้ทำงาน/สามี ทำนา/ลูกส่งเงิน
3.ยายเนา-น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	หญิง	59	สมรส	ประถมศึกษา	รับจ้างทั่วไป/รับงาน มาทำที่บ้าน/ ย่าของหลานส่งเงิน
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.ราชบุรี	ปานกลาง	หญิง	74	หม้าย (สามีเสียชีวิต)	ประถมศึกษา	รับงานมาทำ ที่บ้าน/ลูกหลาน ส่งเงิน
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปานกลาง	หญิง	52	สมรส	ประถมศึกษา	รับทำงานช่างไม้ ที่บ้าน/ลูกส่งเงิน
6.ย่ากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	ปานกลาง	หญิง	77	สมรส	ประถมศึกษา	รับเสียไม้ป่าหวาน มาทำที่บ้าน
7.ยายนวลศรี-น้องสุภา จ.นครราชสีมา	ปานกลาง	หญิง	62	หม้าย (สามีเสียชีวิต)	ไม่ได้เรียน	ไม่ได้ทำงาน/ ลูกไม่ส่งเงิน
8.ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	ปานกลาง	หญิง	60	สมรส	ประถมศึกษา	ไม่ได้ทำงาน/สามี ทำนาและเลี้ยงควาย
9. ยายบุญล้อม-น้องนัญ จ.นครราชสีมา	น้อย	หญิง	75	หม้าย (สามีเสียชีวิต)	ไม่ได้เรียน	ไม่ได้ทำงาน/ ไม่มีลูกหลานส่งเงิน

จากตารางที่ 4.45 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย ทุกด้านไม่ได้ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 9 ครอบครัว แตกต่างกัน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

2.1.1.3 ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

จากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 9 ครอบครัว สรุปลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตาม เพศ อายุ จำนวนเด็กที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู อายุของหลานเมื่อแรกที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู ระดับการศึกษา และสาเหตุที่เด็กมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย ได้ดังตารางที่ 4.46

ตารางที่ 4.46 ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษา

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง					
		จำนวน เด็ก (คน)	เพศ ของ เด็ก	อายุ เด็ก	อายุเด็กเมื่อ แรกที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู	ระดับ การศึกษาของ เด็ก	สาเหตุที่เด็กมาอยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย
1.ยายสมพร- น้องแพรว จ.ราชบุรี	มาก	2	หญิง ชาย	13 ปี 6 ปี	แรกเกิด แรกเกิด	ม.1 ป.5	พ่อและแม่ไปทำงาน พ่อและแม่ไปทำงาน
2.ย่าสาย-น้องแพท จ.นครราชสีมา	มาก	2	หญิง ชาย	12 ปี 1 ปี	แรกเกิด แรกเกิด	ป.5 ยังไม่เข้าเรียน	พ่อและแม่ไปทำงาน พ่อและแม่ไปทำงาน
3.ยายเนาว์- น้องเคน จ.ราชบุรี	มาก	5	ชาย หญิง หญิง หญิง หญิง	17 ปี 13 ปี 12 ปี 10 ปี 8 ปี	แรกเกิด แรกเกิด แรกเกิด แรกเกิด แรกเกิด	ม.5 ม.1 ป.6 ป.4 ป.2	พ่อแม่แยกทางกัน พ่อและแม่ไปทำงาน พ่อและแม่ไปทำงาน พ่อและแม่ไปทำงาน พ่อและแม่ไปทำงาน
4.ยายอุษา-น้องปลื้ม จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	1	ชาย	10 ปี	แรกเกิด	ป.3	พ่อแม่แยกทางกัน ไปมีครอบครัวใหม่
5.ยายแดง-น้องข้าว จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	1	หญิง	6 ปี	แรกเกิด	อนุบาล 3	พ่อแม่แยกทางกัน ไปมีครอบครัวใหม่
6.ยากิมลิ้ม-น้องโบวี จ.ราชบุรี	ปาน กลาง	2	หญิง หญิง	6 ปี 5 ปี	แรกเกิด แรกเกิด	อนุบาล 3	พ่อแม่แยกทางกัน ไปมีครอบครัวใหม่
7.ยายนวลศรี- น้องสุภา จ.นครราชสีมา	ปาน กลาง	2	หญิง	12 ปี	แรกเกิด	ป. 6	พ่อแม่แม่ไปทำงาน ที่กรุงเทพฯ

ตารางที่ 4.46 (ต่อ)

ครอบครัว แห่งกลาง	ระดับ ความ อยู่ดีมีสุข ของเด็ก	ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง					
		จำนวน เด็ก (คน)	เพศ ของ เด็ก	อายุ เด็ก	อายุเด็กเมื่อ แรกที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู	ระดับ การศึกษาของ เด็ก	สาเหตุที่เด็กมาอยู่ กับปู่ ย่า ตา ยาย
8. ย่าบัวไข-น้องมายด์ จ.นครราชสีมา	ปาน กลาง	2	หญิง	11 ปี 7 เดือน	แรกเกิด แรกเกิด	ป. 4	พ่อแม่เคยเป็นพ่อ แม่วัยเยาว์ แยกทาง กันไปมีครอบครัว ใหม่
9. ยายบุญล้อม- น้องนงนุฎ จ.นครราชสีมา	น้อย	3	ชาย หญิง ชาย ชาย	19 ปี 17 ปี 14 ปี 1 ปี	แรกเกิด แรกเกิด แรกเกิด แรกเกิด	จบ ป. 6 ออกตอน ม.2 ม.4 ยังไม่เข้าเรียน	พ่อแม่เคยเป็นพ่อ แม่วัยเยาว์ แยกทาง กันต่างไปมี ครอบครัวใหม่

จากตารางที่ 4.46 แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยพื้นฐานด้านลักษณะของเด็กหลายด้านไม่ได้ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง 9 ครอบครัวแตกต่างกัน ทั้งนี้ พบว่า สาเหตุที่เด็กมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายที่แตกต่างกันส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ในกรณีที่พ่อแม่เด็กเคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์และแยกทางกันต่างไปมีครอบครัวใหม่จะส่งผลอย่างมากต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่แตกต่างกัน”

2.1.2 ปัจจัยความสัมพันธ์ของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของครอบครัวแห่งกลางตามความคิดครอบครัวนิเวศ โดยศึกษาความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) ระบบภายนอก (Exosystem) และระบบใหญ่ของครอบครัวแห่งกลาง (Macrosystem) ตามลำดับ ดังนี้

2.1.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครั้งนี้ จำแนกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว พบความสัมพันธ์ในระบบจุลภาค 6 แบบ ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง 2) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง 3) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับ

โรงเรียน 4) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน สรุปได้ดังนี้

2.1.2.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.47

ตารางที่ 4.47 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปรความสัมพันธ์	เด็กกับครอบครัว	สุขภาพกาย	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญาเด็ก
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัว	1.000	0.217(*)	0.403(**)	0.360(**)	0.500(**)
สุขภาพกายของเด็ก		1.000	0.350(**)	0.326(**)	0.296(**)
สุขภาพจิตของเด็ก			1.000	0.556(**)	0.327(**)
พฤติกรรมของเด็ก				1.000	0.496(**)
สติปัญญาของเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากตารางที่ 4.47 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตของเด็ก พฤติกรรมของเด็ก และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้ ยังพบว่า ทั้ง 4 องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน

2.1.2.1.2 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.48

ตารางที่ 4.48 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ภายในครอบครัว	สุขภาพกายเด็ก	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญาเด็ก
ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	1.000	0.299(**)	0.400(**)	0.380(**)	0.513(**)
สุขภาพกายเด็ก		1.000	0.473(**)	0.453(**)	0.611(**)
สุขภาพจิตเด็ก			1.000	0.777(**)	0.635(**)
พฤติกรรมเด็ก				1.000	0.689(**)
สติปัญญาเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.48 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สุขภาพจิตของเด็ก พฤติกรรมของเด็ก และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.49

ตารางที่ 4.49 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน
ครอบครัวแห่งกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	เด็กกับโรงเรียน	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต เด็ก	พฤติกรรม เด็ก	สติปัญญา เด็ก
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับ โรงเรียน	1.000	0.164	0.216(*)	0.157	0.355(**)
สุขภาพกายของเด็ก		1.000	0.350(**)	0.326(**)	0.296(**)
สุขภาพจิตของเด็ก			1.000	0.556(**)	0.327(**)
พฤติกรรมของเด็ก				1.000	0.496(**)
สติปัญญาของเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.49 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง พบว่า
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน กับ
ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.50

ตารางที่ 4.50 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว
 แหวกกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	เด็กกับชุมชน	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต เด็ก	พฤติกรรม เด็ก	สติปัญญา เด็ก
ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับ เพื่อน	1.000	0.021	0.235(*)	0.278(**)	0.166
สุขภาพกายของเด็ก		1.000	0.350(**)	0.326(**)	0.296(**)
สุขภาพจิตของเด็ก			1.000	0.556(**)	0.327(**)
พฤติกรรมของเด็ก				1.000	0.496(**)
สติปัญญาของเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.50 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง
 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวกกลาง พบว่า
 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ พฤติกรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญ
 ทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.1.5 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน กับ
 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.51

ตารางที่ 4.51 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชนกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว
 แห่กกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	เด็กกับชุมชน	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต เด็ก	พฤติกรรม เด็ก	สติปัญญา เด็ก
ความสัมพันธ์ระหว่าง เด็กและชุมชน	1.000	0.107	0.389(**)	0.454(**)	0.381(**)
สุขภาพกายของเด็ก		1.000	0.350(**)	0.326(**)	0.296(**)
สุขภาพจิตของเด็ก			1.000	0.556(**)	0.327(**)
พฤติกรรมของเด็ก				1.000	0.496(**)
สติปัญญาของเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.51 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง
 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่กกลาง พบว่า
 ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา
 ของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โดยสรุป จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่าองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน
 ครอบครัวแห่กกลางทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มี
 ความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบย่อย
 (Microsystem) ของครอบครัวแห่กกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่กกลาง
 จำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่กกลาง” “ความสัมพันธ์
 ภายในครอบครัวแห่กกลาง” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ
 ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 3 องค์ประกอบ คือ สุขภาพจิตของเด็ก พฤติกรรมของเด็ก และสติปัญญาของ
 เด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กลุ่มที่ 2 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 1 องค์ประกอบ คือ สติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กลุ่มที่ 3 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 1 องค์ประกอบ คือ พฤติกรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพกายของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.1.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครั้งนี้ จำแนกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว พบความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) 2 แบบ ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก และ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็ก สรุปได้ ดังนี้

2.1.2.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การศึกษาในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็ก กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.52

ตารางที่ 4.52 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัวกับ โรงเรียน	สุขภาพกายเด็ก	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญาเด็ก
ความสัมพันธ์ ระหว่าง ครอบครัวกับ โรงเรียน	1.000	0.234(*)	0.265(**)	0.203(*)	0.367(**)
สุขภาพกายเด็ก		1.000	0.473(**)	0.453(**)	0.611(**)
สุขภาพจิตเด็ก			1.000	0.777(**)	0.635(**)
พฤติกรรมเด็ก				1.000	0.689(**)
สติปัญญาเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.52 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตของเด็ก และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็กกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การวิจัยครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของเด็กกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.53

ตารางที่ 4.53 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนของเด็กกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัว กับ เพื่อนเด็ก	สุขภาพกาย เด็ก	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญา เด็ก
ความสัมพันธ์					
ระหว่างครอบครัวกับ เพื่อนเด็ก	1.000	0.145	0.236(*)	0.274(**)	0.343(**)
สุขภาพกายเด็ก		1.000	0.473(**)	0.453(**)	0.611(**)
สุขภาพจิตเด็ก			1.000	0.777(**)	0.635(**)
พฤติกรรมเด็ก				1.000	0.689(**)
สติปัญญาเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.53 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนของเด็ก กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โดยสรุป จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ของครอบครัว ทั้ง 2 แบบ กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว แหวกกลาง จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

แบบที่ 1 “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสถานศึกษาของเด็ก” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 2 องค์ประกอบ คือ สุขภาพจิต และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

แบบที่ 2 “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนของเด็ก” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 2 องค์ประกอบ คือ พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อย่างไรก็ตาม การศึกษาครั้งนี้ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ของครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพกายของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.1.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

จากการความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) ของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ซึ่งจำแนกเป็น 4 องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว พบความสัมพันธ์ในระบบระบบภายนอก (Exosystem) 2 แบบ ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคม และ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน สรุปได้ ดังนี้

2.1.2.3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคม กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การวิจัยครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคม กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.54

ตารางที่ 4.54 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคม		สุขภาพกายเด็ก	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญาเด็ก
	-ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคม	1.000	0.212(*)	0.346(**)	0.389(**)	0.217(*)
-สุขภาพกายเด็ก		1.000	0.473(**)	0.453(**)	0.611(**)	
-สุขภาพจิตเด็ก			1.000	0.777(**)	0.635(**)	
-พฤติกรรมเด็ก				1.000	0.689(**)	
-สติปัญญาเด็ก					1.000	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.54 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคม กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สุขภาพจิต และพฤติกรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก การวิจัยครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วย บริการทางสังคม กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.55

ตารางที่ 4.55 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมกับความอยู่ดี มีสุขของเด็ก

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัวกับ ชุมชน	สุขภาพกายเด็ก	สุขภาพจิตเด็ก	พฤติกรรมเด็ก	สติปัญญาเด็ก
ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน	1.000	0.294(**)	0.421(**)	0.396(**)	0.370(**)
สุขภาพกายเด็ก		1.000	0.473(**)	0.453(**)	0.611(**)
สุขภาพจิตเด็ก			1.000	0.777(**)	0.635(**)
พฤติกรรมเด็ก				1.000	0.689(**)
สติปัญญาเด็ก					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.55 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่า มีความสัมพันธ์ทางบวก กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก ในครอบครัวแห่วงกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โดยสรุป จากการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ใน ระบบภายนอก (Exosystem) ของครอบครัวแห่วงกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว แห่วงกลาง จำแนกได้เป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

แบบที่ 1 “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคม” มีความสัมพันธ์ทางบวก กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 3 องค์ประกอบ สุขภาพจิต และพฤติกรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

แบบที่ 2 “ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน” มีความสัมพันธ์ทางบวก กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา ของเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบย่อย (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) และระบบภายนอก (Exosystem)

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง 109 ครอบครัว สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างระบบย่อย (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) และระบบภายนอก (Exosystem) ได้ตารางที่ 4.56

ตารางที่ 4.56 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบระบบย่อย (Microsystem) ระบบกลาง (Mesosystem) ระบบภายนอก (Exosystem) ของครอบครัวแห่วงกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ความสัมพันธ์				ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน
	ความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว	ความสัมพันธ์ ระหว่าง ครอบครัว กับโรงเรียน	ความสัมพันธ์ ระหว่าง ครอบครัว กับเพื่อนเด็ก	ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับหน่วยบริการ ทางสังคม	
ความสัมพันธ์ในระบบระบบย่อย - ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว	1.000	0.492(**)	0.498(**)	0.368(**)	0.626(**)
ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบย่อย กับ ระบบกลาง					
- ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว กับ โรงเรียน		1.000	0.665(**)	0.376(**)	0.507(**)
- ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว กับ เพื่อนเด็ก			1.000	0.348(**)	0.551(**)
ความสัมพันธ์ระหว่าง ระบบย่อย กับ ระบบภายนอก					
- ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว กับ หน่วยบริการทางสังคม				1.000	0.670(**)
- ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว กับ ชุมชน					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.56 แสดงให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของครอบครัวแห่วงกลาง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) และระบบภายนอก (Exosystem) ของครอบครัวแห่วงกลาง และที่น่าสนใจคือ เกือบทุกระบบมีความสัมพันธ์ กับ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนมากที่สุด (0.626, 0.551

และ 0.670) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ยกเว้นเพียงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนเด็กมากที่สุด (0.665) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.1.3 ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

จากการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 109 ครอบครัว สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางและความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ได้ตารางที่ 4.57

ตารางที่ 4.57 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปร	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต	เศรษฐกิจ	สังคม	สุขภาพกาย	สุขภาพจิต	พฤติกรรม	สติปัญญา
ความสัมพันธ์	ของปู่ ย่า ตา ยาย	ของปู่ ย่า ตา ยาย	ของปู่ ย่า ตา ยาย	ของปู่ ย่า ตา ยาย	ของเด็ก	ของเด็ก	ของเด็ก	ของเด็ก
สุขภาพกายของ								
ปู่ ย่า ตา ยาย	1.000	0.145	0.087	0.084	0.099	-0.031	0.075	0.139
สุขภาพจิตของ								
ปู่ ย่า ตา ยาย		1.000	0.403(**)	0.643(**)	0.288(**)	0.324(**)	0.284(**)	0.374(**)
เศรษฐกิจของ								
ปู่ ย่า ตา ยาย			1.000	0.394(**)	0.371(**)	0.448(**)	0.326(**)	0.358(**)
สังคมของ								
ปู่ ย่า ตา ยาย				1.000	0.410(**)	0.464(**)	0.443(**)	0.460(**)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.01 * มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05

จากตารางที่ 4.57 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 4 องค์ประกอบ (สุขภาพกาย สุขภาพ จิต เศรษฐกิจ และสังคมของปู่ ย่า ตา ยาย) กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง 4 องค์ประกอบ (สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก) พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก พบว่า สุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคมของปู่ ย่า ตา ยาย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า สุขภาพกายของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางไม่มีความสัมพันธ์กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน (สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก)

โดยสรุป ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว
 แห่งกลาง ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ดังนี้

1) ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัว พบว่า มีเพียงรายได้รวมของครอบครัวเท่านั้น ที่ส่งผลต่อความ
 อยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ส่วนลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายไม่ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุข
 ของเด็ก อย่างไรก็ตาม การแยกทางกันของพ่อแม่เด็กไปมีครอบครัวใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพ่อแม่
 เด็กเคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์นั้น ส่งผลอย่างมากต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2) ปัจจัยความสัมพันธ์ ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ในระบบย่อย พบว่าความอยู่ดีมีสุขของ
 เด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา
 มีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง
 ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน ล้วนมีความสัมพันธ์
 ทางบวกกับ สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก และพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับ
 โรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสติปัญญาของเด็ก นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน
 ยังมีความสัมพันธ์ทางบวกกับ พฤติกรรมของเด็ก 2) ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem)
 ของครอบครัว พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสถานศึกษาของเด็ก มีความสัมพันธ์ทางบวก
 กับสุขภาพจิตและสติปัญญาของเด็ก ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเพื่อนของเด็กก็มี
 ความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมและสติปัญญาของเด็ก และ 3) ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก
 (Exosystem) ของครอบครัว พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมมี
 ความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตและพฤติกรรมของเด็ก ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว
 และชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทุกองค์ประกอบ
 (สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา) ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem)
 ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ ความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) และระบบ
 ภายนอก (Exosystem) ของครอบครัวแห่งกลาง และที่น่าสนใจ คือ ทุกระบบมีความสัมพันธ์มาก
 ที่สุด กับ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน

3) ปัจจัยความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน
 ครอบครัวแห่งกลาง

2.2 เจ็อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลาง

จากการใช้แบบสอบถามครอบครัวแหวงกลาง 109 ครอบครัว การสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแหวงกลางที่เป็นกรณีศึกษา 9 ครอบครัว และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแหวงกลาง 40 คน ในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี สามารถสรุปเจ็อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลางได้ดังนี้

2.2.1 การเรียนรู้ของครอบครัว ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลาง

การวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลางใน 3 ด้าน ได้แก่ 1) เนื้อหาการเรียนรู้สำหรับครอบครัว 2) ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว และ 3) วิธีจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัว โดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจครอบครัวแหวงกลาง 109 ครอบครัว (ปู่ ย่า ตา ยาย 109 คน และเด็ก 109 คน) สรุปผลตามลำดับ ดังนี้

2.2.1.1 เนื้อหาการเรียนรู้สำหรับครอบครัวที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลาง

การวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศกับการเรียนรู้ของครอบครัวแหวงกลาง โดยจำแนกเนื้อหาการเรียนรู้สำหรับครอบครัวที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดการทรัพยากรครอบครัว 2) การเป็นพ่อแม่ 3) กฎหมายและระเบียบ และ 4) การดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย และเมื่อศึกษาความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศกับการเรียนรู้ของครอบครัวแหวงกลาง สรุปผลได้ดังนี้

2.2.1.1.1 ความสัมพันธ์ในระบบในระบบย่อย (Microsystem) กับ การเรียนรู้ของครอบครัวแหวงกลาง

การวิจัยในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ในระบบย่อยกับเนื้อหาการเรียนรู้ของครอบครัวที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแหวงกลาง ดังตารางที่ 4.58

ตารางที่ 4.58 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) กับเนื้อหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ความสัมพันธ์ ภายในครอบครัว	การจัดการ ทรัพยากร ครอบครัว	การเป็นพ่อแม่	กฎหมายและ ระเบียบ	การดูแลตัวเองของ ปู่ ย่า ตา ยาย
ความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัว	1.000	0.436(**)	0.332(**)	0.379(**)	0.338(**)
การจัดการทรัพยากร ครอบครัว		1.000	0.599(**)	0.576(**)	0.424(**)
การเป็นพ่อแม่			1.000	0.667(**)	0.574(**)
กฎหมายและระเบียบ				1.000	0.553(**)
การดูแลตัวเองของ ปู่ ย่า ตา ยาย					1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.58 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบในระบบย่อย (Microsystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ เนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ทั้ง 4 ด้าน (การจัดการทรัพยากรครอบครัว การเป็นพ่อแม่ กฎหมายและระเบียบ และการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้ ยังพบว่า เนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ทั้ง 4 ด้านดังกล่าว มีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน

2.2.1.1.2 ความสัมพันธ์ในระบบในระบบกลาง (Mesosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การวิจัยในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.59

ตารางที่ 4.59 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัว กับโรงเรียน	ครอบครัว กับเพื่อนเด็ก	การจัดการ ทรัพยากร ครอบครัว	การเป็น พ่อแม่	กฎหมาย และ ระเบียบ	การดูแล ตัวเองของ ปู่ ย่า ตา ยาย
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน	1.000	0.665(**)	0.251(**)	0.136	0.226(*)	0.157
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนเด็ก		1.000	0.191(*)	0.140	0.244(*)	0.234(*)
การจัดการทรัพยากรครอบครัว			1.000	0.599(**)	0.576(**)	0.424(**)
การเป็นพ่อแม่				1.000	0.667(**)	0.574(**)
กฎหมายและระเบียบ					1.000	0.553(**)
การดูแลตัวเองของ ปู่ ย่า ตา ยาย						1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05

จากตารางที่ 4.59 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาความสัมพันธ์ในระบบกลาง (Mesosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวก กับเนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กหนึ่งด้าน คือ การจัดการทรัพยากรครอบครัว ในขณะที่ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนเด็ก กับ เนื้อหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

2.2.1.1.3 ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) กับ การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การวิจัยในครั้งนี้ พบความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) กับการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ดังตารางที่ 4.60

ตารางที่ 4.60 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) กับ การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

ตัวแปร ความสัมพันธ์	ครอบครัว กับหน่วย บริการ ทางสังคม	ความสัมพันธ์ ระหว่าง ครอบครัวกับ ชุมชน	การ จัดการ ทรัพยากร ครอบครัว	การเป็น พ่อแม่	กฎหมาย และ ระเบียบ	การดูแล ตัวเอง ของปู่ ย่า ตา ยาย
ความสัมพันธ์ระหว่าง ครอบครัวกับหน่วยบริการ ทางสังคม	1.000	0.670(**)	0.251(**)	0.104	0.205(*)	0.132
ความสัมพันธ์ระหว่าง ครอบครัวกับชุมชน		1.000	0.359(**)	0.239(*)	0.270(**)	0.265(**)
การจัดการทรัพยากร ครอบครัว			1.000	0.599(**)	0.576(**)	0.424(**)
การเป็นพ่อแม่				1.000	0.667(**)	0.574(**)
กฎหมายและระเบียบ					1.000	0.553(**)
การดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย						1.000

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ0.05

จากตารางที่ 4.60 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา
ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) กับ การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับหน่วยบริการทางสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวก กับ เนื้อหาการ
เรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กหนึ่งด้าน คือ การจัดการทรัพยากรครอบครัว ในขณะที่
ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับ กับ เนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริม
ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ทั้ง 4 ด้าน (การจัดการทรัพยากรครอบครัว การเป็นพ่อแม่ กฎหมายและ
ระเบียบ และการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

โดยสรุป ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem): ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และระบบภายนอก (Exosystem): ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับเนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน (การจัดการทรัพยากรครอบครัว การเป็นพ่อแม่ กฎหมายและระเบียบ และการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 จึงสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวห่วงกลาง และ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวห่วงกลางกับชุมชน เป็นเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวห่วงกลาง

2.2.2 การสนับสนุนทางสังคมที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวห่วงกลาง

การวิจัยในครั้งนี้ จำแนกการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวห่วงกลาง จำแนกเป็น (1) การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวห่วงกลางได้รับ (2) ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวห่วงกลาง และ (3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวห่วงกลาง โดยการสัมภาษณ์ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวห่วงกลาง 109 ครอบครัว ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

2.2.1.1 การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวห่วงกลางได้รับ

การสนับสนุนทางสังคม 3 ด้าน คือ (1) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (2) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และ (3) การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ ดังตารางที่ 4.61

ตารางที่ 4.61 การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับในปัจจุบัน

ความคิดเห็น	การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับในปัจจุบัน			ค่าเฉลี่ย
	ไม่ได้รับ	ได้รับน้อย	ได้รับมาก	
การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก			1.72
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	-	34.90 (38)	65.10 (71)	1.65
ครอบครัวแห่งกลางได้รับโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆในชุมชนอยู่เสมอ	-	19.30 (21)	80.70 (88)	1.81
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	-	22.00 (24)	78.00 (85)	1.78
ครอบครัวแห่งกลางมีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	2.80 (3)	30.30 (33)	67.00 (73)	1.64
การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก			1.64
ครอบครัวแห่งกลางได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของคนข้ามรุ่น (ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว)	1.80 (2)	29.40 (32)	68.80 (75)	1.67
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์	4.60 (5)	33.90 (37)	61.50 (67)	1.72
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	-	27.50 (30)	72.50 (79)	1.57
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	2.80 (3)	35.80 (39)	61.50 (67)	1.59
การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับน้อย			1.32
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	6.40 (7)	52.30 (57)	41.30 (45)	1.35
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	22.00 (24)	42.20 (46)	35.80 (39)	1.14
ครอบครัวแห่งกลางได้รับบริการที่ช่วยแก้ไข้ปัญหา	12.80 (14)	41.30 (45)	45.90 (50)	1.33
มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัวแห่งกลางต้องการจะขอความช่วยเหลือ	8.30 (9)	36.70 (40)	55.00 (60)	1.47
การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับ โดยรวมอยู่ที่ระดับมาก				1.56

จากตารางที่ 4.61 แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก ทั้งในด้านการสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (ค่าเฉลี่ย 1.72) และด้านการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (ค่าเฉลี่ย 1.64) ในขณะที่ ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการสนับสนุนทางสังคมระดับน้อยในด้านการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ (ค่าเฉลี่ย 1.32)

2.2.1.2 ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่

ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่ ตามความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวยุคใหม่ 109 ครอบครัวยุคใหม่ จำแนกเป็น (1) การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (2) การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และ (3) การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ สรุปได้ดังตารางที่ 4.62

ตารางที่ 4.62 ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่

ความคิดเห็น	ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่ในปัจจุบัน			ค่าเฉลี่ย
	ไม่ได้รับ	ได้รับน้อย	ได้รับมาก	
การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก			1.88
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	0.90 (1)	7.30 (8)	0.90 (1)	7.30 (8)
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	1.80 (2)	10.10 (11)	1.80 (2)	10.10 (11)
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	1.80 (2)	10.10 (11)	1.80 (2)	10.10 (11)
ครอบครัวยุคใหม่มีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	0.90 (1)	8.30 (9)	0.90 (1)	8.30 (9)
การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก			1.88
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการแสดงความห่วงใยอยู่เสมอ	0.90 (1)	7.30 (8)	0.90 (1)	7.30 (8)
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	1.80 (2)	10.10 (11)	1.80 (2)	10.10 (11)

ตารางที่ 4.62 (ต่อ)

ความคิดเห็น	ความต้องการการสนับสนุนทางสังคม ของครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน			ค่าเฉลี่ย
	ไม่ได้รับ	ได้รับน้อย	ได้รับมาก	
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการยอมรับนับถือ เป็นอย่างดี	1.80 (2)	10.10 (11)	1.80 (2)	10.10 (11)
ครอบครัวแห่งกลางมีผู้ให้ความเห็นอกเห็นใจ ในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	0.90 (1)	8.30 (9)	0.90 (1)	8.30 (9)
การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	ความต้องการการสนับสนุนทาง สังคมในระดับมาก			1.88
ครอบครัวแห่งกลางได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับ การดูแลสมาชิกคนข้ามรุ่น	0.90 (1)	11.00 (12)	0.90 (1)	11.00 (12)
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็น ประโยชน์	1.80 (2)	6.40 (7)	1.80 (2)	6.40 (7)
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้เกี่ยวกับ แนวทางและวิธีการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม	1.80 (2)	9.20 (10)	1.80 (2)	9.20 (10)
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูลเกี่ยวกับบริการ และสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	0.90 (1)	11.00 (12)	0.90 (1)	11.00 (12)
การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	ความต้องการการสนับสนุนทาง สังคมในระดับมาก			1.81
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือด้านสิ่งของ เครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน	-	15.60 (17)	-	15.60 (17)
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความช่วยเหลือ ด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน	3.70 (4)	11.90 (13)	3.70 (4)	11.90 (13)
ครอบครัวแห่งกลางได้รับบริการ ที่ช่วยแก้ไข ปัญหา	2.80 (3)	20.20 (22)	2.80 (3)	20.20 (22)
มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัวแห่งกลาง ต้องการจะขอความช่วยเหลือ	0.90 (1)	12.80 (14)	0.90 (1)	12.80 (14)
การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางต้องการ โดยรวมอยู่ที่ระดับมาก				1.86

จากตารางที่ 4.62 แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวยุคใหม่ต้องการการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากในทุกด้าน คือ ด้านการสนับสนุนทางด้านอารมณ์ (ค่าเฉลี่ย 1.88) ด้านการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (ค่าเฉลี่ย 1.88) และด้านการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ (ค่าเฉลี่ย 1.81)

2.2.1.3 การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวยุคใหม่

เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวยุคใหม่ได้รับในปัจจุบัน กับ ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่ตามความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวยุคใหม่ 109 ครอบครัว สรุปได้ ดังตารางที่ 4.63

ตารางที่ 4.63 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวยุคใหม่ได้รับในปัจจุบันกับความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวยุคใหม่

ความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย	ค่าเฉลี่ย การสนับสนุน ทางสังคม ที่ครอบครัวยุคใหม่ ได้รับ ในปัจจุบัน	ค่าเฉลี่ย ความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคม ของครอบครัวยุคใหม่	ช่องว่างระหว่าง การสนับสนุน ทางสังคมในปัจจุบัน กับความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคมของ ครอบครัวยุคใหม่
การสนับสนุนทางด้านอารมณ์	1.72	1.88	0.16
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการแสดง ความห่วงใยอยู่เสมอ	1.65	1.91	0.26
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับโอกาส ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ	1.81	1.86	0.05
ครอบครัวยุคใหม่ได้รับการ ยอมรับนับถือเป็นอย่างดี	1.78	1.86	0.08
ครอบครัวยุคใหม่มีผู้ให้ความเห็น เห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก	1.64	1.90	0.26

ตารางที่ 4.63 (ต่อ)

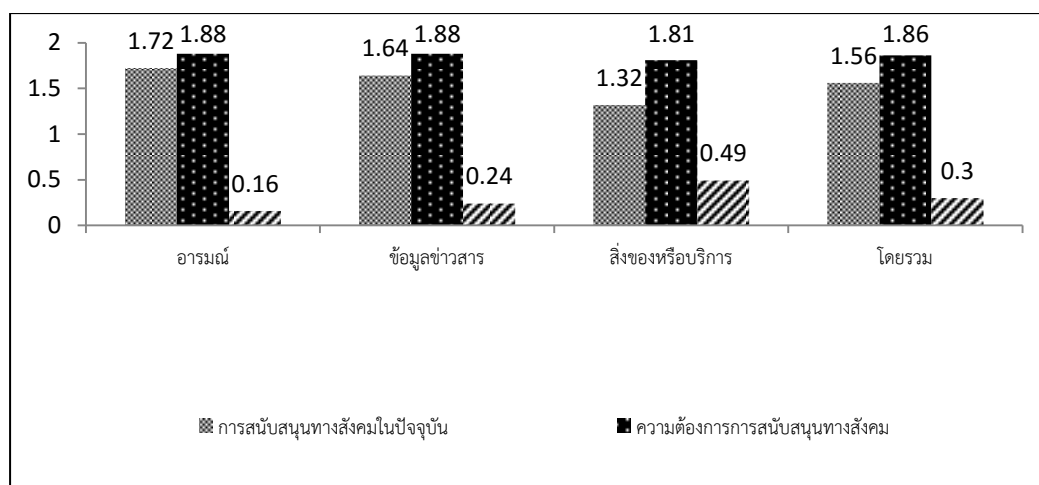
ความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย	ค่าเฉลี่ย การสนับสนุน ทางสังคม ที่ครอบครัว แห่งกลางได้รับ ในปัจจุบัน	ค่าเฉลี่ย ความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคม ของ ครอบครัว แห่งกลาง	ช่องว่างระหว่าง การสนับสนุน ทางสังคมในปัจจุบัน กับความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคมของ ครอบครัวแห่งกลาง
การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร	1.64	1.88	0.24
ครอบครัวแห่งกลางได้รับคำแนะนำ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพคนข้ามรุ่น (ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่น พ่อแม่ในครอบครัว)	1.67	1.87	0.2
ครอบครัวแห่งกลางได้รับคำแนะนำ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพคนข้ามรุ่น (ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มี คนรุ่น พ่อแม่ในครอบครัว)	1.67	1.87	0.2
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์	1.72	1.90	0.18
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความรู้ เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา อย่างเหมาะสม	1.57	1.87	0.3
ครอบครัวแห่งกลางได้รับข้อมูล เกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง	1.59	1.87	0.28
การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ	1.32	1.81	0.49
ครอบครัวแห่งกลางได้รับการช่วยเหลือ ด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบ ปัญหาความเดือดร้อน	1.35	1.84	0.49

ตารางที่ 4.63 (ต่อ)

ความคิดเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย	ค่าเฉลี่ย การสนับสนุน ทางสังคม ที่ครอบครัว แห่งกลางได้รับ ในปัจจุบัน	ค่าเฉลี่ย ความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคม ของครอบครัว แห่งกลาง	ช่องว่างระหว่าง การสนับสนุน ทางสังคมในปัจจุบัน กับความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคมของ ครอบครัวแห่งกลาง
ครอบครัวแห่งกลางได้รับความ ช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่าย ในยามฉุกเฉิน	1.14	1.81	0.67
ครอบครัวแห่งกลางได้รับบริการ ที่ช่วยแก้ไขปัญหา	1.33	1.74	0.41
มีผู้เสียสละเวลาให้เมื่อครอบครัว แห่งกลางต้องการจะขอความ ช่วยเหลือ	1.47	1.85	0.38
สรุปการสนับสนุนทางสังคมสำหรับ ครอบครัวแห่งกลาง โดยรวม	1.56	1.86	0.30

จากตารางที่ 4.63 แสดงเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับในปัจจุบัน กับ ความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการสนับสนุนทางสังคมเพิ่มขึ้นจากที่ได้รับการสนับสนุนจริงในปัจจุบันในทุกด้าน เมื่อพิจารณาช่องว่างระหว่างการสนับสนุนทางสังคมในปัจจุบัน กับความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวแห่งกลาง พบว่า การสนับสนุนทางด้านอารมณ์มีช่องว่างน้อยที่สุด (0.16) ส่วนการสนับสนุน และด้านการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ มีช่องว่างมากที่สุด (0.49) อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุด คือ การสนับสนุนทางอารมณ์ (1.88) และการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร (1.88) แสดงได้ดังแผนภูมิที่ 4.4

แผนภูมิที่ 4.4 ช่องว่างระหว่างการสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับในปัจจุบันกับความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของครอบครัวแห่งกลาง

2.2.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ผลจากการสำรวจความเห็นของปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109 ครอบครัว พบว่าการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง มีความสัมพันธ์กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ดังตารางที่ 4.64

ตารางที่ 4.64 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง
กับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ตัวแปร ความสัมพันธ์	การสนับสนุน ด้านอารมณ์	การสนับสนุนด้าน ข้อมูลข่าวสาร	การสนับสนุนด้าน สิ่งของหรือบริการ	สุขภาพกาย เด็ก	สุขภาพจิต เด็ก	พฤติกรรม เด็ก	สติปัญญา เด็ก
การสนับสนุน ด้านอารมณ์	1.000	0.292(**)	0.467(**)	0.236(**)	0.367(**)	0.380(**)	0.313(**)
การสนับสนุน ด้านข้อมูลข่าวสาร		1.000	0.565(**)	0.334(**)	0.365(**)	0.303(**)	0.367(**)
การสนับสนุน ด้านสิ่งของหรือ บริการ			1.000	0.451(**)	0.271(**)	0.274(**)	0.236(**)

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 4.64 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง 3 ด้าน (อารมณ์ ข้อมูลข่าวสาร สิ่งของหรือบริการ) กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง (สุขภาพกายสุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา) พบว่าการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน จึงสามารถสรุปได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ สรุปได้ว่าเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน และการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ผลการวิจัยตอนที่ 2 สรุปได้ว่าปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัว ในเรื่องรายได้รวมของครอบครัวเท่านั้น และการแยกทางกันของพ่อแม่เด็กไปมีครอบครัวใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพ่อแม่เด็กเคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์ 2) ปัจจัยความสัมพันธ์ โดยความสัมพันธ์ในระบบย่อย ความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่ง

กลาง และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน ล้วนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับ สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาของเด็ก ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (Mesosystem) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่าง ครอบครัวและสถานศึกษาของเด็ก มีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตและสติปัญญาของเด็ก ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (Exosystem) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทุกองค์ประกอบ ทั้งนี้ ที่ น่าสนใจ คือ ทุกระบบมีความสัมพันธ์มากที่สุด กับ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับ ชุมชน และ 3) ปัจจัยความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของ เด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ พบว่ามี 3 เงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว แห่งกลาง คือ 1) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง 2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่ง กลางกับชุมชน และ 3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข ของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

3.1 ร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลาง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 9 ครอบครัว ในตำบลโพนสะเม็ก อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี และจากการสัมภาษณ์ เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ในตำบลโพนสะเม็ก อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา และ ตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี รวมทั้งผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางใน ระดับอำเภอและระดับจังหวัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวน 40 คน โดยใช้ แนวคำถามการสัมภาษณ์ ตามประเด็นปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง 6 มิติ คือ 1) ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง 2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 3) เศรษฐกิจ ของครอบครัวแห่งกลาง 4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง 5) สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ และ 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ตามข้อ 3.3.1- 3.3.2 สามารถนำมาสังเคราะห์เป็น (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้ จำนวน 25 แนวทาง ซึ่งแต่ละแนวทางสามารถ ตอบสนองต่อปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางตามสภาพของครอบครัวที่จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม 2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบาง ด้าน และ 3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ดังตารางที่ 4.65

ตารางที่ 4.65 สรุป (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตามการสนองตอบต่อประเด็นปัญหาในการเรียนรู้และความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง

ร่างแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	การสนองตอบปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง					ความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง		
	ระบบจุลภาค (microsystem)				ระบบ ชั้นกลาง (mesosystem)		ระบบ ภายนอก (exosystem)	ระบบ มหภาค (macrosystem)
	สุขภาพ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย	เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว	ลักษณะ ของ ครอบครัว	ความสัมพันธ์ ใน ครอบครัว แห่งกลาง				
1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน	✓	✓	✓			✓	มากที่สุด	
2. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางได้เรียนรู้ถึงบริการของรัฐ รวมทั้งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง	✓	✓	✓				มากที่สุด	
3. จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ให้สอดคล้องกับความจำเป็นตามสถานะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน	✓	✓	✓				มากที่สุด	
4. จัดเรียนรู้ที่จำเป็น เพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือการรวมกลุ่มอาชีพ ใกล้เคียง บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วม มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง	✓	✓	✓				มากที่สุด	
5. จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการเลี้ยงดูเด็กเล็กในครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยปู่ ย่า ตา ยาย สามารถเลือกที่จะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง หรือรับบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็ก	✓	✓	✓				มากที่สุด	

ตารางที่ 4.65 (ต่อ)

ร่างแนวทางในการส่งเสริม การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	การสนองตอบปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง							ความ ต้องการ ของ ครอบครัว แห่งกลาง
	ระบบจุลภาค (microsystem)				ระบบ ชั้นกลาง	ระบบ ภายนอก	ระบบ มหภาค	
	สุขภาพ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย	เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว	ลักษณะ ของ ครอบครัว	: ความ สัมพันธ์ใน ครอบครัว แห่งกลาง	(mesosystem) : ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน	(exosystem) : หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับครอบครัว	(macrosystem) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ	
6. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลาง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายใน ครอบครัวและชุมชน โดยสามารถนำ ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้มาใช้ ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม				✓				มาก
7. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลาง มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธ์ภาพที่ดี และทำบทบาท หน้าที่ได้อย่างเหมาะสม				✓				มาก
8. ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ ให้ปู่ ย่า ตา ยายสามารถสื่อสารเชิง บวกและให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็ก เรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างเพศและ สุขภาวะทางเพศ				✓				มาก
9. ส่งเสริมการฟื้นฟูคุณค่าอันดีงาม ของครอบครัวไทยในความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชน				✓				มาก
10. เสริมสร้างการเรียนรู้ให้ครอบครัว มีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชาย ในครอบครัว โดยการแบ่งปันความ รับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวและ ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ				✓			✓	มาก
11. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลาง เรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพา ตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ ที่เปลี่ยนแปลง		✓					✓	มาก

ตารางที่ 4.65 (ต่อ)

ร่างแนวทางในการส่งเสริม การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	การสนองตอบปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง							ความ ต้องการ ของ ครอบครัว แห่งกลาง
	ระบบจุลภาค (microsystem)				ระบบ ชั้นกลาง (mesosystem) : ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน	ระบบ ภายนอก (exosystem) : หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับครอบครัว	ระบบ มหภาค (macrosystem) : สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ	
	สุขภาพ ของ ปู่ ย่า ตายาย	เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว	ลักษณะ ของ ครอบครัว	: ความ สัมพันธ์ใน ครอบครัว แห่งกลาง				
12. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลาง รวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และ ทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัว แห่งกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่าง สมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและ สังคมตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์ เชิงบวกของครอบครัวแห่งกลาง		✓	✓		✓	✓	✓	มากที่สุด
13. สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของ ครอบครัวแห่งกลางในชุมชน เพื่อรวม เข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กร ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น			✓		✓	✓		มาก
14. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลาง มีคุณธรรม จริยธรรม และดำเนิน ชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของ ศาสนาประจำครอบครัว เพื่อให้สมาชิก ในครอบครัวมีความมั่นคงทางจิตใจ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เหมาะสม ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุ				✓			✓	มาก
15. สร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่ง กลางเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่มี ความพร้อม (2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาด ความพร้อมบางด้าน และ (3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะ ยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคม ได้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละ ครอบครัว			✓			✓		มาก
16. จัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัว แห่งกลางเพื่อจัดการเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว			✓			✓		มาก

ตารางที่ 4.65 (ต่อ)

ร่างแนวทางในการส่งเสริม การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	การสนองตอบปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง					ความต้องการ ของ ครอบครัว แห่งกลาง		
	ระบบจุลภาค (microsystem)				ระบบ ชั้นกลาง (mesosystem) : ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน		ระบบ ภายนอก (exosystem) : หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับครอบครัว	ระบบ มหภาค (macrosystem) : สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ
	สุขภาพ ของ ปู่ ย่า ตา ยาย	: ภารกิจ ของ ครอบครัว	: ลักษณะ ของ ครอบครัว	: ความ สัมพันธ์ใน ครอบครัว แห่งกลาง				
17. ผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชน ให้เป็นกลไกที่มีคุณภาพในการส่งเสริม การเรียนรู้ให้กับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ให้มีพัฒนาการเต็มศักยภาพและทำหน้าที่ จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ	✓		✓		✓	✓		มาก
18. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน ในชุมชนเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และจัด กระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเอื้อ แก่ครอบครัวทุกลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ ของศาสนสถาน โรงเรียน สถานที่สาธารณะ ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของครอบครัว และชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดโดย หน่วยงานรัฐ เอกชน และอาสาสมัคร	✓		✓		✓	✓		มาก
19. พัฒนาคือความร่วมมืออย่างเป็นทางการ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มี ระบบช่วยเหลือดูแลผู้ประสบปัญหาตั้งครม ไม่พร้อมอย่างครบวงจร และจัดการเรียนรู้ ร่วมกับครอบครัวที่ประสบปัญหา			✓			✓		มาก
20. จัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัว หรือหลักสูตรครอบครัวศึกษา ในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย			✓		✓			มาก
21. จัดให้มีหลักสูตรหรือโรงเรียนพ่อแม่ สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัว แห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และ ทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และ บริบทของครอบครัว			✓		✓			มาก

ตารางที่ 4.65 (ต่อ)

ร่างแนวทางในการส่งเสริม การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง	การสนองตอบปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง							ความ ต้องการ ของ ครอบครัว แห่งกลาง
	ระบบจุลภาค (microsystem)				ระบบ ชั้นกลาง	ระบบ ภายนอก	ระบบ มหภาค	
	สุขภาพ ของ ปู่ย่า ตายาย	เศรษฐกิจ ของ ครอบครัว	ลักษณะ ของ ครอบครัว	: ความ สัมพันธ์ใน ครอบครัว แห่งกลาง	(mesosystem) : ความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว กับชุมชน	(exosystem) : หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง กับครอบครัว	(macrosystem) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ	
22. สร้างช่องทางการเรียนรู้เรื่อง แนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการอบรม เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางผ่าน สื่อ เช่น เอกสาร วีดิทัศน์ โทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โซเชียลเน็ตเวิร์ก แอปพลิเคชันของหน่วยงานต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย				✓	✓		✓	มาก
23. สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่าง บ้านและโรงเรียน ผ่านกิจกรรมเชื่อม ความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้ คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือและ ประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็ก ทั้งในสถานศึกษา และในครอบครัว แห่งกลาง					✓	✓		มาก
24. ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบ ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการ ออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูล ครอบครัวแห่งกลางร่วมกัน					✓	✓		มาก
25. สร้างกลไกการทำงานของเครือข่าย ที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่าง เครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับ องค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูล เครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่ง กลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนา กระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือใน การทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มี รูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย						✓		มาก

โดยสรุป การนำเสนอ (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริม
ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้ง 25 แนวทาง แต่ละแนวทางสามารถสนองตอบตาม

ประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง 6 มิติ คือ 1) ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง 2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง 3) เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง 4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง 5) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ และ 6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ตามความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ แต่ละแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง จะช่วยลดข้อจำกัดและเพิ่มศักยภาพครอบครัวแห่งกลางทั้ง 3 กลุ่ม (ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม) ให้สามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ ตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ สรุปแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลางได้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วนที่สุด ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วนมาก ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20 และ 21

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วน ได้แก่ แนวทางที่ 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

กลุ่มที่ 2 ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วนมาก ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วน ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20 และ 21

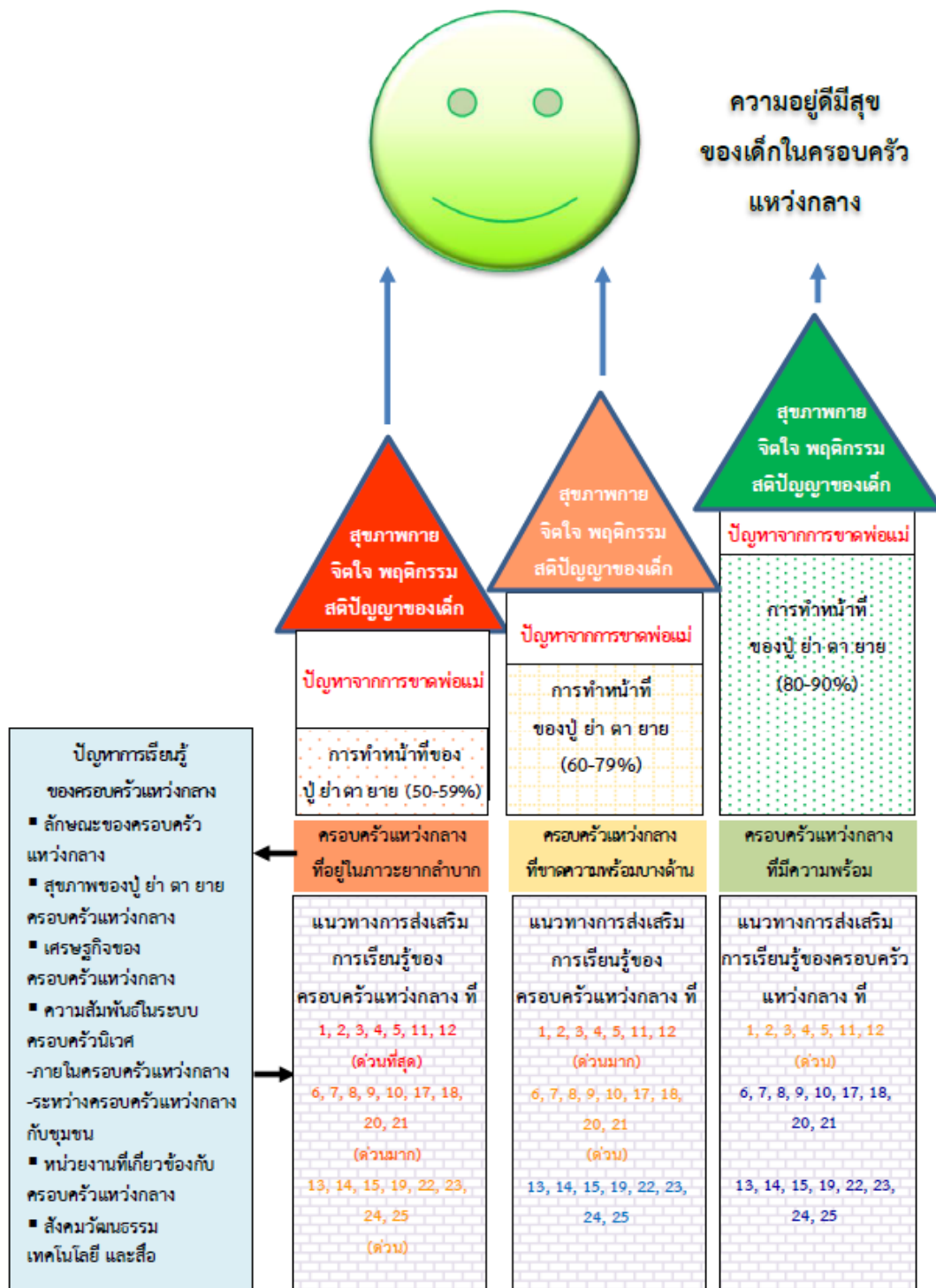
แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการ ได้แก่ แนวทางที่ 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

กลุ่มที่ 3 ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดยด่วน ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการ ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20, 21, 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

ซึ่งสรุปกรอบแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง ได้ตั้งแผนภาพที่ 4.1

แผนภาพที่ 4.1 กรอบแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริม
ความสุขที่ดีมีสุขของเด็กตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง

3.2 ผลการประเมินและการนำเสนอร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ผู้วิจัยดำเนินการประเมิน (ร่าง) แนวทางการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ จำนวน 25 แนวทาง โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ซึ่งสรุปผลการประเมินร่างแนวทางฯ ดังตารางที่ 4.66

ตารางที่ 4.66 ผลการประเมิน (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง จำแนกตามค่าเฉลี่ยผลการประเมินและการจัดกลุ่มความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทาง

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	ค่าเฉลี่ยผลการประเมิน โดย			การจัดกลุ่มความ เหมาะสม และ ความเป็นไปได้ของ แนวทาง
	ผู้ทรงคุณวุฒิ	ความ เป็นไปได้	ความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้	
9. ส่งเสริมการฟื้นฟูคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทย ในความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชน	4.88 (มากที่สุด)	4.25 (มากที่สุด)	4.56 (มากที่สุด)	A
11. ส่งเสริมให้ครอบครัว แห่งกลางเรียนรู้แนวทางการ ดำเนินชีวิตของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมี ภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่ เปลี่ยนแปลง	4.88 (มากที่สุด)	4.25 (มากที่สุด)	4.56 (มากที่สุด)	A
20. จัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัวหรือหลักสูตรครอบครัว ศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบ นอกกระบบ และ การศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย	4.75 (มากที่สุด)	4.25 (มากที่สุด)	4.50 (มากที่สุด)	A
4. จัดเรียนรู้ที่จำเป็น เพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือ การรวมกลุ่มอาชีพใกล้ๆ บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ ครอบครัวมีสัมมาชีพ มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอ และสอดคล้อง กับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง	4.50 (มากที่สุด)	4.00 (มากที่สุด)	4.25 (มากที่สุด)	B
6. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีการแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถนำข้อมูล ข่าวสารและการเรียนรู้มาปรับใช้ในชีวิต ประจำวันได้อย่าง เหมาะสม	4.63 (มากที่สุด)	3.88 (มากที่สุด)	4.25 (มากที่สุด)	B

ตารางที่ 4.66 (ต่อ)

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	ค่าเฉลี่ยผลการประเมิน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ			การจัดกลุ่ม ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้ ของแนวทาง
	ความ เหมาะสม	ความ เป็นไปได้	ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้	
7. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี และทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม	4.75 (มากที่สุด)	4.00 (มาก)	4.38 (มากที่สุด)	B
13. สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของครอบครัวแห่งกลางใน ชุมชน เพื่อรวมเข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น	4.63 (มากที่สุด)	4.00 (มาก)	4.31 (มากที่สุด)	B
14. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีคุณธรรม จริยธรรม และ ดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของศาสนาประจำครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงทางจิตใจ มีแนวทาง ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุ	4.75 (มากที่สุด)	3.88 (มาก)	4.31 (มากที่สุด)	B
18. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเปิดพื้นที่ แห่งการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและ เอื้อแก่ครอบครัวทุกลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ของ ศาสน สถาน โรงเรียน สถานที่สาธารณะในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ ของครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดโดย หน่วยงานรัฐ เอกชน และอาสาสมัคร	4.63 (มากที่สุด)	4.00 (มาก)	4.31 (มากที่สุด)	B
23. สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน ผ่านกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดย พัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือ และประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็ก ทั้งในสถานศึกษา และในครอบครัวแห่งกลาง	4.75 (มากที่สุด)	3.88 (มาก)	4.31 (มากที่สุด)	B
2. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางได้เรียนรู้ถึงบริการของรัฐ รวมทั้งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลเพื่อให้ความช่วยเหลือ อย่าง มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง	4.50 (มากที่สุด)	3.75 (มาก)	4.13 (มาก)	C
8. ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ให้ปู่ ย่า ตา ยายสามารถ สื่อสารเชิงบวกและให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กเรื่อง สัมพันธภาพระหว่างเพศและสุขภาวะทางเพศ	4.38 (มากที่สุด)	3.50 (มาก)	3.94 (มาก)	C

ตารางที่ 4.66 (ต่อ)

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	ค่าเฉลี่ยผลการประเมิน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ			การจัดกลุ่ม ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้ ของแนวทาง
	ความ เหมาะสม	ความ เป็นไปได้	ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้	
15. สร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือ ครอบครัวแห่งกลางเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่ง กลางที่มีความพร้อม (2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความ พร้อมบางด้าน และ (3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะ ยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคมได้ สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละครอบครัว	4.63 (มาก ที่สุด)	3.63 (มาก)	4.13 (มาก)	C
17. ผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนให้เป็นกลไกที่มี คุณภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการเต็ม ศักยภาพ และทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ	4.38 (มาก ที่สุด)	3.50 (มาก)	3.94 (มาก)	C
19. พัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นทางการระหว่างหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลผู้ประสบปัญหา ตั้งครรถไม่พร้อมอย่างครบวงจร และจัดการเรียนรู้ร่วมกับ ครอบครัวที่ประสบปัญหา	4.75 (มาก ที่สุด)	3.50 (มาก)	4.13 (มาก)	C
21. จัดให้มีหลักสูตรหรือโรงเรียนพ่อแม่ สำหรับปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และ ทักษะที่เหมาะสม ตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว	4.50 (มาก ที่สุด)	3.88 (มาก)	4.19 (มาก)	C
22. สร้างช่องทางการเรียนรู้เรื่องแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการ อบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางผ่านสื่อ เช่น เอกสาร วิทย ทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โทรทัศน์ โซเชียลเน็ตเวิร์ก แอปพลิเคชันของ หน่วยงานต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย	4.63 (มาก ที่สุด)	3.63 (มาก)	4.13 (มาก)	C
25. สร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงาน ร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดย การจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่าย ทางสังคมด้านครอบครัวแห่ง กลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนาระบบการเรียนรู้ และ เครื่องมือ ในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบ และ ความต้องการ ที่หลากหลาย	4.75 (มาก ที่สุด)	3.63 (มาก)	4.19 (มาก)	C

ตารางที่ 4.66 (ต่อ)

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก	ค่าเฉลี่ยผลการประเมิน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ			การจัดกลุ่ม ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้ ของแนวทาง
	ความ เหมาะสม	ความ เป็นไปได้	ความเหมาะสม และ ความเป็นไปได้	
16. จัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัวแห่งกลาง เพื่อจัดการ เรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว	4.13 (มาก)	4.13 (มาก)	4.13 (มาก)	D
5. จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการเลี้ยงดูเด็กเล็กในครอบครัว แห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยปู่ ย่า ตา ยายสามารถ เลือกที่จะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง หรือรับบริการจากหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็ก	4.63 (มาก ที่สุด)	3.00 (ปานกลาง)	3.81 (มาก)	E
10. เสริมสร้างการเรียนรู้ให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาท หญิงชายในครอบครัว โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบ ร่วมกันในครอบครัวและยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่าง เพศ	4.25 (มาก ที่สุด)	3.38 (ปานกลาง)	3.81 (มาก)	E
12. ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือ กันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้าน เศรษฐกิจและสังคมตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวก ของครอบครัวแห่งกลาง	4.50 (มาก ที่สุด)	3.25 (ปานกลาง)	3.88 (มาก)	E
24. ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือ จัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ร่วมกันตาม นโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลาง ร่วมกัน	4.75 (มาก ที่สุด)	3.00 (ปานกลาง)	3.88 (มาก)	E
1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับ ครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และ มีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน	3.88 (มาก)	3.38 (ปานกลาง)	3.63 (มาก)	F
3. จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับความ จำเป็นตามสถานะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่ง กลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่ แตกต่างกัน	4.00 (มาก)	3.00 (ปานกลาง)	3.50 (มาก)	F

ตารางที่ 4.66 แสดงให้เห็นถึงผลการประเมิน (ร่าง) แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้แนวความคิดครอบครัวนิเวศ ทั้งในด้านความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของแนวทางฯ ตามเกณฑ์การแปลความหมาย โดยใช้สูตรคำนวณความกว้างของชั้นเพื่อใช้ในการอภิปรายผล (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2549) พบว่า โดยภาพรวมความเหมาะสมของ (ร่าง) แนวทางฯ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.55) ความเป็นไปได้ของ (ร่าง) แนวทางฯ อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 3.70) โดย (ร่าง) แนวทางฯ มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.13) ทั้งนี้เมื่อเรียงลำดับ (ร่าง) แนวทางตามค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากมากไปหาน้อย สามารถจำแนกได้เป็น 6 กลุ่มดังนี้

1) กลุ่ม A คือ แนวทางที่มีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด (4.21–5.00) มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมมากที่สุด (4.21–5.00) และมีความเป็นไปได้มากที่สุด (4.21–5.00) จำนวน 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 9 ส่งเสริมการฟื้นฟูคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยในความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชน

แนวทางที่ 11 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณที่เปลี่ยนแปลง

แนวทางที่ 20 จัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัวหรือหลักสูตรครอบครัวศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย

2) กลุ่ม B คือ แนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด (4.21–5.00) มีความเหมาะสมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21–5.00) และมีความเป็นไปได้มากที่สุด (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41–4.20) จำนวน 7 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 7 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดีและทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

แนวทางที่ 13 สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของครอบครัวแห่งกลางในชุมชน เพื่อรวมเข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น

แนวทางที่ 14 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีคุณธรรม จริยธรรม และดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของศาสนาประจำครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงทางจิตใจ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุ

แนวทางที่ 18 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเอื้อแก่ครอบครัวทุกลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ของศาสนสถาน โรงเรียน สถานี่สาธารณะ ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานรัฐ เอกชน และอาสาสมัคร

แนวทางที่ 23 สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนผ่านกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้คำปรึกษา แนะนำช่วยเหลือและประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็กทั้งในสถานศึกษาและในครอบครัวแห่งกลาง

แนวทางที่ 4 จัดเรียนรู้ที่จำเป็นเพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือการรวมกลุ่มอาชีพใกล้ๆ บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ครอบครัวมีสัมมาชีพ มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง

แนวทางที่ 6 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถนำข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

3) กลุ่ม C คือ แนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก (3.41–4.20) มีค่าความเหมาะสมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.21–5.00) และมีความเป็นไปได้มาก (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41–4.20) จำนวน 8 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 21 จัดให้มีหลักสูตร หรือโรงเรียนพ่อแม่ สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว

แนวทางที่ 25 สร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่งกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย

แนวทางที่ 2 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางได้เรียนรู้ถึงบริการของรัฐ รวมทั้งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

แนวทางที่ 15 สร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลาง เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม (1) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความ

พร้อมบางด้าน และ (3) ครอบครัวยุวชนวัยที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคมได้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละครอบครัว

แนวทางที่ 19 พัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นทางการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลผู้ประสบปัญหาตั้งครุฑไม่พร้อมอย่างครบวงจร และจัดการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวที่ประสบปัญหา

แนวทางที่ 22 สร้างช่องทางการเรียนรู้ เรื่องแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแอ่งกลาง ผ่านสื่อ เช่น เอกสาร วีดิทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โทรทัศน์โซเซียลเน็ตเวิร์ก แอปพลิเคชันของหน่วยงานต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย

แนวทางที่ 8 ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ให้ปู่ ย่า ตา ยายสามารถสื่อสารเชิงบวกและให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กเรื่องสัมพันธ์ระหว่างเพศและสุขภาวะทางเพศ

แนวทางที่ 17 ผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนให้เป็นกลไกที่มีคุณภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับครอบครัวแอ่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการเต็มศักยภาพ และทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแอ่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ

4) กลุ่ม D คือ แนวทางมีทั้งค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก (3.41–4.20) มีความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มาก (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41–4.20) จำนวน 1 แนวทาง คือ

แนวทางที่ 16 จัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัวแอ่งกลาง เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว

5) กลุ่ม E คือ แนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก (3.41–4.20) มีความเหมาะสมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41–4.20) และมีความเป็นไปได้ปานกลาง (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61–3.40) จำนวน 4 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 12 ส่งเสริมให้ครอบครัวแอ่งกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแอ่งกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวกของครอบครัวแอ่งกลาง

แนวทางที่ 24 ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแอ่งกลางที่ใช้ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแอ่งกลางร่วมกัน

แนวทางที่ 5 จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ในครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยปู่ ย่า ตา ยายสามารถเลือกที่จะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง หรือ รับบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็ก

แนวทางที่ 10 เสริมสร้างการเรียนรู้ให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวและยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

6) กลุ่ม F คือ แนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก (3.41–4.20) มีความเหมาะสมมาก (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.41–4.20) และมีความเป็นไปได้ปานกลาง (ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.61–3.40) จำนวน 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน

แนวทางที่ 3 จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับความจำเป็นตามสภาวะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน

3.3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ผู้วิจัยได้สรุปข้อเสนอแนะเพิ่มเติมของผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้แนวความคิดครอบครัวนิเวศได้ 15 ข้อ โดยจำแนกเป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงนวัตกรรม และข้อเสนอแนะเชิงพื้นที่ ดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย: บูรณาการทำงานทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

1.1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรยอมรับร่วมกันว่า การมีครอบครัวแห่งกลางเป็นจำนวนมากถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ เพราะเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีแนวโน้มที่จะเติบโตขึ้นมาเป็นผู้สร้างครอบครัวแห่งกลางเสียเอง เมื่อหน่วยงานต่างตระหนักกว่าเป็นปัญหาสำคัญที่จะต้องแก้ไขร่วมกัน จึงจะกำหนดเป็นนโยบาย มาตรการในการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกันได้ รวมไปถึงการจัดสรรงบประมาณ เพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และจัดทำภูมิคุ้มกันไม่ให้เกิดการกระทำซ้ำในรุ่นต่อไป

1.2) ควรบูรณาการระหว่างกระทรวงที่เกี่ยวข้อง กำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนในการร่วมกันดูแลครอบครัวแห่งกลาง โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นเจ้าภาพหลัก

1.3) ปัญหาครอบครัวแห่งกลางมีผลกระทบต่อพัฒนาการเด็กทุกด้าน จึงต้องรวมพลังทางสังคมและบูรณาการการทำงานร่วมกัน เพื่อป้องกันและแก้ไขในทุกประเด็น เช่น การเพิ่มรายได้ครัวเรือนจากการมีอาชีพการงาน ดูแลระหว่างตั้งครรภ์ให้ดีมีคุณภาพ ป้องกันท้องไม่พร้อม แม่วัยรุ่น เป็นต้น

1.4) ควรดำเนินมาตรการทางสังคมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างสถาบันครอบครัวที่แข็งแรง มีคุณภาพ ปลูกฝังจิตสำนึกแห่งความเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองและต่อสังคม ลดปัญหาที่นำไปสู่การเพิ่มจำนวนครอบครัวแห่งกลางและปัญหาสังคมอื่นๆ เช่น ท้องไม่พร้อม แม่วัยรุ่น แม่พ่อเลี้ยงเดี่ยว โดยเฉพาะเรื่องสร้างอาชีพสร้างงานแก่คนหนุ่มสาวให้มีงานทำในพื้นที่มีรายได้เพียงพอเหมาะสม ลดการอพยพย้ายถิ่นของแรงงาน หรือแรงงานที่ย้ายกลับคืนภูมิลำเนา มีโอกาสสร้างงานสร้างอาชีพได้

2) ข้อเสนอแนะเชิงนวัตกรรม: ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ

2.1) ควรจัดการเรียนรู้ทักษะครอบครัว เพราะมีความสำคัญมาก จำเป็นต้องจัดให้มีในการศึกษาทุกระดับ ทั้งในและนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเตรียมการและเสริมพลังที่ดีให้เด็กเรียนรู้ปัญหาต่างๆ วิธีการจัดการและรับมือกับภาวะวิกฤติหรือสิ่งคุกคามในชีวิต จึงเป็นการเตรียมความพร้อมที่สำคัญและจำเป็นมากประการหนึ่ง (เป็นการป้องกันที่ต้นน้ำ)

2.2) ควรจัดทำหลักสูตรการเตรียมความพร้อมก่อนมีครอบครัว (ครอบครัวที่กำลังจะสมรสหรือสมรสใหม่) ให้ตระหนักถึงความพร้อมในการมีบุตร

2.3) ควรจัดทำหลักสูตรเตรียมความพร้อมสำหรับพ่อแม่มือใหม่ (ครอบครัวที่มีการตั้งครรภ์หรือเพิ่งคลอดบุตร) เพื่อให้ตระหนักในการเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง

2.4) ควรจัดทำหลักสูตรโรงเรียนพ่อแม่ แม้เป็นปลายเหตุ แต่จำเป็นต้องมีและต้องดำเนินการเพื่อเสริมสร้างพลังและศักยภาพของคนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายให้รับมือกับการเลี้ยงดูเด็ก รุ่นหลาน มีความรู้ที่ถูกต้องและมีทัศนคติที่เหมาะสมในการเลี้ยงดูและกระตุ้นพัฒนาการเด็ก (แตกต่างจากการเลี้ยงรุ่นลูกในสมัยก่อน)

2.6) ควรจัดฝึกทักษะอาชีพ และจัดหางานให้ครอบครัวที่กำลังมีบุตร ให้สามารถทำงานอยู่ในชุมชนของตนเอง ไม่ต้องมีการเคลื่อนย้ายแรงงาน จะทำให้สามารถอยู่พร้อมกันทั้งครอบครัว ไม่ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่น สร้างความเข้มแข็งให้สถาบันครอบครัวและชุมชน

2.7) ในครอบครัวที่ปู่ ย่า ตา ยายไม่สามารถดูแลเด็กด้วยตนเองได้ หรือเด็กมีภาวะ
 ความพิการไม่ปลอดภัยต่อชีวิต จะต้องมีการเลือกให้ครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย และตัวเด็ก ตัดสินใจที่จะ
 ยังคงเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเองต่อไปหรือรับบริการจากหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรเอกชน

3) ข้อเสนอแนะเชิงพื้นที่

3.1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นหน่วยงานหลักในพื้นที่ เพื่อสนับสนุน
 งบประมาณ จัดกลไกการค้นหา ดูแลช่วยเหลือ สนับสนุน ให้โอกาสทางการศึกษา การประกอบ
 อาชีพ แก่คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยายให้มีรายได้เลี้ยงรุ่นหลาน และให้เด็กมีโอกาสทางการศึกษา เพื่อมีอาชีพ
 พึ่งพาตนเองได้

3.2) ในระดับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีกลไกค้นหา คัดกรอง และ
 มีงบประมาณสงเคราะห์ช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางที่มีภาวะความยากลำบาก พร้อมทั้งมีระบบ
 การช่วยเหลือ สนับสนุนให้สามารถเข้าถึงบริการพื้นฐาน ทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุข
 การประกอบสัมมาอาชีพเพื่อพึ่งพาตนเองได้

3.3) ในระดับชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรลงทุนโครงสร้างพื้นฐานและ
 จัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็กทุกคนมีโอกาสมาเล่นและ
 ร่วมกิจกรรม

3.4) ควรมีการเชื่อมโยงระบบคุ้มครองเด็กในระดับตำบล กับ ศูนย์พัฒนาครอบครัว
 ในตำบล ดำเนินงานร่วมกันให้ครอบคลุมทั้งการป้องกัน คุ้มครอง การพัฒนาเด็ก รวมทั้งครอบครัว
 เด็ก ให้สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเด็ก สร้างความอบอุ่น และความมั่นคงในครอบครัวได้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.4 การวิเคราะห์ผลการประเมินร่างแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริม ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อการนำไปใช้

จากผลการประเมินร่างแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อ
 ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้แนวความคิดครอบครัวนิเวศ ในข้อ 3.2 โดยจำแนกร่างแนวทาง
 ตามผลการประเมินร่างแนวทางเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่ม A, B, C, D, E, และ F ตามความเหมาะสม
 และความเป็นไปได้ของแนวทาง ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์การนำแนวทางฯ ไปใช้ ดังตารางที่ 4.67

ตารางที่ 4.67 สรุปการจัดกลุ่มแนวทางจำแนกตามความเหมาะสมและการนำไปใช้

กลุ่มของแนวทาง การส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัว แห่งกลาง	ผลการประเมินแนวทาง			ข้อเสนอแนะในการ นำแนวทางไปใช้จาก ผลการประเมิน แนวทางโดย ผู้ทรงคุณวุฒิ
	ค่าเฉลี่ยความ เหมาะสมและ ความเป็นไปได้	ความ เหมาะสม	ความ เป็นไปได้	
กลุ่ม A: แนวทางที่ 9, 11 และ 20	มากที่สุด	มากที่สุด	มากที่สุด	ดำเนินการได้ทันที
กลุ่ม B: แนวทางที่ 4, 6, 7, 13, 14, 18 และ 23	มากที่สุด	มากที่สุด	มาก	ดำเนินการ ในแผนระยะสั้น
กลุ่ม C: แนวทางที่ 2, 8, 15, 17, 19, 21, 22 และ 25	มาก	มากที่สุด	มาก	ดำเนินการ ในแผนระยะสั้น
กลุ่ม D: แนวทางที่ 16	มาก	มาก	มาก	ดำเนินการ ในแผนระยะปานกลาง
กลุ่ม E: แนวทาง ที่ 5, 10, 12 และ 24	มาก	มากที่สุด	ปานกลาง	ดำเนินการ ในแผนระยะปานกลาง
กลุ่ม F: แนวทาง ที่ 1 และ 3	มาก	มาก	ปานกลาง	ดำเนินการ ในแผนระยะยาว

ผลจากการประเมิน (ร่าง) แนวทางการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ทำให้ได้แนวทางทางการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางฯ ซึ่งจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม (กลุ่ม A - F) ตามระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแต่ละ แนวทาง สิ่งที่น่าสังเกตคือ แนวทางในกลุ่ม A ทั้ง 3 แนวทาง ล้วนเป็นเรื่องสำคัญซึ่งมีการดำเนินการอยู่แล้ว แต่ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการอย่างเข้มข้นและครอบคลุมครอบครัวแห่งกลาง ส่วนแนวทางในกลุ่ม F ทั้ง 2 แนวทางนั้น เป็นความต้องการอย่างมากของครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบากและเป็นความต้องการอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ แต่การดำเนินการดังกล่าว รัฐบาลจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากสำหรับการดำเนินการตามแนวทางในกลุ่ม F ได้แก่ 1) ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไปและมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน

และ 2) จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์อย่างสอดคล้องกับความจำเป็นตามสภาวะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัว
แห่งกลาง และวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข
ของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง รวมทั้งนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่ง
กลางเพื่อ ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสม
วิธี (Mixed Methods) โดยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109
ครอบครัว ในตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ
จังหวัดราชบุรี เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม 2 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่
การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และสถิติเชิงอนุมาน คือ ค่าสหสัมพันธ์ สำหรับวิธีวิจัยเชิง
คุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมกับครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 109
ครอบครัว และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 9 ครอบครัว ใน
ตำบลโบสถ์ อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และตำบลวัดแก้ว อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี รวมทั้ง
ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวน 40 คน
เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสัมภาษณ์ 2 ชุด วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดหมวดหมู่ การเปรียบเทียบ
และการสรุปแบบอุปนัย

สรุปผลการวิจัย

แบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง แบ่งเป็น 3 ส่วน
คือ (1) สภาพของครอบครัวแห่งกลาง (2) สภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง และ
(3) ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ผลการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

1.1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง

**1.1.1 ระบบจุลภาค: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะสมาชิกในครอบครัว กับสภาพแวดล้อม
รอบตัวสมาชิกในครอบครัวแห่งกลาง**

1) **ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง** ส่วนใหญ่เป็นหญิง อายุ 51-70 ปี มีสถานภาพสมรส และเป็นหม้ายซึ่งคู่สมรสเสียชีวิตมากถึงร้อยละ 28.40 ส่วนใหญ่ การศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้าง โดย 1 ใน 5 ไม่ได้ทำงาน

2) **ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง** เป็นหญิงและชายใกล้เคียงกันอายุเฉลี่ยของเด็กคือ 12 ปี เด็กเกือบทั้งหมดมีสถานภาพโสดและอยู่ในระบบการศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา โดยมีเด็กคิดเป็นร้อยละ 8.0 ทำงานแล้ว เด็กมีพี่น้องเฉลี่ย 2 คน และอายุเฉลี่ยของเด็กเมื่อแรกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ที่อายุ 3 ปี เด็กส่วนใหญ่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่มีเด็กบางส่วนที่มีปัญหาการเรียนรู้ หรือ พิการ ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 2.80 ทั้งนี้มี 2 สาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง คือ การหย่าร้างของพ่อแม่ และการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่ ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 46.79 โดยเด็กส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวแห่งกลางมาแล้วมากกว่า 5 ปี

3) **ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง** ในครัวเรือนส่วนใหญ่มีที่ดิน บัญชีเงินฝาก ธนาคาร รถจักรยานยนต์ รถจักรยานยนต์ และโทรศัพท์เคลื่อนที่ และเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ เครื่องซักผ้า และตู้เย็นเป็นของตนเอง รายได้เฉลี่ยต่อครอบครัวต่อเดือนอยู่ที่ 8,182 บาท แหล่งที่มาของรายได้ของครอบครัวมาจากลูกหลาน การทำงาน คู่สมรส และสวัสดิการของรัฐ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้พิการ และเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด โดยปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ใช้ในการเลี้ยงดูเด็ก 4-5 ชั่วโมงในวันทำงาน และ 5 ชั่วโมง ในวันหยุด

4) **ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง** อยู่ในระดับมาก โดยมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ สังคม และสุขภาพจิต ส่วนอีก 2 ด้านในระดับมาก คือ ด้านสุขภาพกาย และด้านเศรษฐกิจ

5) **ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง** ความอยู่ดีมีสุขโดยรวมของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งจากการรับรู้ของตัวเด็กเอง และจากการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่ต่างกัน คือ เด็กเห็นว่าตนเองมีความอยู่ดีมีสุขระดับปานกลาง ในขณะที่ปู่ ย่า ตา ยายเห็นว่าเด็กมีความอยู่ดีมีสุขโดยรวมที่ระดับมากที่สุดทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และการเรียนรู้และสติปัญญา ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า เด็กและปู่ ย่า ตา ยายมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขระดับมากใน 2 ด้าน คือ การเรียนรู้และสติปัญญา และสุขภาพกาย ในขณะที่มีความเห็นไม่สอดคล้องกันใน 2 ด้าน คือ เด็กเห็นว่าตนเองมีความอยู่ดีมีสุขด้านสุขภาพจิตและด้านพฤติกรรมที่ระดับปานกลาง แต่ปู่ ย่า ตา ยายกลับเห็นว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในด้านสุขภาพจิตและด้านพฤติกรรมที่ระดับมาก

6) ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง (1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งเด็กและปู่ ย่า ตา ยายเห็นตรงกันว่า ความสัมพันธ์โดยรวมในครอบครัวแห่งกลางอยู่ที่ระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักจะได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ และมีการถามทุกข์สุขกันในครอบครัวเสมอ อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กทำสิ่งดีๆ สมาชิกในครอบครัวกลับพูดจาชื่นชมเด็กแค่เพียงบางครั้งเท่านั้น (2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับพ่อและ/หรือแม่ของเด็กมีค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับญาติคนอื่นๆ และลูกคนอื่นๆ ทั้งนี้ ยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง (3) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่นๆ มีมากกว่าลูกที่เป็นพ่อแม่เด็ก และพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและลูกหลานคนอื่นๆ ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง (4) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ กับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมากเมื่อพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอ ติดตามความเป็นอยู่ของเด็กสม่ำเสมอ สนทนาแลกเปลี่ยนกับเด็ก ให้คำแนะนำเรื่องการเรียน/กิจกรรมของเด็ก และสนับสนุนทางการเงิน/สิ่งของในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ ในขณะที่เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับน้อยที่สุดพบมากในกรณีที่พ่อแม่เคยเป็นพ่อแม่วิยเยาว์ พ่อแม่แยกทางกันต่างไปมีครอบครัวใหม่

1.1.2 ระบบชั้นกลาง: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวแห่งกลางกับระบบสภาพแวดล้อมใกล้เคียง

1) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษาของเด็ก ครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับสถานศึกษาค่อนข้างน้อย แม้จะมีการติดตามและใส่ใจผลการเรียนของหลาน มีการเข้าร่วมกิจกรรมและช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนบ้าง แต่ปู่ ย่า ตา ยายส่วนน้อยเท่านั้น ที่มีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กและได้พบปะพูดคุยกับคุณครูของเด็ก ทั้งนี้ ด้วยภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียนคนอื่นๆ ที่บ้าน อุปสรรคจากการไม่รู้หนังสือ สุขภาพ และความยากจน

2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อนของเด็ก ครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับเพื่อนของเด็กค่อนข้างน้อย ทั้งการพบหรือพูดคุยกับเพื่อนๆ ของเด็กและผู้ปกครอง รวมทั้งการสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม การให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อเด็กมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ ทั้งนี้ เนื่องจากในครอบครัวแห่งกลางบางครอบครัว เด็กๆ ไม่เคยพูดคุยเกี่ยวกับเพื่อนๆ และไม่ขอคำแนะนำใดๆ จากปู่ ย่า ตา ยาย

1.1.3 ระบบภายนอก: สถาบันที่ใกล้ชิดตัวเด็กนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็กซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็ก

1) **ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน** อยู่ในระดับมาก โดยสมาชิกในครอบครัวแห่งกลางได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน และชุมชนมีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของครอบครัว มีกลุ่มองค์กรในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ยากลำบากในชุมชน ทั้งนี้พบว่าบุคคลในชุมชนที่ให้การสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ อบต. ตามลำดับ

2) **ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับหน่วยบริการทางสังคม** ความสัมพันธ์ในภาพรวมระหว่างครอบครัวแห่งกลางและหน่วยบริการทางสังคมอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือเพื่อการประกอบอาชีพ และบริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง อย่างไรก็ตาม พบว่าครอบครัวแห่งกลางไปรับบริการทางด้านสาธารณสุขและสวัสดิการสังคมต่างๆ จากหน่วยบริการทางสังคมค่อนข้างมากในเรื่องเบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ และเงินอุดหนุน ทั้งนี้ หน่วยบริการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ เทศบาลตำบล/อบต. ที่ทำการกองทุน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ตามลำดับ

1.2 สภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

1.2.1 เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ปัจจุบันครอบครัวแห่งกลางมีระดับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในระดับปานกลาง ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) ด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านกฎหมายและระเบียบ ซึ่งครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กที่ระดับมากในด้านการเป็นพ่อแม่ และด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย ในขณะที่ครอบครัวแห่งกลางต้องการการเรียนรู้เพิ่มเติมที่ระดับปานกลางในด้านการจัดการทรัพยากร และด้านกฎหมายและระเบียบ ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระดับความรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กกับความต้องการได้รับความรู้เพิ่มเติมของครอบครัวแห่งกลางพบว่า ด้านที่มีช่องว่างมากที่สุด คือ ด้านกฎหมายและระเบียบ รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็นพ่อแม่ ด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว และด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย ตามลำดับ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบันว่า แม้ครอบครัวแห่งกลางจะยังขาด

ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบ และด้านการจัดการทรัพยากรครอบครัว แต่ครอบครัวแห่งกลางกลับให้ความสำคัญและต้องการที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมอย่างมากในด้านการเป็นพ่อแม่ และด้านการดูแลตัวเองของปู่/ย่า/ตา/ยาย อย่างไรก็ตาม ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบยังเป็นด้านที่มีช่องว่างที่มากที่สุดระหว่างความต้องการการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางกับความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีอยู่ในปัจจุบัน

1.2.2 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ผู้ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในปัจจุบัน ตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ชกส./ธอส./ธนาคารออมสิน) และกรมการพัฒนาชุมชน ตามลำดับ ทั้งนี้ ครอบครัวแห่งกลางยังมีความต้องการให้กรมการปกครอง (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) เป็นผู้จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท.สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.) กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (อินเทอร์เน็ต) ผู้อาวุโสในชุมชน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงการคลัง/สถาบันทางการเงิน (ชกส./ธอส./ธนาคารออมสิน) และภาคเอกชน ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม พบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) เป็นผู้จัดการความรู้ที่ยังมีช่องว่างมากที่สุดระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลางและบทบาทในการจัดการเรียนรู้ฯ ในปัจจุบัน รองลงมา ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) กระทรวงศึกษาธิการ (ครู/ครุ กศน.) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) ตามลำดับ

1.2.3 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่สำคัญที่สุดในปัจจุบันตามการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง คือ การเรียนรู้โดยครอบครัวไปรับข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองที่หน่วยบริการทางสังคมต่างๆ เช่น รพ.สต. เทศบาล และ อบต. รองลงมา ได้แก่ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน (เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย

ผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข) การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน (เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ) การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชน) ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ยังพบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุด คือ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน รองลงมาได้แก่ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน นอกจากนี้ ยังพบว่ามี 3 วิธีจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างมากที่สุดเท่าๆ กันระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลางและวิธีการจัดการเรียนรู้ฯ ในปัจจุบัน ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (2) สื่อในชุมชน หอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน (3) สื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตแท็บเล็ต และคอมพิวเตอร์ ซึ่งพบว่ามี 2 วิธีการที่รองลงมา ได้แก่ (1) การเข้ารับฝึกการอบรมหรือการเรียนที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน เกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมฯ และ (2) การเข้าร่วมประชุม สัมมนาที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ พบว่าวิธีการเรียนรู้ที่มีช่องว่างน้อยที่สุด คือ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ วิทยุ

1.3 ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

จากผลการวิเคราะห์ปัญหาของครอบครัวแห่งกลางจากกรณีศึกษาครอบครัวแห่งกลาง จำนวน 9 ครอบครัว และผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดราชบุรี จำนวน 40 คน สามารถสรุปปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศได้ดังนี้

ระบบจุลภาค (Microsystem)

มีประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

1.3.1 ประเด็นลักษณะครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ 1.3.1.1 เด็กในครอบครัวแห่งกลาง ส่วนใหญ่มีอายุ 12-15 ปี กำลังศึกษาในระดับมัธยมต้นหรือ ปวช.1 ซึ่งเป็นวัยที่เป็นจุดเสี่ยงในด้านพฤติกรรมมากกว่าเด็กช่วงวัยอื่นๆ 1.3.1.2 เด็กในครอบครัวแห่งกลางที่พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ ส่งผลทางลบต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ทั้งในด้านสุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา และ 1.3.1.3 จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูในครอบครัวแห่งกลาง จะส่งผลทางลบมากยิ่งขึ้นต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก หากครอบครัวเลี้ยงดูหลานอายุ 0-3 ปี หรือหลานมีความบกพร่องทางกาย หรือ สติปัญญา ทั้งนี้ ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางทั้ง 3 เรื่องดังกล่าว มีความรุนแรงมากที่สุด

1.3.2 สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ 1.3.2.1 ย่า ยาย ซึ่งอายุ มากกว่า 60 ปี และเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพัง ซึ่งต้องใช้เวลากว้างขวางทั้งหมด ในการดูแลหลาน ทั้งกลางวันและกลางคืน เพราะการเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยมีรายละเอียดมากและ ต้องการการดูแลที่ใกล้ชิดตลอดเวลา และ 1.3.2.2 สุขภาพกายที่เสื่อมถอย จำแนกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) สุขภาพกายที่เสื่อมถอยเป็นปกติตามช่วงอายุที่มากขึ้นของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น การได้ยิน การมองเห็น การเคลื่อนไหว และ (2) สุขภาพกายที่เสื่อมถอยจากการเป็นโรคเรื้อรัง และหรือโรคติดต่อ เช่น ความดัน เบาหวาน ข้อเสื่อม รูมาตอยด์ ต้อตา ประสาทตาเสื่อม ทั้งนี้ ปัญหาในการเรียนรู้ของ ครอบครัวแห่งกลางทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว มีความรุนแรงมากที่สุด

1.3.3 เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ 1.3.3.1 ย่า ยาย ซึ่งอายุมากกว่า 60 ปี และเป็นผู้เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยย่า ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากที่มี สถานภาพหม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต) ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลางอย่างมาก โดยจะ วิฤตยิ่งขึ้นในกรณีที่ครอบครัวมีเพียงย่าหรือยายที่เลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพัง พ่อแม่เด็ก ขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่เพียงพอ พ่อแม่เด็กเสียชีวิต หรือต้องขัง และครอบครัว แห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น 1.3.3.2 รายได้รวมจำนวนมากของครอบครัวแห่งกลางบางส่วน ไม่ได้ส่งผลโดยตรงต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง แต่พบว่า จริงๆ แล้ว ความ เพียงพอของรายได้รวมของครอบครัวแห่งกลางต่างหากที่ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กใน ครอบครัวแห่งกลาง และ 1.3.3.3 ย่า ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ อยู่บ้านเพื่อดูแลหลาน ไม่สามารถออกไปทำงานหารายได้ จึงขาดความมั่นคงของอาชีพและรายได้ ทั้งนี้ ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางทั้ง 3 เรื่องดังกล่าว มีความรุนแรงมากที่สุด

ระบบชั้นกลาง (Mesosystem)

มีประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

3.3.4 ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ 3.3.4.1 ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อแม่ของเด็กมีช่องว่างมากขึ้นใน 2 กรณี คือ (1) เมื่อพ่อแม่ เด็กต่างแยกไปมีครอบครัวใหม่ โดยเฉพาะช่องว่างระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับลูกเขย/ลูกสะใภ้ และ (2) เมื่อพ่อแม่เด็กไม่สนใจ ไม่ติดต่อครอบครัวแห่งกลาง และไม่รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูเด็ก 3.3.4.2 ความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่นๆ มีส่วนให้ขาดผู้ช่วยแบ่งเบา ภาระของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็กทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ 3.3.4.3 ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้น ใน 2 กรณี คือ (1) พ่อแม่ต่างแยกไป มีครอบครัวใหม่และ/หรือมีลูกใหม่ และ (2) พ่อแม่เด็กไม่ติดต่อและไม่มาเยี่ยมเยียนเด็ก และ 3.3.4.4 ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับสถานศึกษาของเด็กจะมีช่องว่างมากขึ้นเมื่อเด็กเข้าสู่ระดับ

มัธยมต้น เนื่องจากสถานศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในเมืองที่ห่างจากชุมชนที่ครอบครัวอยู่อาศัย ทั้งนี้ พบว่า ปัญหาการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางในประเด็นความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง มีรุนแรงระดับมาก ยกเว้นเพียงข้อ 3.3.4.1 ที่มีความรุนแรงของปัญหาในระดับมากที่สุด

ระบบภายนอก (Exosystem)

มีประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

3.3.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ 3.3.3.1 หน่วยงาน/บริการทางสังคมที่เกี่ยวข้องขาดข้อมูลรายละเอียดของครอบครัวแห่งกลาง 3.3.3.2 หน่วยบริการทางสังคมยังขาดการบูรณาการการทำงานในพื้นที่ ทั้งนี้ ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ทั้ง 2 เรื่องดังกล่าว มีความรุนแรงมาก

ระบบมหภาค (Macrosystem)

มีประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ดังนี้

3.3.6 สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และสื่อ ได้แก่ 3.3.4.1 ผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ คือ เพศหญิง ได้แก่ ย่า หรือ ยาย 3.3.4.2 พ่อแม่วัยเยาว์เป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัวแห่งกลางเพิ่มมากขึ้นมาก 3.3.4.3 ครอบครัวและเด็กขาดการนำหลักศาสนาในการดำเนินชีวิต และ 3.3.4.4 เด็กมีอุปกรณ์สื่อสารและใช้มีอิสระในการเข้าถึงโลกออนไลน์ และอาจส่งผลกระทบต่อเด็ก ทั้งนี้ ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางทั้ง 4 เรื่องดังกล่าว มีความรุนแรงมาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.1 ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่ามีปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ (1) ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัว ในเรื่องราวได้รวมของครอบครัวเท่านั้น และการแยกทางกันของพ่อแม่เด็กไปมีครอบครัวใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากพ่อแม่เคยเป็นพ่อแม่วัยเยาว์ (2) ปัจจัยความสัมพันธ์ โดยความสัมพันธ์ในระบบย่อย ความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์ทางบวกซึ่งกันและกัน โดยความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง และ

ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน ล้วนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิต พฤติกรรมและสติปัญญาของเด็ก ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง (mesosystem) พบว่าความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสถานศึกษาของเด็กมีความสัมพันธ์ทางบวกกับสุขภาพจิตและสติปัญญาของเด็ก ความสัมพันธ์ในระบบภายนอก (xosystem) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทุกองค์ประกอบ ทั้งนี้ที่น่าสนใจ คือ ทุกระบบมีความสัมพันธ์มากที่สุดกับความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน และ (3) ปัจจัยความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.2 เจ็อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่ามี 2 เจ็อนไขสำคัญในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง คือ (1) ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง (2) ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน และ (3) การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งสามารถสรุปปัจจัย เจ็อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศได้

ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ

3.1 แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ที่สนองตอบตามบริบทของครอบครัวแห่งกลาง

การวิจัยครั้งนี้ นำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ จำนวน 25 แนวทาง ซึ่งแต่ละแนวทางสามารถสนองตอบตามประเด็นปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางทั้ง 6 ประเด็น คือ (1) ลักษณะครอบครัวแห่งกลาง (2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง (3) เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง (4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง (5) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ และ (6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้แต่ละแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางดังกล่าว จะช่วยลดข้อจำกัดและเพิ่มศักยภาพครอบครัวแห่งกลางซึ่งมีบริบทครอบครัวที่แตกต่างกัน ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก (2) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และ (3) ครอบครัวแห่งกลาง

ที่มีความพร้อม เพื่อให้ทุกครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก ในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ ตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งการวิจัย ครั้งนี้ สรุปแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลางได้ดังนี้

ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก:

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วนที่สูงสุด ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วนมาก ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20 และ 21

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วน ได้แก่ แนวทางที่ 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วนมาก ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วน ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20 และ 21

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการ ได้แก่ แนวทางที่ 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการโดย ส่วน ได้แก่ แนวทางที่ 1, 2, 3, 4, 5, 11 และ 12

แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางที่ควรนำไปดำเนินการ ได้แก่ แนวทางที่ 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20, 21, 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 และ 25

3.2 การประเมินแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ที่สนองตอบตามบริบทของครอบครัวแห่งกลาง

ผลการประเมินแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้แนวความคิดครอบครัวนิเวศ ด้านความเหมาะสม และความเป็นไปได้

ของแนวทางฯ พบว่า โดยภาพรวมความเหมาะสมของร่างแนวทางฯ อยู่ในระดับมากที่สุด ความเป็นไปได้ของร่างแนวทางฯ อยู่ในระดับมาก โดยมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์เป็นรายแนวทางฯ โดยเรียงลำดับแนวทางตามค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้จากมากไปหาน้อย สามารถจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1) กลุ่ม A คือ ร่างแนวทางที่มีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มากที่สุด จำนวน 3 แนวทาง ดังนี้

9 ส่งเสริมการฟื้นฟูคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยในความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้าน และชุมชน

11 ส่งเสริมให้ครอบครัว แห่งกลางเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

20 จัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัวหรือหลักสูตรครอบครัวศึกษาในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบ นอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย

2) กลุ่ม B คือ ร่างแนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด มีความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มาก จำนวน 7 แนวทาง ดังนี้

6 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดีและทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

13 สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของครอบครัวแห่งกลางในชุมชน เพื่อรวมเข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น

14 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีคุณธรรม จริยธรรม และดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของศาสนาประจำครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงทางจิตใจ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุ

18 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเอื้อแก่ครอบครัวทุกลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ของศาสนสถาน โรงเรียน สถานที่สาธารณะ ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานรัฐ เอกชน และอาสาสมัคร

23 สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนผ่านกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้คำปรึกษา แนะนำช่วยเหลือและประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็กทั้งในสถานศึกษาและในครอบครัวแห่งกลาง

4 จัดการเรียนรู้ที่จำเป็นเพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือการรวมกลุ่มอาชีพ ใกล้ๆ บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ครอบครัวมีส่วนร่วม มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง

7 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถนำข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

3) กลุ่ม C คือ ร่างแนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก มีค่าความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มาก จำนวน 8 แนวทาง ดังนี้

21 จัดให้มีหลักสูตร หรือโรงเรียนพ่อแม่ สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง เพื่อเสริมความรู้และทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว

22 สร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่งกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย

2 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางได้เรียนรู้ถึงบริการของรัฐ รวมทั้งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

15 สร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม (1) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมทางด้าน และ (3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคมได้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละครอบครัว

19 พัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นทางการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลผู้ประสบปัญหาตั้งครรถไม่พร้อมอย่างครบวงจร และจัดการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวที่ประสบปัญหา

22 สร้างช่องทางการเรียนรู้ เรื่องแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ผ่านสื่อ เช่น เอกสาร วิดีทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โทรทัศน์ โซเชียลเน็ตเวิร์ก แอปพลิเคชันของหน่วยงานต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย

8 ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ให้ปู่ ย่า ตา ยายสามารถสื่อสารเชิงบวกและให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กเรื่องสัมพันธภาพระหว่างเพศและสุขภาวะทางเพศ

17 ผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนให้เป็นกลไกที่มีคุณภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการเต็มศักยภาพ และทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ

4) กลุ่ม D คือ ร่างแนวทางมีทั้งค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก มีความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้มาก จำนวน 1 แนวทาง คือ

16 จัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัวแห่งกลาง เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว

5) กลุ่ม E คือ ร่างแนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก มีความเหมาะสมมากที่สุด และมีความเป็นไปได้ปานกลาง จำนวน 4 แนวทาง ดังนี้

12 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวกของครอบครัวแห่งกลาง

24 ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อการแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางร่วมกัน

5 จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ในครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยปู่ ย่า ตา ยายสามารถเลือกที่จะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง หรือ รับบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็ก

10 เสริมสร้างการเรียนรู้ให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวและยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

6) กลุ่ม F คือ ร่างแนวทางมีค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมาก มีความเหมาะสมมาก และมีความเป็นไปได้ปานกลาง จำนวน 2 แนวทาง ดังนี้

1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน

3 จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับความจำเป็นตามสถานะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน

สิ่งที่น่าสังเกตคือ แนวทางในกลุ่ม A ทั้ง 3 แนวทาง ล้วนเป็นเรื่องสำคัญซึ่งมีการดำเนินการอยู่แล้ว แต่ยังไม่อย่างเพียงพอที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการอย่างเข้มข้น และครอบคลุมครอบครัวแห่งกลาง ส่วนแนวทางในกลุ่ม F ทั้ง 2 แนวทางนั้น เป็นความต้องการ

อย่างมากของครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบากและเป็นความต้องการอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ แต่การดำเนินการดังกล่าว รัฐบาลจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากสำหรับการดำเนินการตามแนวทางในกลุ่ม F

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง และการนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปราย ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาสถานการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

1.1 สภาพของครอบครัวแห่งกลาง

1.1.1 ระบบจุลภาค: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะสมาชิกในครอบครัวกับสภาพแวดล้อมรอบตัวสมาชิกในครอบครัวแห่งกลาง

ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง ส่วนใหญ่เป็นหญิงมีช่วงอายุ 51-70 ปี และที่น่าสนใจ คือ มีสถานะเป็นหม้ายซึ่งคู่สมรสเสียชีวิตคิดเป็นร้อยละ 28.40 และไม่ได้ทำงานคิดเป็นร้อยละ 20.20 ซึ่งลักษณะของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางดังกล่าว เป็นรูปแบบเดียวกับผลการศึกษาของวนิชชา ฌณรงค์ชัย (2552) ที่พบว่า ครอบครัวแห่งกลางในชนบทอีสานที่มีปู่ย่าตายายเพียงคนเดียวเป็นรูปแบบครอบครัวที่ด้อยโอกาสทางสังคมและเศรษฐกิจมากกว่าครอบครัวข้ามรุ่นที่มีปู่ย่าตายายอยู่เป็นคู่ เนื่องจากครอบครัวแห่งกลางที่มีปู่ย่าตายายเพียงคนเดียวขาดการได้รับการสนับสนุนทางสังคม ตลอดจนได้ใช้ประโยชน์จากการเข้าถึงทรัพยากรในด้านทรัพยากรมนุษย์ ด้านทรัพยากรสังคมและวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างจำกัดเมื่อเทียบกับครอบครัวแห่งกลางที่มีปู่ ย่า ตา ยายอยู่เป็นคู่

ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เป็นหญิงและชายในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน อายุเฉลี่ยของเด็กคือ 12 ปี ส่วนใหญ่อยู่ในระบบการศึกษา โดยมีเด็กบางส่วนที่มีปัญหาการเรียนรู้ (ร้อยละ 2.80) และพิการ (ร้อยละ 2.80) ประเด็นที่น่าสนใจคือ สาเหตุสำคัญที่เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง คือ การหย่าร้างของพ่อแม่ (ร้อยละ 46.79) และการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่ (ร้อยละ 46.79) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่ทางสังคมที่สัดส่วนของสาเหตุการหย่าร้างของพ่อแม่เพิ่มขึ้น

จนเท่ากับสาเหตุการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่ ซึ่งเป็นสาเหตุที่มีสัดส่วนมากที่สุดมาอย่างต่อเนื่องซึ่งส่งผลโดยตรงให้เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (อ้างถึงใน วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์, 2554) ที่ระบุว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและ/หรือแม่ เนื่องจากพ่อแม่มีการการทำงานอยู่คนละจังหวัด (ร้อยละ 49) รองลงมา คือ พ่อแม่แยกทางกัน (ร้อยละ 32) แม้สัดส่วนของสาเหตุเรื่องการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่จะลดลงเล็กน้อย แต่ก็ยังคงเป็นสาเหตุหลักของการอยู่อาศัยในรูปแบบครอบครัวแห่งกลางโดยส่วนใหญ่เป็นความเต็มใจของปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ของเด็ก

ทั้งนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้ยังพบว่า สาเหตุหนึ่งที่เด็กมาอยู่ในครอบครัวแห่งกลาง คือ การตั้งครุภรรยาของแม่ คิดเป็นร้อยละ 2.80 ของจำนวนสาเหตุทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของทิพารมณ โปธิ์ถวิล (2554) ที่กล่าวว่า ครอบครัววัยรุ่นที่แม่มีวุฒิภาวะน้อยจะส่งลูกไปให้ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดูแทนเช่นเดียวกับครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวบางรายที่ไม่มีรายได้ จำเป็นต้องพึ่งพาพ่อ/แม่ (ครอบครัวผู้สูงอายุ) ให้มีหน้าที่เลี้ยงหลานต่อไป เนื่องจากตัวเองต้องทำงานหารายได้ไม่สามารถเลี้ยงลูกได้ หลานจึงถูกส่งกลับไปชนบท เพราะลูกคิดว่าครอบครัวของผู้สูงอายุสามารถเลี้ยงหลานได้ดีกว่าการจ้างคนอื่นเลี้ยง

ลักษณะของครอบครัวแห่งกลาง

1) **ทรัพยากรวัตถุในครัวเรือนแห่งกลาง** โดยเฉลี่ยมีโทรศัพท์เคลื่อนที่ครอบครัวละ 1-2 เครื่องเป็นของตนเอง ซึ่งผลการศึกษาของ Knodel และ Saengtienchai (2005) ได้สรุปว่า การย้ายถิ่นภายในประเทศของลูกที่โตแล้วมีนัยสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารส่งผลให้ระยะทางไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการช่วยเหลือทางการเงิน ความผูกพันทางอารมณ์ และการแลกเปลี่ยนทางสังคมระหว่างพ่อแม่และการย้ายถิ่นในประเทศของลูกที่โตแล้ว

2) **รายได้ของครอบครัวแห่งกลาง ส่วนใหญ่มาจากลูกส่งมาให้** ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวงวิชชา ณรงค์ชัย (2552) ที่สรุปว่า การอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสานเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว โดยแรงงานย้ายถิ่นมีการพูดคุยตกลงกับปู่ ย่า ตา ยาย ก่อนการย้ายถิ่นไปทำงาน ในการมอบภาระให้ช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อให้สมาชิกแรงงานย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพหารายได้มาสนับสนุนครอบครัวได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ พร้อมกับสร้างข้อตกลงว่าจะส่งเงินกลับให้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับเลี้ยงลูกของตนทุกเดือนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนการย้ายถิ่นของสมาชิกวัยแรงงาน โดยคาดหวังว่าการไปทำงานนอกชุมชนของแรงงานจะมีรายได้สำหรับใช้จ่ายในครัวเรือนและเก็บออมเพื่อสร้างฐานะทางสังคมและความมั่นคงให้กับครอบครัวได้ แม้อาจส่งผลกระทบต่อสภาพการดำเนินชีวิตของตนและเด็กก็ตาม

เช่นเดียวกับผลการศึกษาของจิราพร เกศพิชญพัฒนา (2551) ที่พบว่า ผลทางด้านบวกที่เกิดจากการย้ายถิ่นของสมาชิกวัยแรงงาน ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อหนุนเรื่องเงินและวัตถุสิ่งของ เพราะแรงงานที่ย้ายถิ่นไปทำงานย่อมมีรายได้และส่งเงินกลับ (remittance) ให้กับผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งปราโมทย์ ประสาทกุล และพิมลพรรณ อิศรภักดี (2542) ได้ระบุว่า การย้ายถิ่นยังเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สังคมชนบทดำรงอยู่ได้ ด้วยเหตุผลอย่างน้อย 2 ประการ ประการแรกคือลดแรงกดดันทางประชากรอันเกิดจากการเพิ่มประชากรที่มีต่อที่ดินทำกินและอาชีพเกษตรกรรมของชุมชน และอีกประการหนึ่งคือแรงงานผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้จะส่งเงินกลับมาช่วยเหลือครอบครัว ซึ่งถือเป็นกระแสรายได้ที่สำคัญที่เข้ามาหล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และคาดว่า การย้ายถิ่นออกนี่จะเป็นทางออกต่อแรงกดดันทางประชากรในชนบททั่วไปของประเทศไทย

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยในครั้งนี้ ยังพบว่า สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก รายได้จากสวัสดิการของรัฐ เช่น เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ เบี้ยยังชีพผู้พิการ เงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด แทบจะเป็นแหล่งรายได้เดียวของครอบครัวแห่งกลางกลุ่มนี้

3) จำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลางใช้ในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ในวันทำงาน 4-5 ชั่วโมง ส่วนในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุดมากกว่า 5 ชั่วโมง ซึ่งเป็นสภาพคล้ายๆ กันของครอบครัวแห่งกลางในประเทศอื่น ดังจะเห็นได้จากผลการศึกษาของ Ochiltree (2006b) ที่พบว่า ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายชาวออสเตรเลียได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือ บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายในการดูแลหลานก่อนวัยเรียน (preschool children) การดูแลในช่วงเวลาก่อนและหลังหลานเข้าเรียน (before-and-after school care) รวมทั้งการดูแลหลานในช่วงวันหยุด (holiday care) สำหรับเด็กวัยเรียน

4) ความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต เศรษฐกิจ และสังคม พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากที่สุด 2 ด้าน คือ ด้านสังคม และด้านสุขภาพจิต ส่วนอีก 2 ด้านที่มีความอยู่ดีมีสุขในระดับมาก คือ ด้านสุขภาพกาย และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาของ อารี จำปากลาง และคณะ (2556) พบว่า ร้อยละ 38 ของปู่ ย่า ตา ยายมีความเปราะบางด้านจิตใจ ในกลุ่มนี้เป็นผู้ดูแลที่อายุมากกว่าผู้ดูแลอายุน้อย โดยปู่ ย่า ตา ยายผู้ดูแลเด็กที่พ่อแม่เด็กย้ายถิ่นทั้งคู่มีความเปราะบางด้านจิตใจสูงกว่าผู้ดูแลเด็กแบบอื่นๆ และพบว่า ภาวะด้านจิตใจของปู่ ย่า ตา ยายผู้ดูแลเด็กเกี่ยวข้องกับความมั่งคั่งของครัวเรือนและเงินส่งกลับที่ได้รับจากผู้ย้ายถิ่น โดยปู่ ย่า ตา ยายในครัวเรือนที่ร่ำรวยและปู่ ย่า ตา ยายในครัวเรือนที่ได้รับเงินส่งกลับสูงมีภาวะเปราะบางด้านจิตใจน้อยกว่าผู้ปู่ ย่า ตา ยายในครัวเรือนแบบอื่น ซึ่งผลการศึกษาของสุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2552) พบว่า ผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลาน ร้อยละ 26.8 มีความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับต่ำ ซึ่งอาจนำไปสู่การเกิดปัญหา

สุขภาพจิตต่อไปได้ นอกจากนี้ Goodman and Silverstein (2005) ยังพบว่า จำนวนชั่วโมงในการเลี้ยงดูเด็ก ส่งผลต่อโรคเกี่ยวกับความเครียดของปู่ ย่า ตา ยายที่มากขึ้น ความพึงพอใจในชีวิตชีวิตที่น้อยลง และมีปัญหาด้านอารมณ์ที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่ได้เกิดมีปัญหาพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Hayslip and Kaminski (2005) ที่พบว่า แม่ปู่ ย่า ตา ยายจะมีความสุขกับการมีสัมพันธภาพที่ใกล้ชิดกับหลานๆ ในครอบครัวแห่งกลาง แต่สภาพร่างกายของปู่ ย่า ตา ยายก็มีความถดถอยลงด้วยอายุที่มากขึ้น ภาวะและความเครียดที่เพิ่มขึ้น

ความอยู่ดีมีสุขโดยรวมของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง เมื่อพิจารณาทั้งจากการรับรู้ของตัวเด็กเองและการรับรู้ของปู่ ย่า ตา ยาย พบว่า มีการรับรู้เกี่ยวกับความอยู่ดีมีสุขที่ต่างกัน กล่าวคือ เด็กรับรู้ว่าตนเองมีความอยู่ดีมีสุขที่ระดับปานกลาง ในขณะที่ปู่ ย่า ตา ยายรับรู้ว่าเด็กมีความอยู่ดีมีสุขที่ระดับมาก อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า

เด็กและปู่ ย่า ตา ยายมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขระดับมากใน 2 ด้าน คือ ด้านการเรียนรู้และสติปัญญา และด้านสุขภาพกาย ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอารี จำปากลาง และคณะ (2556) ที่พบว่า ในด้านผลการเรียนและความสนุกสนานที่โรงเรียน เด็กส่วนใหญ่ในครอบครัวที่พ่อแม่ย้ายถิ่นมองว่าผลการเรียนของตนพอๆ กัน หรือดีกว่าเพื่อนร่วมชั้น

เด็กและปู่ ย่า ตา ยายที่มีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันใน 2 ด้าน คือ เด็กในครอบครัวแห่งกลางเห็นว่าตนเองมีความอยู่ดีมีสุขด้านพฤติกรรม และด้านสุขภาพจิต ระดับปานกลาง แต่ปู่ ย่า ตา ยาย เห็นว่า เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในด้านพฤติกรรม และด้านสุขภาพจิต ระดับมาก ซึ่งความเห็นของเด็กสอดคล้องกับผลการศึกษาของนิภา ศรีมนตรี (2551) ที่พบว่า เด็กอายุ 0-6 ปี ที่ได้รับการเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยาย ได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีทดแทนส่วนที่ขาดจากพ่อแม่ แต่เด็กได้รับการตามใจมากเกินไป ทำให้เด็กก้าวร้าวเอาแต่ใจตนเอง

ความสัมพันธ์ในครอบครัวแห่งกลาง

1) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า เด็ก และปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางเห็นตรงกันว่า ความสัมพันธ์โดยรวมในครอบครัวแห่งกลางอยู่ในระดับดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กในครอบครัวแห่งกลางมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักจะได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่นๆ และมีการถามทุกข์สุขกันในครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาเกี่ยวกับการเลี้ยงดูเด็กโดยปู่ ย่า ตา ยายในออสเตรเลีย ของ Ochiltree (2006a) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายมีส่วนสนับสนุนทางสังคมแก่หลานๆ มากกว่าในอดีต และปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ได้ลงทุนทั้งเวลา เงิน ความรัก ความสนใจ ในการดูแลหลานๆ ของพวกเขา เช่นเดียวกับผลการศึกษาในออสเตรเลียของ Rowe (2004a) ที่ระบุว่า ภาพลักษณ์ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบันมีสุขภาพแข็งแรง กระตือรือร้น มีพลัง

และขี้เล่นมากขึ้นกว่าในอดีต และ Ochiltree (2006b) ได้สรุปว่า บทบาทของปู่ ย่า ตา ยายชาวออสเตรเลียในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ปู่ ย่า ตา ยายได้แสดงบทบาทพ่อแม่มากกว่าบทบาทของผู้สนับสนุน ซึ่งสถานการณ์ที่ปู่ ย่า ตา ยายแสดงบทบาทเป็นพ่อแม่ได้มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในทุกสังคมปัจจุบัน เช่นเดียวกับผลการศึกษาในประเทศไทยของสุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2552) ยังพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลาน ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า การมีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดี คนในครอบครัวจะมีความรักสามัคคีรักใคร่ซึ่งกันและกัน ดูแลเอาใจใส่และทำกิจกรรมในครอบครัวร่วมกัน เกิดความใกล้ชิดระหว่างยายกับหลานและเกิดความอบอุ่นในครอบครัว ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยยังพบว่า เมื่อเด็กทำสิ่งดีๆ สมาชิกในครอบครัวกลับมีการพูดจาชื่นชมเด็กแค่เพียงบางครั้งเท่านั้น ซึ่งประเด็นนี้มีความสำคัญ ดังที่ Rees และคณะ (2012) ได้อธิบายว่า คุณภาพของความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นปัจจัยสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขทางด้านอารมณ์สังคมของเด็กๆ เด็กที่อาศัยในครอบครัวที่อยู่ร่วมกันเป็นอย่างดีจะมีความอยู่ดีมีสุขในภาพรวมที่มากกว่าเด็กในครอบครัวที่ต่างออกไป

2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า ในภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง กับพ่อและ/หรือแม่ของเด็ก มีค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับญาติคนอื่นๆ และลูกคนอื่นๆ ของปู่ ย่า ตา ยาย ทั้งนี้ ยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและพ่อและ/หรือแม่ของเด็กส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่พ่อและ/หรือแม่มีการติดต่อกับปู่ ย่า ตา ยาย และให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว จะส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับมากกว่าครอบครัวที่พ่อและ/หรือแม่แทบไม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งไม่ให้การสนับสนุนทั้งวัตถุสิ่งของและ/หรือเงินเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวและเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Knodel และ Saengtienchai (2005) ที่สรุปว่า การย้ายถิ่นภายในประเทศของลูกที่โตแล้วมีนัยสำคัญต่อความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุได้ และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารส่งผลให้ระยะทางไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการช่วยเหลือทางการเงิน ความผูกพันทางอารมณ์ และการแลกเปลี่ยนทางสังคมระหว่างพ่อแม่และการย้ายถิ่นในประเทศของลูกที่โตแล้ว

3) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย กับลูกหลานคนอื่นๆ

การวิจัยในครั้งนี้พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ ย่า ตา ยายและลูกหลานคนอื่นๆ ส่งผลต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก กล่าวคือ ครอบครัวแห่งกลางที่ลูกหลานคนอื่นๆ มีการติดต่อ

กับปู่ ย่า ตา ยาย มีการให้วัตถุสิ่งของและ/หรือเงินอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เด็กมีความอยู่ดีมีสุขในระดับที่มากกว่าครอบครัวที่ลูกหลานคนอื่นๆ ไม่มีการติดต่อระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย

4) ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและ/หรือแม่ กับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

การศึกษาในครั้งนี้พบว่า ในภาพรวม เด็กในครอบครัวแห่งกลางมีความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมากเมื่อพ่อแม่อยู่ด้วยกัน ทำงานที่มั่นคง มีรายได้เพียงพอ ติดตามความเป็นอยู่ของเด็กและสนทนาแลกเปลี่ยนกับเด็กและให้คำแนะนำเรื่องการศึกษา/กิจกรรมของเด็กอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งสนับสนุนทางการเงิน/สิ่งของในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอ

ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางและสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิด

1) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับสถานศึกษา

ผลการวิจัย พบว่า ตามการรับรู้ของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างเด็กกับสถานศึกษาอยู่ในระดับดีในทุกด้าน โดยเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่ความอยู่ดีมีสุขในระดับดีมาก ชอบไปเรียน อยากไปสถานศึกษาทุกวัน สนใจเรียน สามารถพูดคุยและปรึกษากับครูประจำชั้นและครูผู้สอนได้ และได้ร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน

2) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับเพื่อน

ผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวมเด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ได้ใช้เวลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนๆ และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อนๆ

3) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กในครอบครัวแห่งกลางกับชุมชน

ผลจากการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวมเด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ได้รู้สึกปลอดภัย และมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชนของตนเอง แต่เด็กในครอบครัวแห่งกลางส่วนใหญ่ยังรู้สึกว่าบริการ/กิจกรรมในชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวที่มีความเดือดร้อนจำเป็นยังมีค่อนข้างน้อย

1.1.2 ระบบชั้นกลาง: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบครอบครัวแห่งกลางกับระบบสภาพแวดล้อมใกล้เคียง

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลาง กับ สถานศึกษาของเด็ก ผลจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวม ครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับสถานศึกษาค่อนข้างน้อย แม้จะมีการติดตามและใส่ใจผลการเรียนของหลาน มีการเข้าร่วมกิจกรรมและช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษาของโรงเรียนบ้าง แต่ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่และร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลานและพบปะพูดคุยกับคุณครูของหลานน้อยมาก ทั้งนี้

ด้วยภาระในการเลี้ยงดูหลานก่อนวัยเรียนคนอื่นๆ ที่บ้าน อุปสรรคจากการไม่รู้หนังสือ สุขภาพ และความยากจน

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลาง กับ เพื่อนของเด็ก ผลจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันว่า ในภาพรวม ครอบครัวแห่งกลางมีความสัมพันธ์กับเพื่อนของเด็กค่อนข้างน้อย ทั้งการพบหรือพูดคุยกับเพื่อนๆ ของเด็กและผู้ปกครอง รวมทั้งการสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม การให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสมเมื่อเด็กมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ ทั้งนี้เนื่องจากในบางครอบครัวแห่งกลาง หลานๆ ไม่เคยเล่าให้ปู่ ย่า ยา ตา ยาย ทราบเกี่ยวกับเพื่อนๆ และไม่เคยขอคำแนะนำใดๆ

1.1.3 ระบบภายนอก: สถาบันที่ใกล้ชิดตัวเด็กนอกเหนือจากสภาพแวดล้อมใกล้ชิดตัวเด็ก ซึ่งมีผลต่อพัฒนาการเด็ก

ความสัมพันธ์ในภาพรวมระหว่างครอบครัวแห่งกลางและชุมชนอยู่ในระดับมาก โดยสมาชิกในครอบครัวแห่งกลางได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชน และชุมชนมีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีกลุ่มองค์กรในชุมชนที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากลำบากในชุมชน ทั้งนี้ ยังพบว่า บุคคลในชุมชนที่ให้การสนับสนุนทางสังคมแก่ครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ อบต. ตามลำดับ

ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวแห่งกลางและหน่วยบริการทางสังคมในภาพรวมอยู่ในระดับน้อย โดยเฉพาะในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อการประกอบอาชีพ บริการทางสังคมในพื้นที่ที่ตอบสนองและตรงกับความต้องการของครอบครัว และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม พบว่า ครอบครัวแห่งกลางมีการไปรับบริการทางด้านสาธารณสุขและสวัสดิการสังคมต่างๆ จากหน่วยบริการทางสังคมค่อนข้างมากในเรื่องเบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ เงินอุดหนุน และคำปรึกษาแนะนำ ซึ่งหน่วยบริการทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับครอบครัวแห่งกลางมากที่สุด คือ เทศบาลตำบล/อบต. ที่ทำการกองทุนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ตามลำดับ

1.2 สภาพการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

1.2.1 เนื้อหาความรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

แม้ครอบครัวแห่งกลางจะยังขาดความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบ และการจัดการทรัพยากรครอบครัว แต่ครอบครัวแห่งกลางกลับให้ความสำคัญและต้องการความรู้เพิ่มเติม

อย่างมากในด้านการเป็นพ่อแม่ (ปู่ ย่า ตา ยาย ทำหน้าที่พ่อแม่ของหลาน) และด้านการดูแลตัวเองของปู่ ย่า ตา ยาย อย่างไรก็ตาม ความรู้ด้านกฎหมายและระเบียบนับว่ามีช่องว่างที่มากที่สุดระหว่างความต้องการกับความรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีในปัจจุบัน ซึ่งครอบครัวแห่งกลางสมควรต้องได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาวิจัยในออสเตรเลีย ของ Orb & Davey (2004) ที่ได้นำเสนอตัวอย่างความกังวลของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น “รู้สึกว่ามีเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปจากสมัยที่ปู่ ย่า ตา ยายเป็นพ่อแม่” “เห็นว่ามีความจำเป็นที่ ปู่ ย่า ตา ยายต้องเรียนรู้ทฤษฎีความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน” “เห็นว่าปู่ ย่า ตา ยายในปัจจุบันจำเป็นต้องอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับวัยรุ่นเพื่อที่ปู่ ย่า ตา ยายจะได้เข้าใจการวางตัวในการอยู่ร่วมกับหลานๆ ได้” ซึ่งอาจสรุปได้ว่า สิ่งที่ปู่ ย่า ตา ยายที่เลี้ยงดูหลานๆ ต้องการความช่วยเหลือในปัจจุบัน คือ ทักษะการเป็นพ่อแม่ และสิ่งสำคัญที่จำเป็นต้องคำนึงถึง คือ การทำหน้าที่พ่อแม่ของเด็กแต่ละคนมีความซับซ้อนแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับว่าเด็กคนนั้นสูญเสียพ่อแม่เพียงชั่วคราวหรือโดยถาวร สถานการณ์ที่เด็กไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วยส่งผลให้เด็กรู้สึกวุ่นวายตกใจตกใจมา เด็กจึงต้องการได้รับการเติมเต็มจากปู่ ย่า ตา ยาย ในเรื่องนี้ Silverstein & Vehvilainen (2000) ให้ความเห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการกับความรู้สึกของหลานที่เป็นเด็กโศกและหลานที่เป็นผู้ด้อยโอกาส ซึ่งพบว่า ปัจจุบันมีโปรแกรมด้านการศึกษาที่ให้ความรู้สำหรับปู่ ย่า ตา ยาย แต่ยังคงขาดความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยายและหลานๆ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับเรื่องการใช้สารเสพติด การใช้ความรุนแรงในโรงเรียน และอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนของหลานๆ ซึ่งปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ไม่มีคุ้นเคยกับประเด็นเหล่านี้ ซึ่ง Wohl และคณะ (2003) จึงได้เสนอว่าโปรแกรมการศึกษาสำหรับปู่ ย่า ตา ยายควรมีเนื้อหาที่ประกอบด้วย (1) ทักษะการเป็นพ่อแม่ (2) ทักษะการสื่อสาร ในเรื่องต่างๆ อาทิ การสื่อสารกับวัยรุ่น การสื่อสารกับคุณครูของเด็ก (3) การพิทักษ์สิทธิเด็ก ซึ่งรวมถึงข้อกฎหมาย และระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงดูเด็ก ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของปัจเจกบุคคล ฯลฯ (4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเสพติด และเพศศึกษา (5) ความรู้เรื่องความโศกเศร้าและประเด็นที่สืบเนื่องมาจากการสูญเสีย

1.2.2 ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในปัจจุบันตามการรับรู้ของครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ กรมการปกครอง (กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน) กระทรวงสาธารณสุข (รพ.สต./จนท. สาธารณสุข/แพทย์/พยาบาล/อสม.) กรมประชาสัมพันธ์/องค์กรด้านวิทยุ/โทรทัศน์ (โทรทัศน์ วิทยุ) และยังพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล/อบต.) เป็นผู้จัดการความรู้ที่ยังมีช่องว่างมากที่สุดระหว่างความต้องการ และ บทบาทในการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของอุทุมพร อินทจักร (2553) ที่สรุปว่า บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐานของ

การมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และชุมชนนับว่าเป็นเรื่องจำเป็นต่อการสนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว โดยผลักดันให้เกิดโครงการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับท้องถิ่น กรมฯ ยังควรสนับสนุนให้มีระบบการบริการความรู้สำหรับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับ “พ่อแม่เรียนรู้/ครอบครัวศึกษา” โดยอาจร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ในการจัดหลักสูตรอบรมเตรียมความพร้อมสำหรับคู่สมรส การมีหลักสูตรครอบครัวศึกษาตั้งแต่อนุบาล และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างครอบครัว

1.2.3 วิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวแห่งกลาง

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุด คือ การเรียนรู้โดยมีผู้มาแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ครอบครัวโดยตรงที่บ้านหรือที่นัดหมายของชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข รongลงมาได้แก่ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ การเรียนรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน เช่น ญาติพี่น้อง ลูก เพื่อนบ้าน เพื่อน และผู้อาวุโสในชุมชนตามลำดับ นอกจากนี้ ยังพบว่า วิธีจัดการเรียนรู้ที่มีช่องว่างระหว่างความต้องการของครอบครัวแห่งกลาง และวิธีการจัดการเรียนรู้สำหรับครอบครัวในปัจจุบันมากที่สุด 3 วิธีการ ได้แก่ (1) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการในเครือข่ายและชุมชน (2) สื่อในชุมชนและหอกระจายข่าว และวิทยุชุมชน และ (3) สื่อออนไลน์ เช่น สมาร์ทโฟน อินเทอร์เน็ตตำบล และคอมพิวเตอร์ รongลงมา 2 วิธีการ ได้แก่ (1) การเข้ารับฝึกการอบรม หรือ การเรียน ที่จัดโดยหน่วยงานต่างๆ เช่น กศน. พัฒนาชุมชน และเกษตรอำเภอ พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ (2) การเข้าร่วมประชุม สัมมนา โดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งนี้ พบว่า วิธีการเรียนรู้ที่มีช่องว่างน้อยที่สุด คือ การเรียนรู้ผ่านสื่อมวลชน เช่น โทรทัศน์ และวิทยุ

1.3 ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง

จากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถวิเคราะห์ปัญหาในการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางได้ 6 มิติ คือ 1) คุณลักษณะครอบครัวแห่งกลาง 2) สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่งกลาง 3) เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง 4) ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศ 5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง และ 6) สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ

1.3.1 คุณลักษณะครอบครัวแห่งกลาง

คุณลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะเด็กที่มีอายุ 12-15 ปี (ระดับมัธยมต้น และ ปวช.1) มีความเสี่ยงในเรื่องพฤติกรรมมากกว่าเด็กช่วงวัยอื่นๆ สอดคล้องกับที่ วินัดดา ปิยะศิลป์ (2546) กล่าวว่า ช่วงที่เด็กกำลังเข้าสู่วัยรุ่น ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในครอบครัว ได้แก่ ปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากทั้งของผู้สูงอายุและจากตัวเด็กที่เป็นวัยรุ่นเอง โดยเฉพาะในสังคมมีการปรับเปลี่ยนรวดเร็วในปัจจุบัน ทั้งนี้ ผลการศึกษาของ Orb and Davey (2004) ยังที่ได้นำเสนอตัวอย่างความกังวลของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น “รู้สึกว่ามีเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปจากสมัยที่ปู่ ย่า ยายเป็นพ่อแม่” “เห็นว่ามีคำจำเป็นที่ปู่ ย่า ยายต้องเรียนรู้สาระในเรื่องความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน” “เห็นว่าปู่ ย่า ยายในปัจจุบันจำเป็นต้องอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับวัยรุ่น เพื่อปู่ ย่า ตา ยายจะได้เข้าใจในการวางตัวที่จะอยู่ร่วมกับหลานๆ ได้” เป็นต้น

ผลการศึกษาครั้งนี้ พบว่า สาเหตุที่เด็กมาในครอบครัวแห่งกลางด้วย 2 สาเหตุใหญ่ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ (1) พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ และ (2) การย้ายถิ่นของพ่อแม่ แม้ว่าผลการศึกษาเกือบทั้งหมดเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในประเทศไทยที่ผ่านมา จะพบและให้ความสำคัญกับประเด็นการย้ายถิ่นของพ่อแม่ อาทิ ผลการศึกษาของวงษ์ชชา ณรงค์ชัย (2554) พบว่าการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสานเป็นผลมาจากการแลกเปลี่ยนประโยชน์ซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว ก่อนการย้ายถิ่นไปทำงานในการมอบภาระให้ช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็ก เช่นเดียวกับข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสอาด, 2556) ที่ระบุว่า สาเหตุส่วนใหญ่ที่เด็กไม่ได้อยู่กับพ่อและ/หรือแม่ เนื่องจากพ่อแม่มีภาระการทำงานอยู่คนละจังหวัด และแม้สัดส่วนของสาเหตุเรื่องการย้ายไปทำงานต่างถิ่นของพ่อแม่จะลดลงเล็กน้อย แต่ก็ยังคงเป็นสาเหตุหลักของการอยู่อาศัยในรูปแบบครอบครัวแห่งกลาง

อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่พบจากผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่น่าสนใจของสังคมไทย คือ แม้จะพบว่าเด็กมาในครอบครัวแห่งกลางด้วย 2 สาเหตุใหญ่ในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ (1) พ่อแม่แยกทางกันไปมีครอบครัวใหม่ และ (2) การย้ายถิ่นของพ่อแม่ แต่ผลการศึกษาพบว่า แนวโน้มของการแยกทางกันของพ่อแม่มีเพิ่มขึ้น ในขณะที่การย้ายถิ่นของพ่อแม่กลับมีแนวโน้มชะลอลงอย่างต่อเนื่อง ที่น่าสนใจกว่านั้น คือ ผลการวิจัยพบว่า การแยกทางกันของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

1.3.2 สุขภาพของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง

สุขภาพกายและสุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะที่อายุมากกว่า 70 ปี และต้องเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย (0-3 ปี) โดยลำพังทั้งกลางวันและกลางคืน ถือเป็นภาระที่หนักมาก เพราะการพักผ่อนที่ไม่เพียงพอส่งผลให้สุขภาพเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นอุปสรรค

สำคัญต่อการเรียนรู้ของปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้เป็นอย่างมาก ตามที่กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2560) ได้สรุปไว้ว่า ขณะที่ผู้สูงอายุที่อยู่ในวัยควรจะได้พักผ่อนต้องมารับผิดชอบดูแลเด็กที่ยังช่วยตนเองไม่ได้ ในภาวะที่ผู้สูงอายุเองก็ต้องการให้ดูแลเกื้อหนุนเช่นกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของวณิชชา ฌรงค์ชัย (2554) ที่สรุปว่า ด้วยสภาพการเลี้ยงหลานของปู่ ย่า ตา ยายที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกายและการให้เวลาในครอบครัว เพราะต้องรับภาระบทบาทหน้าที่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เช่นเดียวกับที่อุมาพร ตรังคสมบัติ (2554) ได้กล่าวว่าครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นครอบครัวที่พบมากในชนบท ซึ่งมีผู้สูงอายุทำหน้าที่พ่อและแม่ให้เด็ก แต่ผู้สูงอายุมักวิตกกังวลเกี่ยวกับสุขภาพและความเจ็บป่วยของตนเอง การเลี้ยงดูเด็กของผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางจึงเต็มไปด้วยความวิตกกังวล สอดคล้องกับผลการศึกษาของอารี จำปากลาย และคณะ (2556) ที่พบว่า ร้อยละ 38 ของผู้ดูแล (ปู่ ย่า ตา ยาย) มีความเปราะบางด้านจิตใจ ซึ่งในกลุ่มนี้เป็นผู้ดูแลที่อายุมากสูงกว่าผู้ดูแลอายุน้อย

1.3.3 เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง

เศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะย่าและยายจำนวนมากในครอบครัวแห่งกลางมีสถานภาพหม้ายเนื่องจากคู่สมรสเสียชีวิตหรือหย่าร้าง ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของครอบครัวแห่งกลางอย่างมาก โดยเฉพาะในกรณีที่พ่อแม่ของเด็กขาดการติดต่อ ไม่ส่งเงินหรือส่งเงินมาแต่ไม่เพียงพอ พ่อแม่เด็กเสียชีวิตหรือต้องขัง และครอบครัวแห่งกลางไม่มีรายได้จากแหล่งอื่น โดย คาสปาร์ พิค และคณะ (2559) เห็นว่า การเลี้ยงดูเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเด็กอายุ 3 ขวบ ครอบครัวจะต้องเผชิญกับบางครอบครัวอาจต้องประสบปัญหาความยากจนถึงขีดสุดหรือต่อเนื่องยาวนาน มีความเสี่ยงต่อความยากจนในระดับสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (อ้างถึงใน มิ่งสรรพ ขาวสอาด, 2556) ที่พบว่า ในกลุ่มครัวเรือนที่มีผู้สูงอายุครัวเรือนที่มีสัดส่วนความยากจนมากที่สุดคือครัวเรือนที่มีเฉพาะผู้สูงอายุกับเด็ก โดยร้อยละ 22 ของครัวเรือนลักษณะนี้มีฐานะยากจน ซึ่งอุมาพร ตรังคสมบัติ (2554) ได้สรุปว่า ครอบครัวที่มีแต่ผู้สูงอายุและเด็กเป็นครอบครัวที่พบมากในชนบท ซึ่งผู้สูงอายุเหล่านั้นนอกจากต้องเลี้ยงดูหลานแล้ว อาจต้องหาเลี้ยงครอบครัวด้วยโดยพ่อแม่ของเด็กอาจไม่ได้ส่งค่าเลี้ยงดูหรือขาดการติดต่อไป เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาในประเทศนิวซีแลนด์ของ Worrall (2005) ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายจำนวนมากมีความเครียดทางการเงินเพราะต้องรับภาระเลี้ยงดูหลาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลานเติบโตขึ้น ความต้องการตอบสนองทางอารมณ์ยิ่งเพิ่มมากขึ้น และต้องเข้าเข้ารับการการศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่ง Fitzpatrick (2004) กล่าวว่า ปู่ ย่า ตา ยายในออสเตรเลียได้เปิดเผยถึงค่าใช้จ่ายพิเศษต่างๆ ที่เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในการสนับสนุนหลานๆ เพื่อสนองตอบความต้องการทางกายภาพ จิตใจ และสุขภาพของหลานๆ โดย Dunne & Kettler (2007) สรุปไว้ว่า การขาดซึ่งการช่วยเหลือทางการเงินคือความท้าทายที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางเผชิญอยู่โดยทั่วไปในออสเตรเลีย ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา

ยายในครอบครัวแห่งกลางจำนวนมากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับบ้านเพื่อดูแลหลาน ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการออกไปทำงานหารายได้ และการเรียนรู้ที่จำเป็นนอกบ้าน ส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยาย ขาดความมั่นคงในอาชีพและรายได้ ตามที่ทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) อธิบายว่า ความยากลำบากของครอบครัวลักษณะเฉพาะ (รวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) ส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านการมีอาชีพที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป อาชีพที่ครอบครัวแห่งกลางต้องการ คือ อาชีพอิสระ การทำงานที่บ้าน (Home Workers) และมีตลาดรองรับที่จะทำให้เกิดรายได้ชัดเจน เพียงพอต่อการนำมาใช้จ่ายในครอบครัว แต่เนื่องจากบริการของรัฐที่จัดให้มีเพียงบริการสนับสนุนเงินกู้ด้านการประกอบอาชีพ เช่น เงินกู้ยืมประกอบอาชีพ เนื่องจากงานหลักของครอบครัวแห่งกลางเป็นการดูแลหลาน ครอบครัวจึงมีปัญหาการขาดรายได้ หรือมีรายได้ไม่แน่นอน อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจที่ดีของปู่ ย่า ตา ยายอาจไม่ได้ส่งเฉพาะผลทางบวกต่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางเสมอไป หากครอบครัวดังกล่าวมุ่งเน้นเพียงการตอบสนองในทางวัตถุให้เด็กในครอบครัวแห่งกลาง สอดคล้องกับที่อารี จำปาภาย (2556) สรุปไว้ว่า เงินส่งกลับจากผู้ย้ายถิ่นทำให้เกิดผลทั้งบวกและลบ ต่อเด็กได้ ในเวลาเดียวกันเงินส่งกลับเป็นทรัพยากรที่นำไปสู่นาคตที่ดี แต่ก็อาจมีส่วนช่วยให้เด็กมีโอกาสเข้าไปข้องแวะกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ เช่น การสูบบุหรี่ การดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งผู้นำชุมชนมีความเห็นว่า เด็กที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมส่วนใหญ่ได้รับการดูแลจากปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเด็กขาดการชี้แนะที่ถูกต้องจากพ่อแม่ ดังนั้นเงินส่งกลับซึ่งโดยทั่วไปเป็นประโยชน์กับครอบครัวผู้ย้ายถิ่น แต่อาจกลายเป็นดาบสองคมที่ทำให้เด็กในครอบครัวแห่งกลางเสียหายได้

1.3.4 ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง

ความสัมพันธ์ในระบบครอบครัวนิเวศของครอบครัวแห่งกลาง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีระหว่างปู่ ย่า ตา ยายกับลูกหลานคนอื่นๆ มีส่วนให้ขาดผู้ช่วยแบ่งเบาภาระของปู่ ย่า ตา ยายในการเลี้ยงดูเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับที่สมพร รุ่งเรืองกลกิจ (2546) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวชนบทมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างปู่ ย่า ตา ยาย หรือเครือญาติแบบดั้งเดิมในครอบครัวลดน้อยลงไป แต่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่ต่างคนต่างอยู่มากกว่า ผู้สูงอายุถูกปล่อยทิ้งให้มีชีวิตลำพัง บ้างก็ให้อยู่กับหลาน ซึ่งโครงสร้างลักษณะครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ส่งผลให้ครอบครัวมีความเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาในครอบครัว และส่งผลกระทบต่อความสุขของสมาชิกในครอบครัวมากขึ้น

1.3.5 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

ผลการวิจัยในครั้งนี้พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง ยังขาดการบูรณาการข้อมูลและฐานข้อมูลของครอบครัวแห่งกลาง ตลอดจนยังขาดการบูรณาการการ

ทำงานทั้งในระดับนโยบายและในระดับพื้นที่อย่างเป็นทางการ ซึ่งสอดคล้องกับที่อุทุมพร อินทจักร (2553) เสนอว่า กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว โดยผลักดันให้เกิดโครงการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับท้องถิ่น ซึ่งทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) ได้สรุปไว้ว่า ครอบครัวแห่งกลางขาดการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการสวัสดิการที่รัฐได้จัดให้ ซึ่งบริการสวัสดิการสังคมยังขาดการจัดบริการแบบองค์รวม ส่งผลให้บริการดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงมิติชีวิตของครอบครัวลักษณะเฉพาะ (รวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) บริการของรัฐจึงเป็นบริการที่แปลกแยกจากครอบครัว ดังจะเห็นว่า ครอบครัวแห่งกลางจะใช้บริการของรัฐเมื่อจำเป็น ครอบครัวต้องดูแลและช่วยเหลือตนเองก่อน และไม่คาดหวังบริการของรัฐ

1.3.6 สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีและสื่อ

สังคมวัฒนธรรมไทยยอมรับความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิงมาอย่างยาวนาน โดยผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า เพศหญิง คือ ย่าและยายมีหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวแห่งกลางโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งให้ผู้สูงอายุเพศหญิงขาดโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง สอดคล้องกับผลการศึกษาของทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) ที่สรุปว่าทัศนคติหรือมุมมองของสังคมไทย/คนทั่วไปยังให้ความสำคัญเชิงอำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง ผู้ชายจึงเป็นผู้กระทำ (actor) ต่อผู้หญิง แต่ปล่อยให้เป็นการกระทำของผู้หญิงในการเลี้ยงดูเด็ก สะท้อนภาพความไม่เท่าเทียมกันทางเพศระหว่างชายกับหญิง

การวิจัยในครั้งนี้ยังพบแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของพ่อแม่วัยเยาว์ของสังคมไทย ซึ่งเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้จำนวนเด็กในครอบครัวแห่งกลางเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับที่ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล (2554) กล่าวว่า ครอบครัววัยรุ่นที่แม่มีวุฒิภาวะน้อยจะส่งลูกไปให้ปู่ย่าตายายเลี้ยงดูแทน ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของการหย่าร้างและการตั้งครรภ์วัยเยาว์ในสังคมไทยเป็นสาเหตุสำคัญของการเป็นครอบครัวแห่งกลาง

1.4 การสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลาง

จากการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า ครอบครัวแห่งกลางได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากใน 2 ด้าน คือ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์ และการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร โดยได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับน้อยในด้านสิ่งของหรือบริการ อย่างไรก็ตาม ครอบครัวแห่งกลางยังต้องการการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากในทุกด้าน (ด้านอารมณ์ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้าน

สิ่งของหรือบริการ ตามลำดับ) และมีความต้องการสนับสนุนทางสังคมเพิ่มขึ้นทุกด้านจากที่ได้รับอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ การสนับสนุนทางด้านอารมณ์มีช่องว่างน้อยที่สุด ในขณะที่การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการมีช่องว่างมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ (2554) ที่สรุปว่า บริการการสนับสนุนทางสังคม เช่น การให้กำลังใจ การให้การแนะนำปรึกษาจากสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน และคนในชุมชนยังมีความสำคัญมาก เพราะครอบครัวไทยมีฐานความสัมพันธ์กันภายในมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก ซึ่งบริการสวัสดิการสังคมยังขาดการจัดบริการแบบองค์รวม จึงส่งผลให้บริการดังกล่าวไม่สามารถเข้าถึงมิติชีวิตของครอบครัวลักษณะเฉพาะ (รวมถึงครอบครัวแห่วงกลาง)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขตามความคิดครอบครัวนิเวศเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง

2.1 ปัจจัยในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง ได้แก่ ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวแห่วงกลาง ปัจจัยความสัมพันธ์ของครอบครัวแห่วงกลาง และความอยู่ดีมีสุขของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่วงกลาง ดังนี้

2.1.1 ปัจจัยพื้นฐานของครอบครัวแห่วงกลาง

2.1.1.1 ลักษณะของครอบครัวแห่วงกลาง: ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของครอบครัว จำนวนหลานที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู จำนวนเวลาเฉลี่ยต่อวันที่ปู่ ย่า ตา ยายใช้เลี้ยงดูหลาน และสภาพที่อยู่อาศัยที่แตกต่างกัน ล้วนไม่ได้ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลางแตกต่างกัน ในขณะที่รายได้รวมของครอบครัวแห่วงกลางที่แตกต่างกันส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลางแตกต่างกัน และปัญหาด้านจิตใจของเด็กสัมพันธ์กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว คือ เด็กในครอบครัวที่ยากจนกว่ามีแนวโน้มมีปัญหาด้านจิตใจมากกว่า

2.1.1.2 ลักษณะของปู่ ย่า ตา ยาย: ผลการวิจัยพบว่า อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา และอาชีพของปู่ ย่า ตา ยายที่แตกต่างกันไม่ได้ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่วงกลางแตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของวณิชชา ณรงค์ชัย (2552) ที่พบว่า อายุเฉลี่ย สถานภาพสมรส อาชีพของปู่ ย่า ตา ยาย ในครอบครัวแห่วงกลาง ไม่มีอิทธิพลต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในครอบครัวแห่วงกลาง

2.1.1.3 ลักษณะของเด็กในครอบครัวแห่วงกลาง

ลักษณะของเด็ก: ผลการวิจัยพบว่า เพศ อายุ จำนวนพี่น้องพ่อแม่เดียวกัน อายุของเด็กเมื่อแรกที่ปู่ ย่า ตา ยายเลี้ยงดู และระดับการศึกษาของเด็กที่แตกต่างกัน ไม่ได้

ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางที่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วณิชชา ณรงค์ชัย (2552) ที่พบว่า อัตราส่วนเพศของสมาชิกในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว แห่งกลาง อายุเฉลี่ยของเด็ก ไม่มีอิทธิพลต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนในครอบครัวแห่งกลาง ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้ยังพบว่า สาเหตุที่เด็กมาอยู่กับปู่ ย่า ตา ยายที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การหย่าร้างของพ่อแม่และแยกทางกันต่างไปมีครอบครัวใหม่ ส่งผลให้ความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว แห่งกลางที่แตกต่างกัน ซึ่งพบว่า สภาวะการณ์ลักษณะดังกล่าวปรากฏอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบัน อาทิ ผลการศึกษาในสหรัฐอเมริกาของ Fuller-Thomson and Minkler (2000) ที่สรุปว่า สิ่งที่ต้องคำนึงใน การทำความเข้าใจต่อสถานการณ์และความต้องการของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ได้แก่ ลักษณะ ของครอบครัว สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความต้องการดูแลเด็ก การสนับสนุนทางสังคม ความตึงเครียดทาง การเงิน อย่างไรก็ตาม สิ่งส่งผลให้ปู่ ย่า ตา ยายเข้ามารับภาระเลี้ยงดูหลานในจำนวนที่เพิ่มสูงขึ้นมา จากหลากหลายสาเหตุ โดยสาเหตุที่พบเห็นได้ทั่วไปในสหรัฐอเมริกา คือ การหย่าร้าง (divorce)

2.1.2 ปัจจัยความสัมพันธ์ของครอบครัวแห่งกลาง

2.1.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของ ครอบครัวแห่งกลางกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัว แห่งกลางทั้ง 4 ด้าน คือ สุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญา มีความสัมพันธ์ทางบวก ซึ่งกันและกัน ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ในระบบย่อย (Microsystem) ของครอบครัวกับความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัวแห่งกลาง” “ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวแห่งกลาง” และ “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับชุมชน” มีความสัมพันธ์ ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 3 องค์ประกอบ คือ สุขภาพจิตของเด็ก พฤติกรรมของเด็ก และ สติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่ง Denham และคณะ (2009) อธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและพ่อแม่/ผู้เลี้ยงดู และรูปแบบของพ่อแม่ มีความสัมพันธ์อย่างมากต่อ ความอยู่ดีมีสุขทางอารมณ์ของเด็ก ซึ่ง Bernard และคณะ (2007) กล่าวว่า สิ่งที่สนับสนุนอย่างมาก ต่อความอยู่ดีมีสุขด้านอารมณ์สังคมของเด็ก คือ การพูดคุยของพ่อแม่/ผู้เลี้ยงดูกับเด็กเกี่ยวกับ ความรู้สึกและวิธีในการแก้ไขปัญหาพร้อมกับเด็ก ในทางตรงข้าม เด็กที่มีระดับความอยู่ดีมีสุขทาง อารมณ์ในระดับที่ต่ำให้ข้อมูลว่า พ่อแม่/ผู้เลี้ยงดูมักไม่มีเวลาที่จะทำหน้าที่ของพ่อแม่ในทางบวก ซึ่ง ผลการศึกษาของ Solomon and Marx (1995) ระบุว่าเด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายเพียงลำพัง (ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย) มีปัญหาด้านพฤติกรรมในโรงเรียนน้อยกว่าเด็กที่อยู่กับพ่อหรือแม่คนใดคนหนึ่ง

อย่างไรก็ตามพบว่า สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายเพียงลำพังโดยไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย มีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่ต่ำกว่าเด็กกลุ่มอื่นๆ

กลุ่มที่ 2 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับโรงเรียน” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 1 องค์ประกอบ คือ สติปัญญาของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งผลการศึกษาของ National and Erebus International (2008) ในประเทศออสเตรเลีย อธิบายถึงความอยู่ดีมีสุขในภาพรวมของเด็กนักเรียนที่โรงเรียนว่า กลไกที่สนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของเด็กสามารถพัฒนาผลการเรียนของเด็กได้โดยตรง โดยการเพิ่มแรงจูงใจ การเข้าร่วม และโดยการลดปัญหาพฤติกรรมและระดับการพักการเรียนตลอดจนการถูกให้ออกจากโรงเรียน

กลุ่มที่ 3 “ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเพื่อน” มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก 1 องค์ประกอบ คือ พฤติกรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Fox (1998) ที่พบว่า กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญในการพัฒนาของเด็กด้านความสามารถทางอารมณ์สังคม โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมของโรงเรียน การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับกลุ่มเพื่อนช่วยเด็กในการสร้างความคาดหวังทางบวกของผู้อื่นและรู้สึกมั่นคงที่จะคบหา กับผู้อื่น สิ่งนี้จะช่วยเพิ่มความมั่นใจในการสร้างสัมพันธ์ภาพต่อไปกับกลุ่มเพื่อน ทักษะและความสามารถทางสังคมที่ส่งผลต่อการยอมรับและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์ในระบบย่อยของครอบครัวแห่งกลาง ที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพกายของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Solomon and Marx (1999) ที่พบว่า เด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายเพียงลำพัง (ไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย) สุขภาพของเด็กไม่แตกต่างจากเด็กกลุ่มอื่นๆ

2.1.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่าง ความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลางของครอบครัวแห่งกลาง กับ ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

การวิจัยครั้งนี้ ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์ในระบบชั้นกลาง ของครอบครัว ที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพกายของเด็กในครอบครัวแห่งกลางสอดคล้องกับที่ Solomon and Marx (1999) สรุปว่า เด็กที่ถูกเลี้ยงดูโดยปู่ ย่า ตา ยายเพียงลำพัง โดยไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย สุขภาพของเด็กไม่แตกต่างจากเด็กกลุ่มอื่นๆ

2.2 เจาะลึกในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.2.1 การเรียนรู้ของครอบครัวที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่ง

กลาง

2.2.1.1 เนื้อหาการเรียนรู้สำหรับครอบครัวที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

ความสัมพันธ์ในระบบย่อย คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และระบบภายนอก คือ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับเนื้อหาการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน (การจัดการทรัพยากรครอบครัว การเป็นพ่อแม่ กฎหมายและระเบียบ และการดูแลตัวเองของ ปู่ ย่า ตา ยาย) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงสามารถสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับชุมชนเป็นเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

2.2.2 การสนับสนุนทางสังคมที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.2.2.1 ครอบครัวแห่งกลางได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับมาก ในด้านการสนับสนุนทางด้านอารมณ์ และด้านการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ ในขณะที่ครอบครัวแห่งกลางได้รับการสนับสนุนทางสังคมในระดับน้อยในด้านการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ ซึ่ง House (1985) ระบุว่า การสนับสนุนด้านทรัพยากรเป็นการช่วยเหลือโดยตรงต่อความจำเป็นของบุคคลในเรื่องเงิน แรงงาน เวลา และการปรับสภาพแวดล้อม

2.2.2.2 ครอบครัวแห่งกลางต้องการการสนับสนุนทางสังคมในระดับมากในทุกด้าน คือ ด้านการสนับสนุนทางด้านอารมณ์ ด้านการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านการสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ ตามลำดับ สอดคล้องกับผลการศึกษาของวนิดา ณรงค์ชัย (2552) ที่พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนแห่งกลาง คือ การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชน ดังนั้น ในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนครอบครัวแห่งกลาง ชุมชน หน่วยงานของรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางที่มีคุณลักษณะในกลุ่มเสี่ยงเป็นลำดับต้นๆ

2.2.2.3 ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการสนับสนุนทางสังคมเพิ่มขึ้นจากที่ได้รับการสนับสนุนจริงในปัจจุบันในทุกด้าน การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านสิ่งของหรือบริการ มีช่องว่างมากที่สุดเท่ากัน อย่างไรก็ตาม การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวแห่งกลางมีความต้องการมากที่สุดใน 2 ด้านเท่ากัน คือ การสนับสนุนทางอารมณ์ และการสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร สอดคล้องกับผลการศึกษาของวินัดดา ปิยะศิลป์ (2546) ที่สรุปว่า ในด้านผลกระทบทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุ เมื่อต้องทนอยู่ในสภาวะความเหงาจากสาเหตุต่างๆ ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดภาวะเครียด และอาการบaylorออกไปยังหลายๆ ทั้งในรูปแบบของการประชดประชัน หรือถึงขั้นทำร้ายร่างกายหลาน ซึ่ง Jacobson (1986) อธิบายว่าเพิ่มเติมว่า การให้ข้อมูลข่าวสาร คำแนะนำจะช่วยให้บุคคลเข้าใจสิ่งต่างๆ และสามารถปรับตัวได้กับความเปลี่ยนแปลง

2.2.2.4 การสนับสนุนทางสังคมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านอารมณ์ ด้านข้อมูล ข่าวสาร และด้านสิ่งของหรือบริการ มีความสัมพันธ์กับความอยู่ดีมีสุขของเด็กทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต ด้านพฤติกรรม และด้านสติปัญญาของเด็ก สอดคล้องกับที่ Erhle (2001) อธิบายว่า ความอยู่ดีมีสุขมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมโดยรวม ด้วยเหตุที่ทางออกหนึ่งของปัญหาการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่มีประสิทธิภาพของพ่อแม่ คือ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ยิ่งไปกว่านั้น สุขภาพและการปรับตัวของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจะเป็นไปอย่างดีมาก ยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่เหมาะสมในทุกด้าน ในกรณีที่น่า น่า น่า ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือหลานเป็นเด็กที่มีปัญหาบกพร่อง ครอบครัวยังต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่มากขึ้น จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งสำคัญต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยาย และความสามารถของปู่ย่า ตา ยาย ในการบริหารจัดการสิ่งจำเป็นในการรับบทบาทพ่อแม่ของหลานในครอบครัวแห่งกลาง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การสนับสนุนทางสังคมจึงเป็นเงื่อนไขในการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ (2552) ที่พบว่า แรงสนับสนุนทางสังคมก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการได้รับการสนับสนุนทางสังคมจากบุคคลในครอบครัวและสังคมอย่างเพียงพอทั้งทางด้านเงินทอง สิ่งของ ความรัก การดูแลเอาใจใส่ การสนับสนุนให้มีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคม จะช่วยทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี และนำไปสู่การเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง เช่นเดียวกับที่วณิชชา ณรงค์ชัย (2552) พบว่า การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวแห่งกลาง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ จำนวน 25 แนวทาง จำแนกเป็น 6 กลุ่ม โดยเรียงลำดับตามความเหมาะสมและความเป็นไปพร้อมประเด็นที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1) กลุ่มร่างแนวทางที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มากที่สุด ซึ่งส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดให้จัดทำแผนงาน และดำเนินการโครงการ/กิจกรรมได้ทันที พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างจริงจังเพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและเป็นประโยชน์สูงสุดกับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง ประกอบด้วย 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 9 จัดการเรียนรู้ทักษะชีวิตครอบครัวหรือหลักสูตรครอบครัวศึกษา ในสถานศึกษาทุกระดับ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ครอบครัวได้ เรียนรู้ตลอดชีวิต ผ่านช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย

การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในชีวิตของบุคคลและครอบครัว ทั้งนี้เพราะผลจากการเรียนรู้อาจนำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมากมาย โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมและจิตใจ เมื่อเกิดมาแล้วและมีชีวิตอยู่จนครบเท่าที่หมดสิ้นชีวิตก็มิกระบวนกรเรียนรู้ดำเนินไปตลอดเวลาไม่สิ้นสุด ครอบครัวเข้มแข็งจึงต้องมีลักษณะการพึ่งตนเองได้ในด้านการเรียนรู้ ถ้าปราศจากความสามารถในด้านดังกล่าวนี้แล้ว ครอบครัวก็ไม่อาจพัฒนาไปสู่เสถียรภาพที่จะต่อต้านต่อสิ่งที่เป็นอันตรายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกครอบครัวได้ ครอบครัวจึงมีภาระสำคัญยิ่งอีกอย่างหนึ่งในการที่จะต้องช่วยให้สมาชิกสามารถพึ่งตนเองได้อย่างถูกต้องในด้านการเรียนรู้ (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546) ดังนั้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัวจึงประกอบด้วยยุทธศาสตร์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาครอบครัว จัดการศึกษาเกี่ยวกับครอบครัวทุกระดับทั้งในและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ สามารถถ่ายทอดค่านิยมจริยธรรมและคุณธรรมรวม ทั้งมีเจตคติที่ดีในการดำเนินชีวิตครอบครัวที่มีความสุขและพึ่งพาตนเองได้ (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546) สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของคาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเม และรัตนากรณ์ ดังธนเศรษฐ์ (2559) ในรายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อยอายุยืนว่าควรบรรจุรายวิชา “การเป็นพ่อแม่” เข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรในสถานศึกษา เพื่อสร้างการเรียนรู้ในด้านบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัว และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีวุฒิภาวะ ทั้งนี้รัฐบาลควรบรรจุรายวิชาชีวิตครอบครัวเข้าไว้ในหลักสูตรทั้งหลักสูตรการศึกษาในระบบและนอกระบบ โดยเพิ่มหัวข้อเรื่องการเกื้อกูลระหว่างคนต่างรุ่นต่างวัยในครอบครัวท่ามกลางสังคมสูงอายุที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และจัดให้มีการเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ผู้สูงอายุเพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปได้

ทั้งนี้การศึกษาสำหรับทุกกลุ่มอายุควรมุ่งเน้นไปที่การปลูกฝังทักษะชีวิตและการคิดเชิงวิพากษ์ เช่นเดียวกับที่อุทุมพร อินทจักร (2553) เสนอว่า การส่งเสริมครอบครัวให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย การสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ทางเลือกหรือการศึกษาทางเลือกในลักษณะต่างๆ ตลอดจนผลักดันให้ครอบครัวยุคใหม่มีแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมถึงการเชื่อมต่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ สำหรับครอบครัว ทั้งการเรียนรู้ในระบบ การเรียนรู้นอกโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในอนาคต โดยการศึกษาทางเลือกจะเป็นคำตอบสำคัญ เพราะสามารถปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของครอบครัวที่แตกต่างกันได้

กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรสนับสนุนให้มีระบบการบริการความรู้สำหรับครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับ “พ่อแม่เรียนรู้/ครอบครัวศึกษา” โดยอาจร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ในการจัดหลักสูตรอบรมเตรียมความพร้อมสำหรับคู่สมรส การมีหลักสูตรครอบครัวศึกษาตั้งแต่อนุบาล และแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างครอบครัว ซึ่งอาชัญญา รัตนอุบล และคณะ (2555) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการมากที่สุดในด้านการส่งเสริมการจัดการศึกษา/เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ ด้านรูปแบบการจัดการเรียนการสอน/กิจกรรมการเรียนรู้พบว่า มีความต้องการด้านความเชี่ยวชาญของวิทยากร/ผู้สอนมากที่สุด และมีข้อเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการศึกษา/การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุและรูปแบบการส่งเสริม “สูงวัย สูงค่า สูงปัญญา พัฒนาสังคม” ให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยรัฐบาลต้องให้การสนับสนุนในเชิงนโยบายการบริหารจัดการและงบประมาณในเรื่องดังกล่าวเป็นการเร่งด่วนให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องวางแผนและดำเนินการตามความเหมาะสมของหน่วยงานและบริบทของชุมชน หน่วยงานของรัฐที่มีพันธกิจในการจัดการศึกษาและมีความรับผิดชอบกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุจัดการส่งเสริม สนับสนุนและเสริมสร้างศักยภาพภาคีเครือข่ายต่างๆ เป็นเจ้าภาพในการจัดการศึกษาและกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในระดับชุมชน ตลอดจนสนับสนุนการทำงานบนพื้นฐานของชุมชนผ่านชมรมผู้สูงอายุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่ และส่งเสริมแนวคิดมหาวิทยาลัยที่สาม ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุด้วยการสร้างความตระหนักและการพึ่งตนเอง โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและสนับสนุนให้มีสถาบันการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มีการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องสำหรับผู้สูงอายุ และมีการฝึกอาชีพและกิจกรรมตามความสนใจ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

แนวทางที่ 11 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ครอบครัวมีภูมิคุ้มกัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายใต้สภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

เนื่องจากแนวโน้มโลกที่มีผลกระทบต่อรูปแบบและการเรียนรู้ของครอบครัวไทย อาทิ ยุคของการสื่อสารทันใจโลกเศรษฐกิจไร้พรมแดน การอพยพเคลื่อนย้ายข้ามโลกอย่างไม่เคยมีมาก่อน มนุษย์ถูกผลักเข้าไปอยู่ในบริบทเดียว ความไม่แน่นอนในทุกสิ่งทุกอย่าง การขยายตัวของเมืองขนาดใหญ่ การเรียนรู้และทำธุรกิจผ่านอินเทอร์เน็ต การเกิดสังคมบริการใหม่ การงานอาชีพเปลี่ยนไป ความยากจน และยุคปัจเจกนิยมครองโลก ครอบครัวที่จะอยู่รอดได้อย่างสง่างามจึงต้องเป็นครอบครัวที่รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีทั้งภูมิด้านทานและมีขีดความสามารถในการ “เลี้ยงวิถีฤดูที่เสาะโอกาส” จากความเปลี่ยนแปลงที่เข้ากระทบจากรอบข้าง มีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมา

หากินของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคม และที่สำคัญที่สุดคือความสามารถในการพึ่งตนเองของบุคคลและชุมชนให้สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็ง (สุภาวดี หาญเมธี , 2554) สอดคล้องกับมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2551) ที่กำหนดมาตรฐานกลางที่ใช้ในการวัดประเมินความเข้มแข็งของครอบครัวทั่วไป ในภาพรวมได้แนวคิดจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงมอบให้แก่พสกนิกรชาวไทยเพื่อเป็นหลักหรือแนวทางดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเติบโตที่ยั่งยืน ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยเฉพาะครอบครัว ซึ่งได้แก่ หลักของการใช้เหตุผล อย่าใช้กิเลสตัณหาเป็นเครื่องนำทางชีวิต ไม่จำเป็นต้องทำตามกระแสโลกหรือกระแสสังคมซึ่งเน้นเฉพาะความสำคัญของวัตถุ หลักการทำอะไรให้ทำพอประมาณ การรู้จักทำพอประมาณ เป็นการตรวจสอบศักยภาพของตนเองก่อนว่าฐานะของตนอยู่ที่ตรงใด จะพัฒนาสิ่งใดควรพิจารณาจากความสามารถหรือศักยภาพที่ตนมีเสียก่อน หลักการสร้างภูมิคุ้มกันทั้งทางกายและจิต เนื่องจากบุคคลไม่อาจรู้ได้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในแต่ละวันเวลาและสถานการณ์ซึ่งมีการผันแปรเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้ควมคุมการวางแผนสิ่งต่างๆ เป็นไปได้ยาก เนื่องจากมีปัจจัยเสี่ยงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา การสร้างภูมิคุ้มกันจึงอาจต้องเน้นทั้งการสร้างหรือการพัฒนาภูมิคุ้มกันทางกายและจิตไปพร้อมๆ กัน ซึ่งได้แก่ ความสามารถของบุคคลในการที่จะรักษาสติและความรับผิดชอบ สามารถสร้างหลักฐานได้มั่นคง มีการตระหนักในคุณค่าของตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้ มองโลกในแง่ดี ตลอดจนสามารถวางแผน เรียนรู้เพื่อพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายได้ พร้อมกับหลักการสำคัญสามประการดังกล่าว ผู้ปฏิบัติก็ต้องสร้างเงื่อนไขสำคัญเพื่อการปฏิบัตินั้นอีกด้วย คือ การรู้จักพากเพียรไม่แสวงหาความรู้ รู้จักติดตามความก้าวหน้าของเนื้อหาความรู้อยู่เสมอ ควบคู่ไปกับการปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม สมาชิกครอบครัวต้องคัดกรดยึดหลักคุณธรรมแห่งความดีคือ มีจิตใจดี คิดดี ประพฤติดี การพัฒนาตนและครอบครัวสู่ความเข้มแข็งก็จะเป็นไปอย่างมั่นคง ยั่งยืน สามารถจัดการกับภาวะเสี่ยงทั้งหลายได้อย่างมีสติและรอบคอบ ปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งมวล ซึ่งสมพงษ์ จิตระดับ (2552) พบว่า มีปัจจัย 15 ประการที่ทำให้ครอบครัวที่รายได้น้อยพ้นสภาวะความยากจนได้ ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ การยึดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับที่อุทุมพร อินทจักร (2553) ระบุว่า ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว คือ การทำให้ครอบครัวมีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินเพื่อดูแลครอบครัวของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองทั้งทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัว และชุมชนที่จะเป็นพลังให้บุคคล ครอบครัว และชุมชนให้สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวทางที่ 20 ส่งเสริมการฟื้นฟูคุณค่าอันดีงามของครอบครัวไทยในความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนบ้านและชุมชน

เนื่องจากสถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางที่มีจำนวนเด็กที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าหรือตายาย (โดยเฉพาะย่าหรือยายในวัยชรา) มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และเนื่องจากหัวหน้าครอบครัวของครัวเรือนข้ามรุ่นที่เป็นหญิงอายุมากกว่า 80 ปี เพิ่มขึ้นถึงสองเท่า เด็กบางคนในครอบครัวแห่งกลางจึงต้องกลายเป็นผู้ดูแลปู่ ย่า ตา ยายสูงอายุ ดังนั้นจึงควรให้ความสนใจกับการติดตามความเป็นอยู่ของครอบครัวเหล่านี้ โดยผ่านการช่วยเหลือเกื้อกูลจากเพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือกลุ่มสนับสนุนในท้องถิ่น ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่ที่แตกต่าง และอาจต้องได้รับการเกื้อหนุนที่เหมาะสมจากครอบครัวชุมชนและรัฐบาล (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) สอดคล้องกับผลการศึกษาของทิพากรณ์ โพรธีถวิล (2554) ที่สรุปว่า บริการด้านการสนับสนุนทางสังคม เช่น การให้กำลังใจ การให้การแนะนำปรึกษาจากสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน คนในชุมชนยังมีความสำคัญมาก เพราะครอบครัวไทยมีฐานความสัมพันธ์กันภายในมากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก โดยได้ให้ข้อเสนอแนะทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ (ซึ่งรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) ว่าวิธีการจัดสวัสดิการสังคมครอบครัวลักษณะเฉพาะควรมีการสนับสนุนทางสังคมจากคนภายในชุมชนเครือญาติ ให้มีเข้ามาร่วมดูแลครอบครัวลักษณะเฉพาะการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหุ้นส่วนทางสังคม ตามแนวคิด บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ร่วมกับ บวช (บ้าน-วัด-ชุมชน) เป็นการบูรณาการแนวคิดที่ใช้ครอบครัว (บ้าน) เป็นฐานหลักร่วมกับวัด-โรงเรียน-ชุมชนเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับที่ Erhle (2001) ได้เสนอว่าการสนับสนุนทางสังคมสำหรับครอบครัวแห่งกลางอาจแบ่งเป็นสองส่วน คือ 1) ด้านอารมณ์จิตใจ เช่น มิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และ 2) ด้านเครื่องมือ เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก การจัดบริการในชุมชน ทั้งนี้ พบว่ามีผลการศึกษามากมายแสดงให้เห็นว่า การขาดการสนับสนุนทางสังคมในทั้งสองด้านดังกล่าวอาจส่งผลให้ ปู่ ย่า ตา ยายมีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคซึมเศร้า มีความนับถือตัวเองต่ำ มีการแยกตัวลำพังของของปู่ ย่า ตา ยาย ในทางกลับกัน ปู่ ย่า ตา ยายที่รับภาระเลี้ยงหลานในครอบครัวแห่งกลางถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือสังคมโดยตรง ทั้งนี้เพราะความอยู่ดีมีสุขมีความสัมพันธ์กับการสนับสนุนทางสังคมโดยรวม ด้วยเหตุที่ทางออกหนึ่งของปัญหาการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่มีประสิทธิภาพของพ่อแม่ คือ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ยิ่งไปกว่านั้น สุขภาพและการปรับตัวของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจะเป็นไปอย่างดีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่เหมาะสมในทุกด้านในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพไม่แข็งแรง หรือหลานเป็นเด็กที่มีปัญหาพฤติกรรมทางกายหรือสติปัญญา ครอบครัวแห่งกลางยิ่งต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่มากขึ้น จะเห็นได้ว่าการสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสามารถของปู่ ย่า ตา ยาย ในการบริหารจัดการสิ่งจำเป็นในการรับบทบาทพ่อแม่ของหลานในครอบครัวแห่งกลาง

2) กลุ่มร่างแนวทางที่มีความเหมาะสมมากที่สุดและมีความเป็นไปได้มาก ซึ่งส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนงานและดำเนินโครงการ/กิจกรรม ประกอบด้วย 15 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 4 จัดเรียนรู้ที่จำเป็นเพื่อการประกอบอาชีพที่บ้าน หรือการรวมกลุ่มอาชีพใกล้ๆ บ้าน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้ครอบครัวมีสัมมาชีพ มีรายได้ที่มั่นคงเพียงพอ และสอดคล้องกับวิถีชีวิตครอบครัวแห่งกลาง

ผลการศึกษาของศุภเจตน์ (2556) สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยในประเทศไทย ต้องการการยกระดับความอยู่ดีมีสุขทางด้านความมั่นคงของรายได้เป็นอันดับแรก รัฐจำเป็นต้องดำเนินนโยบายส่งเสริมการทำงานที่เหมาะสมให้แก่ผู้สูงอายุที่ยังคงมีศักยภาพและต้องการทำงาน โดยเป็นงานที่เน้นใช้องค์ความรู้และประสบการณ์เป็นหลัก อย่างไรก็ตาม แม้กระทรวงแรงงานจะได้ออกประกาศกระทรวงฯ เรื่อง กำหนดหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขการคุ้มครอง การส่งเสริม และการสนับสนุนผู้สูงอายุในการประกอบอาชีพและฝึกอาชีพที่เหมาะสม ลงวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2547 กำหนดให้สำนักงานจัดหางานจัดให้มีเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร ตลาดแรงงานและบริการจัดหางานที่ตรงตามความต้องการของผู้สูงอายุ จัดอบรมทักษะอาชีพหรือฝึกอาชีพตามอัธยาศัย จัดให้มีศูนย์กลางข้อมูลทางการอาชีพและตำแหน่งงานสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ และหาอาชีพที่เหมาะสมตามควรแก่สุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ แต่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลาง อาจไม่สามารถเข้าถึงบริการดังกล่าว ซึ่งประเด็นนี้ ทิพากรณ์ และคณะ (2554) ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ภาพรวมการจัดบริการสวัสดิการสังคมของครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นบริการแบบแยกส่วน การจัดบริการเป็นรายบุคคลตามกลุ่มเป้าหมายยังขาดการมองคนแบบองค์รวมของครอบครัว จัดบริการเชิงสงเคราะห์ในรูปแบบตัวเงินมากกว่าบริการเชิงป้องกัน ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาครอบครัว บริการสวัสดิการที่มีอยู่ยังขาดด้านอาชีพและรายได้ เนื่องจากครอบครัวลักษณะเฉพาะ (ซึ่งรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) มีความไม่มั่นคงของอาชีพและรายได้ ความยากลำบากของครอบครัวลักษณะเฉพาะ ส่วนใหญ่จึงเป็นปัญหาด้านการมีอาชีพที่แตกต่างไปจากคนทั่วไป เรื่องอาชีพที่ครอบครัวลักษณะพิเศษต้องการ คือ อาชีพอิสระ การทำงานที่บ้าน (Home Workers) มีตลาดรองรับที่จะทำให้เกิดรายได้ชัดเจนและเพียงพอต่อการใช้จ่ายในครอบครัว แต่เนื่องจากบริการของรัฐที่จัดให้ในปัจจุบันมีเพียงบริการสนับสนุนเงินทุนด้านการประกอบอาชีพ เช่น เงินกู้ยืมประกอบอาชีพ การดูแลหลานในครอบครัวแห่งกลางมีผลให้สถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้ของครอบครัว ดังนั้น ความต้องการจ้างงานครอบครัวลักษณะเฉพาะ จึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบทและสภาพแวดล้อมของครอบครัวเฉพาะด้วย ข้อสังเกต คือ ครอบครัวลักษณะเฉพาะมีปัญหาาร่วมกัน คือ ขาดรายได้ หรือไม่มีรายได้แน่นอน และนายจ้างอาจเอาเปรียบผู้สูงอายุที่

ยากลำบาก โดยให้รายได้รายวันที่น้อยกว่าหนุ่มสาว ซึ่งผู้สูงอายุก็ไม่กล้าเรียกร้องเพราะกลัวนายจ้างจะไม่จ้างงาน

แนวทางที่ 6 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารภายในครอบครัวและชุมชน โดยสามารถนำข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

ครอบครัวจึงต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพื่อการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อการปรับปรุงดูแลพฤติกรรมและจิตใจของสมาชิกครอบครัวให้ไปสู่ทิศทางที่พึงปรารถนา พยายามเรียนรู้ผลที่เกิดขึ้นจากภาวะการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับครอบครัวของตนเองและของผู้อื่น ซึ่งมีอยู่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการรู้จักและพัฒนาครอบครัวของตนให้มากขึ้น (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546) ตามที่ Knowles (1978) อธิบายว่า ครอบครัวต้องสามารถประเมินความต้องการของครอบครัว (assessing needs) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (setting goals) การกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (specifying learning content)

แนวทางที่ 7 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดี และทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม

สำหรับการส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน มีสัมพันธภาพที่ดีและทำบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมมีความจำเป็น เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวเข้มแข็งของไทยระดับครอบครัว ปี 2557 ด้านข้อมูลข่าวสารการเรียนรู้ พบว่าผลการประเมินยังไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน และเมื่อพิจารณาสถานการณ์ความเข้มแข็งของครอบครัวไทยระดับชุมชนระหว่างปี 2554–2557 พบว่ามีแนวโน้มที่ลดในทุกด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการพึ่งตนเอง (เศรษฐกิจ สุขภาพ ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้) ด้านทุนทางสังคม และด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2557) ดังนั้นครอบครัวจึงต้องสามารถประเมินความต้องการของครอบครัว (assessing needs) การกำหนดจุดมุ่งหมาย (setting goals) การกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ (specifying learning content) ซึ่งแนวคิดการเรียนรู้แบบนี้จะสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ กล่าวคือ ความต้องการและความสนใจ (need and interests) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละบุคคลเมื่อมีอายุมากขึ้น และประการสำคัญคือความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่ แต่ละคน (Knowles, 1978)

แนวทางที่ 13 สนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มของครอบครัวแห่งกลางในชุมชน เพื่อรวมเข้าเป็นเครือข่ายความร่วมมือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชนและหน่วยงานต่างๆ ในท้องถิ่น

การพึ่งตนเองได้ทางการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในชีวิตของบุคคลและครอบครัว ทั้งนี้เพราะผลจากการเรียนรู้อาจนำบุคคลไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมากมาย ครอบครัวแต่ละครอบครัวตระหนักในความสำคัญของการรวมพลังความรู้ ให้รู้จักผนึกกำลังกันเป็นเครือข่ายความรู้ เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกัน การรู้จักเรียนรู้จากการสร้างเครือข่าย จะช่วยทำให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวอื่นๆ ซึ่งอาจมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ โดยต่างให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกัน การพึ่งตนเองได้ทางด้านการศึกษาของครอบครัว เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมเข้มแข็ง โดยผู้รับผิดชอบครอบครัว เป็นผู้เริ่มก่อนด้วยการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ในตนเอง แล้วขยายสู่การเรียนรู้จากแหล่งภายนอกตน รู้จักผสมผสานความรู้ที่ได้จากแหล่งภายในและภายนอกตน ให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อการเรียนรู้ การรักษาและการสืบทอดคุณค่าของการเป็นครอบครัวไว้ตลอดไป (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของทิพากรณ์ (2554) ที่สรุปว่า วิธีการจัดสวัสดิการสังคมครอบครัวลักษณะเฉพาะ (ซึ่งหมายรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง) iva ควรสนับสนุนให้ครอบครัวลักษณะเฉพาะมีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายครอบครัวในชุมชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพราะครอบครัวลักษณะเฉพาะมิได้หมายถึงเฉพาะครอบครัวลักษณะเชิงเดี่ยวแต่มีมิติที่ทับซ้อนระหว่างกัน ซึ่งวิชชา ฌรงค์ชัย (2552) อธิบายว่า ในการช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลาง หน่วยงานท้องถิ่นอาจไม่สามารถจะให้การสนับสนุนกับกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งหมด จึงควรมีมาตรการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมคนในชุมชนกันเอง ด้วยการให้ชุมชนจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้มีการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมเพื่อการมีรายได้เสริม เป็นต้น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่กำลังมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ชมรมดังกล่าวควรมีบทบาทในการช่วยเหลือและสนับสนุนทางสังคมให้กับผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเช่นกัน เช่นเดียวกับที่อุทุมพร อินทจักร (2553) สรุปว่า บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบนฐานของการมีส่วนร่วมของครอบครัว โรงเรียน และชุมชน นับเป็นเรื่องจำเป็นต่อการสนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำงานด้านครอบครัวยังสามารถฟื้นความเข้มแข็งให้ชุมชนโดยรวมได้ด้วยการทำงานเป็นเครือข่ายระหว่างชุมชนและด้วยการเกื้อหนุนของหน่วยงานภายนอก เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมในเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่นั้น ซึ่ง House (1985) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ประเภทและปริมาณของการสนับสนุนทางสังคมที่ได้รับเป็นผลมาจากแหล่งสนับสนุนทางสังคม เนื่องจาก

ประเภทของการสนับสนุนทางสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามแหล่งที่ให้การสนับสนุนทางสังคม นอกจากนั้น แหล่งของการสนับสนุนทางสังคมยังสามารถบอกถึงขนาดของเครือข่ายสังคม ซึ่งเป็นตัวกำหนดปริมาณการสนับสนุนทางสังคมที่บุคคลได้รับ

แนวทางที่ 14 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางมีคุณธรรม จริยธรรม และดำเนินชีวิตประจำวันตามหลักคำสอนของศาสนาประจำครอบครัว เพื่อให้สมาชิกในครอบครัวมีความมั่นคงทางจิตใจ มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่เด็กจนถึงวัยสูงอายุ

ตามที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้กำหนดประเด็นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์โดยการเสริมสร้างสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาให้เป็นฐานในการบ่มเพาะคนให้มีคุณภาพโดยสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ส่งเสริมบรรทัดฐานในการเป็นเมืองที่ดีของสังคม ฟื้นฟูบทบาทสถาบันศาสนาในการส่งเสริมศีลธรรม/คุณธรรม/จริยธรรม ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว คือ การทำให้ครอบครัวมีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินเพื่อดูแลครอบครัวของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การมีหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ชีวิตยุคใหม่ที่มีแรงกดดันมากขึ้น การมีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างควบคู่กับการตระหนักถึงคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ความสามารถในการพึ่งพาตนเองทั้งทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร และการเรียนรู้ของบุคคล ครอบครัว และชุมชนที่จะเป็นพลังให้บุคคล ครอบครัว และชุมชนให้สามารถเผชิญความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน สอดคล้องกับที่อุทุมพร อินทจักร (2553) ระบุว่า ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว คือ การทำให้ครอบครัวมีความสามารถในการจัดการวิถีชีวิตและการทำมาหากินเพื่อดูแลครอบครัวของตนได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นไปในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การมีหลักศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้แก่ชีวิตยุคใหม่ที่มีแรงกดดันมากขึ้น การมีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างควบคู่กับการตระหนักถึงคุณค่าแห่งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งคาสปาร์ พิค และคณะ (2559) ระบุในรายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2558 โฉมหน้าครอบครัวไทยยุคเกิดน้อยอายุยืนว่าเป็นเวลาอันเหมาะสมที่จะเสนอนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อเสริมสร้างสายสัมพันธ์ในครอบครัวและส่งเสริมการเกื้อกูลระหว่างคนต่างรุ่นต่างวัย ในการลด ‘อคติต่อความสูงวัย’ หรือทัศนคติเหมารวมและการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลด้วยเหตุแห่งอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อผู้ที่อยู่ในวัยชรา รัฐบาลควรส่งเสริมโครงการรณรงค์และกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักในการส่งเสริมความกตัญญูต่อบิดามารดาผู้สูงอายุ รวมทั้ง ควรจัดการศึกษาในระบบและนอกระบบโดยเพิ่มหัวข้อเรื่องการเกื้อกูลระหว่างคนต่างรุ่นต่างวัยในครอบครัวท่ามกลางสังคมสูงอายุที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

นอกจากนั้น วณิชชา ฌรงค์ชัย (2552) ยังเสนอว่า ในการดูแลสภาพจิตใจสมาชิกในครอบครัวแห่งกลางโดยเฉพาะผู้สูงอายุ นั้น รัฐโดยกระทรวงวัฒนธรรมควรดำเนินมาตรการเชิงรุกในการรณรงค์ให้สังคมไทยยังคงเห็นคุณค่าในความกตัญญูทวดเวที ตอบแทนบุญคุณ โดยผ่านสื่อสาธารณะให้สังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่านตระหนักถึงความสัมพันธ์สายใยในครอบครัว ตลอดจนรณรงค์และสนับสนุนให้บุตรวัยแรงงานได้กลับไปเยี่ยม หรือดูแลบิดามารดาในภูมิลำเนาเดิมโดยเฉพาะในช่วงวาระพิเศษตามความเหมาะสม

แนวทางที่ 18 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในชุมชนเปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายและเอื้อแก่ครอบครัวทุกลักษณะ เช่น การเปิดพื้นที่ของศาสนสถาน โรงเรียน สถานที่สาธารณะ ในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวและชุมชนซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดโดยหน่วยงานรัฐ เอกชนและอาสาสมัคร

ครอบครัวควรตระหนักว่าการเรียนรู้เป็นส่วนสำคัญของชีวิตที่ไม่เคยหยุดนิ่ง ในวัฏจักรการพัฒนาครอบครัว ซึ่งเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งครอบครัว การดูแลครอบครัวที่มีสมาชิกในวัยต่างๆ ทุกขั้นตอนของชีวิตครอบครัวล้วนมีการเรียนรู้ที่ต้องกระทำทั้งสิ้น ครอบครัวจะต้องตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ และรู้จักแสวงหาแหล่งข้อมูลที่ทำให้ความรู้ต่างๆ ตลอดจนรู้จักกลั่นกรองการใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เหล่านั้น แต่ละครอบครัวควรตระหนักในคุณค่าของการรวมพลังความรู้ ให้รู้จักฝึกฝนกำลังกันเป็นเครือข่ายความรู้ เพื่อการเรียนรู้ประสบการณ์จากกันและกัน การรู้จักเรียนรู้จากการสร้างเครือข่ายจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวอื่นๆ ซึ่งอาจมีลักษณะเหมือนกันหรือแตกต่างกันได้ โดยต่างให้ความเคารพในศักดิ์ศรีและคุณค่าของกันและกัน การพึ่งตนเองได้ทางด้านการศึกษาของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมเข้มแข็ง โดยผู้รับผิดชอบครอบครัวเป็นผู้เริ่มก่อนด้วยการรู้จักแสวงหาแหล่งความรู้ในตนเอง แล้วขยายสู่การเรียนรู้จากแหล่งภายนอกตน รู้จักผสมผสานความรู้ที่ได้จากแหล่งภายในและภายนอกตน ให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อการเรียนรู้ การรักษา และการสืบทอดคุณค่าของการเป็นครอบครัวไว้ตลอดไป (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2546) ซึ่งสอดคล้องกับที่ศุภเจตน์ จันทรสาส์น (2556) เสนอแนะว่า ภาครัฐต้องให้ความสำคัญต่อการยกระดับความอยู่ดีมีสุขทางด้านสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัย โดยหามาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในสังคมให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม/ชมรม และการร่วมทำกิจกรรมของกลุ่ม/ชมรมเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษารูปแบบการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสานของวณิชชา ฌรงค์ชัย (2552) ที่พบว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นกลไกทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล เพราะเป็นสิ่งสะท้อนความตั้งใจของผู้ช่วยเหลือที่จะช่วยผู้รับให้ความคาดหวังได้รับการตอบสนอง ดังนั้น คนข้ามรุ่นที่ได้รับการช่วยเหลือด้านข้อมูล ด้าน

วัตถุประสงค์ของ และด้านอารมณ์ ก็จะมีผลต่อการอยู่อาศัยร่วมกันที่ปรากฏให้เห็นสอดคล้องกับผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัยที่พบว่า การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐ และเอกชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งเป็นอิทธิพลเชิงบวกต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่น

แนวทางที่ 23 สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนผ่านกิจกรรม เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวัง ให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือและประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็กทั้งในสถานศึกษาและในครอบครัว

แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของทิพาภรณ์ และคณะ (2554) ที่ว่าการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของหุ้นส่วนทางสังคม ตามแนวคิด บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) ร่วมกับ บวช (บ้าน-วัด-ชุมชน) เป็นการบูรณาการแนวคิดที่ใช้ครอบครัว (บ้าน) เป็นฐานหลักร่วมกับวัด-โรงเรียน-ชุมชนเข้าด้วยกัน ซึ่งผลการศึกษาของอัญมณี บุรณกานนท์ และพิมพ์ใจ นานรัมย์ (2546) ได้ระบุว่ารัฐลงทุนกับเด็กและเยาวชนมากในเรื่องการศึกษาในลักษณะตั้งรับที่ให้ความสำคัญกับสถานศึกษามาก โดยขาดการบูรณาการครอบครัว ชุมชน สังคม รวมทั้งตัวเด็กและเยาวชนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชน ส่งผลให้ภาคีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเหล่านี้ขาดการรับรู้ เข้าใจและตระหนักถึงปัญหาความต้องการของเด็กและเยาวชน

แนวทางที่ 21 จัดให้มีหลักสูตร หรือโรงเรียนพ่อแม่ สำหรับปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัว **เพื่อเสริมความรู้และทักษะที่เหมาะสมตามสถานการณ์และบริบทของครอบครัว**

ผู้ใหญ่จะถูกชักจูงให้เกิดการเรียนรู้ได้ดีหากตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา การเรียนรู้ของผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน ดังนั้น การจัดหน่วยการเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่เป็นสำคัญ มิใช่ตัวเนื้อหาวิชา หลักสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ก็คือการวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้บ้าง แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ บทบาทของครูจึงควรอยู่ในกระบวนการสืบหาหรือค้นหาคำตอบร่วมกันกับผู้เรียนมากกว่าทำหน้าที่ส่งผ่านหรือเป็นสื่อความรู้ แล้วทำหน้าที่ประเมินผลว่าเขาคล้อยตามเพียงใด และประการสำคัญคือความสามารถในการเรียนรู้ในแต่ละขั้นของผู้ใหญ่ย่อมเป็นไปตามความสามารถของผู้ใหญ่แต่ละคน (Knowles, 1978) การเป็นพ่อแม่ครั้งที่ 2 ของปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางจำเป็นต้อง

เรียนรู้จากประสบการณ์และพัฒนาทักษะความเป็นพ่อแม่ในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งการเป็นพ่อแม่เด็กรุ่นปัจจุบันที่แบบแผนทางวัฒนธรรมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาจากตอนที่ปู่ ย่า ตา ยาย เลี้ยงดูรุ่นลูกของตน และผลการศึกษาพบว่า สิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเครียดให้ปู่ ย่า ตา ยาย (Musil, Schrader and Mutikani, 2000) การขาดทักษะความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน สามารถสร้างปัญหาใหม่หรือเพิ่มความรุนแรงของปัญหาที่มีอยู่แล้วในการเรียนรู้ทักษะความเป็นพ่อแม่สมัยใหม่ ซึ่งเป็นบทบาทใหม่ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่เลี้ยงดูหลาน ทั้งนี้ มีผลการศึกษาวิจัยในออสเตรเลียที่นำเสนอตัวอย่างความกังวลของปู่ ย่า ตา ยาย เช่น “มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากไปจากสมัยที่ปู่ ย่า ยาย เป็นพ่อแม่” “มีความจำเป็นที่ปู่ ย่า ยาย ต้องเรียนรู้ทฤษฎีความเป็นพ่อแม่ในยุคปัจจุบัน” “ปู่ ย่า ยาย จำเป็นต้องอ่านหนังสือเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับวัยรุ่น เพื่อที่ปู่ ย่า ตา ยาย จะได้เข้าใจการวางตัวที่สามารถอยู่ร่วมกับหลานๆ ได้” (Orb and Davey, 2004) ในการนี้ Wohl และคณะ (2003) เสนอว่า เนื้อหาของโปรแกรมด้านการศึกษาสำหรับปู่ ย่า ตา ยาย ควรประกอบด้วย (1) ทักษะการเป็นพ่อแม่ (parenting skills) (2) ทักษะการสื่อสาร (communication skills) ในเรื่องต่างๆ อาทิ สื่อสารอย่างไรกับวัยรุ่น สื่อสารอย่างไรกับคุณครูของหลานๆ (3) การพิทักษ์สิทธิ (advocacy issues) ซึ่งรวมถึงข้อกฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็ก ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของบุคคล (4) การใช้สารเสพติด (drug use) และเพศศึกษา (5) ความเศร้าและประเด็นที่สืบเนื่องมาจากการสูญเสีย (grief and related issues of loss)

แนวทางที่ 25 สร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่งกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย

อารี จำปา กลาย และคณะ (2556) เสนอว่า รัฐควรสร้างกลไกสนับสนุนในระดับท้องถิ่น เพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ย้ายถิ่นในการเลี้ยงดูเด็ก เช่น เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้ดูแลเด็กสามารถทำงานอย่างอื่นได้ด้วย หรือช่วยแบ่งเบาภาระผู้ดูแลเป็นครั้งคราว การสนับสนุนต่างๆ ควรวางอยู่บนฐานของความเข้าใจความเปราะบางทางจิตใจของผู้ดูแลเด็ก โดยผ่านทางหน่วยงานท้องถิ่น เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์กรบริหารส่วนตำบล สอดคล้องกับผลการศึกษาของสุธรรม นันทมวงคลชัย และคณะ (2552) ที่มีข้อเสนอแนะให้หน่วยงานของรัฐ ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ร่วมกันสร้างเสริมความรู้สึกรักมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลานแบบบูรณาการ โดยการจัดโปรแกรมและกิจกรรมในการสร้างเสริมความรู้สึกรักมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุที่เน้นในเรื่องการเสริมสร้างสัมพันธภาพในครอบครัวร่วมกับการสนับสนุนกิจกรรมทางสังคมอย่างเต็มที่ เพื่อให้ผู้สูงอายุ

เกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองที่ดี และสามารถทำหน้าที่ในการเลี้ยงหลานอย่างมีความสุข ในเรื่องนี้ Hayslip & Patrick, (2003) อธิบายเพิ่มเติมว่า นโยบายและเครือข่ายการบริการทางสังคมที่จะช่วยเหลือนุ้ย ย่า ตา ยายในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนระบบต่างๆ ในทางกฎหมายที่จะช่วยเหลือนุ้ย ย่า ตา ยายในการแทรกแซงดังกล่าว ควรต้องมีความเข้าใจบริบทของรูปแบบและระดับการเข้าแทรกแซงช่วยเหลือ เหตุนี้ การดำเนินการดังกล่าวให้ได้ผลทางบวกกับนุ้ย ย่า ตา ยายกลุ่มนี้จะต้องมุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรมหลัก ชุมชน หรือระบบภายในบุคคลและระหว่างบุคคลของนุ้ย ย่า ตา ยาย

แนวทางที่ 2 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่งกลางได้เรียนรู้ถึงบริการของรัฐ รวมทั้งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลเพื่อให้ความช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

นโยบายและมาตรการของรัฐบาลที่ดำเนินการมาไม่ถึงกับกลุ่มครอบครัวที่มีความยากจนจริงๆ มีเพียงร้อยละ 3 ของครอบครัวที่มีความยากจนที่ได้ประโยชน์จากมาตรการเหล่านี้ ส่วนใหญ่คนที่ได้ประโยชน์จะเป็นคณะกรรมการโครงการต่างๆ หรือหัวหน้าหน่วยงาน หัวหน้าหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในคณะกรรมการชุมชน แต่คนจนจริงๆ ไม่มีโอกาสรับรู้ข้อมูลการช่วยเหลือจากภาครัฐ (สมพงษ์ จิตระดับ, 2552) การบริการสวัสดิการสังคมของประเทศไทยยังเป็นบริการแบบแยกส่วนแบ่งพื้นที่ผู้รับผิดชอบ ตามนโยบายและโครงสร้างการบริหารงานของภาครัฐ บริการสวัสดิการสังคมถือเป็นการจัดสวัสดิการโดยรัฐเป็นหลักในรูปแบบของสถาบัน (Institutional Model) มีหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบตามประเภท/สาขาของการจัดบริการสวัสดิการสังคม วิธีคิดแบบแยกส่วนที่มีอยู่นี้มีการกำหนดพื้นที่ หน่วยงาน และบุคคลรับผิดชอบชัดเจน จึงทำให้บริการที่จัดให้กับครอบครัวลักษณะเฉพาะเป็นบริการแบบแยกส่วนตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ นอกจากนี้ ยังจัดบริการเป็นรายบุคคล (Individual Service) ตามกลุ่มเป้าหมาย ขาดการมองคนแบบองค์รวมของครอบครัว บริการสวัสดิการสังคมของครอบครัวลักษณะเฉพาะ เป็นการจัดบริการเป็นรายบุคคลตามแนวคิดตะวันตก มิติการมองคนแบบกลุ่มเป้าหมาย (Target Group) แยกคนออกมาจากครอบครัว ขาดมุมมองของการมองคนแบบองค์รวมในมิติครอบครัว ขาดการเชื่อมโยงของคนในมิติครอบครัว ดังจะเห็นได้จากบริการสวัสดิการสังคมที่ได้กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ สวัสดิการเด็ก สวัสดิการคนพิการ สวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นบริการที่มุ่งตรงกับกลุ่มเป้าหมายเป็นหลัก ขาดมิติของการใช้ครอบครัวและชุมชนเป็นรากฐานในการจัดสวัสดิการกับครอบครัวลักษณะเฉพาะ ประกอบกับปัจจุบันปัญหาของครอบครัวมีความวิกฤต ความรุนแรงเพิ่มขึ้น บริการสวัสดิการสังคมในเชิงสงเคราะห์จึงไม่สามารถตอบสนองให้กลุ่มเป้าหมายระยะยาวได้ หากบริการไม่เชื่อมโยงกับการเสริมพลังครอบครัวให้เข้ามามีบทบาทร่วมกันกับภาครัฐ บริการสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลานที่เป็นบริการที่ประชาชนและกลุ่มเป้าหมายให้ความสำคัญและรู้จักกันดีคือเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ครอบครัวแห่งกลาง ขาดการรับรู้ ขาดความเข้าใจ และเข้าไม่ถึงบริการสวัสดิการสังคม เพราะไม่รู้ว่าจะไปติดต่อขอความ

ช่วยเหลือจากใครหน่วยงานไหน ส่วนหนึ่งเกิดจากข้อจำกัดของครอบครัวที่ต้องดูแลเด็ก วิธีชีวิตจึงอยู่ภายในบ้านมากกว่านอกบ้าน หากไม่มีบริการมาถึงบ้านถึงชุมชน ก็ไม่สามารถไปรับความช่วยเหลือ สิทธิสวัสดิการสำหรับครอบครัวแห่งกลางจึงเป็นเรื่องไกลตัวยากที่จะเข้าถึง เพราะครอบครัวแห่งกลางยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการตามที่กฎหมายกำหนดอย่างจำกัด ส่วนหนึ่งมาจากรัฐขาดการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร หรือมีการประชาสัมพันธ์แต่ยังไม่ทั่วถึงเพียงพอเกี่ยวกับสิทธิสวัสดิการให้กับกลุ่มเป้าหมาย การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องเกี่ยวกับการใช้สิทธิสวัสดิการหรือบริการทางสังคม การประชาสัมพันธ์ข่าวสารสิทธิสวัสดิการมีความจำเป็นต่อการเข้าถึง(ทิพากรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ, 2554) ซึ่งสถานการณ์พบในต่างประเทศเช่นกัน ดังผลการศึกษาของ Kaminski & Hayslip (2004) ในออสเตรเลีย ที่พบว่า ปู่ ย่า ตา ยายส่วนใหญ่ (ร้อยละ 56) มีความเห็นว่า พวกเขามีความยากลำบากในการเข้าถึงบริการทางสังคมสำหรับหลานๆ ซึ่งส่วนใหญ่ ได้แก่ บริการทางการแพทย์ บริการทางด้านกฎหมายและระเบียบต่างๆ ทั้งนี้ ปู่ ย่า ตา ยายบางคนไม่มีความรู้ว่ามีบริการทางสังคมสำหรับหลานๆ ที่สามารถเข้ารับบริการได้ หรือบางคนอาจทราบว่ามีการบริการทางสังคมแต่ไม่มีเวลาไปรับบริการเหล่านั้น ปัญหาดังกล่าวสมควรต้องได้รับการสนับสนุนให้หาทางแก้ไขอย่างสร้างสรรค์ ตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายไม่มีเวลาก็อาจมีการจัดทำสื่อ/ทัศนูปกรณ์เพื่อให้ความรู้ที่จำเป็นแก่ปู่ ย่า ตา ยายสำหรับเรียนรู้ที่บ้าน ซึ่งปัจจุบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักและพยายามดำเนินขจัดปัญหาอุปสรรคในการรับบริการของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น เผยแพร่ข้อมูลการจัดบริการด้านสุขภาพ บริการทางการเงิน ความช่วยเหลือทางด้านกฎหมาย การให้คำปรึกษา บริการต่างๆ ของกลุ่มสนับสนุนต่างๆ ซึ่งผลการศึกษาหลังสุภาพะของครอบครัวผู้มีรายได้น้อยของสมพงษ์ จิตระดับ (2552) พบว่า สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ปู่ ย่า ตา ยายจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับบริการทางสังคมต่างๆ ที่หน่วยงานต่างๆ จัดไว้ให้ และต้องทราบว่าจะสามารถเข้าถึงบริการเหล่านั้นได้อย่างไร คุณลักษณะการเรียนรู้ของครอบครัวผู้มีรายได้น้อย ชุมชนพอเพียง การเข้าถึงบริการของรัฐที่เกี่ยวกับหนี้สิน สุขภาพอนามัย และคุณลักษณะทั้ง 15 ประการของครอบครัวผู้มีรายได้น้อย ถือเป็นปฏิรูประบบหน่วย เป็นการตัดวงจรความยากจน ทำให้เกิดครอบครัวผู้มีรายได้น้อยแบบใหม่ขึ้นได้ คือ มีรายได้สูงขึ้น ได้รับข้อมูลข่าวสารและมีทางเลือกมากยิ่งขึ้น

แนวทางที่ 15 สร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อ และช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม (1) ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และ (3) ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เพื่อจัดการเรียนรู้และบริการทางสังคมได้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละครอบครัว

การสร้างระบบการคัดกรอง ค้นหา ส่งต่อและช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางเป็น 3 กลุ่มดังกล่าว สอดคล้องกับที่ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2550) ได้จำแนก

ครอบครัวแห่งกลางเพื่อจัดการความเสี่ยง โดยการจัดกลุ่มครอบครัวเพื่อให้ความช่วยเหลือมักจำแนกตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความมั่นคงในชีวิต หมายถึง ครอบครัวแห่งกลางที่ดำรงสถานะความเป็นครอบครัวไว้ได้ แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนใดๆ เกิดขึ้นในชีวิต ครอบครัวนั้นก็ยังสามารถข้ามผ่านไปได้ เช่น มีผู้ประกอบการอาชีพ มีรายได้แน่นอน มีเงินออมหรือมีระบบประกันสุขภาพที่สามารถดูแลสุขภาพครอบครัวรวมทั้งครอบครัว รวมทั้งมีหลักประกันอื่นๆ ทั้งเชิงกายภาพ และจิตใจ (2) ครอบครัวแห่งกลางที่มีความเปราะบาง หมายถึง ครอบครัวแห่งกลางที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เพราะครอบครัวไม่มีการเตรียมพร้อมสำหรับความเสี่ยงไว้อย่างเพียงพอ เช่น การที่ผู้หาเลี้ยงครอบครัวหลักประสบความเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุ และส่งผลให้ครอบครัวทั้งหมดไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และ (3) ครอบครัวเป็นแห่งกลางที่ยากไร้ หมายถึง ครอบครัวแห่งกลางที่ยากจน และไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ความเสี่ยง ความไม่แน่นอนใดเกิดขึ้น ครอบครัวดังกล่าวก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ และต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนที่สุด และรูปแบบความช่วยเหลือก็ไม่เหมือนกับครอบครัวแห่งกลางในข้อ (1) ทั้งนี้จรรยา จิตตินันท์ และสุภวรรณ (2554) อธิบายว่า ผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาครอบครัวมองครอบครัวในฐานะที่มีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) เป็นระบบกึ่งปิด (semi-closed system) ของบุคลิกภาพต่างๆ ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (interacting personalities) การศึกษาปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวโดยใช้วิธีศึกษาแบบ “ครอบครัวพัฒนา” ที่ตระหนักว่า ครอบครัวเป็นมากกว่าสถานที่ที่รวบรวมตัวบุคคลไว้ด้วยกัน ขณะเดียวกันก็ไม่ได้ละเลยว่าบุคคลเป็นตัวผู้สร้างครอบครัว จึงให้ความสำคัญทั้งความเหมือนและความแตกต่างมากมายระหว่างครอบครัวต่างๆ ทั้งหมด วิธีการนี้ยอมรับข้อเท็จจริงว่าปฏิสัมพันธ์ครอบครัวเกิดขึ้นในบริบทของชุมชนเฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งอยู่ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ของสังคมใหญ่ ดังนั้น วิธีการศึกษาแบบครอบครัวพัฒนาจึงรวมองค์ประกอบทั้งด้านสังคมและทางวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อที่เรียกว่า (demand) จากครอบครัวและสมาชิกครอบครัวไปพร้อมๆ กัน ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พ.ศ. 2560-2554) การสร้างภูมิคุ้มกันและส่งเสริมโอกาสทางสังคมบนฐานแห่งความพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น โดยทำให้คนในกลุ่มที่ต่ำกว่าสามารถมีโอกาสทางสังคม มีภูมิคุ้มกันช่วยเหลือตนเองได้ โดยเน้นการขับเคลื่อนในมิติการพัฒนา ป้องกันในลักษณะการเสริมสร้างโอกาส พร้อมกับเสริมศักยภาพไปที่ตัวคน ครอบครัว และชุมชน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

แนวทางที่ 19 พัฒนาความร่วมมืออย่างเป็นทางการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดให้มีระบบช่วยเหลือดูแลผู้ประสบปัญหาตั้งครุภไม่พร้อมอย่างครบวงจร และจัดการเรียนรู้ร่วมกับครอบครัวที่ประสบปัญหา

คาสปาร์ ฟิค และคณะ (2559) เสนอแนะว่า มีความจำเป็นต้องลดการสมรสตั้งแต่อายุ
 น้อยและการตั้งครภภในวัยรุ่นให้น้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อชะลอการคลอดบุตรก่อนผู้หญิงอายุ
 18 ปี และเพื่อเว้นระยะการคลอดบุตรครั้งต่อไปของกลุ่มมารดาวัยรุ่น โดยกำหนดเป้าหมายสูงสุดไว้ที่
 การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนทุกคนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้อย่าง
 เต็มที่ รวมทั้งไม่ถูกกีดกันออกจากการศึกษาในชั้นอุดมศึกษา ด้วยเหตุเพราะการสมรสตั้งแต่อายุน้อย
 หรือเพราะตั้งครภภจากข้อมูลพบว่า ประมาณ 1 ใน 4 ของวัยรุ่นหญิงที่แต่งงานแล้วและมีคู่สมรสหรือ
 คู่ที่อยู่กินด้วยที่มีอายุมากกว่าตนเองมากกว่า 10 ปี วัยรุ่นหญิงเหล่านี้จบการศึกษาระดับประถมศึกษา
 เท่านั้น ซึ่งสะท้อนว่าการอยู่กินกันฉันสามีภรรยาตั้งแต่ยังวัยเยาว์นั้น ทำให้เด็กสาวเหล่านี้ต้องออกจาก
 โรงเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย ด้วยเหตุนี้ มารดาวัยรุ่นจึงควรได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง
 ต่อไป รวมทั้งได้รับการช่วยเหลือในเรื่องการเลี้ยงดูเด็กเพื่อลดภาระของครอบครัว เนื่องจากการ
 ตั้งครภภในวัยรุ่นพบมากในครัวเรือนที่ยากจนมาก และการแต่งงานอาจเป็นทางเลือกของวัยรุ่นหญิง
 บางคนเพื่อหลีกเลี่ยงจากความยากจนนั้น ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษกับกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยวและแม่
 วัยรุ่น โดยนอกจากจะจัดให้มีบริการดูแลสุขภาพแล้ว ยังควรมีบริการทางสังคมอีกด้วย เพื่อรับประกัน
 ว่าแม่เลี้ยงเดี่ยวและแม่วัยรุ่นจะมีงานทำ และสามารถเลี้ยงดูลูกได้อย่างเพียงพอ นโยบายบัตรสุขภาพ
 แม่และเด็กถือเป็นการริเริ่มที่ดีเยี่ยมในการเสริมสร้างสุขภาพที่ดีของมารดาที่ตั้งครภภและทารกแรก
 เกิด ดังนั้นจึงควรมีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อวัดประสิทธิภาพและเป็น
 แนวทางให้แก่ขั้นตอนต่อไป ควรส่งเสริมให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้ สำหรับแนวทางนี้
 มีตัวอย่างของสหราชอาณาจักร ที่จัดบริการเงินอุดหนุนการศึกษา (Care to Learn) ตามโครงการเงิน
 อุดหนุนการศึกษาโดยช่วยเหลือค่าใช้จ่ายสำหรับการดูแลเด็กสำหรับผู้ที่ยังอยู่ระหว่างการศึกษา ผู้รับ
 เงินอุดหนุนจะต้องมีอายุไม่ถึง 20 ปีบริบูรณ์ขณะที่เริ่มต้นหลักสูตร โครงการดังกล่าวช่วยเหลือเฉพาะ
 ผู้ที่เข้าศึกษาในหลักสูตรที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐบาลอังกฤษเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีเงิน
 สมทบเพื่อการศึกษาของพ่อแม่ที่นักเรียนนักศึกษาเต็มเวลาที่มิบุตรจะได้รับเงินสมทบปีละไม่เกิน 1,523
 ปอนด์ (ประมาณ 77,000 บาท) เพื่อช่วยเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน เงินสมทบนี้สามารถ
 นำไปใช้จ่ายค่าหนังสือ อุปกรณ์การเรียน และค่าเดินทาง จำนวนเงินที่ได้รับขึ้นอยู่กับรายได้ของ
 ครัวเรือน เงินสมทบเพื่อการศึกษาของพ่อแม่เป็นเงินให้เปล่าโดยไม่ต้องใช้คืน เป็นการจ่ายสมทบต่อ
 ยอดจากเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษาและจะไม่กระทบต่อสิทธิประโยชน์อื่นๆ หรือการหักภาษี ส่วนใน
 ประเทศแคนาดา มีการให้ความรู้แก่พ่อแม่ตามโครงการไม่มีใครสมบูรณ์แบบเป็นการให้ความรู้แก่
 พ่อแม่ และแผนงานสนับสนุนพ่อแม่ที่มีบุตรในวัยแรกเกิดจนถึง 5 ขวบ เป็นโครงการที่ออกแบบมา
 เพื่อตอบสนองความจำเป็นของพ่อแม่วัยรุ่นเลี้ยงเดี่ยวที่ถูกกีดกันทางสังคมหรือพื้นที่หรือมีรายได้ต่ำ
 หรือมีการศึกษาน้อย

แนวทางที่ 22 สร้างช่องทางการเรียนรู้ เรื่องแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมในการอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวหัวกลาง ผ่านสื่อ เช่น เอกสาร วิดิทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ โทรทัศน์ โซเชียลเน็ตเวิร์ก แอปพลิเคชันของหน่วยงานต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย

แนวทางนี้สอดคล้องตามกรอบทิศทางแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560-2574 ยุทธศาสตร์การพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต ข้อ 9.1) การให้ความรู้เกี่ยวกับเพศวิถีศึกษา โภชนาการ การพัฒนาด้านร่างกายที่สอดคล้องกับพัฒนาการตามวัยของผู้เรียน รวมทั้งพ่อแม่วัยใส และพ่อแม่ที่เตรียมพร้อมในการมีบุตร ผ่านสื่อ ตำรา สิ่งพิมพ์ สื่อวิดิทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (สภาการศึกษา, 2559) เป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละแบบต่างมุ่งเน้นให้ครอบครัวหัวกลางสามารถเรียนรู้และปรับตัวต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของครอบครัวได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมปัจจัยต่างๆ จะเอื้อต่อการเรียนรู้ของครอบครัวหัวกลาง เช่น การมีสื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายสำหรับการเรียนรู้ของครอบครัว ยังเป็นประเด็นที่จะช่วยให้แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวหัวกลางมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (อุทุมพร, 2553)

แนวทางที่ 8 ส่งเสริมการพัฒนาทักษะพ่อแม่ให้ปู่ ย่า ตา ยายสามารถสื่อสารเชิงบวกและให้คำแนะนำปรึกษาแก่เด็กเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างเพศและสุขภาวะทางเพศ

การเรียนรู้ของครอบครัวผู้สูงอายุที่ต้องทำหน้าที่ “เสมือนเป็นพ่อแม่” ที่ต้องเลี้ยงดูและให้ความรักต่อหลาน เป็นครอบครัวที่ประสบปัญหาเรื่องช่องว่างระหว่างอายุคนในครอบครัว เนื่องจากการมีวิถีชีวิตการใช้ชีวิตที่ต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันและความห่างเหินในครอบครัว ดังนั้น การจะส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวได้เรียนรู้และปรับตัวให้เท่าทันหลานๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมี เช่น การสร้างนักพัฒนาครอบครัวที่ทำหน้าที่เป็นเสมือน “พี่เลี้ยง” “คุณเอื้อ” หรือ “วิทยากรใกล้ชิด” ที่ช่วยแนะเติมเต็มความรู้หรือหลักคิดให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ได้ (อุทุมพร อินทจักร, 2553) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวหัวกลางมีหลายแบบ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ การเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การเรียนรู้แบบเฉพาะเรื่องเน้นการแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของผู้ปกครอง การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายใต้กระบวนการดูแลช่วยเหลือเป็นกลุ่ม (Group Support) การเรียนรู้แบบรวมกลุ่มหรือจากเครือข่าย (Learning Network) และการเรียนรู้โดยการจัดการความรู้ของครอบครัวและชุมชน (Knowledge Management) โดยเป้าหมายการเรียนรู้ในแต่ละแบบนี้ต่างมุ่งเน้นให้ครอบครัวหัวกลางสามารถเรียนรู้และปรับตัวต่อสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ และนำมาซึ่งความเข้มแข็งของครอบครัวได้ (อุทุมพร, 2553) ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ในมาตรการเสริมสร้างความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมให้พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็ก มีความรู้ ความเข้าใจพัฒนาการของ

เด็ก และได้รับการฝึกให้มีความทักษะ มีทัศนคติในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมตามความจำเป็นและความต้องการ โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงบวก พัฒนาทักษะชีวิต ทักษะการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ ลดความรุนแรงในครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

แนวทางที่ 17 ผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนให้เป็นกลไกที่มีคุณภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการเต็มศักยภาพ และทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ

คุณภาพของบริการเลี้ยงเด็กในประเทศไทยจำเป็นต้องมีการปรับให้เป็นมาตรฐานในด้านการเข้าถึงได้ง่าย ทั้งนี้ คุณภาพของศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยและสถานดูแลเด็กเล็กภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงต่างๆ ที่เกี่ยวข้องนั้นจำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อให้ได้มาตรฐานขั้นต่ำของประเทศ (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) นอกจากนี้ การผลักดันให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในชุมชนให้เป็นกลไกที่มีคุณภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งทำหน้าที่เป็นทั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีพัฒนาการเต็มศักยภาพ และทำหน้าที่จัดการเรียนรู้ให้ครอบครัวแห่งกลาง โดยบูรณาการการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ จึงสอดคล้องกับที่อารี จำปากลาง และคณะ (2556) เสนอว่า รัฐควรสร้างกลไกสนับสนุนในระดับท้องถิ่นเพื่อช่วยเหลือครอบครัวผู้ย้ายถิ่นในการเลี้ยงดูเด็ก เช่น เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้ดูแลเด็กสามารถทำงานอย่างอื่นได้ด้วย หรือช่วยแบ่งเบาภาระผู้ดูแลเป็นครั้งคราว การสนับสนุนต่างๆ ควรวางอยู่บนฐานของความเข้าใจความเปราะบางทางจิตใจของผู้ดูแลเด็ก โดยผ่านหน่วยงานท้องถิ่น เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เช่นเดียวกับ Hayslip & Patrick, (2003) อธิบายเพิ่มเติมว่า นโยบายและเครือข่ายการบริการทางสังคมที่จะเข้าช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยายในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กตลอดจนระบบต่างๆ ในทางกฎหมายที่จะช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยายในการแทรกแซงดังกล่าว ควรต้องมีความเข้าใจบริบทของรูปแบบและระดับการเข้าแทรกแซงช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้ การดำเนินการดังกล่าวให้ได้ผลทางบวกกับปู่ ย่า ตา ยายกลุ่มนี้จะต้องมุ่งเน้นไปที่วัฒนธรรมหลัก ชุมชน หรือระบบภายในบุคคลและระหว่างบุคคลของปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 ในมาตรการเสริมสร้างความเข้าใจในปัญหาและความต้องการของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมให้พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็ก รวมถึงผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กทั้งภาครัฐและเอกชนมีความรู้ ความเข้าใจพัฒนาการของเด็ก และได้รับการฝึกให้มีความทักษะ มีทัศนคติในการทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมตามความจำเป็นและความต้องการ โดยเฉพาะความสัมพันธ์เชิงบวก มาตรการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อเด็กและเยาวชน พัฒนาศักยภาพของครอบครัวแบบองค์รวม ให้เรียนรู้ถึงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิก พัฒนาทักษะชีวิต

ทักษะการสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ ลดความรุนแรงในครอบครัว พ่อแม่ผู้ปกครองทำตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

แนวทางที่ 16 จัดทำคู่มือการคัดกรองครอบครัวแห่วงกลาง เพื่อจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว

คู่มือการคัดกรองครอบครัวแห่วงกลาง จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพครอบครัว ตามที่ Hutchison (2010) อธิบายว่า มุมมองของช่วงชีวิต (life course perspective) เป็นการบูรณาการกับแนวทฤษฎีอื่นๆ ในมิติต่างๆ เช่นในมุมมองระบบ (Systems Perspective): พฤติกรรมมนุษย์เป็นผลพลัพท์ของการมีปฏิกริยาซึ่งกันและกันของมนุษย์ที่ปฏิบัติต่อกันในองค์กรและระบบสังคมที่รวมกัน ช่วงเวลาของชีวิต (Timing of Lives) คือ การใช้ชีวิตที่มีความเชื่อมโยงหรือการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ในด้านสภาพร่างกายตามวัย (Biological Age) สภาพจิตใจตามวัย (Psychological Age) สังคมตามวัย (Social Age) และจิตวิญญาณตามวัย (Spiritual Age) ในมุมมองการพัฒนา (Developmental Perspective): พฤติกรรมมนุษย์มีทั้งที่มีการเปลี่ยนแปลง (changes) และที่คงที่ (stays) ตลอดทั้งช่วงของวงจรชีวิต (life cycle) ความสัมพันธ์กันของชีวิตมนุษย์ (human lives) และ เวลาที่ผ่านมา (historical time) การอุบัติขึ้นของความรุนแรง (risk) และการป้องกัน (protection) การเปลี่ยนแปลงในชีวิต (life transitions) ได้แก่ สภาพร่างกายตามวัย (biological age) สภาพจิตใจตามวัย (psychological age) สังคมตามวัย (social age) และจิตวิญญาณตามวัย (spiritual age)

3) กลุ่มร่างแนวทางที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มาก ซึ่งส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดขับเคลื่อนและผลักดันให้จัดทำแผนงานและดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแนวทางในกลุ่ม ประกอบด้วย 4 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 12 ส่งเสริมให้ครอบครัวแห่วงกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแห่วงกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวกของครอบครัวแห่วงกลาง

การส่งเสริมให้ครอบครัวแห่วงกลางรวมตัวเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเอง และทำงานเป็นเครือข่ายของครอบครัวแห่วงกลาง เพื่อให้การสนับสนุนระหว่างสมาชิกครอบครัวทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการสร้างอัตลักษณ์เชิงบวกของครอบครัวแห่วงกลางเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งฉวีชชา (2552) กล่าวว่า หน่วยงานท้องถิ่นอาจไม่สามารถจะให้การสนับสนุนกับกลุ่มเป้าหมายได้ทั้งหมด จึงควรมีมาตรการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมคนในชุมชนกันเอง ด้วยการให้ชุมชน

จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ เพื่อให้มีการรวมตัวกันของผู้สูงอายุในการจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น กิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ กิจกรรมเพื่อการมีรายได้เสริม เป็นการช่วยเหลือและสนับสนุนทางสังคมให้กับผู้สูงอายุในครอบครัวข้ามรุ่นให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเช่นกัน สำหรับในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านสุขภาพอนามัย เจ้าหน้าที่อนามัยในเขตพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ควรให้ความสนใจดูแลเด็กเล็กที่ได้รับการดูแลจากปู่ย่าตายายเป็นพิเศษ ควรจัดโครงการเยี่ยมบ้านครอบครัวแห่งกลาง เพื่อให้คำแนะนำในการเลี้ยงดูหลาน และคำแนะนำในการดูแลตนเองของปู่ย่าตายาย เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาด้านสุขภาพที่จะเกิดกับคนข้ามรุ่น

แนวทางที่ 24 ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางร่วมกัน

ข้อเสนอแนวทางการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ ซึ่งรวมถึงครอบครัวแห่งกลาง ควรจัดทำฐานข้อมูลด้านครอบครัว รวมทั้งครอบครัวลักษณะเฉพาะ เพื่อนำมาใช้ในการวางแผนยุทธศาสตร์การจัดสวัสดิการครอบครัวที่เหมาะสม รวมทั้งการผลักดันให้มีการนำฐานข้อมูลไปพัฒนาเป็นนโยบาย/แผนงาน/แผนพัฒนา/แผนปฏิบัติการประจำปี/โครงการ/กิจกรรมครอบครัวลักษณะเฉพาะ โดยใช้กลไกของศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชนทำหน้าที่ของ การสะท้อนภาพของครอบครัว/ชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสร้างฐานการทำงานจากระดับตำบล ชุมชนในลักษณะ 3 ขา (ประกอบด้วย รัฐ-ท้องถิ่น-ประชาชนในชุมชน) เน้นกระบวนการทำงานร่วมกัน (ทิพาภรณ์ และคณะ, 2554) ทั้งนี้ กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นควรตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว โดยผลักดันให้เกิดโครงการสำรวจสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวระดับท้องถิ่น เพื่อให้เกิดฐานข้อมูลการเฝ้าระวังสภาพการณ์เด็ก เยาวชน และครอบครัวในระดับท้องถิ่น (อุทุมพร อินทจักร, 2553)

แนวทางที่ 5 จัดสรรงบประมาณอุดหนุนการเลี้ยงดูเด็กเล็ก ในครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก โดยปู่ ย่า ตา ยายสามารถเลือกที่จะเลี้ยงดูเด็กด้วยตนเอง หรือ รับบริการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็ก

ปู่ ย่า ตา ยายที่รับภาระเลี้ยงหลาน ถือได้ว่าเป็นการช่วยเหลือสังคมโดยตรง ด้วยเหตุที่ทางออกหนึ่งของปัญหาการเลี้ยงดูเด็กที่ไม่มีประสิทธิภาพของพ่อแม่ คือ การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวหรือญาติพี่น้อง ยิ่งไปกว่านั้น สุขภาพและการปรับตัวของเด็กในครอบครัวแห่งกลางจะเป็นไปอย่างดีมากยิ่งขึ้นหากได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่เหมาะสมในทุกด้าน ในกรณีที่ปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางมีสุขภาพไม่แข็งแรงหรือกรณีที่หลานเป็นเด็กที่มีปัญหาหรือเด็กพิเศษ

ครอบครัวยังต้องได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่มากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า การสนับสนุนทางสังคมเป็นสิ่งที่สำคัญต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิตของปู่ ย่า ตา ยาย และความสามารถของปู่ย่า ตา ยาย ในการบริหารจัดการสิ่งจำเป็นในการรับบทบาทพ่อแม่ของหลานในครอบครัวแห่งกลาง (Erhle, 2001) เนื่องจากครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงควรสร้างหลักประกันความสามารถและศักยภาพของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูลูกโดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงระดับรายได้ของพ่อแม่ และยังคงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เชิงลึกเพิ่มเติมพร้อมด้วยหลักฐานสนับสนุนอย่างเพียงพอ เพื่อที่จะเดินหน้านโยบายและยุทธศาสตร์ด้านสิทธิประโยชน์และแรงจูงใจทางการเงินเพื่อสนับสนุนครอบครัว (คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเอม และรัตนภรณ์ ตังธนเศรษฐ์ (2559)

แนวทางที่ 10 เสริมสร้างการเรียนรู้ให้ครอบครัวมีจิตสำนึกด้านบทบาทหญิงชายในครอบครัว โดยการแบ่งปันความรับผิดชอบร่วมกันในครอบครัวและยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

ความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ซึ่งทัศนคติหรือมุมมองของสังคมไทยยังให้ความสำคัญเชิงอำนาจกับผู้ชายมากกว่าผู้หญิง (ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ, 2554) ดังจะเห็นได้ว่า สถานะการจ้างงานของผู้หญิงมีน้อยต่อครอบครัวทุกประเภท ดังนั้น เพื่อสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพให้แก่ผู้หญิงควรมีการจัดทำนโยบายและแผนงานที่สนับสนุนสมดุลของชีวิตกับการงาน (work-life) ซึ่งในที่สุดแล้วดึงดูดให้ผู้ชายมีส่วนร่วมมากขึ้นในการแบ่งเบาภาระจากการดูแลเด็กและหน้าที่ในบ้าน ส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศในครอบครัวและการแบ่งความรับผิดชอบระหว่างหญิงชาย การแบ่งหน้าที่ในบ้าน เพราะการที่ผู้ชายมีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูและหน้าที่ในบ้านอย่างเต็มทีนั้น จะช่วยให้ผู้หญิงมีความสมดุลระหว่างชีวิตกับการงานและชีวิตครอบครัวที่ดีขึ้น (คาสปาร์ พิค, วาสนา อิมเอม และรัตนภรณ์ ตังธนเศรษฐ์ (2559) CHULALONGKORN UNIVERSITY

4) กลุ่มร่างแนวทางที่มีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้มาก ซึ่งส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำไปเป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนและผลักดันให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กต่อไป ประกอบด้วย 2 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีแนวทางปฏิบัติในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางเป็นพิเศษกว่าครอบครัวทั่วไป และมีการจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน

ครอบครัวที่ผู้สูงอายุดูแลเด็กตามลำพังอาจจะมียุทธศาสตร์ประกอบของครอบครัวที่มีความบกพร่อง บุคคลที่ควรทำหน้าที่หลักของครอบครัวขาดหายไป เหลือแต่ผู้สูงอายุต้องทำหน้าที่เลี้ยงดู

ลูกหลาน หรือในสภาวะการณ์ยุ่งยากซับซ้อนของครอบครัวที่มีเด็กพิการหรือมีเด็กเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือมีโรคประจำตัว ครอบครัวยังต้องประสบปัญหาเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต ส่งผลให้สถานภาพครอบครัวดังกล่าวต้องคลอนแคลน ไม่มั่นคง ไม่สามารถทำหน้าที่ตามบทบาทได้อย่างสมบูรณ์ ทำให้ครอบครัวต้องใช้ศักยภาพอย่างมากและพยายามเสริมสร้างศักยภาพสมาชิกของครอบครัวในการฝ่าวิกฤตและปัญหาที่เกิดขึ้นให้ผ่านพ้นไปได้ ครอบครัวจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ใหม่เพื่อเตรียมรองรับกับการดูแลหลานในระยะยาวให้สามารถทำภารกิจหลักของครอบครัวได้ต่อไป (ทิพากรณ์ โปธิถวิล และคณะ, 2554) เด็กในครอบครัวแหว่งกลางมีสุขภาพและผลการรับบริการทางการแพทย์ การเรียน และสติปัญญาที่ต่ำกว่าเด็กในครอบครัวเดี่ยวทั่วไป โดยพบว่า เด็กในครอบครัวแหว่งกลางที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ต่ำ (low SES) มีผลที่ต่ำในทุกบริบท คือ สุขภาพและผลการรับบริการทางการแพทย์ การเรียน และสติปัญญา (Patrick, M. K., Douglas, P. J., Louisa, F., Irma E. and Mark, D. H. Married, 2012) นอกจากนี้ ผลการศึกษาของวณิชชา ฌรงค์ชัย (2552) ยังพบว่า ปู่ ย่า ตา ยายในชุมชนได้รับการช่วยเหลือในเรื่องสวัสดิการจากรัฐเพียงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ หรือหากสมาชิกในครอบครัวมีความผิดปกติทางร่างกายหรือทางสมองก็ได้รับสวัสดิการจากเบี้ยยังชีพผู้พิการเพิ่มอีกส่วนจากองค์การปกครองส่วนตำบล ครอบครัวข้ามรุ่นไม่มีรายได้ประจำจากการประกอบอาชีพมากถึงร้อยละ 39.7 กล่าวคือ ปู่ย่าตายายในครอบครัวข้ามรุ่นไม่ได้ประกอบอาชีพหลักในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังพบว่า แรงงานย้ายถิ่นส่วนใหญ่ได้ให้ปู่ย่าตายายดูแลเด็กตั้งแต่อายุต่ำกว่า 1 ปี ด้วยสภาพการเลี้ยงหลานของปู่ย่าตายายที่มีข้อจำกัดทางด้านสุขภาพร่างกาย การให้เวลาในครอบครัวเพราะต้องรับภาระบทบาทหน้าที่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม ตลอดจนฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมความเป็นชนบท ที่ทำให้ต้องใช้ความรู้ชุดเดิมในการเลี้ยงดูแบบดั้งเดิมที่เคยเลี้ยงพ่อแม่ของเด็กเหล่านั้น ซึ่งเด็กส่วนใหญ่จึงได้รับการดูแลเรื่องสุขอนามัยและโภชนาการไม่ครบถ้วน ทั้งนี้ เพราะในการดำเนินชีวิตประจำปู่ย่าตายายมักประกอบอาหารให้เด็กตามสภาพทางเศรษฐกิจ โดยไม่ได้คำนึงถึงหลักโภชนาการเท่าที่ควร ส่งผลให้พัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กไม่เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งอารี จำปากลาย และคณะ (2556) เสนอแนะว่า รัฐควรพัฒนานโยบายและแผนงานที่ให้ความสำคัญกับผลกระทบเชิงสังคมของการย้ายถิ่นภายในประเทศของพ่อแม่ โดยเฉพาะในระดับจุลภาค (ครัวเรือน และบุคคล) การวางแผนควรมียุทธวิธีในการลดผลกระทบทางสังคมที่เด็กและผู้ดูแลในการศึกษานี้ได้แสดงออกมา เช่น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ควรพัฒนาแผนงานเพื่อรับมือกับประเด็นปัญหาด้านจิตใจของเด็กในระยะยาว เช่น ความรู้สึกเศร้า คิดถึงพ่อแม่ ความรู้สึกที่ตนเองเรียนหนังสือไม่ดีกว่าคนอื่น พึ่งพาตนเองได้น้อยกว่า และมีความสุขน้อยกว่าคนอื่น ซึ่งวณิชชา ฌรงค์ชัย (2552) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการอยู่อาศัยร่วมกันของ

คนข้ามรุ่น คือ การสนับสนุนทางสังคมจากชุมชน หน่วยงานรัฐและเอกชน ดังนั้น ในการช่วยเหลือหรือสนับสนุนครอบครัวแห่งกลาง ชุมชน หน่วยงานของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาช่วยเหลือครอบครัวแห่งกลางที่มีคุณลักษณะในกลุ่มเสี่ยงดังที่กล่าวมาเป็นลำดับต้นๆ ซึ่งหน่วยงานท้องถิ่น อาทิ สถานีนอมนามัยประจำตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านถิ่น ซึ่งมีหน้าที่ให้ความดูแลด้านสุขภาพและส่งเสริมศักยภาพของครอบครัว ควรเพิ่มมาตรการอันเป็นการสนับสนุนทางสังคมแก่ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพทางสังคมเป็นปู่ ย่า ตา ยายและเด็ก สำหรับในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านสุขภาพอนามัย เจ้าหน้าที่อนามัยในเขตพื้นที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ควรให้ความสนใจดูแลเด็กเล็กที่ได้รับการดูแลจากปู่ ย่า ตา ยายเป็นพิเศษ ควรจัดโครงการเยี่ยมบ้านครอบครัวแห่งกลาง เพื่อให้คำแนะนำในการเลี้ยงดูหลาน และคำแนะนำในการดูแลตนเองของปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาด้านสุขภาพที่จะเกิดกับคนข้ามรุ่น

แนวทางที่ 3 จัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับความจำเป็นตามสถานะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน

สถานการณ์ครอบครัวแห่งกลางในปัจจุบัน มีจำนวนเด็กที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าหรือตายาย โดยเฉพาะย่าหรือยายในวัยชราที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น และเนื่องจากหัวหน้าครอบครัวของครัวเรือนข้ามรุ่นที่เป็นหญิงอายุมากกว่า 80 ปี เพิ่มขึ้นถึงสองเท่า เด็กบางคนจึงต้องกลายเป็นผู้ดูแลปู่ย่าตายายสูงอายุ ดังนั้น จึงควรให้ความสนใจกับการติดตามความเป็นอยู่ของครอบครัวเหล่านี้ โดยผ่านการช่วยเหลือเกื้อกูลจากเพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือกลุ่มสนับสนุนในท้องถิ่น (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) โดยทั่วไปแล้ว ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเด็กอายุ 3 ขวบ ครอบครัวที่มีเด็กเล็กมักจะต้องเผชิญกับความเครียดต่อความยากจนในระดับสูงสุด... บางครอบครัวอาจต้องประสบปัญหาความยากจนถึงขีดสุดหรือต่อเนื่องยาวนานหากพ่อหรือแม่หยุดทำงาน... แม้ว่าจะมีการพัฒนาและส่งเสริมนโยบายครอบครัวมากขึ้นในช่วงต้นของวิกฤตเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของแผนกระตุ้นเศรษฐกิจก็จริง แต่ปัจจุบันหลายประเทศต้องปรับเข้าสู่มาตรการรัดเข็มขัดทางการคลัง งบประมาณสำหรับนโยบายครอบครัวจึงได้รับผลกระทบตามไปด้วย (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) ผลการศึกษาของ ซึ่งผลการศึกษาการพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของอุทุมพร อินทจักร (2553) พบว่า รัฐควรเพิ่มมาตรการช่วยเหลือครอบครัวที่ยากลำบาก อาทิ ครอบครัวที่ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้ทำหน้าที่ดูแลเด็ก ครอบครัวที่มีความพิการทุพพลภาพ ซึ่งแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ของประเทศไทย ในประเด็นการพัฒนา 2.3 การสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและบริการทางสังคมอย่างเสมอภาคโดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาส โดยการจัดรูปแบบสวัสดิการ

พื้นฐานที่จำเป็นและเหมาะสมตามกลุ่มเป้าหมาย (customized welfare) ที่คำนึงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันโดยมีแนวทางร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายอย่างเหมาะสม และประเด็นการพัฒนา 2.5 การดำเนินนโยบายการคลังเพื่อลดความเหลื่อมล้ำโดยการดำเนินมาตรการด้านภาษีรวมทั้งนโยบายด้านรายจ่ายเพื่อจัดสรรทรัพยากรให้มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น (redistributive policy) ได้แก่ การดำเนินนโยบายภาษีเงินได้ติดลบ (negative income tax) เพื่อขยายความคุ้มครองทางสังคมให้มากขึ้นและด้านสวัสดิการที่สามารถเจาะจงกลุ่มเป้าหมายได้มากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พ.ศ. 2560-2564) ข้อ 4 จัดระบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย การวางรากฐานของประเทศไทยเพื่อความมั่นคงและสร้างหลักประกัน ให้ความช่วยเหลือ โดยการสร้างโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงบริการตามความต้องการและความจำเป็นเร่งด่วน (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) อย่างไรก็ตามโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดของประเทศไทย ถือเป็นนโยบายสำคัญระดับชาติตามแผนบูรณาการการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของการจัดสวัสดิการด้านการสงเคราะห์ ให้สอดคล้องกับความจำเป็นตามสถานะความจำเป็นที่แท้จริงของครอบครัวแห่งกลางเป็นรายกรณีตามระดับความเปราะบางของครอบครัวที่แตกต่างกัน โดยมุ่งเน้นให้เด็กแรกเกิดได้รับการเลี้ยงดูที่มีคุณภาพ และมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัย เพื่อเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพในอนาคต (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559) นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างวิธีการดำเนินงานตามแนวทางนี้ในประเทศอื่นๆ อาทิ สหรัฐอเมริกา องค์กร LEGACY (Living Equitably - Grandparents Aiding Children and Youth) ได้รับการอนุมัติจากสภาองเกรสในปี 2003 ให้ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่รับเรื่อง (front-line staff) กรณีปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่มีคุณสมบัติจะขอรับความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยและความช่วยเหลือทางการเงินสำหรับการต่อเติมดัดแปลงที่อยู่อาศัยเดิมให้เหมาะสมต่อการเลี้ยงดูเด็กๆ (Generations United, 2004) ประเทศแคนาดา มีเบี้ยยังชีพเป็นสิทธิประโยชน์ที่จัดสรรให้แก่คนที่มีรายได้ต่ำที่อาศัยอยู่ในประเทศแคนาดาที่คู่ชีวิตหรือคู่สมรสตามกฎหมายเสียชีวิต ซึ่งรวมถึงปู่ ย่า ตา ยายในครอบครัวแห่งกลางที่เป็นหม้ายและยากจน (คาสปาร์ พิค และคณะ, 2559)

โดยภาพรวมของ 25 แนวทางดังกล่าว มีความสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ซึ่งประกอบด้วย 3.1) การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยพัฒนาเริ่มตั้งแต่ในครรภ์และต่อเนื่องไปตลอดชีวิต 3.2) การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง 3.3) การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี และ 3.4) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยให้เอื้อต่อการพัฒนาคน และยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสความเสมอ

ภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม (Inclusive Growth) ประกอบด้วย 4.1) การสร้างความมั่นคงและการลดความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจและสังคม 4.2) การพัฒนาระบบบริการและระบบบริหารจัดการสุขภาพ 4.3) การสร้างสภาพแวดล้อมและนวัตกรรมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตในสังคมผู้สูงอายุ 4.4) การสร้างความเข้มแข็งของสถาบันทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน และ 4.5) การพัฒนาการสื่อสารมวลชนให้เป็นกลไกในการสนับสนุนการพัฒนา

การนำเสนอ (ร่าง) แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางทั้ง 25 แนวทาง แต่ละแนวทางสามารถสนองตอบตามความต้องการของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง เพื่อจะช่วยลดข้อจำกัดและเพิ่มศักยภาพครอบครัวแห่งกลางทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบาก ครอบครัวแห่งกลางที่ขาดความพร้อมบางด้าน และครอบครัวแห่งกลางที่มีความพร้อม ให้สามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ ตามบริบทของแต่ละครอบครัวแห่งกลาง

อย่างไรก็ตาม ผลจากการประเมินแนวทางฯ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้ได้แนวทางทางฯ ซึ่งจำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม (กลุ่ม A - F) ดังกล่าว ตามระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแต่ละแนวทางฯ สิ่งที่น่าสังเกต คือ แนวทางในกลุ่ม A ทั้ง 3 แนวทาง ล้วนเป็นเรื่องสำคัญซึ่งมีการดำเนินการอยู่แล้ว แต่ยังคงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และดำเนินการอย่างเข้มข้น และครอบคลุมครอบครัวแห่งกลาง ส่วนแนวทางในกลุ่ม F ทั้ง 2 แนวทางนั้น เป็นความต้องการอย่างมากของครอบครัวแห่งกลางที่อยู่ในภาวะยากลำบากและเป็นความต้องการอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ครอบครัวแห่งกลางสามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเต็มศักยภาพ แต่การดำเนินการดังกล่าว รัฐบาลจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการจัดสรรงบประมาณจำนวนมากสำหรับการดำเนินการตามแนวทางในกลุ่ม F

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ในระดับนโยบาย

1.1 ควรเร่งรัดให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแนวทางในกลุ่ม A พร้อมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างจริงจังเพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิผลและเป็นประโยชน์สูงสุดกับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

1.2 ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนงานและดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแนวทางในกลุ่ม B, C และ D เพื่อให้การดำเนินงานเกิดประสิทธิภาพและประโยชน์สูงสุดกับเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

1.3 ควรเร่งรัดขับเคลื่อนและผลักดันให้ส่วนราชการและหน่วยงาน จัดทำแผนงานและดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแนวทางในกลุ่ม E

1.4 ควรนำแนวทางกลุ่ม F ไปเป็นข้อมูลในการขับเคลื่อนและผลักดันให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กต่อไป

2. ในระดับปฏิบัติ

2.1 หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องควรเร่งรัดจัดทำแผนงาน และดำเนินการโครงการ/กิจกรรมทันทีตามแนวทางในกลุ่ม A, B และ C

2.2 หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องควรเตรียมจัดทำแผนงาน และดำเนินกิจกรรม/โครงการตามแนวทางในกลุ่ม D และ E ในช่วงที่มีความพร้อม

2.3 สำหรับแนวทางในกลุ่ม F หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมให้ครบถ้วนสมบูรณ์ประกอบการจัดทำแผนงาน/กิจกรรม/โครงการในระยะต่อไปเมื่อมีความพร้อม

3. ส่วนราชการและหน่วยงานควรนำแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางภายใต้ความคิดครอบครัวนิเวศ ไปเป็นทิศทางและแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ แผนงบประมาณ แผนปฏิบัติราชการ และดำเนินการตามความเหมาะสมกับแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบริบทของชุมชน

2. ข้อเสนอเชิงวิจัยสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีงานวิจัยเพื่อศึกษาผลกระทบของการหย่าร้างหรือแยกทางกันของพ่อแม่ต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลาง

2.2 ควรยังมีงานวิจัยที่ให้ความสำคัญต่อมุมมองของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูจากปู่ ย่า ยา ยาย ตลอดจนความยากลำบากที่เด็กๆ กลุ่มนี้ต้องเผชิญในครอบครัวแห่งกลาง

2.3 ควรมีงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคในการบูรณาการทำงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวแห่งกลาง

2.4 ควรเก็บข้อมูลครอบครัวแห่งกลางให้ครอบคลุมภูมิภาคอื่นๆ ในเมืองและชนบท หรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อแม่เด็ก ญาติๆ และเพื่อนของเด็ก

2.5 ควรมีงานวิจัยระยะยาว (longitudinal) ที่จะช่วยให้เห็นภาพรวมของผล ปัจจัย เงื่อนไขของการเลี้ยงดูและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมต่อความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวแห่งกลางในระยะยาวจนเป็นวัยผู้ใหญ่

2.6 ควรมีงานวิจัยที่นำตัวแปรสำคัญมาใช้ในการศึกษา เช่น สาเหตุที่ปู่ ย่า ตา ยาย เข้ามารับบทบาทเป็นผู้เลี้ยงดูหลานในครอบครัวแห่งกลาง หรือ การปรับตัวของหลานในครอบครัวแห่งกลาง ซึ่งผลการวิจัยลักษณะนี้จะสามารถนำไปใช้ประกอบการพิจารณาปรับปรุง/ออกแบบการจัดบริการทางสังคมและปฏิบัติการช่วยเหลือปู่ ย่า ตา ยาย และเด็กในครอบครัวแห่งกลางได้อย่างเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิผลยิ่งขึ้น

2.7 ควรมีงานวิจัยเชิงนโยบายที่มีการวิเคราะห์เชิงลึกพร้อมด้วยหลักฐานสนับสนุนอย่างเพียงพอในการนำไปใช้ขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาเด็กและผู้สูงอายุในครอบครัวแห่งกลางได้ทันที

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กระป๋อง ชลวิทย์. **ครอบครัวที่มีคุณภาพในทัศนะของพนักงานธนาคารทหารไทยในเขตกรุงเทพมหานคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, คณะสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543.

กฤตยา อาชวนิชกุล, อนุชาติ พวงสำลี, สุรีย์พร พันพิง, กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และยุพิน วรสิริอมร. **คุณภาพชีวิตคนเมืองหลวงและปัญหาสิ่งแวดล้อมในกรุงเทพฯ กรณีศึกษา 211: ทิศทางและเครือข่ายงานวิจัย**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2536.

การปกครอง, กรม. **ประกาศสำนักทะเบียนกลาง กรมการปกครอง เรื่อง จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร แยกเป็นกรุงเทพมหานครและจังหวัดต่าง ๆ ตามหลักฐานการทะเบียนราษฎร ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2557**.

การปกครอง, กรม. **รายงานสถิติจำนวนประชากรและบ้านประจำปี พ.ศ. 2554**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php. [1 มีนาคม 2559]

การปกครอง, กรม. **จำนวนประชากรแยกอายุ จังหวัดนครราชสีมา เดือนธันวาคม พ.ศ. 2558**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php. [1 มีนาคม 2559]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. กรมกิจการเด็กและเยาวชน. **คู่มือการดำเนินงานโครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [http://dcy.go.th/webnew/upload/download/manual_final.pdf](http://www.http://dcy.go.th/webnew/upload/download/manual_final.pdf) [20 กันยายน 2558]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำยุทธศาสตร์กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2560 - 2564**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.m-society.go.th>. [9 กรกฎาคม 2560]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. **ร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2558 - 2564**. เอกสาร

ประกอบการประชุมคณะกรรมการนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัวแห่งชาติ (กยค.)
ครั้งที่ 1/2559 เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม 2559. กรุงเทพมหานคร, 2559.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: https://www.m-society.go.th/ewt_news.php?nid=8426

[20 กันยายน 2558]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

แนวทางการ(เสริม)สร้างครอบครัวเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการสตรีและ
สถาบันครอบครัว, 2551.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

อยู่ด้วยกันวันอาทิตย์: คู่มือการใช้เวลาอย่างมีคุณภาพกับครอบครัว. กรุงเทพมหานคร:
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2548.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการใช้เวลาของครอบครัว. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: <http://www.women-family.go.th> [21 กรกฎาคม 2556]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.stat.thaifamily.in.th>
[19 มีนาคม 2559]

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.

แนวทางการ(เสริม)สร้างครอบครัวเข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการสตรีและ
สถาบันครอบครัว, 2551.

กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, สำนักงาน. **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว**

พ.ศ. 2547-2556. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www2.opsmoac.go.th> [9 กรกฎาคม
2559]

กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กรม. (2560). **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบัน**

ครอบครัว พ.ศ. 2560 - 2564 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www2.opsmoac.go.th/more_news.php?cid=1395&filename=index

[9 กรกฎาคม 2559]

กุศล สุนทรธาดา, อุไรวรรณ คณิงสุขเกษม, กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และสุรีย์พร พันพิง. **สถานการณ์**

และองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กในประเทศไทย. เอกสารทางวิชาการ

หมายเลข 229. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.

- เกียรติวีรธร อมาตยกุล. **Self-esteem: พลังแห่งความเชื่อมั่น**. กรุงเทพมหานคร: ที.พี.พริน, 2540.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **ดัชนีความก้าวหน้าของคน**
ปี 2558. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : พี.ซี.เพรส (บุญจีน), 2558.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักงาน. **นโยบายและแผนงานในการพัฒนา**
สถาบันครอบครัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร, 2542.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวทางการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์**
การพัฒนาผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร, 2552.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**
แห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue [2 กรกฎาคม 2558]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**
แห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue [2 กรกฎาคม 2558]
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม**
แห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue [2 สิงหาคม 2560]
- คัคนางค์ มณีศรี และธีระพร อูวรรณโณ. **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและ**
พฤติกรรมทางสังคมของเยาวชนไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2546.
- คาสปาร์ พีค, วาสนา อิมเอ็ม และรัตนภรณ์ ตั้งธนะเศรษฐ์. **รายงานสถานการณ์ประชากรไทย พ.ศ.**
2558. กรุงเทพมหานคร: กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2559.
- งามตา วนินทานนท์. **“ปลูกฝังเยาวชนอย่างไรให้เป็นคนดี” ประมวลบทความทางวิชาการของผู้ช่วย**
ศาสตราจารย์งามตา วนินทานนท์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.
- จรรยา สุวรรณทัต, จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และสุภวรรณ เลิศสถากิจ. **รายงานการวิจัย เรื่องพัฒนา**
ระบบสารสนเทศครอบครัวศึกษา. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
2555.
- จังหวัดนครราชสีมา. **แผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมา ระยะ 4 ปี (พ.ศ. 2558-2561 ฉบับทบทวน)**,
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.nakhonratchasima.go.th> [5 มิถุนายน 2558].
- จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ. **รายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเด็กแรกเกิดจนถึง 2 ปี**.
กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย, 2548.

- จิตตินันท์ เดชะคุปต์. **ประมวลสาระชุดวิชาครอบครัวศึกษา สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์**
สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ หน่วยที่ 1. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.
- จิตตินันท์ เดชะคุปต์ และคณะ. **โครงการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์สถานการณ์และการศึกษานโยบาย/
มาตรการในการให้ความช่วยเหลือครอบครัวที่มีลักษณะพิเศษ.** นนทบุรี: สาขาวิชา
มนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.
- เฉลียว บุญยงค์. **การศึกษาชีวิตครอบครัว.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2538.
- ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา. **แผนยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาเด็กยากจนและเด็กด้อยโอกาส 3 ปี
(พ.ศ. 2550-2552).** กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- ฐิติภัทร ประสิทธิ์พร. **กินกอดกล่อมเกลาลูกและห้องสมุดบ้าน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://gotoknow.org/blog/thitipa-prasitporn> [21 กรกฎาคม 2556]
- ทัดดาว ลิ้มพะสุต. **แบบแผนการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสัมพันธภาพในครอบครัว.** วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาสังคมวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543.
- ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล และคณะ. **โครงการศึกษาสวัสดิการสำหรับครอบครัวลักษณะเฉพาะ.** กรุงเทพฯ:
สมาคมครอบครัวศึกษาแห่งประเทศไทย, 2554.
- เทพศักดิ์ บุญรัตพันธ์. **เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง หน่วยที่ 4.** นนทบุรี: สถาบันวิจัย
และพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.
- นพวรรณ ศรีวงศ์พานิช. **คู่มือพัฒนาความฉลาดทางอารมณ์เด็กปฐมวัย สำหรับพ่อแม่ ผู้ปกครอง.**
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2557
- นลินี ณ นคร. **เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง หน่วยที่ 5.** นนทบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2555.
- นันทิยา น้อยจันทร์. **การประเมินผลพัฒนาการเด็กปฐมวัย.** นครปฐม: สำนักพิมพ์นิตินัย, 2548.
- นิตยา คชภักดี. **โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”** รายงานการศึกษาชั้น
สุดท้าย. นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, มหาวิทยาลัยมหิดล,
2545.
- นิตยา คชภักดี. **โครงการพัฒนาระบบจัดเก็บกลุ่มตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” สำหรับประเทศ
ไทยปี 2547.** นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.
- นิตยา คชภักดี สายฤดี วรกิจโกศาทร ประภาพรรณ จุเจริญ และคณะ. **รายงานโครงการศึกษาเพื่อ
พัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”.** นครปฐม: สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและ
ครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

- นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ. รายงานชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา นัยยะต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะสำหรับความความเป็นอยู่ของครัวเรือนไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2554.
- นุชนาถ สุนทรพันธุ์. จัดการเรียนรู้อบรมสำหรับเด็กพิการในโรงเรียนปกติในประเทศไทย. วารสารมหาวิทยาลัยรามคำแหง 24, 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2550): 20-125.
- บรรลุ ศิริพานิช และคณะ. รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2551. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2551.
- บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, สถาบัน. รายงานวิจัยคุณภาพชีวิตของคนไทยปี 2551. กรุงเทพมหานคร: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2551.
- บุญธรรม กิจปริดาบริสุทธิ. สถิติวิเคราะห์เพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์, 2549.
- บังอร เทพเทียน และคณะ. โครงการสำรวจสภาพครอบครัวตามตัวชี้วัดสถาบันครอบครัวเข้มแข็ง. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. ความอยู่ดีมีสุข : แนวคิดและประเด็นการศึกษาวิจัย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, 23(2): 1-31.
- บัวพันธ์ พรหมพักพิง. ความอยู่ดีมีสุข. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ 29(2) (พฤษภาคม-สิงหาคม 2555): 24-50.
- บุษยามาส สินธุประมา. สังคมวิทยาความสูงอายุ. เชียงใหม่: โรงพิมพ์สมพรการพิมพ์, 2539.
- ประกาย ธีระวัฒนากุล. ความอยู่ดีมีสุขมวลรวมประชาชาติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.globaldynamicinsights.com/images/column_1362716418/National%20Wellbeing.pdf [10 ธันวาคม 2558].
- ประพนธ์ เจียรกุล. เอกสารการเรียนรู้การทำวิจัยด้วยตนเอง หน่วยที่ 9. นนทบุรี: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยอุทัยธานี, 2555.
- ผกา สัตยธรรม. สุขภาพจิตเด็ก. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.
- ประไพ ศิวะสิริวิลาศ. การพัฒนารูปแบบการศึกษาโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาทุนทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- ประเวช ตันติพิวัฒนสกุล และเอกอนงค์. คู่มือสร้างสุขระดับจังหวัด. กรุงเทพมหานคร: ศรีเอทีพี กรุ๊ป, 2554.

- ปราณี สุทธิสุขคนธ์, เกียรติศักดิ์ ชื้อล้อม และดุชนิ ดำมี. **สัมพันธภาพในครอบครัวไทย = Relationship in Thai Families**. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล และพิมลพรรณ อิศรภักดี. **ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อ การย้ายถิ่นของชาวชนบท : กรณีศึกษาของอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์**. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ผจงจิตต์ พิทักษ์ภากร. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเป็นปีกแผ่นของครอบครัวไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาประชากรศึกษา สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์. **จิตวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น, 2545.
- พัชรารัตน์ วงศ์บุญสิน. **การย้ายถิ่น: ทฤษฎีและความเป็นไปในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- พัฒนาการเด็กกรรณครินทร์, สถาบัน กรมสุขภาพจิตกระทรวงสาธารณสุข. (ม.ป.ป.). **คู่มือส่งเสริมพัฒนาการเด็กแรกเกิด - 5 ปี สำหรับผู้ปกครอง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.thaichilddevelopment.com/> [20 มิถุนายน 2556]
- พูนสุข เวชวิฐาน. **ทฤษฎีครอบครัวเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2557.
- ภัทรา สง่า. **สถานภาพครอบครัวศึกษา**. หนังสือชุดโครงการวิจัยพัฒนาแบบองค์รวมของเด็กไทย เล่ม 3. สงขลา: โรงพิมพ์เอกสารหาดใหญ่, 2547.
- ภัสสร ลิมานนท์ และคณะ. **สรุปผลการวิจัยเบื้องต้นโครงการศึกษาครอบครัวไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- ภาควิชาจิตเวชศาสตร์โรงพยาบาลรามธิบดีมหาวิทยาลัยมหิดล. **สร้างสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/article/detail.asp? =280> [5 กรกฎาคม 2556].
- ภาวินี เสาะสืบ. **แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับครอบครัว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.bcnsurin.ac.th/e-teacher/data/v MFYf4nTue92213> [1 กรกฎาคม 2556]

- มนต์ภัสสรณ พิพัฒน์เตชกร. **ปัจจัยที่เสริมสร้างความอยู่ดีมีสุข ในจังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด. **ชีวิตคนไทยในสองทศวรรษของการพัฒนา**. เชียงใหม่: สถาบันศึกษานโยบาย
สาธารณะ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. **การประเมินความเสี่ยงและความเปราะบางทาง
สังคม: การวัดภาวะความยากไร้ ความเปราะบางทางสังคมสู่แนวทางการนำไปปฏิบัติได้
ในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2550.
- ศรีรินทร์ เกรย และคณะ. **ความสุขบนความพอเพียง : ความมั่นคงในบั้นปลายชีวิต**. นครปฐม:
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2549.
- ระพีพรรณ คำหอม, ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล, วีระชัย วีระฉันทชาติ และ สโรทร ม่วงเกลี้ยง. **รายงาน
การศึกษาการพัฒนามาตรฐานและคู่มือการส่งเสริมสวัสดิภาพและคุ้มครองพิทักษ์สิทธิ
เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ เพื่อการขยายผลการนำไปใช้**.
กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส
คนพิการ และผู้สูงอายุ, 2550
- รักกิจ ศรีสรินทร์. **การบริหารสู่ความสำเร็จ: กระบวนการวิธีในการทำงานให้บรรลุผล**. **วารสารดำรง
ราชานุกาภ 3, 8 (เมษายน-กรกฎาคม 2547): 84-99.**
- ร่างกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 (พ.ศ. 2560-2579)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<http://www.royalthaipolice.go.th/downloads>. [15 มิถุนายน 2559]
- รุจา ภูไพบูลย์. “ครอบครัว”. **วารสารการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม 22 (ตุลาคม-
ธันวาคม 2542)**. **CHULALONGKORN UNIVERSITY**
- รุจา ภูไพบูลย์. ในประมวลสารระชุดวิชาครอบครัวศึกษา สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ สาขาวิชา
มนุษยนิเวศศาสตร์ หน่วยที่ 5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2556.
- รุจา ภูไพบูลย์, อรุณศรี เตชสังข์, ชื่นฤดี คงศักดิ์ตระกูล และจิรา อ่อนไสว. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ
การปฏิบัติพัฒนากิจการดูแลบุตรของครอบครัวในระยะเลี้ยงดูบุตรวัยก่อนเรียน**.
วารสารพยาบาลกุมารเวชศาสตร์ 1(3) : 19-31, 2545.
- รำไพ เกียรติอดิสร. **การศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพ
การเลี้ยงดูเด็กวัย 0 – 2 ปี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, ภาควิชานโยบาย การจัดการ
และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

ลัดดา เหมาะสุวรรณ และคณะ. สภาวะสุขภาพและสังคมของเด็กไทยรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. กรอบทิศทางแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2574.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.onec.go.th/index.php/page/view/Outstand/1879>

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. แผนยุทธศาสตร์ชาติด้านเด็กปฐมวัย (แรกเกิดถึงก่อนเข้าประถมศึกษาปีที่ 1) ตามนโยบายรัฐบาลด้านเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพฯ, 2555.

เล็ก สมบัติ. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการภาวะการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวใน

ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: มิสเตอร์ก๊อปปี (ประเทศไทย), 2549.

วชิราภรณ์ สังข์ทอง. การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้สำหรับเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน

ทางสังคมสำหรับเด็กและเยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.

วณิชชา ณรงค์ชัย. การอยู่อาศัยร่วมกันของคนข้ามรุ่นในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นอีสาน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2554.

วรวรรณ ชาญด้วยวิทย์. ชีวิตคนไทย: เด็กกับผู้สูงอายุ. เอกสารนำเสนอในการประชุม “สองศตวรรษ

แห่งการพัฒนาของสังคมไทย: นัยยะต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายสาธารณะ”

วันที่ 17 มีนาคม 2554 ณ โรงแรมรามาการ์เดนที่ กรุงเทพฯ

วรรณิภา บุญระยอง. กิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ: ประสบการณ์จากกรณีศึกษาในศูนย์บริการ

ผู้สูงอายุ ปิยะมัลย์เชียงใหม่. 2553. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.otat.org>

[15 กรกฎาคม 2558]

วราภรณ์ ตรีกุลสถิตย์. จิตวิทยาการปรับตัว. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์

ส่งเสริมวิชาการ, 2545.

วัลนิกา ฉลากบาง. จิตวิทยาและการแนะแนวเด็กประถมศึกษา. สกลนคร: ภาควิชาจิตวิทยาและ

การแนะแนว คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2553.

วิจัยประชากรและสังคม,วิจัย. **คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย.** นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล,

2553.

วินัดดา ปิยะศิลป์. **ครอบครัวกับวัยรุ่น.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบัน

ครอบครัว, 2546.

- วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์. สถานการณ์ครอบครัวไทย. ใน **ประมวลสาระชุดวิชาครอบครัวศึกษา สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์** สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ หน่วยที่ 3. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2556.
- ศรีเรือน แก้วกังวาล. จิตวิทยาพัฒนาการทุกช่วงวัย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- ศิริกุล อิศรานุกรักษ์. **หลักการวางแผนงานอนามัยครอบครัว**. กรุงเทพมหานคร: เจริญดีการพิมพ์, 2542.
- ศิริกุล อิศรานุกรักษ์ และคณะ. **รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระดับสติปัญญาเด็กวัยต่างๆ ของประเทศ**. นครปฐม: สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- ศิริกุล อิศรานุกรักษ์ และคณะ. **การประเมินผลโครงการเตรียมความพร้อมครอบครัวผาสุก**. กรุงเทพฯ: สถาบันสถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการวัดและประเมินผล. เอกสารประกอบการสอน**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัยการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ศิริพงษ์ เกี้ยวสกุล. **การนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ของชุมชนในการนำพลังผู้สูงอายุมาใช้ในการพัฒนาชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.
- ศิริมา นามประเสริฐ. **ครอบครัวและชุมชนกับการสนับสนุนทางสังคมต่อผู้ป่วยเอดส์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.
- ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. **ความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุในครอบครัวสูงวัยในประเทศไทย**. **วารสารปัญญาภิวัฒน์** 4, 2 (มกราคม-มิถุนายน 2556): 92-103.
- สดใส คุ่มทรัพย์อนันต์. **คู่มือหลักสูตรครอบครัวบำบัดสำหรับงานด้านครอบครัวและเด็ก**. สถาบันราชานุกูล กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2554.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. **คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2553.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. **การสำรวจภาวะการทำงานของประชากรไตรมาส 3**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2556.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. **การสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรมและสุขภาพจิต (ความสุข) คนไทย พ.ศ. 2557**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558.

- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานการสำรวจประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2550. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2551.
- สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานการสำรวจการย้ายถิ่นของประชากร พ.ศ. 2547. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: [www.http://ervice.nso.go.th/nso/nsopublish /service/serve survey.html](http://ervice.nso.go.th/nso/nsopublish /service/serve survey.html) [1 กรกฎาคม 2558]
- สมพงษ์ จิตระดับ. **ศึกษาหลังสุขภาพของครอบครัวผู้มีรายได้น้อย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้แผนงานสุขภาพครอบครัว กรุงเทพฯ, 2552.
- สมพร รุ่งเรืองกลกิจ. **ลักษณะครอบครัวอีสานกับการส่งเสริมสุขภาพจิต**. ขอนแก่น: คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546
- สมศักดิ์ สีตกุลฤทธิ. **ปัจจัยการถ่ายทอดทางสังคมเชิงวิชาชีพครูที่ส่งผลต่อเอกลักษณ์วิชาชีพและพฤติกรรมปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของครูแนะแนว**.วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **สังคมวิทยาครอบครัว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2544.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. **กระบวนการค้นใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2551.
- สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์. **เอกสารประกอบการเรียนวิชา ECED 201 การศึกษาปฐมวัย Early Childhood Education**. หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาการศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพมหานคร, 2550.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. **กระบวนการค้นใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข, 2548.
- สุธรรม นันทมงคลชัย, ศิริกุล อิศรานุรักษ์, ดวงพร แก้วศิริ และสายใจ โพธิ์พิสุทธิ์. **ภาวะวิกฤตในครอบครัวกับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กปฐมวัย**. วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา 2548 ปีที่ 3 ฉบับที่ 1, 2548.
- สุธรรม นันทมงคลชัย และคณะ. **ภาวะสุขภาพและควมรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุหญิงที่เลี้ยงหลานในเขตชนบทภาคเหนือของประเทศไทย**. นนทบุรี: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.
- สุภาพรรณ โคตรจรัส และชุมพร ยงกิตติกุล. **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูและพฤติกรรมส่วนบุคคลของวัยรุ่นไทย**. คณะจิตวิทยา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และคณะ. **โครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานด้านสตรีและครอบครัวเกี่ยวกับโครงการศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน (ศพค.).** กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.

สุริยเดว ทรีปาตี. **ต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย.** นครปฐม: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2555.

สุริยเดว ทรีปาตี. **ฝากอนาคตเด็กไทย.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2553.

สุริยเดว ทรีปาตี และคณะ. **คู่มือการใช้เครื่องมือแบบสำรวจต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชนไทย (ฉบับเยาวชน).** สมุทรสาคร: โรงพิมพ์แอมป์ฟ้าพริ้นติ้งกรุ๊ป, 2553.

สุริยเดว ทรีปาตี และวิมลทิพย์ มุกสิกพันธ์. **คุณภาพชีวิตเด็ก 2556.** กรุงเทพฯ: แอมป์ฟ้าพริ้นติ้งกรุ๊ป, 2556.

กิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, สำนักงาน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาศาสนาครอบครัวพ.ศ. 2547-2556.**

ศิริมา นามประเสริฐ. **ครอบครัวและชุมชนกับการสนับสนุนทางสังคมต่อผู้ป่วยเอดส์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.

องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (ยูนิเซฟ) ประเทศไทย. **การวิเคราะห์สถานการณ์เด็กและสตรี พ.ศ. 2554.** กรุงเทพมหานคร, 2554.

อมรา สุนทรธาดา และสุพัตรา เลิศชัยเพชร. **การลดลงของครอบครัวสามช่วงวัยในสังคมไทย : นัยเชิงนโยบาย.** ในชาย โพธิ์สิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์ **ครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมและประชากร.** นครปฐม: สำนักพิมพ์ประชากรและสังคม, 2552.

อัญมณี บุรณกานนท์ และ พิมพ์ใจ นานรัมย์. **การศึกษาทบทวนสภาวะการณ์เด็กและเยาวชนและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

อาชัญญา รัตนอุบล. **การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

อาชัญญา รัตนอุบล. **การเรียนรู้และการพัฒนาของผู้ใหญ่.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษา นอกระบบ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. **รายงานวิจัยเรื่องการพัฒนาแนวทางการส่งเสริมการจัดการศึกษา/การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ.** กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

- อารี จำปากลายเป็น. เมื่อเติบโตใหญ่ห่างไกลพ่อแม่: ลูกของพ่อแม่ที่ย้ายถิ่นในมุมมองของปู่ย่าตายายในครอบครัวไทย. ใน ชาย โปธิสิตา และสุชาดา ทวีสิทธิ์, **สถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร**. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.
- อารี จำปากลายเป็น, ปัทมา ว่าพัฒนางศ์, กาญจนา ตั้งชลทิพย์, แครี รัชเตอร์, นิพัทธ์ พันภัย และชาริต้า ประสทธิหิมะ. **ลูกๆ เป็นอย่างไรเมื่อพ่อแม่ย้ายถิ่น โครงการ CLAM**. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556.
- อุมาพร ตรังคสมบัติ. **จิตบำบัด และการให้คำปรึกษาครอบครัว (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1)**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศูนย์วิจัยและพัฒนาครอบครัว จำกัด, 2544.
- อุทุมพร อินทจักร์. **การพัฒนายุทธศาสตร์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ภาษาอังกฤษ

- Abas, M. P. et al. Rural-urban migration and depression in aging family members left behind. **British Journal of Psychiatry**. 195. 2009: 54-60.
- Aber, L., Gershoff, E.T., Brooks-Gunn. Social Exclusion of Children in the US: Compiling Indicators of Factors from Which and by Which Children Are Excluded. **Paper presented at the Conference on Social Exclusion and Children**, Columbia : Columbia University, 2001.
- Alderman, H; Orazem, P. F.; Paterno, E. M. "School quality, school cost, and the public/private school choices of low-income households in Pakistan", **The Journal of Human Resources**, 36(2), 2001: 304-326.
- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. Grandparents raising grandchildren. **Facts for Families**, No. 7 [online]. Available from:[http://www.aacap.org/galleries/Facts for Families/77_grandparents_raising_grandchildren.pdf](http://www.aacap.org/galleries/Facts%20for%20Families/77_grandparents_raising_grandchildren.pdf), 2011 [15 December 2014].
- Australian Institute of Health and Welfare. **Social and emotional wellbeing Development of a Children's Headline Indicator**. Canberra, 2012.

- Backhouse, J. **Grandparents raising their grandchildren: impact of the transition from a traditional grandparent role to a grandparent-as-parent role.** Southern Cross University. Lismore, NSW, Australia, 2009.
- Ben-Arieh, A. The Child Indicators Movement: Past, Present, and Future, **Child Indicators Research** 1, 2008: 3-16.
- Ben-Arieh, A. Where are the children? Children's role in measuring and monitoring their well-being, **Social Indicators Research**, 74, 2005 : pp. 573-596.
- Blumer, H. **Symbolic Interactionism: Perspective and Method.** California : Berkeley University of California Press, 1969.
- Bradshaw, J. **The Well-Being of Children.** London : Save the Children., 2002.
- Bradshaw, J, Hoelscher, P., Richardson, D. An index of Child Well-being in the European Union, **Social Indicators Research**, 80, 2007: 133-177.
- Bradshaw, J. ; Richardson, D. An Index of Child Well-Being in Europe, **Child Indicators Research**, 2, 2009: 319-351.
- Bradshaw, J. **The Well-Being of Children.** London : Save the Children., 2002.
- Bronfenbrenner, U. Ecology of the family as a context for human development: Research perspective **Developmental Psychology**, 22(6), 1979: 723-74.
- Buchanan, A. and Flouri E. **UK Data Archive Study Number 6075 - Involved Grandparenting and Child Well-Being.** Institute of Education, 2007.
- Carr, G. F., Gray, J., & Hayslip, B. Needs for information about supportive resources: A predictor of needs for service and service use in African American caregivers. **Journal of Intergenerational Relationships**, 10, 2012: 48-63.
- Chen, F. and G. Liu. (2012). The Health Implications of Grandparents Caring for Grandchildren in China. **J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci**, 67B(1), 2012: 99-112.
- Chen, F. et al. (2014). Race/Ethnic Differentials in the Health Consequences of Caring for Grandchildren for Grandparents. **J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci**, 70(5), 2014: 793-803.
- Childhood Wellbeing Research Centre (CWRC), Institute of Education. **Children's and young people's voices on their wellbeing.** London: 2012.

- Coopersmith S. **Self-esteem inventory**. California : California Consulting Psychologists Press, 1984.
- De Hass, Hein. International migration, remittances and development. **Global Migration Perspectives**. No.30. April 2005.
- Denham, T. E. and Smith, C. W. The influence of grandparents on grandchildren: A review of the literature and resources. *Family Relations*, 38, 1989.
- Doyal, L. and Gough I. A. **Theory of Human Need**. London : Macmillan Education. 1991.
- Dunne, E. G. & Kettler, L.J. Grandparents raising grandchildren in Australia: exploring psychological health and grandparents' experience of providing kinship care. **International Journal of Social Welfare**, 16(1), 2007: 1-13.
- Elder, G. H.. Human lives in changing societies: Life course and developmental insights. In R. B. Cairns, G. H. Elder, & J. E. Costello, **Developmental Science**. New York : Cambridge University Press. 1996: 31-62.
- Eun, H. N. **Grandparents Raising Grandchildren: Ethnic and Household Differences in Health and Service Use**. Washington: Washington University in Saint Louis, 2011.
- Faure, E. **Learning to be the world of Education today and tomorrow**. Paris: UNESCO, 2512.
- Federal Interagency Forum on Child and Family Statistics. **America's Children: Key National Indicators of Well-Being**. Washington DC : U.S. Government Printing Office, 2013.
- Fitzpatrick. M (2004). **Grandparents Raising Grandchildren**. Melbourne: Council on the Ageing, 2004.
- Friedman MM. Social support sources and psychological well-being in older women with heart. **disease. Research in nursing and health** ,16, 1993 : 405-413
- Gardiner, J. **Utilizing Family Life Education as a Resource for Grandpatents Raising Grandchildren: a Qualitative Study**. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of Science. School of Family Studies and Human Services, College of Human Ecology. Kansas State University, 2011.

- Global Commission on International Migration. Institute for Population and Social Research. **Mahidol Population Gazette**, 2010.
- Goodman, C.C., Pasztor, E.M. Potts, M., and R.A. Runnels. Grandparents Raising Grandchildren: Stresses and Satisfactions. **An Evidence-Based Research-to-Practice Curriculum Development Project**. California: California Social Work Education Center, 2002.
- Goodman, C. C., and Silverstein, M. Latina, grandmothers raising grandchildren: Acculturation and psychosocial well-being. **International Aging and Human Development**, 60(4), pp. 305-316, 2005.
- Goulet D. **Development Ethics: A Guide to Theory and Practice**. New York : The Apex Press and London, 1995.
- Guo Z. Study on Changes of China Family Households in Recent Years, **Chinese Journal of Population Science** 2008(03): 2-10, 2008.
- Hamilton, M. and Redmond, G. **Conceptualisation of social and emotional wellbeing for children and young people, and policy implications**. Canberra: ARACY & AIHW. 2010.
- Hayslip, B. and Kaminski, P. L. "Grandparents raising their grandchildren: A review of the literature and suggestions for practice." **The Gerontologist**, 45(2), 2005: 262-269.
- Hayslip, B., and Smith, G. C. (Eds.). **Resilient grandparent caregivers: A strengths-based perspective**. New York: Routledge, 2013.
- Hughes, M. E., Waite, L. J., LaPierre, T. A., & Luo, Y. . All in the family: The impact of caring for grandchildren on grandparents' health . **Journal of Gerontology: Social Sciences**, 62B(2), 2007: S108-S119.
- Hugo, G. **Migration in the Asia-Pacific region**. A paper prepared for the policy analysis and research programme of the Global Commission on International Migration, 2005.
- Hutchison, D. E. **Dimensions of Human Behavior: The Changing Life Course**, 4th Edition, 2010 Available from:
<http://www.sagepub.com/hutchisonclc4e/study/articles.htm>

- Hutchison, D. E. The Life Course Perspective: A Promising Approach for Bridging the Micro and Macro Worlds for Social Workers. **Family in Society: The Journal of Contemporary Social Services**, 86(1), 2005: 143-151
- ILO. Punpuing, S. and Richter, K. Urbanization and migration impact. Chapter 6 in Jones, G. and Im-Em, W. (eds.). **Impact of demographic change in Thailand**. Bangkok: United Nations Population Fund (UNFPA) and the National Economic and Social Development Board of Thailand (NESDB). 2011.
- Jones, H. and Kittisuksathit, Sirinan. International labour migration and quality of life: findings from rural Thailand. **International Journal of Population Geography**. 9, 2003: 517-530.
- Jooste L. J. **Antecedent od the Psychological Adjustment of Children and Grandparent Caregivers in Grandparent- Headed Families**. Dissertation Prepared for the Degree of Doctor of Philosophy. University of North TEXAS. 2007.
- Kahn, R.L. Aging and Social Support, in Riley, M.W. (Ed.). **Aging From Birth to Death: Interdiscriptively Perspective**. Colorado: Westview Press, 1979.
- Kandel, William and Kao, Grace. **The impact of temporary labor migration on Mexican children's educational aspirations and performance**. International Migration Review. 2001: 35(4).
- Kaplan B.H., Cassel J.C. and Gore S. Social Support and Health. **Medical Care**. 15 (5) (May 1977), 1997: 40-51.
- Knodel, John and Chanpen Saengtienchai. **Rural parents with urban children: Social and economic implications of migration on the rural elderly in Thailand**. Population Studies Center Report 05-574. 2005.
- Lemon BW, Bengtsen VL, Peterson JA. **An exploration of the activity theory of ageing: Activity types and life satisfaction among in movers to a retirement community**. J gerontology, 27: 511-523. 1972.
- Liliana F., Americo Mendes and Aurora A.C.Teixeira. **A Review Aees on Child Well-being Measurement: Uncovering the Paths for Future Research**. Porto: University of Porto, 2010.

- McCubbin, H.I., Thompson, A.I. and McCubbin, M.A. **Family Assessment: Resiliency, coping and adaptation-inventories for research and practice**. Wisconsin: The University of Wisconsin, 1996.
- Mental disorders in primary health care: A study of their frequency and diagnosis in four developing countries. **Psychological Medicine** 10, 2003: 231-242.
- Michaelson J, Abdallah S, Steuer N, Thompson S & Marks N. **National Accounts of Well-Being: Bringing real wealth onto the balance sheet**. London: New Economics Foundation. 2009.
- Minkler, M., and Fuller-Thomson, African American grandparents raising grandchildren: A national study using the Census 2000 American Community Survey. **Journal of Gerontology: Social Sciences**, 60B (2), 2005: 82-92.
- Moore, K.A. "Criteria for indicators of child well-being". In P. M. Hauser, B. B. Brown, and W. R. Prosser, (Eds.), **Indicators of Child Well-Being**". New York: RussellSage Foundation. 1997.
- Moore, K. A. **Indicators of child and Family Well-Being: The Good, the Bad and the Ugly**, presented to the National Institutes of Health Office of Behavioral and Social Sciences Research, September 13. 1999.
- Moore, K. A., Theokas, C., Lippman, L., Bloch, M.; Vandivere, S.; O'Hare, W. "A Microdata Child Well-Being Index: Conceptualization, Creation, and Findings", **Child Indicators Research**, 1, 2008: 17-50.
- Moore, K. A.; Vandivere, S.; Lippman, L.; McPhee, C.; Bloch, M. "An Index of the Condition of Children: The Ideal and Less-than-Ideal U. S. Example", **Social Indicators Research**, 84, 2007: 291-331.
- Musil, C., Schrader, S. and Mutikani, J. **Social support stress and the special coping tasks of grandmother caregivers**. In C. Cox (Ed.), *Tograndmother's house we go and stay: Perspectives on custodial grandparents*. New York: Springer, 2000: 56-70.
- New Philanthropy Capital. **Measuring children's subjective well-being for charities and funders**. London, 2009.
- Nussbaum M. **Women and human development: the capabilities approach**. Cambridge: Cambridge University Press. 2000.

- Ochiltree, G. **Grandparents, Grandchildren and the Generation in Between**. ACER Press, Camberwell, Vic. 2006.
- Ochiltree. "The changing role of grandparents" **Australian Family Relationship Clearinghouse Briefing**, 2 2006: 1-9.
- Orb, A & Davey, M. **Perceptions of Grandparents as Primary Carers of their Grandchildren**. Curtin University of Technology, Western Australia, 2004.
- Orem, D.E. **Nursing: Concepts of Practice**. New York: McGraw-Hill. 1985
- Patrick, M. K., Douglas, P. J., Louisa, F., Irma E. and Mark, D. H. **Married, Cohabiting, Single Parent, Extended, and Skipped Generation Families: Family Structure and Children's Health, Medical Care, and Schooling Outcomes in the U.S.** Colorado : University of Colorado Denver, 2012.
- Phua, V. C., and Kaufman, G. Grandparenting responsibility among elderly Asian Americans: The effects of householder status, ethnicity, and immigration. **Journal of Intergenerational Relationships** 6(1), 2008: 41-59.
- Porterfield, K, F. **Family Coping and Adaptation among Grandparents Rearing Grandchildren**. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree of Master of Science in Health and Human Development. Bozeman, Montana: Montana State University the requirement for the degree, 2007.
- Rees, G. The Good Childhood Report 2012. London: **The Children's Society**, 2012.
- Robert K. Merton, This Week's Citation Classic: Merton R.K. **Social theory and social structure**, 21, 1980: 12-12.
- Schaefer et al. (1981). The Health Related Functions of Social Support. **Journal of Behavior Medicine**, 4, 1981: 84-89.
- Shakya, H. B., Usita, P. M., Eisenberg, C., Weston, J., & Liles, S. (2012). Family well-being concerns of grandparents in skipped generation families. **Journal of Gerontological Social Work**, 55(1), 2012: 39-54.
- Silverstein, N.M. and Vehvilainen, L. "Grandparents and schools: Issues and potential challenges" in Cox, C. E. (Ed.) **To Grandmother's House We Go and Stay: Perspectives on Custodial Grandparents**, Springer Publishing Co., New York, 2000.

- Smith, G. C., Montoro-Rodriguez, J., and Palmieri, P. A.. Patterns and predictors of support group use by custodial grandmothers and grandchildren. **Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services**, 91(4), 2010: 385-393.
- Solomon, J. C. and Jonathan M. "To Grandmother's House We Go": Health and School Adjustment of Children Raised Solely By Grandparents. **The Gerontologist**. 35(3), 1995: 386-394.
- Solomon, J. C., and Marx, J. Who cares? Grandparnt/grandchild households **Journal of Women & Aging**, 11(1), 1999: 3-25.
- Strozier, A. L. The effectiveness of support groups in increasing social support for kinship caregivers. **Children and Youth Services Review**, 34, 2012: 876-881, .
- Stryker, S. Identity Theory: Development and. In K. Yardley and T. Honess (Eds.). **Self an Identity: Psychosocial Perspectives**. . New York: John Wiley and Sons, 1987.
- Stryker, S. **Identity Theory**. In F.E. Borgatta and L.M. Borgatta Encyclopedia of Sociology. New York: Macmillian, 1992.
- Stryker, S. **Identity Theory and Personality Theory**: Mutual Relevance. *Journal of Personality*, 2007.
- Thompson. S & Aked, J. **A guide to measuring children's well-being**. London: New Economics Foundation, 2009.
- Tilden, V.P. Issue of Conceptualization and Measurement of Social Support in Construction of Nursing Theory Research. **Nursing and Health**, (June 1985), 1985: 201-211.
- Toremann, G, D. **Skipped General Household: An Exploratory Study of Grandparents Who Raise Their Grandchild**. B.A., California : California State University, Sacramento, 2007.
- UNESCO. **Teaching and learning: An introduction to new methods and resources in higher education**. UNESCO: International Association of Universities, 1970.
- UNICEF. **Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview**. UNICEF: Office of Research, Florence, 2013.

- Wang Yuesheng, a Comparison of Changes in the Modern Chinese Family Structure between Urban and Rural Areas. **Society**, 26, 2006: 118-136.
- Whitley, D. M., Kelley, S. J., and Sipe, T. A. Grandmothers raising grandchildren: Are they at increased risk of health problems? **Health and Social Work**, 2001: 105-114
- Wilson, M. N., Tolson, T. F. J., Hinton, K. D., & Kiernan, M. **Flexibility and sharing of childcare duties in Black families**. 22, 1990: 246-256.
- Wohl, E. C., Lahner, J. M. and Jooste, J. (2003), "Group processes among grandparents raising grandchildren" in Hayslip, B. and Patrick, J. H. (Eds.) **Working with Custodial Grandparents**, Springer Publishing Co., New York, 2003.
- Worrall, J. (2005), **Grandparents and Other Relatives Raising Kin Children in Aotearoa/New Zealand**. Auckland: Grandparents raising Grandchildren Charitable Trust, 2005.
- Yoshitaka Ikeoka, Conscious of family structure of urban residents in Contemporary China. **Annals of family studies** 22, 1997: 48-69.
- Zhang , J. **Skipped-generation Households and Intergenerational Relationships Analyzing the Reasons for Grandparenting in Rural China** Graduate School of Humanities and Sociology, Tokyo: The University of Tokyo, 2011.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาตรวจสอบเครื่องมือ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.กุศล สุนทรธาดา อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
2. อาจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
3. นางสาวสมพร อินทร์แก้ว นักจิตวิทยาเชี่ยวชาญ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข
4. ดร.สุรวิทย์ ลิ้มพิพัฒนกุล นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
5. นางฐาณิชา ลิ้มพานิช ผู้จัดการมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลางในจังหวัดนครราชสีมา
จังหวัดราช และจังหวัดใกล้เคียง

ด้านปกครองและท้องถิ่น

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
1.	---	พนักงานกอง การศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม	องค์การบริหารส่วนตำบล โบสถ์ ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
2.	---	พนักงานกอง การศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม	องค์การบริหารส่วนตำบลวัด แก้ว ต. วัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559
3.	นายคุณ แผ่พิมาย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่ บ้านหมู่ 18 ตำบลโบสถ์	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 18 ตำบลโบสถ์ ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
4.	---	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 4 ตำบลวัดแก้ว	ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ต.วัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559

ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐาน

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
5.	ดร.สมเกียรติ ชิดไธสง	รองผู้อำนวยการ เขตพื้นที่ การศึกษา	สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 3	2 มิ.ย. 2559
6.	นางชนานารถ นาคพวง	ผู้อำนวยการ กลุ่มส่งเสริม การศึกษาเอกชน	สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด นครราชสีมา	22 เม.ย. 2559
7.	นายลือศักดิ์ ปัญญาสาร	ผู้อำนวยการ โรงเรียน	โรงเรียนวัดบ้านซ้อง (พิพิธกิตติโสภณ) จ.ราชบุรี	20 พ.ค. 2559
8.	นายไพโรจน์ อินทวัฒน์	ผู้อำนวยการ โรงเรียน	โรงเรียนวัดสนามชัย จ.ราชบุรี	20 พ.ค. 2559
9.	นายกิตติพงศ์ ศรัทธาวิชย์	ผู้อำนวยการ โรงเรียน	โรงเรียนวัดนางแก้ว จ.ราชบุรี	20 พ.ค. 2559

ด้านการศึกษาระดับพื้นฐาน (ต่อ)

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
10.	ครูประจำชั้น	ครูชำนาญการ พิเศษ	โรงเรียนวัดท่าบวบ ต.วัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	29 พ.ค. 2559
11.	ครูประจำชั้น	ครูอัตราจ้าง	รร.บ้านลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
12.	ครูที่ปรึกษาชั้น ม.3	ครูชำนาญการ	รร.บางแพปฐมวิทยา ต.บางแพ อ.บางแพ จ. ราชบุรี	29 พ.ค. 2559
13.	ครูที่ปรึกษาชั้น ม.3	ครูชำนาญการ พิเศษ	รร.ราชโบริกานุเคราะห์ ต. หน้าเมือง อ.เมือง จ.ราชบุรี	29 พ.ค. 2559
14.	ครูที่ปรึกษาชั้น ม.4	ครูชำนาญการ พิเศษ	โรงเรียนพิมายวิทยา ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559

ด้านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
15.	ดร.สุประณีต ยศกลาง	ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. จังหวัด นครราชสีมา	สำนักงาน กศน.จังหวัด นครราชสีมา ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
16.	นายบุญยง ครูศรี	ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. อำเภอปักธงชัย	สำนักงาน กศน.อำเภอ ปักธงชัย อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
17.	นายมานินทร์ ลากจิตร	ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. อำเภอวังน้ำเขียว	สำนักงาน กศน.อำเภอวังน้ำ เขียว อ.วังน้ำเขียว จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
18.	นายวาจิด ลากมูล	หัวหน้า กศน. ตำบลตลาด	กศน.ตำบลตลาด ต.ตลาด อ.เมือง จ.นครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
19.	นายไพฑูรย์ มีสุข	ครู กศน.	กศน.ตำบลโบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	12 เม.ย. 2559
20.	---	ครู กศน.	กศน.ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559
21.		ครู กศน.	กศน.ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559

ด้านอาชีวศึกษา

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
22.	ครูแผนกคอมพิวเตอร์ ธุรกิจ	ครูชำนาญการ พิเศษ	วิทยาลัยเทคนิคพิมาย อ.พิมาย จ.พิมาย	29 พ.ค. 2559

ด้านสาธารณสุข

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
23.	นายพคุณ แทนผักแว่น	ผู้อำนวยการ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
24.	---	พยาบาลวิชาชีพ ชำนาญการ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
25.	นางกาญจนา ผากไธสง	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
26.	นางเตือนใจ แก้วนิล	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
27.	นางติ่ม งามหลาย	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
28.	นางพิมพ์า วิชาเกวียน	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
29.	นางสุมาลี เทพตาแสง	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลลุงตามัน ต.โบสถ์ อ.พิมาย จ.นครราชสีมา	11 เม.ย. 2559
30.	นางอมรรัตน์ เอ็มอาจ	ผู้อำนวยการ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559
31.	น.ส.ธมกร ประเสริฐสุข	พยาบาลวิชาชีพ ชำนาญการ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559

ด้านสาธารณสุข

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
32.	น.ส.กำไล ศูนย์กลาง	เจ้าหน้าที่	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559
33.	นางยุพดี ชื่นชม	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559
34.	นางนพพักตร์ หนูดำ	อสม.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบลวัดแก้ว อ.บางแพ จ.ราชบุรี	23 เม.ย. 2559

ด้านพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง	หน่วยงาน	สัมภาษณ์
35.	นายธนสุนทร สว่างสาส์	พัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของ มนุษย์จังหวัด นครราชสีมา	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา	2 ก.ค. 2559
36.	นายสัญญา โพธิ์ทองคำ	นักพัฒนาสังคม ชำนาญการ พิเศษ	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา	2 ก.ค. 2559
37.	---	นักสังคม สงเคราะห์ ปฏิบัติการ	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา	2 ก.ค. 2559
38.	น.ส.สุพักตร์ เลยกกลาง	อาสาสมัคร พัฒนาสังคม	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา	2 ก.ค. 2559
39.	นายชาติ ทุไธสง	อาสาสมัคร พัฒนาสังคม	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดนครราชสีมา	2 มิ.ย. 2559
40.	----	นักพัฒนาสังคม ชำนาญการ พิเศษ	สำนักงานพัฒนาสังคมและ ความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดราชบุรี จ.ราชบุรี	2 มิ.ย. 2559

**แบบสอบถามการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวที่สูงอายุอยู่กับหลาน
(ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้ตอบ)**

คำชี้แจง แบบสอบถามนี้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลคุณลักษณะครอบครัว และประสบการณ์การเลี้ยงดูหลานๆ ในครอบครัวของท่าน ผู้วิจัยขอยืนยันว่าข้อมูลของท่านจะเป็นความลับและนำไปวิเคราะห์ในภาพรวม โดยจะไม่นำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกจากการศึกษาในครั้งนี้นี้เท่านั้น

กรุณาตอบคำถามอย่างอิสระตามความเป็นจริง

บันทึกสำหรับผู้เก็บข้อมูล

ชื่อผู้ตอบ :

พื้นที่วิจัย :   บ้านเลขที่ :   หมู่บ้าน :   ชุมชน :
                          ตำบล :   อำเภอ :   จังหวัด :
                          โทรศัพท์บ้าน :   โทรศัพท์มือถือ :

ช่วงเวลาเก็บข้อมูล : เริ่ม   น.   ถึง   น.

วันที่สัมภาษณ์ :

ชื่อผู้สัมภาษณ์ที่เก็บข้อมูล:

คำชี้แจง โปรดกาเครื่องหมาย ลงใน ( ) ในช่องว่าง หรือกรอกตัวเลขหรือข้อความลงในช่องว่าง ตามสภาพที่แท้จริง หรือตามความคิดเห็นที่แท้จริงของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ลักษณะผู้ตอบ (ปู่ ย่า ตา ยาย)

1. เพศ   ( ) 1 ชาย   ( ) 2 หญิง
2. อายุปัจจุบัน .....ปี (จำนวนปีเต็ม) (เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....)
3. สถานภาพสมรส   กรุณาระบุจำนวนปีที่อยู่ในสถานภาพนี้ .....ปี
                          ( ) 1 โสด   ( ) 2 สมรส   ( ) 3 แยกกันอยู่ ( ) 4 หย่าร้าง
                          ( ) 5 สมรสใหม่ ( ) 6 หม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต)
4. ระดับการศึกษา   ( ) 1 ประถมศึกษา   ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น
                          ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย   ( ) 4 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)
                          ( ) 5 อนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)   ( ) 6 ปริญญาตรี
                          ( ) 7 ปริญญาโท   ( ) 8 ปริญญาเอก   ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....
5. อาชีพ   ( ) 1 เกษตรกร   ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
                          ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน   ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
                          ( ) 5 รับจ้างทั่วไป   ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดยไม่มีค่าจ้าง
                          ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ   ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน   ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 2 ลักษณะของครอบครัว

6. ข้อมูลสมาชิกในครอบครัวของท่าน (ไม่รวมผู้ตอบ)

ลำดับ	ชื่อ กรณาระบุชื่อ-สกุล	เพศ	อายุ	สถานภาพ สมรส	การศึกษา	อาชีพ		ความสัมพันธ์	สุขภาพ
						หลัก	รอง		
		A		B	C	D	D	E	F
6.1									
6.2									
6.3									
6.4									
6.5									
6.6									
6.7									
6.8									

รหัสสำหรับข้อมูลสมาชิกในครอบครัว

A เพศ	B สถานภาพสมรส	C การศึกษา	D อาชีพ	E ความสัมพันธ์	F สุขภาพ
1.ชาย	1. โสด	1. เด็กเล็ก/ อนุบาล	1. นักเรียน/เด็ก	1. หัวหน้าครัวเรือน	1. ร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง
2.หญิง	2. สมรส	2. ประถมศึกษา	2. รับราชการ	2. คู่สมรส	2. ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง
	3. แยกกันอยู่	3. มัธยมศึกษา ตอนต้น	3. งานภาค เกษตรกรรม	3. หลาน	3. ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง
	4. หย่าร้าง	4. มัธยมศึกษา ตอนปลาย	4. งานภาคบริการ	4. หลาน	4. พิการทางกาย
	5. หม้าย	5. ปวช.	5. งาน ภาคอุตสาหกรรม	5. บุตร	5. มีความผิดปกติทาง สมองและการเรียนรู้
		6. ปวส. หรือ อนุปริญญา	6. ค้าขาย/ทำธุรกิจ ส่วนตัว	6. เขย/สะใภ้	6. อื่นๆ (ระบุ).....
		7. ปริญญาตรี	7. รับจ้าง	7. อื่นๆ (ระบุ).....	
		8. ไม่ได้/ยัง ไม่ได้เข้ารับ การศึกษา	8. แม่บ้าน/พ่อบ้าน		
		9. อื่นๆ (ระบุ).....	9. ไม่ได้ทำงาน		
			10. อื่นๆ (ระบุ).....		

7. ทรัพย์สินในครัวเรือน

ทรัพย์สิน	มูลค่า จำนวน	หน่วย	เป็นของตนเอง (กรุณาทำเครื่องหมาย✓)			เป็นของคนอื่น (กรุณาทำเครื่องหมาย✓)
			ซื้อ	เช่าซื้อ	เช่า	
7.1 บ้าน		หลัง				
7.2 ที่ดิน		ไร่				
7.3 บัญชีเงินฝาก ธนาคารหรือเงินออม		บัญชี				
7.4 รถยนต์ปิกอัพ		คัน				
7.5 รถยนต์เก๋ง		คัน				
7.6 รถจักรยานยนต์		คัน				
7.7 รถจักรยาน		คัน				
7.8 รถโมโต		คัน				
7.9 คอมพิวเตอร์/ โน้ตบุ๊ก/แท็บเล็ต		เครื่อง				
7.10 โทรศัพท์เคลื่อนที่		เครื่อง				
7.11 โทรศัพท์		เครื่อง				
7.12 เครื่องซักผ้า		เครื่อง				
7.13 ตู้เย็น		เครื่อง				
อื่นๆ (กรุณาระบุ)						
7.14						
7.15						
7.16						

8. รายได้ของครอบครัว

กรุณาระบุจำนวนเงิน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ ตามความเป็นจริง)

8.1 รายได้ของผู้ตอบ ต่อเดือน (บาท)			8.2 รายได้ของคู่สมรส ต่อเดือน (บาท)			8.3 เงินส่งจาก ลูก/หลาน ญาติ เฉลี่ยต่อเดือน (บาท)			8.4 การสนับสนุนจากภาครัฐ ต่อเดือน (บาท)		8.5 อื่นๆ กรุณาระบุ แหล่งรายได้และ จำนวนเงิน (บาท)
8.1.1 การทำงาน	8.1.2 บำเหน็จ/ บำนาญ	8.1.3 ดอกเบี้ย/ เงินออม/ ทรัพย์สิน	8.1.1 การทำงาน	8.1.2 บำเหน็จ/ บำนาญ	8.1.3 ดอกเบี้ย/ เงินออม/ ทรัพย์สิน	8.3.1 ลูก	8.3.2 หลาน	8.3.3 ญาติ	8.4.1 สวัสดิการ	8.4.2 ค่าตอบแทน* ระบุแหล่งรายได้ และจำนวนเงิน (บาท)	
									8.4.1.1 เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ จำนวน.....	8.4.2.1 จำนวน.....	8.5.1 จำนวน.....
									8.4.1.2 เบี้ยยังชีพผู้พิการ จำนวน.....	8.4.2.2 จำนวน.....	8.5.2 จำนวน.....
									8.4.1.3 เงินอุดหนุน เด็กแรกเกิด จำนวน.....	8.4.2.3 จำนวน.....	8.5.3 จำนวน.....
									8.4.1.4 อื่นๆ ระบุ จำนวน.....	8.4.2.4 จำนวน.....	8.5.4 จำนวน.....
8.6 รวม (ผู้สัมภาษณ์คำนวณเอง) ..... บาท/เดือน											

* เช่น ค่าตอบแทนอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร) เจ้าหน้าที่ของรัฐ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต.) เป็นต้น

ส่วนที่ 3 : ความอยู่ดีมีสุขของ ปู่ ย่า ตา ยาย (ผู้ตอบ)

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

คำถามต่อไปนี้จะถามถึงประสบการณ์ของท่านในช่วง 1 เดือนที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ให้ท่านสำรวจตัวท่านเอง และประเมินเหตุการณ์ อากาาร ความคิดเห็นและความรู้สึกของท่าน ว่าอยู่ในระดับใด แล้วตอบลงในช่องคำตอบที่เป็นจริงกับตัวท่านมากที่สุด โดยคำตอบมี 4 ตัวเลือก คือ

ไม่เลย หมายถึง ไม่มีเหตุการณ์ อากาาร ความรู้สึก หรือ ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนั้นๆ

เล็กน้อย หมายถึง เคยมีเหตุการณ์ อากาาร ความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เพียงเล็กน้อยหรือเห็นด้วยกับเรื่องนั้นเพียงเล็กน้อย

มาก หมายถึง เคยมีเหตุการณ์ อากาาร ความรู้สึก หรือ ไม่เห็นด้วยกับเรื่องนั้นๆ มาก

มากที่สุด หมายถึง เคยมีเหตุการณ์ อากาาร ความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ มากที่สุด หรือเห็นด้วยกับเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

ข้อ	คำถาม	ไม่เลย (0)	เล็กน้อย (1)	มาก (2)	มากที่สุด (3)
9. ด้านสุขภาพกายของผู้ตอบ					
9.1	ท่านมีสุขภาพกายที่แข็งแรง				
9.2	ท่านมีโรคเรื้อรัง/โรคไม่ติดต่อ เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคมะเร็ง ปวดตามข้อ โรคนอนไม่หลับ วิงเวียนศีรษะ ริดสีดวงทวาร อัมพฤกษ์				
10. ด้านสุขภาพจิตของผู้ตอบ					
10.1	ท่านรู้สึกพึงพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่				
10.2	ท่านรู้สึกสบายใจ				
10.3	ท่านรู้สึกเบื่อหน่าย ท้อแท้กับการดำเนินชีวิตประจำวัน				
10.4	ท่านรู้สึกผิดหวังในตนเอง				
10.5	ท่านรู้สึกว่าชีวิตของท่านมีแต่ความทุกข์				
10.6	ท่านสามารถทำใจยอมรับได้สำหรับปัญหาที่ยากจะแก้ไข (เมื่อมีปัญหา)				
10.7	ท่านมั่นใจว่าจะสามารถควบคุมอารมณ์ได้เมื่อมีเหตุการณ์คับขันหรือร้ายแรงเกิดขึ้น				
10.8	ท่านมั่นใจที่จะเผชิญกับเหตุการณ์ร้ายแรงที่เกิดขึ้นในชีวิต				
10.9	ท่านรู้สึกเห็นอกเห็นใจเมื่อผู้อื่นมีทุกข์				
10.10	ท่านรู้สึกเป็นสุขเมื่อช่วยเหลือผู้อื่นที่มีปัญหา				
10.11	ท่านให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อื่นเมื่อมีโอกาส				
10.12	ท่านรู้สึกภูมิใจในตัวเอง				
10.13	ท่านรู้สึกมั่นคงปลอดภัยเมื่ออยู่ในครอบครัว				
10.14	หากท่านป่วยหนัก ท่านเชื่อว่าครอบครัวจะดูแลท่านเป็นอย่างดี				
10.15	สมาชิกในครอบครัวของท่านมีความรัก และความผูกพันต่อกัน				
11. ด้านเศรษฐกิจของผู้ตอบ					
11.1	ท่านมีรายได้ที่เพียงพอกับรายจ่าย				
11.2	ท่านมีหนี้ในระบบที่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ธนาคาร โฟแนนซ์ กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์ กลุ่มออมทรัพย์ ไร่รับจ่านำ ฯลฯ				
11.3	ท่านมีหนี้สินนอกระบบ				
11.4	ท่านมีการออมเงิน				

ข้อ	คำถาม	ไม่เคย (0)	เล็กน้อย (1)	มาก (2)	มากที่สุด (3)
12. ด้านสังคมของผู้ตอบ					
12.1	ท่านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้าน				
12.2	ท่านรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อยู่อาศัย				
12.3	ท่านมั่นใจว่าชุมชนที่ท่านอยู่อาศัยมีความปลอดภัยสำหรับท่านและครอบครัว				
12.4	ท่านสามารถใช้บริการสุขภาพที่ไว้ใจใกล้บ้าน				
12.5	ท่านมีช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์				

13. ปัจจุบันท่านประเมินความรู้สึกตนเองว่า ท่านมีความสุขอยู่ในระดับใด (สเกล 0 - 10)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ไม่มีความสุขเลย										สุขมากที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ส่วนที่ 4 : คุณลักษณะของหลานที่ผู้ตอบเลี้ยงดูในครอบครัว

14. จำนวนหลานที่ท่านเลี้ยงดูในครอบครัว (คิดต่อกันมากกว่า 6 เดือน) ..... คน

14.1 หลานคนที่ 1	14.2 หลานคนที่ 2 (ถ้ามี)	14.3 หลานคนที่ 3 (ถ้ามี)
14.1.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง	14.2.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง	14.3.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง
14.1.2 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)	14.2.2 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)	14.2.3 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)
14.1.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู ตั้งแต่หลานอายุ.....ปี.....เดือน	14.2.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู ตั้งแต่หลานอายุ.....ปี.....เดือน	14.2.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู ตั้งแต่หลานอายุ.....ปี.....เดือน
14.1.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....	14.2.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....	14.3.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....
14.1.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....	14.2.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....	14.3.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....
14.1.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....	14.2.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....	14.3.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....

14.1 หลานคนที่ 1	14.2 หลานคนที่ 2 (ถ้ามี)	14.3 หลานคนที่ 3 (ถ้ามี)
14.1.7 สาเหตุที่หลานคนนี้อยู่ในความดูแลของท่าน ( ) 1 การย้ายถิ่นของพ่อแม่ ( ) 2 การเสียชีวิตของพ่อแม่ ( ) 3 การหย่าร้างของพ่อแม่ ( ) 4 การต้องโทษคุมขังของพ่อแม่ ( ) 5 การตั้งครรรภ์วัยเยาว์ของแม่ ( ) 6 การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ ( ) 7 ปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ ( ) 8 อื่น ระบุ	14.2.7 สาเหตุที่หลานคนนี้อยู่ในความดูแลของท่าน ( ) 1 การย้ายถิ่นของพ่อแม่ ( ) 2 การเสียชีวิตของพ่อแม่ ( ) 3 การหย่าร้างของพ่อแม่ ( ) 4 การต้องโทษคุมขังของพ่อแม่ ( ) 5 การตั้งครรรภ์วัยเยาว์ของแม่ ( ) 6 การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ ( ) 7 ปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ ( ) 8 อื่น ระบุ	14.3.7 สาเหตุที่หลานคนนี้อยู่ในความดูแลของท่าน ( ) 1 การย้ายถิ่นของพ่อแม่ ( ) 2 การเสียชีวิตของพ่อแม่ ( ) 3 การหย่าร้างของพ่อแม่ ( ) 4 การต้องโทษคุมขังของพ่อแม่ ( ) 5 การตั้งครรรภ์วัยเยาว์ของแม่ ( ) 6 การทารุณกรรมเด็กโดยพ่อแม่ ( ) 7 ปัญหาสุขภาพของพ่อแม่ ( ) 8 อื่น ระบุ .....
14.1.8 ระยะเวลาที่ดูแลหลานคนนี้นานเท่าใด ( ) 1 น้อยกว่า 6 เดือน ( ) 2 6 เดือน - 1 ปี ( ) 3 มากกว่า 1 ปี แต่ไม่เกิน 2 ปี ( ) 4 มากกว่า 2 ปี แต่ไม่เกิน 3 ปี ( ) 5 มากกว่า 3 ปี แต่ไม่เกิน 4 ปี ( ) 6 มากกว่า 5 ปี	14.2.8 ระยะเวลาที่ดูแลหลานคนนี้นานเท่าใด ( ) 1 น้อยกว่า 6 เดือน ( ) 2 6 เดือน - 1 ปี ( ) 3 มากกว่า 1 ปี แต่ไม่เกิน 2 ปี ( ) 4 มากกว่า 2 ปี แต่ไม่เกิน 3 ปี ( ) 5 มากกว่า 3 ปี แต่ไม่เกิน 4 ปี ( ) 6 มากกว่า 5 ปี	14.3.8 ระยะเวลาที่ดูแลหลานคนนี้นานเท่าใด ( ) 1 น้อยกว่า 6 เดือน ( ) 2 6 เดือน - 1 ปี ( ) 3 มากกว่า 1 ปี แต่ไม่เกิน 2 ปี ( ) 4 มากกว่า 2 ปี แต่ไม่เกิน 3 ปี ( ) 5 มากกว่า 3 ปี แต่ไม่เกิน 4 ปี ( ) 6 มากกว่า 5 ปี
14.1.9 ในวันทำงาน (ไม่รวมวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด) ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง	14.2.9 ในวันทำงาน (ไม่รวมวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด) ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง	14.3.9 ในวันทำงาน (ไม่รวมวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด) ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง
14.1.10 ในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง	14.2.10 ในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง	14.3.10 ในวันเสาร์-อาทิตย์และวันหยุด ท่านใช้เวลาดูแลหลานคนนี้อย่างไร ( ) 1 น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ( ) 2 1 ชั่วโมง ( ) 3 2 - 3 ชั่วโมง ( ) 4 4 - 5 ชั่วโมง ( ) 5 มากกว่า 5 ชั่วโมง

14.4 หลานคนที่ 4 (ถ้ามี)	14.5 หลานคนที่ 5 (ถ้ามี)	14.6 หลานคนที่ 6 (ถ้ามี)
14.5.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง	14.5.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง	14.6.1 เพศของหลาน ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง
14.4.2 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)	14.5.2 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)	14.6.3 อายุของหลาน.....ปี เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....)
14.4.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู เลี้ยงมาตั้งแต่หลานอายุ.....ปี	14.5.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู เลี้ยงมาตั้งแต่หลานอายุ.....ปี	14.6.3 อายุของหลานเมื่อแรกเลี้ยงดู เลี้ยงมาตั้งแต่หลานอายุ.....ปี
14.4.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....	14.5.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....	14.6.4 ระดับการศึกษาของหลาน ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ปวช. ( ) 5 อนุปริญญาหรือ ปวส. ( ) 6 ไม่ได้เรียน ( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....
14.4.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....	14.5.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....	14.6.5 อาชีพของหลาน ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดย ไม่มีค่าจ้าง ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....
14.4.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....	14.5.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....	14.6.6 สุขภาพของหลาน ( ) 1 ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง ( ) 2 ร่างกายสมบูรณ์ แต่เจ็บป่วยบ้าง ( ) 3 ร่างกายสมบูรณ์ แต่มีโรคเรื้อรัง กรณาระบุโรค..... ..... ( ) 4 ร่างกายพิการ กรณาระบุ ความพิการ..... ( ) 5 มีความผิดปกติทางสมอง/ การเรียนรู้ กรณาระบุ..... ..... ( ) 6 อื่นๆ ระบุ.....

ส่วนที่ 5 : ความสัมพันธ์

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

ในระยะเวลา 1 เดือนที่ผ่านมา ครอบครัวท่านและท่านมีพฤติกรรมเหล่านี้อย่างไร

ความคิดเห็น	ระดับพฤติกรรม		
	(0) ไม่เคยเลย	(1) เป็นบางครั้ง	(2) เป็นประจำ
15. ความสัมพันธ์ในครอบครัวของท่าน			
15.1 ครอบครัวท่านมีการพูดจาชื่นชมกัน เมื่อคนในครอบครัวทำสิ่งดี ๆ			
15.2 ครอบครัวของท่านมีการถามทุกข์สุขกันในครอบครัว			
15.3 เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันในครอบครัว มักพูดคุยกัน เพื่อหาข้อตกลงร่วมกันในครอบครัว			
15.4 ครอบครัวของท่านมักทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปตลาด ไปวัดทำบุญ ไปเยี่ยมญาติ ไปทำงานด้วยกัน			
15.5 เมื่อท่านสมาชิกคนใดในครอบครัวเผชิญปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความช่วยเหลือจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว			
16. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับโรงเรียนของหลาน			
16.1 ท่านร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของหลาน เช่น การเลือกสถานศึกษา การกำหนดทิศทางการศึกษาของหลาน เป็นต้น			
16.2 ท่านได้พบและพูดคุยกับคุณครูของหลาน			
16.3 ท่านติดตาม/ใส่ใจผลการเรียนของหลาน			
16.4 ท่านร่วมกิจกรรมของสถานศึกษาของหลาน			
16.5 ท่านช่วยเหลือ/สนับสนุนกิจกรรมการศึกษาที่โรงเรียนของหลาน เช่น เงิน สิ่งของ แรงงาน การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์			
17. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับเพื่อนของหลาน			
17.1 ท่านได้พบ/พูดคุยกับเพื่อนๆ ของหลาน			
17.2 ท่านได้พบ/พูดคุยกับผู้ปกครองของเพื่อนๆ ของหลาน			
17.3 ท่านสนับสนุนให้หลานได้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ร่วมกับเพื่อนๆ			
17.4 ท่านสนับสนุนให้หลานได้ช่วยเหลือเพื่อนๆ ตามความเหมาะสม			
17.5 ท่านให้คำแนะนำ/หาวิธีที่เหมาะสม เมื่อหลานมีปัญหาหรือความขัดแย้งกับเพื่อนๆ			

ความคิดเห็น	ระดับพฤติกรรม		
	(0) ไม่เคยเลย	(1) เป็นบางครั้ง	(2) เป็นประจำ
18. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและหน่วยบริการทางสังคมในพื้นที่			
18.1 ครอบครัวของท่านไปรับบริการทางด้านสาธารณสุข			
18.2 ครอบครัวของท่านได้รับประโยชน์จากสวัสดิการสังคมต่างๆ เช่น เบี้ยยังชีพ เงินสงเคราะห์ช่วยเหลือ เงินอุดหนุน ค่าปรึกษาแนะนำ			
18.3 ครอบครัวของท่านได้รับประโยชน์จากหน่วยงานต่างๆ ในเรื่องการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ เพื่อการประกอบอาชีพ เช่น เงินทุนประกอบอาชีพ เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ การให้ความรู้/ทักษะอาชีพ การพัฒนาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์ การจัดหางาน			
18.4 ครอบครัวของท่านได้รับการดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในชีวิตประจำวันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ที่ท่านอยู่			
18.5 ครอบครัวของท่านได้รับบริการทางสังคมในพื้นที่ ที่ตอบสนอง และตรงกับความต้องการของครอบครัวท่าน			
19. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและชุมชน			
19.1 ชุมชนที่ท่านอยู่ มีการสื่อสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน			
19.2 ในยามที่ครอบครัวใดๆ ในชุมชน มีปัญหาเดือดร้อนจำเป็น สามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน คนรู้จัก หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน			
19.3 ชุมชนที่ท่านอยู่ มีกลุ่มองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากลำบากในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์/กลุ่มสวัสดิการ กองทุนพัฒนา หมู่บ้าน กลุ่มฅาปนกิจ กลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ/คนพิการ กลุ่มอาสาสมัคร พัฒนาสังคมฯ กลุ่มพัฒนาชุมชน อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ/คนพิการ ฯลฯ			
19.4 สมาชิกครอบครัวของท่านเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม องค์กรเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่นที่ท่านอยู่			
19.5 สมาชิกในครอบครัวของท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ และกิจกรรมตามประเพณีวัฒนธรรมในชุมชนที่ท่านอยู่			

ส่วนที่ 6 : ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (หลานที่ผู้ตอบเลี้ยงดูในครอบครัว)

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

เมื่อท่านเปรียบเทียบหลานที่ท่านเลี้ยงดู กับเด็กอื่นๆ ในวัยเดียวกัน ท่านเห็นว่า

ความเห็นของท่าน เมื่อเปรียบเทียบหลานของท่านกับเด็กอื่นๆ ในวัยเดียวกัน	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก				
	1 น้อยกว่า มาก	2 น้อยกว่า	3 พอๆ กัน	4 มากกว่า	5 มากกว่า มาก
20. สุขภาพกายของหลาน					
20.1 มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง					
20.2 มีโรคภัยไข้เจ็บ					
20.3 มีการเติบโตสมวัย					
20.4 มีความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ยาเสพติด เครื่องดื่มแอลกอฮอล์ การพนัน การติดเกม เข้าถึงสื่อออนไลน์ที่ไม่เหมาะสม การมีเพศสัมพันธ์ การติดเกม แหล่งอบายมุข การวิวาท อาชญากรรม ฯลฯ					
21. สุขภาพจิตของหลาน					
21.1 มีความรับผิดชอบ					
21.2 มีความวิตกกังวล					
21.3 มีความเชื่อมั่นในตนเอง					
21.5 สามารถควบคุมอารมณ์ได้					
22. พฤติกรรมของหลาน					
22.1 มีความใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ					
22.2 มีความเต็มใจช่วยเหลือและแบ่งปันให้ผู้อื่น					
22.3 มีพฤติกรรมโดยรวมดีเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น					
22.4 มีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่น					
23. สติปัญญาของหลาน					
23.1 มีความสุขในการไปเรียน					
23.2 มีความสามารถในการเรียนรู้					
23.3 มีความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน					
23.4 มีระดับผลการเรียนที่ดี					

ส่วนที่ 8 : การสนับสนุนทางสังคมที่ครอบครัวของท่านได้รับ

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

ความเห็น	ปัจจุบัน ครอบครัวของท่าน ได้รับการสนับสนุนทางสังคม				ความต้องการ การสนับสนุน ทางสังคมของครอบครัวท่าน			
	0	1	2	(R) แหล่ง สนับสนุน	0	1	2	(R) แหล่ง สนับสนุน
	ไม่ได้รับ	ได้รับ น้อย	ได้รับ มาก		ไม่ ต้องการ	ต้องการ น้อย	ต้องการ มาก	
28. การสนับสนุนทางด้านอารมณ์								
28.1 ครอบครัวของท่านได้รับการแสดง ความห่วงใยอยู่เสมอ								
28.2 ครอบครัวของท่านได้รับโอกาส ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่เสมอ								
28.3 ครอบครัวของท่านได้รับ การยอมรับนับถือเป็นอย่างดี								
28.4 ครอบครัวของท่านมีผู้ให้ ความเห็นอกเห็นใจในยามที่ทุกข์ยากลำบาก								
29. การสนับสนุนด้านข้อมูลข่าวสาร								
29.1 ครอบครัวของท่านได้รับคำแนะนำ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของคนข้างรุ่น (ปู่ ย่า ตายาย เลี้ยงดูหลาน โดยไม่มีคนรุ่นพ่อแม่ในครอบครัว)								
29.2 ครอบครัวของท่านได้รับข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์								
29.3 ครอบครัวของท่านได้รับความรู้ เกี่ยวกับแนวทางและวิธีการแก้ปัญหา อย่างเหมาะสม								
29.4 ครอบครัวของท่านได้รับข้อมูล เกี่ยวกับบริการและสวัสดิการต่างๆ อย่างพอเพียง								
30. การสนับสนุนด้านสิ่งของหรือบริการ								
30.1 ครอบครัวของท่านได้รับ การช่วยเหลือด้านสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็น เมื่อประสบปัญหาความเดือดร้อน								
30.2 ครอบครัวของท่านได้รับความ ช่วยเหลือด้านการเงินเพื่อใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน								
30.3 ครอบครัวของท่านได้รับบริการ ที่ช่วยแก้ไขปัญหา								
30.4 ครอบครัวของท่านมีผู้เสียสละเวลาให้ เมื่อต้องการจะขอความช่วยเหลือ								

(R) แหล่งสนับสนุน							
1.	พ่อ แม่	10.	ครูใหญ่/ผู้อำนวยการโรงเรียน	28.	โรงเรียน	50.	วิทยุ
2.	สามี/ภรรยา	11.	ครูประจำชั้น	29.	ศูนย์เด็กเล็ก/สถานรับเลี้ยงเด็ก	51.	วิทยุชุมชน
3.	ลูกที่เป็นพ่อแม่เด็ก	12.	ครู กศน.	30.	วัด	52.	หอกระจายข่าว
4.	ลูกคนอื่นๆ	13.	ครู ในชุมชน	31.	โรงพยาบาลประจำจังหวัด/อำเภอ	53.	โทรทัศน์
5.	หลาน	14.	ครูที่เลี้ยงเด็ก	32.	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล	54.	หนังสือพิมพ์
6.	ญาติ	15.	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	33.	คลินิกเอกชน	55.	อินเทอร์เน็ต
7.	เพื่อน	16.	ผู้บริหาร เทศบาล/อบต.	34.	ร้านขายยา	56.	บอร์ดประชาสัมพันธ์
8.	เพื่อนบ้าน	17.	เจ้าหน้าที่ อบต.	35.	เทศบาลตำบล /อบต.	57.	จดหมายข่าว/แผ่นพับ
9.	ผู้อาวุโสในชุมชน	18.	แพทย์	36.	สำนักงานพัฒนาชุมชน	58.	อินเทอร์เน็ต
		19.	พยาบาล	37.	สำนักงาน กศน.	59.	ห้องสมุดประชาชน
		20.	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข	38.	สำนักงานพัฒนาชุมชน	60.	ศูนย์การเรียนรู้
		21.	นักสังคมสงเคราะห์	39.	หน่วยงานในสังกัดสำนักงานเกษตรและสหกรณ์	61.	ที่ทำการกองทุน
		22.	อสม.	40.	สำนักงานประกันสังคม	62.	ที่ทำการกลุ่มอาชีพ
		23.	อพม.	41.	สำนักงานกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.)	63.	ร้านค้าชุมชน
		24.	พัฒนาชุมชน	42.	ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)		
		26.	ตำรวจ	43.	ธนาคารออมสิน		
		27.	อพ.ปร.	45.	ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ธอส.)		
				46.	สหกรณ์ออมทรัพย์		
				47.	สหกรณ์การเกษตร		
				48.	ชมรมผู้สูงอายุ		
				49.	ศูนย์เยาวชน		

**แบบสัมภาษณ์การส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน
(เด็ก เป็นผู้ตอบ)**

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลของท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอยืนยันว่าข้อมูลของท่านจะเป็นความลับและนำไปวิเคราะห์ในภาพรวม โดยจะไม่นำไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่นนอกจากการศึกษาในครั้งนี้เท่านั้น

กรุณาตอบคำถามอย่างอิสระตามความเป็นจริง

บันทึกข้อมูลสำหรับผู้สัมภาษณ์

ชื่อเด็กผู้ให้สัมภาษณ์ :

พื้นที่วิจัย : บ้านเลขที่ : หมู่บ้าน : ชุมชน :
ตำบล : อำเภอ : จังหวัด :
โทรศัพท์บ้าน : โทรศัพท์มือถือ :

ช่วงเวลาสัมภาษณ์ : เริ่ม น. ถึง น.

วันที่สัมภาษณ์ :

ชื่อผู้สัมภาษณ์ :

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน ( ) ในช่องว่าง หรือกรอกตัวเลขหรือข้อความลงในช่องว่างตามสภาพที่แท้จริงหรือตามความคิดเห็นที่แท้จริงของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 1 ลักษณะของเด็ก (ผู้ให้สัมภาษณ์)

1. เพศ 1 ชาย 2 หญิง
2. อายุปัจจุบัน .....ปี (จำนวนปีเต็ม) (เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....)
3. สถานภาพสมรส กรุณาระบุจำนวนปีที่อยู่ในสถานภาพนี้ .....ปี
 1 โสด 2 สมรส 3 แยกกันอยู่ 4 หย่าร้าง
 5 สมรสใหม่ 6 หม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต)
4. จำนวนพี่น้อง (รวมเด็กผู้ให้สัมภาษณ์)
พี่น้องพ่อแม่เดียวกัน จำนวน..... คน
พี่น้องต่างแม่ จำนวน..... คน
พี่น้องต่างพ่อ จำนวน..... คน
รวมพี่น้องทั้งหมด จำนวน..... คน

5. ระดับการศึกษา ( ) 1 ประถมศึกษา ( ) 2 มัธยมศึกษาตอนต้น
 ( ) 3 มัธยมศึกษาตอนปลาย ( ) 4 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)
 ( ) 5 อนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)
 ( ) 6ปริญญาตรี ( ) 7 ไม่ได้เรียน
 ( ) 8 อื่นๆ ระบุ.....
6. อาชีพ ( ) 1 เกษตรกร ( ) 2 ประกอบธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
 ( ) 3 พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน ( ) 4 ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ
 ( ) 5 รับจ้างทั่วไป ( ) 6 ช่วยธุรกิจของครอบครัวโดยไม่มีค่าจ้าง
 ( ) 7 การรวมกลุ่มประกอบอาชีพ ( ) 8 ไม่ได้ทำงาน
 ( ) 9 อื่นๆ ระบุ.....

7. การอยู่อาศัยของเด็กและพี่น้อง (รวมเด็กผู้ตอบ)

พี่น้อง (รวมเด็ก ผู้ให้สัมภาษณ์)	จำนวน (คน)							
	อยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย	อยู่กับ พ่อแม่	อยู่กับ แม่	อยู่กับ พ่อ	อยู่กับแม่หรือพ่อ และ แม่เลี้ยงหรือพ่อเลี้ยง	อยู่กับญาติ (กรรมารระบุ)	อยู่กับบุคคลอื่น (กรรมารระบุ)	อยู่ลำพัง คนเดียว
พ่อแม่เดียวกัน						.....	.....	
ต่างแม่						.....	.....	
ต่างพ่อ						.....	.....	
รวม						.....	.....	
รวมพี่น้องทั้งหมด								

ส่วนที่ 2 ความสัมพันธ์

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

ความคิดเห็น	ระดับความสัมพันธ์		
	(0) ไม่เคยเลย	(1) เป็นบางครั้ง	(2) เป็นประจำ
8. ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับครอบครัว (ที่ท่านอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย)			
8.1 คนในครอบครัวมีการพูดคุยชื่นชมท่าน เมื่อท่านทำสิ่งดีๆ			
8.2 ท่านสามารถพูดคุยและบอกเล่าปัญหาให้คนในครอบครัวร่วมรับรู้			
8.3 ครอบครัวเปิดโอกาสให้ท่านได้แสดงความคิดเห็น			
8.4 ครอบครัวของท่านมักทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไปตลาด ไปวัดทำบุญ ไปเยี่ยมญาติ ไปทำงานด้วยกัน			
8.5 เมื่อท่านมีปัญหาหรือมีความทุกข์ มักได้รับความช่วยเหลือจาก สมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัว			

ความคิดเห็น	ระดับความสัมพันธ์		
	(0) ไม่เคยเลย	(1) เป็นบางครั้ง	(2) เป็นประจำ
9. ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับโรงเรียน			
9.1 ท่านรู้สึกว่าจะอยากไปโรงเรียน			
9.2 ท่านรู้สึกปลอดภัยเมื่ออยู่ที่โรงเรียน			
9.3 ท่านพบว่าการศึกษาที่โรงเรียนเต็มไปด้วยความสนุกสนาน			
9.4 ท่านรับรู้ได้ว่าคุณครูที่โรงเรียนให้ความสนใจดูแลท่าน			
9.5 คุณครูเป็นที่ปรึกษาเมื่อท่านต้องการคำปรึกษาแนะนำ			
10. ความสัมพันธ์ระหว่างท่านกับเพื่อนๆ			
10.1 ท่านได้ใช้เวลาอย่างสนุกสนานกับเพื่อนๆ			
10.2 ท่านได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแบ่งปันความรู้สึกกับเพื่อนๆ			
10.3 เพื่อนๆ ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำต่างๆ แก่ท่าน			
10.4 ท่านมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับเพื่อนๆ			
10.5 ท่านถูกเพื่อนๆ กลั่นแกล้ง			
11. ความสัมพันธ์ระหว่างท่านและชุมชน			
11.1 ท่านรับรู้ว่ามีชุมชนที่ท่านอยู่ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัวที่มีความเดือดร้อนเป็นประจำ			
11.2 ท่านเห็นว่าชุมชนที่ท่านอยู่มีสิ่งดีๆ และน่าสนใจ			
11.3 ท่านเห็นว่าชุมชนที่ท่านอยู่ มีบริการ/กิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น ห้องสมุด สนามเด็กเล่น สนามกีฬา ศูนย์เยาวชน กิจกรรมสำหรับเด็ก ฯลฯ			
11.4 ท่านรู้สึกมีความสุขที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้			
11.5 ท่านรู้สึกปลอดภัยที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้			

ส่วนที่ 3 : ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก (ผู้ตอบ)

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับตัวท่านมากที่สุด

ความเห็นของท่าน	ระดับความอยู่ดีมีสุขของเด็ก				
	1 น้อยที่สุด	2 น้อย	3 ปานกลาง	4 มาก	5 มากที่สุด
12. สุขภาพกายของท่าน					
12.1 ท่านมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง					
12.2 ท่านมีโรคภัยไข้เจ็บ					
12.3 ท่านเจ็บโตสมวัย					
12.4 การดำเนินชีวิตประจำวันของท่านมีความปลอดภัย					
13. สุขภาพจิตของท่าน					
13.1 ท่านมีความรับผิดชอบ					
13.2 ท่านมีความวิตกกังวล					
13.3 ท่านมีความเชื่อมั่นในตนเอง					
13.4 ท่านควบคุมอารมณ์ได้					
14. พฤติกรรมของท่าน					
14.1 ท่านใส่ใจความรู้สึกของคนอื่นๆ					
14.2 ท่านมีความเต็มใจช่วยเหลือและแบ่งปันให้ผู้อื่น					
14.3 พฤติกรรมโดยรวมของท่านดีและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น					
14.4 ท่านมักมีปัญหาขัดแย้ง/ทะเลาะกับผู้อื่น					
15. การเรียนและสติปัญญาของท่าน					
15.1 ท่านมีความสุขในการไปเรียน					
15.2 ท่านมีความสามารถในการเรียนรู้					
15.3 ท่านมีความสนใจใฝ่รู้และรับผิดชอบต่อการเรียน					
15.4 ผลการเรียนของท่านอยู่ในระดับดี					

ส่วนที่ 4 : ความสุขของเด็ก (ผู้ตอบ)

คำชี้แจง ขอให้ท่านกาเครื่องหมาย ✓ ในข้อที่ท่านคิดว่าตรงกับท่านมากที่สุด

16. ปัจจุบันท่านประเมินความรู้สึกตนเองว่า ท่านมีความสุขอยู่ในระดับใด (สเกล 0 - 10)

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ไม่มีความสุขเลย ----->										สุขมากที่สุด

.....

แบบสัมภาษณ์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน

(ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นผู้ตอบ)

บันทึกข้อมูลสำหรับผู้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ :

พื้นที่วิจัย : บ้านเลขที่ : หมู่บ้าน : ชุมชน :

ตำบล : อำเภอ : จังหวัด :

ช่วงเวลาสัมภาษณ์ : วันที่สัมภาษณ์ :

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ (ปู่ ย่า ตา ยาย)

1. เพศ ( ) 1 ชาย ( ) 2 หญิง
2. อายุปัจจุบัน .....ปี (จำนวนปีเต็ม) (เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....)
3. สถานภาพสมรส กรณาระบุจำนวนปีที่อยู่ในสถานภาพนี้ .....ปี
( ) 1 โสด ( ) 2 สมรส ( ) 3 แยกกันอยู่ ( ) 4 หย่าร้าง ( ) 2 สมรสใหม่ ( ) 5 หม้าย (คู่สมรสเสียชีวิต)
4. ระดับการศึกษา.....
5. สุขภาพของท่าน.....
6. อาชีพ.....สถานที่ทำงาน.....
7. รายได้.....
8. รายจ่าย.....
9. สมาชิกในครอบครัว.....

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1. ท่านเห็นว่าในครอบครัวของท่านมีปัญหาใดบ้างหรือไม่ อย่างไร
2. ท่านเห็นว่าเด็กในครอบครัวของท่านมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาเป็นอย่างไรบ้าง
3. ท่านคิดว่าครอบครัวของท่านมีปัญหาในเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวบ้างหรือไม่ อย่างไร
4. ครอบครัวของท่านได้เรียนรู้หรือได้รับการสนับสนุนในการเลี้ยงดูเด็กให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่เหมาะสมตามวัย จากที่ใดบ้าง อย่างไร
5. เพื่อให้ครอบครัวของท่านสามารถเลี้ยงดูเด็กให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่ดียิ่งขึ้น ท่านคิดว่าครอบครัวของท่านต้องการเรียนรู้/ได้รับการสนับสนุนในเรื่องใดบ้าง จากหน่วยงานใด/บุคคลใด โดยวิธีการ/รูปแบบใด/เมื่อใด

**แบบสัมภาษณ์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน (เด็ก เป็นผู้ตอบ)**

บันทึกข้อมูลสำหรับผู้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ :

พื้นที่วิจัย :   บ้านเลขที่ :   หมู่บ้าน :   ชุมชน :

ตำบล :   อำเภอ :   จังหวัด :

ช่วงเวลาสัมภาษณ์ :   วันที่สัมภาษณ์ :

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ (เด็ก)

1. เพศ   ( ) 1 ชาย   ( ) 2 หญิง
2. อายุปัจจุบัน .....ปี (จำนวนปีเต็ม) (เกิดวันที่.....เดือน.....พ.ศ. ....)
3. สถานภาพสมรส   กรณาระบุจำนวนปีที่อยู่ในสถานภาพนี้ .....ปี
     ( ) 1 โสด ( ) 2 สมรส   ( ) 3 แยกกันอยู่ ( ) 4 หย่าร้าง ( ) 2 สมรสใหม่ ( ) 5 หม้าย
4. ระดับการศึกษา.....สถานศึกษา.....
5. อาชีพ.....สถานที่ทำงาน.....
6. รายได้.....
7. รายจ่าย.....
8. สมาชิกในครอบครัว.....

ส่วนที่ 2 การเรียนรู้ของครอบครัวแหว่งกลางเพื่อการส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็ก

1. ท่านเห็นว่าเด็กในครอบครัวของท่านมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาเป็นอย่างไรบ้าง
2. ท่านคิดว่าครอบครัวของท่านมีปัญหาในเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวบ้างหรือไม่ อย่างไร
3. ครอบครัวของท่านได้เรียนรู้หรือได้รับการสนับสนุนในการเลี้ยงดูเด็กให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่เหมาะสมตามวัย จากที่ใดบ้าง อย่างไร
4. เพื่อให้ครอบครัวของท่านสามารถเลี้ยงดูเด็กให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่ดียิ่งขึ้น ท่านคิดว่าครอบครัวของท่านต้องการเรียนรู้/ได้รับการสนับสนุนในเรื่องใดบ้าง จากหน่วยงานใด/บุคคลใด โดยวิธีการ/รูปแบบใด/เมื่อใด

**แบบสัมภาษณ์การส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเด็ก
ในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอยู่กับหลาน
(ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัว เป็นผู้ตอบ)**

บันทึกข้อมูลสำหรับผู้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ :

พื้นที่วิจัย :   บ้านเลขที่ :   หมู่บ้าน :   ชุมชน :
                         ตำบล :   อำเภอ :   จังหวัด :

ช่วงเวลาสัมภาษณ์ :   วันที่สัมภาษณ์ :

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ (ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับครอบครัว)

ชื่อ (นาย/นาง/นางสาว).....

อายุ .....ปี ระดับการศึกษา..... สาขา.....

ตำแหน่ง.....

หน่วยงานที่ปฏิบัติ.....

ทำงานเกี่ยวกับครอบครัวแห่งกลาง เป็นระยะเวลา .....ปี

**ตอนที่ 2 ข้อมูลการมีบทบาทเกี่ยวกับการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางเพื่อส่งเสริม
ความอยู่ดีมีสุขของเด็ก**

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ท่านมีประสบการณ์ในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางอย่างไรบ้าง
2. ท่านคิดว่าในการเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่ดี ปู่ ย่า ตา ยายควรต้องเรียนรู้เรื่องใด จัดการเรียนรู้โดยหน่วยงานใด/บุคคลใด ด้วยวิธีการ/รูปแบบใด
3. งานของท่านในปัจจุบันมีส่วนในการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลางให้สามารถทำหน้าที่ส่งเสริมความให้เด็กมีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่ดีได้อย่างไรบ้าง
4. เพื่อให้ปู่ ย่า ตายาย สามารถทำหน้าที่เลี้ยงดูเด็กในครอบครัวแห่งกลางให้มีสุขภาพกาย สุขภาพจิต พฤติกรรม และสติปัญญาที่เหมาะสมตามวัย หน่วยงานใด/บุคคลใดควรต้องดำเนินอะไร และอย่างไรบ้าง

แนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ ของครอบครัวแห่งกลาง	ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	
ต่างๆ ครอบคลุมทุกกลุ่มช่วงวัย											
23. สร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียน ผ่านกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก ครู ผู้ปกครอง โดยพัฒนาครูให้สามารถเฝ้าระวังให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือและประสานเครือข่ายในการช่วยเหลือเด็ก ทั้งในสถานศึกษา และในครอบครัวแห่งกลาง											
24. ส่งเสริมให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องบูรณาการความร่วมมือจัดทำระบบฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางที่ใช้ร่วมกันตามนโยบายดิจิทัล ทั้งการออกแบบระบบการจัดเก็บ การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการใช้ฐานข้อมูลครอบครัวแห่งกลางร่วมกัน											
25 สร้างกลไกการทำงานของเครือข่ายที่เชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายต่างๆ ในระดับพื้นที่และระดับองค์กร โดยการจัดทำระบบฐานข้อมูลเครือข่ายทางสังคมด้านครอบครัวแห่งกลาง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเครื่องมือในการทำงานกับครอบครัวแห่งกลางที่มีรูปแบบและความต้องการที่หลากหลาย											

ส่วนที่ 2 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ท่านมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ในประเด็นแนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัวแห่งกลาง เพื่อส่งเสริมความอยู่ดีมีสุขของเด็กหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางพัฒนาพร ไทยพิบูลย์ เกิดเมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2515 สำเร็จการศึกษอักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2537 นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2548 สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2542 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2546 และประกาศนียบัตรบัณฑิตกฤตกรรมมหาชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2556 ปัจจุบันดำรงตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ปฏิบัติหน้าที่รองหัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการทุจริต กระทรวงศึกษาธิการ

